ESTERHÁZY PÉTER

HARMONIA CÆLESTIS

Harmonia Caelestis
Esterházy Péter
Magvető (2000)

Címke: 1001 könyv listán szerepel, Családtörténet, Regény

Mintha varázsütésre (fotocella), hangtalanul kinyílik előttünk a mesterien megmunkált kovácsoltvas kapu (1. sz. műremek), s végiglépdelhetünk egy elhagyott, ismerősnek tűnő allén. Az utat porcukorhó borítja (sóőrlemény?), minden léptünk látszik, feltéve, ha van bátorságunk visszapillantani. (Valakik majd kővé dermednek. Mi?)
Súlyos döndülés, a kaput becsukták. (Haydn?)
Megérkeztünk – hová is? Melyik századba? A huszadikból a huszadikba? (Többek közt.)
Vallomásokat olvashatunk az Esterházyakról, a nem-Esterházyakról, vallomásokat Magyarországról, történeteket történelmünkről (fehér foltok: porcukor, porsó, por, hamu, isa).
Sorstörmelékek, sorsőrlemények, mi.
Most lett vége a huszadik századnak.

Esterházy Péter

Harmonia caelestis

34

Első könyv

Számozott mondatok az Esterházy család életéből

56

„Kevés ember tud a közelmúlttal foglalkozni. Vagy a jelenlevő élet ragad magához nagy erővel, vagy pedig a múltba merülünk, és azt igyekszünk, amennyire csak lehetséges, visszaidézni és visszaállítani, ami teljességgel elmúlt. Még az elődeiknek sokkal adós, nagy és gazdag családokban is az a szokás, hogy inkább emlékeznek a nagyapára, mint az apára.”

78

1. **K**utya nehéz úgy hazudni, ha az ember nem ösmeri az igazságot **.**

2. **S**zöveget marcona, barokk főúrral indítani: jó: ilyenkor valami zsibongó bizsergés bizsergeti az ember mellkasát, előre köszönnek neki a személyi számítógépek, a szakácsa pedig, mert mért ne volna szakácsa (kinek is?), meglepetésül bárányfarkat ad föl rántva, ami olyan, mint a borjúláb, csak még finomabb, mert remegőbb, törékenyebb: édesapám, e marcona, barokk főúr, kinek gyakran állt módjában és kötelességében pillantását Lipót császárra emelhetni, pillantását Lipót császárra emelte, arcára komolyságot vett, bár csillogó, hunyorgó szeme, mint mindig, elárulta, s mondotta: kutya nehéz, felség, úgy hazudni, ha az ember nem ösmeri az igazságot, azzal fölpattant Zöldfikár nevű pejére, és elvágtatott az érzékeny, XVII. századi tájleírásban **.**

3. **É**desapám, vélhetően, édesapám volt az, aki kabátja alatt a festőpalettával visszament a múzeumba, visszaosont, hogy az ott függő képeit kijavítsa, de legalábbis javításokat eszközöljön rajtuk**.**

4. **R**émlik, törte apám hosszan és mindhiába a fejét, hogy a legszentebb dolog mégis az, amire nem emlékezünk **.**

5.É desapám a XVII. századi magyar történelem és kultúrtörténet egyik legsokoldalúbb alakja volt, politikai pályájának csúcsán a nádori címet és a birodalmi hercegi rangot nyerte el. A kismartoni kastélyt fényűző rezidenciává tette, számos templomot építtetett, udvarában festőket és szobrászokat foglalkoztatott. A családtagok közül többen egy-egy hangszer kezelését is elsajátították; apám virginálon „verte ki” kedvenc darabjait, Pál Antal herceg több hangszeren is játszott (egyesek szerint hegedűn, fuvolán és lanton, mások szerint hegedűn és csellón), és közismert az a tény, hogy Haydn baryton művei a hangszert kedvelő Pompakedvelő Miklós herceg számára készültek. Édesapám több kötet – többségében Zrínyi Miklós hatását mutató – verset írt, és vallásos tárgyú műveket, imagyűjteményeket adott ki. 1711-ben Bécsben jelent meg *Harmonia cćlestis* című vallásos énekgyűjteménye, s a magyar zenetörténetírás ez idáig kiemelkedő zeneszerzőként is számon tartotta. Az újabb kutatások azonban rávilágítottak arra, hogy ez a meghatározás vele kapcsolatban csak korlátozott értelemben használható. Nemcsak azért, mert a kötet dallamainak jó része bizonyítottan nem tőle való (hiszen a kortárs zeneszerzők többsége is felhasznált idegen dallamokat), hanem mert föltételezhetően a dallamok földolgozását, a darabok komponálását sem ő (vagy nem egyedül) végezte. Kótaírása nemcsak külső alakjánál fogva, hanem egyébként is kezdetleges, bizonytalan és helytelen is. Az édesapám testi és szellemi képzettségére vonatkozó fennmaradt dokumentumokból kirajzolódó tudásszint és a Harmonia cćlestis egésze, de főleg komplikáltabb rétege között olyan szakadék tátong, melyet csak fantáziával lehet áthidalni; hogy e célból csupán a legfontosabb függőhídfajták említtessenek: egyszerű, külön lehorgonyzott, önmagában lehorgonyzott, azután a kábelhíd, a ferdekábeles hárfahíd, a ferde csillagkábeles, a ferde legyező alakú és az egypilonos ferde hárfakábeles. Apám hárfán is, csillagon is játszott .

6. **A** szimfóniák 2. tételéhez meg kell öregedni, mondotta az ifjú Haydn a már nem fiatal, de megint egyszer türelmetlenkedő (heveskedő) édesapámnak **.**

7. **I** tt édesapám neve következik! – Ez a név álmot jelent; magyar álmot a pazarló gazdag emberről, a bugyellárisában két kézzel vájkáló úrról, a bankókat gabona módjára szeleltető, az aranyat és ezüstöt vékaszámra mérő gazdáról, akinek alakja szinte a népmeséből való. Jelentette a gazdag magyart… A magyar fantáziában az édesapám neve jelentette mindazt, ami a földön is mennyországgá teheti az életet… A valódi kiskirályságot, amely nem olyan, mint az anekdotabeli kiskirályság, amely a falu határánál végződik, hanem azt az uraságot, amely közvetlenül az öreg király után következik. Jelentett olyan terjedelmű földeket, amelyeket még a vadludak se tudnak átrepülni egy éjszakán, hát még maga az álmodozó ember, aki ezeknek az éjjeli madaraknak csupán csalékony kiáltását hallja! Jelentett forgós, lobogós tornyú kastélyokat, amelyek unalmukban a tó tükrében nézegetik magukat, mert a gazdájuknak nincs ráérő ideje a meglátogatásukra. Palotákat utcaszámra, amelyekben legfeljebb a kapus nevelgeti szakállát, a bezárt termekben kedvükre élhetik meghitt életüket azok az arcképek, amelyek egymást szerették, vagy hátat fordítanak egymásnak a haragosok: – a cselédség odalent iszik a József utcai Ivkoff vendéglőben, ahová emberemlékezet óta járnak a dologtalan urasági emberek… Az, itt édesapám neve következik, név legenda, a XIX. század végén, amikor valójában düledezni kezdtek a magyar udvarházak, jóformán csak két nevet lehet hallani azokban az órákban, amikor a magyar ember álmodozva néz a pipája füstkarikái után. Az egyik név: az édesapámé. A másik név: a Rothschildé. Hiszen voltak más nevek is Magyarországon, amelyeket tudott minden gyerek: oly név volt például: Ferenc József vagy az öreg Tisza – míg a női nemen lévők a Jókai keresztfiának, a hosszú bajszú hajósembernek, Tímár Mihálynak is elsóhajtották a nevét, ha máskor nem, hát álmukban – de az ország komoly, meg *11* gondolt,

alapos lakossága már csak édesapám vagy ama Rothschild nevéhez ragaszkodott, ha már ábrándozásra adta a fejét. Hányszor álmodta a vándorlegény a mesemondó vén fűzfák tövében, hogy az előtte messzire nyújtózkodó országutat ama régi édesapám sóval hinteti be hófehérre, hogy Mária Teréziát nyár derekán is iramszarvasoktól vont moszkvai szánon vihesse Bécsből Kismartonba! Hányszor meresztette a szemét még visszafordultában is a merengésre amúgy is hajlamossá válott dunántúli utazó, amikor a fuvaros egy-egy ostornyéllendítéssel rámutatott kacsalábon forgó kastélyokra; napsugár-simogatásokra szendergő óriási parkokra; a szemhatárig ezüstben ringatózó tavakra, amelyekből néha feldobta fejét az aranyhal; vadaskertekre, amelyekből az őzikék oly szelíden nézegettek elő, mint a gyermekek képeskönyveiben… és a fuvaros azt dörmögte vöröskés bajusza alatt: Ez is az, itt édesapám neve következett, é. És a kovácsműhely, ahol patkolni fogunk, ez is, itt édesapám neve következett, é. Összefoglalva: ki tudná felsorolni mindazokat az édes hangzatokat, amelyeket a régi magyar emberben megütött az édesapám nevének kiejtése, ki, összefoglalva **.**

8. **É** desapám nehezen adta meg magát, mert nem bízott igazán a fiában. Az meg csak ütötte, ütötte**.**

9. **C** saládunk nevét az Esthajnalcsillagról nyerte. Kezdetben nem volt nevünk, az évezred első századaiban az oklevelekben és azok záradékaiban megnevezett hivatalnokok csak keresztneveiken és ritkábban nemzetségök nevein fordulnak elő, és ha nincs név, nincsen család. (A család az egymással leszármazás útján kapcsolatban álló, egy vérből származó, azonos történeti múlttal bíró és ennek folytán összetartozó személyek összessége. Az elődök tisztelete és emléküknek megbecsülése az alapja a családszeretetnek és egyszersmind a hazafiságnak is. Ezért amelyik család a múltját elhanyagolja és őseinek emlékét nem 12tiszteli, az a nemzet életfájának egyik gyökerét metszi el satöbbi.) Mert mitől

család a család? („Hogy ki kuzin, azt én mondom meg.") Röviden: attól, hogy ki tudják és merik mondani: mi. És akarják is. Rááll a szájuk. S akkor kell egy név is. Mert ha nincs név, akkor csak tátognak, mint a potyka. Mi… szün. Tátogj csak, fiam, tátogj, mert a levegő az éltető elemed. Név kell. Mi, Baradlayak. A környéken, a Csallóköz tocsogóiban, mert ott volt a mi Donaueschingenünk, úgy hívták őket (minket): a kékszakállú hercegék. Blaubart, ez nem jó név, mert másnak is nőtt kék szakálla, és olyik kékszakállú hercegnek meg nem nőtt, mert vagy nem nőtt, vagy nem volt kék az. Egyszóval se hercegek, se kékszakállúak. Így nem lehet nagy vágyakozású családot gründolni. Maga a kékszakállkodás is túl konkrétnak és ködösen egyértelműnek mutatta magát, mintha bizony az egész mispóhe afféle pinapecér lett volna, noha ez értelemszerűen ki-ki alapon történt, ha; bár vonatkozó oklevelek híján ezt is homályban maradottnak kell mondanunk. A név már jó ideje ott ólálkodott körülöttünk, jött az égből, jött a földből és jött önnönmagunkból, a szakállból. Mi más is lehetett volna a kékszakállúak csillaga, mint a Vénusz, az ötödik planéta, a szerelem csillaga, jegyzője a világi vigasságnak, éneklésnek, mindenféle hegedű-, trombita-, sípszónak, drága ékességnek és cifrának. Egyébiránt övé a zöld szín, a zsályaszag, ő jár legközelebb a Naphoz, egyik esztendőben előtte, és akkor Lucifernek, azaz hajnali csillagnak neveztetik, másik esztendőben követi a Napot, és akkor Hesperusnak, azaz esti csillagnak neveztetik, Esthajnalcsillagnak. Amely ember az Esthajnalcsillag órájában megbetegszik, az nyilván asszonyember miatt van. Amely gyermek vagy leány az ő órájában születik, magtalanná lesz, félő, nehogy parázna legyen. Az Esthajnalcsillag embere igen lágy ember, fődologban kételkedik, ott kételkedik, ahol nem kellene, maga alatt vágja a fát. Vágja és ülteti, vágja és ülteti. Édesapám: aki az esthajnalban áll, az rémülten szédülhet, mert az az ürességben áll, se itt, se ott, nappal sincs, éjszaka sincs, az ég üres, csupán egyetlen csillag látszik, kizárólag ez a remegő derengés, ez a vibráló semmi, ami azonban egyszer csak mindennél több 13s gazdagabb, tömör és könnyed, akár a lazachab, színes és szigorú, mozog és állandó, a mélabú órája; aki az esthajnalban áll, az ujjongva káprázhat, mert a mostban áll, az

örökben – ah, a fausti pillanat, akármilyen zsenánt is! –, nem húzza az elmúlt nyákos hínárja, és nem nyomasztja a felelőtlen jövő, nincs hol és hová, a most van, az arany jelen, az ezüst pillanat, a vas meglét, és akkor aztán nem marad más, csak ez a vas, a rozsda, a rozsda szépsége, durvasága, ez a valódi, nehéz *morzsállás,* anyag az anyagtalanságban: édesapám .

10. **A** z 1700-ban megjelent nagy fólió, a Trophćum Nobilissimć ac Antiquissimć Domus Estorasianć, ez az „ízléstelenül gyártott" koholmány, „a józan ész elleni merénylet", édesapám genealógiáját tartalmazza, és 171 egész alakos rézmetszeten mutatja be a képzelt és valóságos ősöket. A képek egy részét a herceg egyik udvari festője, bizonyos Petrus készítette. Apám Mária- és családkultusza egy tőről fakad, amit szépen jelképez a címlap metszete is, amelynek allegóriájában a Hercules alakjában jelképezett Vitézség (Fortido) és a Mars figurájával megjelenített Nemesség (Generositas) őrzi azt a csarnokot, ahol egy angyal a Becsületnek (Honor) ajánlja föl a párnára helyezett, itt édesapám neve következik, koronát, és ahol a Honor majdnem egyértelműen Szűz Mária alakjában jelenik meg, fején Magyarország koronájával. Apám a Trophćum tanúbizonysága szerint származásunkat nem csupán Ádámtól, Noétól stb., közelebbről pedig Attilától vezeti le, hanem még közelebbről Csabától, Csaba királyfitól, akitől egyúttal az Árpád-házi királyainkat is származtatja. Így Eurs vezér, aki e fikció szerint a legtovább él a honfoglaló hét vezér közül, a maga idején tulajdonképpen szuverén uralkodó, amellett a szent királyok unokatestvére. Tőle származik ősapánk, Estoras, akinek anyja noch dazu Decebal unokája, Ida dák királylány – tudjuk, apámnak kedves, meg nem valósult eszméi közé tartozott Erdély visszacsatolása is. Estoras sem adta alább, mint Szent István, mert őt is Szent Adalbert kereszteli meg, természetesen Pálnak. És jönnek-jön 14nek az ősök végtelen sorban, egész a XV. században élt, immár valóságos Benedekig. A kötet külön fejezetben közli azokat az első betűtől az utolsóig koholt királyi okleveleket Szent Lászlótól, Jeruzsálemi Endrétől, Nagy Lajostól, Zsigmondtól, Mátyástól stb., amelyek ezen

– egyébként nem létezett – derék ősöknek különböző kiváltságokat adományoznak. Szent László maga, ezen nem létező oklevél tanúsága szerint, rendkívül örvend azon, hogy kedves rokona olyan családból származik, amelyik már Jézus Krisztus idején is vitte valamire. Apám egyébként jelezte az állítások fiktív mivoltát. Igaz, perzsául, de mégis. Itt ad új etimológiát a nevünknek. Eszerint perzsául a sárkányt *Ezdem*ek mondják, tehát a család tulajdonképpen Sárkányházi, s ez a sárkány nem egyéb, mint a címerünkben látható griff, amely a hazát védelmezi kivont karddal. De ez még nem elég: édesapám ezek után még hosszan elmélkedik arról is, hogy nem minden családnak van okmányosan bizonyíthatóan ilyen ősi eredete, szaladgálnak olyan családok is Magyarországon, amelyek csak, így apám (!), két-háromezer évesek, hiszen a hazát ért sok csapás során elhamvadtak a levéltárak, de sebaj, hiszen úgyis csak az erénnyel párosult nemesség ér valamit, hö-hö, nem a származás, amely önmagában csak olyan, mint a meszelt koporsó: belül rakva undoksággal **.**

15

11. **V**olt nekem egy távoli, titokzatos édesapám – nevezzük így édesapámat –, kinek bölcsője körül a régi század utolsó holdsugára és az új hajnalpírja játszadozott; esthajnal, innét származik a nevünk **.**

12. **É**desapám igazi táltos lovon járt, úgy is hívták a lovát, hogy Táltos. Szénfekete ló volt, csak a bal hátsó lábán viselt fehér jegyet. Cukron, búzán élt, más egyebet nem is evett. De igazi táltos volt: értette apám szavát, és még tanácsot is adott neki! Ő tanácsolta apámnak, hogy visszájáról patkoltassa meg, mert akkor az ellenség soha el nem megy a nyomán: a patkó állása szerint éppen az ellenkező irányban üldözi. (Amikor aztán minden ló visszájáról patkoltatott, édesapám a megszokott patkóállással szerzett meglepetést és egérutat.) Ha veszedelem közelgett, a Táltos

nyerített és kapált, amikor pedig édesapám felült a hátára, úgy repült, hogy a lába nem érte a földet, de még a felhők közé is fölszállt apámmal. Amikor az ellenség közeledett, kiverte a lábával, hogy hány ezred katonaság jön. Egyszer apám elveszítette a csatát, és üldözőbe vették. Akkor a táltos ló egy rejtekhelyre vitte, maga pedig lefeküdt a döglött lovak közé, és a fejét, az élő fejét a mellette fekvő ló nyaka alá dugta. Az ellenség jól elhaladt. Ez két ízben történt meg: egyszer 1652 augusztusában, másodjára pedig 1969 tavaszán.

13. **H**a valaki könnyelműen bánik a rábízott holmival, pénzzel, vagy éppenséggel kárt tesz más vagyonában, azt szokták mondani: Hallod-e, hé! Ez nem a Csáky szalmája! Ugyan honnan ered ez a mondás? A Csákyak természetük szerint nagyon jószívű, adakozó, sőt könnyelmű gazdák voltak. Az istenadta nép hamar rájött arra, hogy itt egy kis rés van a feudális piramisban, s lám, ezt a patvarosságot eszelték ki: a búzát a lovakkal csak feliből nyomtatták el, így a szem benne maradt a kalászban, illetve van, ami benne maradt és van, ami nem, de így aztán maradt benne, s minthogy az uraság a szalmát nekik adta, hazavihették az elébb bebizonyított búzaszemeket is. Otthon a kézicséppel újra kicsépelték a szalmát. Jutott, maradt is. Szépen ment így a gazdálkodás, az úr is, a paraszt is elégedett volt azzal, amit kicsépelt. De a Csákyakról apámékra szállt át a birtok, s nekik kemény tiszttartóik voltak, mert vagy eleve kemények voltak, mint ilyeneket alkalmazták, vagy ott bekeményedtek. Azok nem vették be a felibe-harmadába elnyomtatott búzát, és azt mondták: Halljátok-e, hé! Ez nem a Csáky szalmája, hanem az, és itt édesapám neve következett, é. Így született hát a mondás, amely a régi gazdálkodás emlékét is őrzi.

14. **É**desapám kímélte a föld népét, erősen tiltotta embereinek a rablást (minket, gyerekeket közvetlenül fenyített), de amikor az élelem elfogyott, mégis el kellett venni a szegények szarvasmarháját. A nép sivított. Erre a sorsra jutott apám öreg

dajkája is: apám emberei elhajtották egyetlen tehénkéjét. Szegény öregasszony elindult, meg is érkezett gyalog Kismartonba. Kérdi tőle a vár kapujában az őr, mit akar, mama. Szeretnék a gróffal beszélni. Nem lehet, majd holnap. Így ment ez napokon át, mint a Kafka-novellában. De aztán a szegény asszony odaadta az utolsó krajcárját is, és így mégis beengedték. Hát egyszerre ott állt az édesapám előtt. Illedelmesen állt, egy tiszt mégis rákiáltott. Boruljon le a kegyelmes úr előtt. Én-e?, csodálkozott a dadus. Én boruljak le a Micukám előtt, amikor én neveltem, csecsemet szítta, én?! Apám fölfigyelt a hangos szóra, magához intette a vénséget, aki elővett egy csomagot. Felbontotta, hát egy kis dolmány volt benne. Megismered, Micukám?, kérdezte, avval térdre borult, és megcsókolta édesapám rókaprém béllett köntösét. Apám a dolmányt sose látta, avval fölemelte a dadust, homlokon csókolta, és így búcsúzott tőle: Isten megáldja .

15. **A**pám 50 fillérért megevett egy legyet, egy forintért le lehetett fényképezni a tetemet a nyelvén, öt forintért és egy almáért (starking) kettéharapott egy egeret. Soha nem hozott egérrel dolgozott, maga fogta .

16. **É**desapám, ezt ténynek lehet tekinteni, böcsülte Haydnt, úgy emberileg, mint művészileg; több ízben invitálta őt saját asztalához ebédelni, ám ha vendégek jöttek, akkor Haydnnak, ahogy nekünk, gyerekeknek, valamelyik oldalszobában terítettek. Egy alkalommal két igen előkelő angol lord látogatott hozzánk, már messziről érződött finom, idegen parfümjük, Nelson admirális útját készítették elő, s alighogy helyet foglaltak az asztalnál, Haydn holléte felől tudakozódtak. Haydn ma otthon étkezik, hazudta szemrebbenés nélkül apám. De a rajongó angolok annyira szívták magukat, hogy egy asztalnál ülhessenek Haydnnal – apám mit tehetett egyebet, fogcsikorgatva előrángatta a mellékszobából Josephet, s a legkecsesebb mosolya egyikével az asztalához ültette. A hülye angolok boldogan vigyorogtak, Haydnt hidegen hagyta a dolog.

Apám hirtelen ötlettel (bosszúból) a vacsorára szánt mustáros vesét adatta föl, amely egy köszvényesnek, mint amilyen Haydn, mondhatni halálos; persze nem szó szerint. Így végül is mindenki elégedetten eszegetett. (A mondás szerint a cselédségnek reumája van, az úrnak köszvénye. Ez is bizonyíték, hogy jól bántunk Haydnnal.)

17. **H** a volna valami, léteznék, amiről ő, apám, mindent tudna, imádkozott apám, imádkozz, gyaur kutya, sziszegett apám fülébe a folyópart felől az ijesztő jó tanács, az utolsó szőrszálig mindent, a katasztrófagenezisről, a birkatenyésztésről vagy Haydn [18]ról, nem, Bartókról, mindent tudna Bartókról, akkor nemcsak elemeiben változna meg az élete, vagyis oly módon, hogy egyszer csak a töltött nyelvhal után, egy futballmeccs közben, kézcsók előtt és a 2. zsidótörvény helyett csöndesen azt mondaná, azt kellene mondania, ó, nem, kizárt, hogy ez 1925-ben történt volna, hiszen, sóhajtana, hiszen akkor Kodály már régen nem dohányzott módszeresen, noha Kodályról nem tudna mindent, csak rengeteget, és ezen odahányt, pontos, kicsi mondataival kivívná barátai, munkatársai és bizonyos értelemben a családja elismerését s megbecsülését, valamelyes anyagi, ha biztonságba nem is, de egyensúlyba jutva, úgynevezett népszerű előadás-sorozatot tartana (áldozatosan vidéken is) – Lábjegyzet egy Bartók-harmóniához címmel, nemcsak ily módon változna meg az élete, hanem, ezt kéne látnia, gyökerestül, mert új indulatai és új érzései támadnának, új vágyai és új félelmei, új passziói, először kedvet kapna Bartók kedvenc ételeihez, a puliszkához és a rántott húshoz, a nyelvhalat unottan tolná el, kedvetlenül, és ez a kedvetlenség terjedne tovább, mert egyre kevesebbet jelentene maga magának, a mozdulatai, az arca, az arca a tükörben, a szaga, a neve, ez mind egyre esetlegesebbnek tűnne föl, Bartókhoz, az ő, Bartók szuszogásához képest elhanyagolható részletkérdésnek, és az az igazság, hogy szíve szerint Bartókká válnék, Bartók Bélává, mindenestül azzá kellene lenni, szíve szerint, ami azonban nehezen vagy csak romantikusan, gyerekesen értelmezhető program, de hát nincs, nincsen, nincsen semmi, amiről

ő, apám, mindent, az utolsó szőrszálig mindent tudna, amiről kimerítő tudása volna, még csak elegendő tudása sincsen, vagyis minden, ami létezik, olyan, hogy ő nem tud róla elegendőt, mintha ez volna a létezés föltétele, a sine qua non, mintha ez hálózná be a világot s kötné össze a dolgokat, vinne rendet beléjük, az ő nem elegendő tudása, és ettől a gondolattól, vagyis gondolatfutamtól, nádlevelek susogtak nem kevésbé ijesztően a folyó felől, imádkozott apám, úgy érezte, az a logikus, arra kényszeríti a logika, ez a csöndes rettenet vagy vidám fölszabadultság, mikor, hogy', hogy a két dolgot, Bartókról mindent és mindenről semmit, semmiket, ne tekintse különbö 19zőknek, ez ugyanaz, de ha csak ugyanannak két fele volna, a ló innenső és túloldala, akkor sem érdemes különbséget tenni, átesvén a ló túlsó oldalára ott volnánk, hol eddig, vagyis eleve a ló túloldalán vagyunk, eleve átesve, túlzásban, és mivel Bartók személye az, ami ezt összehozza, így ő, Bartók a minden, legalábbis ebben az értelemben, szétválaszt és összekötöz, vagyis odalyukadt, imádkozott édesapám, hogy ez esetben is Bartókká kellene lennie, ha mindent, ha semmit, nem azért, mert ez előkelő vagy kényelmes volna, hanem mert nincsen más lehetőség, mindenképpen itt kötött ki, a Bartók-levésnél, és minthogy a gondolatfutamában semmi személyesre nem támaszkodott, így nyilván mindenki más is ide fog torkollni, vagyis mindenkinek valakivé kell válnia, Bartókká, Haydnná, birkatenyésztéssé, katasztrófagenezissé, ami továbbá azt jelentené, hogy mindennek új nevet kell adni, vagy a régit, de újra, egy új Babilont kell fölépíteni, és akkor ő, apám, például, Bartók Béla volna, minden élőlénynek az a neve, aminek az ember nevezi, márpedig ő, apám, nem Bartók Béla, és akkor ez most mit jelent. Talán ha nem kezdett volna az imába, nem jutott volna ebbe az ingoványba. Ám lehetséges-e vajon, hogy a világ attól lesz olyan, amilyen, mert azt gondoljuk róla, amit? Bartók a hibás. Legyen Bartók a hibás. Vagy a boszanova **.**

*18.***S** zép a mennyország, Béla?, kérdezte váratlanul az apám. Mentette a menthetőt **.**

*19.*Bartók Béla kinevezte édesapámat Magyarország királyának, Micukám, angyalom, bajban kicsi, kehes országod, királlyá teszlek, uralkodj békében s bölcsességben, sokat nem ígérhetek, kapol egy zongorát, kóristalányokat és egy ulánus ezredet, a családod megnyugszik az ulánus ezredtől, mindig meg szokott, nem?, az ország meg a királytól, mindig meg szokott, nem? Így is lett. Apám sajátképp a zongorát és a kóristalányokat tudta organikusan használni („Tárd ki fekete szárnyad!” vagy „Zengj kis kalapácsom vad ütésiben!” vagy „Moll! moll! dúr! moll!”), az ulánus ezreddel azonban sokat vesződött, elébb házimunkákra fogta be őket (mosogatás, bevásárlás, kertészkedés, elsősorban gazolás, mert azt senki nem akarta csinálni), későbben Haydn alá osztatta őket kottát másolni, míg végül aztán, meghaladva a kuruc–labanc dichotómiát, nekitámadtak Ausztriának, ez látszott a legkézenfekvőbbnek, Románia kiesett a Béla népzene-szeretete miatt. Édesapám maga állt a sereg élére, noha sok dolga volt akkoriban, az irodába is naponta be kellett járnia, tüzes pej kancája kényesen lépdelt. Apám nem volt jó lovas, de két lepotyogás közt délcegen ült, enyhén félredűtött fejjel, mintha mindig fülelne.

*20.*Sokat szenvedett a töröktől Kanizsa népe, nagyon áhítozta a felszabadulást, de valahogy úgy szerette volna, hogy a török után ne jöjjön be a német (aztán hogy a német után bejön az orosz, arra nem is mertek gondolni; arra meg, hogy az orosz után nem jön be senki, mégis majdnem olyan, mintha itt volna valaki, no, arra végképp nem), hanem maga legyen az úr a saját városában. Végre édesapám és Zichy tábornok felszólította a törököt: adja föl a várat. De a török nem engedett, odavágott apáméknak, megrohanta a keresztény tábort, apámék tudniillik keresztények voltak, azon belül is katolikusok, és el akarta foglalni az ágyúkat. Az ostromlók keményen válaszoltak, véres fejjel kergették vissza vackára a törököt, már akit visszakergettek, és nem kaszaboltak halálra, mert ötszázat halálra kaszaboltak. Mikor édesapámék látták, hogy a török

nem enged a negyvennyolcból, olyan erős ostromgyűrűvel vették körül, hogy oda még a madár se repülhetett be, se nyelvhal, se puliszka, se rántott hús. No, ha nem, olyan éhínség támadt, hogy a törökök csak úgy dülöngéltek az éhségtől. Végre annyira megéheztek, elszédülvén a dülöngéléstől, hogy föladták a várat. Négyszáz szekérrel vonult a seregük, de csakhogy elvonult! Igaz, jött helyébe más veszedelem: apám és Zichy lóháton vágtatott föl az erődbe, olyan nagy sebbel-lobbal, hogy a janicsárok öreg és be 21teg agáját, ki elébük sietett, kis híja, le nem tapossák. Köszöntelek, uraim. Hogy vagytok? Nem kívántok leszállni a lóról?, így a tisztességben megőszült öreg janicsár. Erre édesapám nagy kegyesen csak ennyit mondott: Mi csak megvolnánk. A lóról pedig nem szállunk le, mert ezt nem engedi meg a mi nagy hatalmú királyunk felséges tekintélye. Ebből török is, magyar is megértette, hogy Kanizsát az urak maguknak szabadították föl. A történelem csöbrök és vödrök váltakozó sora, ez a természete, vallotta édesapám, amivel nem kívánta a szabadság lehetőségét eleve kétségbe vonni, annál is kevésbé, mert arról egyáltalán nem volt hajlandó nyilatkozni, ki vagy mi volna a csöbör meg a vödör, és ki vagy mi esnék oda bele. Ónkupáját magasra emelvén selmán mosolygott. Mert másfelől, bólogatott kapatosan, mindenik kutya olyan, mindenik, vágta hátba Zichy komáját, hogy jön még dér rá. Kanizsa fáradtan aludott .

21. **M** ária Terézia megkérte édesapámat, hogy őt mint Csehország választófejedelmét helyettesítse Frankfurtban József fia császárrá koronázásán. (Nem ért rá? Vagy apámnak akart evvel kedveskedni?) A papám nem szerette Józsefet, az se őt. Nem császár, nem király, csak egy zseniális hivatalnok, mondta róla lekezelőleg. Később azután, amikor József király lett Magyarországon, a viszonyuk még inkább megromlott. Micsoda unheimlich dolog ez, hogy a király nem arisztokrata, dörmögött a papám, akit a legnagyobb rosszindulattal sem lehetett liberálisnak vagy felvilágosultnak nevezni, mindazonáltal volt stílusérzéke. Azon az áprilisi estén fényárban úszott Frankfurt városa. A koronázásra

érkezett küldöttek szállása pompásan ki volt világítva (a pfalzi küldötté különösen kitűnt közülük), s ott olyan világos volt, akár fényes nappal. A küldöttek versengve igyekeztek egymást túlszárnyalni. Édesapámé azonban valamennyién túltett. Az ünnepélyes nap tiszteletére mellőzte kedvezőtlen fekvésű szállását s annak környékét, hanem ehelyett a Rossmarkt szép hársfasorát ékesítette föl, elöl színesen kivilágított portállal, a háttérben pedig még annál is fényesebb távlattal. A fák között áttetsző talpazaton fénypiramisok és golyóbisok álltak, egyik fától a másikig lámpafüzérek húzódtak, s azokon csillárok függtek. Apám több helyütt kenyeret, kolbászt osztogatott a népnek, a bor sem hiányzott. Egyszer csak egy értelmes arcú kamaszra lett figyelmes, aki barátnőjével lelkesen csodálta apám művét. A fiú széles mozdulatokkal mutogatott a lánynak, és apám váratlanul mintha a saját nevét hallotta volna. Magához intette őket. Lám, tűnődött magában, itt van egy viszonylag pontosan datálható jelenet, hogyan lehetne innét kiindulva tömören vázlatot készíteni a kamaszról? Vállat vont, nagy úr volt, mindent megtehetett, mert ő mondta meg, mi a minden, és úgy mondta meg, hogy mindent megtehessen. Mit motyogtál, fiam? Az ifjú elvörösödött, majd büszke zavarban odanyilatkozott, hogy épp most született meg az, itt édesapám neve következett, féle tündérország fogalma. Nem rossz, bólintott apám, s utasított ott valakit, hogy jegyezze föl. Bár, mondotta még barátságosan az ifjúnak, ez csupán dichtung und wahrheit, hogy tudniillik ő azután igazán tudja, mi a különbség dichtung meg wahrheit közt. Ezt meg az ifjú jegyezte föl. Hogy hívnak?, kérdezte még apám figyelmetlenül. A fiú megmondta. Jól van, meg fogom jegyezni, vetette oda fordultában, és abban a pillanatban elfelejtette a nevet.

22. Útközben édesapám egy kuruc csapattal találkozott. Megkérdik tőle a katonák: Mi vagy? Kuruc-e vagy labanc? Az én jámbor apám nem tudta, kikkel áll szemben, és azt mondta nekik, labanc. Erre a kurucok jól elverték. Ment tovább az apám, és most egy csapat labanccal találkozott. Kérdik emezek is: Mi vagy? Kuruc-

e vagy labanc? Édesapám most sem tudta, kivel áll szemben, és azt sem tudta, ki az, aki azokkal áll szemben, akikről ő, apám, nem tudja, kik, ám eszébe jutott az előbbi csapat, hát azt mondta, kuruc. Erre a labancok is jól elverték. Jól elverték. Aztán végül elengedték az útjára. Ahogy továbbment, megint találkozott egy csapat kuruccal. De erre már apám még az adjonisten előtt így szólt: Ne is kérdezzetek, csak üssetek. Így [23] is lett. Apám, „a szép groff", magányosan vágtat Zöldfikár lován az érzékeny, XVII. századi satöbbi .

23. **J**ól tudta Heister tábornok, hogy apám kedves embere a fejedelemnek, ezért őt küldte elsőnek a vérpadra. Apámnak még a szeme sem rebbent, amikor közölték vele, hogy meg kell halnia. Sokszor szembenézett a halállal a csatamezőn, ismerték egymást, most sem riadt meg tőle. Amikor a vérpadra fölvezették, dolmánya zsebéből kihúzott egy finom kendőt, *aranyos végő török patyolat kendő-keszkenőt,* kibontotta, és kivett belőle tíz aranyat. Elálmélkodott ezen a katonaság, nagyot nézett a hóhér is, de édesapám nem törődött az álmélkodással, hanem fogta a tíz aranyat, és odanyújtotta a hóhérnak. Majd mondott neki valamit. A hóhér felzokogott. Szedd össze magad, fiam, mondta apám gyöngéden, azzal odalépett a tőkéhez, némán eltolta magától a hóhérsegédet, aki a szemét be akarta kötni, és rettegés nélkül szembenézett a halállal. A hóhér megfogadta édesapám tanácsát, utolsó tanácsainak egyikét, összeszedte magát. Az apám negyvenkilenc volt, amikor meghalt, és ez volt a legtöbb, amit tehetett értünk (vulgo: a hazáért) .

24. **A**mikor azon az áprilisi hajnalon, mely a császári dekrétum értelmében kivégzésének hajnala volt, az őrök a cellába léptek, édesapám a földön térdelt, s kezeit szorosan összekulcsolva imádkozott. Fejét mélyen lehajtotta, szőke haja előrehullott, s látni engedte hosszú, vékony nyakát s a gallértalan lenvászon ing alól kiugró csigolyáit. Az őrök megálltak egy pillanatra – egy gróf

beszélgetett Istennel, s ezt elégséges indoknak találták ahhoz, hogy elfeledkezzenek a spanyol rituálé szigorú előírásairól. A pap is hátralépett, s imára fűzött ujjait némán összeszorította; tenyere izzadt, s áruló nyomot hagyott a breviárium elefántcsont fedelén. A rózsafüzér nagy, olajbogyóra emlékeztető szemei hangtalanul egymáshoz ütődtek. Csak a hatalmas kulcskarika csörrent meg az egyik őr kezében néhányszor, szabálytalan időközökben. Ámen, suttogta apám, bevégezvén reggeli imáját. Aztán hangosan hozzátette: Bocsásson meg, atyám! Ebben a pillanatban szinte vezényszóra megszólaltak a dobok, baljósan és monotonon, mint az esőverés. Egy vörösképű, borzasbajszú huszártiszt a mellette álló két horvát ulánus hosszú puskája alkotta keretben az ítélet kihirdetésébe kezdett. Rekedt hangja tompán visszhangzott a cellában. Az ítélet szigorú volt és kérlelhetetlen: kötél általi halál. Édesapám fegyverrel a kezében vett részt azoknak a véres, kegyetlen és reménytelen népfelkeléseknek az egyikében, melyek váratlan és megjósolhatatlan kirobbanásukkal időről időre megrázták a császári birodalmat, hogy aztán hamarosan hasonló váratlansággal, kegyetlenséggel és reménytelenséggel fojtassanak el. Származását, családjának hírnevét a bíróság súlyosbító körülményként értékelte – apám nemcsak uralkodóját, hanem saját rendjét is elárulta. Az ítéletnek példásnak kellett lennie. Apám alig különböztette meg az egyes szavakat a beszéd monoton áradatában, mely dobszóként pergett fülében. Az idő megállt. Múlt, jelen és jövő egybefolyt, a dobok feldübörögtek, a halántékában nyugtalan érverésként visszhangzottak győztes csaták, diadalmas hadjáratok és rohamok távoli hangjai, s egy másik dobszó, mellyel a feketébe öltözött katonák annak idején nem az ő, hanem egy másik, egy idegen halálát kísérték. Apám fiatal kora ellenére (inkább hirtelen megnőtt kamaszra, mint érett ifjúra emlékeztetett) látott már vért, s állt már szemtől szembe a halállal, de még sohasem így, sohasem ilyen közelről. És éppen ez a közelség, ahogy a halál leheletét megérezte meztelen nyakán, ez torzította el tudatában a valóság képét – mint mikor az asztigmatikus szem előtt a tárgy közelsége csak még homályosabbá teszi annak körvonalait. Édesapám számára most egyvalami volt fontos – mert az ő

világában a tisztességes élet mellett csak a tisztességes halálnak volt becsülete –: hogy megőrizze azt a méltóságot, amely egy, itt apám neve következett, tól egy ilyen pillanatban elvárható. Az éjszakát ébren töltötte. Szemeit azonban lehunyta, s ajkát egyetlen hangos sóhaj sem hagyta el, hogy az őr, aki szemét a kémlelőnyíláshoz tapasztotta, bizonyíthassa: az elítélt mély 25álomba merült, mintha nem is a halálra, hanem az esküvőjére készülne. És valami furcsa, fölcserélt időrendben MÁR MOST hallotta, amint az őr a tiszti kaszinóban meséli: Uraim, az ifjú, itt édesapám neve következett, az éjjel mély álomba merülve aludt. Egy sóhaj nélkül. Mintha esküvő és nem kivégzés várna rá. Tiszti becsületszavamra mondom! Uraim, adózzunk neki elismeréssel. És hallani (hallja) a kristálypoharak csörrenését is. Prosit! Prosit! Halálának ez a látomása, ez a győztes küzdelem egész reggel tartotta apámban a lelket. Imádsággal őrizte meg higgadtságát, s összeszorított foggal állt ellen belei és idegpályái gyáva remegésének, az akarat eme árulóinak: férfias bátorságát a családi legendákkal kovácsolgatta. Ezért aztán, amikor megkérdezték tőle, hogy mi az utolsó kívánsága – s ez a szabályzat könyörületes előírásainak megfelelően történt –, nem egy pohár vizet kért, hogy csillapíthassa a bensejét emésztő tüzet, hanem egy cigarettát; mint egyszer régen valamelyik őse, aki egy csipet dohányt kért, melyet aztán megrágva a hóhér arcába köpött. A tiszt dobbantott csizmája sarkával, és édesapám felé nyújtotta ezüst cigarettatárcáját. (Uraim, becsületszavamra mondom, hogy a keze annyira sem remegett, mint most itt az enyém, ahogy a poharat tartom! Prosit! Prosit!) A füst, mint a hajnal, violaszínűen gomolygott a felkelő nap első sugaraiban, melyek, mint a szentek kriptáit ábrázoló régi képeken, ferdén hullottak a cellába. Apám érezte, ahogy a füst, ez a tündöklő illúzió, egy pillanatra megtámadja erejét, hatalmába keríti, mint egyszer régen egy messziről hallott tárogatószó a pusztában, azért hát gyorsan a földre dobta a cigarettát, és rátaposott huszárcsizmájával, melyről a sarkantyúkat már rég levették. Uraim, készen vagyok. Katonás egyszerűsége és parancsszerű rövidsége miatt választotta ezt a mondatot, mely hideg volt és csupasz, mint egy kihúzott kard, s melynek pátosz nélkül, szinte jelszóként kellett

elhangoznia, mint mikor az ember egy éjszakai mulatozás után csak annyit mond: Jó éjszakát, uraim! Most azonban úgy tűnt neki, hogy nem volt elég méltó a történelmi pillanathoz. Hangja tisztán és érthetően csengett, a szavak kurták, a mondat egyszerű és világos volt, de mégis vala 26hogy túl puha és megtört. Attól a naptól fogva, hogy nagyanyám meglátogatta, apám tudta – bár némi őrült, titkos remény még ezután is élt benne –, hogy az élete már csak egy tragikus vásári komédia, melyet szinte isteni hatalommal rendelkező emberek írnak. Itt állt előtte – testes, erős, lefátyolozott arcú asszony –, s teljesen betöltötte a cellát személyével, egyéniségével, jellemével, hatalmas tollas kalapjával s mozdulatlansága ellenére suhogó ruhájával. Visszautasította az egyszerű katonai széket, mellyel az ulánusok kínálták, az ulánusok, akik még soha senki iránt nem tanúsítottak olyan tiszteletet, mint most nagyanyám iránt, ám ő úgy tett, mintha nem venné észre, hogy ez a durván faragott szék túl egyszerű számára, rémisztően egyszerű ruhájának selyemfodraihoz képest. A látogatás egész ideje alatt állva maradt. Apámmal franciául beszélt, mintha zavarba akarta volna ejteni azt az ulánus tisztet, aki illendő távolságra volt tőlük, kihúzott kardját a teste mellett tartva, ami inkább volt díszőrségi tisztelgés a nemesasszony előtt (akinek a nemessége egyébként éppolyan régi volt, mint az uralkodóé), mintsem figyelmeztetés és óvintézkedés a császári kazamaták büszke látogatójával szemben. A lábai elé vetem magam, suttogta a nagymamám. Anyám, én kész vagyok meghalni, mondotta erre édesapám. Nagymama szigorúan, talán kissé túl szigorúan is letorkolta. Mon fils, reprenez courage! Most először intett, alig észrevehetően, az őr felé. Hangja csak suttogás volt, összemosódva a ruha fodrainak susogásával. Az erkélyen fogok állni, mondta alig hallhatóan. Ha fehérben leszek, akkor sikerült. Nem, anyám. Alighanem feketében lesz… Ismét felhangzott a dobpergés, s ez felriasztotta apámat a révedezésből – most mintha közelebbről hallotta volna. A szemei előtt kibontakozó, eddig néma merevségbe kövült kép ismét élettel telt meg, s ebből megértette, hogy befejezték az ítélet kihirdetését; a tiszt összegöngyölte a papírtekercset, a pap apám fölé hajolt, és megáldotta a kereszt jelével, az őrök pedig karon fogták. Nem engedte, hogy támogassák.

Finoman a két ulánus karjába kapaszkodva, könnyedén felállt. Hirtelen, még mielőtt átlépte volna a cella küszöbét, először valahol a melle tájékán, majd egész testében érezni kezdte a bizonyosságot, hogy minden pontosan az élet logikája szerint történt. Mert ebben a lidérces álomban minden a halál ellen, az élet oldalán van. Fiatalsága, származása, családjának hírneve, anyja szeretete, a császári kegy és ez a nap, mely rásüt, miközben hátrakötözött kézzel, mint valami rabló felkapaszkodik a kordéra. Ez az érzés nem tartott sokáig, csak míg a kordé kiért a bulvárra, ahol már várta a birodalom minden tájáról összesereglett zajos tömeg. A dobok szaggatott tiszteletadásán keresztül hallotta a sokaság zúgását, fenyegető zsivaját, a gyűlölettel feléje rázott öklöket. Ujjongva üdvözölték a császári igazságszolgáltatást, mert a tömeg mindig a győztest élteti. Ez a felismerés összetörte édesapámat. Fejét egy csöppet a mellére hajtotta, vállát begörbítette, mintha ütéstől félne (bármikor eltalálhatta volna egy kő), felsőteste is meghajlott kicsit. Ez elég volt ahhoz, hogy a csőcselék észrevegye: elhagyta a bátorsága, büszkesége megtört. Ez majdhogynem üdvrivalgást váltott ki. (Mert a tömeg szereti látni, ahogy a bátrak és a büszkék összeroppannak.) A bulvár vége felé, ahol a nemesi rezidenciák sora kezdődött, s ahol a tömeg egy kicsit megritkult, apám fölemelte a tekintetét. A reggeli nap vakító fényében tündöklően fehér foltot vett észre az erkélyen. A korlát fölé hajolva tiszta fehérben ott állt a nagymama, mögötte hatalmas levelű zöld filodendron, mely még jobban hangsúlyozta ruhájának ragyogó liliomszínét. (Jól ismerte apám ezt a ruhát – családi ereklye volt, egyik ősünk viselte valamelyik császári esküvőn.) Édesapám hirtelen dacosan kihúzta magát, s kedve lett volna odakiáltani a fenyegető sokaságnak, hogy egy, itt apám neve következett, nem halhat meg így, nem lehet csak úgy felakasztani, mint egy útonállót. Így állt a bitófa alatt is. Amikor a hóhér kirúgta a lába alól a zsámolyt, még várta a csodát. Aztán teste a kötélen kicsavarodott, szemei kiugrottak üregükből, mintha hirtelen valami félelmeteset, valami iszonytatót vettek volna észre. Uraim! Két lépésre álltam tőle, mesélte még aznap este a tiszti lovardában a borzasbajszú ulánus tiszt. Amikor a nyakára tették a kötelet, olyan nyugodtan nézett a

hóhér kezére, mintha csak bársony nyakkendőt tartott volna. Tiszti becsületszavamra mondom, uraim. Két feltételezés is lehetséges. Édesapám vagy bátran, méltósággal halt meg, s sorsa biztos tudatában tartotta magasan fejét, vagy az egész jól kigondolt bábjáték volt, melynek szálai egy büszke anya kezében futottak össze. Az első, hősi változatot, a jakobinusok és a sansculotte-ok vallották a magukénak, ők terjesztették először szóban, s a krónikákban is ők örökítették meg. A másikat, mely szerint édesapám az utolsó pillanatig valami csodás fordulatban reménykedett, a hatalmas Habsburg-dinasztia hivatalos történetírói jegyezték fel, mintha egy legenda születését akarnák megakadályozni. A történelmet a győztesek írják. A legendákat a nép őrzi. Az írástudók fantáziálnak. Bizonyos csak a halál.

25. **R**ákóczi elment, hogy segítséget hozzon, s míg távol volt, édesapámra bízta a vezényletet, mert igaz hívének, hű barátjának tekintette. (Később ezt írta róla csalódottságában: Sír a lelkünk, keserves gyötrelemmel kínlódik szívünk… hogy akinek becsületét, tekintélyét magunk terjesztettük, vétkeit fedeztük, hitelét neveltük, belső titkosabb barátságunkba vettük, és szeretetünket és lelkünket vele közlöttük: abban kell nemcsak személyünknek, de hazánknak, igaz, hites ügyünknek veszedelmes munkáját szemlélnünk.) Apám pedig megegyezett a bécsi udvar megbízottjával, Pálffy Jánossal, elfogadta a békepontokat, és előkészítette a kuruc sereg fegyvereinek letételét. Összevonta a kuruc lovasságot, több mint tízezer lovast, és Majténytól nem messze hosszú vonalban felállította a sereget. Amikor Pálffy János császári tábornok odaérkezett, megszemlélte a dandárt, majd intett, és akkor a 149 zászlótartó körbeállt, és a kör közepén apám meg a tisztjei esküt tettek a császárra. Apám így esküdött: Én, itt édesapám neve következett, esküszöm a mindenható Istenre, mennynek és földnek Teremtőjére: minekutána a császár és koronás király kegyelmes urunk őfelsége fejünknek és jószágunknak teljes kegyelmet adott, ezért ennek utána mindenkor utolsó csepp véremig őfelségének igaz híve leszek. Föleskűdött a többi tiszt is, és amikor ez megtörtént,

apám nagy szónoklatot mondott, megköszönte a király Őfelségének az amnesztiát, a kegyelmet, Pálffy János tábornoknak pedig a közbenjárást. Pálffy János ugyancsak szónoklatot mondott, és ezzel az árulás munkáját befejezték. Sokan azt tartják, hogy apám azért árulta el Rákóczit, mert a vagyonát akarta megszerezni. Ugyan. (És aztán tényleg megszerezte, de mintegy mellesleg.) Sokkal inkább személyes bosszú vezette, mert a fejedelem megbántotta a hiúságát. Egyszer vendégségben voltak együtt, indiai főzőtanfolyam, és éppen arról folyt a szó, hogy milyen a bátor ember. Édesapám azt mondta, az a legbátrabb, aki sohase nézi a harc végét, hanem nekimegy az ellenségnek, és harcol az utolsó csepp véréig. A bátor nem fut el, hanem elesik a harctéren. A vendég urak megéljenezték a szavait, tetszett is a dicsőség apámnak, de ekkor megszólalt a fejedelem. Az a legbátrabb, aki harc előtt gondolkodik. (Az a legbátrabb, aki gondolkodik.) Gondol az árvák, az özvegyek könnyeire, a feldúlt falvakra, kitapasztalja az ellenség gyöngéit, ezen elgondolkozik, csak ezután harcol, és kevés veszteséggel győz. Ez ellen nem lehetett szólni, nemcsak azért, mert fejedelmi szó volt, hanem azért sem, mert igaza volt. Nem tud becses lenni mások igazsága, ha a magunk igaztalanságával áll szemben. Apám soha nem bocsátotta meg Rákóczi Ferencnek, hogy urak előtt, fényes társaságban így kitanította; meg is állta érte bosszúját .

26. **A** mikor Rákóczi elbujdosott, Károlyi meg letette a fegyvert, édesapámék még mindig nem akarták hinni, hogy vége a szabadságnak. Beleélték magukat. Ez hiba. Vártak, várakoztak, várták Rákóczit, Bercsényit. De egyik sem jött, annál inkább eljött Pálffy tábornok (ki Károlyival az árulás munkáját végbevitte), és egyezkedni kezdett apámékkal. Akik mit tehettek? Megegyeztek a tábornokkal, hogy beállnak a császári seregbe, felveszik a sárgazsinóros huszárruhát, és fejükbe csapják a széles, magas csákót. Ruhát cserélt apám, de szívet nem. Erről Pálffy áruló is megbizonyosodott, amikor az új lovasokat egy főgenerálisnak bemutatta. Sok német katona őrködött, ügyelt apámékra, amikor a

főgenerális Pálffy társaságában előttük ellovagolt. De a főgenerális annyira szokva volt a pucér német arcokhoz, hogy nem állhatta, nem tűrhette a sok nagybajszú kurucot, megállott előttük, s kezdte őket szidni. Sokáig, nagy hangon gyalázta, mocskolta apámékat, azok meg csak hallgatták. A főgenerális így fejezte be az adta-teremtettét. Megérdemelnétek, hogy mindnyájatok fejét lecsapassam. Megigazította lekonyuló nagy bajuszát édesapám, nem állhatta meg szó nélkül, kimordult a német főgenerálisra. Aztán ha levágatnád a fejünket, akkor mire akasztanád ezt a bolond labanc csákót? Ó, te bolond német! Pálffy gróf elmosolyodott ezekre a szavakra, mert valahol magyar volt ő is, és kéretlen szinkrontolmácsként így szólt: Azt mondja ez a vitéz, hogy már nagyon megbánták a kurucságukat. Erre már a főgenerális se tehetett egyebet: elismerően bólogatott.

27. **É**desapám nem engedte meg, hogy klónozzák. A leghatározottabban tiltotta. Üvöltözött a klónmesterrel is, és mószerolta az egész koncepciót az udvarnál. Latba vetette minden tekintélyét és befolyását, mely nem volt csekély. De hát azután másképp alakult .

28. **F**ölvitte a magyarok Istene a mieink dolgát, a fejedelem békefeltételeket ajánlott a császárnak, apámra bízta a kényes tárgyalásokat, mondván, jól forgatja a szót, szó ki szó! (Kard ki kard!) Mária, segíts!, akkor is, ha idegenek azok. Rögtön többnyelvűen nőtt fel, német kisasszony, francia kisasszony, angol kisasszony (magyar kisasszony? ho-hó!), olaszul meg eleve tud az ember, és akkor már a spanyollal el lehet boldogulni, a portugál meg ott van a szomszédban. Ő egyáltalán nem gondolta, hogy magyarként olyan különösen nehéz volna közel kerülni ezekhez az idegen nyelvekhez, vagy hogy indogermán az indogermánnak nem vájja ki a szemét. Igaz, mondogatta, én nem is tanultam őket. (Értsd, hogy nem tanulta, hanem tudta.) Például nem tudta, mi az az erős meg gyenge ragozás, nem tudta elmondani vagy meghatározni, csupán ragozni tudott. Nem is volt nyelvvizsgája. (Mire is. A fél gothai

almanach négerként dolgozott az 50-es években az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Irodában, így, értelemszerűen, rendeltetésszerűen a nyelvvizsgapapírt használni nem lehetett, elegendőnek mutatkozott maga a nyelvtudás.) Kellemetlenül kijavított mindenkit. Javította a magyarokat. Kelletlenkedve, mondták. Fölülről lefelé, a tudás ormáról a tudatlanság kietlen völgyébe. Pofákat vágva. Pedig éppen ellenkezőleg: ijedten. Az a gondolat, hogy úgynevezett rossz mondatok kijavítatlanul, mintegy nyugodtan hevernek a világban, élnek, mint Marci Hevesen, döherkednek, rémülettel töltötte el, ezért, Istent, embert nem ismerve, legott korrigált. Anyám nem ritkán zokogva ugrott föl a helyéről, és a közeli rekettyésben keresett s talált menedéket – akkoriban a fele ország a zsombékok közt bujdosott, a másik fele üldözte őket, a harmadik fele, mert valahogy így jött ki a számoláskor, erős rabságban –, mert apám társaságban is folyvást javítgatta a franciáját, nem la, lö, le saucisson, nyilván a die Wurst téveszt meg, drágám. Nyilván, öklendezett anyám, és illa berek, nádak, erek, in concreto. Megalázó, hüppögte anyám. Te is csak belerúgni tudsz az emberbe, hüppögte anyám. Apám ártatlanul pillogott, akár egy gyerek, nézett körbe, mintha segítségért: rá a spanyol követre, a porosz követre, a vatikánira. (A pletykák szerint fölmerült a neve a vatikáni poszt betöltésekor, de aztán sajnálattal ejtették „a valószerűen föltételezhető konkubinatikus kapcsolat" okán, amely formális és így föloldhatatlan akadályt jelentett.) És sose ismeri föl, ha subjonctif kell oda, magyarázta apám a követeknek, sose…, csalódott, pityergős arckifejezéssel pillantott a férfiakra, mintha nem is anyám, hanem ők volnának azok, akik elrontották a játékát. A hamis barátok, kiáltott föl, the false friends! Hollandul bellen nem ugatást jelent, hanem csöngetést, mégis ki tudna elfojtani egy mosolyt, látva az amszterdami állatorvosnál a föliratot: 3 x bellen, avval hosszan, panaszosan, siralmasan, rémülten és persze bravúrosan ugatni kezdett. Mert apám közvetítők útján tárgyalt, a közvetítést Anglia és Hollandia követe vállalta el. A holland követ úgy találta, hogy a kurucok az adott körülmények között túlságosan sokat követelnek. Alkudozni kezdett édesapámmal. Csakhogy édesapám indulatos, szókimondó

diplomata volt – 50 fillérért megevett egy legyet, egy forintért le lehetett fényképezni a tetemet a nyelvén, öt forintért és egy almáért (starking) kettéharapott egy egeret, soha nem hozott egérrel dolgozott, maga fogta –, s amikor látta, hogy a hollandus mit csinál (alkuszik), gőgösen így szólt: Nem alkuszunk tovább, hollandus uram, mert mi szabadságot, nem sajtot keresünk! A holland követ pedig, aki éppenséggel nem szégyellte a sajtkereskedést, ami hazájának gazdagságot hozott, így felelt az én harcias apámnak: Ha szabadságot kerestek, ne értéktelen rézpénzt adjatok a katonáknak, hanem vágjátok le a sok arany- és ezüstgombot a mentékről, a mentétekről, abból veressetek pénzt, azzal fizessétek a vitézeket, majd jobb kedvvel, bátrabban harcolnak! Lám, Hollandia is kivívta a szabadságát, de a vezetői nem arany- és ezüstgombos, hanem ólomgombos mentében jártak. („To go Dutch" jelentése: ki-ki fizeti a magáét.) Ehhez képest apám, nemdebár, koronás főket megszégyenítő eleganciával öltözködött, leginkább erről volt híres kontinensszerte, kiegészítve a brit koronával. Sehr nobel und ein Grandseigneur, írja Starhemberg gróf a naplójában, bár arckifejezését kifejezéstelennek tünteti föl, értelmét középszerűnek, igaz, jó fölépítésűnek látja, ki művelt s nyelveket beszél, ám csínján bánik a szóval. Az ólomgombokból nem lett semmi. Apám a történelem ítélőszéke előtt azt mondta, hogy ő érti a problémát, bűn a közjót elmulasztani vagy megbántani, de ólomgombot egyedül nem lehet viselni, nincsen értelme, mert az ólomgomb az jelképes, ellentétben a gyémántgombbal, azt nagyon is lehet egyedül viselni, magányosan, annak van értelme, mert a gyémánt az konkrét. Ez a gondolat, miszerint egy szál plebejus az nem értelmezhető kategória, míg egy huncut, egy megveszekedett, egy árva, egy rohadt arisztokrata igen, hibás, édesapám téved, ha azt hiszi, a szegénység jelképes, a gazdagság pedig konkrét. Apám ártatlanul pillogott, akár egy gyerek, nézett körbe, mintha segítségért. De szép bonyolult ember vagyok, nevetett. Nem mindig, válaszolta a történelem ítélőszéke. Úgy? Nem mindig bonyolult .

*29.*S zombatba menve Nagypénteken angyalok járását csudálja (édesapám) .

*30.*É desapámat, Szombatba menve, megszólította egy fiatal leány, hogy leszopná. Apám negyvenvalahány éves volt, már közelebb az ötvenhez, akkoriban az öregembernek számított. Soha nem tanult meg igazán magyarul, jól tudott, de úgy, mint a vak, aki hibátlanul eligazodik egy világban, amelyről semmit sem tud; mindentudó semmittudás. Apám derűsen mustrálta a fiatal teremtést, aki miután kimondta a mondatot, néma harciassággal állt ott. Tudod, én soha nem tanultam meg igazán magyarul, magyarázta a lánynak kedvesen, tudok jól, de olyan vagyok, mint a vak, aki hibátlanul eligazodik egy világban, amelyről semmit sem tud. Mindentudó semmittudás, nevetett. A leszopni, az ugye az orális kielégítés, nemde? A lány rezzenéstelen arccal figyelt. Jer, mondta kegyesen apám, induljunk, dolgom van. (Mindig dolga volt.) Hátha egyfelé vezet az utunk. Egy ideig szótlanul mentek, a lány az iskolatáskáját lóbálta. Hogy fogadásból szólította-e meg, kérdezte apám. Vagy pénzínségből? A kilenced végett? Esetleg rossz a kedve? Vagy ellenkezőleg: jó? Jókedvből? Szerettem volna a véleményedet tudni, szólalt meg váratlanul a lány. Aha, mondotta apám csalódottan, azt hittem, szopni szerettél volna. (…) Túl sokat beszéltél, most már nem tudom, mit szeretnék. Értem, bólintott édesapám, örülök, hogy elbeszélgettünk. A kék hajdúk örömöt lőttek. Így ismerkedett meg édesapám édesanyámmal és édesanyám édesapámmal .

*31.*H íres vitéz, jeles hadvezér volt az én édesapám, párviadalban, hadvezetésben nem akadt párja. (Párját ritkította a hadviselésben etc., ismert. Édesanyám!) A fejedelem nagyon szerette, 34 mert egyszer az ő szeme láttára negyvenkét ellenséget kaszabolt le. Hinni sem akarta, amikor hírül hozták, apám árulásra készül. Mégiscsak hinni kellett, mert anyám jelentette őt fel, neki elárulta a tervét. Apám haditörvényszék elé került, az meg hazaárulás miatt

halálra ítélte. Rákóczi sírt, amikor az ítéletet kimondták, de ez ellen ő sem tehetett: az árulónak ez a büntetése. Anyám nem sírt, a fejedelemmel ellentétben ő kiszeretett apámból, szinte egyik pillanatról a másikra, nem is értette, hogy lehetett köze ehhez az emberhez; igaz, erre kellemetlen volt gondolnia. (Mindaz, amit szeretett édesapámban, most a másik oldalát mutatta. Édesapám zavaró lett. Vastag a csípője és illegeti! Széles az ajka és közönséges a gondolkodása, lapos a feneke, savanyú a lehelete. Ami hajdanán blicc-snell volt, az ekkorra slágfertig lett. Ami hajdanán érzékeny helyzetérzékelésnek tetszett, az ekkorra önös helyezkedéssé lett. Sokszínűsége hirtelen fölszínességként mutatkozott, a drága és ritka parfüm fanyarsága szarszagú. A természetes jópofasága pedig hangoskodás. (Édesapámé.) A humor jópofáskodás. A kedvesség törleszkedés. A szigor gorombaság, a jókedv idétlenség, a rosszkedv kelletlenség, az élénk tekintet dévaj. És így tovább, minden, bármi. Egy példa. Apám koronként úgy beszélt, mintha nem e világból való volna, kicsit szigorúan, kicsit humortalanul, kicsit korszerűtlenül; fényesen, mondotta volt rajongva anyám, fényesen, akár az angyalok. Most ugyanezt ugyanő szenteskedésnek hallotta. Amikor véletlenül összefutottak a nagyszombati vásáron, anyám szerint apám sokáig a sátrak meg társzekerek közt sunnyogott, szándékkal nem vette észre őt, majd hirtelen mégis eléugrott, iszákjából egy könyvet rántott elő, de közben úgy lefittyedt a szája a gyűlölködéstől, hogy anyám, anyám szerint, meg sem hallgatta. Az árulás előtt ugyanez az ajak rózsásnak mondatott és vidáman csókosnak.) De a kellemetlen, a hovatovább kínos nem is ez volt, hanem a mondatok. Édesapám oly sok szépet mondott anyámnak, és most ezeket elveszítette anyám, mintegy visszamenőlegesen, a saját remegő viszontmondataival egyetemben. Lyukak lettek az életemben. Vagyis valóban szerettem apádat. És most már valóban nem szeretem. Sárospatakon volt a siralomház, oda vitték apámat kivégzés előtt. Megkérdezték tőle, mi a végső kívánsága. Ő egy tükröt kért. Kérdik tőle a volt bajtársai, ugyan minek az a tükör? (Foncsorfondor.) Azt akarom megnézni, most is olyan bátor vagyok-e, mint amikor bátor voltam. Azután megkérte a tiszteket, hallgassák meg a búcsúversét. Édesapám

pedig ott maradt egyedül. Ekkor Valaki tusakodott egészen hajnalhasadtáig. De látta, hogy nem bír vele, ezért megütötte a csípője forgócsontját, és kificamodott édesapám csípőjének forgócsontja a tusakodás közben. Maga a vers így hangzott: *El kell menni, meg kell halni, / Bevégeztem az életem. / Bűnös valék, itt a halál, / Tovább már nincs kegyelem.* Nem is volt: másnap a hóhér kivégezte, pontosabban megvakította, hogy ne nézhessen semmi tükörbe eztán. Ne lássa azt a bátor embert. Avval nem számolt a hóhér, hogy apámnak immár azt a gyáva embert is látnia kellett volna. Az örök sötétség fényeskedjék néked, mondta a hóhér az előírásoknak megfelelően. Hangja tiszteletteli volt. Édesapám hamar megtanulta a járást az örök sötétségben. Becsülete nem maradt semmi, még a tolvajok is utánaköptek. Egyáltalán semmije nem maradt, se háza, se országa (hazája), se családja, se Sohn, se Vaterland, egyszer csak semmi, és még az sem maradt, aki emlékeznék mindenre. Ez is olyan barokk benne, ez az oszcillálás a semmi és a minden közt, az ég és a föld közt (a föld a minden, az ég a semmi). A barokk a legteljesebben üres: az édesapám. Mért van az, hogy olyan nehezen közelíthető meg, nehezebben, mint a klasszikus művészet, s távolabb áll, mint az időben sokkal távolibb középkor vagy napjaink közeli, mégis elvont, absztrakt művészete? Miért van ez? Talán mert a barokk eszmei tartalma elavult? Vagy mert a neobarokk divatja idején oly hevesen utánozták az egykorit, és ez visszatetszést kelt bennünk? Visszaálmodták a feudális életkeretet: kastélyban kívántak volna lakni, finomkodva és könnyen élni, szépen, könnyen, mint egykor a francia udvar nemessége, s eltűnődni az ősök elvesztett birtokain, múlhatatlan erényein, ha ugyan voltak ilyenek. A szenvelgéseknek, az álmoknak azonban nincs helyük a valóság kereteiben. A livrés inas és a kastély együttes helyére az összkomfort, a [36]gépesített otthon és a szakszervezet realitása lépett az egész világon. Hol van és volt immár Mária Terézia kismartoni látogatása? Édesapám érthető hiúságból igazi fejedelmi fénnyel kívánta fogadni uralkodóját. A palotát egy hatalmas teremmel toldotta meg (minden), de az épületszárny még a királynő érkezése előtt leégett (semmi). Ekkor apám hirtelen egy kis kastélyt építtetett a felséges asszony számára

a parkban; a remek palotácskában folytak a kerti mulatságok. Mária Terézia megkérdezte, mennyibe került. Nyolcvanezer forintba. O, das ist für einen Fürsten, itt apám neve következett, eine Bagatelle! (Óh, ez egy, itt apám neve következett, hercegnek semmiség!), mosolygott a királynő. Alig fordultak egyet, már arany betűkkel ragyogott a kastélyka kapuja fölött e szó: Bagatelle. Attól fogva ez volt a pompás épület neve. Apám, mint kivert kutya kerengett birtokai vagyis önmaga körül, várról várra, kastélyról kastélyra, Fraknó, Kismarton, Lánzsér, Lakompak, Léka, Keresztúr, Szarvkő, Feketevár, Csobánc és Hegyesd, Kőpecsény, Simontornya, Kapos, Ozora, Tamási, Koppány, Alsólendva, Nempti, Léva, Szádvár, Végles, Tata, Árva, Létava, Kabold, Kapuvár, miknek becsült értéke 2 780 000 aranyforintot tett ki. Száz forintért már lehetett egy jobbacska városi házat venni. Édesapám harmincezerért építtette a nagyszombati templomot a Jézus-társaságnak, miközben a nagyszombati polgárok évi adója ezerszáz forintot tett ki. Apám tehát a földről az égbe zuhant, s mindenből a semmibe fölkéredzkedett egy társzekérre, amely éppen Kismartonba tartott. Azonnal ugrottak hatan is, hogy átadnák a helyüket, de apám elhárította őket, mondván, ő csak ide, Kismartonba igyekezne. Ekkor szót kért egy ősz hajú, bölcs ember, és annak a véleményének adott hangot, hogy üljön csak le ez a szerencsétlen ember, édesapám, mert ha rövid is a táv valóban, bármi történhet. A népek egyetértőn bólogattak. Apám arcát félig maszk fedte, szükséges volt ez, olyan szörnyű volt a két seb a szemek helyén. Ezt anyám mondta meg neki, mielőtt elhagyta volna. Iszonyú, hidd el, utoljára higgy el nekem végre valamit, ez iszonyú, mondta, és elment. A társzekér utasai elgondolkodtak az élet keserűségén, a világ reménytelenségén, a sors forgandóságán. Minthogy a végtelent hasonlították össze az 1100-zal, nyomasztó, lidérces érzésük támadt, de természetesen a vak ember előző életét még csak elképzelni sem tudták. A különbség tudniillik leírhatatlan. Ekkor édesapám megigazította a maszkot a szemén, és így szólt. Mért, mi történhet? Csupán a szekér zörgött. Elolvad a hó, és jön a tavasz. Ez február 13-án történt, délnek utána,

három óra tizenhat perckor, ekkor mondta édesapám, hogy elolvad, és hogy jön .

38

32. **É**desapám ingóságainak magyar nyelvű lajstroma, öt ívre írva, mely ívek piros selyemzsinórral összevarrvák s e zsinórocska végei fekete gyűrűpecséttel vannak lepecsételve. *Cista prima ex Hebano:* Egy násfa, az melyben öregb és apróbb 114 gyémánt vagyon, az melyben egy kereszttel való Anchora, két szárny és két kéz vagyon. Egy más násfa, az melyben 25 rubint, 9 gyémánt és 3 gyöngyszem vagyon, az közepette az Justitia. Item, egy Cupido-függő, az melyben 4 öreg és 22 apró rubint és 14 kisded-gyémánt, egy smaragd és 17 apró gyöngy. Item, madár függőcske, töredezett, az melyben 4-4 apró rubint, az szívében egy színtelen törött saphír és az farkában egy kis smaragd. Item, egy régi forma függő, Ádám és Éva képével, az kiben három rubint, egy gyémánt és saphír és egy gyöngy. Item, egy bokréta, az feli toll és az alja rózsa formán, az melyben vagyon öreg és apró gyémánt 47, s 3 gyöngyszem függ rajta. Item, egy ó és töredezett koronka 9 bograllal, (sic!) az hete két-két kis rubinttal és három-három gyöngyszemmel, de az ketteinek eltörvén a föli, egy-egy gyöngyszem és egy-egy rubint héával vagyon, sőt még az 7 boglár közől is az egyik az felső kis rubint héával vagyon. Egy darab fekete bársony, az mellyen két törött boglár, mindenestől 30 gyöngy lévén rajta. Egy kisded aranykereszt, függős, az melyben mindenestől 16 gyémánt. Más dupla aranykeresztecske, cseh ó hosszas gyémántokkal. Item, egy régi forma kereszt, közönséges öreg kövekből való, hét gyöngyök, aranyba foglalva. Item, három közönséges veres kövek, aranyban foglaltak. Item, egy aranyból való hajtű, egy öreg magyarországi gyémánt és egy kis jóféle gyémánttal való függő rajta. Egy más arany, koczperd 39 formára hajtű, az mellyen függ egy öreg termés-saphír, egy kisded termés-rubint, és rajta két termés-rubintocska! Item, harmadik kisded hajtű, az végében egy gyémánt; ezen hajtű mellett egy kis testszinő pántlikácskán 5 függőcske 5 öreg táblás

gyémánttal, a kin függ egy öreg gyöngyszem. Egy pár kézre való perecz, az melyekben 88 gyöngyszem 6 sas forma boglárllal, mindenik 3 rubinttal való, az két végén két-két boglár öt-öt rubinttal és más két végén az csatok. Egy pár fülben való, szívforma függőcske, az melyekben huszonkét-két apró gyémánt, és az közepette egy-egy gyöngyszem. Item, egy fülben való függőcske, az kiben 8 apró gyémántocska és egy gyöngy függ rajta. Item, fejre való keresztforma aranyfüggőcske, közepette egy zöld kő és egybenfoglalva való gyöngyszem függ rajta. Item, 22 töredezett apró boglárocska, az melyekben 17 apró gyöngy és egy kis rubint. Egy ó kis pellikán-függőcske, 3 apró rubinttal. Item, egy nyakban való, 9 öreg és 44 apró arany-zomániczos és apró gyöngygyel való boglár vagyon. Item, egy más nyakban való, az melyben 41 arany fekete zománczos boglár, az melynek a hatában két-két apró gyémánt, a huszonegyiben penig két-két gyöngyszem vagyon, de az gyémántnak az kettei kiesett. Egy fekete kopott bársony-tokocskában, az melyben vagyon 13 gyűrő, az melyek között 4 pecsétnyomó gyűrő, az ötödikben egy szívforma termés-rubint, az hatodik és hetedikben egy-egy táblás kisded gyémántok, az nyolczadikban egy rostélos forma zománczos és egy kis szederjes kő vagyon, az kilenczedikben vagyon gyávor(jávor)-köröm foglalva. Az tizedik fejér és zöld zománcos, bütűs, kő nélkül való. Az tizenkettődikben egy fejér zománczos crucifixus. Az tizenharmadik ezüstgyűrő, egy paraszt-kővel való. Item, egy más kopott fekete bársony-tokocskában 11 gyűrő, az melynek az öte kű nélkül való, az hatodik kígyóforma, egy igen kicsiny gyémánttal; az kettei körösköről türkéses, az egyikben megint egy kis gyémántocska, az másikban egy kis rubintocska; az utolsó penig réz és üveg vagyon benne. Item, harmadik fekete bársony-tokban vagyon foglalva 23 aranygyűrő, az melyeknek egyik rózsaforma, kinek az középint egy öreg, szegletes gyémánt, hegyes és körűlötte tíz apró táblás gyémántocskák. Az másik csillag-forma gyűrő, az melynek az csillagában 7 öreg és körösköről 19 táblás gyémántocskák. Az harmadik egy szép termés-rubinttal való. Az negyedik táblás rubint. Az ötödik rózsa-forma, 7 apró türkéssel. Az hatodik fejér és fekete zománczos, egy halaván gyémánt benne. Az hetedik rózsa-forma az

kiben vagyon 5 táblás rubintocska és 4 kis rubint. Az nyolczadik fekete zománczos, az kiben egy szép tábla-gyémánt. Az kilenczedik fekete zománczos egy táblás saphírral. Az tizedik egy szívformán való zománczos gyűrő, az közepin egy szívforma öreg gyémánt, körűlötte penig 14 apró rubintocska. Az tizenegyedik kereszt-forma gyűrő, az melyben hét öreg gyémánt. Az tizenkettődik egy rózsa-forma spanyor öreg gyűrő, az melynek közepette egy táblás gyémánt, körűlötte penig 18 apró gyémántok. Az tizenharmadik egy strucztoll-formán csinált öreg spanyor gyűrő, az melyben 19 táblás smaragd. A tizenhatodik *1

a kiben egy öreg termés-smaragd. Az tizenhetedik egy rózsa-forma spanyor öreg gyűrő, az melyben 13 táblás rubint. *2

A tizenkilenczedik körösköről 19 gyémánt. Az huszadik egy öreg spanyor forma gyűrő, a kiben 9 türkés vagyon. Az huszonegyedik, az közepiben egy szép öreg, szegletes gyémánt és alatta 8 kisebb gyémánt. Az huszonkettődik egy ó-smaragd-gyűrő. Az huszonharmadik egy zöld zománczos, kő nélkől való aranygyűrőcske. Vagyon ezen kívűl ugyanazon tokban egy öreg ezüst-aranyozott török gyűrő, egy veres öreg kő benne. Item, ibidem egy kígyó-formára csinált hajtű, melyben 3 gyémántocska. Pirit, ungarit, rózsakvarc, lapis lazuli, achát!, jade! Item, egy öreg bogláros, köves párta, melyben 19 boglár, az középső gyémántos, az négyében egy-egy rubint az másik négyben 4 smaragd, az tizében egy-egy öreg gyöngyszem. Item, más öreg bogláros párta, az melyen 8 boglár vagyon, az melyeknek négyében egy-egy gyémánt, az négyben egy-egy rubint, mindenik boglárban négy-négy kicsiny gyöngy, közöttök 9 öreg, gömbölyű gyöngyszemek. Item, harmadik öreg aranybog 41láros párta, kiben 7 öreg boglár, mindenikben egy-egy rubint és két-két gyöngyszem. Item, negyedik párta, az melyben vagyon 14 apró bográl rubinttal és megint 13 apró gyöngyös boglár, az környékén penig 270 apró gyöngy. Nyuvassza égi, megszámolvák! Az ötödik pártában vagyon 14 öregb aranyboglár, egy-egy kicsin rubintocskával, az mellyek között 36 gyöngyszem. Az hatodik pártában vagyon 22 vékony arany és alacson, kopott apró boglár, az melyekben egy-egy kis rubint, de négy héával való; item, közötte 46 szem gyöngy, apró. Az hetedik

zöld és fejér sikos pántlikán való párta, az mellyen vagyon 12 aranyboglár, az közepi fejér zománczos, szívforma; egy-egy 9 rubinttal; közöttük 26 apró gyöngyszem. Az nyolczadik egy viselt pántlika-párta, az mellyen 14 zománczos, aranyas, kövek nélkűl való boglár és közötte 36 gyöngyszem. Az kilenczedik vörös és testszínő viselt párta, az mellyen 7 külömb forma aranyboglár, az öve gyöngyös, az kettei cseh gyémántos. Az tizedik hasonló pántlika-párta, az melyen 6 ollyan boglár, az minéműk az másikán, és két apró boglárocska. Item, egy gyöngylánczocska, az melyben középszerű gömbölyű orientalis gyöngy 652 vagyon, és közben-közben 500 apró gyöngyöcske. Item, egy pézsmás lánczocska, közben-közben 500 apró gyöngyöcske. Item, egy zöld galanon való apró klárisból való hajtekerő, köves gyöngyszemmel. Item, egy somszem-forma nyakban való kláris, fekete gyöngyszemmel együtt. Item, egy klárisból való láncz, melyben 234 som vagyon. Egy fekete bársony-tokban egy szép nyakbanvető, az mellyen egy öreg függő, az melyben két öreg gyémánt, apró gyémánt 18, táblás öreg rubint 7, apró rubint penig 8. Ezen nyakbanvetőben 18 öreg aranyboglár, kinek ölében egy-egy öreg és négy-négy kicsin gyémánt, item négy-négy apró rubint; rubintos boglár penig 4, kinek az közepin egy-egy öreg, körűlötte kisebb 4 rubint; item négy-négy apró gyémánt; megint 9 boglár, az mellyekben öt-öt öreg gyöngyszem és négy-négy apró rubintocska, mindazáltal egy gyöngyszem héával vagyon. Item, egy öreg aranyláncz, az mely 3 fontot nyom. Item, 3 darab gyöngyös prém, in toto 14 réff. Item, 4 réf és egy fertál kesken prémecske. Item, két darab öreg csipke-formára csinált 42 gyöngyös prém, mintegy réffni. Item, egy kártyán 20 viselt aranyboglár, melyeknek az közepin egy-egy rubint és mellesleg két-két gyöngyszem. Item, elephántcsontból csinált kicsin skatulácskában holmi arany-fragmentomok. *Fényképes villamosbérlet alumínium fémtokkal.*Item, más egy fejér és fekete-tarka skatulyácskában egy pár fülbenvaló saphír. Item egy fülbenvaló, aranyban foglalt gyöngyszem, 4 saphír, 3 kisded gyémánt és egy kisded termés-rubintocska. Item egy kicsin elefántcsontból csinált skatulában egy gyönge rézlánczocska. Item, 12 aranygomb, zománczos, egyik héán az többinek az közepin egy smaragd. Item, 12 apróbb aranygomb, zománczos, fekete,

mindenikben egy-egy kis rubintocska. Item, más 23 gömböleg forma zománczos aranygomb, az kiben kettő héán egy-egy gyémántocska. Item, egy gyönge lánczocska, 42 boglár rajta, kék galonra varrott. Item, egy fekete tokban aranyban foglalt jáspis-pohárka. Item, egy-egy elefánt-skatulában két kis aranyozott lakatocska és egy öreg pecsétes gyűrő. Item, egy ezüst kerekded skatulácskában holmi rosariumhoz való fragmentomok és cseh gyémántocskák. Item, egy más ezüst-skatulácskában egy kevés öreg és apró gyöngyszem. Item, egy könyv-formára csinált ezüstládácskában egy jávor-körömből való perecz. Item, egy üres hosszú szabású skatulácska. Item, egy üres, aranyozott ládácska. Item, egy aranycsésze, zománczos. Item, egy ezüstkosár, az melyben holmi ezüst fragmentomok vannak és holmi gyermek nyakára való kövek. Item, egy üres aranyozott kék tok. Másfél fauz-köröm (sic!), egy sárkánynyelv, egy jávorszíből való eő és egy saskő és csaknem egy egész öreg occidentalis Bezoar. Item, egy elefántcsontból való skatulácskában holmi arany és ezüst, koronázatkor adatott monetale. *Cista secunda nigra,* vulgo Schreib-Tisch, rajta Koppenhágában csinált *kalucsni. Cista seu*Schreib-Tisch *tertia:* az melyben kiváltképpen külömb-külömbféle színő hímvarrani való selmek vannak, keveses gombokra való selmek, egy szép, öreg klárisból való rosarium, más rosariumokkal és spanyor öreg két kereszttel együtt. Ugyanazon ládában gazdagon skófium, arany és ezüsttel varrott kelhre való velum. Item, *kockás flanelling,* két, asztalra való tarka török selyemabrosz, öt pamutpaplan közepire való eszköz és holmi darab csipkék. *Cista quarta:* Egy kicsin fekete ládácska cum instrumentis scriptorijs, in concreto *celluxszal körbebugyolált töltőtoll.* De ez vagyon az tizedik diófa-ládában. *Cista quinta:* egy patika-ládácska, cum instrumentis suis, *törött szemüveg. Cista sexta:* Egy öreg, kívül vörös-bőrös, aranyozott, belől vörös-bársonyos credentiális láda, az melyben vannak az következendő eszközök, úgymint: Ezüst középtál 30; tányér 58; 28 gyümölcsnek való csésze; 4 hatszeglető palaczk, az kettei öreg, belől aranyos és kívűl ziergoltos (Ziergold). Egy kívűl és belől aranyozott hólyagos kanna. Item, *Hermes Baby táskaírógép.* Item, egy hólyagos vödör, kívűl és belől aranyozott. 5 messzeles belől aranyozott pohár. Egy

öreg hólyagos csésze, inni való, kívűl és belől aranyozott. 6 gyertyatartó, ziergoltos. 12 kés, 10 vella, ezüst aranyozott nyelekkel, 12 ezüst, aranyozott kalánnal. Firsnaidernek való három kés és két vella. Két hamuvevő és ahhoz való ezüst-gyertyatartó. Egy ágymelegétő, egy szárasztó. Egy belől aranyozott serpenő. Egy nádmézporozó, 6 ziergoltos kis eczetnek való tálacska. Egy credentia-csésze. Egy sóban főtt valónak rostélyos tányér és két öreg tál az alsó fiában. *Cista septima,* continens res argenteas: Az Losonczi Antal mozsdója medenczéstől (Lib. 35.), Báthori György ezüst-mozsdója medenczéstől (Lib. 13.), egy kivert, hosszas szabású kerekded mozsdó, medenczéstől, merő aranyozott (Lib. 7˝.), item, más hasonló medencze, mozsdóstól (Lib. 6˝.), harmadik hasonló medencze, mozsdóstól (Lib. 5˝.), egy kisded aranyozott mozsdó medenczéstől, 13 – ezüst és aranyozott szélő és czímere Báthori – tányérival együtt (Lib. 16˝.). 14 kivert ezüst, merőn aranyozott fedeles-kupa (Lib. 25.), item egy középszerő, merőn aranyozott medencze, mozsdóstól, egy fekete tokban asztalra való, négyszöglető, aranyozott óra, *UMF Ruhla.* 9 hólyagos és gömbölő, merőn aranyozott fedeles-kupa, egy fedetlen, merőn aranyozott kupa, két merőn aranyozott csésze (Lib. 28Ľ.), egy ezüst tentás-láda. Egy palaczk. Két farkas; egy ló; egy gondula. Két kanna, egy serpenyő (Lib. 21˝.). Kerekded, öreg, hólyagos ezüst aranyozott lábas billikom-palaszk (Lib. 15.). Item, egy kis fejér medencze mozs 44 dóstól. Ezeken kívűl struczmony 3; szerecsendió-pohár 3, gállya egy, vödör egy, termés-kristál pohártokban kettő. Egy köves-kanna tokban. Azon öreg ládában metszett kristál-korsó, aranyban foglalva. Más metszett kristálcsésze, aranyban foglalva. Egy gyöngyházas concha, strucz-formán csinált pohár. Egy ezüst palaszk-formán csinált korsó, rózsavíznek való. Egy ezüst-csésze, pohár alá való. Egy ezüst ágymelegétő, fejér. Egy innia való ezüst-tok. Egy kis fejér tentás-ládácska, az ki az szegény Úr öreg tentás-ládájában vagyon. 3 asztalra való verő-óra tokban. Item, 9 viselt és töredezett közép tál. Item, egy öreg tál. Két nyakban való mutató, megaranyozott óra. *Cista octava.* 6 merő ezüst hinplő (sic!) aranyozott. Türkeses kard. Egy merő aranyozott hivelyű kard. *Csajka, átlőve.* Item, egy marhakereső, portai formán való

fekete czapás kard. Item, 3 türkeses buzogány. Item, egy aranyas, termés-rubintokkal és türkesekkel rakott hancsár. Item, más két ezüsthivelű és fejér csontmarokkal való hancsár. Item, egy jáger-tok, az melyben egy öreg széles, 3 középszerő és 3 kisded ezüsthivelű kés; az tok is ezüsttel rakott. Két zászlóra való vért, melynek egyike az bosznai passa Szokolovics Ibrahimtól nyerettetett. Egy veres selyem szíra csinált ezüst, aranyozott kantár. Egy selem aranyfonállal szőtt, szíra csinált ezüst, aranyozott és türkeses fék-agy, igen szép, szügyellőstől. Más öreg, ezüst, aranyozott türkeses fék-agy, szügyellőstől, majcz fékszárral, az mellyen nagy ezüstgombok. 3 viselt csaknem egyformájú ezüst fékagyak, szügyellőstől. Még egy más, hólyagos, távul rakott, viselt ezüst, aranyozott fék, szügyellőstől. Item, egy fék, másforma szügyellővel való, ezüst aranyozott, viselt. Item, egy ezüst, apró hólyagos, bogláros kantár, szügyellőstől. Egy pár fekete nyelű pistol, skófium-arany és ezüsttel való tokostól. Egy kócsagtoll. Egy tiszta skófium-aranynyal varrott czafrag. Más skófium, aranyas ezüsttel varrott czafrag. Harmadik, vörös atlacz, skófium-aranynyal és selemmel varrott czafrag, 3 virággal. Egy ezüsttel burétott, keves türkessel való kármány-zabla. Egy ezüsttel bűrezett, keves türkessel való kármány-zabla. Egy fekete bársony hivelyű, ezüst, aranyozott, az szegény Apám Uram viselő kardja. Item egy czapa- 45 hivelyű, ezüst, aranyozott, nyakán viselt éles tőre, fekete tafotával. *3

Item, az ládákon kívűl ezen tárházban vagyon egy fekete Hebanum ezüstös oltár, az Christus születése históriája az közepin, duklétek *4

vannak benne tokostól. Az belső tárházban, *cista nona,* vagyon ebben: Abrosz, egyes asztalra való 19. Item, zsidó-abrosz 4. Item, három-három asztalra való, 4. Item, abrosz alá való hosszú kendő 10. *Kucsma, barna (szőrő).* Asztalkeszkenő hatodfél ducet. Két fejér varrásos kendő-keszkenő. 3 reczés kendő-keszkenő. Két kötéses kendő-keszkenő. Két olasz varrásos kendő-keszkenő. 4 hímes kendő-keszkenő. 3 csipkés és egy paraszt kendő-keszkenő. 3 pár csipkés, kötéses lepedő. Egy pár fejér varrásos lepedő. Egy pár reczés lepedő. Egy olasz varrásos lepedő. Egy pár aranyos lepedő, lengyel varrással. Egy aranyos, hosszú vánkoshéj, lengyel varrással.

Harmadik, írás után varrott hosszú vánkoshéj. Egy török vánkoshéj, feketén nyomtatott. 20 szakácsnak való előkötő. Két hosszú asztalra való alsó abrosz, sárga reczés. 3 darab reczés superlát. Két aranyos végő török patyolat kendő-keszkenő. 8 réf jancsár-patyolat. Egy lepedőben való hím, fele aranyozott. 6 tarka orczatörlő és két asztalkeszkenő. Egy superlát-koszorú, aranyos török varrással való zöld tafotával béllett. Egy lepedőben való fejér varrás. Egy veres atlacz, gyöngygyel tűzött és zöld gubás bársonnyal béllett Stuczen. Egy királyszínő, fejér ezüst-virágú, elől 4 és hátúl két renddel középszerő gyöngygyel prémezett, hosszú farkú vontarany szoknya. Egy más, hosszú farkú, vont ezüst-aranyvirágú szoknya, az mellyen 33 öreg boglár, mindenik boglárban egy-egy gyémánt és két-két gyöngy lévén. Egy fekete bársony kis suba, az mellynek az galléra merő gyöngyprémes, az elein egy és az alján 3 rend és 3 újjnyi széles gyöngyprém. Egy öreg-gyöngygyel prémezett lengyel süveg, az mellyen 5 boglár, az hármán egy-egy rubint, a ketteiből kiesvén; két vertigál, ó, szakadozott. *46*Egy fejér, sűrűen fűzött és testszénő dupla tafotával béllett paplan, az mely Báthori István királé volt. Egy más, aranyas virágú török paplan, vörös atlacz, zöld tafotával béllett. *Cista decima.* Vagyon ebben egy szőrrel és kék selemmel varrott asztalra való. Item, *egy doboz még bontatlan Munkás cigaretta.*Fekete virágos kamuka aranyas rojttal, hintóra való superlát, 12 darabbal. Egy hintóra való, fekete bársonyból való eszköz 8 darabbal, aranyos rojtos. Egy diófa patika-ládácska, belől vörös-bársonyos, s ezüst s némely részből aranyozott eszközökkel. Egy galambszínő, aranyvirágú atlaczpaplan. 5 Schreib-Tisch. Egy török láda. Egy pánczélos láda. Egy kis láda az 4 szegletin ezüstös, és egy kis tentás láda. Egy tűkör, ezüst és aranyozott virágú. Item, 4 fekete üres ládácska. Item, egy olasz umbella, kicsin.*Cista undecima.* Diófából csinált, fiókos, rakott láda; vagyon ebben ex lapide serpentino 10 csésze, 9 tányér, 10 tál, *gemkapocs. Cista duodecima.* Egy közönséges fenyő, tarka ládában kelh 13, melynek az hárma tiszta aranyos kívűl-belől, cum patellis; az hete belől aranyos, kívűl néhol-néhol aranyos csak, cum patellis, mely patelláknak az hárma csak fejér ezüst, és az kelheknek kettei csak fejér ezüst, az egyike penig tiszta réz, kövűl-belől aranyos, ezüst

aranyozott patellával; egyiknek penig nincsen patellája. Item, ostyatartó, ezüst, aranyozott három, kövűl-belől, tokostól; az negyedik csak belől aranyozott, kövűl fejér, tokostól. Az ötödik kivert, belől aranyozott és a circumferentiája. Item, három gyöngyös, oltárra való eszköz, kettei Agnus DEI, harmadik másforma, gyöngyös, skatulában; gránátkövek az ketteiben. Item, fél sekel súlyú aranyfüggő, két karperecz, 10 arany sekel súlyú*(Mózes).* Item, egy öreg párta-eő, mixtim aranyozott, fekete kopott bársonyon; az alja fekete posztó. Item, egy tarka, fekete-sárga tarka, (sic!) fejérrel béllett. Item, egy reczés antipendium, oltárra való, belső kerőleti veres tafota. Item, egy veres atlaczból csinált casula, stolájával együtt. Item, oltárra való 15 keszkenő, kinek tize selmes s némely aranyos varrott virágos, aranyos reczés, az többi paraszt-reczével. Item, két megyszínő tafota előkötő, egyik mind arany csipkével, az másik atlaczczal. Item, 3 kamuka-abrosz és egy hosszú kendő. Item, 47 oltárra való egy abrosz, selemmel varrott, reczés, aranyos csipkével. Item, egy kötéssel varrott hosszú gyolcs-abrosz. *Cista decima tertia.* Hintó hátuljára való bőrláda. Ebben vadnak: Egy gyalogzászló, vörös-sárga. Item, egy nyargalló, fekete farkú veres-sárga zászló. Item, veres tafota-ing, aranynyal pettegetett, jóféle tafotából 26, közönséges tafotából penig 62. Item, bagazia-ing, veres 14. Egy fekete, szegény Úr viselt kornétája (Apám). Item, vért 3, kinek egyike ezüst, az másika réz, a harmadik vas, aranyozott. Egy veres kamuka, ország aranyozott zászlója. Más veres kamuka, ország aranyozott zászlója. Harmadik kék tafota, ország aranyozott zászlója. Negyedik veres kamuka, szegény István Uram pápai kapitánybeli zászlója. Ötödik egy zöld kamuka kisded zászló. Hatodik, egy testszinű tafota, viselt aranyos zászló. *5

Egy palotára való, viselt aranyas bőrkárpit, 12 darabban. Más házban való királyszénő aranyas bőrkárpit, 12 darabban. Harmadik házban való 16 darab kék bőr aranyas kárpit. Negyedik házban való zöld aranyas kárpit, 6 darabban. Ötödik házban való veres és sárga nagy virágú kamuka kárpit 7 darabban. Hatodik házban való, veres és kék színő, öreg virágú Brudageli kárpit 7 darab, és két más darab vörös és sárga Brudagelj kárpit. Hetedik házban való vörös és sárga Steiczel való félselem atlaczkárpit, 14 darab, viselt. Az belső tárházban szegény Úr udvari, színes kornétája, melynek aranyos a vertéje. (Sic!) Más egy aranyos kornét, vörös aranyozott vas-vertéje. Item, két fegyverderék sisakjával, aranyos. Az új tárházban az nagy ablaknál való hosszú asztalon vagyon: Egy foenimentum avagy palotában való szép új flos, semmel (selyemmel?) elegyített új flandriai kárpit 8 darabban, Actćon és Diana historiájával.*Egy darab öreg cejgnadrág.* Más foenimentum avagy házban való flandriai kárpit, 6 darabban. Harmadik, házban való flandriai régi kárpit 7 darabban, az Noë historiája. Negyedik, házban való flandriai viselt kárpit 8 darabban, Ábrahám historiája rajta. 3 hosszú fejér dévány-szűnyeg, viselt. 6 más viselt öreg dévány-szűnyeg. *Az másik asztalon. Viselt csatos aktatáska, zsírban fénlő, hasas akar egy áldott állapotban való eb.* Öt öreg persiai selmes szűnyeg. 9 egy asztalra való persiai szűnyeg, selmes. Egy viselt ollyan kerekded szűnyeg és egy fejér skarlát-szűnyeg. Ezen tárházban vagyon egy öreg, terra sigillatából való, ezüstben foglalt pohár, aranyozott fedeles, kit Bilicumnak rendelt az szegény Úr az várhoz (Édes Apám). Item, ezen tárházban 4 tigrisbőr és 4 párduczbőr. Item, 10 darab varrott szőr tarka kárpit. Az új tárház fölött való házban kék tarka félselyem atlaczkárpit 7 darab. Kinjáró ezüstmív, az ki az pohárnoknál és tálnoknál vagyon. A pohárnoknál ezek vannak: ezüst aranyas kupa, fedeles 3, aranyas kupa, fedél nélkűl, egybenjáró 2, ezüst fejér, pohár 5, kissebb fejér pohár 3, aranyas mozsdó, medenczéstől 1, ezüst tálacska 12, alpakka monytartó 6, ezüst-tányér 6, ezüst kalán 18, ezüst villa 8, ezüst-nyelű kés 8, aranyas sótartó 2, aranyas csésze 2, nádméznek való I, ezüst-gyertyatartó 5.

Az tálnoknál vagyon 24 ezüst-tál. Szegény Édes Apám, szegény, szegény .

49

33. **H** a megszólalt a Himnusz, ha elkezdte Isten áldani a magyart, jó kedvvel, bőséggel, föl kellett állni, például válogatottmeccs-közvetítéskor; édesapám komor ünnepélyességgel fölemelkedett, fiai minden egyes alkalommal mintha ellenálltak volna, mindenesetre megvárták, míg édesapám a szigorúság és ingerültség határán hátrapillant, s csupán ekkor tápászkodtak föl. Ellenséhéggel, kábé ekkor. És arcokat vágtak, ügyelve, hogy édesapám ne vegye észre. Ha ilyenkor megszólalt a telefon, felforrt a teavíz, azt édesapám fiai igazuk igazolásaként látták. A Himnusz kiemeli az embert a napból, az öröklét időtlenségébe emeli, a televízió azonban nem emel sehová: ez az ellentét öltött testet a két nemzedékben. Édesapám e szép ragaszkodásából érthető meg fölháborodása és indignálódottsága, mellyel édesapám édesapám legidősebb fia, mondjuk így, relativizmusára reagált. Hiszterikusan reagált. Ha például édesapám fia örömének adott hangot, látván, milyen nagy család ez, van benne egypúpú, kétpúpú, hős és áruló, és így tovább, akkor apám azonnal fölháborodottan kikérte magának, hogy milyen áruló?! Konkrétan kicsoda?! Így nem lehet beszélni! Láthatóan elvileg tartotta kizártnak egy *ilyen* létezését. Apám fia vállat vont, nem értette apámat, ő teljességgel érdektelennek tartotta, hogy van-e vagy nincs áruló a családban. A múltban. A múlt nem azért a miénk, mert dicső; de mert a miénk, gazdagok vagyunk, és ez a fajta gazdagság növeli a szabadságot. Egyébiránt éppenséggel édesapám a jó példa az ún. áruló édesapámra. Sokan megvetették őt, hajszállal labancabb volt annál, mint amit a jóízlés javasol (persze ifjabb csesznеki ág – amúgy is a leglabancabb haj 50tás). Édesapám mint a Styrum, Forgách majd Ebergényi labanc regimentek vezénylő ezredese, nem átallott nekimenni saját rokonainknak sem (Antal, Dániel stb.), amiért kuruc oldalon különösen lenézték, de a semleges családtagok is fintorogtak. Édesapám kövér, barna bőrű férfi volt, a

bőre simán, fényesen csillogott, az ember szerette volna megsimogatni. Állandóan simogatni. Harmincöt évesen lett alezredes Pálffynál, de nem a karriervágy ösztökélte; a türelem hiányzott belőle. Belefáradt abba a folyamatos figyelembe, amelyet a XVII. század végén nem lehetett elkerülni (megúszni); a Habsburgokra ügyelni, a törökökre ügyelni, Erdélyre ügyelni, a királyságra ügyelni, a nemzet érdekeire ügyelni, a család érdekeire ügyelni, saját érdekekre ügyelni – elege lett ebből. Mindenestül katona lett, aki utasításokat kap, melyeket tehetsége szerint végrehajt. A kurucokat nem utálta, szempontjaikat azonban rövidlátónak tartotta. Rákócziban van nagyság, kétségtelen. De micsoda rémes dolog volna, ha győzedelmeskedne. Paktum a törökkel, föltámadó francia kokettálások. És hogyan tovább. A kuruc a fényes pillanat. Előtte, utána macskajaj. Édesapám a leggyűlöletesebb családtagok egyike. Arcképe megvan Fraknón. Fiai mind a mai napig fölállnak a meccsközvetítés elején, van bennük egy rugó, amely emeli őket. Édesapám unokái lassan tápászkodnak utánuk .

34. **É** desapám nem szerette Kossuthot, hiú, fölületes alaknak tartotta, kapriciózusnak, minden konfliktusban Széchenyit pártolta, ünneplő tömeg a Broadwayn?, ugyan, ugyan, újratemetni, azt igen, arra kiváló, általában nem szerette a protestánsokat, túl nyakasak voltak neki, túl evilágiak, akik számára, szerinte, Isten csak egy szófordulat, fontos szófordulat, a sorsukat kémlelik benne, de akkor is, és mindig meg vannak sértődve, az a férfias bú, ahogy ott leng, nem szerette ezt a plebejus gőgöt (édesapám), mintha a szenvedés Luther találmánya és követői kiváltsága volna, általában nem szerette édesapám a kurucokat, túl sok rőzseláng, nóta, kevés gondolkodás és munka, giccs!, 51giccs és nosztalgia, és önsajnálat, nem szerette Kossuthot – ja, ez már volt –, és mégis, mégis fölakasztották ama tragikus októberi napon. Nagymama Aradra küldetett, hogy hozzák el a holttestet a bitó alól, s hogy édesapám jól fölismerhető volna a nagy szakálla miatt. Ám nagy szakálla volt Lahnernak és Damjanichnak is, úgyhogy azok is el lettek hozva, ott

vannak mind a hárman a kastély kertjében, Mácsán, Arad megyében, békében nyugosznak.

35. **N**agyurak, édesapám nagy úr volt, revizor a Vitukiban, hatodmagával, de!, de primus inter pares. ♦ Édesapám nagy úr volt, nagyon nagy, még annál is nagyobb, vagy hát annál nem nagyobb, ám nagyon nagy, elgondolhatatlanul nagy. Mert ha csak a földet nézzük, hogy egy faluban például mi számít nagynak, nagyparasztnak, akinek ott annyi a hatalma, hogy mindent el tud érni, és a mindennél nincsen nagyobb, meghatározza a falu életét satöbbi, valóban satöbbi; és akkor mit jelent, ha ezt, ezt a hatalmat, befolyást satöbbit, meg kell százzal szorozni? Ezerrel. Ez akkor már nem jelent semmit. ♦ A nép oly elfogult a nagyurak iránt, édesapám iránt, az arckifejezése, hanghordozása, egész viselkedése iránti elfogultság annyira általános, hogy egészen az istenítésig fokozódnék, ha apámnak egyszer is eszébe jutna, hogy jó legyen, jó ember. ♦ Van egy hatalmas előnye édesapámnak a többi emberrel szemben: finom ételek, gazdag berendezés, vadászkutyák, lovak, majmok, törpék, bolondok, hízelgők – legyen („gönnolom neki”), de az valóban irigylésre méltó, hogy olyan emberek állnak a szolgálatában (szolgálatára), kik szellemben s szívben fölérnek vele, sőt olykor fölül is múlják. ♦ Édesapám arra büszke, ha allét vágat az ősfenyvesbe, ha nagy, hosszú védfalakkal területeket biztosít, ha mennyezetet aranyoz, vízibizbaszt csináltat vagy egy tágas télikertet; ám egy hű szívet boldoggá tenni, örömet okozni, ínségben segítségre lenni, bajnak elejét venni, ez már nem tartozik kedvtelései közé. ♦ Ígérgetni, szép szavakkal fizetni édesapámnak, nagy úr, olyannyira nem kerül semmibe, magas méltósága olyannyira 52fölmenti az adott szó kötelessége alól, hogy már az is szerénységnek hat, ha csak annyit ígérget, amennyit. ♦ Vén már s elnyűtt, mondotta hatalmas apám Dienst Feri bácsira, nomen est omen, agyondolgozta magát a szolgálatomban, most mi a fityfenét csináljak vele? Az, aki majd megfosztja az öreget utolsó reményétől, az a másik, fiatalabb, csakis azért kapja meg ezt a tisztséget, mert azt a Dienst Feri bácsi túlontúl megszolgálta. ♦ Sokszor jobb

faképnél hagyni édesapámat, mint panaszkodni rá. ♦ Édesapám lenézi a szellem emberét, mert csak szelleme van, a szellem embere lenézi édesapámat, mert csak fényes rangja van. A becsületes ember szóval illeti mindazon ház elejét, hol szellem vagy rang honol – minden erény nélkül. ♦ A megvetés, mit apám a nép iránt táplál, érzéketlenné teszi apámat a nép részéről megnyilvánuló dicsérettel és hízelkedéssel szemben, és fékezi apám gőgjét. Ha a király vagy az Isten nem vetné meg az öregemet, ő, a király vagy az Isten, szintúgy gőgösebb volna. ♦ Ha édesapám óhajtaná önmaga és alárendeltjei megismerését, tán szégyellené az urat játszani. ♦ Az nem vezet jóra, ha az embernek ugyanaz (lehet) a neve, mint a plebsnek. A nép neve (meg az apostoloké): Péter, János, Jakab. Édesapámé azonban: Hannibál, Cćsar, Pompeius. Lukrécia. És ki akadályozhatná meg, hogy Jupiternek, Merkúrnak vagy Vénusznak vagy Adonisznak hívják (édesapámat)? ♦ Az élet kellemei, a bőség, a dőzs, a nyugalom, a határtalan boldogság – mindez annyi örömet hagy apámban, hogy bármikor elneveti magát egy törpén, majmon, félkegyelműn, egy bolondos csínyen; azok, akik kevésbé boldogok, csak a megfelelő helyen nevetnek, ott, ahol kell. ♦ Édesapám a champagne-t szereti, és megveti a pancsolt borokat; vagyis jobb nedűvel kábítja magát, mint a nép gyermeke: ez az egyetlen különbség, melyet a dorbéz meghagyott egy főrend és egy istállófiú közt. ♦ Az érdemet meglátni, kifürkészni, és fölismervén megadni neki, ami jár: e két nagy lépésre, melyet gyors egymásutánban kell megtenni, apám ritkán képes. A lába, szegénynek… ♦ Nagy vagy és eichner, szólott édesapám, de ez nem elég, úgy cselekedj, hogy tiszteljelek, hogy fájlaljam, keserítsen el, ha kiesnék pártoló kegyedből vagy nem nyerném el azt. ♦ Édesapám összes gazdagsága nem elég arra, hogy akár a legkisebb jóakaratot vagy szolgálatkészséget megfizesse – ha meggondoljuk, mibe kerül ez annak, akit meg kíván jutalmazni (édesapám); hatalma arra alig elegendő, hogy megbüntesse az illetőt, ha a bűnhődés mértékét az így elkövetett igazságtalanság jelöli ki. ♦ Puszta képmutatás volna, ha édesapám nem töltené be azonnal azt a magas méltóságot, amely megilleti, s amely a világ szerint jár is neki: nem kerül neki semmibe szerénynek lenni, a tömeg közé keveredni, amely tüstént

visszahőköl, vagy utolsónak lenni, mert ő utolsóból azonnal első lesz. A közönséges halandó számára a szerénység keserű passzió: ha a tömegbe kerül, agyonnyomják, ha az asztalvégre ül, otthagyják. ♦ Édesapám nemigen kedvelte az Édenkert utáni időket, a hajdant, kelletlenkedve kellett megállapítania, mindannyian testvérek vagyunk, húg, nővér, öcs, báty. Az emberek egy nagy család: a többé s a kevésbé csupán a rokonság fokában különbözik. ♦ Édesapámról hallgatni kell: róla jót mondani, az szinte mindig hízelkedés; róla rosszat mondani veszélyes, ha él, és gyávaság, ha meg van halva (édesapám) **.**

*36.***A** z fix – holtbizonyos –, hogy édesapámék több pénzt nyomtak a kajázásba, mint a Habsburgok; gyomorbajos népség, amit vesztettek a spanyol vámon, képesen szólva, azt a konyhán akarták behozni, soha nem volt egy tisztességes szakácsuk, vagy ha volt, nem derült ki, oly szűkkeblűen lett a fejkvóta megállapítva. Enni kell. (A kell kell.) Arról beszélgettek a király asztalánál, hogy Teplice környékén, az út mentén elszaporodtak a világ legősibb mesterségét űzők; egymás sarkára hágnak. Édesapám ekkor a királyné kezére hajolt, és egy könnyű tréfát engedett meg magának, angyalom, a konkurencia, valami ilyesmit, nyeglén, kedvesen, suttogva, ám úgy, hogy a terem legtávolabbi sarkában is jól kivehető volt minden egyes szó, angyalom satöbbi. A nassaui hercegnő fölugrott, és sikoltozva kirohant. Édesapám utána! Gróf, suttogta a király maga elé, ám úgy, hogy a terem legtávolabbi sarkában is jól kivehető volt minden egyes 54szó, gróf. Apám megtorpant, úgy állt ott, mint egy viaszfigura. Csinálná vissza, de nem lehet; elfogta a magánytól való gyáva félés. Gondolatban végigfutott az évszázadokon, a tizenkilencediken, a tizenhatodikon, a tizennyolcadikon, s az utóbbiból eszébe jutott egy mondás, ami nagyon megtetszett neki: A bánat, Uram, a tétlenség egy neme. A végtelen és nyomorúságos pillanatban mindenki őt nézte. Kívülről behallatszott a fenséges asszony zokogása. A király is őt nézte. Elmúlt a félelme, zsibongó meleg öntötte el a szívét. Ami szép, az erkölcsös is, kurjantotta, és

ment volna a szépség után. De nem mozdult, édesapám nem mozdult **.**

37. **É**desapám vakon született. Ott áll **.**

38. **R**ontás: Édesapám vakon született, a szeme helyén két szörnyű semmi. Ott áll. (Ott áll a sarkon, hegedül, pocsékul, akaratosan, truccolva, az Internacionálét, lágyan, édesen, nyújtózva, mintha egy keringőt. **)**

39. **M**iután elszerette anyámat az urától, ketten álnoksággal meg is ölték azt a jámbor nagy embert, édesapám hökkenten nézett egy reggel körbe, és ijedt gyönyörrel észrevételezte, hogy minden, de minden az övé. Kicsoda hitte volna, hogy annak az embernek a gazdag urasága ily hirtelen reá maradna? Ó boldog szerencse, mely áldott vagy te, hogy ez mai nap ily nagy gyönyörűséget és örömet édesapámnak hoztál, mert ím egész Dunántúlt annak az embernek mind feleségével egyetembe bírja, gazdag urak, nagy fejedelmek, hatalmas királyok hozzája hallgatnak. Erős várakkal, kéncses várasokkal apám nagy bőséges. Röviddeden: valami testének kell, minden elég vagyon. Jeles vadászóhelyei vagynak, kéncse torkig vagyon, kiket sem fegyverrel, sem vérével, sem verítékével, sem nagy fáradsággal nem keresett, de csak könnyen talált, könnyen ismég elkölt. Lakjunk, 55meddig lakhatunk, ez volt a jelszó, és apám odanyilatkozott, ezentúl új udvart tetet, mindeneket behirdettet. Első gondja is az, hogy lantos, hegedűs, sípos, dobos, trombitás számtalan legyen; mindenek vigadjanak, ifjak örvendjenek, úgy szép személyek apám előtt táncoljanak. Mindeneket megújíttat, tervezgette, kiválságot ezzel megmutat, urakat ajándékoz, frissen mindent szereztet, az palotákat vont arannyal, drága kárpitokkal, aranyas bársonyokkal mind bevonat; azt akarja apám, minden úgy félje, úgy tisztelje, mint királt. Ha az az ember nem tudott belőle élni, tudok én **!**

40. Egy reggel, mikor apám kitántorogván a konyhából, mert szinte elájult a dögszerű elmosogatlan edények akkora tömegétől, különösképpen egy ezüst-, de inkább alpakka tálcától, melybe teljesen beleragadt a sárgás tojásmaradék, s bemenvén a fürdőszobába nem találta a fogkeféjét, a fogmosópoharát, a borotváját s a WC-kagylót, és nem találta az arcát a tükörben, majd onnan a belső szobába imbolyogván látta az ágyát feltúrva, benne a sárga hajú kis nőt, mint egy macskát gömbölyödni, akkor odament az íróasztalához, rádűlt kissé s egyben megtámaszkodott, majd erősen a fia szemébe nézett (a fényképen a fiú tekintete szigorú volt, szája csücsörítve), és azt mondta. Elúrhodott, nagyfőnök, rajtad a kevélység .

41. Maga derűs és megértő és belátó és elnéző, egy intelligens társalgó, egy színes valaki, aki mindenben keresi a szükségszerűt, aki nem akarja megváltoztatni a világot, hanem elfogadja, elfogad mindent, ami létező, és eszébe sem jut, hogy a világ lehetne másképp is, pontosabban nem ez jut az eszébe, magát kielégíti a létezés gazdagsága, ez az, amit elfogad, ez a gazdagság, ahol a rossz, a csúnya nem kiegyenlíti a jót, a szépet, nem semlegesíti, hanem növeli, nem emezeket, hanem egymást – és mindez azért van így, mert nem állt még sose kivégzőosztag előtt, mondotta édesapámnak a kivégzőosztag vezetője, munkaidőben .

56

42. Édesapám már rég nádor volt, aranygyapjas és belső titkos, midőn elismerte, soha nem volt képes szabadulni attól a gyanútól, hogy a teremtés célja nem etikai természetű, nem lehet az, ezt a gondolatot soha nem bírta magából végérvényesen kiűzni, vagyis nem úgy járt el, mint az Úristen az első emberpár esetében, meglehet, nem azonos pozícióból kellett az ügyeiket intézniök .

43. Az ember innét fest, mutatott a festő a szívére. Később édesapám a vitában, amely lassan az ő javára látszott eldőlni, mintegy végső tromfként, mintegy visszafordítva, mintegy a festő mellének szegezve, újra fölidézte a mondatot, az ember innét fest, mutatott édesapám mintegy a szívére. Kurta csönd lett. Azután a festő egy utánozhatatlanul lágy, bölcs mozdulattal megfogta apám csuklóját, finoman, két ujjal, könnyen és szomorúan, akár egy régi, családi ékszert, násfát, a hétszázát!, és gonosz, primitív mosollyal áttette apám kezét mellkasának bal oldalára. Apám, örök vesztes, elpirult.

44. Édesapám Purcell egy kis táncát játszotta. Befejezvén diadalmasan fölkiáltott: Katedrális! Egy katedrális! Most pedig megmutatom a köveket, mert minden katedrális kövekből áll össze! Kövekből és Istenből, vakkantott közbe édesanyám. Hogyne, hogyne. Technikailag nem játszott édesapám különösen jól, de a zenét játszotta, a zenéből, a zene szerint; jól járt a zene, ha ő játszotta. Dúdolt, mint Gould, nyüszítve. Ez itt teljesen iskolás, nemde, kérdés-válasz, kérdés-válasz, hopp, nézzük csak, ugyanarra a kérdésre egészen más válasz? hát illik ez?, és aztán rögtön ugrik, és hogyan ugrik!, ez, nemde, háromkeresztes, ez meg egy bés, és megugorja, és 1691-ben, nemde, ezt ne feledjük! Egyszerűen, egyszerűen, egyszerűen. Hopp, íme, itt van egy túlfeszítés, szinte atonális, nemde, micsoda akkord!, ezt Bach sose merte, soha. Ez a Purcell angol, ezt ne feledjük. És akkor ide a végére, íme, odatesz egy hangot, amely ez idáig még nem szerepelt, erre az egy hangra készült végig, ezt óvta egész idő alatt, erre vigyázott, ebből a kis darab Purcellből megérthető az egész komponálás, nemde. Édesanyám közbevetését, miszerint volna azért különbség 1691 és a most között, láthatóan nem értette. Az újbóli közbevetést, miszerint Isten magánügy lett, láthatóan föl sem fogta; édesanyám engedményét, miszerint ő, édesapám, nincs abban a helyzetben, hogy állíthatná, Isten nincs vagy van, de halott, de mondjon bármit, az csak őreá, apámra vonatkozik, a szomszédjára már nem,

láthatóan nem értékelte. A játék alatt végig sírt, *o Wort, du Wort, das mir fehlt!* Sírva hallgatta anyámat is, s boldogan bólogatott. Bosszúságát anyám igyekezett nem mutatni. Magisztrális előadás, édes Joseph!

45. Édesapám betütükélt. Komolyan javasolta Haydnnak, hogy vonósharmas. De Haydn nem alkudott, valamiért kötötte az ebet a karóhoz.

46. Tizennyolcadik század: Édesapám az úton libát terel (az én édesapám úton libát sose terelt), az árokban füvet szed (árokban füvet nem szedett), a kerítésre köcsögöt tesz (köcsögöt nem), a kútból vizet húz (nem; dehogynem, lett ő minden (semmi)), a kútból vizet húz, a félszerben kapát élez (kapát élez), az ólban disznót etet, az istállóban tehenet ellet, a boksában szenet éget, a templomban követ seper, a temetőben sírt egyenget, a kovácsműhelyben vasat tüzesít, a csődörrel kancát fedeztet, a Patakba dögöt vet, a suszternél bocskort rendel, a zsidónál pálinkát vedel, a vándorárustól sót vesz, a bírónál igazságot keres, a házban asszonyt ver, az ágyban dohányt rejteget, az udvaron kutyát kerget, a szérűn rozsot csépel, a kazalban lányt hemperget, a földesúrhoz hányadot szekerez, az árnyékban babot eszik, a gatyába szellentést enged – és legnagyobb dologidőben félkegyelműként lézeng a faluban a történelem.

58

47. Lássuk. Többen szemére lobbantják édesapámnak, hogy a Wesselényi-összeesküvést követően édesapám meglehetősen és következetesen megszedte magát. Valóban. Zrínyi Miklós halálával összezavarodott a helyzet, melyet a fater se bírt széjjeltisztítni. Széjjelment érzés és értelem (ott a XVII. század második felében). A nemzet elveszítette nagy fiát, kitől a megváltást remélhette; Wesselényit annyira tanácstalanná tette a kétségbeesés, hogy a betegségnél is veszélyesebb orvosságra gondolt, szövetséget a törökkel, hogy az ne zaklassa többé az országot, ne csipdesse el

várait, falvait, ne sanyargassa a hódoltságot; Zrínyi öccse, Péter korlátolt felfogású ember volt, s e gyöngéjét mintegy maga is érezvén szívesen hajlott mások tanácsára, vezetésére, így hiába nevezte ki őt Leopoldus horvát bánná (jan. 24.), a nemzet vágyait illetően nem pótolhatta bátyját. Így a rövid reményteli korszakra, melyben biztatóan hangzott föl a büszke szó, „ne bántsd a magyart!”, sötét évei következtek most a belviszálynak, melynek iszonyatai között mintha nem is élne már magyar, hanem csak kuruc és labanc. (Ki túllát a sövényen, s országa dolgát serénykedik értelemmel fogni s nem szigetelve, ki az usust a politica hasznának és nem ármányának tudja, az üres szívű hazátlan, az ki pedig honját természetes érzülettel rajongná, az gyöpös maradék. Gyermekség az ilyen, gyermek az ilyen ország, az mindmáig, mert álmait nem képes nappalaival egybeboronálni, múltját jelenével, nem talál átjárást a vereségeiből a győzelmeibe és fordítva. Duzzog is, miként a gyermek. Édesapám későbben nádorként igyekezett volna fölszámolni ezt a kétarcúságot, vert volna hidat, de nem volt part, nem hittek benne se a magyarjai, se királya, rágalmakkal és kegyekkel való elhalmozása megcsökkenté az iránta való bizalmat. Nem véletlen, hogy az a hallatlan dolog történt, hogy nem ő, a hivatalban lévő nádor, hanem Pálffy intézte a békekötést Rákóczival. Na mindegy. Édesapám nem sértődött meg, némi melankólia vett rajta erőt, meg a köszvény. Tevékenysége homlokterébe a család került. Ami bizony a személyes boldogulást jelentette. Ami tovább csökkentette a személyes hitelét. De ne szaladjunk ennyire előre.) E borzasztó válság édesapámat a dunáninneni végek [59] hadi szolgálatában találta. Mint hegyaljai főkapitány Wesselényi és társai összeesküvése következtében parancsot kapott az elégületlenek javait lefoglalni, amit, bár kelletlenül, meg is tett. A lefejezett Nádasdy Ferencnek, sógorának elkobzott birtokai egy részét adományul nyeré, nevezetesen Szarvkőt, 20 000 forint zálogösszeg lefizetése mellett, mely neki később visszafizettetvén, ez uradalmat 200 000 forintért ismét zálogba vette, míg augusztus 13-án (egy nappal édesanyám halála előtt) adományul nyeré 65 000 forint felülfizetés mellett; továbbá Kapuvárt, melyért 50 ezer forintot kellett fizetnie, mellyel korábban még adós volt, és végül a pottendorfi

részt; ezen aquisitiókért nagy ingerültséget vont magára. Nem sikerült azonban a Homonnay-vagyont lenyúlni: édesapám legszebb terve, összeházasítani gyermekei egyikét Mária nővére leányával, a fiágon kihalt Homonnay-nemzetség sarjával, nagy ellenfele, Kollonics püspök konok ellenállásán szenvedett hajótörést. (Sajna az udvarnál inkább Kollonics nemzetbontó irányzata emelkedett érvényre, amely édesapám „mediator” szerepét hatástalanná tette fel- és lefelé egyaránt; ez az esztelen irányzat nyomta a nemzeti visszahatás fegyverét annak a Rákóczinak a kezébe – és ez apámnak vigaszul aligha szolgált –, kit éppen Kollonics nevelt ifjúságában.) Még más szerzések és még más reá vont ingerültségek is voltak, de illő szem előtt tartani, hogy ezen epochában az édesapámmal éppen nem rokonszenvező vezérférfiak is, minden nagy dicsőítések mellett, a nemzeti aspirációk mögé rejtőzve, nagyjában személyes érdekeik kielégítését szintén keresték. Látva az ellenkezést, édesapám kifejtette a „láthatatlan kéz” elvét (elkövetvén azt a logikai és érzelmi hibát, miszerint logikailag akart egy érzelmi konfliktust megoldani); eszerint minden egyént – miközben kizárólag saját személyes hasznát keresi – mintha egy jótékony, láthatatlan kéz vezérelne a közösség együttes javának a lehető legjobb szolgálata felé. Így volna igaz az, hogy mindezt „nem bolondságból vagy a maga pompájáért, hanem hazájáért tette”. A pénzt édesapám nem rakta élére, sőt nagyfényű háza hitelét is meglehetősen igénybe vette, de másrészt oly tekintélyes szerzeményekkel gyarapította ősi bir 60tokait, hogy elhunytával nem egy-két uradalmat, hanem valóságos fejedelemséget hagyott maradékaira. Ellenségei még ekkor sem hagyták békében, azon hírt terjesztvén, hogy vadászebe által szétmarcangolva múlt volna ki. (Ilyesfélét, jelzem, a nagymamámról is híreltek, hogy napokig feküdt volna eszméletlenül a hideg konyhakövön, és a macskái, mert rengeteg macskája volt, lakmároztak volna belőle.)

61

48. **R** égen kivonultak már a törökök Kismartonból, régen elhagyták Magyarországot is, amikor egyszer két fényesen öltözött úr jött a faluba. Mind a kettő török volt, pedig régen kivonultak már a törökök Kismartonból, régen elhagyták Magyarországot is, amikor egyszer két fényesen öltözött úr jött a faluba. Mind a kettő török volt. Mindjárt az első házba beköszöntek. Adjon Isten! Fogadj Isten! Mi jóban járnak?, kérdezte tőlük a ház gazdája, aki nem volt más, mint az édesapám. Azt mondja erre az egyik török úr. Hallja-e, ennek nagy sorja van. Nem beszélnek itt a faluban egy asszonyról, akit a törökök elraboltak innen, és megszökött tőlük? Sok olyasmit mondanak errefelé, válaszolta apám fürkészőn. No de az úgy volt, hogy annak az asszonynak két gyermekét szekéren vitte a török, őt magát meg a szekér után kötötte. Az asszony észrevétlenül elvágta a kötelet, becsúszott az árokba, és megszökött. Ugyan hogy volt szíve otthagyni az édes gyermekeit? Annak úgy, hogy két kisebb árvát hagyott odahaza a faluban, azokhoz szökött vissza. Nem hallották-e hírét? Mert jól megfizetnénk, ha valaki hírt mondana felőle. De hiába erősködtek – mert erősködtek –, senki a faluban nem hallott arról az asszonyról. Was verborgen ist, interessiert uns nicht, mondták, mert egyként beszélték a magyart meg a németet. (Ezen felül laktak ott még zsidók és horvátok is.) Bizonyosan elpusztult, se neki, se a családjának híre nem maradt. Elszomorodik erre a két török úr. Azt mondja az egyik. Pedig mi csak ezért utaztunk idáig messziről, Konstantinápolyból. Aztán miért volt ez az utazás, ha meg nem sértem?, kérdezte a kismartoni gazda, apám, fürkészőn. Azért, gazduram, mert az az asszony a mi édesanyánk volt. 62 Amióta a történetét tudjuk, mindig őt keressük, de most már látjuk, hogy soha rá nem találunk. No, várjanak egy csöppet, szólt apám, és hellyel kínálta a két kontyost, azzal bekérette édesanyámat, Maria Josepha Hermengildét, Prinzessin von und zu Liechtensteint, ezt a testes, erős, lefátyolozott arcú asszonyt, aki teljesen betöltötte a szobát személyével, egyéniségével, jellemével, hatalmas tollas kalapjával s mozdulatlansága ellenére suhogó ruhájával. A törökek azonnal felugrottak, és kezet csókoltak a törökek, akik még soha senki iránt nem tanúsítottak olyan tiszteletet, mint most édesanyám iránt. Ez

most nem fontos, vakkantott apám ingerülten, hanem akkor ez-é az édesanyjuk?, avval megforgatta édesanyámat, lássák elől, hátulról és oldalról is lássák. Nem, ingatták a fejüket a terekek, ez nem a mami. Nagy szomorúsággal búcsút vettek, és visszatértek Konstantinápolyba. Apám kivárta, míg a vendégek, mellesleg szólva hívatlan vendégek elhagyják a portát, majd hirtelen, visszakézből brutálisan pofán vágta anyámat, ezt a testes, erős, lefátyolozott arcú asszonyt, aki teljesen betöltötte a szobát személyével, egyéniségével, jellemével, hatalmas tollas kalapjával s mozdulatlansága ellenére suhogó ruhájával. Fölrepedt a szája széle, vér csurgott a padlóra. Apám a vér látványától megvadult (sértésnek vette, mintha anyám szántszándékkal bosszantaná, bosszantani akarná), újra ütött, anyám a padlóra zuhant, utánaesett a vérének. Nem maradt *tehát* mozdulatlan. Szűkölt a félelemtől. Félt a veréstől, félt a fájdalomtól (apám, ha ivott, nem ismert se Istent, se embert), de főként attól félt, hogy a két édes gyereke után édesapámat is elveszti. Az már sok lett volna. Apám még belerúgott a földön heverő testbe, majd kirohant az udvarra. Zihált. Ment le a Nap. Lassan megnyugodott (édesapám). Nem volt jókedve. A házunk ajtaja libegett a késő esti szélben .

49. **É** desapám megint egyszer megérkezett. Arca borostásan feketéllett, a szemét vérerek tartották egyben, mintha egy foga is hiányzott volna, bűzlött az italtól. Derűsen nézegetett. Gyanakodva vették körül, a bécsi udvar, a magyari urak, a miniszterelnö 63ki hivatal, a belső cselédség, fél Dunántúl és az édesanyám. Tizennégy bőröndöt hoztak apám mögött, tizennégy angol disznóbőr bőrönd, különböző alakú, rendeltetésű, de egy kollekció, Richardson & Dumble, London. Mi az?, vonta föl a szemöldökét a bécsi udvar, a magyari urak, a miniszterelnöki hivatal, a belső cselédség, fél Dunántúl és az édesanyám. Dolgokat hurcolok, hajtotta le a fejét a papám. (Fordításban: tárgyakat cipelek.)

50. **É**desapámat elfogta a rajongás a braunschweigi naplemente iránt. Brandenburg siralmas ostromából hazatérőben szokott reá, eztán ha bárhol meglátott egy braunschweigi naplementét, reggel, délben, este, bármikor, azonnal fölsikított, nézd, milyen szép. Képtelen volt elvenni onnét a tekintetét, és folyamatosan másokat is erre a lelkesedésre akart volna rábírni. Má mé volna ez szép, kelletlenkedett anyám blazírtan, a lila, sárga, vörös stb. elképesztő táncára, drámájára, kozmikus búcsújára stb. A braunschweigi naplemente a szavannára emlékezteti az embert, és mert az ősember, az ember őse a szavannákon volt otthonos, mai napig kötődünk ehhez belülről, antropológiailag, s ezért találjuk ezt szépnek. Anyám biggyesztett, én nem voltam soha a szavannákon. Édesapám szerette a világot a középiskolás tananyag szerint látni. Az érettségi óta sokat felejtett. Nem értette például, hogy mért is repül egy repülőgép, amikor pedig az nehéz, itt van példának okáért ez a kés, ezt sokszor elmutogatta ebéd közben, brrr utánozta a repülőgép motorjának a hangját, aztán elengedte a kést, puff, voilŕ, vagy fordítva, voilŕ, puff. Leesik, mi?!, hát leesik!, kiáltotta kétségbeesett elégedettséggel. Ha hírül adta az újság, hogy egy hajó elsüllyedt, az Esztónia például, noha ott ismerőse is volt a fedélzeten, egy helyes fotósnő helyes húga, megnyugodott. Mondtam én, mondta, túl nehéz. Akkor egyszer csak elkámpicsorodott az arca, mintha farkasalmába harapott volna. Minden vízbe mártott, citálta, test, a súlyából annyit veszt, amennyi az általa kiszorított víz súlya, kisangyalom. Csönd lett. Édesapám bólintott. Keveset szorított ki, ez volt a problémája, a kevés. Mondtam én. Szép Helénáért ezer [64] hajó szállt vízre (másodikos anyag, John M. Prausnitz). Legyen akkor 1 millihelén azon nő szépségének a foka, akiért egy darab hajót bocsátanánk vízre. Ez természetét tekintve vektor. A negatív millihelén akkor úgy értelmezendő, hogy egy hajót el kell süllyeszteni, olyan szép. Mondtam én. („Feleségem halott. Most már erről is van tapasztalatom. Örülök, hogy ilyen tapasztalatban már nem lehet részem, s egészen megkönnyebbültem. Az is jólesik, hogy bizonyos

lehetek az Ön részvétében csakúgy, mint a többi braunschweigi barátunkéban.” Ez minden.)

51. **É** desapám – kellő és tapintatos előkészítés után – a szokásosnál korábban kelt föl, hogy még a szelet kenyér levágása, az eszéki híd fölégetése és az Agrobank vezetői elleni büntetőeljárás megindítása előtt elugorjék át Pozsonyba, az országgyűlés színhelyére, az új, készülő Magyarország kohójába, a szeretőjéhez. Ám a fürdőszobában mintegy véletlenül, mert annak pisilnie kellett, összefutott édesanyámmal, aki ott helyben, félálomban, a vécédeklin térdelve magáévá tette édesapámat. Aki vállat vont, így tán még jobb is, nem szeretett korán kelni, nem szerette a pozsonyi utat, kátyús volt, a lovak túlizzadtak, tetejében a városban való fölbukkanása még politikai találgatásokra is alkalmat adott. Visszafeküdt az ágyba, küldöncöt eresztett cirádás exkuzálásokkal Pozsonyba, édesanyám meg ragyogva ágyba hozta a reggelit. *Megrendülten boldog* volt. Apám is. Akkor mi a probléma?, kérdezte anyám vagy apám. Kicsit unalmas, válaszolta a másik .

52. **É** desapám gyakran gondolt az édesanyámra. Például levágott egy szelet kenyeret, és akkor. Fölégette az eszéki hidat, és akkor. Büntetőeljárást indított az Agrobank vezetői ellen, és akkor. Lakása előtt, csütörtökön ismeretlenek baseballütőkkel megtámadták, és akkor. Ebben az országban tengernyi pénzt költöttek el mindenfajta konszolidációra, csak egyet nem konszolidáltak, a népet, amíg ez meg nem történik, itt nem lesz társadalmi béke, és akkor. A francia forradalmat megelőző években vég 65leg a klasszicista témavilág felé fordult, és akkor. Stílusa vesztett korábbi könnyedségéből (rövidítve), és akkor. Merre járnak a magyar hajók, és akkor. Várható időjárás, és akkor. Volt édesapámnak egy hatalmas íróasztala, egy felépítmény nélküli, sima lapú, a XVIII. században kedveltté vált, késő barokk darab, ezen intézte az államügyeket, és akkor is az édesanyámra gondolt. Azt gondolta édesanyámra, hogy mi volna, ha

az bemászna ezen asztal alá, csöndben, hogy úgy mondja köszönés nélkül, és mint egy kiskutya a fejével, a buksijával széjjeltaszigatná édesapám térdjeit, a combját – az asztalon eközben egy birodalom ügyei lennének tologatva, sorsok dőlnének és mondatok és napi posta! –, satöbbi, satöbbi, hanem bizony mindez kéz nélkül, éppenséggel foggal vagy orral vagy az állal, egy szó mint száz, elmenne az elképzelhető legvégsőkig (édesanyám), de nem ingerelne a végsőkig, hanem állapotban tartana, tartaná, emlékeztetné álló nap édesapámat a létezésre. (Álló nap: akkor is, amikor apám részint libatenyésztéssel, részint a vidéki közönség lenézésével vádolta a fiatal színházi csapat vezetését (Kecskemét), viszont többen, épp a szakma neves képviselői kiálltak mellettük. És mert időfukarságból apám az ebédjét is ez asztalnál költötte el, pihenésül le-leadna egy falatot az asztal alá. Beszéd, érintés tilos.) Édesem, maga perverz, állapította meg anyám szomorúan, hallgatván a tervezett napirendet. De apám addig érvelt. Láss csodát, apám ténylegesen megváltoztatta anyám érzéki dimenzióit, olyannyira, hogy az már-már átesett a ló (értsd: íróasztal, ha-ha-ha!) másik oldalára, s apám olykor, ha tréfás formában is, de helyénvalónak látta őt figyelmeztetni, illetőleg emlékeztetni, hogy anyám mégiscsak egy négygyermekes katolikus anya, nemdebár. Igenis, szívem, bólintott anyám, de nem tántorult. Már ki volt engedve a szellem a palackból **.**

53. **A**pám komondor. Mely kutya ugat, azon kutya nem harap. Édesapám harap is, ugat is. Ezt másképpen úgy lehet mondani, hogy közelebb áll hozzá Sztálin vagy Dzsingisz kán, mint Grillparzer. A bőrén érzi a kor kihívását. A karaván halad! Ezt az ér zést szeretné módszeressé tenni, kiemelvén azt a szív királyságából. Édesanyám eközben hat nyelvből fordít és eteti az állatokat, lengyel stb., illetőleg tehén stb. Apám azon a nézeten van, hogy a kommunikáció korszakában élünk, amely minden szempontból alapvetően és minőségileg tér el minden eddigi emberi tapasztalattól. És ugrásszerű, ellentétben az agrár- és ipari társadalmak fejlődésével, e változás ugrásokkal tarkított. Egy

kenguru! Új a helyzet: a teljes egyidejűség. Ha megszűnt az idő, megszűnt az ember is, mondja anyám a zabos tarisznya ürítésével egy időben; azt állítod, hogy az ember a CNN-nel az ég felé lépett? azt állítod, hogy angyallá lettem? Ő, apám, folyamatában képzeli el a dolgot, és a dolog maga ez a folyamat. Minő esztétikai, morális és vallási következményei vannak az abszolút szimultaneitásnak? Miről beszélsz, kérdi anyám lágyan. Negyvenévesen szülte a negyedik gyerekét. A lényegbe nem az vág, miről szól a beszéd, hanem az a *modus* a fontos, mellyel a másik gondolkodásához közelítünk, miáltal a technikai szinten kikényszerített egyidejűség helyébe annak egy minőségi formája lép. Amiről beszélünk, természetszerűleg más fogalmi rendszert igényelne…, no de hát azzal főzünk, amink van. Rendre arról kell, sőt illős beszélnünk, amiről nem tudunk beszélni. Hallgatni nem arany. Azt állítod, hogy a dolog a dologról való beszéddel azonos? Átmeneti korban élünk, angyalom, bólint a papám. És mi a helyzet a beszédről való beszéddel, meg az arról való beszéddel? Az ember! Az ember újra meg újra arra kényszerül, hogy magát a hajánál fogva fölemelje. Ha nem sikerül, az a csoda, ha sikerül, az. Gondolok egy levelezési projektre is. Apámnak van egy sömörceruzája, állandóan magánál hordja, s ha látható, társadalmilag agnoszkálható helyen valami pattanásszerű pirosodás indul meg rajta, belobban stb., azzal eltünteti. Anyámtól lopta. Aki tudja; fel is van paprikázva. Most függetlenül a sömörceruzától, nem gondolod, hogy Braque éppen azért nagy, mert minden tárgyban megmutatja a Ding an sichet, mert minden tárgyat visszavezet a saját lelkéhez? Nem kizárt, kelletlenkedik édesapám, ezzel szemben Goethe minden sorában a világot érzed dobogni, minden egyes ember sorsát érzed! 67Ó, hát itt van a kutya elásva, csap homlokára anyám, erről van szó, egy közönséges miszticizmusról! Apám csapkodva kirohan a kertbe, édesanyám pedig bensejében bocsánatot kér tőle, mindig elfelejtem, hogy őrült. Valamit megérzett a jelen őrjöngésből, és fölajánlotta segítségét az emberiségnek. Ő már tudja, nem abban a világban élünk, amit látni vélünk. Ő már tudja, nemcsak a csillagokra igaz, hogy olyiknak a fényét látjuk ugyan, de ő maga már évezredekkel előbb megszűnt létezni. Ezért

mondja nekem, te vagy a fény az éjszakában. Tudom, hogy ezért mondja, mégis belepirulok, pedig hány éves vagyok **.**

*54.***M** i a különbség édesapám és az Isten közt? A különbség jól látható: Isten mindenütt ott van, ezzel szemben édesapám is mindenütt ott van, csak itt nincs **.**

*55.***Á** ltalában: amíg nagyon meg nem verték, édesapám férfiasan viselkedett, egy maga elé képzelt minta szerint. De mihelyt a verés elért egy fokozatot, például a körmök szaggatása, rettentően megijedt, és gyáva, alávaló módon könyörgött az életéért. Szerencsére tudni nem tudott semmiről semmit. Ezt pirkadatig ismételgette. Tetemes hazánk! Nincs módunk kitérni a hűség elől **.**

*56.***É** desapám törököt fogott, egy török lánykát, Leila a neve, fekete haja erős, mint a lószőr, fényes, mint az ében, csilingel, ha megrázza, és a faráig ér; a bőre sápatag előkelő, ajakát fekete szederrel színesíti, akár a punkok. Édesapám szerelmes belé. A térdére ülteti és nézi. Leila lehajtja a fejét. Apám szelíden fölemeli az állát, röviden egymásra pillantanak, majd a lány újra lesüti a szemét. Nem szólnak, komolyak. Ez így megy úgy egy éve. Ma megszólalt a lány, mondott valamit törökül. Édesapám válaszolt magyarul. Most beszélgetnek, megint el fog telni egy év, most így. – Halála előtt apám, aki ekkor már hosszabb ideje egyedül élt, savanyún, dideregve, a mamám, Thököly húga, 68Mariazellbe költözött, az egész udvar ezen csámcsogott, így szólt: Vajon miket mondhatott **.**

*57.***É** desapámnak elvei voltak; mindenféle elvei voltak, akárha macskái. Főként morális alapozásúak, de voltak szépészeti, életvezetési és higiéniai elvei is szép számmal. Vagy főzési (például fokhagymapor). Vagy monetáris. És mi az örök szerelem titka? Házasság vagy szerelem, avagy a harmadik. Alsóbb osztályú labdarúgó egyesületek irányítási elvei. Hogyan közlekedjünk

gyorsan és balesetmentesen? A tudatos szeretkezés nyolc ismérve. A muskátli és a tetvek. Bármikor elő tudott rántani egy elvet, a zakója zsebéből, a nadrágjáéból, az inge alól, ebéd közben a sótartó mellől, színházban a látcsőből, stadionban a tökmagos zacskóból, kocsmában a hosszúlépésből, könyvtárban, templomban, kaszárnyában, iskolában, parlamentben, bárhol. Akinek elvei vannak és becsületes ember, annak mindig igaza van, jobban mondva nem értelmezhető az ellenkezője, igaza van, mert nem tud nem igazának lenni. Egyet lehet érteni meg nem érteni lehet. Így azután nehéz volt édesapámmal. Csak azt fogadta el, amit el bírt fogadni. A szakmájában sikeresnek számított. Amikor azután egyszer csak nem volt sehol, se a nadrágjában, se az ebédlőasztalnál, se színházban, se színházi szünetben, se meccsen, se kocsmában, se könyvtárban, se templomban, se kaszárnyában, se az ország házában, se más, emberrel kombinált tér-részben, egy irodafélében vagy üvegkalickában, és nem volt rajta se kabát, se ing, se zakó, és nem bírt elvet előrángatni se a füle mögül, se a hajából, se a bordájából, se semmilyen titkos hajlatból, tehát mezítelen volt és sehol, vagyis amikor jó esély kínálkozott végre a beszélgetésre, akkor meg nem lehetett ráismerni. Nem apám; úgy meg minek, ha lehetne is. Mert miről, ugye; ki .

58. **É**desapámat csupa jóra nevelte az édesanyja. Arra tanította, hogy az emberek végül is jók és Mennyei Atyánk vigyáz reánk. A világra bizalommal kell tekinteni, és aki megdob kővel, dobd vissza kenyérrel. Mindebből mi következik? Az, és ez állt a nagymamám nevelésének centrumában, hogy a csúnya szavaknak nincsen értelmük, üresek, hiányzik hozzájuk a létező csúnyaság, hiányzik hozzájuk a világ úgymond megfelelő része. És amikor édesapám falubéli játszótársaitól mégiscsak tanult „olyan” szavakat, akkor a nagymama szomorú dühvel beterelte édesapámat a fürdőszobába, és szappanos vízzel kimosta a száját. Apám napokig nem tudott enni, ha ennivalót vett magához, az azonnal kijött belőle. Azután, apám még nem volt ötéves se, meghalt a nagymama, rettenetes szenvedések közt, a belei elkezdtek csavarodni és rohadni, mintha a

belsejében valami éktelenül büdös állat élt volna – akár egy horrorfilmben –, és ő egyre inkább azonossá vált volna evvel az állattal. A szag miatt a házat is el kellett hagyniuk. A nagypapám szégyellte, hogy meghalt a nagymama, ezért elköltöztek egy másik országba. Édesapám pedig ott állt megfürödve a felemás szókészletével. Senkiről nem bírt rosszat mondani, mert nem voltak hozzá szavai, és mert nem voltak szavai, rosszat gondolni se tudott róluk. Ezért védtelen maradt, minduntalan becsapták és összeröhögtek a háta mögött. Ha például azt mondta – ez egyébként március 13-án történt, amikor két gyönyörű napos nap után kellemetlenül szúrósan esni kezdett, mintha ősz volna vagy Argentínában volnánk –, hogy elillant a tavasz (amit édesapám értékmentes kijelentésnek szánt, értelemszerűen, bár a szokásoknak nem egészen megfelelően), akkor röhögve hátba vágták, úgy biza!, az elillant, ám itt vagy nekünk te! Boldog együgyűséggel nézett apám rájuk, mintha az édesanyját hallotta volna. Aki viszont, akár – állítólag – a tavasz, el volt illanva. Úgy biza, az elillant, ám itt vagy nekünk te. Édesapám egyszer csak nem értette, most akkor ki is ez a te. Belenézett a röhögésbe, ott se talált semmit.

59. **É**desapám baszott fizetni tartásdíjat. Dögölj meg te hülye kurva, üzente édesanyámnak. És a fiaid, nem gondolsz a fiaidra?!, sikoltozott anyám. Menjenek a kurva anyjukba azok is, üvöltött apám, amit édesanyám reményként s biztatásként értelmezett, mert a kurva anyjába menni mégsem ugyanaz, mint a megdögleni. Valóban, ám édesapám akkor sem fizetett. Édesanyám ezt megelégelte, és fölbérelt két hivatásost, hogy ijesszenek rá arra a szemétre, édesapámra. Mert édesanyám nyakkendőket árult a trafik mellett, gyönyörű selymek, miegymás, egy darab kábé egy metrómunkás havi bére, pedig a metró a mai közlekedésszerkezetben megkerülhetetlen, akár kéreg-, akár mélyvasút formájában, és mindenféle emberek vásároltak nála, egy Zoli nevű meg a Farkasevics testvérek is. A Zolinak olyan válla volt, külön szerv, végtag, lény, hogy édesanyámnak elállt a lélegzete,

hacsak rápillantott. Gyerekeim, az valami csoda, az nem izom, nem csont, nem hús, az csoda; ott arrafelé nekem nincs is semmim, legföljebb egy árnyék. Mi a baj, gyöngyöm?, kérdezte a Zoli, mert édesanyám hiába jópofizott, látszott rajta a mi a baj. És akkor a kis Farkasevics kilátásba helyezte, hogy tiszteletüket teszik édesapámnál. Aki rettentően beszart. Nem bántották; jelezték, hogy szerintük ők őt keresik, ez az érzésük, ezt súgja valami, és hogy édesapám mért olyan geci, hogy nem fizet, végül is a gyerekei mindennapi kenyeréről van szó, betévő falat, felelősség meg család. Hogy mi a büdös kurva anyjuk köze van nekik ehhez, mert akkor még nem volt beszarva. Kis angyalbögyölőm, mi itten rendesen dumálunk veled, próbáljuk fogni a problémát, érted, te itt elbasztad az életed, mi meg kelhetünk hajnalba, hogy kiérjünk ide Kispestre. Szerinted ez rendben van? De én segítek én neked, bazmeg, szóval szerintem meg ez nincsen rendben. Telcsizd föl, kis angyalbögyölőm, a csajt, és oldjátok meg ezt a dolgot, mert ez betevő falat, felelősség meg család. Ez a ti intimetek, értesz, mi csak fölkeltünk korán a szunya végett. És odalépett édesapámhoz, és jobbról, balról megpuszilta. Aki ekkor ijedt meg, és ő is felfogadott két hústornyot, napi 50 rongyért. A találkozóra vitte mindenki a maga két emberét. A kettő-kettő azonnal fölismerte egymást, és tanácskozni kezdtek, az édesapám emberei fölhívták a főnöküket, a postáról a Flóriánból, de a kis Farkasevics elkérte a kagylót, és úgy beszélt az ő főnökükkel, mint az velük, világos volt tehát az ábra, édesapám hústornyai visszavonultak az élelmiszerosztályra tanácskozni apámmal. Édesapám sírt dühében, de azonnal fizetett, igaz, 300 ezer helyett csak 200-at, amiből édesanyám 100-at tejelt a Zoliéknak. Ha megint nem fizetsz, megint rádküldöm az angyalkáimat, üzente édesanyám, aki rendkívül elégedett volt. Dögölj meg, te hülye kurva, üzente a papám vissza. Így ismerkedett meg édesapám édesanyámmal **.**

*60.***A** Győr-Moson-Sopron megyei rendőr-főkapitányság emberölés bűntettének alapos gyanúja miatt vette őrizetbe az 52 éves édesapámat. Édesapám italos állapotban szóváltásba keveredett 28

esztendős fiával. Apám véleményét nem érvekkel, hanem egy tíz centiméteres pengéjű szalonnázókéssel bőszen nyomatékosította. A háromszor megszúrt fiút életveszélyes állapotban szállították kórházba, ahol azonnal megműtötték.

61. Édesapám, erkölcsi szempontból, valószínűleg az eredeti és a végső kísértés: a „kell” van benne (édesapámban), a „kell” a fogalmakon túl (édesapámban mint a kifejezés–rámutatás–közlés eszközében). A „van” és a „kell” különbsége benne jön létre. Ahol nincs édesapám, ott nincs „kell”. A „kell”-t (és előtte édesapámat) meg kell fogalmazni.

62. Édesapámnak, ahogy – állítólag – minden töröknek, két felesége volt, egy téli, a kövér, és egy nyári, a sovány. Apám akkor statikus mérnökként az osztrákoknak dolgozott, kik megegyeznek a Habsburgokkal, ám a különböző országok másképpen számozzák az uralkodókat, például Rudolf, ami kezdetben problémás volt, mindenesetre de facto félreértésekhez vezetett, ezért első lépésben kalibrálni kellett a császárokat, beziehungsweise királyokat, például Rudolf, de akárhány is, nem törődött országai ügyeivel, a Hradzsinban csillagászattal és alkímiával foglalkozott, hogy azután elhatalmasodjék az elmebaja.

72

63. Édesapám történelemtanár, a tavaszi szünetben kártyát vet, a téli szünetben alszik, a nyári szünetben meg nem történt dolgokból von le következtetést. „Lovag Endre vagyok, nyáron 170 centi magas, télen 169. Az ősszel leszek 29 éves.” Kedvenc étele a betűtészta. (Csodaöreg.)

64. Édesapám – a bibizésen túl, melyet fontos egészségügyi kérdésnek tekintett, s hacsak tehette, kielégítette azt (mit elégített ki?! – azt!); ebédkor megjelent az inasa, a leibdíner, a konyhán, hogy megszólítsa az egyik vagy másik ropogós fiatal konyhalányt: „Mari,

waschn’s ihnen, Seine Durchlaucht möchte unmittelbar nach dem Essen a’ Hupferl machen!”, vagyishogy mosdjék, mert a kegyelmes úr közvetlen az evés után, hogyan kéne ezt magyarul mondani?, tenne egy kört, szökellne egyet, tódulna, hágacskázna – az ágyasok előnyét abban látta, hogy az értelem- és szükségszerűen adódó sok hisztéria, félreértés, érzékenykedés és féltékenykedés mintegy éberen tartotta őt. Éberségében azután halálra sértődött, s következhetett az ő hisztériája, félreértése, érzékenykedése és féltékenykedése. Ekkor végre egyenlő felek álltak egymással szemben. Tükröt kapott a kozmikus egoizmusához. Ránézett a szeretőjére – a rózsájára –, és meglátta magát. Ezért szerette őket. Apám szeretői hozták a hírt a virtuális apámról, édesanyám meg a valódiról. Édesapám raritása abban állott, hogy nem tett különbséget virtuális és valós közt. Így a szeretőivel úgy bánt, mint a feleségével, anyámmal meg, akár egy lángeszű macával. Édesapámnak még több, más poétikus elgondolása is volt magamagáról **.**

65. **É** desapám a pozsonyi országgyűlés szünetében magához rendelte párizsi barátnőjét, Madame Shellt. Az utazás megszervezése bonyolultabb és drágább volt, mint azt a párocska képzelte, bár apámat a pénz nem érdekelte. Viszont politikai státusa, állandó bécsi szeretőjének, írd és mondd, Gräfin Saunak erőszakos pozsonyi jelenléte nagy tapintatot, az országgyűlés miatt megtelt fogadók, illetőleg a nem megteltek hiánya pedig nagy rátermettséget igényelt. Ám apám nem ismert lehetetlent, nagyon szerette ezt a szeretőjét, mindenestül szerette, még beszélgetett is vele. És az is így érzett édesapám iránt. Ő is beszélgetett. Mikor már, nem kevés izgalom után, minden rendben megszerveződött, Gräfin Sau Bécsben Haydn-koncerten, Batthyány-vadászlak rendelkezésre bocsátva, édesapámnak hirtelen, akár egy villámcsapás, eszébe jutott, mi van, ha a mamsellnek épp napjai vannak, ha a napjai épp akkor vannak. Mert mindenestül, persze, és beszélgetni is, hogyne, de azért mégiscsak. Azonnal gyorskövetet küldött Párizsba megtudakolni a tényállást. A küldönc, apám egy fiatal, törekvő embere, hamar térült-fordult. A kisasszony legelébb

pofon kínált, itt, kegyelmes úr – és mutatta, valóban, még piros volt a helye –, és azt izente, hogy csak nem képzeli a grófja, hogy ennyi pénzért potyára delizsánszozom. Tudniillik az útiköltséget nem apám állta. Nehéz volna megmondani, miért. Tán mert hogy nem érdekelte a pénz. Mindenesetre elégedetten dorombolt a hírre. Ja: és ő is lekevert egy taslit a fiúnak, nehogy az azt higgye, ő, apám, nem szereti eléggé azt a nőcskét.

66. **E**lküldte a herceg (vagy gróf vagy tanácselnök) édesapámat a szeretőjéhez (a sajátjához, nem az édesapáméhoz), megtudakolni, hányadán áll. A herceg és a szeretője titkos nyelvet használt, ezen a nyelven tehát a herceg azt szerette volna az asszonytól megtudni, tavasz van-e. A herceg óvatos duhaj volt, mert meg kívánta hívni a mamsellt a hét végére, de ha annak épp, ahogy mondani szokás, vendége van, akkor, ez volt a hercegi fontolás, akkor inkább a családdal tölti a weekendet. Isten, haza, család (weekend). A fölkeresett hölgy vidáman pofon vágta édesapámat, csak nem képzeli kótyagos gazdád, hogy ennyi pénzért potyára megutaztatom a micsodám; apám már fordult is, és szaladt a jó hírrel a kegyelmes úrhoz. Aki meg a másik orcáját pofozta föl, szintúgy víg arckifejezéssel. Mindenki meg volt elégedve, még édesapám is, noha egész vasárnap délután „Ki nevet a végén”-t kellett játszania a hercegi fiókákkal.

74

67. **É**desapám feleségét, akitől ásó, kapa, valamint nagyharang válassza el édesapámat, édesanyámat az különböztette meg édesapám szeretőitől, hogy apám ugyan nem volt szüntelen vele, de ez a gondolat, a szüntelen, noha nem sokszor fordult meg apám fejében, nem mutatkozott abszurdnak apám számára, ám, ezzel szemben, arra gondolni, hogy valamelyik szeretőjével így együtt legyen, szüntelen, vagyis mindig, előtte, utána, helyette, ez még a viszony kezdeti, viharos, őrült szakaszában is hangos röhögésre késztette édesapámat.

68. **É** desapám éppen fordítva viselkedett, ez így kevés, fordítva állt, fordítva volt a mamámmal és a szeretőivel, az édesapám szeretőivel, mint az szokásos. Szeretőivel kelletlenkedett, az apósától kapott óráját nézegette, s ha kiültek a keskeny balkonra, amely mögött a lilásba hajló égalja hajlott föléjük, kelletlenül unatkozott. Ha pedig a szeretők az ingatag vasasztalka alatt mezítelen talpukat édesapám tölgycombjára helyezték, helyezték ide-oda, észre sem vette, vagy egyszerűen lesöpörte magáról – egy önkéntelen, fád mozdulattal. Merev volt, unalmas, önző, bár nem teljesen érdektelen, és ha nem is lelkes, de jó, vagy legalábbis megbízható szerető, és időről időre kedves: például egyszer hozott nekik egy mezei virágcsokrot, máskor rákos-lazacos hidegtálat, meglepetésként. Meg ha a nőknél, mert többnyire nők voltak a szeretői, könnyű autóbalesetet szenvedvén, szívritmuszavarok léptek föl, valódi aggódással a hangjában jelentkezett reggelente. Odamenni már ritkábban, mert minek. Feküdöttek a szerencsétlenül járt szeretők a lesötétített szobákban és jajongtak, vagy ha nem jajongtak, mindenképpen meg voltak neszülve, vékony lett a hangjuk, kicsike, bújtak volna apám hősies testéhez, akár a kisgyerekek, óvatosan csak, kerülendő az izgatást, apám meg ájtatosan, akár egy kedvesnővér, fuvolázott a kagylóba. Bárhol – bárhol! – volt is, anyámra gondolt, mondjuk tíz esetből nyolcszor, szóval tényleg sokszor. Ha az utcai forgatagban véletlenül fölfedezte édesanyámat, azonnal utánaeredt, akár egy túlmozgásos kamasz. Együtt buszoztak aztán. 75Akar maga vezetni?, mert azt játszották, hogy ők vezetik az autóbuszt. Édesapámat remegés fogta el anyám közelétől, az ajka és a melle is remegett, s fájdalmas zsongást érzett, miközben, akár a rózsafüzért, anyám nevét mondogatta magában. Ha várta anyámat – ekkor is: remegés, zsongás, mormogás –, képzelgéssel gyorsította az időt. Hogy anyámat valami baj érte. Elütötte egy katonai *konvoj.* Nyilván neki, apámnak kell a gyerekeit fölnevelni. Hát jó. Végül is föláldozhatja magát. Föláldozza magát. Erre teszi az életét. Vagy az sok volna?, megkeserednék, és annak a gyerekek innák meg a levét? Nem ad föl semmit, mégis ellátja majd őket. (Ellátja a bajukat, lám, a tragédia nem ölte meg a

humorérzékét.) Nézzük reálisan. Nyilván föl kéne valakit venni, afféle házvezetőnőt. Egy házvezetőnő… Macerás, ott vagyunk, ahol a part szakad. Jobb lett volna, ha a gyerekek is ott vannak vele az autóban. Frontális ütközés. Politikai botrány, a belügyminiszter szabódik. Ő meg birkóznék itt a semmivel (édesapám). Mikor ezt részleteiben kidolgozva elképzeli, kiderül, hogy ez ugyanaz a birkózás, mint most, a birkózás a mindennel. Jobbára ekkor érkezik meg édesanyám, de ekkor már késő, újra meg újra. A lábaiból is kiment az erő, mintha gyurmából volnának. Ha nem buszoztak, akkor beültek egy fagylaltra, hangosan ültek a napon, egy adagot kértek két kanállal, mint a gyerekek, cinkoskodtak az öreg pincérrel, aki barna volt, akár egy cigány vagy néger Krisztus, nem, nem, pincér bácsi, fordítva, nem két adagot egy kanállal, hanem, és ne legyen benne csoki, mert anyám nem szerette a csokit. Az emberek megnézték őket. Csapongva beszélgettek, az a jó telt érzés, bármiről, mindenről, az indiai függetlenségi mozgalmakról és egy kellemetlen svájci pincérnőről, a fegyverkereskedelemről és anyám sárga szoknyaruhájáról. Édesanyám őrült, színes ruhákban járt, az új barátja tanult szabó volt, úriszabó, és ha nem is ingyért, de jócskán olcsón varrt neki mindenfélét, mintegy a mamámon kísérletezett. A mamám lefagylaltozta a ruháját, ezen is elélcelődtek apámmal, sőt a foltokon – hogy milyen foltokon – kifejezetten duhajnak mondható felhanggal. A szeretőivel édesapám többnyire a gyerekek problémáit tárgyalta ingerülten, az övékéiéit és a sajátjaiéit, hol van a babzsák és megérkezett-e a (egy konkrét) menzész; lankadtan cserélt velük eszmét az anyósaik tárgyában, akik élemedett korukra felelőtlenek és gyerekesek lettek, szexuális rohamok látogatják meg őket, melyek tárgya épp a férjek, a vejek, akik, ennyi tudható róluk, nem *rettentően* izgalmas figurák, valamint szó esik álnok sógorok kárpótlásijegy-machinációiról. Anyámat bezzeg könnyes bociszemekkel bámulta, negédes komolysággal, mintha (mindig) akkor látná először, amit anyám nem állhatott, kíméletlenül lecsapott rá, nem csúfolta, csupán nevetni kezdett, nem apámon, tőle mintegy független volt a nevetés, de éppen ez a függetlenség tetszett megsemmisítőnek. Ám apámat ez egyáltalán nem semmisítette meg, csak nézte, bámulta anyám erős, fehéren villogó fogait.

Nagyon erős fogak. Mindenütt föltűnést okoztak, apámnak úgy sugárzott az arca, mint Mózesé, miután beszélt az Úristennel. Neki is leplet kellett volna az arcára borítani, az úriszabó talán varrt is volna neki. Meg a lábremegés, meg az állandó várakozás, amely nem talált kielégülést – valami veszélyes kiegyensúlyozatlanságot mutatott mindez. Már nem vagyunk gyerekek, sulykolta apám, de ez sem segített. Akkor aztán mindenféle gusztustalanságokat igyekezett anyámról képzelni, hogy majd ezek az új képek elűzik az ábrándozás hisztérikus képeit, klasszikusan például WC-n, illetve inkább falusi árnyékszéken, meleggel, büdössel, léggyel, lengedező, szaros papírlapokkal, az excrementum zuhanásának hangjával, vagy amit a minapában hallott, hogy az ekcéma ellen szinte semmi nem hatékony, de ha, akkor még mindig a saját vizelet, hogy az ember egyszerűen levizeli az inkriminált fölületet, és elgondolta színesen, ahogy édesanyám ott tököl a problémával, szerencsétlenkedik, a karját a lába közé teszi, a forráshoz, de akkor összevizel mindent, hanem akkor inkább a tenyeréből képez kis kelyhet, bár aztán ezt majd visszaborítani majdnem önmagára, az alkarra, nem egyszerű – de nem űzték el. Fagylaltozás közben, anyám nem is észlelte, öntudatlanul fogdosta apámat (anyám), többnyire abban a formában, hogy súlyos, nehéz kezét apám combjára ejtette (ezt nem lehet lesöpörni), fényes vá 77gyakat keltve mindkettőjükben. Apám pedig édesanyám válla domborulatára tette a kezét, nem mozdult, mégis simogatás volt, úgynevezett nullmozgásos simogatás. Édesapám úgy érezte, ő a világ legerősebb embere. A pincér meg fog halni, mondta a mamám, és magában azt gondolta: egy férj, az szép, nyugodt ügy .

78

69. **M**ikor is? Midőn eltörött a sarkantyúja? Nem, akkor még nem. Gondolni gondolt rá, de csak úgy, annyira, ahogy egy gondolatra gondol a legtöbb ember. Édesapám is azt hitte, hogy különbség van a kenyér és a gondolat közt, azt hitte, a kenyér valóságosabb. Hanem amikor, amikor a lova fölágaskodott a patakparton, már

körbe volt véve, a csizmája kicsúszott a kengyelből, és akkor. Amikor álmában szárnyas hangyák lepték el, és akkor. Amikor megtámadta egy gyerekcsapat, s ő kardjának vad, nesztelen suhintásával kettécsapta az egyik kölöknek a fejét, és ahogy lassú dőléssel, mint a dinnye, esett széjjel a két félkoponya, akkor. Amikor a király szavába vágott, aki csodálkozva, komoran mosolyogni kezdett. Amikor gyónni akart, hisztérikus gyónhatnékja támadt, és nem talált papot, küldetett ide-oda, hiába, Pázmány sem fogadta, akkor odatérdelt egy mordeháj nevű bokor elé, és ünnepélyesen sorolni kezdte, végigvette a tízparancsolatot, mindenhol talált valamicskét, sőt, a bokor remegett a lilaszürke szélben, és akkor. Amikor valaki, egy valaki, hosszas könyörgés és megalázkodásba rejtett fenyegetések után végre, ha vonakodva is, eleget tett bizonyos, egyáltalán nem magától értődő kéréseknek, és akkor. Akkor hirtelen elfogta a rémület. A félelem. Torkon ragadta a félelem. Jobban gyomron, de tüdőn és szíven is. Mintha egész bensőjét rángatná, forgatná, rázná valami, miközben zihálva egyre kevésbé kap levegőt. A csatát szégyenteljesen elveszítette. A hangyák csontig lerágták a húsát. A halott gyerek bosszút állt. A királyi udvarnál kegyvesztett lett. A bokor meggyulladt, sötét lánggal égett. Édesapámat elöntötte a bűnösség hideg, kristálytiszta érzése, 79 reszketés és hányinger jött rá hullámokban; az érzés, hogy valami jóvátehetetlen történt. Pusztán azáltal, hogy él. Hogy az élete rombolja szét az életét (vagy: az életet?). Kihasználni, gondolta édesapám, a rettegés e töredék néhány percét, és mérleget készíteni. Gyorsan. Hogyan kell élni? Isten dicsőségére. Mit szabad, mit nem szabad? Az üdvösséget kockára tenni, azt nem szabad. És mi más volna az ő üdvössége, mint az ő szerelmes élete (édesanyám). Vagyis tilos meghalnia. Az egyetlen, a kizárólagos erkölcsös megoldás: az örök élet, a „nem meghalni”. Banálisan nem meghalni. Bassza meg.

70. **F**ekete lovag, édesapám, fekete acélpáncélban áll pokoli kastély előtt. A kastély fala fekete, a hatalmas bástyatornyok vérvörösek. A kapuk előtt fehér lángok, lobogó oszlopok lövellnek a

magasba. Keresztüllépdel rajtuk (édesapám), át a kastélyudvaron, föl a lépcsőkön. Sorban nyílnak meg előtte a termek. Léptei zaja szétfoszlik a falak kőtömbjén, halálos csönd. Végül is egy kör alakú toronyszobába lép, melynek ajtaja fölé egy vörös csiga van a kőbe vésve. A szoba ablaktalan, mégis érződik a falak évszázados vastagsága, fény nem ég, de a termet különös, árnyéktalan ragyogás világítja meg. Egy asztal körül két lány ül, egy fekete, egy szőke, meg egy asszony. Bizonyosan anya és lányai, noha nem hasonlítanak egymásra. A fekete előtt az asztalon egy halom hosszú, szikrázó patkószeg. Egymás után kézbe veszi őket, gondosan ellenőrzi a hegyüket, és beledöfi őket a szőkébe, az arcába, a végtagokba, a mellébe. Az nem mozdul, meg se nyikkan. Egyszer a fekete visszahajtja a szőke szoknyáját, és édesapám látja, hogy a comb s a megkínzott altest egy merő véres seb. Ezek a hangtalan mozdulatok oly lassúak, mintha a percek futását egy titkos szerkezet gáncsolná. Az asszony, szemközt a lányokkal, néma, rezzenetlen. Mint a vidéki szentképek, nagy és piros papírból kivágott szívet hord, mely egész mellkasát elfödi. Édesapám rémülten veszi észre, hogy ez a szív, minden egyes szúrásra, akár az izzó vas, kifehérül. Úgy érzi, ezt nem bírja tovább, kirohan; repülnek mellette visszafelé a vasretesszel bezárt ajtók. Ekkor rájön: mindegyik ajtó mögött, a toronytól le a pince mélyéig, mindenütt kínzatások folynak a végtelenségig, melyekről soha senki nem fog tudomást szerezni. A fájdalom titkos várába jutottam, mondja apám, de annak első megnyilatkozása rögtön túl sok volt nekem.

71. **V**alamikor, éppenséggel 1621-ben, az osztrákok, jelentsen ez a szó bármit is, elfoglalták Heidelberget. Édesapám, aki ekkor a Vatikánt vezette, a Varga Jocó bácsi a tehenészetet, a papa meg a Vatikánt, kihasználva osztrák, finoman szólva, kapcsolatait, azonnal odaküldött két bataillon pápai lovast, azon célból, hogy azok a heidelbergi nagy könyvtárat megcupfolják. Meg is cupfolták. Ki gondolta volna ezt a Vatikánról, nemde, hogy az ő kincsei is rablottak, nemcsak a Szovjetunióéi, igaz, össze is omlott. Apám

bólintott vagy leizzadt vagy elnevette magát vagy vállat vont vagy részletes érvelésbe fogott .

72. Édesapám tizenkét esztendős korában élettervet készített magának: jó ura lesz az alatta valóknak, igyekezni fog a megváltozott körülmények közt is biztos megélhetést és kiszámítható előmenetelt biztosítani, egyáltalán azon lesz, hogy mindazt, amit a család hagyományai íratlanul előírnak, teljesítse, minden wenn und aber nélkül, német az eredetiben, mintegy gondolkodás nélkül, akár egy jótanuló; személyes célkitűzése volna még a következő: összefüggést találni a szeretet mint állítólagos főparancs, mint a krisztusi tanítás lényege, valamint a világ állapota közt. Ez a következő részfeladatok megoldását, illetőleg kérdések fölvetését jelenti: Mért teremtette Isten a világot? Mi szüksége volt rá? Lehet-e szüksége valamire Istennek? A tökéletes, a mindenható nem mozdulatlanságot jelent-e? Ha nem, mért nem? Mi, ami mozdít? És akkor: mit? Mért osztotta meg hatalmát az Úr a Sátánnal? Egyáltalán megosztotta-e? Mért lázadt Lucifer? (A mértek mindig a világ szerkezetére vonatkoznak, mért olyan a világ, hogy Lucifer satöbbi.) Mért ve zet a szabad akarat szükségszerűen a rosszhoz, de legalábbis a szörnyűhöz? Mert vélhetően az vezet oda, az volna az a sötét rés, nem pedig Isten maga, nem ő maga vezet a háborúhoz, gyerekgyilkossághoz és így tovább. Avagy? Mért nem jobb emberiséget teremtett az Úr „magának”? Mi ebben a jó, a bolt, a szükségszerű? Mért istengyilkosoknak vagyunk teremtve? Már az is épp elég borzasztó volna, ha olyanok volnánk, ki a gyerek kedvenc nyulát forró vízben megfőzi. A nyúl s az Úr közt mérhetetlen nagy a távolság, tehát mérhetetlenül rosszabb a helyzet. Mért? Vér, veríték, könny a történetünk, ritka, rövid fényekkel. Mért? Hol a szeretet? Mért? Ezeket írta föl tizenkét évesen magának édesapám a jegyzőfüzetébe, majd kisvártatva elkezdte keresni, keresni, keresni a jegyzőfüzetet .

73. **É**desapámat kizárólag a zene érdekelte, Zrínyi Miklóst meg az írás, ezért elhatározták, hogy írnak közösen – idegen ötlet nyomán! – egy musicalt, akár egy Szörényi–Bródy. Mindenki azt hitte, háborúznak, Nyugat védbástyája, török áfium ellen meg minden, pedig ők az előadásra készültek. Apám saját költségén lovasbandériumot állított föl, ez volt a kórus, jobbszélen a basszus satöbbi. Volt egy tél, hogy győzelmet győzelemre halmoztak. A török egyszerűen nem értette. Tudta, hogy Zrínyi zseniális hadvezér, apámat is becsülte – de hát, amit itt műveltek, annyira követhetetlen volt! Naná, mert minden a musical dramaturgiája szerint ment **.**

74. **H**ajdanán, midőn édesapám szégyenteljesen belovagolt Eperjesre, az út két felén álltak a népek, mert látni akarták édesapámat, és a lovát is látni akarták, a Zöldfikárt. Sok nép egészen elöl állt, mondjuk így: az első sorban. De még több nép állt a második, harmadik és negyedik sorban. És ami meg a negyedik sor mögött folyt, annak sorhoz már nem is volt köze. Így azután sokan, a célból, hogy édesapámra legalább egy futó pillantást vethessenek, nemcsak lábujjhegyre emelkedtek, hanem pipis kedve még (pluszban) a nyakukat is nyújtogatták, de oly vehemenciával, oly duhajul nyújtogatták, hogy amidőn édesapám tovalovagolt az estéli szürkületben, ők úgy maradtak nyújtózva egész életükre. Ennek okáért tehát, ha hosszú nyakú emberrel hoz össze a sors, őtet ne csúfoljuk, rajta ne csudálkozzunk állunkat ejtve. Mert bizony ő azon valaki unokája vagy unokájának az unokája, ki sajátos sóvárgással a papámat szerette volna látni; nyomaveszett és immár szívünkben követhetetlen érzéstől űzve **.**

75. **K**arlovác hercege vagy ki a bánat volt a fiú, helyes, érzékeny gyerek, éretlen gyümölcs, ahogy a borszakértők mondanák, nagy potenciállal, mindenesetre ő gründolta a lipicai ménest; ő ült édesapám mellett, szemben a király, sré vizaví meg a királyné. Tárgyaltak; hogy miként legyen a jóvátétel, miben legyen a fizetés, mi legyen a lovakkal (apám akkoriban a muraköziekkel seftelt, erős,

hasznos lovak) és mi a foglyokkal, konkrétan hogy a fogolycserén túl visszamaradt állománnyal mi legyen, beszámíthatók-e a lovak, mi az átváltás, vagy elpusztítandók, s akkor hogyan, fölakasztani, lelőni, szétszaggatni, mind megállapodás kérdése, és ki?, ki-ki a magáét?, vagy semleges hóhérok stb.; unalmas, hosszadalmas, gazdasági jellegű tárgyalás – amikor apám tekintetét a már nem fiatal, de roppant édes királynéra vetette. Semmi különös, nem volt abban a tekintetben semmi, de nem is a semmi volt benne; mintegy véletlenül arra kóborolt a pillantása; kétségkívül egy férfi nézett egy nőre, de semmi. Ekkor a király, egy Hohenzollmeier, aki elfogta e pillantást, baromi robajjal hátraszórta a trónust, fölugrott, apám, ki neveltetésénél fogva tudván tudta, hogy álló király jelenlétében alattvaló nem ül, szintúgy, face to face, a király lihegve meredt az arcába. Mi a bánat van?, de apám nem volt abban a helyzetben, hogy ajkát szó hagyhassa el, főleg nem kérdés formájában. Közben a király alá tolták a trónust, leült, apám is. Aki kérdőn Karlovác hercegére lesett, aki lehunyta ébenfekete, seprős szempilláit, és friss szakállába temetkezett. A királynéra nem mert néz 83ni (apám), az már az előbb se vált be. Ülnek az asztalnál hallgatag. Hétfő, kedd, március, április, megint március. A lovakból, a maradékból, gebék lesznek, a foglyok halnak maguktól, a hercegfi szakálla ősz, a mamámnak már a dereka is királynői, és nem nagyon, de ingadozik a vérnyomása. Csak a király nem változik, a király király, meg édesapám pillantása (mert az is király; lefordíthatatlan szójáték). Így .

76. **É**desapám volt a püspök. Van ilyen. Egyszer egy jobbágyokból álló deputáció járult elé, hogy a rossz termésre való tekintettel engedné el apám a tizedet. Apám nem akarta elengedni, jó termés esetén is tizedet kap, nem többet, mi a faszt akarnak, tessék inkább rendesen dolgozni, nem pedig az állam, jelen esetben a püspökség, in concreto az apám csöcsét színi. Mindazonáltal szerette a tréfát, és megkérdezte. Melyik kendtek közt a legokosabb. Előállt erre a bíró. Én volnék, ha volnék! Hát ha egy kérdésre meg tud felelni, elengedem a tizedet. Hány szál haj van a fején? Úgy hinném,

vakarta meg a tarkóját a bíró, legfönnebb ha kilenc. Mert ha tíz volna, a tizediket régen elvette volna méltóságod. Nem rossz, húzta el apám a száját, de nem engedte el a tizedet. Ez is hozzátartozott a tréfához, a tréfássághoz, a történelmi mókához, mert más egy jópofa mondat és ismét más egy zsák búza. Másfelől II. József, midőn Egerben időzött, természetesen apám vendége volt, nem állhatták egymást, de mivel együtt kellett működniök, együttműködtek. Apám ráolajozott a kapcsolatra, nagy pompával vette körül a császárt, s egymás után adta a fényesebbnél fényesebb ebédeket. Valahogy vacsorát sose. Aki ételt-italt adott, annak neve legyen áldott. Vagy túlette magát, vagy kötekedő kedvében volt II. József (vagy mindkettő), mert így szólt. Püspök úr, kegyelmed az apostolok utódja, csakhogy az apostolok nem éltek ám ily gazdagon. Hékám! Teve, tűfoka, he?! Apám nagyot nyelt (evett), és hallgatott. Másnap azonban, midőn az ebédet jelentették, tálalva, mondta Thomas, apám hű embere sértetten, apám a császárt egy szűk szobába vezette, cellaszerűségbe, hol még csak az udvari pap volt jelen. Az asztalon agyagtányér, fakés, favilla. Az ebéd három tál egyszerű ételből állott. A császár, ki jobban tisztelte a gyomrát, mint a magyarokat (vagy, tegyem hozzá, az osztrákokat!), csak várta, várta, hogy e furcsa kezdetnek, miszerint antipastának mi lészen a rafinált folytatása. Hiába, mert bizony nem hoztak még üres tálat sem. A császár nem palástolhatta bosszankodását. Püspök úr! Miféle tréfa ez? Semmi tréfa, fenség, mondotta apám szigorúan és kissé kedveszegetten. Tegnap gróf, itt apám neve következett, vendégelte meg felségedet, ma pedig az egri püspök, az apostolok szegény és méltatlan utódja. Mit volt mit tenni. Közbevetésül: apám tudományának nagy híre lett külországokban is, és amikor egy itthoni fiatalember a híres németországi professzort, Detlef Groebnert látogatta meg, az épp édesapám egyik (vagy másik) könyvét lapozgatta. Él-e még, itt apám neve következett, ?, kérdezte a professzor. Él, de folyvást iszik. Hát aki nem iszik folyvást, mért nem ír ilyen könyveket!, szólt bosszúsan a becsületes Detlef. Valahogy szívesen turkált II. József apám zsebében. II. József, császár ide, császár oda, nem volt arisztokrata, több is volt, kevesebb is volt. Ezért is fürdött be végül is: nem volt helye. Az egri

líceum, amelyet édesapám épített, kivívta a kalapos király bámulatát is. Quanta costa? Ki van fizetve, felség, válaszolta, itt apám neve következik. (Köztudomású, hogy apám a fényesen fölszerelt, nagyszerű intézet költségeire vonatkozó minden írást megsemmisített, hogy sohase tudhassák meg, mennyijébe, quanta, került a tudomány e csarnoka.) A császár faggatódzni akart a főpappal. Szép nagy épület ez a líceum, jó lesz kaszárnyának, mondta farkasmosollyal. (Ami felettébb ízléstelen megjegyzésnek tetszik, hisz éppen az ő édesanyja volt az, aki Egertől, Barkóczy Ferenc prímás javaslatára, ki a tervben a bécsi és nagyszombati egyetemmel szemben egy nemzeti irányzatú nevelési intézmény létrehozásának szándékát sajdította, megtagadta az egyetemi rangot; erre föl apám magára vállalta a Consistóriumtól, tehát a káptalantól is, az építkezés összes költségeit, azonnal fölmondott a bécsi udvarhoz közelálló, ifj. Gerlnek, Barkóczy emberének, és megbízta a megbízható Fellner 85Jakabot, aki nem volt egy Borromini, még csak egy Pilgram sem – aki Pilgrammal apám annak idején együtt rajongott Róma szépségéért, apám mint a Collegium Germanico–Hungaricum nagy reményű növendéke, Pilgram meg fiatal építészjelöltként –, de szolid, lelkiismeretes szakember volt, egy férfi, akire számítani lehetett; Barkóczyt látszik igazolni, hogy apám sz-es alakban írta a nevét, hogy ezzel magát megkülönböztesse a család aulikus ágaitól, erre jegyezte meg édesanyám éleselméjű gonoszkodással: Meglehet az „sz” nem aulikus. Ám hosszú ez a név.) Felséges uram, ezt nem a püspök, hanem a gróf építtette, válaszolta apám kevélyen. Végrendelete úgy is szól, hogy a líceum, ha valaha elvonnák eredeti tudományos céljától, szálljon vissza a, itt apám neve következett, -családra. Item: mikor a templomba léptek, József császár (és király) levetette a kalapját, édesapám pedig, aki eddig födetlen fővel szerényen követte az uralkodót, föltette birétumát. Felség, mondta halkan, fenyegetően, gőgösen, itt én vagyok a fejedelem. Item: Nézegeti a császár a címerünket. Már megint szórakozik. Hát az micsoda állat benne?, kérdi apámat. Griffmadár, felséges úr. Aztán mondaná meg kend, hol a bujdoklóban teremnének ezek a madárok? Ott ahun a kétfejű sasok, tromfolt apám, majd meggyóntatta a császárt. A

császár megvallotta, hogy nem hisz Istenben, legalábbis nem ebben a személyes, az egyház által kiközvetítettben. Az egyházat ne is említsd, fiam, hárította el apám az esetleges mentegetőzést. A hitetlenségedben pedig ne bízz olyannyira. A hitetlenségnek is vannak rossz napjai. Fogsz te még térden állva könyörögni Uradhoz, Istenedhez. Fenyeget, püspök úr? Ugyan, legyintett apám bosszúsan, őszintén. Erre meg a császár legyintett, hamarabb meghalok én annál. Kurta csönd lett. Azután édesapám egy utánozhatatlanul lágy, bölcs mozdulattal megfogta a császár csuklóját, finoman, két ujjal, könnyen és szomorúan, akár egy régi családi ékszert, úrmutatót, Szilassy János lőcsei ötvösmester munkája 1752-ből, tűzben festett zománcképei Mária és Krisztus életéből vett jeleneteket ábrázolnak, aranyozott ezüst, magassága 77,5 cm, és gonosz, primitív mosollyal visszatette a császár kezét az ő combjáról a 86 sajátjára. Édesapám a fejét csóválta. Akkor még mindig ott a halálos ágy, visszavonni, megtérni. Item: Nem állotta a németet, édesapám. Egyszer a Dunántúlon utazva, egy kis városban kora reggel zajra ébred. Mi baj van, kérdi inasától. Semmi, kegyelmes uram, csak egy német vándorlólegény felakasztotta magát a fára. Bár minden fa ilyen gyümölcsöt teremne, sóhajtotta apám, az embergyűlölő Timon görög bölcs híres mondását idézvén. El is vitték Sopronkőhidára, együtt ült Zsilinszkyvel meg Jávor Pállal, akinek többször is begyulladt a fogínye.

77. **M** eglazult a nautiluszkagylós díszserleg (Németország, XVII. század második fele; aranyozott ezüst, trébelt, öntött, cizellált díszítés). Édesapám némileg megcupfolta a nagy nürnbergi ötvös, Hans Petzolt munkáját, fentről leszerelte (elővigyázatosan) Prudentia allegorikus alakját, alulról meg a delfinen lovagló triton plasztikus figuráját. Az edénytestet képező, amúgy felbecsülhetetlen értékű gyöngyházkagylót azután úgy hasznosította, miként állítólag a rövid pihenőt tartó kamionosok a kulcscsomót. Délutánonként, akár Nagy Sándor, csak ő elefántcsontgolyóval, kezében a gyöngyházkagylóval tért nyugovóra, s ahogy elszendergett, kisvártatva kiesett a kagyló a kezéből, ő fölriadt, s máris dolgozhatott

tovább, műanyag csatokat kellett vacakolni, darabbérbe, egy maszeknál, aki szívességből munkát adott édesapámnak, mert ő hivatalosan nem bírt elhelyezkedni, pedig nem csinált semmit 56-ban, igaz, gondolni gondolt, ami egy forradalomban túl kevés, forradalom után pedig túl sok **.**

*78.*É desapám egy kész Gargantua volt, noha ez nem látszott rajta, mert gizda volt, szőke, fragil és szemüveges. Ezzel szemben lépésre tudott fingani, ütemre. Jobb, reccs, bal, reccs. Így sétált a nápolyi királlyal vagy a dubiózus Metternichhel mondhatni végig Európán, végig abban az édeskés, szúrós és álmosító fingszagban. Igazi proli. Édesapám volt a tömegek lázadása. A lázadás de facto akkor következett be, amikor apám túlzón, vakme rőn bízván vázolt tehetségében egy alkalommal: beszart. Összeszedve minden fizikumát, már hiába húzta össze a gyűrűs izmait: késő. Csúszott a szar a combján. Elviselhetetlenül büdös az ország, szólott édesapám. A körülötte lévők, a slepp bólogatott. Gyerünk, szabadítsuk ki Táncsicst, adta ki édesapám a jelszót. Természetszerűleg nem mozdult, ez, a beállott körülmények folytán, végzetes lett volna **.**

*79.*V olt egy bog. Édesapám túl hevesen kötötte a békét Napóleonnal, akinek akkorra már befellegzett, de a végjáték pontosságot és kíméletlenséget kívánt. Metternich ugyan csak úgy fénylett az elégedettségtől – naná: ha nem sikerül, a papám viszi el a balhét, ha meg bejön, már ott terpeszkedik a tyúkmelle a kitüntetések rendeltetésszerű elhelyezése tárgyában –, ám a békekötés hosszú távú munka, nem egy hipp-hopp Snejder Fáni, ezért kell hozzá kiegyensúlyozottság és látomásos erő: mert egy-egy nap lehet jó, telhet szikrázó tehetséggel, sokat nem számít, a végén derül ki, hogy mi számít, mi nem, befejezvén visszafelé lesz értelme a napoknak, s nem ott, akkor, benne, remélve: nem: ott, akkor csupán a csinálás van, a machina, az elvégzendők, s ami akkor látható: a szorgalom. Édesapám azonban akkor úgy dolgozott, olyan

hevesen, lobogva, olyan enthuziasztikusan kötötte a békét, mintha vasárnapra már készen is fogna lenni, és most szerda délután van. Reggelente, ahogy végigjött irodájába tartva a kastély udvarán, észrevette magát a tükrös ablakokban. Nézte magát, látta magát. Azt gondolta – tudván helyben, hogy ez így túlzás –, olyan, mintha huszonöt éves volnék, tehetséges, mint a Nap, és előttem a jövő. Odabólintott a tükörképének, az jókedvűen vissza. Igaz, tényleg huszonöt éves volt. Apropó jövő: hogy Napóleon fia labdába se rúgjon, hogy úgy legyen nevetséges, hogy azt már csak későn lehessen észrevenni, és így meg legyen ágyazva egy nyugodalmas jövőnek, azt eszelték ki apámék, hogy megkínálják a kölköt egy röhejes hercegi címmel. A papám kongeniális ötlete, a Herzog von Mödling helyett, ami magyarul mutatis mutandis Rákospalota grófjának *88*felelne meg, Metternich választása a saját, kevésbé szellemes Herzog von Reichstadtra esett; ebben az volt a varia, hogy Reichstadt nem létezett. De a kis klapec, függetlenül a nevétől, nem okozott problemát **.**

*80.***É** desapám komplexen látta a dolgokat. *Egyrészt* féltette a gyónási titkot a tervezett új rendőrtörvénytől. Ennek alapján ugyanis a gyóntatószékekben is elrejthetnek poloskákat. Metternich bizalmi embere, szóvivője nem tagadta, hogy elméletileg nem kizárt a lehallgatókészülékek beapplikálása a gyóntatószékbe – a harangvirághoz hasonló kis tölcsérek garmadája vezetné a vezeklő hangokat a megfelelő helyre –, mivel a törvényjavaslat ez ideig (ma csütörtök van, 10 óra 15 perc) nem tartalmaz semmiféle kivételes elbánást. A gyónás titkosságának megóvásáért, nyilatkozta édesapám, minden pap a végsőkig elmenne. A hírek megszerzéséért pedig a titkosszolgálat. (Hoppá!)*Másrészt* éppen édesapám laborjában folytattak komoly kutatásokat, ha nem is a poloskáknak, de a svábbogaraknak, ezeknek a magyar lakásokból kiirthatatlan lényeknek a „háziasítására”. A robotkutatások főszereplőivé váltak a beláthatatlan alkalmazási lehetőséget nyújtó rovarok, közölte apám. Néhány éven belül a minikamerával felszerelt svábbogarak segítségével fel lehet majd kutatni a földrengések

következtében összedőlt házak romjai közt rekedt embereket, vagy kémkedésnél vehetik hasznát a küszöb alatt mindenhova bejutni képes rovaroknak. Még a gyóntatószékekbe is belopódzhatnak! E hónapban (március) indították el az ötéves „svábbogár-robotizációs programot”, amelynek során a svábbogarak hátára parányi mikroprocesszort és kamerát ültetnek be sebészi eljárással az állat csápjának eltávolítása után, majd elektronikus impulzusokkal irányítják a rovarokat. A svábbogaraknak meg se kottyan a testsúlyuknál kétszer nehezebb, 2,8 grammos elektronikus teher, mert a rovarok igen erősek, súlyuk hússzorosát is elbírják. Az én esetemben ez 1670 kilogrammot tenne ki, mosolygott szerényen a papám, mintha bizony ő maga is rovar volna. De azért a biztonság ked 89véért az erősebb és nagyobb, egyszóval böhömebb amerikai svábbogarakat vonták be a kísérletbe, de még ezekkel is előfordul, hogy a „jobbra fordulj és haladj 5 centit előre!” parancsra hirtelen balra ugranak. (Dicsértessék!)

81. Édesapám mindenkinél fürgébben bírta mondani, how are you, úgy értem, ha bárkivel találkozott, ő mondta elsőnek, how are you, föltételezve, hogy kellett és lehetett mondania, how are you. Ezért lett angliai nagykövet, s maradt harminc éven át – míg kegyvesztett nem lett Metternichnél, aki ugyan értékelte apám intelligens, tárgyszerű, az angol helyi viszonyokat családiasan ismerő megbízhatóságát, de nem feledte a gyónási titok körüli hajdani hercehurcát. Az angolok annyira elsők voltak akkor mindenben s mindenhol, hogy élvezték, hogy itt másodikok. To be second, és vigyorogtak, ahogy csakis az angolok tudnak vigyorogni, egy helyes kölök és egy közveszélyes őrült kevercsével. Ezt a kis secondot apámnak köszönhette a szigetország, és hálás is volt érette .

82. Londonban úgy ismerkedett meg egyszer édesapám édesanyámmal, hogy odalépett hozzá Londonban, és rövid torokköszörülés után azt mondta a mamámnak, hogy lesson one, I am a man, you are a woman, are you? Így .

83. Édesanyám, aki rajongott a Londonból hazatért idős Haydnért, nemcsak lovas fogatot szerzett neki, egy aranyos hintót, mely elé bársonyhámos hat ló volt fogva, hanem a fizetését is fölemeltette, szó sem volt már alárendeltségről, zenei rendről, beosztásról és főleg: kötelezettségről, most már oly nagy tekintély övezte a világhírű mestert, hogy egy ízben a zenekari próbába belebeszélő édesapámnak ezt mondta, bocsánat, fenség, itt a rendelkezés joga engem illet!, erre apám szó nélkül távozott, és nem neheztelt meg, (alany legelöl:) midőn először a nagy 90 szívnek más nagy szívhez vonzódó bizodalmával szájába vette édesapám nemiszervét, szeppenten és megrendülten fuldokolt, arca boldogságban úszott, oly mély, heves szeretetet érzett édesapám iránt, mint még sose. Sokáig vonakodott. Nem akarta, nem fűlt hozzá a foga. Apám meg, ellenkezőleg, kizárólag ezt akarta, mert csupán afféle entyempentyemnek indult a dolog, apám meg nagy fasz, elvei voltak, nem fekszek le fűvel-fával, de azért egy kis „bukovári bláz adj neki”, az nem árt. Édesanyám szerint ez valami katolikus sasszézás, hogy meg is legyen meg ne is. De benne emberére talált, mert anyám éppen fordítva, előbb az ópusztaszeri gálaműsor a hatos lottóval, és csak azután a, ki se merte mondani, mi. Hosszú ideig kaparásztak egymáson, méregetve, ki az erősebb, kölcsönösen megalázva a másikát, mígnem apám föladta, beadta a derekát és egyesült az alacsony származású, ám érzékeny teremtéssel. Az első alkalom édesapámat is megrendítette. Anyám ügyködését váratlan komolyság jellemezte, komolyan húzta le apámról a nadrágot, kimért, megfontolt mozdulatokkal, mintha dolgoznék, komolyan görgette lefelé a zoknit is, melyet akkurátusan beletett a cipőkbe, mintha egy láthatatlan rendet állítana helyre, és ennek a láthatatlanságnak a jegyében hajolt édesapám ágyékára. Miként Mapplethorpe, gondolta apám, ez is komolyan veszi a falloszt; a fallosz mint karakterszínész – és nem clown vagy ironikus understatement (apám évekig szolgált Londonban nagykövetként). Édesanyám viszont ellenkezőleg, minden ünnepélyes komolysága mellett is mulatságosnak vélte, hogy az egészet a rész képviseli;

teljes joggal fölhatalmazott képviselő, így becézte apám egy fragmentumát, amit apám értetlenkedve fogadott, de nem volt abban a helyzetben, hogy kérdéseket tegyen föl. (Kérdezte egyszer anyám, rossz vicc, nem egészségtelen-e, ellenkezőleg, vigyorgott a papám, aki egyaránt szerette, nem könnyű dolog, a nőket és az igazságot, kifejezetten egészséges, már-már orvosilag javallt, SZTK, mintegy vitaminokban gazdag. A válasz hideg volt, de nem ellökő: mintegy, bólintott bele apámba a mamám.) Víg tisztelettel bánt édesanyám édesapám fragmentumával, úgy érezte, mintha eljövendő, illetve részben már el 91 jött közös életüket nyelné magába, ünnepiesen, fennen, egyszersmind kannibálos vadsággal: vette magához apámat. Aki hirtelen, e bonyolult himnusz által, megértette: mi az a férfitest. Édesanyám szenvedélyessége ráébresztette apámat a testére mint sajátosan férfitestre. Új nyugalom szállta meg immár minden fölényeskedéstől menten. I am a man, you are a woman. Anyám, akár egy zsák, fáradtan eldőlt oldalra, és tüstént el is aludt. Kicsit horkolt. Apám boldogan virrasztott mellette, megérteni vélt valamit, simogatta édesanyám vállát, a tarkóját, meg-megpuszilta. Üres volt, teli anyámmal, és viszont. Topáz sugarakban fürdött a határ. A kifelé állandóan csendesen, derülten mosolygó Haydn mester lelkében ez idő tájt titkos küzdelmek, vívódások zajlottak. Elégedetlen volt önmagával és kételkedett a világ értékelésének helyességében. Attól tartott, hogy a fényes dicsőség, világhírnév és nagy vagyon – nem teljesen megérdemelten jutott osztályrészéül! Élesen megvilágítja ezt édesanyám tavasszal kelt levele, melyben megjegyzi, hogy Haydn ezt mondta neki: Olyasvalamit szeretnék írni, ami által nevem a világban maradandó értéket nyerne. Őrület! Száz szimfónia, közel nyolcvan vonósnégyes és egyéb remekművek sora után hangzanak el e szavak! Ami maradandó értékre emelné nevét, azt még csak *ezután* akarja megírni!… Röhej **.**

84. **Y** ou could be my son, mondotta a nő, anyám, apámnak, aki úgy értette, hogy lehetne ő a mamám napocskája, irány a felkelő nap háza!, és sokat, de legalábbis egyet biztosan sejtető vigyorral (a mamám szerint undorító magakelletéssel) lehúzta a rolót. A mamám

megijedt, te Irén, biztatgatta magát, te fogalmazd te ezt újra, és valóban, a mondat fókuszát áttette a probléma másik végire: I could be your mother. Apám lehervadtan elhúzta a szája szélét – ettől a naptól fogva tudta, bár némi őrült, titkos remény ezután is élt benne, hogy az élete már csak egy tragikus vásári komédia, melyet szinte isteni hatalommal rendelkező asszonyok írnak –, és fölhúzta a rolót. (Szar gyáván ráncigálta – a mamám szerint.) Így ismerkedtek össze, édesapám, édesanyám.

92

85. Édesapám angolul tanult. Avval vesződött. Midőn egyszer hosszan, elbizakodottan hosszan, ahelyett hogy például azt mondotta volna, how are you vagy még sokkal inkább, hogy the pen is on the table, az európai kultúra szerkezetéről, mineműségéről kezdett el mondatot, melynek fókuszában a jelen nosztalgikus jellegének hangsúlyozása állt, az az állítás vagy föltételezés, hogy éppen az elmúlót, sőt, a már elmúltat kedvelnénk, azt tehát, ami bizonyos értelemben már nincsen, azonban, s ez volna megjegyzésének a súlypontja, a, hogy úgy mondja, harapása, vagy másfelől a sebe, azonban ez nem választás kérdése, nem döntés eredménye, hanem ellenkezőleg, eleve következménye e kultúra alakjának vagy mijének, amikor tehát mindezt – hite szerint – újdonsült angolján előadta, noha tisztában volt némi ragozási, szórendi, szóválasztási bizonytalansággal és ínséggel, mégis meglepte, hogy beszélgetőpartnere, egy bilincsbe vert, kopasz, gyönyörű török férfi, erőteljes, szép, okos, mint a nap, igazi férfi, bármit jelentsen vagy ne jelentsen is ez a szó, azt válaszolta széles, nyomorult helyzetéhez képest barátságos, szíves mosollyal, oké, oké, ebéd után pingpongozhatunk. My father has the ball. Ha édesapám valamit is komolyan vett volna, sírva fakadt volna.

86. Egyesek véleménye szerint édesapám *ott* hordja az eszét, az intelligenciáját, és ilyenkor egyesek az ágyékukra mutattak, az ottra. Akármilyen finom emberről lett legyen is szó, ez a zavart vihogással kísért mozdulat mindig a hányingerig utálatos, mocskos, egy undor.

A vihogás, amely sohasem marad el, irigységet és elismerést tartalmaz, valamiféle helyeslést, miközben a kijelentést magát súlyosan feddőnek és lekicsinylőnek szánják. Hogy apám beszámíthatatlan, moral insanity, hogy elragadja a farka, a farka az úr a házban. Bár így volna, sóhajtott apám, akár egy rossz színész, élete egyetlen nagy alakításában, és megérintette az ott-ot. Gyönyörűséges mozdulat **!**

93

87. **A** pám életét előre eltervezték, a terv nem volt különösképpen leleményes, ám kellemes távlatokat rajzolt föl, mégiscsak egy akkora bazi nagy hitbizomány: nagy baj nem lehet. Édesapámnak is volt egy terve, végül is az valósult meg, olyan elképesztő erővel, hogy a tervnek figyelembe se kellett venni az úgynevezett történelmi változásokat, pedig volt itt zaftosan minden, Trianon, Szálasi, orosz megszállás, ötvenhat, lehet mondani, mozgalmas. Édesapám tervének centrumában az állt, hogy nem szerette a faggyús birkát. Ezért a Közel-Keletről olyan fajtát hozatott, mely a faggyút a farkában gyűjti össze; mint egy labda, akkora lesz, ahogyan ott összegyűlik. Egyébként megsütve ínyenc csemege. Mármost hogy Isten szegény barmainak ne kelljen ezt a faggyúballont, mint a belüket maguk után húzni, kis kétkerekű kocsit eszkabáltak, eszkabált apám a számukra. Ezeket csinálta egész életében. Mindig ezt láttuk, ül az ámbiton vagy kinn a legelőn, az árokparton, fa alatt: és bütyköli ezeket a kicsi birkahintókat. Róla is nevezték el. Egy mogyorófajtát, egyikünk se tudja, miért, meg ezt. A birkák bejárták az egész birtokot, csak meg kellett nézni, hogy a Dunántúl melyik része van a keréknyom párhuzamosaival megjelölve, megkaristolva, na az mind a miénk. Persze az államosítás az államosítás. Erre viszont édesapám azt mondja, és hol másutt hangozhatna el ennyi okkal és eséllyel, mint Bolyai János hazájában: a párhuzamos az párhuzamos. Édesapám örök életében birtokos maradt, nem nagybirtokos, hanem olyan, aki birtokolja az országot, de legalábbis a karistolásait, a párhuzamosait. Párhuzamosok, legyintett anyám rögtön mihelyst megismerkedtek, ugyan, nem találkoznak azok sose. A végtelenben, kacsintott néhanap egy birka **.**

88. Édesapám birkalegeltetés közben is rajzolt, a homokba a birkákat, erre nem tanította senki, tudta eleve, bele lett teremtve a kezébe. Amikor Cimabue meglátta ezt a rajzolgatást, nagy hatással volt rá, és kérdezte apámat, nem jönne-e az ő festőműhelyébe dolgozni. Amire édesapám azt válaszolta, hogy ha édesapjának nincs ellene kifogása, szívesen. Nem volt. Bezzeg a Michelangelo apja verte a Michelangelót, ha rajzoláson kapta a Michelangelót, mert a festészetet és általában a művészetet „alacsonyrendűnek, egy régi családhoz méltatlannak” találta. Ebben azért van valami. Még az is köti apámat Michelangelóhoz, hogy ő is, mint amaz, a művészetet vette mintegy asszonyul (s a képek lennének az utódok, a pulyák). Ennek megfelelően apám késő éjszakákig pemzlizett, s hogy anyám csöndesen figyelmeztette, tenné el talán magát másnapra, fölkiáltott: *Oh che dolce cosa č questa prospettiva!* Ami azonban már úgy terjedt tovább, hogy mily édes szerető a perspektíva, értsd hogy a prospettíva (la!) távol tartja a művészt a hitvesi ágytól. Ebben azért van valami, Pollaiuolo is nőként ábrázolja a perspektívát a IV. Sixtus pápa sírboltozatján **!**

89. Férfit úgy igazán édesapám (eddig) egyszer, egy alkalommal csókolt meg; csókolózásnál kevesebb, férfias csóknál jelentősen több. Ez így történt: Édesapámnak volt egy íróbarátja, vagyis egy barátja, aki író volt. Apám szerette az írásait, noha szemléletük nagyon különbözött. Az író szkeptikus szemlélő volt, szenvedélyesen és rezignáltan lajstromozott, eszébe sem jutott úgymond változtatni a világon, ezt poetikailag elhibázott törekvésnek tartotta, nevetségesnek és hiúságnak (magára nézvést). Édesapám épp az ellenkezője! Ő képtelen beletörődni a világba, ostorozza a politikusok önzőségét és az emberek gyávaságát. Életgyávák!, ezt a kifejezést használta, és hogy nem lehet másokra hagyni az életünket, illetve lehetni lehet, de minek. Édesapám a halál felől szerette az életet. A klasszikus és közkeletű vélekedés szerint idejétmúlt humanizmus szerint tett-vett folyamatosan:

cigánygyerekeket okított matematikára, leányanyák fejébe verte a Mengyelejev-rendszert és táncórákat tartott szellemileg visszamaradt fiúknak (kezdőknek s haladóknak, persze); édesapámnak hősies teste volt. Akár egy üdvösségre törő szakszervezeti bizalmi, nevetgélt a barátja. Édesapám szerint mindenek ellenére, minden XX. századi botrány ellenére a jóság és a szeretet irányíthatná a világot, ez ellen semmi nem szól, még az ember természete sem, bár ez kétségtelen szűk keresztmetszet, de ő azokból indul ki, akiket ismer, s nem azokból, akikről olvasott, és természetesen ő is ismer nemtelen figurákat, de ennek ellenére fönntartja az állítását, és mindezt mintegy az érzelem alapbázisán értelmezve. Az érzelem nem alkalmas arra, hogy rendszert teremtsen, márpedig erről van szó, mondta kedvetlenül apám barátja, semmi örömet nem talált abban, hogy igaza van. Más az igazának lenni és más az igazság. Szeretet nélkül nem érdemes élni, kurjantott a papám. (Egész délután ittak. Nem volt ennek különösebb oka, ilyen volt a délután.) A szeretet veszélyes, légy jámbor, nevetgélt az író. Apám legyintett. Kompjúterek!, egy új kultúra alapjai!, a szó halála!, a történelem vége! Ilyeneket mondtok. Mintha minden pótolható volna. Hát akkor *ezt* mivel pótolnátok? Áthajolt az asztalon, megfogta az író kezét és megsimogatta, ezt. Az megint nevetgélni kezdett: bólogatott. Az érzelem mindig aktuális, mindig jelenlévő, erősködött apám. Nem államszervező erő, legyintett az író. Dehogynem!, és egyébként is, kit érdekel az állam?! Téged meg engem, ha nem akarjuk, hogy új barbár hordák trappoljanak a kertedben. Apám: Nem lehet mindent így kigarasoskodni, kicentizni – hinni kell és kész! Ké-hész?!, vonta föl az író a szemöldjét, támadásra készen, mint aki saját terepére érkezett. Apám fölemelkedett ültében, a barátja is. Édesapám megsejtette azt az ürességet, ahová az író akart kilyukadni, nem, nem, a mítoszt komolyan kell venni! Komolyan és írónikusan, válaszolt az író. Most apám kedvetlenedett el. Az író a vállát vonogatta, már-már bocsánatot kért, hát mi volna az a világon, amire lehetne nem ironikusan nézni? Az Isten. De hát milyen Isten? Az Isten. Ugyan… Nem én vagyok ironikus, az ő helyzete az… Isten, ki nem vagy, segélj!… Mi ez, ha nem irónia, létirónia! Édesapám nem

szerette ezt a beszédet. Ekkor. Ekkor édesapám előrehajolt, és hosszú csókot lehelt a barátja ajkára. Meleg, nedves, lüktető csókot. Életében először csókolt meg így férfit. Jóóó vóóót. A barátja pedig így szólt, vörösen, komolyan: Ebben alig volt irónia. Most mennem kell .

96

90. **É**desapámnak, a barátja szerint, az a fölfogása az emberről, hogy az ember jó. Hö-hö, mondja édesapám barátja, aki ezt mint valami abszurdumot emlegeti, viszont mégis szinte büszkén és jókedvűen hozza föl újra meg újra társaságban, mintha azt mondaná, lám, micsoda szép barátom van. Édesapám, a barátja barátja, vigyorogva hallgatja ezt. De egyszer odasúgta a barátja fülébe (aki az embert, okkal, vérengző vadállatnak tartja, vagy azt mondja, ha kicsit becsíp, hogy igen, igaza van apámnak, jók, ám ezt nem tudják magukról), hogy amikor én azt mondom, az ember jó, akkor én nem az emberről beszélek, hanem arról a módról, ahogyan az emberről beszélek. Ekkor édesapám barátja áthajolt az asztalon, és hosszú csókot lehelt a papám ajkára, meleg, nedves, lüktető csókot, amit addig, értelemszerűen, soha nem tett. Így ismerkedett meg édesapám édesanyámmal .

91. **J**obb, hogy Isten engedte édesapámnak a bűnt, mint hogy megakadályozta volna, mert ezt csak úgy tehette volna, ha édesapámmal, akár a kővel vagy sziklával, erőnek erejével bánik. És akkor az édesapám nem ismerné és nem dicsőítené az Ő nevét. Mert elbizakodna, a bűnről nem tudván éppolyan tisztának látná magát, mint az Úristent. Ennélfogva összehasonlíthatatlanul jobb, hogy Isten engedte neki a bűnt, mint hogy megakadályozta volna. Mert a bűn (az édesapámé) Istennel szemben semminek tekintendő: bármilyen nagy legyen is, Isten legyőzheti, legyőzi és valóban le is győzte önmaga számára, önmaga örök dicséretére, anélkül, hogy édesapámban bármi kárt tett is volna. Ám Isten nem tudta volna megmásítani rendeléseit, hogy édesapámat bűntelenségben tartsa, anélkül hogy kárt ne tegyen örök érvényű igazságában. Mert

máskülönben édesapámnak nem lehetett volna dicsérnie Őt teljes szívéből, ami az első és egyedüli oka volt a teremtésnek .

92. Édesapám egy szörnyeteg volt, anyám dettó. Szörnyetegek, reggeltől estig, estétől reggelig, akarva-akaratlan, reflexből, kultúrából, alkatból, véletlen. De tényleg szörnyetegek. Olykor vacsorát adtak, vagy elmentek színházba, vagy kedélyes kirándulásokat szerveztek a Vértesbe, hogy megszakítsák a rémes tettek folytonosságát. De valójában olyanok voltak valóban, ahogy azt az amerikai B-filmek mutatják. Hiába nézhetetlenek, szociológiailag és antropomorfológiailag pontosak (édesapámék) .

93. Elriasztotta támadóit Ózdon a Kőalja úti MOL benzinkút 56 éves kútkezelője, akire kedden késő este két álarcos édesapám pisztolyt fogott és a bevételt követelte tőle. A bátor kutas asszony hangosan kiabált segítségért – hé-hé! –, és ezért apámék kereket oldottak, vagyis elmenekültek a színhelyről. Így ismerkedett meg édesanyám édesapámmal, aki azonban később nem emlékezett semmire, nem akart emlékezni, még a 95-ös ólommentes benzin árára sem .

94. Egy család életének folyása annyi véletlennek van kitéve, a történelemnek és a személyesnek a lüktetése, hol ez az ág, hol amaz erősödik, a legidősebb fiú váratlanul (?) hősi halált hal, az öröklésben őt követő pedig – nem is érdemes konkretizálni. Nálunk a lemezjátszó lett a döntő faktor. Édesapám rajongott a lemezjátszóért (miután föltalálták; akkor találták föl). Hárman voltak testvérek, fiúk, apám a középső, mégis minden az övé lett. Hogyan? Apám bolondult ezért az új forgásért, s hogy az még… még kézzelfoghatóbb legyen, a lemezjátszó tányérjába ötletesen tollakat dugdosott, a szédülésig bámulták ezt a bátyjával (a hitbizomány várományosával), később aktív részeseivé váltak a forgásnak, a

tollas szerkezetet mintegy onanizátorként alkalmazták (apám első találmánya!), azonképp, hogy farkukat ügyesen a tollak közé tették, melyek azután a forgásban birizgálták azt (a farkukat). Ez két szempontból volt jelentős találmány: fizikailag, ez a gyönyörű automatizmus és megbízható állandóság, valamint lelkileg: ez nem számított önkielégítésnek, mert hiszen nem volt ön! Ez nagy belső felszabadulást jelentett (oly nyomasztó és főleg kisszerű volt a minden vasárnapi gyónás „egyedül vétkeztem” fordulata), ami azután visszahatott a testre is, az élvezésre. (Ó, azok a szép, tiszta, grandiózus élvezések, önmagában, önmagáért, nem zavarva egy másik iránti felelősségtől, csupán mint a természet, sőt a teremtés iránti tisztelet s főhajtás! Hajtás! Ajtás! Ááás!) Azonban mi történt? Addig, addig, míg a legidősebb fiú herezacskójából valahogy kitépett egy darabot a forgás, kész, az annyi. Apám öccse még kicsi volt (a halastavak és az erdőség Mór felé eső része lett volna az övé), a függöny mögül leste a nagyokat. Amit látott, attól úgy megijedt – a fekete lemez, a forgó madártollak s a közéjük meredő meredés –, hogy erről a meredésről aztán egész életében nem akart tudni. Így lett apám az egyetlen örökös, a főág, plusz még kellemesen is érezte magát a forgásban .

95. **A**z ízlelőbimbói! Apám már mindenét elveszítette, most a birtokról, a halastavakról, az erdőről, egészen föl Mórig, házakról, kastélyokról, értékpapírokról nem is beszélve („…nekem is vannak részvényeim, de azok lombardírozva vannak; és az összeg, amellyel a lombardot kiegyenlíteném nekem, többet jövedelmez, mintha…”), de elveszítette a hazáját is, inkább csupán az országát, a hazáját, a családi hagyományoknak megfelelően, a szívében őrizte, mindenek ellenére („Nincs többé otthonom, csak szállásom van és alvóhelyem… Ami lényegesebb, s ha van tragikum, akkor tragikusabb: nem érzek többé szolidaritást a magyar társadalommal. Kivel legyek itt szolidáris? A tisztességtelen polgársággal, a kapzsi és kegyetlenül önző parasztsággal, a műveletlen munkássággal?… Az osztályomból már csak egyénekre tudok gondolni; az osztály förtelmes tulajdonságait megismertem és elszörnyedtem. Nem

vagyok többé szolidáris a magyar társadalommal, s ez a legrosszabb, ami történhetett velem. S mikor most sopánkodnak, mert kifordul alóluk a föld, a pozíció, vagy sopánkodnak Kassa és Nagyvárad miatt, megint csak nem érzek igazi szolidaritást. Mindezt vakon, mohón, süketen, kapzsin és kegyetlenül így akarták; bekövetkezett, amit akartak. Szolgálom az anyanyelvet, de nem vagyok többé szolidáris a társadalommal, mely ezt a nyelvet beszéli.”); elveszítette a mamámat, akinek elege lett apám koncsorgásaiból, elveszített minket, akik ijedten sodródtunk a mamámmal: de ebben a szürkeséget váltó szürkében sem veszítette el az élv-vágyát, abból is konkrétan igényét s képességét az ízek felfogására: az ízlelőbimbók! Apám ízlelőbimbóin nem fogott ki a proletárdiktatúra. Apám ette a világot! Egyszer hoztak neki – mikor lehetett? 52? 53? – egy halom malacfarkot, hogy abból csináljon valamit. Ha tud. Tudott. Mert mi lett ebből? Ebből lett a brassói aprópecsenye. A brassói aprópecsenyét édesapám találta föl az ötvenes évek elején. Mindenki azt hinné, hogy ez valami ősi magyar étel. Hát ősi, de így! A dorozsmai fogast is ő találta föl. Már ki volt találva, de nem volt név. És akkor édesapám elővett egy Magyarország-térképet, csukd be a szemed!, mondta a legidősebb fiának (a többiek még meg sem voltak!), és bökj. Bökött. Dorozsma! Még a kitelepítésben is azonnal gründolt egy kiskocsmát. A gyerekszobában volt a női vécé. Ha valaki szálkát talált a halban, kapott egy palack grátisz pezsgőt, de nem talált. Dőlt a nép! A Papbandi, így hívták a kocsmát. De az nem úgy volt, hogy azt ettek, amit akartak, hanem a papám szépen rábeszélte őket. A stören, zavarni, ebből lett a stőrenezni, hogy a papám stőrenezik. A pincérek szerették, de azért nevettek a háta mögött, nézd, az öreg megint stőrenezik ![100]

96. Édesapám mérgezett szarvasgomba-pástétom által hunyt el. Tisztelői egy vidáman vitázó férfit tisztelhettek benne, aki elvolt Isten nélkül, így az embert sem teremtménynek, hanem gépnek tekintette. A liblingje, a masina legkedveltebb részlete a fej volt. Filozófia, irónia, esztétika! Az volt a felfogása, hogy az agyból nemcsak az ész

származik, de az álom és az élv is, vagyis a természet felruház minket a boldogság képességével, vagyis, s apám boldog volt, hogy ide lyukadt ki, élvezzük az életet! Életének vezérlő gondolata, jelmondata a szeretet parancsának egy kicsit hepciás változata: Szeressetek, amit és akit akartok, de szeressetek! (Bécsben: Liebt, wen oder was Ihr wollt, aber liebt!) Az ember, mondta, tudatlanul születik, és – ha bölcs – szkeptikusként végzi **.**

97. **É**desapám már rég… már rég nem létezett, csak a kolbász, amit csinált, száraz, erősen fűszeres – volt egy zseniális, maga kotyvasztotta fűszerleve, akár szabadalmaztatható is volna –, úgynevezett parasztkolbász, isteni, lógott a kamrában, fútta át a szél. Apám számára a hús volt a minden. Rá is kúrt a köszvénnyel. Még az aranynál is több. Akkor érzem, hogy vagyok valaki, ha húst eszem. Ahogy harapok, mert nincs kibúvó, a húst harapni kell, ahhoz fog kell, fogazat, akkor tudom, nem csak azt, hogy vittem valamire, hanem hogy vagyok, szóval hogy van egy életem, ezt moszattal nem lehet vagy kukoricával. Egyik pillanatról a másikra, zsupsz, tönkrement, este még az élet császára, aki egy Simon Templar-os Sportvolvóval száguldozott a városban, minden éjszaka a Canari Barban, szívószál, minden éjjel más nő társaságában, inclusive édesanyám, ő tartotta el (édesapám) az egész családot, tizenöt éves kora óta ő tartotta el, mert nagyapám azóta nem csinált semmit, kivonta magát a forgalomból, így döntött, ült a lefüggönyzött hátsó szobában és olvasott, kizárólag olvasott, szombatonként fogadta apámat, fülesfotel és whisky, zárt ajtók és lekapcsolt villany, aki elszámolt a bevételekkel, nem ülhetett le sose, nagyapa ült, apám állt, ült, ölében a könyv, sose használt könyvjelzőt, sőt, tiltotta, *az ember tudja, hol tart,* ez volt az álláspontja, egyszerűen, mint a gazt, kiráncigálta a könyvekből a könyvjelzőt, harminc, ötven évre visszamenőleg tudta, mi melyik kiadásban hol van, hová esik Nemecsek halálos fürdőzése: x. oldal, balra fönt, élete végén újra kezdte olvasni szeretett könyveit, Hallgatag Vilmosról egy munkát, vagy Orániai Vilmosról? vagy az ugyanaz?, és apám, állva, az ajtónál, megkérdezte, hanyadszorra olvassa, apám?, harmadszorra,

egyszer, mert akartam, egyszer, mert megértettem, most pedig búcsúzom, búcsúzásul újraolvasta a számára fontos könyveket (nem mindet, mert arra egy egész új élet kellett volna, amelynek a végét már ismét az újraolvasásra kellett volna tartalékolnia), és hiába volt apám a családfenntartó és az apja (tehát) egy naplopó, egy versager, nagyapa hideg tekintélye kikezdhetetlenül meredt a család fölé, nagyapa megvetette a világot,*ezeknek?!,* édesapámat is a világ részének tekintve, s ha apám bejelentett egy fontos embert, akivel a család érdekében tárgyalni kellett, nagyapa, szinte tovább olvasva, azt kérdezte, tud magyarul?, s ha nem, csak annyit vetett oda, kár, és apám már el is volt bocsátva, nagy fasz volt az öreg, de egy *valaki,*este még gazdag ember, reggel meg egy földönfutó (az édesapám), mert behoztak valami műanyag alapú szövetet, és mindenki abból akart, az emberek megőrültek azért a vacakért, átmeneti divathisztéria volt csupán, talán nyárig ha eltartott, de addigra apámnak már nem maradt semmije az adósságokon kívül, és akkor tengeri moszatot kellett gyűjteni például, apám igen ízletes micsodát tudott csinálni zsírból, lisztből, vízből, erős fűszerekkel, akkor kísérletezte ki a híres fűszerlét, és akkor elkezdett vérezni a család ínye, és a fogak is meglazultak, és az orvos megállapította, skorbut. Aztán édesapám egyik pillanatról a másikra gazdag lett, este még skorbut, reggel meg köszvény, nagy marhahúsok faszénen, avado, állandóan locsolgatva és a fűszeres lében fürdőztetve és mustár. Egyik évben nyolcezer, a másikban nyolcszázezer. Ami a kolbászt illeti, azt jobb harapni, mint vágni; marokra, hamm. Törni is jó .

102

98. **É** desapám keményen, céltudatosan, izomból zabál, nehogy kilencven alá menjen. Nem áll a hús rosszul neki, csak szuszog. A nácik beépítettek a testébe – még soha senkinek nem mondta meg, hova; szégyenli – egy érzékelőt, az, ha édesapám kilencven alá megy, robban, bumm! Zabálj, zsidó, mondták, mert ott mindenki lefogyott, bordák meg minden, és akkor ha halkan is, motyogva, de szóvá tették (a zsidók), hogy nem lehetne-e kicsivel többet, valamit,

nem sokkal, de mégis, esetleg káposztalevél; mondták, dehogynem. Azóta nincs mit tenni **.**

*99.***É** desapám úgy kompenzálta a nyilas időkbéli, mondjuk így, határozatlanságát, hogy – negyven tavasszal később – betanította a (fajtiszta) puliját arra, hogy ha azt kurjantja neki (a pulinak az apám), náci!, akkor az, mint az őrült, keresni kezd a lakásban, őrjöngve rohangál föl-le, a vendégek meg, ha vannak vendégek, zsidók, nem zsidók, nevetgélve mutogatnak az ebre, olykor egymásra, majd, kivétel nélkül mindig, tapsolni kezdenek. Csak anyám nem (ő sose), ő megveti (mindig): apámat, a pulit meg a vendégeket (zsidókat, nem zsidókat) **.**

*100.***É** desapám herét gyűjtött, 56 ezer hold, kellett, mert esőre állt, ezért késve állt be, a második félidő közepéig rúgott egy hármast, akkor lecseréltette magát, bocs, srácok, mennem kell, a here végett **.**

*101.***A** hamburgi muskotály, az volt apám kedvenc bora. Lóban a lipicai, borban ez. Ugyan, Matikám, mit hablatyol, hogy volna ez a maga kedves bora, amikor ilyen bor nincs is. Még hogy Hamburgban muskotály! Egy Hanza-városban! Mire édesapám hányni kezdett, mint a lakodalmas kutya, és randalírozni és kötekedni, mondván, épp a hamburgi muskotályból fogyasztott volt mértéktelenül. Mi a másik szobában féltünk. Apám diadalittasan ordított, na!, most már hiszi, maga tamáska! Most már *103*hisz nekem végre!? Azt nem lehet állítani, hogy édesanyám ne hitt volna, azt azért nem **.**

*102.***A** parmezánt, szardíniát, olívát (bogyót és olajat) Ignaz és Christoph Spöttltől, a savanyú káposztát Joseph Haderleintől, a sört Karl Lieffnertől, a konyhai eszközöket a temesvári Kerschek és Kubitsektől, a havannaszivarokat Hess és fiaitól, a fülrózsát és gyeplőstrüflit Molnár Antaltól, a sárga kocsi alá két új federblattot

Matics Jánostól, Gyóni lovásznak Majkra a kalapot Veszeli Józseftől, hasonlóképp a három darab kék drikósapkát, a szemüveget Simon Waldsteintől, aki császári és királyi udvari optikus és mechanikus, valamint hites kincstárnok volt, illetve ezen címeket viselte még a német császár, az olasz és spanyol király s walesi herceg szolgálatában is, a három darab dézsát Púla Józseftől, a vazelint a Just és Comp.-tól, a héja-fogó hálót ki tudja, kitől, hasonlóképpen a kocsikhoz megkívánt tatófinum (?)-kenőcsöt, rendelte édesapám. Reggelente aggályos megbeszéléseket folytatott Maître Baldauffal, szakácsával. Miként Hume mondja, nagyon-nagyon megszoktuk, hogy a nap minden reggel fölkel, így vélhetőleg holnap is föl fog; ebben a vélelmezett bizonyosságban találkozott édesapám minden reggel emberével. Elmondották egymásnak, mit szeretnének – enni, illetve főzni, majd elmondották egymásnak, hogy a vágyak végtelenjét mi minden korlátozza, mert teszem azt, nincsen koriander, vagy nem fűl a fog a hagymás veséhez, esetleg orosz csapatok bukkantak föl az udvarház előtt, és halomra erőszakolják a – bármit, macskát, asszonyt, rámás csizmát. Elbocsátván a szakácsot, apám összeállította a napnak a rendjét, hogy azt idejében átadja – átadassa – édesanyámnak. Nem létezett nap, hogy ne szerepelt volna napirendi pontként: személyes ismerkedés. Így ismerkedett meg édesapám édesanyámmal. A csokoládét Bécsből Pietro Rinaldi küldte, ritkábban Sala, a császári szállító .

104

103. **N**aná: édesapámat, nagyapám, Csákvár örökös urának fiát még csecsemőkorában elzavarták a kastélyból, mert egy jós, a falu jósa aratás közben azt mondotta nagyapámnak, hogy a jövendő gyermek (apám) *leend* az ő gyilkosa, és nagyapám szerette az életet, általában is és a sajátját különösen, ezért kirakatta édesapámat valahová a Vértesbe, de megmentették, és abban a hitben nőtt föl egy idegen gróf udvarában Ajkán és Inotán, mintha Ajka és Inota örökös ura lett volna. Egy nap azonban váratlan azt a tanácsot kapja a jóstól apám, hogy hagyná el szűkebb pátriáját, mert amúgy akaratlan és szükségszerűen atyja gyilkosa, anyja ágyasa, és itt megint jött az, hogy *leend.* Édesapám komolyan vette az időt,

otthagyta hát az otthonának hitt otthonát és apjának, anyjának hitt apját, anyját. Bakonylép előtt egy útkereszteződésnél összefutott nagypapával, akit a kirobbant közlekedési vitában rövid úton agyonvert. Hepciás öregember! Csákvárra érkezvén leleményesen megoldotta a közösség egy akut problémáját (a csatornázást vagy a társadalombiztosítási köztartozások dzsungelében vágott utat?), ezért hálából odaválasztották grófnak és elnyerte a nagymama kezét is. (Aki annyi lehetett, mint most a Gitta.) Békében, méltóságban és fényes becsületben éltek, született az általa föl nem ismert édesanyjától (pedig fényképen nagyon hasonlítottak egymásra, a homlok, az orr íve!) két fia és két leánya. Na és akkor, minden ok nélkül, kitört a pestis, ezért a csákváriak újra jóshoz fordultak, aki azt izente, hogy találják meg és büntessék meg Lajos nagyapa gyilkosát. Édesapám teljes erővel vetette bele magát a nyomozásba, mely során lépésről lépésre, nagy művészi erővel kiderült: minden (apja micsodája, anyja izéje). A nagymama fölakasztotta magát, édesapám pedig kiszúrta a szemét: az örök éjszakát választotta, és eltakarodott, hol örökös úr volt. Maradt a jónak mondható csatornahálózat és a köztartozásokra vonatkozó modus vivendi is. A jós szava meg beteljesedett **.**

105

104. **É**desapám szerint az entrópia növekedése az emberiség bűnösségével hozható kapcsolatba; az Abendland hanyatlása vagy a rendszeres börzekrachok szükségszerű következményei a termodinamika második törvényének. És ha egy boldog család boldogtalanná lesz, nő az entrópiája. Lásd a Karenina Anna kezdőmondatát **!**

105. **A**z ellenlegenda így szól: a Batthyány téri hévmegállóban odalépett édesapámhoz: Krisztus, Jézus Krisztus, akinek nehezen forgott a nyelve, zavaros volt a tekintete, orrnyergén friss seb vöröslött, a nehéz kabátból savanyú bűz tört elő. Fáradtan, tisztelettudóan pénzt kért. Nincs, válaszolta édesapám kelletlenül, mert csupán ezrese volt. Jóember, szólt Krisztus, és két kézzel

megfogta apám kezét. Apám ijedten visszahúzta, beleremegett az érintés könnyűségébe, selymes finomságába. Tűnés!, taszította el őt apám, eredj! Válaszolt az Emberfia: Mától eredj te, s ne legyen nyugtod sem nap, sem éj. Így is történt. Járt apám hévről hévre, országról országra, s nem lelé nyugtát, még a halál nyugalmát se kapta meg, a requies ćternát, Isten isteni haragjában ezt is megvonta tőle. Ahová megy a papám, ott bajt okoz (kiáradnak a folyók, és a birkák megkergülnek stb.). Így azután édesapám a zsidó nép helyében találta magát – az antiszemita felhangok érthetők .

106. A Batthyány-féle hévmegállóban édesapám, akinek nehezen forgott a nyelve, zavaros volt a tekintete, orrnyergén friss seb vöröslött s a nehéz kabátból savanyú bűz tört elő, odalépett Krisztushoz, Jézus Krisztushoz, és fáradtan, tisztelettudóan pénzt kért. Nincs, válaszolta Krisztus kelletlenül, mert csupán ezrese volt. Jóember, szólt édesapám, és két kézzel megfogta Krisztus kezét (az Isten lábát), aki ijedten visszahúzta az övét, beleremegett az érintés könnyűségébe, selymes finomságába. Tűnés!, taszította el őt az Emberfia, eredj!, s ne legyen nyugtod sem nap, sem éj. Így is történt. Járt apám hévről hévre, s nem le 106lé nyugtát, akár valami bolygó zsidó. És még a folyók is kiáradtak és a birkák is megkergültek. Baj van okozva .

107. Az ember szenvedő lény. Minden szenvedő közveszélyes. Édesapám nem közveszélyes. Édesapám nem szenvedő. (!) Édesapám nem ember. Hogyan ?

108. Édesapám az amerikai (USA) jogrendre hivatkozva állítólag bepörölte az Úristent a nagy szárazság okán, kiégett a búza és így tovább. Első fokon meg is nyerte a pört, mert az alperes nem jelent meg. Másodfokon –

109. Volt édesanyámnak egy katedrálisra emlékeztető Singer varrógépe. Ezen a gépen, sárga paplanselyem darabjaiból varrt anyám Dávid-csillagot édesapámnak és édesapám fiának, egy kisebbet és egy nagyobbat, a törvény szava ugyanis azt mondta, hogy vegyes házasságok esetén úgy tekintendő, hogy a fiúgyermek az apja felekezeti hovatartozásához, a lány pedig az anyjáéhoz igazodik. Ott álltak anyám előtt, apám meg apám fia, kihúzva magukat, mint a ruhapróbán, ő pedig gombostűkkel a foga között ide-oda helyezgette a csillagot a kabátjuk hajtókáján. Hogy apám bátorságot vett és – fia esetében – túltette magát a hatósági rendeleten, vagy hogy a megkeresztelkedésnek köszönhetően kibúvót talált-e a törvényben, azt nem tudni. Mindenesetre az a pitypangra emlékeztető sárga csillag még sokáig ott hányódott a varrógép fiókjában a színes cérnák, rongyok és gombok között; de azt az egy alkalmat, a „főpróbát” leszámítva, soha többé nem tették föl, édesapám és édesapám fia. A szenvedésben van valami visszatetsző.

110. Ha édesapám az a zsarnok állat lett volna, ahogy olykor emlegetik, szűk látókörű barom, fölületes senkiházi, kit kizárólag szenvedései tettek egyáltalán említésre méltóvá, akkor nem nagyon valószínű, hogy édesapám legidősebb fia kisgyerek korában – az oroszlánkörmök! – a hónap minden napjára kigondolt volna egy „reggeli jókívánságot a legdrágább édesapának” (Morgenglückwünsche, latinul). Jó és szép és bő: ez legyen hétfő. A napfény sugára boldogságod ára. A jósággal teljes Jehova óvja gyümölcsös egészséged. Így kezdődött a nap, minden nap; pedig édesapám csupán egy édesapám volt, zsarnok állat, szűk látókörű barom, fölületes senkiházi. Kizárólag szenvedései tették, a drágát, említésre méltóvá.

111. Az én apám sose akart szenvedést okozni. Szemernyi szenvedést se; mindent megtett ezért, hazudott, alakoskodott, fizetett, szerette felebarátosát, mint önmagát, föláldozta az

ebédidejét, szóval tényleg mindent. Ez az irtózása és félelme a szenvedéstől temérdek szenvedést okozott **.**

*112.***É** desapám szükségszerű, elkerülhetetlen, eleve elrendelt akart lenni mindöröktől fogva. Minden szava, mozdulata, kalandja, bűne, tette, mulasztása, minden korty bor (lőre), mit megivott, minden…, hagyjuk, még a munkájának egy része is ama hősies és lankadatlan erőfeszítésről tesz tanúságot, amellyel kétségbeesetten igyekezett tagadni önnön esetlegességét (édesapám) **.**

*113.***(** Képek síró apámról.) Egy arisztokrata hajtott végig az utcán. Elgázolta apámat. Pontosan meg lehetne mondani, mikor, hol; ő volt a hibás (édesapám). Éppen egy mondatot forgatott elmélyülten a fejében, illetve még nem volt mondat, csak szavak egymásra hajigálva, színpad, Ich-Erzähler, irodalom, nem is látott mást, kizárólag ezen szavakat, kezdte volna tologatni őket, amikor, puff, oldalról mintegy felöklelte a nyitott BMW, édesapám előreesett, az autó a fékezésben még rá is csúszott. Koppant a feje, egy pillanatig úgy maradt, csöndesen az aszfaltra hajtva a fejét, nem akaródzott megmozdulnia. Közben épült a szocializmus. A vezető, egy fiatal, napszemüveges, tenyérbemászó pofa, ijedt ingerültséggel hajolt édesapám fölé. Akinek még mindig nem akaródzott mozdulnia. De látva az ijedelmet és eltekintve az ingerültségtől, nyugtatni kezdte a fiatalembert, onnét a földről, fekve, az aszfaltot, mint párnát ölelve (inkább kaparva), mondván, ne aggódjék, itt most egyszerű a helyzet, mert van hibás, és a hibás ő, apám, nem lényegében vagy félig, hanem mindenestül és kizárólag, hiszen, ahogy mondani szokás, nemde így szokás mondani, féktávolságon belül lépett le a járdáról, minden felelősség őt terheli kizárólagosan, lám, ő a létért való küzdelemben nem mindig vesz részt, ami egyeseknek meglehet furcsa lehet, de ő ezen nem óhajt változtatni, ezzel szemben nagyon is változtatni kellenék mostani helyzetén, ő is érzi, hogy nem helyénvaló a kerekek előtt, illetőleg alatt feküdni, menne is, de nem bír, nem bír megmozdulni, s ha a kedves fiatalember és kecses

partnere nem érti félre, nem is akar, nem akar, úgy érzi, ez az érzés tölti most el mindenestül, mintha megtalálta volna a helyét, mikor és hol, ezt meg lehet pontosan mondani, most, mikor a dollár árfolyama botrányosan bukdácsol, a szemben lévő zöldülő gyepen meg nyílnak már a krókuszok, úgy érzi, mintha megérkezett volna, mintha végre léte s lényege egybeesnék, hogy ez volna az ő helye, ez a mostani, ez az otthona, ez volna az a színpad, ahol ő *beszélhetne* és nemcsak, ahogy az egész század, maga elé motyogva, elvileg mindenkit érintő dolgokról lehet beszélni innét, vagyis, összefoglalva, e színpadon ő volna az Ich-Erzähler, ez a helyzet, nem, kéri, most ne nyúljanak hozzá, nem szeretne megmozdulni, s bár röstelli az okozott kellemetlenségeket, szeretne örökké így maradni, orcával a poros, meleg aszfalton, örökké. Így is lett. Édesanyám mereven ült a BMW-ben, nézett előre, senkire, pedig sokan voltak **.**

*114.*Mannheim mellett, Ladenburgban van a világ legelső garázsa, vagyis egy épület, melyet automobil tárolására építettek; a Benzék. Bertha Benz, a legendás Bertha, hetente bekocsikázott Heidelbergbe, a patikába, benzinért. Édesapám **.**

109

*115.*Édesapám beborult. Ivott is, depri, minek fogat mosni stb. Sötét, duzzadt és száraz felhők vonultak a homloka mögött. Csapadék nem valószínű, megélénkül, többfelé megerősödik az északira forduló szél, kissé mérséklődik a nappali felmelegedés, kora délután 15-20 fok valószínű, Stockholm felhős 11 şC, Athén szeles 25 şC, Berlin borult 16 şC. Anyám azt se tudta, kivel él (Strindberg). Soha nem vette le a kalapját (édesapám). Így lett neve a városban, az őrült kalapos. Ő meg a Füttyös Gyuri. Akkor építették a metrót, amely nagy embertömegeket képes gyorsan a föld alatt szállítani, mentesítve így a felszíni közlekedést. Édesapám kijátszva az őröket, leszállt a mélybe, az Astoriánál, elbeszélgetett a munkásokkal. Elvetélt művész volt, a családi ügyek és hagyományok miatt mezőgazdasági főiskolát végzett, tehén stb., diplomamunkájának a címe: A vetésforgó – megoldás és kísértés.

Bármikor tudott makámában beszélni. Senki nem vette észre. A keszonmunkásokkal is így társalgott. (A keszonmunkás egy senki stb.) A metró, nem úgy, mint édesapám, ma is működik, naponta szállítja az embereket a munkahelyükre vagy egyebüvé, moziba, futballmeccsre, nyári étterembe vagy patikába. Mostan erre érett meg az idő, mutatott apám a setét, nyirkos bunkerszerű alagútra. A munkások végezték a dolgukat a homályban, közben hallgatták „a kalapost”. Ez is egy épület. Az épületeket, uraim, két dolog tartja össze. A technika, vagyis hogyan tesszük a követ a kőre. Ha emlékeznek még, *annósné,* jött nemde a gótika, megváltoztak az ívek, támfalak keletkeztek, egyszer csak megnyúlt minden, eltűntek a félkörök, a templom már nem csupán nagy volt, hatalmas, vagyis az ember parány, hanem égretörő, vagyis az ember porszem voltában is fölemelte a fejét, föl Urához, Istenéhez. Na, ez a másik dolog, urak, a kövek az egyik, s ez a belső szabadság a másik. Érzik, uraim, ezt az elképesztő fesztávot, az anyaginak és a szelleminek ezt az elképesztő egybeesését?! Mi? Ugye! Hogy a technika *éppen* akkor érjen oda, ahová belülről a szellem! Vagy lehetséges, hogy ahová a szellem ér, az az oda? Ha értik, mire gondolok. Rendben, uraim, én elfogadom ezt a választ, mely kérdés. No de akkor tessék csak nekem megmondani, hogy hová ér 110el ma a szellem! Én csak azt látom, amit önök: ezt a zseniális vasbetonizét. Kő kövön marad. Ezt látom. Viszontlátásra, visszavonulok termeimbe, fogat kell mosnom **.**

*116.***É** desapám, nem tudni miért, több évtized után udvarolni kezdett a mamámnak (virág, pezsgő, fellatio, bocsánat, fordítva: cunnilingus). De mire visszaért a pezsgőspoharakkal stb., édesanyám már valakivel beszélgetett. Egy gyönyörűséges, fiatal lánnyal; ülve is sudár, kreol, két nagy, ám elegáns karika a fülében, a haja hátra, így, így, leszorítva (mint majd édesapámé édesapám halálakor), ami látványosan mutatja a fej látványos formáját: édesanyám ilyen szépet még nem látott. A természet tökéletes formája! Oldalt sandítva megpillantotta a papámat, titokban intett neki, hogy hagyja békén vagy tűnés vagy nem ismerjük egymást.

Édesapám meglepetésében eltátotta a száját. Édesanyám mosolygott, csevegett: dolgozott. A fiatal lány komolyan figyelt. Legyek őszinte?, fogta meg a mamám a lány kezét, tudja, tudja, kedvesem, az valami *szörnyű* lett volna, ha maga csak itt volna, ülne, állna, menne, és én nem *tettem* volna valamit, szörnyű! De ez most megváltozott, mondta a lány. Meg, mondta a mamám, és belecsókolt a lány tenyerébe. Úgy mentek el édesapám mellett, akár egy pincér mellett. Aki ezt hallotta: Maga, kedvesem, önmagában hordozza magyarázatát. A mamám nem nézett vissza, de a kezével integetett a háta mögött, hogy hagyja őt édesapám békén vagy tűnés vagy nem ismerjük egymást (édesapám és a mamám). Most mit a pezsgővel stb. **?**

*117.***E** z is helyes nő, mondotta édesapám, és ehhez tartotta magát egész életében. Így ismerkedtek meg édesanyámmal **.**

*118.***É** desanyám szeretett úgy tenni, mintha nem lettek volna gyermekei meg férje (jelesül édesapám). Ezért szeretett utazgatni, könnyű szívvel menni bele a világba, hol Maliba, hol Hispánia *111*turista nem látta vidékeire. Baradlay Jenő ajánlkozott úti kísérőnek, jelentsen a szó bármit is, úgymond. Édesapám gyanút fogott. Maga mostan elmegy evvel a Baradlayval, legyen. De esküdjék meg! Anyám fölhúzta az egyik szemöldökét, ahogyan csakis apám tudja. Esküdjék meg, hogy ha á: rákot eszik, illetőleg tetszőleges crustaceát, bé: tapaszt eszik, cé: sangrillát iszik, vedel, kortyint – akkor maga kötelező erővel rám fog gondolni. Elhalványul maga előtt az a csámcsorgó – Nem csámcsorog! – Baradlay Jenő, és én jelenek meg a képzeletében, egész alakos, színes, holografikus formátumban, előnyösen. Édesanyám hallgatott. Ne higgye, hogy szarrágó vagyok, halnál nem kell!, kiáltozott a papám, pedig nyilván folyvást halazni fog, azt szereti! Édesanyám hallgatott. És a rizsánál se kell! Anyám fürkészőn apám arcába nézett, és a paella? Az öregem hűvösen biccentett, természetesen némely paella valóban elképzelhetetlen *gambas* nélkül. Rendben, esküszöm.

Édesapám nyüszített, akár egy eb. Midőn azután édesanyám két hetek múltával ragyogva, olajos barnán kipenderült az ifjú Baradlay öléből, aki szüntelen úriemberhez méltóan viselkedett, kizárólag sötét mélabúra való hajlama mondott ennek ellent, és apám nyakába csüggeszkedett, miként egy túlmozgásos bakfis, akkor apám elsőbben lesöpörte magáról, majd azonnal elé térdelt, úgy könyörgött. Maga többé soha ne menjen el ilyen messzi. Még Érdre se vagy Pilismicsodára. Maga legyen mindig itt. Készenlétben. Maga csak várakozzék, várjon rám, mint tűzoltó a tűzre. Ott tébláboljon a kulcstartó közelében, és ha fütyülök, mondja azt, I love you. Nem többet, nem kevesebbet, fütty, I love you, ezt csak meg lehet jegyezni **?!**

*119.***S** zenteste apám megint elővette a vadászpuskáját, hogy átmegy Mecsérre, és lelövi az anyámat. Szerencsére olyan köhögés jött rá, és annyi (rubin) vért köpött, hogy összeesett, és vissza lehetett dugni az ágyba **.**

112

*120.***E** gy mikrobuszt stoppolt a dejtári vasútállomás környékén egy balassagyarmati édesanyám, aki az utolsó buszát lekéste. A kocsiban azonban három édesapám ült, s kettő nyomban nekiesett. Ruháját letépték, s megpróbálták lefogni. Édesanyám azonban ütött-rúgott, mi több, egyik támadójának, édesapámnak a kezébe bele is harapott. Édesapámék végül megelégelve a harcos „vadmacskát", kidobták édesanyámat, utána hajigálva letépett ruháit is. A Balassagyarmati Rendőrkapitányság az ügy kapcsán ismeretlen tettesek, a faterék ellen erőszakos közösülés kísérlete miatt folytat nyomozást**.**

*121.***S** zinte emberfeletti föladatra vállalkozik a fater: száztizenöt nap alatt szeretne végigbringázni 23 ezer nyolcszáz kilométert, tízes számrendszerben!, keresztülvágva az amerikai kontinensen. A Patagóniából induló és Alaszkában célba érő akcióval a szklerózis multiplex (SM) betegségben szenvedőkre kívánja világszerte fölhívni

a figyelmet. Tök jó a fater, tiszta multiplex! A rajtpisztoly március idusán Argentínában, a Föld legdélebbi lakott településén, Ushuaia városában dördül el. Édesapám úgy véli, hogy arra az erőfeszítésre, amivel túrája sikerrel járhat, az SM-betegeknek nap mint nap szükségük van. A fater eddig se a négy fal között töltötte ideje jelentős részét. Végigbiciklizte már az ausztrál sivatagot. (A mamámat is ott ismerte meg, annál a híres hegynél.) A mostani vállalkozásra is hosszasan készülődött. A kísérő csapatban, amely két öreg mikrobuszban kíséri majd apámat, helyet kap egy holland orvos, aki egyben kerékpárszerelő, valamint egy riporter, aki meg kétbalkezes. A távnak egy félig verseny- és egy hegyikerékpárral vág neki (édesapám). Kiegészítőként mindössze két pótkereket és húsz darab gumit visz magával. A veszélyekről azt tartja, hogy azokra képtelenség fölkészülni. Attól fél, amitől otthon is: leginkább a nevadai csörgőkígyóktól, az alaszkai farkasoktól és medvéktől. A pihenőhelyeken részt kíván venni az SM-klubok által szervezett tömegsportrendezvényeken is, legszívesebben kispályázna (foci), de bármit, ha nagyon muszáj, fut is. Az érdeklődők a világ bármely pontjáról az Interneten (www.alba.hu/eea) követhetik édesapám kalandos vállalkozását **.**

122. **É**desapám már régóta vágyott Ausztráliába. Szeretne meggyőződni, mondta, hogy tényleg nem esik le ott a földgolyóról. Annyi mindent beszélnek a népek, nemde. Természetesen ez nem volt igaz. Édesapám, mint rendesen, szerelmes lett, meglátott egy színes fotót Ausztráliáról, valami vörhenyben úszó üres ürességet – és megtörtént. Ettől fogva mindig ez volt a szeme előtt, ez a vörheny pusztaság, ez a turistacsábító semmi („a vad szépség országa”). Mindent, amit szeretett, pontosabban amihez köze volt, tehát ami édes teherként súlyosodott az életére, mindent, illetve semmit, ebből ott, a képen semmit nem talált. Semmit: ilyen a szerelem. Így ösmerte meg (egyszer) édesapám édesanyámat **.**

123. Édesapám napokon át, mindig ugyanott és ugyanakkor, látott egy lányt, akit – napokon át – meg akart szólítani, mert az annyira… (ausztráliai?) volt, minden tekintetben. De nem merte, aggodalmaskodott, félt, hogy megsebzi a lányt, meg izgult is. Végül a hetedik napon édesapám nagy levegőt vett, és akkor úgy. A lány elébb félrehajtott fejjel óvatosan hallgatta a papámat, figyelt, majd egyre barátságosabb arcot vágott, de nem lépte túl a kulturált érintkezés azon korlátait, melyeket a papám éppen a kezdeményezésével ledöntött. De természetszerűleg minden úgy történt, ahogy történnie kell, ha egy telt szív nagyon kíván valamit. Micsoda bürokrácia!, kiáltott föl csalódottan apám, és megismerkedett édesanyámmal, micsoda **!**

124. Édesanyámnak lófogai vannak. Ez kezdetben félrevezette édesapámat, aki ha nem is hűvös, de óvatos udvariaskodással közeledett hozzá (édesanyámhoz). Ám azután az az elképesztő amalgám okosságból és erotikából, érettségből és gyerekességből, anarchiából és megbízhatóságból – az nem kifejezés, hogy apámat levette a lábáról. Maga egy mérföldkő a női nem országútján, mondotta például apám (meglehetősen hangosan), azaz anyám közelében úgy viselkedett, mint aki berúgott. De hogyan! Korántsem szalonspicc volt ez, annál komolyabb, emberesebb, keményebb, amely nem tartalmaz semmi visszavonásszerűt, egy rendes berúgás, amely (mégis) könnyű, egy végérvényes szökkenés, semmi a szokásos rettenetből, csak az a ragyogó könnyelműség, a teremtés egészére vonatkozó lelkes léhaság, nem, ennél iránytalanabb, és mégis súlyosabban, tán a semmirekellés elegendően sokszínű szó, hogy jellemezze édesapám új zsibongását. Ennek a lenge mámornak a jelentőségét kizárólag az képes szívből értékelni, aki tudja, hogy édesapám alkoholista. Így ösmerte meg édesapám lófogú mamámat **.**

125. Édesapám már igen hiányzott édesanyámnak, aki édesapám éppen országos ügyekben (Lola) volt távol. Addig már guggolva is

kibírom, írta anyám apámnak. Édesapám ezt maga elé képzelte. Már kifelé áll itt a szekerem rúdja, írta apám anyámnak. Édesanyám ezt maga elé képzelte. Csak úgy röpült a szárnyas idő **.**

126. **É**desapám, aki pedig nem volt egy revolucioner típus, inkább nagy lélek, aki őszintén kutatta a lét, pontosabban a saját léte értelmét, vagy még inkább a szabadsága természetét, elege lett belőle (a vörös csillagból), és leszerelte a Parlament kupolájáról az ország legnagyobb vörös csillagát. Húzós meló volt. A három méter átmérőjű, féltonnás jelkép – most abba ne menjünk bele, hogy lehet-e jelkép ilyen nehéz – a Nemzeti Múzeum egyik mátyásföldi raktárában pihen szétdarabolva. A gigantikus csillag harminckilenc évig világított az Országház tetején, most abba ne menjünk bele, kinek, illetve mindenkinek. 1957-ben ugyan rövid időre lekerült a kupoláról, ám akkor is csak azért, hogy kijavítsák rajta a forradalom ejtette sebeket, illetőleg ellenforradalom, de a sebek ugyanazok. Apám 1990. január 31-én fűrészekkel kezdett hozzá a leszereléshez. Darabjait és apám fő művét, az összeszerelési útmutatót dobozokba csomagolták, hogy azok a Múzeum raktáraiban porosodjanak. Édesapám szerette volna a behemót szerkezetet egy állandó kiállításon bemutatni, de csak nagyon drágán lehetett volna rekonstruálni. A vörös csillag immár tehát se nem vörös, se nem csillag, hanem drága. Ezért aztán az öreg az egykori pártszékház két és fél méter átmérőjű népköztársasági címerét állította ki. Két és fél méter mégiscsak két és fél méter! Felötlött apámban egy Kádár-kiállítás terve is; most abba ne menjünk bele **.**

127. **Ö**reg volt, görnyedt és sárga, hősnek mondták, ótvaros volt a fejbőre és bűzlött. A keze a kőtöréstől fölpuffadt. A Duna-csatornát építette, és csak azért élte túl, mert valaki, egy szimpatizáns (a mamám), mindennap odacsempészett neki (lopva) egy kanál halzsírt. Elvileg sajnálatra méltó volt, de facto förtelmes: az édesapám **.**

128. **É**desapám, mert valahogy meg kellett élni, és az idők is konszolidálódtak, eunuchtermesztésre adta a fejét. Hiába volt két doktorátusa (előrelátóan jog- és államtudomány, a birtok majdani igazgatására gondolva), hiába bírta az angolt, franciát, németet – előbb útkaparás, aztán parkettázás, aztán műanyagcsatöntés vagy mi és végül ez. Ami elővigyázatosságot, beleérző képességet és szakértelmet igénylő foglalatosság. Kezdődik már az állományválasztásnál, mert nem elég föltűnően jóvágású (lefordíthatatlan szójáték) ifjakat toborozni, ki kell találni, mi lesz velük, a vágásukkal, mivé válnak, mivé válik a szépségük. Maga a döntő művelet sem veszély nélküli, noha a pubertás előtti beavatkozás túlélési esélyei: jók. Több iskola van (castrati, spadones, thlibić), édesapám többnyire a heréket távolíttatta csupán el (az egész kis kölköknél összezúzatta őket és összerontotta az ivarmirigyeket is). Döntő kérdés a vérzés elállítása. A beavatkozás után apám saját kezűleg karolt kis védenceibe, és 2-3 órát járkált föl-le velük a szobában, ez szükséges. Nyáron szokás volt nyakig homokba tenni a delikvenst, míg a seb be nem gyógyul. Három napig semmi ivás. Mindez sok szenvedéssel jár, a szomjúság, a sebláz, az ürítés elmaradása (szinte fölpuffadnak a húgytól), és amikor aztán, ismét apám személyes felügyelete mellett, kihúzzák a fémtűt – mintha hordót csapolnának –, szökőkút módjára tör elő a napokig visszafogott vizelet, vagy ha nem, az azt jelenti, hogy a húgyvezeték begyulladt, eltömődött, s az eset menthetetlen, de ne fessük az ördögöt a falra. Az ilyen az édesapámnak többszörös veszteség, mind pénzben, mind érzelemben, és az általánosan vett jóhírének sem tesz jót, noha mindenki elismeri, hogy bizonyos veszteség szükségszerű. De akik mindezt túlélték, válván a kéj tárgyaivá (Lustobjekt), szép hasznot hoztak a papámnak. Napszámnak nem rossz, szokta volt mondani. Sok fiú elégedett volt új sorsával – az ifjúság szép szigorával osztották az uralkodó nézetet: a tisztaság felé vezető utat a nők szegélyezik bénító kátyúként –, mások viszont későbben megbánták, mert például a szenvedély nem halt ki belőlük, de már bottal üthették a nyomát.

Illetve éppen a bot hiányzott. Ezek gyűlölték édesapámat, és ha későbben életük keresztezte édesapámét, fűt-fát ígértek álnokul, hatalmat, befolyást, és rábeszélték, hogy családostul költözzék ama előkelő palotába, hol ők a főeunuchságig vitték, amely valóságosan fényes pályafutás. Édesapám bekapta a horgot, nem sejtette, hogy bosszú tárgya, övéivel a palotába költözött (édesanyám boldog volt: már rég vágyott egy palotára), ahol azonban igen hamar tapasztalnia kellett, hogy minden tekintetben ki van szolgáltatva, mondjuk így, régi tanítványainak. Ezek azután arra kényszerítették a papámat, hogy kasztrálja négy szép szál fiát, majd a fiakat kényszerítették, hogy férfiatlanítsák édesapámat. Grimaldi, Farinelli, Nicolini, skálázta a papám, próbálta a jobbik végéről megfogni a történteket. (Cápa!, cápa!) De azt már nem tudta, mi szegélyezi az utat, milyen kátyú .

117

129. **A** z egyik ajkai leánykollégium nevelőtanára zaklatott hangon jelezte a városi rendőrkapitányság ügyeletének, hogy az esti órákban két diáklányt fegyveres útonálló támadott meg. A rendőrök kisvártatva elfogták édesapámat, helyi lakost, akinél a Jaguár típusú riasztópisztolyt is megtalálták, lőszerekkel. Hogyan is történt? Édesapám pisztollyal a kezében lépett oda az esti utcán a mamámhoz és a barátnőjéhez, és rettentő dolgokra (illetve egyre, fejenként egyre) akarta kényszeríteni őket. A mamámnak sikerült elmenekülnie, a másikat azonban karon ragadta édesapám s azon nyomban szerelmet is vallott neki; közölte: régóta szerelmes (sic!) belé, s ha nem lesz az övé, akkor bizony lelövi. A lány futásnak eredt, faképnél hagyott édesapám pedig ott maradt a pisztolyával és hevületével az útszélen. Hamarost elfogták, mert a mamám nagyon megjegyezte és pontos személyleírást adott róla. Édesapám nem érti a dolgot, noha természetesen korábban már elítélték erőszakos bűntettek miatt. Ezúttal személyi szabadság korlátozásával, illetve megsértésével gyanúsítják. Én csak azt tettem, amit az emberi ösztönöm diktált, válaszolta kérdésre apám, vagyis baszni szerettem volna, illetőleg, ha félremegy a dolog, hát akkor ölni, de kizárólag végső esetben. Meg aztán igaz, hogy elfutottak, ám inkább csak futkároztak, ez már megosztja a felelősséget, nem? Érthetetlen a

hatóság viselkedése számomra. Úgy ütöttek, mintha meg volnának lepődve. Ezt túlzásnak tartom, de elfogadom, másképp is lehet nézni a dolgokat. Tízparancsolat, teszem azt. Ne ölj, teszem azt. De hát azoknak ott az Isten, az öl helyettük. Nem mondom, hogy könnyebb, csak azt: más. Valakinek el kell végezni **.**

*130.***S** zófiában hallgatták ki édesapámat a Scotland Yard terrorellenes ügyosztályának nyomozói a Markov-ügyben. Georgij Markov, aki 1969-ben emigrált, s a BBC világszolgálatánál dolgozott, a Waterloo-hídon sétált, amikor a rekonstruált események szerint édesapám egy álcázott esernyővel mintegy véletlenül (ha-ha, ez jó, véletlenül!) megszúrta; az esernyőből kilőtt mérgezett tűt Markov négy nappal későbbi halála után megtalálták az el 118lenzéki úr lábában. A nyomozás a korabeli viszonyok miatt holtvágányra futott. De most! A visszakeresett akták szerint édesapám, akkor még külügyi harmadtitkárként, 1978 szeptemberében, röviddel Markov halála előtt hamis diplomáciai útlevéllel Londonba utazott, majd a gyilkosság után nem sokkal az addig alacsony beosztású diplomatát (apámat) stockholmi nagykövetté tették meg. Édesapám nem érti a dolgot, őt korábban soha semmiért nem ítélték el (erőszakos bűntettek miatt), természetesen. Igen ingerülten utasította el a The Sunday Times érdeklődését, mondván: az újságnak „semmi köze" ahhoz, hogy őt kihallgatta-e a Scotland Yard, különben is „farkasokkal vagyok körülvéve". Ezt túlzásnak tartom, de elfogadom, másképp is lehet nézni a dolgokat. Tízparancsolat, teszem azt. Ne ölj, teszem azt. De hát azoknak ott az Isten, az öl helyettük – még az oktalan állatnak is minden első fajzatát megölé. El kell végezni **.**

*131.***É** desapámat jó barátság fűzte az Istenhez. Egyszer nagy bajba került (édesapám). Próbálta magát férfiasan, mintegy a hajánál fogva kirángatni abból a sötét gödörből, amivé az élete egyszer csak lett, de nem jutott semmire, illetve aztán valahogy megoldódott a dolog. Közben elmúlt egy kis idő. (Mi egy Isten az Ember nélkül? Az abszolút unalom abszolút formája. Mi egy Ember

az Isten nélkül? Az ártalmatlanság alakjában megmutatkozó tiszta őrület.) Hirtelen eszébe jutott a barátja. Uram, mindig mellettem voltál, ezt tudván tudtam, hátranéztem, s láttam a lábunk nyomát, mind a négyet. És most vagy előbb, amikor a legnagyobb bajban voltam vagy vagyok, nem is tudom, akkor mért nem vagy mellettem? Hátranéztem, s csak két lábnyomot láttam. Így volt, fiam. Ölben vittelek, azért .

*132.***É** desapám a XVIII. században a vallást, a XIX. században az Istent, a XX. században az embert ölte meg .

119

*133.***C** sönd volt már régen, csupán az emberek szívében dörömbölt a világ. Egyszer csak színes, bugyogós török ruhába rejtezkedő török lovasok bukkantak föl az udvarház előtt, azt elébb csellel bevették, majd az utolsó szálig mindenkit lemészároltak. Patakban folyt a vér, agyvelő spriccelt meszelt falra, halott gyermek hasán keselyű. Édesanyám dadogva számolta a napon bűzlő halottakat. Dörömböl a világ. (Legkésőbb ekkor világossá kellett volna válnia édesapám számára, hogy elmehet a fenébe, a francba az ápolgatott-pátyolgatott énjével, az évtizedeken át odaadással, minden apró cizellát kidolgozó finnyássággal dédelgetett egójával, mert ez immár nem számít, nincs, mert a tér nem üres, a világ nem üres, melyet tetszésünk szerinti játékkal töltögetünk, hanem teli: fájással. Bizony! És nyilván nem a boldogtalanságról beszélek, gyaur kutya, mondta a török, mielőtt ledöfte volna édesapámat, de azután nem döfte le: mintha a világ üres volna, melyet tetszésünk szerint töltögetnénk: játékkal.) Édesanyám dadogva számolta a napon bűzlő halottakat: törökül .

*134.***I** hol jön a hír, hogy a pogányság Gimesallyát rabolja, Kara Musztafa megtámadta a békésen legelésző magyarokat, ami szokásuk volt nékik, nékünk meg tűrnünk kellett, Bécs ragaszkodott

ahhoz, hogy a béke érdekében bizonyos mértékig tűrjünk, de most nem tűrtünk. Ráfért már a magyarra egy kis sikerélmény! Mondotta édesapám László bátyámnak: Válassz ki férfiakat, vonulj ki, és ütközz meg a pogánnyal. Én pedig odaállok 120 a vezekényi halom tetejére, és a Haza botja a kezembe lesz. László bátyám úgy cselekedett, ahogy apám mondta neki, és megütközött a pogánnyal. Édesapám, Forgách gróf, az érsekújvári főkapitány, valamint Serényi Pál vicegenerális uram fölmentek a halom tetejére. És az történt, hogy valahányszor édesapám fölemelte a kezét, bátyám volt az erősebb, amikor pedig leeresztette a kezét, a pogány volt az erősebb. De édesapám kezei elfáradtak. Ezért fogtak egy követ, alája tették, és ő ráült. Forgách és Serényi pedig tartotta a kezét, az egyik erről, a másik amarról, úgyhogy két keze fölemelve maradt naplementig. Így gyűrték le bátyáim a pogányt és annak hadát fegyverrel. – Csupán az maradna kiegészítésül, a teljesség szörnyű és banális kedvéért, hogy Serényi 3×, Forgách pedig egy ízben elejtette apám kezét. Az első alkalommal meghótt László bátyám, azon Zöldfikár nevű lovon ülvén, kit nékem ígért vala, együtt menvén, itt édesapám neve jött, János urammal s Marci nevű inasával s vagy húsz lovassal egy nagy sáros pataknak szoríttatott, ahol a ló megesvén vele, gyalog sokáig harcolt s két törököt is vágott le. Végtére a sok sebektől ellankadván, életét letette. Amint ezt a bécsi Hadtörténeti Múzeumban (Heeresgeschichtliche Museum) őrzött sisakján és mellpáncélján is látható, egy kardvágás a fején érte, egy puskalövés pedig mellpáncélja alsó szegélyéből egy darabot kiszakítva hatolt be altestébe. Valószínűleg az utóbbi oltotta ki életét. Ezután Ferenc báró esett el és egy török lefejezte. Tamást több golyó járta át, Gáspár testét pedig tucatnyi kardvágás borította. A döbbenetes véradó, melyet egy családtól, egy napon, egy órában szedett a kegyetlen sors, megrázta nemcsak az ország, de az egész keresztény Európa lelkiösméretét. A császár együttérzését Mansfeld és Puchheim grófok, a pápa vigasztaló üzenetét és áldását a nuncius adta át. Volt szép temetés is Nagyszombatban .

135. **M**iután édesapámat megölték, a hivatal, mely felelősnek látszott lenni az úgynevezett túlkapásért, táviratot küldött a családnak, valamiért azonban nem édesanyámnak, hanem édes 121 apám fiának, aki akkor még karon ülő gyermek lévén olvasni sem tudott. Ez állt a táviratban: Édesapját megöltük. Sajnálatos tévedés történt. Elnézést. Édesanyám elolvasta, nézte, újraolvasta, írhattak volna kicsit bővebben is, mondta végül **.**

136. **A**z újság szerint édesapám kalandos élete regényt érdemelne, s rendkívüli lett a végzete is: brutális módon meggyilkolták kedden délben. A döbbenetes bűntett elkövetője, név nem számít, 24 éves autószerelő, lakos. Édesapámék házassága az utóbbi években megromlott, s 33 éves mamám el is költözött az autószerelőhöz, hiába hogy nincs is autója, ám négy kiskorú gyermekükre tekintettel (ezek mi vagyunk! – csak régebben) mégis visszament apámhoz, de titokban kúrt az Attilával (az autószerelő). Együtt főzték ki a tervet is. Édesanyám értesítette a szakembert, hogy aznap lemennek Tihanyba, ahol déltájban egy ingatlanügynökkel tárgyalnak. Így is lett. Miután az ingatlanügynök, mint aki jól végezte dolgát, távozott, édesanyám pedig a boltba ment tejfölért (a tökleves végett), az autószerelő belopózott a házba, és egy súlyosnak tetsző, súlyos kalapáccsal végrehajtotta az eltervelést, mely kegyetlen bűntett. Az, hogy ez nem volt szép tényleg a mamámtól, jelzi, hogy őt, a mamámat mint bűnsegédi bűnrészest – ez úgy hangzik, mint az, hogy Tarasconi Tartarin – őrizetbe vették. Az a takony, nem az édesanyám, a szeretője, beismerő vallomást tett, a 120 ezer forinttal együtt, amelyet a papám aznap délelőtt, még a halála előtt vett ki a füredi OTP-fiókból. Édesapám életéről a halálán kívül is lehetne mesélni, fotóriporter, grafikus, magyar–svéd kéziszótár, verseket is írt. Kelet-ázsiai gyűjteménye több tízmillió forintot ér. 100 Ft kábé 1 DM-nek felel meg, az értéket tehát így kell tekinteni. Ez a váltószám édesapámat illetően **.**

137. Az 1938-ban épült, csólötti békeév, s azóta a város jelképévé vált völgyhídról napjainkig mintegy 250-en lettek öngyilkosok. Negyven méternyi tiszta zuhanás! A legutolsó kettő szinte még gyerek volt: kézen fogva ugrottak a mélybe. Szerették egymást. A lány, édesanyám, 15 éves volt, a fiú, édesapám, 18; gimnazisták, egyazon középiskolából. Jó tanulók – a mamám nyitott, érdeklődő, édesapám zárkózottabb, befelé forduló. És hogy a dolog még érthetetlenebb legyen: szerelmüket a nagymamáék nemhogy tiltották volna, hanem támogatták. Mindkettőjük családi háttere rendezett, anyagilag biztonságos volt (különösen édesapámé, nemde). Miért?, ezt véste édesapám diáktársa háromszor a padjába, miért. Ám sem a tanárok, sem a pszichológusok nem tudják a választ. A város gyászol, a diákság merő döbbenet. A gimnáziumban a hétvégén mégsem maradt el az alma mater ünnepség – éppen a tanulók kérésére tartották meg –, amelynek az volt a mottója: Az élet él és élni akar! Így ismerkedtek össze édesapámék, konkrétan édesapám édesanyámmal .

138. Édesapám Veszprémben nőtt föl, nem tudni, miért. Ezért a viadukt szóra nagyon érzékeny volt. Ha az arcába mondták, viadukt, elborította a szar az agyát, ütött. (Édesapám Debrecenben nőtt föl, nem tudni, miért. Ezért a kilenclyukú szóra nagyon érzékeny volt. Ha az arcába mondták, kilenclyukú, elborította a szar az agyát, ütött.) (Édesapám, Berlin, Reichstag, ütött.) (Édesapám, Bécs, Heldenplatz, ütött.) (Édesapám, New York, Avenue, ütött.) (Édesapám, Budapest, Novhéttér, ütött.) (Édesapám, Athén, logariazmo parakalo, ütött.) (Édesapám, Betlehem, jászol, ütött.) (Édesapám.) (Ütött.) ( )

139. 1962 óta minden húsvétkor keresztre feszítenek több önkéntes édesapámot a Manilától északra fekvő San Pedro de Cutud településen hívek, újságírók és kíváncsiak tömege előtt. A vétkeikért vezeklő avagy beteg szüleik gyógyulásáért ily módon esdeklő édesapámok (hívők, illetőleg hitetlenek) tenyerét és lábfejét

gondosan fertőtlenített, tíz centiméter hosszú szögekkel verik át a kézközépcsontok között, illetőleg a lábujjak tövében. [123]Apám 2-10 perc időtartamon át függ a kereszten. A Fülöp-szigeteki katolikus egyházi vezetők már többször fölemelték szavukat e rítus ellen, big deal .

140. Nem volt ez szükségszerű halál. Ezer másféle halált is halhatott volna édesapám. Lehetne bele politikát is keverni, hisz mért lesz valaki szivattyús Zalában két doktorátussal, hacsak nem a kommunisták kényszere folytán. Ebben még akkor is volna valami, ha szőrözni kezdenénk az időpontokkal, jócskán 1989 után (vagy 1945 előtt) történt az, hogy valamivel éjfél után kigyulladt az olajkályha egy lakókocsiban az ötrétei tőzegbánya G-2-es telepén. Szivattyúkezelő édesapám fölriadt a tűzre, az égő kályhát felkapta, s a lakókocsi mellett lévő bányatóba dobta. Eddig minden rendben is lett volna (eltekintve apám életének alakulásától és a kályha kigyulladásától). Ám a nagy igyekezetben apám is tüzet fogott. Ekkor kiterjesztette a kályhára vonatkozó teendőket, maga is a bányatóba ugrott, és megfúlt. Meg, mert nem számolt avval, hogy az általánosítás minden részre is vonatkozik, vagyis: a kályha tüze lecsillapodott, a kályha a tó fenekére süllyedt, édesapám tüze is lecsillapodott, édesapám is a tó fenekére süllyedt. A szerencsétlenül járt ember holttestét szombat délután emelték ki a tóból a nagykanizsai tűzoltók .

141. Édesapámat a Schrödinger bezárta egy tömör falú dobozba. A helyzet a következő: a dobozban apámon kívül van egy darabka rádium is, amely egy óra alatt 50% valószínűséggel kibocsát egy bomlási részecskét, 50% valószínűséggel nem. Amennyiben a részecske kirepül, azt még a dobozon belül észleli egy detektor, amely azután kinyit egy szelepet, és ciángázzal árasztja el a dobozt, amitől édesapám elpusztul (gyászolja felesége, értsd: özvegye, négy fia, öt menye, változó számú unokája, valamint tisztelők s tisztelőnők serege). Schrödinger kérdése az, hogy abban a pillanatban, mielőtt

szétszedtük volna a dobozt, megné 124zendő, él-e még az édesapám, mit mondhatunk: élő vagy halott apa van benne? Nos, a helyzet a következő: abban a pillanatban sem azt nem mondhatjuk, apám él, sem azt, nem él, legföljebb azt, ha már mindenképp mondani akarunk valamit, hogy apám vagy él, vagy nem, úgy értve, hogy 50% valószínűséggel él és 50% valószínűséggel nem. Ennél többet nem. Ha kinyitjuk a dobozt, akkor persze látjuk, hogy apám él-e, hal-e. Első esetben 100% biztonsággal állíthatjuk, él, második esetben 100% biztonsággal állíthatjuk, hal. Így viszont fölmerül a kérdés, hogy amennyiben a doboz fölnyitása után halva találjuk Bárczi Benőt, édesapámat, mondhatjuk-e, hogy apám halott volta a doboz kinyitása előtt is objektív valóság volt. Ha nem nyitottuk volna ki a dobozt, akkor apám egy óra múltán is 50% valószínűséggel vidáman élt volna, mint Marci Hevesen. Legalábbis a doboz mint rendszer minden külső megfigyelő számára úgy viselkedett volna, mint amelyben 50% valószínűséggel él egy apa, édesapám. Lehetséges, hogy maga a megfigyelés, a fiúi obszerváció ölné (ölte) meg apámat vagy keltette egyértelműen életre az 50% halál állapotából, ha történetesen azt az eredményt kaptuk? Ezért tilos az apát megérinteni. Akarni ki akar lenni az apja gyilkosa mégha 50% valószínűséggel is. Szerencsétlen Schrödinger azt ajánlotta, tennők ki a dobozt egy hármas útra, ő személyesen nem szívesen vinné, fáj a lába, valami gyulladásféle a lábfejen, be is dagadt a bokája .

142. **A**pám e helyt csupán annyit jegyezne meg félénken, félő, mindannyian a Schrödinger macskája vagyunk, s időnként egy jóindulatú, szeretetre orientált, furcsa, idős, szakállas úr a felhők mögül, hol, apám kifejezésével, mindig kék az ég, kinyúl és fölnyitja a dobozt, amely macska és cián és rádium és detektor (azt, hogy „és”, mondja apám, csak tréfából mondom, mert beszélek), és derűsen megkérdi. Hogy élsz, fiam. S mi mondjuk. Bizonyos valószínűséggel. Ezt mondta édesapám .

125

143. **Ö**rökség, száll apáról fiúra, míg van apa s fiú, Kézikönyv fiak számára, évszám és szerző megjelölése nélkül, németből fordította Tatterpatter Péter. Tárház és lajstrom. Vannak az őrült édesapámok. Föl-alá grasszálnak üvöltözve a körutakon. Átnézel rajtuk, magadhoz öleled őket vagy megosztod velük legtitkosabb gondolataid: secko jedno, fülükben hideg ólom. Ha ugatni kezdenek, simogasd meg a homlokukat, és mondd, bocs. Ha kuss, az nem azt jelenti, hogy megbocsátottak vagy megértettek; az undorító kéj képei torlaszolták el agyukat. Hadd őket kicsint nyáladzni, aztán bassz oda tenyered külső élével a nyakszirtjükre. Mondd megint, bocs. Ne hidd, hogy ez elér hozzájuk, az agyuk tiszta katyvasz, mint egy egérrágta régi papiros, olyan az agyuk, de beszéd közben óhatatlanul aggódó testtartást veszel föl, a világ minden országában némi aggódást sugározna ez a görbeség – ezt a nyelvet még értik. Aztán a kaja, az élelmezés. Mindig legyen a zsebedben húsdarab. Előbb mutasd meg nekik, hús, hogy lássák, hús, aztán mutass a szájukra, hogy lássák, nekik, hús nekik. Ha nem tátják ki a szájukat, hajítsd közéjük, és ha nem kapják el, mondjuk beakad az orrukba vagy a szemüvegükbe, bassz megint a nyakszirtjükre, automatikusan kinyitják a szájukat, potty, már benn is van. De lehet, hogy semmi nem így lesz, akkor sokat nem tehetsz apámért, őrült édesapámokért. Ha kiabálni kezdenek: Kalampáld, empájor!, igyekezz a jelkulcs nyomára bukkanni. Ha azt üvöltik: A sátán fiai ledöfték paripád!, jegyezd be a noteszodba a birtokos személyragok előfordulási gyakoriságát, és ha azt kajabálják: A disznaja

reverendában tanyega csakazértis kalampáld!, akkor jusson eszedbe, hogy egyszer már kérték, hogy kalampáld őket. Kalampáld hát őket. ♦ Igazat és nem-igazat, de olyan apámok nincsenek, akik szándékkal nem-igazat tanítanának. A nem-tudás felhőjéből okít tehát a papám. Édes fiacskám, rágós húst, mielőtt érte kezünket tűzbe tennők, két kővel kiklopfoljuk. Meg is kell fésülni, meg is kell kefélni (mielőtt). De megteszi a vastüdő és a cyklotron is. (A szép nagybátyám vastüdőben halt meg, 1954-ben; nagymama máig zokogna, ha ő is meg nem halt volna.) A marhafartőlevessel kombinált, három órát főzött kö 126römből nyert rozsdalikőr jó tüdőbaj ellen, és jó bennszülött asszonyok csábítására. Azonnal átölelni őket. Vessz el gigászi tomporukban, csukd be szemed, nyisd ki szád, seri, seri (édesapám szerint). A férfiak a következő színű, olcsó üveggolyókkal kenyerezhetők le: babafehér, sötétkék és cinóberpiros – az igazgyöngyre sokszor csak legyintenek. A nem-vadak megnyerése a következő színű, olcsó könyvekkel lehetséges: hóttfehér, barna, moszatszínű – különösen azon könyvek keresettek, melyek (témájuk és faktúrájuk szerint) a tengerről áradoznak. Ha az ördög ördög képében eléd toppan, ne mutass meglepetést. Alkudozz. Ha se üveggyöngy, se könyv (téma és faktúra ellenére!) nem kell neki, kínáld meg egy zöldüveges hideg kőbányaival. Akkor aztán… – Az apatanításban van valami becses. Vagy se. ♦ Némely országban az édesapámok pamutgombolyagra hajaznak. (Sipirc, randa macskák!) Másutt agyagköcsög és befőttesüveg formák. És van, ahol olyan az édesapám, mint az olvasás: egy filmről olvasol az újságban, a filmet már láttad, odavoltál tőle, de még egyszer megnézni nem akarnád, és különösen nem akarnál róla olvasni az újságban: ilyen az édesapám. Olyik (atya!) háromszögszerű. Olyikat megkérdezed, hány óra, ezüstdukátot turház. Olyik parfümöt hugyoz és tiszta alkoholt. Van olyan papám, aki mesés tengeri állattá alakította át magát, és van, ki annak lett meggyőző másolata, kit gyerekkorában utált. Van papám, ki kecske, van, ki tej, van, ki kolostorban spanyolt tanít, van, ki kivétel, van, ki képes volna világméretű gazdasági gondokra rákattanni, de kivár. Van papám, ki páváskodik, bár a többségük nem, legföljebb otthon; van, ki lovat majmol, bár a többségük nem, legföljebb a XVIII. században. Van

papám, ki leesik a lóról, bár a többségük nem, van, ki leesvén, agyonlövi a lovat, bár a többségük nem, van, ki fél a lovaktól, de a többségük a nőktől fél. Van édesapám, ki maszturbál a nőktől való félelmében, van, ki hivatásos nőkkel fekszik le azon nőktől való félelmében, kik ingyen volnának, és van olyan papám, ki egyáltalán nem is alszik, folyvást virrasztva mered a jövőjére, amely mögötte hever. ♦ Az ugrálós édesapám ritka, mint a fehér holló, mindazonáltal fehér holló van, létezik (csak ritka). 127 Nincs az a terem, barokk szála, protekciós panel, amelyben nem volna sok kettő darab ugrálós apám. A legcélravezetőbb őket a kamionok légfékjéhez rögzíteni. Ilyenkor szembenéznek az életükkel, rovancsot csinálnak, s ez jót tesz nekik. 1969-ben vagy 70-ben lehetett, amikor édesapám kiszokott a Népligetbe, ott ugrándozott, miközben egy körülbelül lábnyi átmérőjű barna tárgyat lökögetett maga előtt. Aha, bólintott édesapám fia, egy bűn, ez egy bűn. Volt ott egy merítőháló is, édesapám avval próbálta ezt a bűnt befogni. Reménytelen vállalkozás! Van ebben a kudarcban valami hervasztó, valami szonty. Magát az ugrálást övezi szonty, a kedv szegése. Talán hogy édesapám lába nem ér a földig? ♦ Apaközelítés hátulról javallt. Mert ha úri kedve úgy hozná, hogy beléd, szíve szerint, dárdát vágna, ehhez meg kéne fordulnia, mialatt te időt nyernél s foglalhatnál repülőjegyet valahová. Rukminiba, ahol nincsenek apámok. Viszont a szűzi gabonaistennők takaró alá bújván, a hosszú, nyirkos rukmini téli estéken számunkra ismeretlen módon utódokat nemzenek. Rukmini, jó hely. De ni, mi az ott? Nem más, mint egy dárda. És mindenütt: dárdanyomok, dárda sebzette mindenek. Ám a legjobb még mindig hátulról. ♦ Volt egy konkrét édesapám, gyereke rogyásig, kiket ától cettig eladott a csontgyárnak (vélhetően enyvgyár). Mivel azonban a csontgyár nem vesz át kelletlen, duzzogó kölköt, ezért édesapám a lehető legszeretetreméltóbb apának mutatkozott. Elképesztő mennyiségű kalciumkonfettivel és tengerimalactejjel kedveskedett édesapám fiainak, érdekes, vidám történetekkel szórakoztatta őket, és minden áldott nap csontképző gyakorlatokat mutatott be nekik. A nagy testű gyerek a tuti, tartotta. A csontgyár évente egyszer küldött ki hozzá egy kis kék furgont. ♦ Az apák nevei: Az apákat hívják pedig:

A’albielnek, Aarielnek, Aaronnak, Abának stb. ♦ Minden édesapámnak van hangja, és minden hangnak megvan a saját szörnyűsége, *terribilitása.* Az apahangok csengése különböző: mint az égő celluloid, a hasadó márvány (kora reggel), gemkapcsok éjféli összeütközése, az oltott mész bugyogása a meszesgödörben vagy mint a denevérkacaj. Az apahang megrepeszti még a szemüveget is. Egy édesapa, ha nincsen épp 128 az édesapaság talárjában, lehet, így mondják, hőstenor, suvernyák, vidéki gazdálkodó, mint Berzsenyi, bádogos, bokszoló, autóversenyző vagy ügynök. A legtöbbje ügynök. A legtöbb édesapám legkevésbé az édesapám szeretett volna lenni, valahogy belekeveredtek, túlszínezték, vagy egyszerűen „valaki más” volt kétbalkezes. Pedig ezek közt, a tévedésbőlbeliek közt van relatív a legtöbb finom, tapintatos és szép férfi (miért). Ha egy édesapám már tizenkétszer vagy huszonhétszer lepapázott, nyugodtan nézzünk ferde szemmel reá – az ilyen nem undorodik eléggé önmagától. Ezzel szemben viharos estéken baseballsapkát hord, hogy férfias múltra emlékezhessen – partraszállás Normandiában, bevonulás Prágába. Az édesapámok nem jelentéktelen hányada szeplő nélkül való, az ilyenek vagy kegytárgyak lesznek, melyekkel gyógyíthatatlannak hitt betegeket megérintvén stb., vagy olyan szövegek lesznek, melyet nemzedékek sora studíroz, hogy kiderítse, miként növelhető a szövegellenszenv a végsőkig. A szövegapákat rendszerint kékbe kötik. Az apahang a legrémisztőbb nyakasság eszköze. Áàáàá. ♦ Akár a márványtömb, olyanok az édesapámok, nagy bazi klocnik, fényesre polírozva meg ráncok meg erek! Elállják az utat. Se átmászni, se mellette elslisszolni. Ők az át és az el, s tán még a slisszolni is. És ha az ember megússza az egyik édesapámat, könnyen megtörténhetik vele, hogy már ott is előtte egy másik, vagy ugyanaz, kihasználva az apasági gyorsaságot. Figyeld meg a márványtömb színét és mineműségét. Hasonlítanak ezek egy félig átsütött roastbeef színéhez s mineműségéhez? Apád orcája színe ez s mineműsége. A márvány mellett említendő még az ebfog. Apa ebfoggal nem a világ teteje. Ha rá tudod az ebfogra vetni a lasszód, és a kötél másik végét a nyeregkápára tekered, és a lovad is érti a dolgát, igazi lasszólóként tipeg hátra, míg meg nem feszül a kötél – akkor van

egy kis esélyed. A tatai bálnamúzeumban ki van állítva egy 12 colos ebfog, helytelenül rozmáragyarként azonosítva. A hülye is látja, hogy apaebfog. És a hülye örül, hogy evvel az édesapámmal soha nem találkozott volt. ♦ Ha apád neve (édesapámé) Ferenc, József vagy Mátyás, ásd el magad, vonulj kolostorba, menekülj a Bakonyba. Mert *129* ezek a nevek királyok nevei, de a te apád (édesapám), Ferenc, József, Mátyás, nem király, legföljebb testüknek rejtett zugai őrzik a királyság emlékét. Nincs búval gyakottabb (hervasztóbb) egy volt királynál. Ráadásul az ilyen édesapámok otthonukat a visegrádi királyi várnak képzelik, rokonaikat és ismerőseiket pedig udvaroncoknak, kiket a személyes királyi kegy emel vagy taszít. Az ember így nem tudhatja, „fent” van vagy „lent” van épp, szálló pihe, talajtalan. Ha tehát Ferenc, József, Mátyás, Rudolf, István, Géza – irány az erdő, mielőtt rántanák hüvelyükből jatagánjukat. (Kézcsók a mamámnak.) Az ilyen édesapámmal szembeni mértékarányos viselkedés: a varangyé, a talp- és tányérnyalóé, a nyalizóé, a csacseneré, a júdásé. Ha nem érsz el a Bakonyig, ereszkedj térdre, tedd össze a kezed, s lehajtott fővel tarts ki virradatig. Eközben édesapám föltehetően totál bebaszott, bújj ágyba (hacsak nem zabrálták már el), ha éhes vagy, eredj a konyhába, edd föl a maradékot, hacsak a szobatiszta szakács le nem fóliázott és el nem pakolt mindent. Ez esetben cuclizhatod a hüvelykedet. ♦ Fontos a szín. A vörhenyes édesapámok megbízhatók, főként a mahagóni árnyalatúak. Hasznukat vehetjük: (1) cigánykérdésben, (2) karvalyszögecselés esetén hídépítéskor, (3) segédpüspökök lehallgatásának megszervezésében, (4) ha egy 18 m^2-es tükröt kell a városon átcipelni. Az egérszürke édesapámat, ha lehet, ne. Mert meg van riadva az élettől, minthogy az élet olyan, bizonyos értelemben, mint egy akadálypálya, így egész életünkben csak idegelnénk a fater miatt. Úgy mondják, a csokoládégesztenyebarnák tisztességesek és megfontoltak; ha Isten megparancsolná nekik, hogy szúrják le édesapám fiát, föltehetően azt mondanák, kösz, nem. Ilyen esetben a világosbarna meghallgatná a különböző érveket pro és kontra, az alapbarna félrenézne, a porosbarna fenni kezdené a kését. A bordóbarnák könnyen ingerelhetők, jól

használhatók, ahol csőcselékre van szükség, koronázáskor, lincseléskor. Az elpuskázott merényletek mögött nemritkán skarlátvörösbarna édesapám áll, aki elfeledte a távcsöves puskáról levenni a kupakot vagy hogy hívják. A mandarinzselészínűek hajlanak az obszcenitásra, ami támogatandó, az obszcenitás szentség, mely, 130általában, nem vezet apasághoz: dicsét önmagában hordozza. A foltos, a szeplős, a flekkes, a pettyezett, a tarka, a cirmos, a babos bír egyfajta kedélyes ünnepélyességgel, amely édesapám alsóbbrendűségéből eredeztethető, s a szaglása is kifinomult. A szín nem határozza meg a személyiséget, a viselkedést, ám van némi profetikus, önbeteljesítő szerepe: ha egy édesapám fölismeri a színét, akkor lépést tart a sorsával. ♦ Édesapám és a babusgatás. Ha egy édesapám lányokat apáz össze, életünk levegősebbé válik. Húgaink, nővéreink babusgatásra vannak, s nem ritka, hogy tizenhét-tizennyolc éves korukig babusgatják föl őket. Ez avval a nem elhallgatandó veszéllyel jár, hogy édesapám esetleg le akarna feküdni a lányával, hisz az végtére is oly módon az övé, ahogy sem édesanyám, sem kancás szeretői nem azok. Az előkelő szellem nem torpan meg félúton, állítja olyik édesapám, és rohannak lefeküdni érzéki tomporú húgaimmal, rendben magukra vállalva a rohanásból akkumulálódó fájdalmat is. A zöm azonban nem ilyen. A zömben fegyelmezetten föl sem vetődik a kérdés. De ha húgom beleül az ölébe, ki aki megmondaná, mennyi a mennyi, hol kezdődik a telivér nő s hol a vér a véredből? A zöm tabubarát, sőt van apám, aki még rá is tesz egy lapáttal: „Leverem, Tercsi, a derekad, ha meglátom annak a mocskos Hans-Sebastian Lottermoser, német az eredetiben, kezit hamvas, érzéki kebeled hajlásában!” Vagy jövőbe mutató mozgással: „Ímé, Tercsikém, ez az 50 literes hordó antibabyspray-vel, és látod, itt fönt, sötétebb kékkel oda vannak gravírozva a neved kezdőbetűi, látod?” Ám ez mind semmi. Mert az a fontos, hogy a lányos apa nem fontos. Mintha *hors concours,* versenyen kívül volnának. Így jámborabb, érzékenyebb apaeljárásokra hajlandók. Még az is előfordul, hogy édesapám az, aki babusgatva van. Még az is előfordul. ♦ Időről időre beletörik az ember nyelve édesapámba. ♦ A szakirodalom huszonkét féle édesapámat ösmer, ebből tizenkilenc

mondható fontosnak. Nem fontos a megmámorozott édesapám, nem fontos az oroszlánszívű sem, nem fontos, céljaink szempontjából a szent Apám se. A levegőből hulló, az fontos. Hullik az apám, mit csináljak? Nem tudjuk, mit ért ön apán, mindenesetre ke 131vesebbet biciklizzék. A hulló apa haja száll a szélrózsa minden irányába, orcája lebegő lebeny, majd a fülét éri. Édesapám fiai nyers sonkát tűznek a sapkájukba és ellene vannak a jövedéki törvénynek. Mindazok után, amiket apám értük megtett! Hulló édesapámok a munka, a szorgalom megkétszerezésével akarják megakadályozni a hullást. Azért fontosak, mert a munka éthoszát testesítik meg, mely éthosz bárgyúság. Ezt a félelem éthoszának kell fölváltania, olyan gyorsan, amilyen gyorsan lehet. ♦ Az édesapámok sokféleképp kallódnak, ülve, állva, micisapkában, borzalinóban, atletában, bricseszben, kivingben. Ebéd után elsétálnak, aztán lábuk kél. Gallyra mennek. Vagy otthon „veszik el”, bezárkózva a barkácsműhelyébe (eredendően sufni), vagy elmerülve a szépség feletti szisztematikus elmélkedésben, vagy egy titkos életről való elmélkedésben. A háború, az egy közhelyes, megbízható kallódási pont. (A nagybátyám, édesapám fivére, ő is elveszett a háborúban. Eltűnt. Aki eltűnt, azt sokáig várják. Halálhírének nem ülünk fel, de azután valahogy belenyugodunk. Nem halt meg, de egy idő után nem úgy gondolunk rá, mint élőre. Él, de nem jön már vissza. Bicske környékén látták utoljára. Hátizsák volt rajta és nevetett.) Ezen ténykörülményekkel fölfegyverkezvén föl lehet adni egy hirdetést: Elvesztettem fajtiszta édesapámat, kopott, pecsétes, 184 (182?) cm magas, állig fölfegyverkezve hű 38-as Smith and Wessonjával, „te vén rezgőnyárfa” megszólításra hallgat. Várom a becsületes megtaláló jelentkezését, díjazás megegyezés szerint. Ezek után föl lehet tenni az egyetlen fontos kérdést: tényleg meg akarod találni? Képzeld el, hogy megkerül. És ugyanúgy hordozza a hangját, mint előtte. És ugyanúgy belevájja a mamámba a körmét, miként előtte. És ott van a dárda is. Vagy gerely vagy mi. És ha az is úgy repül a vacsoraasztalnál, mint annakelőtte? Vagyis: hogyan akarsz élni? Akarod-e még egy negyedszázadon át nézni, amint hótt idegesen csikorítja a borospohár talpát? Menjen csak Borneóba. Most mondd: Celebesz. Ott is csikorgatja, ám ez ott majd nóvumnak fog

számítani. De hisztériázni nem mer, a grillsütőt nem bassza ki az ablakon, és esernyő nagyságú böfögéseivel nem fogja szétröfögni a születés 132napi vacsorákat. Nem mer megverni sem, se vizes kötéllel, se mindközönséges nadrágszíjjal. Ne vedd tudomásul az üres széket az asztalfőn. Mondj hálaimát. ♦ Bármilyen okoltságú édesapámmentés esetén az embernek egy pillanatra az az érzése, hogy ő az édesapám, nem pedig az édesapám. Egy futó pillanat. Ez az egyetlen pillanat az ember életében, amikor az embernek ez az érzése. ♦ És hát az apámfasza. Az apámfasza hivatalos, támogatott elnevezése az édesapám pénisze. Mágikus figura. Nyugalmi állapotukban – nem szégyen, ténykérdés – aprók, ráncosak, kényelmesen megbúnak a fürdő- és más nadrágokban, az ember szíve szerint nem is mutogatja őket, bár éppenséggel természeti metaforák, a vargányához hasonlítanak avagy az éticsigához. A mágikusság ilyenkor édesapám más testrészébe húzódik (ujjbegy, homlok). Mi van – mert van –, ha a gyerek, többnyire a hatéves, cserfes lányka, látni akarja? Hát lássa. De csak reggel. És nem reggeli erekció fennforgása esetén. Nyugodtan érintse meg, könnyedén, természetesen, és röviden. Nem cél az érdeklődés fölkeltése! (Épp most tanul írni-olvasni.) Tárgyias, szívélyes viselkedés javallt. Nem kell műsor (dráma)! Mintha a nagylábujjról volna szó. Nyugodtan, kapkodás nélkül betakarni. Nem feledni: érintés, nem tartás! A fiúk egyéni megítélés alá esnek, ijesztgetni őket ostobaság (és fölösleges) volna. Majd a lágyfekély! Érdekes bölcseleti megközelítést vet föl a félmerev apaság, minthogy ezt Arisztotelész a tökéletlenségek közt tudja, e tény hatása az európai szobrászatra (csonkítások stb.) stb. Alapszabály, állítjuk: az álló tag azé, aki/ami állította. Az apámfasza minden tekintetben felülmúlja a nem apait, nem méretét, súlyát és effélét illetően, hanem bizonyos metafizikus „felelősség” okából. Ez még a szegény, hibás és hülye édesapámokra is áll. Afrikai (Mali!) használati tárgyak fejezik ki ezt a sajátos hierarchiát. A prekolumbiaiak nem, többnyire. ♦ Az apák nevei. Az apákat hívják pedig: Badgalnak, Balberithnek, Böllnek stb. ♦ Édesapám fia ismert egy édesapámat, ki egy személyben tulajdonolta a dél-csongrádi medvekutakat. Olyan embernek ismerték (édesapámat), kinek elvei vannak, ki egyetlenegy

gyermekét sem falta föl, soha és semmikor, bármennyi 133re kuncogott is a krajcár a zsebében. És mégis, a gyerekek, egyik a másik után, tünedeztek. ♦ Lám, az édesapámság központi gondolata, gyökere: a felelősség. Felelősek, hogy ne roggyon ránk az ég, ama isteni harmónia, azután hogy ne nyíljék meg lábunk alatt a föld. És, ez a legfontosabb, ne haljon meg a gyerek, legyen élelme, és ha hideg van, pléd. Édesapám bátran és állhatatosan édesapa; ez jellemző rájuk (eltekintve a gyermekrosszulbánásmód, a gyermekmunka, valamint az istentelen gyermekmegbecstelenítés eseteitől). Nő hát a gyermek, mint a dudva, jól dolgoztál, Józsikám, a gyerek kirügyezett a családfán, állása is van, karvalyszögecset árul, barátnője is van, neked tetszik, és már impregnálta is, jön a gyerek. Börtönben sem ül, nem kábítózik. De fölfigyeltél már arra a kis szájszéli vonaglásra ott a szája szélén? Ez azt jelenti, hogy rühelli a Kisjózsit, azt jelenti, hogy a bal nadrágszárban lefűrészelt csövű sörétespuskát, a jobban húsvágó bárdot tart, neked tartogatja, az alkalmas pillanatra vár. Édesapám paff. Én pelenkáztalak, te takonypóc! Hiba. Részint nem igaz (tízből kilencszer édesanyámok cserélik a pelenkát), részint fölidézi Kisjózsiban dühe okát. Azért dühös, mert ő kicsi volt, te meg hatalmas, még az árnyékod is nagyobb, mint ő, dehogy, nem ezért, azért dühös, mert számodra föltétek voltak adva, ő meg szükséges volt, nélkülözhetetlen, nem egészen, azért őrjöng, mert amikor kimutatta irántad való szeretetét, nem vetted észre, amikor szeretett, nem vetted észre. ♦ Amikor egy édesapám elhalálozik, édesapámsága visszaadatik a Mindenható Atyának, ki minden halott édesapám szummája. (Ez nem definíciója az Atyának, csupán létének egy nézete.) Az édesapámság azért adatik vissza az Atyának, mert először is ott a helye, másodszor meg, hogy ne édesapám fia kapja. A hatalom átadását méltó szertartások kísérik; cilindert égetnek. Édesapámatlanul, árván, meg kell küzdeni (kinek) édesapám emlékeivel. Igenek, nemek rángatják édesapám fiát. Hol, mikor volna ő ő? – Soha, sehol egészen, ő immár mindig részben ő is (édesapám). Ez édesapám utolsó merénylete. ♦ Az édesapámgyilkosság illem és törvény ellen való, és mellesleg tökéletesen fölöslegesen édesapám utólagos igazát bizonyítaná 134(„te jellemtelen apagyilkos, te!"). Vágyni lehet, de

tenni nem. És szükségtelen. Szükségtelen édesapámat megölni, az idő, e hű szolga, majd bevégzi munkáját. A te valódi feladatod nem ez. Légy édesapámmá, de haloványabb kiadásban. Ha futballozott, vízipólózzál. Ha három nyelven beszélt, beszélj kettőn (vagy egyen). Ha ezredes az ulánusoknál, te őrmester. Ha ő 184 (182?) cm, te 178… Ha ő matematika szakos, te matfizes. Gyakorold édesapámat, menj végig a lajstromon. És ne feledd: illem és törvény. És az idő **.**

144. **É**desapám, a halott apa, hozott ötlet, meghalt. Oh, Donald! Menjünk, mondta neki édesapám legidősebb fia, és kisétáltak a temetőbe. Szemerkélt az eső, igazi temetésidő, több százan állták körbe a gödröt fekete ernyőikkel. Hát ez az. Hát mi ez az az?, kérdezte a halott apa. Az. Ez a nagy akna? Ja. A húgom elfordította az arcát. Édesapám és a fia a gödör szélén álltak. Arrébb bulldózerek. Valamit építenek ide? Semmit. Milyen hosszú a gödör. Amennyi kell, gondolom. Édesapám újra a mélybe pillantott. Ó. Értem, értem már… És ezek? Úgy vannak iderendelve? Szerettük volna neked megadni a végtisztességet, koszorú, zene, gyászoló tömeg. És gyapjaska, gyapjaska nincs? A húgom fölemelte a szoknyáját. Szép arany, mondta édesapám. Szép tágas. Ez minden? Ez minden, válaszolta a húgom. Sajnálom, papa. Ennyi azért mégis… Hol az élet él. Jó kis problematika. Enyém is, tied is. Sajnálom. Szép arany, mondta édesapám, szép tágas, és oda akart nyúlni. Nem, kiáltott föl édesapám fia. Nem, kiáltott föl a húgom. Micsoda, még csak meg sem érinthetem?! Nem. Egy ilyen, már elnézést, pocsékul szervezett utazás után? Még érinteni se? De hát mit csináljak? Feküdj a gödörbe. Élve akartok eltemetni? Már nem vagy élve, elfelejtetted? Nem akarok belefeküdni a gödörbe. Ki akar. Szemerkél az eső. A húgom a sír szélén áll, fölemelt szoknyával. Nem tehetném a kezemet oda?, kérdi a halott apa. Mintegy utolsó kívánságként? Elutasítva, mondja édesapám fia, illetlenség. Én az aranygyapjasrend birtokosa vagyok, kiált föl édesapám. Drágám, drágaságom, mondja a húgom, feküdj a fekete mélybe. Nem fog fájni? De. De majd fogom a kezed. És ez minden? Ez volna a vég? Ez, de majd fogom a kezed. Hát jó… Jól csinálom? Papácska,

nagyon jól csinálod. Kétlem, hogy lesz még valaki, aki ilyen jól fogja csinálni. Kösz, jólesik. Ekkor édesapám fia a gyapjúra teszi a kezét, a szoknyán át. Mássz, mondja a húgom, fogom a kezed. Egy merő elragadtatás vagyok. És leszel, mondja a húgom, egy merő föld. Szomorú, ám szükségszerű. Egy pillanatra még életben maradni… Megoldható, mondja édesapám fia. Édesapám belefekszik a gödörbe, kinyújtózik. Pont jó. Benn vagyok, kiáltja lentről. Őrület, mondja édesapám fia. Grandiózus; hogyan csinálja?! Lyuk, gödör – de benne vagyok. A húgom tartja a kezét. Egy pillanat!, kiáltja édesapám… Bulldózer ■

145. Édesapám rezgő nyárfa, már csupán egy dolog foglalkoztatja, a végrendelet. Egyébként ül a napon. Ha eléri az árnyék, fölsikolt, s valaki arrébb tolja, vissza a napra. Ha rájön a végrendelkezés, vad tűz lobban a szemében (vagy csak játszik? lobbantja? vadítja?), magához rendeli a húgomat vagy az öcsémet vagy édesapám legidősebb fiát, és diktálni kezd. Négyezer kötetes kabalisztikus könyvtáram. Száztizennyolc cikloida-gyűjteményem. Vésőim. Az egyenes vésőm, a görbe vésőm, a kanyarvésőm, a V-vésőm, az U-vésőm, az 5/32˝-vésőm, a 3/8˝-vésőm. A négy kupásvésőm és a szúróár. A páholyom az Operában. A Bennie Moten-lemezeim. A Thonet-hintaszékem. A hadsereg. A hadsereget kinek szánod? Akarod? Mi a túrót csináljak egy hadsereggel? Raportíroztathatod, meghajthatod őket, mint Singer a varrógépet. Aztán díszszemlék, vezérkari vacsorák, zászlót felvonni, zászlót bontani. Esze Tamás satöbbi, emlékszel. A határokat megvédeni, gyepűszolgálat. Nándorfehérvár alá vezényelni őket, egyszóval sokrétű a fölhasználás módja. Viszont nem olcsó a zsold, az abrak, a tévé. Ha olcsót akarsz, akkor vegyél Trabantot. Jó, jó, napoljuk el a kérdést. Sok minden volna még, ezeket tekintsük át „elegyességek” címen. Akarod Reginát? A hölggyel nem találkoztam, a hölgyet nem ösmerem, írjad kérdőjellel. Egy végrendeletben nincsen kérdőjel, ez a legkáprázatosabb az egészben! Nincsen kérdőjel! Nincsen kérdőjel! Érted? Érted? Érted? Ne sírj, édesapám ■

*146.***E** z mi? Olvassa el, édesapám. Ez egy végrendelet. Kié? Úgy gondoltuk, én és testvéreim, édesapám vérei édesapám véréből, hogy ideje volna édesapámnak a halálra vonatkozó óvintézkedéssel élni. Oly sok a fölkészületlen indulás az út végén. De én nem akarok, én nem akarok az út végéről rendelkezni. Akarni, édesapám, senki nem akar, mindazonáltal ez egy előre látható valami, lépés, és mi arra gondoltunk, én és a testvéreim, hogy lásson édesapám is előre, és édesapám az ő bölcsességében lépje ezt meg édesapám. Na ja, az én bölcsességem. Az bizony végtelen. És fölülmúlhatatlan. De én akkor se akarom. De mikor pedig az előrelátás és a bölcsesség volna édesapám két legfényesebb erénye. A francba, nem akarom. Nincs még itt az ideje. Tudja, édesapám, az idő ideje… biztos megvan annak is az ideje, csak épp, de ahogy jónak látja, édesapám, ha édesapám úgy látja jónak, hogy az ügyei egy undorító, elhanyagolt zűrzavar züllött katyvaszában maradjanak, akkor természetesen… Én még ehhez fiatal vagyok. Kéretem a kondomomat. Fiaim, ti pedig menjetek a picsába .

137

*147.***A** mennyire édesapám fia édesapámra emlékezik, nála minden valami torz, bakugró logika alapján működött. Édesapám fia hétéves volt, amikor apám mint művész bevette magát egy úttörőtáborba, ő pedig „mellette” volt. Egyszer ült a kihalt ebédlőben és borscsot evett. Édesapám vele szemben – „kitttűnő” állapotban. Nézte, amint evett. Egyszer csak felé nyújtotta a kezét, ujjai csigaszerűen begörbítve, aztán a csiga hirtelen kirúgta magát, és megfricskázta az orrát (édesapám). Előbb csillagokat látott, aztán eleredtek a könnyei. Előtte volt a hatalmas tányér piros borscs, a könnyei pedig egyenesen belepotyogtak. A szakácsnő, aki mellettük ült, felvisított: Mit piszkálod azt a gyereket, te részeg hülye. Teljesen tökkelütött vagy, mi?! Édesapám fia, mint mindig, édesapám védelmére kelt: Maga ezt nem érti, apám jó ember, csak viccel! A szakácsnő törölgetni kezdte a szemét, aztán elment valahová, és

hozott a fiúnak süteményt, kandiscukrot meg két pohár vegyesgyümölcskompótot. Tovább evett, apám pedig egyszer csak megszólalt: Na fiam, finom ez az édesség? Az ő véleménye szerint is, meg annak a kornak a fölfogása szerint is, amelyhez tartozott, a „gyermek könnycseppjé”-nek problémája egyszerűen megoldható volt. A forradalom mérlegén a vegyesgyümölcskompót láthatóan többet nyomott egy könnycseppnél. Édesapám fia mostanra azonban már rég elfelejtette a szájában könnyedén szétomló kandiscukor ízét is, meg a kompótban felázott édessüteménymasszáét is. Csak nagy vonalakban, asszociációk alapján tud visszaemlékezni az egészre. De megmaradt emlékezetében a vályúnyi vörös borscs, a belehulló, áttetsző, forró könnycseppek, a feje búbján a tom 138 pa fájdalom és a félénk önvád: miért? mi olyat tettem? – mert hiszen biztosan tett, egyébként nem kapta volna ezt a pörölycsapást… A kompót nem válaszolt, csak arra volt jó, hogy elvonja a figyelmét. A választ csak évtizedek múltán találta meg. És most, édesapám méltó gyermekeként, édesapám fia az idő távlatából édesapám felé nyújtja a kezét, és acélrugóhoz hasonlatos ujjával orron fricskázza. És édesapám szeme belefolyik a borscsba, agyveleje kibuggyan véres szemgödrén. Édesapám gyermeki mozdulattal hozzádörgöli kézfejét a fekete üreghez, és vakon sírni kezd. Édesapám szeme: végtelen zsákutca.

148. **V**iszont: egy minden bizonnyal fehérorosz édesapám tizennyolc éven át azzal gyanúsította anyámat, hogy megcsalja. Erről soha nem beszélt vele, de titokban pokolian szenvedett. Tizennyolc éves lelki agónia után kérdőre vonta anyámat, aki meggyőző őszinteséggel azt felelte, hogy a gyanú tökéletesen alaptalan. Apám nyomban átsietett a szomszéd szobába, és agyonlőtte magát. Nem tudta elviselni azt a gondolatot, hogy ennyi ideig feleslegesen szenvedett.

149. **É**desapám igazságra törekvő ember volt, minthogy szívesen ismételgetett fölfogása szerint nehéz úgy hazudni, hogy az ember

nem ismeri (ösmeri) az igazságot (Horthyra-e, a sopronkőhidai börtönben ülvén a németekre-e vagy egyenest a kommunistákra értette-e, nehéz megmondani). A szokásosnál erősebb kapcsolat fűzte őt a mondathoz, a kimondáshoz. A beszédhez kell egy kis (fölös) erő, a mondathoz egy kis ön-állítás. (Talán önáltatás is, de ezt tekintsük mégis lapszusnak.) Édesapám „minden tekintetben kissé nagyobb volt az életnagyságnál”. Amikor született, hat kilóval született. Isten szerint a magány rossz. Minden embernek van egy mondata, melyet élete folyamán megért. Az én papám ezt értette meg, ezt a rosszat, és egész életében ez ellen küzdött. Nem élt szigorú életet, a legkevésbé sem szigorú életet élt – mint szabadkőműves a Zur gekrönten Hoffnung nevű 139 elit páholy tagja, melyet a francia nevelésben részesült Ferenc császár alapított, kinek kvázi pajtása és kísérője diszkrét éjszakai kirándulásokon, a bécsi társaság közkedvelt Quin-Quinje, Mozart neki írta híres Szabadkőműves requiemjét (Köchel szerint a 477-es számú), és róla mintázták a Rosenkavalier főszereplőjét –, a Szentírást azonban szorgalmasan forgatta. Alkatának megfelelően: kimazsolázta. A szomorúság okait lajstromozta – minthogy az örömmel ellentétben, amely az üdvösséghez és Isten jelenlétéhez kapcsolódik, a szomorúság az Istentől elválasztó bűn keserű gyimelcse. Meddig tart ez, Uram?, tette föl apám a kérdést. (Van, aki az antropomorf istenképzetet megalázónak tartja, megalázó Istenre is, az emberre is. A papám nem tartozik közéjük.) Meddig rejted el orcádat előlem? Meddig kell magamban tanakodnom, és bánkódnom szívemben naponként? Meddig kerekedhetik fölém ellenségem? Semeddig; ellensége volt édesapámnak bővén, de akkortájt kerekedni nem kerekedtek. A család két fényes generációja torlódott itt egymásra, elzárva – elfogultan, finomkodva úgy lehetne mondani: akarva-akaratlan – az utakat szinte mindenki más elől. Mindenütt beléjük botlott az ember. Az apa és a nagybácsi hithű labancok voltak, a Pálffy emberei. Nagyapám innét is nősült, „darázsderekú Pálffy Szidóniával” kötött házasságot, aki azután tizenkét gyereknek adott életet, köztük apámnak. Amikor József onkel országbíró lett, a soros országgyűlésen éppen a nagybeteg Pálffy János helyett elnökölt, s noha akkor a német szabású ruhák divatoztak, ő magyar viseletét

végig megtartá. A királynő kedvelte őt, mikor azonban megvallá, hogy a német főemberek nem rokonszenveznek a magyarokkal – nézze, gróf, még mindig fintorognak a kuruc ágyúk bűzétől!, a rokon fintorogva hallgatta –, ezért ő, a királynő, ezek, a magyarok, mellőzésével intézi elhatározásait, akkor József őszintén ezeket felelé: Felség. A gyanú századok története által jogosult. Példákkal nem hozakodom. De birodalmát irányító keze ne remegjen, ezen antipáthia nem a királyné személye ellen irányult. (…) Az országos követelések ősi törvényeken alapulnak, melyekre örökké esküt tettek le, de melyeket soha meg nem tartottak. És hogy ezt mondotta az öreg 140labanc, a királynő sírva fakadt és szerencsétlen helyzete felett panaszkodott. Ez július 17-én történt Pozsonyban. Volt még az Antal úr is, aki viszont a fejedelemnek lett sírig hű tábornagya, minek következtében minden vagyona a másik két testvéré lett. Ám ez nem vert közéjük éket, igen szerették egymást. Édesapám az új génius-generáció legifjabb tagja (fivérei: Miklós, szentpétervári követ és Károly, az egri püspök, a Ho-Si-Minh főiskola névadója), briliánsan intelligens, európai műveltségű, kitűnő ízlésű, jóképű (képe a Magyar Történelmi Képcsarnokban) és gazdag úr; húszéves korában mosoni főispán, huszonhat évesen császári és királyi kamarás. Mindazonáltal a bánat kísérti az embert minduntalan. Könnyek kenyerét esszük. Elvileg világos a helyzet: az ember mérhetetlen szenvedése mögött látni a bűnt mint annak igazi okát. Az Írás a Megváltóban rámutat az orvosságra: ha a szomorúság a bűnből ered, akkor az öröm az üdvösség gyermeke. Édesapám ezt azért ilyen tisztán nem látta át, inkább az a földies, sztoikus jellegű nézet volt az övé, amelyik igyekszik elkerülni a szomorúságot, tudva, hogy az Úrnak félelme üdíti a szívet, ujjongó örömöt ad: hosszú életet. Ezt: hogy az élet, az élet hosszúsága önmagában is öröm: ezt tudta az én édesapám. Sokat dolgozott, a XVIII. század az építés százada, a család legízlésesebb kastélyának építtetője Cseklészen, őt dicséri a hajdani Magyar Kancellária Bank gasse-i átépítése (a legszebb követségi épület Bécsben), és mindeközben mint a híres Gavallérok Társaságának vezéregyénisége ágyról ágyra járt – nemritkán druszájával, a császárral. (Ágyról ágyra: így is telik a XVIII. század.) Mária Terézia prüszkölt, nem szerette a léhaságot,

komoly asszony volt. Apám sem komolytalan, de a komolyság nagyon közel állt benne a komolytalansághoz, hol ez, hol az bukkant elő, s e bukkanásnak ha létezett is rendje, nem kiszámíthatón. Édesapám elszántan volt léha, ami nem a léhaság akarását jelentette, hanem annak szabadságát, szabadjára eresztését, mindez beágyazva a bánat elleni globális viadalba. Az alattomos szív búbánat forrása, de az ügyes ember visszafizet neki, mondja az Írás. Édesapám, úgy tetszik, ágyból be, ágyból ki, egész életében ezt a visszafizetést intézte. (Kuriózumként álljon itt, hogy ő vezette be egy rendeletével a francia mintára alakult zaci intézményét Magyarországon.) Bárhogyan kanyargott is az éjszaka, mindennap kilenckor már uralkodónőjénél jelentkezett. Mária Terézia hosszan nézte a férfit, kinek arcából, a szemekből, a szemek árkaiból nem volt nehéz kiolvasni az elmúlt éjszakát. Kimondta apám nevét, szigorúan, kellemetlenül, mintha felelés volna, Kovács! Édesapám ingerülten lehajtotta a fejét. Mit motyog?!, csattant fel a császár- és királynő. Nem követelhetem meg alattvalóimtól talán, hogy teljes, nyelvtanilag hibátlan mondatokban szólítsanak meg? Alapjában véve kedvelte apámat, pontosabban a tehetségét; a tehetségének nem bírt ellenállni. De a könnyelműséget megvetette. Édesapám rávigyorgott a császárnőre. Bizony hogy megkövetelheti felséged. Sőt, meg is kell követelnie. Abban a pillanatban, ahogy felséged trónusa előtt dadogni fognak, suk-sükölni, amint a mellékmondatok lötyögni fognak a főmondaton, mint egy rossz zsanér, megbocsát, melyet ide-oda lenget a wienerwaldi szél, abban a pillanatban, amikor a szótlanságot vagy az ékesszólást a hablatyolás váltja föl, vagyis amikor felséged jelenléte, pillantása nem mozgósítja azt a belső erőt, amely egy mondat teremtéséhez kell, akkor… Ne folytassa, gróf. Hacsak nem akar a fiamhoz hasonlítani. Nem, nem akarok, hajolt meg bájosan apám. Ez már apám legidősebb fiának születése után történt. Édesapám őhozzá, a fiához sem akart hasonlítani. Megneszült, amikor gyerekei születtek. Minden újabb ember, akihez köze van, köze lesz, újabb alkalom a szomorúságra. A gyerekek dolgában próbálkozott szigorral (ha kényezteted fiad, majd rémületbe ejt, s ha mókázol vele, csalódásodra lesz; ne enyelegj vele, mert hátha megbánod, és végül

neked vásik bele a fogad), próbálkozott – a kerülőutakat levágva – a reménnyel (ha egy apa meghal, mintha nem halna meg, mert hisz hátrahagyja saját hasonmását), próbálkozott a békességre való törekvéssel (a bölcs megfontoltságra támaszkodó szív sohasem csügged el), ám végtére is ő azt szerette volna, ha kizárólag anyámhoz volna köze. Ez, lássuk be, sikerült neki. Az volt a döntő év, amikor elnyerte a Direktor des Hofspektakels titulusát, s így ő lett a Burgtheater egyeduralko 142dója – ami természetesen azzal is járt, hogy a szokásos évi deficitet módjában állt „zsebből” fedezni. Drága megtiszteltetés! Ó, unser lieber Quin-Quin! Hát mégis kecskére káposztát!?, susogtak a bécsi szalonok. Az északi szél esőt szül, a suttogó nyelv pedig haragos arcot. Édesapám kerülte a haragos arcot, szívesebben nevetett. És persze meg-megkóstolta a reá bízott káposztákat. A hatalom, szó szerint, vonzó. Még akkor is nevetett, amikor jó sorsa összehozta Antonia Nikoletta Richarddal. Antonia Nikoletta is nevetett, nevetős nő volt. Világra szóló dolgot ugyan nem művelt, de a szíve, az elméje, a teste rakva volt olyan tulajdonságokkal, melyek vonzották a magyart hozzá, és ebben az értelemben édesapám mindenekfölött magyar volt. A mamám nem a hamleti értelemben vett nő volt, nem rejtély az ő világa, hanem szíve nyitott könyv, amelyben mindenki lapozgathat. Színésznőként tehetségtelen, könnyelmű, sugárzó. (Erősen királypárti, fölötte katolikus asszony, de lefejeztetésének híre – hogy Thököly Imre őt elfogatván, szorongatván fejét vette – merő tévedés, édesanyám Thököly oly logikus bukása után is sok éven át jó egészségben élt, kedélye mit sem hanyatlott, étvágyára vonatkozóan pedig az igaz, hogy ha egy egész Márton-napi ludat nem is, de kacsát együltében elfogyasztott. Ettől még Thököly lehetett volna hasznára nemzetének, gonoszkodott aggastyánkorában apám, de rémlik, csupán Thaly Kálmánnak lett hasznára. Aki Thaly viszont kétségtelen színesebbre csinálta a magyar álmokat.) A papám s mamám személyében két könnyelműség találkozott, és sokan várták, hogy e kettő egy új komolysággá egyesülne – ám nem így történt. Bár komolyan megijedtek; amint kiderült számukra, hogy úgymond egymásra találtak, megijedtek; mégpedig attól, hogy lám, találtak valakit, akitől nem kell félni. Ettől aztán, hogy milyen szép

kerek a természet, mert hisz ők is, hogy kikerekedtek, megtalálván másik felüket, megrendültek. A saját szerelmük tiszteletet ébresztett bennük a világ iránt. Édesapám ekkor harminchét esztendőt tudhatott maga mögött, kinehézkedte már a helyét a világban, és ez a hely fényes volt és tágas. Magos. A könnyelműség nem részleges, nem elégszik meg kiválogatott fragmentumokkal, ha 143 nem mindenre kiterjed, még inkább: semmit nem kímél, ám ritkán radikális, a könnyelműség nem vihar, amely tövestől csavarná ki az életnek azon fáit, melyeket komoly, felelősségteljes képpel ápolunk napról napra, ennél szelídebb, gyöngédebb, akár egy könnyű, őszi (párizsi) eső, hajnali köd vagy áprilisi napsugár, amely alig melegít, de azért könnyezni kezdünk, s a könny fátyolán át nemigen látjuk az említett fákat, hol nekikbotlunk, hol észre sem vesszük őket. A könnyelműség kedves; van benne arány. (Vagy csupán az édesapáméban? Hiszen a könnyelműség nem kiegyensúlyozott, nem betontömör, inkább lenge pihe, kiszámíthatatlan – az aránytalanság melegágya.) Apám vad kóválygásaiban sem feledkezett meg polcos hivataláról, és ottan sem hagyta el legszemélyesebb vágyakozásait. Nem hitte, hogy rosszon keresztül jóhoz lehet jutni, nem hitt a nehézségben, a fájdalomban, nem hitte, hogy teher alatt nő a pálma, kizárólag az örömben hitt és a jókedvben. Es muß immer Spaß dabei sein! Természetesen Istenben sem hitt, Isten túlontúl morcosnak tetszett számára. Édesapám a földet a legkevésbé sem tartotta a siralom völgyének. Avval tisztában volt, hogy nehéz is volna az ő szerencsés életéből kipillantva így látni a világot, világos volt, hogy fölfogása nagyon is a saját személyéhez van kötve, így a kijelentés (vagy az ellenkezője) inkább a kijelentőről szól, mint a benne foglalt állításról (vagy az ellenkezőjéről). Hát persze, hogy személyes az ő világról való gondolkodása, mi más is lehetne!? Nem inkább úgy van ez, hogy az Úr őt éppen azért teremtette, hogy ezt a személyességet képviselje? Érti ő, hogy nehezebb a gazdagnak bejutni a mennyek országába, mint a tevének átbújni a tű fokán, de nem hiszi, hogy a közepesen jómódúnak vagy a szegénynek könnyebb volna. A tevét meg tessék trenírozni. Az élet értelmetlenségét és kegyetlenségét is vidámnak képzelte. Védte volna a teremtést a Teremtővel szemben. A

hitetlenség a vallásosság nyelvét beszélte. Édesapám végtére is nem Istenben nem hitt, hanem a bűnben. A könnyelműség nem hihet a halálos bűnben, nem képes föltételezni önmagáról, hogy ennyire képes volna Istenét megbántani. Ellentétben az Istennel, aki nagyon is képes ezt föltételezni. 144Úgy tűnik föl, az Isten folyton a bűnről kívánna az emberrel beszélni. Mintha más téma nem is volna, csak ez a hideg borzongás a bűnösségről. De hát köztem és közted nem ez volna az egyetlen, a lényegi különbség?, kiált az Úr értetlenkedve. A papám ebből az egyetlent fogta föl, és a teremtés dicséretébe fogott. Az Úrnak a különbséget is muszáj volt hangsúlyozni, nem gondolta, hogy ez valami zsidós szőrszálhasogatás volna, végül is ténykérdés, orcahasonlatosság hin oder her, német az eredetiben. Intette volna szerénységre apámat, aki azonban nem volt szerénytelen. Ez okozott nehézséget. Ő igenis tisztelte a hierarchiát, annál is könnyebben, mert abban előkelő helyet foglalt el. Így nem kunszt, morgott az Úr. De senki nem is állította, hogy nehéz, vágott vissza apám ingerülten. Ismét az az előföltételezés, mintha a könnyű eleve kevésbé volna értékes, mint a nehéz. Olyan ez, Uram, mintha én azt mondanám, könnyű úgy Istennek lenni, ha az ember, bocsánat, mindenható. Tetszene próbálni nyugdíjasként vagy gimnáziumi tanárnőként, már elnézést… Kegyes Isten! Tőled nyertem személyemet és tőled a sorsomat. Ne várj hálátlanságot tőlem. Röpülve futok, mert sorsom engedi, és arra, amerre bensőm terel. Édesapám tudta, nem engedhet meg magának mindent, de sokat megengedhet magának, és mert ezt tudta, még többet is megengedhetett magának. Tudta, mit szabad, mit nem szabad, és ilyenkor többnyire az is szabad, ami nem szabad. Anyám polgárnő, polgárnőt nem szabad feleségül venni. Rendben. Megkérjük tehát, előre kialkudott taksa mellett, a már élemedett korú, menekült francia nemes urat, de Durville-t, venné el a kiszemelt színésznőt, majd halálozzék el, lőn, s így július 6-án sietve oltárhoz vezetjük az immár Baronesse de Durville nevet viselő barátnénkat. Édesapám (természetesen) jól kalkulált, a társadalom nem ragaszkodik saját elveihez, ha nem bolygatják saját stílusát; ott és akkor: a deliquens tudjon tálalni. Még a bécsi fiakkeresek is tudván tudták, hogy Richard kisasszony

(másodszereposztásban: édesanyám) sem nem tőről metszett Durville, sem nem tőről metszett baronesse, a tőről csupán az álházasság pecuniális háttere lett metszve, amiről szintén az egész város jól volt informálva, mégis a bé 145csi szalonok közismerten rosszindulatú dámái is csak elismerően ciccegtek rossz fogaikat legyezőik megé rejtve a kedves Quin-Quin (másodszereposztásban: édesapám) legújabb mesterfogásán. Papám növekvő befolyásából – elébb udvari kancellár, 64-ben a Szent István-lovagrend nagymestere, 65-ben magyar királyi főkamarásmester, 71-ben aranygyapjas lovag, 73-ban főudvarmester és 83-ban horvát bán, ami mégiscsak a harmadik magyar közjogi méltóság – még arra is futotta, hogy a derék öreg Durville első házasságából való fiát valóban báróvá polírozza. A tehetség az mindig fölösleg, túlzás, természete szerint mértéktelenség. Nem kell beosztani; a tehetségtelenség, a tehetség hiánya az, amit be kell osztani, amire vigyázni kell, mint a szemünk fényére, amivel nem szabad felelőtlenül dobálózni, amit el kell tennünk jobb (rosszabb) napokra. A jósággal nem kell, mondta apám, a rosszasággal kell spórolni, a garasoskodást a leggazdagabb embernek is ki kell élnie valahogy. A házasság nem változtatta meg édesapám fősodrát, mindenesetre a későbben Bécsbe látogató francia unokaöcs, Bálint László némi csodálkozással jegyzi föl naplójában, hogy nagybátyja föltétlenül hűséges ex-színésznő feleségéhez. Tud valamit a kicsike, rosszindulatúskodott Bécs. Pedig anyám valamit tényleg tudott. Ekkoriban nem zavaros, viharos idők jártak, hogy minden esztendő meghozta volna a maga bánatát és veszedelmét, nem úgy volt az, hogy az egyiken még túl sem estek, már nehezedett rájuk a másik; ellenkezőleg, fejüket álomra mindig gond nélkül hajthatták, tudták, mire virradnak másnap, egymásban nem azt a külső örömöt találták föl, melyet az élet megvont tőlük, nem a folytonos baj, a meg nem szűnő csapás vitte közelebb egymáshoz, nem ez nyitotta meg szíveiket; nem az történt, hogy minél mostohábbnak mutatkozott a sors, minél jobban tombolt a vihar, annál közelebb húzódtak egymáshoz. Mindazonáltal közelebb húzódtak egymáshoz. Ha igaz, hogy hajdanán férfi s nő egy volt, vagyis mindannyian elveszítettük a felünket, akkor apám megtalálta az övét. Ehhez kevés lett volna

édesanyám testi s lelki kedélye, még a könnyelműség sem lett volna elegendő (mert annak annyi iránya van, merre könnyelmű, ez a kérdés). Anyám 146 tényleges tudása abban állt, hogy támogatta apámat az Isten elleni küzdelemben. Vagyis a bűn elleni küzdelemben. Édesanyám egyszerűen fölszámolta a bűnt (természetesen ez édesapám felől értendő). De nem az történt, hogy anyám lépett Isten helyére, még csak nem is az, hogy anyám mint valami bunker (vagy szoknya) apám védbástyájává lett volna, ahová apám elbújhatna, s mert ott jól érzi magát, testestül-lelkestül, szívesen marad, nem törődve a külső világgal. Nem. Édesanyám nem elbújtatta apámat a világ elől, hanem teremtett egy világot, olyan világot, amely nem folyamatosan a bűn fenyegetésében létezik. Nem a bűnbeeséstől való félelemben és fakóságban. Áporodottságban. Amint anyám színre lépett, apám színpadára, apámnak már nem kellett attól tartania, hogy magára hagyja őt az Úristen. Nagy színésznő volt anyám ezen a színpadon, csak a legnagyobbakhoz mérhető. Édesapám korán kelt, szerette még a reggelije előtt elintézni a hivatalos aktákat, a levelezést, édesanyám pedig szeretett délig az ágyban lubickolni, mert lusta volt. Legalábbis megfelelt a lustaság föltételeinek. Minden előkészület és kényszer nélkül képes volt tizenkét órát aludni. A papám minden napja tehát úgy kezdődött, hogy egy pillantást vetett az alvó mamámra. Ilyenkor azonnal az Úrhoz fordult, látod, Uram, ugye megmondtam?! Vidám. Édesapám jó példa lehet az ún. vidám édesapámra .

150. **A** meredek dolomitsziklákra épült vár 1622 óta állott a család szolgálatában, mely várat a török sose (!) bírt bevenni. Szép kilátás nyílik fentről a megannyi apró jobbágyfalura, jó időben, jó szemekkel ellátni Sopronig. Nevezetes a 142 méter mély úgynevezett török kút. Édesapám, aki kísérletező kedvű ember hírében állt, belökte a mélységes mélybe a mamámat, és mérte az időt; amikor létezett már, akkor stopperral, Victor Paillard órakészítő mester mestermunkája, ennek előtte pedig egyszerűen számolt, egy, kettő, három, jó ritmusban a csobbanásig, elfogadható közelítéssel. A g-t

kilencnyolcvanegynek vette. Így ismerkedett meg a mamám a papámmal .

147

*151.***É** desapám idén június 22-én, mintegy a nyárfordulón, elkapta Motta Janka cselédlányt, édesanyámat, s megerőszakolta; aktus közben leharapta a mamám fülét, az orrhegyét, a melléből és a szeméremajkából is kiharapott egy-egy darabkát. (Arra, hogy földarabolja és lesózva tárolja a mamámat, nem maradt ideje.) Negyvennyolc óra múlva, amikor elfogták, már nem emlékezett semmire, azt hitte, viccelődnek vele. (És hol a füle? S az orrhegye? És itt meg, ó, itt is hiányzik egy darabka!) Bezzeg édesanyám nagyon is jól emlékezett mindenre, egy életre megemlegette azt (a mindent). Akik ismerik édesapámat, úgy nyilatkoztak, hogy értelmes. Mi történhetett hát vele? Az intellektuális képességek nem föltétlenül zárják ki az elme pillanatnyi megháborodását. Az alkohol is segíthetett néki az állati szintre való süllyedésben. Egyáltalán az állatoknál előfordul ilyesmi? Hogyne, az amőbák az osztódást követően fölfalják társaikat, s így tesz az ájtatos manó, a skorpió, a pókok s a rákok nősténye a párjával. Sőt, még az egyébként szelíd tücsök is megeszi párját, miközben közösül vele. Miközben?! Miközben. A tücsök?! A tücsök. Mégis az egysejtűek vagy az ízeltlábúak példája egy kicsit nem távoli egy kicsit? Végtére, gondoljunk róla bármit is, édesapám se nem egysejtű, se nem ízeltlábú, már bocsánat. A párzás közbeni oralitás meglehet szelídebb formái a gerinceseknél – és az édesapa gerinces! – is megfigyelhetők, gondoljunk csak a halak csókszertartásaira, a madarak csőrdörgölésére vagy az emlősök szerelmi harapásaira és nyalakodásaira. A nő mellén a szerelem és éhség talál egymásra, mondja a szakember. Szerelem és éhség: édesapám. Fül, orrhegy, mell, szeméremajak: édesanyám. Így ismerkedtek meg egymással .

*152.***É** desapám, a tulajdonságok nélküli ember, lefeküdt a nővérével. Bassza meg .

*153.***É** desapám leugatta a mamámat, na most én arra, kicsi szívem, nyugi, nevek a szerkesztőség által megváltoztatva, nem vagyok kíváncsi, hogy nyolcvan kiló, értesz engem, és édesapám kilátás 148ba helyezett egy nem túl távoli, de gyakorlatiasan nagyvonalú terminust, utolsó időpontot, egy addigot, vannak erre ma már módszerek, programok, gyümölcskúra, szokták használni rák ellen is, már amennyire rák ellen egyáltalán, Jane Fonda-módszer, neki mindegy, vagy akár drabálisan, illetve drasztikusan, operáció, vágják ki azt a hájdarabot a mamámból, őt a részletek ebben a formában tényleg nem érdeklik, csinálj magaddal valamit!, meg vannak ezek a bogyók is, tőle akár azokat is, csak nehogy beszőrösödj, bazmeg, a sok hormonszartól, ez nem kis pénz, de az nem probléma, azt ő állja, a probléma az, hogy édesanyám kövér, mint egy disznó, és ő nem kíváncsi erre a fölfújt zacskóra, erre a gömböcre, erre az elformátlanodott terjedelmességre és kiáradásra, tehát és még egyszer, mert ő nem árul zsákbamacskát, vagy összeszedi édesanyám magát, vagy ő, édesapám, befejezte nála mint férfi, akkor az annyi, ő nem fogja az ágyban a saját faszát kerülgetni egy irdatlan fehér hájtömb körül, és ha, amit remél, a mamámnak fontos a status quo fönntartása, tessék, most az ő térfelén van a labda, ő nem türelmetlen, csupán határozott, és ne vegye ezt leugatásnak, ez nem leugatás, a leugatás az egészen más, ez két felnőtt ember észirányos beszélgetése, megfontolások az életről, a közös jövőről, így kell ezt látni és nem pedig érzékenykedni egy-egy kifejezés szokatlanságán, ő már csak ilyen, de nem kell az egészet túldimenzionálni, a sírás meg aztán igazán röhej volna. Édesanyámnak nem esett jól, amiket a papám mondott, mert egyrészt tudta, lényeges változásokat nem tud ezen a testen elérni, másrészt és főleg meg volt lepődve, mert ugyan ő sem szerette nyolcvan kilója mindegyikét, ám éppen ez az újnak nevezhető állapot – apám kifejezésével: a „mint a disznó” – vezette őt újra a testéhez, egyszerűen jobban élvezi magát, a testét, az apámét is, és azt nem tarthatja hihetőnek, hogy a papám ebből nem érzett volna meg semmit. De akkor most mit csináljon. Mi a faszt. Whisky és félrekúrás, vagyis kis zsibbadás és az érzékiség új

útjainak megtartása: talán ez. Így is történt. De ez tönkretette a mamámat, mert ugyan élvezte – az öröm mozgatta, zseniális részeg volt és boldoggá tette a mindig elképesztően fiatal fiúit –, ám nem felelt meg az alkatának. Az alkatának 149 az édesapám felelt meg, holtomiglan, holtodiglan, csak az, ugye, leragadt ennél a nyolcvan kilónál .

154. **É**desapámat akkor érte utol a majdnem mindig túl gyors halál, amikor édesanyám édesapámra vonatkozó boldogsága a zenitre, következésképp élete a legszebb, addigi legszebb szakaszába ért. A szerelmi bánatnak nevezhető bánat annyira nyomta anyám szívét, hogy képtelen volt elválni apámtól, apám hűlt testétől, vele töltötte hát nemcsak az utolsó, de az utolsó utáni éjszakát is, közös takaró alatt, így egyesültek: utolszor. Ám a fájdalom ezen időn túli mámor által sem csökkent édesanyámban; csak halála után, akkor csökkent, talán .

155. **É**desanyám boldogan állt a buszmegállóban. Az eső boldogan zuhogott, mindenki fedél alá húzódott, kizárólag anyám állt boldogan a buszmegállóban, s arcát mosolyogva, üdvözülten az esőbe tartotta, akár egy idióta. Apám fékezett, letekerte a dögnagy Csepel ablakát, rácöcögött, mint a horkolókra, anyámra, aki erre kinyitotta a szemét. Apám is vigyorgott, mint egy idióta, és a mutatóujjával, az ismert kis kapirgáló mozdulattal mutatta, hogy jöjjön. Azóta se láttam, mondotta anyám, ilyen boldog kapirgálást; mely egyszerre volt önmaga és önmaga paródiája, durva férfiakció és az efölötti bocsánatkérés, de hogy a bocs-bocsi is csak félig áll, tessék azt a grób támadást is komolyan venni. Kis pinás, beszállás! Menj francba, kaffogta a mamám dühösen. Apám bevágta az ajtót, és gázt adott. Így ismerkedtek össze. (Édesapám, éppenhogy, nekihajtott az előtte haladó busznak, olyan boldogan mámoros volt anyám látásától. A járművek nem sérültek meg, apám kedélyesen nevetgélt a buszsofőrrel, egy afrikai (Mali) királyfival, aki Szegeden doktorált, azután ittragadt. De másnap már fájt a feje (édesapám),

szédült, nem érezte a helyét a világban, az egyik csigolya megsérült, és eztán már örökké fájt, egész életében, véges-végig. Olyan lett a feje, hogy fájt, fájdalmas fej, sajgó.)

150

156. **A**pám, nem, anyám állandóan nyaggatta apámat, szereti-e. Apám szerette anyámat, ezért azt válaszolta, szereti. Ám anyám nem hitt neki, vagy ha hitt is, úgy tett, mint aki nem hisz, és állandóan – ez volt a nyaggatás – biztosítékokat kért apámtól, hogy akkor tehát például május ötödikéig, ez április 25-én történt, biztosan szereti-e még. Édesapám elővette a naptárját .

157. **É**desapám minden reggel, télen, nyáron, ha fútt, ha esett, odaosont az ablakhoz, s a befagyott üvegre, iszonyatos csikorgások közepette, a körmével rávéste, hogy **I ♥**, és itt az édesanyám neve következett. De az édesanyám olyan rohadt lusta volt, olyan sokáig aludt – horkolt is, horkantott, akár a pázsitos disznó –, vagy már nem is aludt, csak döherkedett, hogy mire kinyitotta a szemét, elolvadt az írás. Így ismerkedtek meg .

158. **Í**gy ismerkedett össze édesanyám édesapámmal (levélpiszkozatai a Magyar Rádiónak írt-írandó levélnek): A tegnap esti műsorában Ön bizonyos, itt nem részletezhető szövegösszefüggésben kétszer is kimondott egy szót, Guadalajara. Micsoda hang! Hallhatnám többször is, Guadalajara? Tisztelt Szerkesztő Úr! Ön el sem tudja képzelni, mit jelent ebben az országos szürkeségben egy ilyen szó, mint a Guadalajara. Tegnapi műsorában kétszer is kimondta, vagy inkább belecsempészte – az adásba és az életembe. Hallhatnám többször is? Édesapám sohase válaszolt .

159. **A** Paskievich herceg seregével a városba érkező édesapámnak anyámék házában mint a város egyik legszebbjében foglaltak szállást. Édesanyám azt mesélte, hogy a gróf (édesapám)

az ablakpárkányra állította a csákóját, hogy lássák az utcáról is, ki lakik itt, és senki ne merje molesztálni a ház lakóit. Az ötesztendős édesanyámat babonásan vonzotta a csákó, édesapám egyszer rajtakapta, amint simogatta, s odanyomta a kezébe, játsszék 151 vele, ha kívánja. Édesanyámat 1912-ben lefényképezték, egy nádszéken ül a képen, és a gépbe tekint, gyászruhát visel, csaknem térdig érő gyásznyakláncot, nem mosolyog, de nem is komor, higgadtan néz az elképesztő méretű, csupa puha fekete kelmehurkából összeállított kalapalkotmány alól, mint aki még egyszer figyelmesen meg akarja szemlélni a világot, ahol már régóta időzik. Legidősebb fia azt mondta, éveket odaadott volna az életéből, ha valami csoda folytán megláthatta volna édesanyámat ötévesnek, ahogy befut az ebédelő orosz tisztek közé, akiktől egyáltalán nem fél, földig érő fodros bugyogót visel, és ott a fején édesapám (gróf) csákója **.**

160. **E**lmaradt a tornaóra, mert az Ica néni rosszul lett, megszédült, úgy támogatta ki a Feri bá’ a tornateremből, így édesapám fia a vártnál hamarabb ért haza. Nem volt kulcsa a kertkapuhoz, de nem csöngetett, be tudott jutni anélkül is, kitámasztás, kis feszítés satöbbi. Már nyitotta volna a lakásajtót, amikor belülről erős, vad ordítás csapott föl, édesapám fia ijedtében fölsikoltott. Olyanféle üvöltés volt ez a benti, mint a futballpályákon szokás, az artikulátlanság határán, túl a „civil tartományokon”; a hang mineműsége nem árulta el, hogy gól esett vagy pedig csal a rohadt bíró. Édesapám az írógépe mögött ült, és torkaszakadtából üvöltötte: szeretlek. Édesapám fia föltette, a mamámat. Az Ica néni pedig terhes lett, derült ki később, a Feri bá’ tartotta helyette az órákat. (Még később a két tornatanár egybekelt, a tornateremben volt az esküvő. A szertartás alatt a 8/A csoportgyakorlatokat mutatott be. Édesapám, derült ki még annál is később, Ica nénit, a férj nyomán, Ferencnének szólította, édes Ferencném. **)**

161. **V**ásárhelyi Pál, nem, Wesselényi Miklós cimborájaként édesapám engedélyt kapott, hogy egész Budapest, nem, Pest-Buda

területén csónakázzék. Akárhol! (A hirtelen olvadás és a jégtorlasz miatt felduzzadt Duna elöntéssel fenyegette a várost, majd 152beváltotta a fenyegetését.) Apám a csónakázással fűzte a csajokat a reformkorban, különösen anyámat, aki amúgy is izgatottan kedvelte az árvizeket. Folyjék, minek folynia kell stb. A pesti ferencesek felé eveztek. Horváth Ignác műegyetemi tanár dereglyékből összerótt „hidrometriai állomásán”, a nyílt folyón tartott előadásokat diákjainak. A vízben halak úsztak, ők néztek föl, anyámék le. (Édesanyám hivatalosan nem volt bemutatva a papámnak, ezért volt kínos, amikor a Kárpátiából közös ismerősök odakiáltottak, hogy ti honnét ismeritek egymást. A büféből, válaszolta anyám kapásból. Apám evezett.)

162. **B**ehallatszott a gyerekszobába. Azt hiszi Maga, az csak olyan egyszerű, hogy azt mondja, szeret, és akkor én… én micsoda? Én akkor már nem is szólhatok egy szót se? Azt hiszi. Igen, azt hiszem, válaszolta édesapám. Anyám sikongatni kezdett: Menj innen! Menj haza! Menj, ahová akarsz! Nem hallod? Majd mi Bogyival elintézzük. Vidd az aktatáskádat! Meghalt már mindenki, mikor édesapám legidősebb fia talált egy darab papírt s rajta egy mondatot (mintha levélpiszkozat): Az egyetlen, amit el akarok felejteni, hogy azt mondtam: egyszerű. Apám s anyám írása a végén, mondják, ez nem ritka, nagyon hasonlított egymásra .

163. **H**ogy is volt? Már véget ért a háború, lehunyta két szemét az ország, verset se lehetett már írni…? Vagy éppenséggel akkor semmi sem ért még véget és minden aktuális volt? Szeretsz? (Szeretel te engemet?) Szeretem a szemedet, szeretem a térgyedet, szeretem a fenekedet, szeretem a hajadat, szeretem a melledet. Vagyis mindenestül szeretsz? Igen, és te? Szeretem a homlokodat és szeretem a lábszáradat és szeretem a tökeidet és szeretem a válladat és szeretem a szádat. Szóval mindenestül szeretsz? Igen. Így ismerkedtek össze: édesapám, édesanyám, töredék és teljesség .

*164.***É** desapám bádeni Lajosra várt. Fényes győzelmet terveztek aratni a kontyoson. Apám tehetséges katona volt, a Türkenlouis pedig az, aki; apám, a családi rendnek megfelelően, katonának született, s képességeiből lett a had vezére, ám a bádeni született hadvezér volt. Esett az eső, hidegen, kelletlenül, mintha november volna, pedig június 2-a volt. Édesapám hol a sátrában olvasott (mit?), hol a közeli Eszéken promenádozott, vagyis próbálkozott magánnyal és mélységgel, valamint társasággal és színes sekéllyel – mégis úgy érezte magát, mint Tonio Kröger, hogy elmegy mellette az élet. Ez az érzés ritkán fogta el, anyám mellett sose. Hevesen ölelte át az érkező ifjú bádenit, aki erős, vállig érő csigás haját csak félévenként mosta. No, no, mormogott az ezen a váratlan szenvedélyességen, akár egy öregember vagy egy régi házőrző eb, no. Végre!, kiáltott föl apám. Nézte ezt a szép fiatal férfit. Öregem, én nő nélkül nem bírom! Vagy férfi nélkül. Valaki kell. Valaki konkrét. Megértőn és ingerülten hallgatta bádeni Lajos a barátját, és attól fogva mindennap fölrendelt egy lányt a faluból estére. Hogy ez nekem nem jutott az eszembe! Micsoda?! A lány?! Ó, nem, az eszembe jutott, hanem a rendelés! A bádeni nem értette, hogy apám, aki nagy úr volt, mért viselkedik néha úgy, mint egy vidéki lómészárszék, mint egy senki. De apám nagy úr volt és senki, ez volt a specialitása. Meg szerette a bonyolult kapcsolatokat, és akkor meg a rendelés túl egyszerű, egyszerűsít. Ugyanakkor a lányokkal a faluból igen vidáman elvolt, mindennap igen vidáman, egészen a fényes győzelemig, akkor aztán besötétedett. (Bádeni Lajos nem szerette apám ún. nőies vonásait, ragaszkodott a férfiasság hagyományos fölfogásához, vagyis pl. szemérem + megbaszni mindenkit. **)**

*165.***K** i volt az én édesapám? Egykutya (nyolc), volt, aki volt, van, aki van, lesz, aki lesz, nagy úr. De elment a felesége tőle (egy szép nap). Vagy kidobta? Szép asszony, föltűnő, attraktív. Talán csak belülről egy kicsikét álmoska. Mindenesetre ott állt apám egyedül, akár az ujjam, árván, magán, társtalanul – már leg 154alább két

órája. Dél körül járt (ebéd harangszókor), ezért fölhívta a mamámat, aki szintén attraktívnak és intelligensnek számított, ebédeljenek együtt. Apám rögtön (még az előétel előtt) őszintén, áperte vázolta a helyzetet, melynek megoldását ő (édesapám) anyámban látja, és azonnal, levegővétel nélkül, rátért anyám leendő (leendő anyám leendő) materiális körülményeinek részletezésére, apanázs, hintóhasználat, gyűjtőjegy, kéthavi különnyaralás (nem kötelező!), ékszerek, konkrétan, részint használatra, részint tulajdonba, konkrétan, együtt eltöltendő éjszakák számának minimuma per hó, az ún. elhálásminimum, ruhapénz. Apám egészen belemelegedett. Ilyen lehet a szerelem. Anyám elküldte őt a halál faszára. Így ismerkedtek össze **.**

166. **É**desapám odanyilatkozott, hogy neki a mamám akkor se kéne, ha a mamám volna az egyetlen nő a földtekén. De ezt nem gondolta édesapám precízen végig, az egyetlen az mégiscsak a minden, és ő minden nőt akart (édesapám) **.**

167. **F**iatal leány, vagy fiatal leányhangnak tetsző fiatal leányhang szólt *be* édesapám távbeszélő készülékén, érthetetlen módon, mert ez úgynevezett belső vonal volt a gazdasági tisztek etc. számára. A lány a koszovói barátját kereste. Rendben, tréfált édesapám, megnézem. Nem, kisasszony, Koszovóból nincs itt senki. Hogy apám milyen fenségesen beszél angolul, indeed meg ilyesmi. Valóban, negyven évig szolgálta királyát (császárát) nagykövetként Londonban, úgy mozgott az igeidők között, mint Puskás a védők közt: magától értődőn. Mint eunuch a háremben: nyugodtan. Mint vízimolnárka a vízfelszínen, balettozva, könnyedén: ami más magyarnak nehéz, létkoloncoló láp, neki alkalom a bravúrstückre. És hogy hová valósi? Csak ide. És hogy ki lakik a lakásban? Csak én. Ó. Hogy nem is baj talán, hogy nem találja a koszovói barátját, amúgy is nehezen viseli a délies felelőtlenséget, lám, milyen jól elbeszélgetnek ők ketten, spontánul, hány éves a papám. Hatvanöt. (Pedig három nap híján negyvenhárom volt.) Ó, ez

káralmatos, mert akkor legföljebb a nagyapám lehetne. Édesapám sebzetten fölkiáltott: És aztán! Hát olyan sok nagyapja volna!? Így ismerkedett meg édesapám édesanyámmal **.**

168. **A** pám azonnal (állva) anyámba szeretett, amikor meglátta a Múzeumkertben snúrozni az évfolyamtársnőivel, a szerelem – ott nyomban – egész testét átjárta, minden tagját, reszketni kezdett és hőhullám futott rajta végig, mintha harminc esztendőkkel idősebb volna s nő. Noha azt sem tudta, kit pillantott meg, sem nevét nem ismerte, sem családját, sem szálláshelyét. Követte egész a menzáig. Anyám belépvén a belső udvarba, a Kárpátia étterem hátsaja és az Új Ember szerkesztősége közt, megfordult, szemügyre vette édesapámat, aki a követésben egészen elmagányosodott, megbélyegzett lett, bevárta őt, és így szólt hozzá: Mit nézöl? Nem láttál még fehér embert? Mért járol nyomomba? Édesapám a tudomására hozta az élményt, és hogy ne értse félre. Anyám így szólt hozzá: Ezt verd ki fejedből. Ne ácsingózz olyasmi után, mi engem gyalázna, mert tőlem nem remélhetsz semmit és vágyad beteljesüléséhez nem vezet út. Csak látni, nekem már annyi is elég! Azt lehet, biccentett anyám. Ó, úrnőm, mondd, szabad állapotú vagy avagy jobbágy? Jobbágy. Hogy hívnak? Chalwa. És ki tulajdona? Istené, mondotta anyám. Hamarabb tudod meg, mi van a hetedik mennyországban, mint a választ az iménti kérdésedre. Hagyd el hát, ami lehetetlen. Úrnőm, mondd, hol s mikor láthatlak újra? Minden pénteken ugyanezen órán, és ott, hol ma is láttál. Álltak egymással szemben, hirtelen nem volt mit mondani, végül anyám megkérdezte, hogy melyikük induljon most elébb, akarsz te, vagy legyek én? Eridj te, mondá apám, és Isten óvjon. Édesanyám kikanyarodott a híd felé, és visszatekingetett, hogy apám követi-e, így apám nem követte. Kukucskált azért utána, majd elfutott a templomig, kérdezősködött is, de anyámnak nyoma veszett. Azóta édesapám minden pénteken a megfelelő időben ott áll s vár a Múzeumkertben – semmi. Vagy a föld nyelte el, vagy az ég

sorvasztotta meg, soha többé nem láttam. Azóta heves tűz ég a szívemben, a tüzes koksznál is forróbb.

169. Arra a könnyednek szánt kérdésre, ki a kedvenc regényhősnője, édesapám gondolkodás nélkül anyám nevét írta be, ám a bíráló bizottság, a szerkesztőség, az irodalmi élet, a feltörekvő polgárság, a pártközpont, az egri káptalan és a Bécsi Udvar, valamint anyám ezt nem fogadta el lehetséges válaszként. Így ismerkedtek össze, papíron.

170. Édesapám, egy tehetséges, cinikus fráter, aki bagóért eladta lelkét a kommunistáknak, annyira félt tőlük, hogy aludni se bírt, s ha mégis, izzadtságtól csatakosan, rémült ordítással ébredt, amiért a szomszédok többször is följelentették, a milícia kiszállt és figyelmeztették, ne ordítson, az rontja a városképet, aki ettől még inkább megrémült, és növekvő rémületében kifejlesztett egy módszert, elsőre egy hígabb változatot, amennyiben a kiáltással egy időben azonnal betapasztotta a száját, ébredéskor, akár egy rugó vagy csapda csapódott a tenyere a szájára, viszont hang így is szivárgott ki, a kezdeti kiáltásból iszonyatos nyöszörgés, nyüszítés lett, ami, érthetően, nem elégítette ki a szomszédokat, másodjára azonban elérte, hogy azonnal hányni kezdett, a hányadék pedig valóságosan eltorlaszolta a hang útját, a fuldoklással járó hörgésszerű hangocska, inkább nyeldeklés meg krákogás már magánügynek számított, elcsábította édesanyámat, aki egyszerű vidéki lánynak számított, magánügy, s aki folyton csak aggódott, hogy apám beléun-e satöbbi. Mesélni, azt tudsz. Csak egy kicsit összevissza, mondta apám. Te kérdezel összevissza, védekezett anyám. Nem számít, minden érdekes. Szappanbuborék… Szappanbuborék. Szappanbuborék? Szappanbuborék. A nagy, színes élet. A nevetés, amivel apám ezt mondta, nem ment ki anyám fejéből. Mondhatni átszellemült? átszellemített nevetés volt. Beszélni, mint mindig, olyan [157]iskolamesteresen beszélt. Anyám kitárgyalta az esetet a Rita nevű barátnőjével (vagy Petra?). Tiszta

sor, mondta Rita. Olyan ez, mint az Ezeregyéjszaka meséi. Ameddig mesélni tudsz, marad veled. Anyám elpirult örömében. Hirtelen beesteledett. (Ha ez így van, akkor hiába futsz, hiába menekülsz. Ha fogyna a mesélnivaló, hát én akkor még hozzá is költenék, de erre nem lesz szükség, az élet…, hja, az élet, míg él, kimeríthetetlen. **)**

*171.***É** desapám – mint ember –, ha csókolózik, most független, hogy Lipót császár vagy Kádár János, harminckilenc (darab) izmát veszi igénybe, ennyi dolgozik, és százötven kalóriát éget el eközben. Ha nem szerelmes. Ha szerelmes: hujjuj **!**

*172.***K** ét nappal azután, hogy édesanyám kitette édesapám szűrét (vagy a papám az övét), mert valahogy nem ment, nyögvenyelősen, cicózva ment, a mamám először azt javasolta, hogy ne öntsék ki a vízzel együtt a gyereket (nem is tudta, mennyire igaza van), ne menjenek széjjel egészen, vagyis ne járjanak, de feküdjenek, amin apám kissé megrökönyödött, anyám nyíltságát inkább szabadosságnak vette, mint bátorságnak, de a mamám semmiképpen nem akarta elveszíteni a papámat, valami félreértésre gyanakodott, talán túl sokat vagy túl keveset várnak egymástól, mindenesetre valamit ügyetlen, balgán csinálnak, vagyis nem volna ez az „igen is meg nem is” szükségszerű, inkább csak ez az ügyetlenség áll közéjük, mivel azonban a testi kontaktus, ez az egész szerelmi torna nagyon is neunkomaneun, német az eredetiben, ezen a bázison lehetne átmenetet képezni, amibe elébb édesapám beleegyezett, de utóbb szégyellte magát, hogy így le lett választva a farkáról, viszont a szégyen meg már a mamámnak is sok lett, így jött a szűr, amikor kiderült, hogy életében először, terhes. Úgy maradt, áldottan. A labor előtt, mert ilyen a véletlen, összetalálkozott az édesapjával, aki egy zsírgöböt vetetett ki a füle mögül, és aki őszinte rökönyödéssel kérdezte a mamámat, hogy mit keres a kórházban, a labor előtt, mikor ő egy egészséges, fiatal nő. Azt, hogy fiatal nő, a nagypapa büszkén, hetykén úgyszólván odavágta a lánya arcába, íme az igazság, ismerd meg!, egy

egészséges, fiatal nő! A mamám édesen elmosolyodott, apuka, elhánytam a jogosítványomat, jaj, fiam, hebrencskedsz csak, csak hebrencskedsz. Anyám akkor már végzett, így megpuszilta az édesapját, kis szűcs, mit sütsz, súgta a fülébe, és kiszaladt, vidáman, könnyen, mintha egy egészséges fiatal nő volna. A nagypapa elégedetten mosolygott. A fiatal orvos, akit a mamám barátnéja ajánlott, mert az ő családjuk fenntartás nélkül megbízik benne, szigorúan fogadta édesanyámat, mert látta, hogy az dohányzik, füstöl, mint a gyárkémény. Kisasszony, ha ezen nem változtat, most látjuk egymást utoljára. U-tol-já-ra. Van az orvosoknak ez az öreguras szigorúság-játékuk, mintha mindent tudnának, ez nyomná a vállukat és magyarázná és mentené a hars hangnemet. Ám azután több mint rendesen viselkedett. Mondta, milyen szerencsés a mamám, mert ő ilyen korai magzatot még – szinte – nem is látott, még nincs kifejlődve semmije se, szinte. A mamám kurtán megjegyezte, hogy azt talán azért ne részletezze, hogy a jövő hétre már mimindene lenne annak, aki most még – szinte – nincsen. Ez azért mutatta, hogy a látszólagos nyugalom mögött azért nagyon is feszült (a mamám). Az orvos nem javasolta a lakóhely szerinti illetékes kórházat. Egy mészárszék. De ismer valakit Gödöllőn. A mamám nem akarta bevonni az ügybe a papámat, ha vége, akkor vége, de aztán mégis úgy adódott, hogy elmondta, mert véletlenül összefutottak, és akkor meg nem lett volna természetes nem elmondani. Édesapám megijedt, ijedtében örömet színlelt, és mondta, hogy ő mindent vállal és kész az életét úgy alakítani, ahogy az új helyzet azt megkívánja. Ám több mint rendesen viselkedett, azokban a napokban végig édesanyám rendelkezésére állt. Együtt mentek le Gödöllőre is, a papám vezetett. Utána fájt egy kicsit (a mamámnak), de kapott méhösszehúzót. Délután még megfigyelés alatt tartották, aztán mindent rendben találván kora este hazaengedték. Az orvost, mert ő is velük volt, kitették egy taxiállomáson, pedig apám fölajánlotta, hogy hazaviszi, de az orvos bólogatva azt 159 mondotta, jobb volna, ha ők ketten most együtt maradnának. Ők azonban nem érezték így, apám ugyan még fölment a mamámhoz, megittak egy teát, és aztán apám elment. Most lehetne tréfálni, hogy így kezdődött, ilyen kalandosan,

édesapám legidősebb fiának az élete. Vagy ami még jobb tréfa, hogy ki kicsoda. De hogy azért ne menjen minden olajozottan egész nap, hazafelé édesapámnak elszállt a kuplungja. Későbben azután édesanyám méhszája is kisebesedett, ez még a nap summájához tartozik, levonásként .

173. **F** idélis, semmirekellő fiatalember volt édesapám, szerette az italt, a zenét meg a nőket. Mint negyedik fiúnak, szülei hatodik gyermekének nem sok pénze maradt, ez csöppet sem zavarta, ha megkapta, amit szeretett: italt, zenét, nőket. De ha nem kapta meg, az sem nagyon zavarta. Egész életében nem csinált semmit. Hagyta, hagyott – mit is? Dénes nagyapám szigorúan nevelte, illetve neveltette gyermekeit; huszonöt évig volt Kolozs megye táblabírája, és nagyapám ebből a huszonöt esztendőből, ebből a bizonyosságból és örökkévalóságból pillantott a világra. Meg szegény gyerekekre. Szigorúsága a pénzügyekre korlátozódott – ahogy mondjuk a katolikusok lassacskán csak a hatodik parancsolatról tudnak beszélni az erkölcsről szólván, oda szűkültek. Ez volt körülvéve az általános apai elégedetlenséggel, evvel a szünetlen, lágy sértettséggel, hangilag: morgással. Édesapám azonban fütyült a pénzre, nem akart gazdag lenni, valóban nem akart semmit, csupán magát jól érezni. Ám ez kevesebb volt, mint akarat, mert ha akadály gördült a jó érzet útjába, például a pénz hiánya, akkor édesapám nem elsöpörte erővel az akadályt, vagy játszotta ki csellel, hanem vállat vont, megtorpant vagy megtorpant, vállat vont, és visszafordult. Vagyis nagypapának azt kellett látnia, hogy édesapám az ő minden pénzügyi korlátozását, egyszóval germózását könnyedén teljesíti vagy betartja, de nem úgy, hogy eleget tesz apja föltételeinek, hanem mind ezeknek, mind a pénznek fittyet hány; előbbinek fittyet hányva utóbbiról lemond. Méghozzá láthatóan fájdalom nélkül. Pedig a fájdalom, a fiak fájdalma megnyugtatja az apákat. Édesapám ebben is kivételnek számított: őt édesapám legidősebb fiának fájdalma nem nyugtatta meg, nem izgatta föl, abszolútli közönyösen hagyta. Egyetlenegy pillanat sem létezett édesapám fiának életében, amikor érdekelte volna

édesapámat. Nem önzés ez, ő saját maga iránt is közömbösséget mutatott. (Édesapám fiát a kötelezőnek tetsző apai vicsorgások elmaradása hálával töltötte el, a közömbösség meg rosszulesett. A legreménytelenebb, ám meglehetősen gyakori ostobaságot választotta: barátkozni akart édesapámmal. Ne. Soha. Az ember ne barátkozzék az apjával. Kapitális félreértés. Nehéz: ne barát, de ne is az a merev, ingerült, hideg, didaktikus szenvtelenség: nehéz!) Az említett torpanások miatt édesapám nem volt egyenes ember, hazugságai nem megfontolt csalások, egyszerűen arra ment, amerre könnyebbnek tetszett. Mindez meglátszik már a járásán is, meg az arcán, a tekintetén; minden srég egy kicsit. A könnyelműség nem okvetlenül kedves; aránytalan, ezért kiegyensúlyozatlan, ezért megbízhatatlan; pusztán azért nem okoz nagyobb bajt, mert egyszersmind erőtlen is. Apám fiatalon ismerkedett össze anyámmal, aki egy Tótpataki Róza nevű delnő volt a kolozsvári színháznál. Anyám tökéletesen megfelelt apámnak, apám azonban nem tökéletesen felelt meg anyámnak, mert ő szeretett volna férjhez menni, különösen, hogy a viszony az idők múltán két gyermek formájában is testet öltött. Édesapám, mint gyönge karakter, szar jellem, az időt húzta, s mindig halasztást kért „jövő pünkösdig”. A huzavona azért, mert anyám, a Róza nagysám, a legkevésbé sem felelt meg a nagypapának, vagyis a családnak, vagyis a kolozsvári úri társaságnak, amihez hozzáveendő még az erdélyiek konzervatívabb volta (a zokonabb vevés). A hatalmas, itt édesapám neve következik, család terebélyes fájának az édesapám családja kicsiny ága, nem csenevész avagy aggottan száraz, még csak nem is jelentéktelen, inkább helyi jelentőségű. A helyi jelentőség nem lebecsülendő, főleg helyben, de kiismerhető, átlátható, bemérhető, kitapogatható. Evilági. A családi törzs vaskosabb ágainak hatalma, tekintélye azért megfellebbezhetetlen és meseszerű, mert nem látszik, honnét való; ez a lenyűgöző nagyság nem az égből származik – bár voltak ilyen irányú lelkesen gőgös családfakutatások –, nem is Bécsből, ahogy a rossz nyelvek tartják, éppenséggel nem valahonnét való, hanem pusztán van, nem kegynek köszönhető, nem elegendő katolikusnak és labancnak lenni (kipróbálható!), hanem mintha maga is a természet része volna, magyarázatra így

nem szorul: van (volt). Az ilyen tekintély sokat megengedhet magának, nem kell óvatoskodnia, magát erősgetni, nem kell önmagával foglalkoznia, elegendő a dolgaival, az ügyeivel, ami persze jótékonyan visszahat a tekintélyre. Aki gazdag, az a leggazdagabb. Az ilyen tekintély nem rombolható, mert csak a világgal, a világával együtt rombolható, akkor meg már nincs mit tenni; erősködni vagy védekezni nemcsak nevetséges, de fölösleges is volna. Táblabíró Dénes nagyapám jól ült ama ágon, kényelmesen, biztosan, gőgben, nyugodtan, és viszolyogva nézegette legkisebb fia, édesapám bizonytalanságait, nyugtalanságát és gyöngeségét. Amikor híre ment, ilyennek híre megy, hogy az a színésznőcske, anyám, gyereket vár, bátyámat, állítólag apámtól, akkor elhatározta: fölkeresi. Ő. Személyesen. Egy nővel mindig lehet beszélni. A dolgok elintézhetők. Szép férfi volt, eine Sünde wert, ahogy a családbéli idősb hölgyek mondogatták, cinkosan, majdnem pirulva, mintha ők túl volnának már azon a Sündén. Több száz mellény birtokosának mondhatta magát. Akár a tekintély: mellény mellényt szül, karács- és ünnepnap megindult a mellényáradás, a mellényözön: és nagyapám mindnek örült: ha eltalálták az ízlését, jobban mondva a kedvét, azért, ha nem, akkor meg az a fölfedezése tette derűssé, hogy lám, mennyiféle ízlés van; ezeket is hordta, elképesztően ízléstelen lajblikat vett föl, városszerte föltűnést (és elfojtott mosolyt) keltve. Mindegyik darabról tudta, kitől kapta, mindegyiknek, ahogy kutyának, lónak, volt neve. A „rojtosszélűt” vagy „Jancsit” atyjától, IV. Jánostól kapta. (Egy alkalommal mint Veszprém megyei főispán bizonyos kocsi Horváth János alispán megválasztása ellen kellőn túl buzgólkodván, a tisztújítási kongregációt annyira fölbőszítette maga ellen, hogy azok, nevezetesen a szentgáli nemes urak agyonütéssel fenyegetve, a megyeházterem ajtaját betörték; és már-már tettlegességre került volna a dolog, midőn dédapám egy mellékajtón hirtelen kiosonva és hű vadásza által kísérve, kinek nevét nem őrzé a csalárd családi emlékezet, valamint a lármázó választóktól kísérve a visszavonulásra alkalmas helyiség felé rohant; az ajtó előtt azonban utolérték és mentéjének egyik ujját letépték; ekkor a vadász (vadásza) kivont kését eléjük tartotta s dédapámat az ajtón betolva

véget suhintott az üldözésnek. Évekkel az eset után – a pozsonyi koronázási országgyűlésen helyettesítette dédapám a főlovászmestert – a császár különös kívánatára lefestette magát lóháton (erről xilografikus másolatok is vannak), s itt már a megtépett mentéből csinált mellényt viselte, a rojtosszélűt, alias Jancsit.) Egy fekete mellényt kapott Terézia nagynénjétől, amikor az erővel Révay Lajoshoz kényszerült, majd egy vöröset, amikor megözvegyült. („Nincsen öröm bennem, Jánoska. Én tudok terhet cipelni… De hová?… Ez a vidám vörösség, mostantól van… a világban… a családban…”) Kapott Bora nénjétől fehéret, ezernyi egymásba ékelődő kis kereszttel (mintha halszálkás), minekutána egyetlen fiát annak dajkája, a szentdemeteri kastély egyik ablakából – mint mondja a hagyomány –, Gyulaffy Zsófia által felbérelvén, kiejté. A „kis kormos”-t Antónia nagynénjétől nyeré, kinek halálát egy általa szerencsétlenül kifújt gyertya okozta, melynek lángja főkötőjébe és ruháiba kapva testét helyenként úgy összeégette, hogy kínosan múlt ki; arcképe megvan Pozsonyban, István rokonunknál. Édesanyjától kapta a „mária-teréziát”, nehéz, vörösbársony darab, melyet oly átható, édeskés izzadságfelhő övez, hogy nagyapám kizárólag tömegben hordta (választás, körmenet). (Tehát: a dédpapám édesanyjának a szülei kezdetben protestánsok voltak, de aztán az apa a katolikusok hitére tért, s hogy leányát, aki akkor Teleki Sámuellel, a későbbi kancellárral járt jegyben, is oda téríthesse, Mária Terézia királynő megegyezésével Örményesről, az ellenálló – és még folyvást protestáns – anya karjaiból kiragadva katonai hatalommal Bécsbe hurcolászta, ahol az udvar színe előtt a lány ünnepélyesen katolikus hitre tért; mind a további kiképeztetésről, 163mely gróf Michna Mihályné palotahölgy felügyeletével történt, mind a férjhezmenetelről a királyné személyesen gondoskodott; e gondoskodás nyomán jutott a család birtokába egy ruhaneműt tartalmazó, császári jelvényekkel díszített láda, valamint az aranyos kocsi, vörösbársony borítású ülőpárnákkal; így.) A testvérek is lerótták mellényadójukat; Alajos-Fidelistől való a „szíjjas”. (Ő, mint zászlótartó az Alvinczy ezredében, részt vett a cuneói vár ostromában, a rohamhoz önként ajánlkozott, ennek ellenére a vállát keresztüllőtték és az ellenség elfogta; mint

fogoly a várban gyógyult föl, és annak feladása után kiszabadult; itt, mint családi körben gyakran említette, az éhség gyötrelmeit gyomruk köré szorított szíjjal enyhítették; így.) László, ki teljes életében távol tartotta magát a nőktől, szűzies életet élt, és az atyja által alapított értékes érmegyűjteményt számos értékes példánnyal gyarapította, Metternich bizalmát bírván, a herceg megbízásából, a császári titkos levéltár oklevelei nyomán, egy érdekes munkát dolgozott ki, mely a Partium viszonyait taglalja roppant sajátságos szempontból (másolata az oszlopi könyvtárban); nos: a mellény a Metternich kommendálta szabó (Singer) munkája, fekete-sárga selyemholmi, melynek neve: „a metternich”. Item: Nagyapám Károly unokaöccsétől való, ki gyógyíthatatlan hátgerincbaj okozta búskomorságban pisztollyal oltá ki életét, az egyik legszebb darab, színes, virágos, mintha San Franciscóból való volna, make love not war. Ezen Károly György gyámfiától jött a „porosz”, ő ugyanis részt vett a 12. számú Haller huszárezred hadnagyaként a poroszok elleni háborúban; midőn július 3-án ezredének első osztálya megtámadta a gyalogságot, lova kilövetett alóla; Bódi Joachim huszár-közvitéz felajánlott lovára felülve, emez pedig mellette gyalogolva, köszönhette szerencsés megmenekülését, noha már elveszettnek vélték; mellényén, illetőleg mellkasán a következő kitüntetések kaptak helyet: az orosz Szent Anna-rend harmadik osztálya, a porosz koronarend harmadik osztálya, a Szent Wladimir-rend negyedik osztálya, a Legion d’honneur kiskeresztje és a Takowa-rend tiszti keresztje. Visszatérve a testvérekre, s lezárva azok sorát, Mihálytól ered a „Liszt”, ki a geológia és a zene szenvedélyes ápolója volt, és néhányadmagával segélyezé a hírhedett zenészt, gyermekkorában, bécsbeni tanulmányaira vonatkozóan. Volt azonban egy mellény, melynek származását a homály felhője vonta be, az „ezüst”: akár egy súlyos mellvért, hősi csaták tanúja, tunya ezüstpikkelyes állatka, egy véletlenül túlélő, *régi* állat, postán jött, ismeretlen feladóval, nem is haza, hanem nagyapám hivatalába. Hatalmas, karmazsinpiros szalag fogta át a puha kis csomagot. Kellemetlen föltűnést okozott. Volt valami nem finom az egészben, tán a pirosban, még inkább az egész *dolog* érthetetlen szabálytalanságában. A küldeményhez nem mellékeltek semmit,

levelet vagy effélét, hacsak nem tekintjük mellékelésnek a föltűnő, rúzsos ajaknyomot a mellény „szívénél”. Melyet aztán el sem lehetett onnét távolítani. Haller Cecília nagyanyám határozott, erélyes asszony volt, de nem a nagypapával szemben; kerülték egymást. Az ezüstmellényt azonban nagyanyám azonnal ki akarta dobatni; furcsa. Furcsa az is, hogy nagypapa – noha a tárgyakhoz semmi nem fűzte, az öltözködéshez meg különösen semmi (ötven éven át megjegyzés nélkül vette föl azt, amit a leibdíner, a Józsi, majd a fia Józsi, reggelente odakészített) – most megakasztotta magát, és megtiltotta a kidobást, ragaszkodott a titokzatos ezüsthöz. Annyit ért el nagyanyám, hogy nem hordta, ami kétes siker, hiszen így a mellény egyetlenné lett, kitüntetetté, különössé, veszélyessé, „a mellény, melyet valaminő okból nem hordtanak”. Most, Tótpataki Róza anyámhoz menet, nagyapám ezt óhajtotta fölvenni. Mindenki meglepetésére nagyanyám szótlanul rábólintott. Azt senki nem tudta a házban, hogy ő már járt anyámnál. Nagyanyámat kemény asszonynak tartották, érzelem nélkülinek. Pedig voltak érzelmei, csak nem mutatta őket, viszont azok szerint cselekedett. Az igaz, nagyapámat tisztelte, nem szerette, de a fiáért rajongott, szinte más nem is érdekelte a világból, kizárólag azt figyelte, mire van szüksége apámnak, pénzre, lázcsillapítóra, kikapcsolódásra, sícipőre, rántott húsra (disznóból). Szegénykém – édesapám tudniillik –, ha ezt tudta volna! Úgy kényeztette (el) a papámat, hogy az észre sem vette! Soha nem avatkozott be közvetlenül (apámba), de akkor, ami 165kor ivásnak adta a fejét (édesapám; majd fokozatosan az egész testét, a nyakát, a kulcscsontját, a mellkasát, a hasát, az ágyékát, a combjait, a bizonytalan térgyeit és a megbízhatatlan bokáit), akkor úgy érezte, lépnie kell, és elment a delnőhöz. Nagyanyám nem úgy festett, mint egy méltóságos asszony; követhetetlen ízléstelenséggel öltözött (rendíthetetlen ízlésű ízléstelenséggel), az egymástól rettegő, ordítón drága ruhadarabok rajta találtak különös enyhet. A forradalom bukása után kizárólag feketét vett föl, ám ez sem javított a helyzeten, fekete pamutharisnya, nehéz flanellszoknya, ing, szürke vagy fehér, meg a fekete ballon, melybe szürkés, sőt egészen sárga csíkok fakultak, semmi nem látszott a családi csillámból, se kis ág, se nagy ág. Sokszoros arisztokrata fölmenőkkel nagyanyám nem

volt arisztokrata; mindenestül plebejus volt – bár talán a tartása, a kitartása, gondolkodásának léptéke, „személytelen önzetlensége, önző személytelensége” mégiscsak az előbbiből gyökerezhetett. Jövetelét nem jelentette anyámnak, beállított. Kopogott, belépett, ránézett a szobalányra, az szótlan rémülettel oldalt, nem lépett, sodródott, anyám a fonott hintaszékben himbálózott a tágas belső szobában, az ablak előtt, és szerepet tanult. Természetesen rögvest látta, hogy belépett a szeretője anyja, meg sem rezzent, kicsit emeltebben deklamálta az öreg Klopstockot, Messias wurde geboren. Nagyanyám megállt a belső boltív alatt, és nézte az ide-oda ingó, dülöngélő és motyogó fiatalasszonyt. Anyám szép volt, olyan színésznősen, vagyis nem tudható, mi valódi, mi nem, ami szépséget mutatott, az mind hihetőnek tetszett. Nagyanyám nem bízott ebben a bújócskáló szépségben – ezért állt itt. Hosszan figyelte a nőt, nem érzett iránta semmit, féltékenységet sem, őt csak a fia érdekelte, csak az számított. A nő nem számított. Pedig kérni jött. Anyám továbbra is úgy tett, mintha boldogult Klopstockon múlna az üdvössége, mintha más nem is léteznék e poros németen kívül. Amiben lett volna valami, ha valóban szerepet tanult volna. Félreértette nagyanyámat. Aki egyszer csak mintha rohamra indulna, két hatalmas szökkenéssel, akár egy tigrisféle, anyámnál termett, az örök fekete ballon, ahogy később a bolseviki zászlók a bolseviki fil 166meken, lobogott utána, aki ijedelmet mímelve fölriadt, ki az, mi az. Nagyanyám, miként egy kisgyermek, leguggolt melléje, megfogta a kezét, megsimogatta. Ó (vagy oh?), jelentette be anyám, úgy ránézésre a második (középső) felvonás közepéről, a teljes sötétségből, már nem emlékszünk, mért vagyunk a színpadon, ki lökött be a sötétből ide, e súlyos fénybe, s még nem tudjuk, mi végre, hogyan, milyen körülmények közt távozunk innét, ha egyáltalán. Maga okos nő! Anyám kirántja a kezét. Ezen a délutánon ez az egyetlen őszinte mozdulata. Ezt tessék hagyni! Nagyanyám újra megragadja a kezét – nem tudott alakoskodni, pedig a fiáért mindent megtett volna –, keményen, kelletlenül szól, úgy mondja, mint egy leckét. Félreért, kisasszony. Majd eljő az uram, annak kell ezt mondania. Én csupán azt mondom, hogy maga tudja, a fiamnak szüksége van magára, én csupán azt mondom, arra kérem – nem

esik nehezére ezt kimondania –, ne hagyja őt el. Hevesen simogatja a kezét (nagyanyám anyámét). Mindkettőjüknek tetszik a másik keze, bőre; finomabb, mint gondolták volna. Szépen kérlek, ne hagyd el a fiamat. Gyönge ember, de nem rossz ember, ne hagyd el. Anyámat, mintha fojtogatnák, nevetés rázta; hatalmas, izmos, kozmikus nevetés, mint mondjuk a köpenicki kapitányt A köpenicki kapitány végén. Unmöglich, morogta anyám is, unmöglich. Ám a színésznőnek hosszú távú tervei voltak. Nem visszategezni. Látta, nagyanyám eszes – maga is okos nő! –, vagyis körültekintően kell hazudnia. A méltóságos asszony ért engemet félre. Hiszen én éppen ráakaszkodnék a Gézára. Nem említette? El akarom vetetni magam. Vegyen el, gróf úr, vagy menjen a csudába! De nem akar a csudába menni. Nagyanyám arca megkeményedett, ezért anyám így folytatta: A francba, grófnő kérem. Én nem házasságról beszélek, az majd eldől valahogy. Maga csak, kedvesem, ne hagyja el őt. Legyek a szeretője, az ágyasa, a macája?, háborodott föl anyám nagyanyám helyett. Erről nem nyilatkozom, kérem. Én még sosem voltam senkinek a szeretője, s ha jól kalkulálok, nem is leszek. (A rossznyelvek szerint a nagypapával eltöltött éjszakák száma megegyezik a gyermekeik számával.) A francba! Miről tetszik beszélni?! Itt a hasamban az unokája! Mozog! Akarná, hogy törvénytelenek legyenek a kis ártatlanok?! Nagyanyám vállat vont, nem érdekelték az unokák, és mert tudta, fia fütyül a törvényességre, a társadalmi előrejutásra, tudta, fia boldogságához nem kell Kolozsvár jóváhagyása, nem számít, mit gondolnak, ezért ő is fütyült mindezekre. Az anyai szeretet anarchistává tette őt, ez volt anyám balszerencséje. (Be is következett: édesapám gyermekei törvénytelen gyermekként jöttek a világra, és nem édesapám, hanem az ő Kálmán bátyja volt az, ki aztán élete resztjét az árvák életének rendbehozásának szentelte. Tudniillik édesapám közben meghalt. Kálmán bácsi egészen más fából volt faragva, mint apám. A nagyszebeni első megrohanás alkalmával – Bem-hadjárat, Mátyás-huszárok – egy ágyúgolyó jobb könyökét elhordta, karját a csatatéren amputálták, az elhamarkodott műtétet Marosvásárhelyt ismételni kellett; jobb kezével aztán príma tájképeket festett és ugyanezen kézzel történelmi és földrajzi tanulmányokat írt, miközben

felesége, Bethlen Paulin – ki nagyon Bethlen volt, négy nagyszülejéből három Bethlen – az amatőrnél jobb költő. A papa a Kálmán bácsin keresztül került a mama bűvkörébe, mert akkor a Kálmán bácsi volt a színház intendánsa. Kálmán bácsi nem kedvelte a mamát, mert nem kedvelte a problémákat, és a mama probléma volt, az még nagyobb probléma, ha a gyerekeknek a törvénytelenség bélyegét kell hordaniuk, mert ez akkoriban minden dokumentumba bekerült, és például nem lehetett katonatiszt etc., ezért nem kedvelte a papát sem, aki csak nevetgélt a házasulási biztatásokra, és Kálmán bácsit is a pünkösd-szöveggel etette; a grófi cím árvákra való kiterjesztését nem sikerült elérnie, de Ferenc József elébb legitimálta őket, per gratia Principis, majd nemessé tevé őket, allerhöchste Gnadenakt, kisiklódi, itt édesapám neve következik, névvel, mert Kisiklódot rájuk íratta a bácsi; az egész magyar történelemben ez az egyetlen nemesség-adomány, amellyel nem járt címer, tudniilik a Hofmarschallamt a családi címert akarta adni nekik, az úgynevezett „bar sinisterrel”, egy balról jobbra rézsútosan futó fekete vágás, ami a birodalmi heraldikában a törvénytelen leszármazás jele, amit Kálmán bácsi 168nem fogadott el.) Mondja, mért oly elégedetlen maga? Nagyanyám menni készülődött, látta anyámon, hogy nem fogja elhagyni apámat, ennyi neki elég volt. Azt is látta, hogy anyám tönkre fog ebbe menni, de ez nem érdekelte. Ne legyen elégedetlen, simította meg a fiatal nő kezét. Lássa, a Géza sosem elégedetlen. Anyám dühében majdnem fölkiáltott, de azután visszatottyant a hintaszékbe, kényelmesen hátradőlt, lehunyta a szemét, és kajánul ezt súgta: Mama drága, végszavazzon nekem, mama drága. Nagyapám szemében nem anyám színésznősége volt a szálka, az már csak következmény, hanem a családja, hogy nincs, hogy hol van. Édesanyám egyedül állt a világban, így hogyan lehetne tudni bármit is róla, az embernek *van* családja és kész. Pontosan nem tudta, mit akar anyámtól. Az ezüstmellényhez, a sose hordotthoz, az ezüstfejű botot választotta, nem öregít, de jelzi a kort, a tisztelendőt. (A bot Dániel ősapánké volt, ki kuruc altábornagyként Rákóczit szolgálta gyarlón; jámbor, hallgatag és legendásan lassú fölfogású férfiú volt, kit Bercsényi eleinte pártolt, később kíméletlen élcelései

között *öntegető*nek nevezett, mivel a fáradságos hadjáratok alatt, beteg is lévén, szeretett pálinkázni. A betegség (?) néha annyira leverte, hogy seregét kocsiról vezényelte, többnyire egyébként pocsékul. A pöstyéni és stubnyai hévizekről kelt leveleiben roncsolt testű, egészségtelen embernek írja magát, köszvényes bántalmakban szenvedett („ízeim cipóra dagadottak”), meg még sántított is – innét a bot!) Anyám kitartott az egyszer már bevált Klopstocknál, most egy grófnőt adott elő az első felvonásból. Nagypapa vevő volt rá. Teáztak, süteményt eszegettek, picit csepülték apámat, nagypapa remekül szórakozott. Búcsúkor kézcsókra hajolt. Akkor tehát számíthatok magára, kedves Róza? Anyám megijedt, hátha félreismerte az öreget, és az sokkal ravaszabb, mint mutatja. Hát hogyne, kedves gróf, válaszolta, és rövid, erős mozdulattal feljebb tolta a kézfejét, mintegy feltolta a nagypapa ínyét az orrába, a legteljesebb mértékben. Édesapámat nem lehetett kényszeríteni. Anyám se járt jól, nagypapa se. Hogy nagymama jól járt-e, ahhoz azt kéne tudni, boldog volt-e édesapám. Jókedvű volt, jó példa az ún. jókedvű édesapámra. 169De anyámat soha nem vette el. Vagyis majdnem soha. Már a halálos ágyán feküdt, amikor Kálmán bácsi „papot és Tótpataki Rózát hozatott”. A pap elébb összeadta a szüleimet, majd a papámnak föladta az utolsó kenetet, de azt a mamám már nem várta meg .

174. **É** desapám még fiatal volt, XVIII. század?, nem, már nem számított annak, de fiatalos volt, XIX. század eleje, mindenesetre vigyorogva feküdt meztelenül a reggeli ágyban, és mondhatni két pofára zabálta a napfényt, amely ömlött be az ablakon a hálószobába. Narcisszuszként nézdegélte magát, megkülönböztetett figyelemmel a reggeli ébredezését végző férfiasságát, mely mintegy tőle, apámtól függetlenül, magát önállósítva hajladozott, ágaskodott. Mit nézegeted?!, csattant föl anyám, mit magaddal foglalkozol?! Ma-ha-ga-mmal?!, csattant vissza apám, és nyakon ragadta az ébredezőt, hát kié ez? kinek tartogatom?! Anyám elégedett

kevélységgel hallgatta apám hazudozásait. Vörösmarty hozzáfogott a Zalán futásához, Goethe is maszatolt valamin, mint rendesen.

175. Az egyik nagypapám, az anyai, a másik nagypapám alkalmazottja volt, jószágigazgató vagy mi a bánat. Édesapám már kora gyermekkorában nagy szemeket meresztett a mamámra, kinek sárgatulipános szoknyájából kiharangozott a táncosnős lába. A nagymamám, az apai, ezt nem nézte jó szemmel, nem lenézésből, ellenkezőleg, a mamámat óvta a papámtól, akit ismert. Bár éppenséggel a családokat sem tartotta egymáshoz valónak. Mi magosan vagyunk, hegyipásztor hegyipásztorral. (Verzió: puli pulival, agár agárral.) Édesanyámat úgy gondolta kigyógyítani édesapámból, hogy kiparancsolta az udvarra, s megmutatta neki, hogy közösül a kandúr a nősténymacskával, mert épp a kandúr közösült a nősténymacskával. Anyám menekülne, de a kegyelmes asszony ott tartja, míg csak a szerelmi viharnak vége nincs. Ezt akarják a férfiak – mondja Rickl Mária –, hát úgy vigyázz, mert az anyád is így kezdte. Nélkülünk, fejedelmi többesben beszélt, szóba ne merj állni egy férfival, s el ne felejtsd, amit láttál. A porban akarsz hasalni, mint az állatok? Mert a szerelem odavisz. Édesanyám nem kívánt a porban hasalni, mint az állatok, de az hevesen foglalkoztatta, hogy a szerelem hová visz. Tovább harangozott hát édesapámnak. (Nagyanyám: hús rabja céda.)

176. Naná, édesapámnak sok arca volt, bajuszos, tokás, kunfajta satöbbi. Három felvonáson át cserélgette. Találkozott a mamámmal, aki igen jó benyomást tett rá, és ez kölcsönösnek tetszett. Ám a nagy öncsencselésben apám elfeledte, hogy melyik arcával szerepelt. Ciki. Végül is odaállt anyám elé, és sorban, mint egy bűnöző, mindegyik arcát megmutatta, a bajuszost, a tokást, a kunfajtát, a satöbbit. De anyám nem ismert rá. Így ismerkedett meg: a mamám, a papám.

*177.*Édesapámék esküvője, véletlenül, Rajk László kommunista vezető kommunisták általi letartóztatásának napjára (és éjszakájára) esett. Rajkot kemény fából faragták, törzsében a vastag falú szilárdítóelemek a szállítóelemekhez viszonyítva túlsúlyban voltak (bükk, tölgy, kőris, dió stb.), amikor a Horthy-rendőrség a lehető legbrutálisabb módon ki akarta verni belőle azt, amit ilyen alkalmakkor ki szokás, egy szó nem sok, annyi nem hagyta el az ajakát. Ami oda vezetett, hogy amikor a róla elnevezett pörben hagyta el szó ajakát (bevallott mindent), akkor némely elvtársai ebben, paradox módon, valóban a bűnössége bizonyítékát látták, noha az eredeti vádakat természetesen nem tarthatták igaznak, de nyilván kellett lenni valaminek, ha ez a talpig kommunista beszélni kezdett, vagyis Rajk kiválósága épp e kiválóság szeplőit tetszett alátámasztani. Ez a szellemi-logikai-etikai-szépészeti hengerbóc minden olyan társaság alapmozdulata, mely társaságban a gondolat (stb.) fontosabb, mint az ember. Csak a kocsmában legfőbb érték az ember. Az esküvői ebéd szárnyaskivonattal kezdődött, japán gyöngyökkel, csészében, dunai, breton módra elkészített kecsegével folytatódott, a fiatal házasok őzet is kaptak, remek bormártásban, finomfőzelékkel, stíriai hizlalt jércét, nyárson, vegyes francia befőttet, szerencsekürtöt fagylaltvirágokkal és aprósüteménnyel, sajtot, gyümölcsöt, feketét, az ebédhez kőbányai sör, pannonhalmi fehérbor, Château Hungaria vörösbor és Louis François Transsylvania pezsgő járult .

*178.*Ebédnél édesapám gyakran így szólt anyámhoz, minden előzmény nélkül: Hódossy Gida csókoltatja a kezedet. Vagy: Degré Alajos csókoltatja a kezedet. Utána ismét hallgatott vagy másról beszélt, anyám sem kérdezősködött .

*179.*Nem volt édesapámnál házasságra alkalmatlanabb ember. Neki magának se voltak illúziói a saját személyét illetőleg, ő is tudta

magáról, hogy képtelen a hűségre, hogy nincs ereje ellenállni semmiféle kísértésnek; egy esztendővel a házasságkötése előtt még mindig úgy jellemzi magát, neki naponta más lányra kerekedik kedve, s ő mindennap más nőt szeretne feleségül venni. A vastag fedelű füzet végén ott a naplója, benne tizenhat éves korától rögzítve kalligrafikus betűkkel (többnyire piros tintával és apró virágdísszel kicifrázva az indiszkrét közlést), akikért rajongott. A hölgyeket titkos jelzésekkel minősítette is, ezek között van keresztforma, van egy bétához hasonló, van egy dőlt, áthúzott v betű, egy p, egy c, a közepén ponttal. Csak kettőhöz írt magyarázatot: a pontos közepű U azt jelenti: régen nem érdekli, s két pont, ugyanúgy elhelyezve: „Auch nicht.” Az íráskép gyakori változására majdnem olvashatatlanul apró betűkkel ott állt a magyarázat: Másolta Stenczinger Géza barátom; másolta Ilon húgom, Gizella húgom, Margit húgom, Gréf Lajos barátom. Tehát: édesapám legénykorában a következőkbe volt szerelmes: Kovács Mariska, Bruckner Róza, Balogh Ilona, Szabó Veronka, Fazekas Mari, Schwarzenberg Milly, Fucks Irma, Guttmann Ilka, Csanády Piroska, Kálmánchey Mariska, Gáll Terka, Drahota Natália (az ő neve mellé később odaírta: Már nem kell!), Guttmann Laura, Zagyva Janka, Csanády Margit, Csanak Ilonka, Nánássy Mariska, Makó Ilka, Zucker Paula, Varga Ella, Csanády Ilonka, Lőwenberg Zsófika, Thököly Éva, Szabó Magduska, Nánássy Róza, Piránszky Zsuzsika, Filotás Irén (ez gyűrűt ad neki, elfogadja léleknyugalommal, és később 173Margit húgának ajándékozza), Nánássy Erzsi, Hubay Teréz, Riedl Erzsike, Sesztina Piroska, Beke Erzsike, Vojnovics Ilka, Göltl Irma, Segenweiss Irma, Lux Gabriella, Otte Paula, Brunner Róza és Ida, Sóvágó Erzsike, Sesztina Ilona. A listából hiányoznak a nem regisztrált pallagi, nagyhegyesi, bécsi és grazi alkalmi ismerősök („Majd amikor a főtt lencs kikél, akkor tetszik ő nekem, hahahaha.”), akik szintén nem lehettek kevesen .

180. Édesanyám okos asszony, sokat is tud apámról, s mégsem eleget, arról például fogalma sincs, hogy a pallagi, nagyhegyesi, a halápi pusztán, mindenhol, ahol csak, itt édesapám neve következik,

birtokok vannak, nincs olyan szénakazal, amely tövében édesapám ne feküdt volna örökké kielégíthetetlen szenvedélye vállalóival, nem érzi meg (a mamám) a folyton ideált cserélő, de igazi testi kapcsolatot igénylő apámnál, hogy olyan valami uralkodik rajta, aminek még az ő erős keze sem szabhat más irányt, és Jekyll, aki a családi Bechstein zongora hangjai mellett a kishúgaival együtt énekelget, nem azonos Hyde-dal, aki bárkit ledönt, aki hajlandó ráhallgatni, s aki egy-egy szerelmi feszültséggel vibráló óra kedvéért minden esküt megtör, minden adott szót elfelejt. Elfelejt **.**

181. **A**mikor édesanyám megtalálta édesapám titkos füzetét, a vastagfedelűt, teli az idegen asszonyoknak írt versekkel, Te kis szőke szobalány, adj egy csókot szaporán satöbbi, fogta a ceruzáját, meghegyezte, EBERHARD FABER 1207 2,5 = HB, és kijavította a helyesírási hibákat. (Aztán később, egy Guttmann Ilához s Csanak Margithoz írt költemény közé, beírja házasságuk halálos ítéletét: Mosás, október 28. Lepedő három, abrosz nyolc, asztalkendő nyolc, párnahéj hét, paplankendő három, törülköző hat, női ing huszonegy, férfiing huszonkettő, bugyogó tizenegy, szoknya tizenhat, zsebkendő tizenhat, strimpfli tizennégy, kapca nyolc, portörlő három, tányértörlő három, hat tarka orczatörlő és két asztalkeszkenő, lábravaló hét. **)**

174

182. **H**a édesapámat Mária Terézia felől nézzük (és a XVIII. században honnét máshonnét), akkor legelsőbben apai nagybátyámat kell említeni, őt halmozta el a császárnő kitüntetett figyelme ékköveivel, és akinek későbben nem kevés konfliktusa támadt a császárnő császár fiával. A császár germanizáló rendszere ellen május 8-án benyújtott felirata nemcsak eredménytelen maradt, de magára vonta a legfelső hely dorgatóriumát. Ám a bácsi nem tartozott a könnyen főhajtók közé, támadjon a szeszély bármi magasról, kivált Magyarországgal szemben. A francia követ, vélhetőleg Durfort, ezt írja: Felvilágosult fő, igazságos elme, tövises állásán nemzete bizalmát bírja, az uralkodóné akaratának nem hódol eléggé; ez által állását kockáztatja vagy legalább befolyását

nemigen öregbíti. Mindazonáltal a Szent István-rendjel alapításakor, melynek eszméje tőle eredt, és lett is e rendjel kancellárja, a királyné, így tartja a családi hagyomány, magához hívatta. A bácsi magabízón hajtotta le a fejét. Ismerte királynőjét. Mit motyog?!, csattant föl a nagyasszony. Nem követelhetem meg alattvalóimtól tán, hogy teljes, nyelvtanilag hibátlan mondatokkal szólítsanak meg? Ne válaszoljon. Hallgatását elfogadom kifogástalan mondatnak, azzal saját kezűleg tűzte föl személyesen tulajdon keresztjét legkedvesebb, itt édesapám, illetve nagybátyám neve következett, ja keblére, azon meghagyással, hogy valahányszor valaki utód e rendjelre érdemesítené magát, mindannyiszor e keresztet hordja. (A Vasárnapi Újság 52. számának utólagos odanyilatkozása, hogy ti. e rendjelet Károly főajtónálló mester hordta volna, nem áll, minthogy, definitív tudomás, ez a Szent István-rend kiskeresztjét bírta.) Mária Terézia picit telítődött a családdal. Édesapám: ki gutaütést követően magtalanul hunyt el hintajában, a bécsi Himmelpfortgasséban, mielőtt még búcsút mondhatott volna húgának, gróf Fekete Ferencnének, belebonyolódott a XVIII. századba. A dolog – természetesen – úgy kezdődött, hogy a XVIII. század bonyolódott az országba, legelsőbben a szokásokba. Magyarország, amely addig a latin befolyása alatt érlelte lassanként a nyelvét, és amely addig a latin és a vele szinte összeforrott bibliai erkölcsben látta az egyedüli mintaképet, melynek 175az evvel járó életfelfogás mintegy nemzeti sajátsága lett, ekkor jut először széles vonalon és nem sporadice érintkezésbe a modern nyelvvel, műveltséggel és erkölccsel. És mivel ez az érintkezés, tangózás a magával a nemzettel azonosított műveltségi foknak és valláserkölcsi meggyőződésnek a gyöngítésével, a lerontásával járt, nem csoda, ha ezt a nemzetre nézve szerencsétlenségnek tekintették, olyannak, amely belső erejét ássa alá, és azután védtelenül szolgáltatja át a vesztére leselkedőknek. Édesapám nem osztotta ezt a felfogást, kényelmetlenül fészkelődött ó és új kereszteződésében, nem szívesen azonosította magát az elpuhult, fecsérlő, erkölcstelen udvari emberrel, akivel szemben a korabeli pasquillok és gúnyos versek (az akkori irodalom leggazdagabb és legeredetibb része) nem győzik ellentétbe helyezni a régi, erős, takarékos, vitéz és

becsülettudó magyart. Kétségtelen, ma már megvallhatjuk, a modern műveltségi elemeknek a magyar nemzeti szellemmel való azonosítása annyi buzgó törekvés dacára még nincs befejezve, és így az új irány, ha felmutathat is egyes nagy sikereket, egységes nemzeti kultúrát még nem hozott létre. Bármennyire is rosszulesett édesapámnak az új és a régi ilyen minőséginek álcázott szembeugratása, nem tagadható, hogy a régi, inkább durva, ám szilárd erkölcsök helyébe nemcsak ruházatban, hanem életmódban is olyanok léptek, amelyek csak a finomított, erkölcsi alapját elvesztett arisztokráciának szoktak sajátjai lenni. És éppenséggel az olyan esetek, mint az apámé, lettek taszítói az új iránynak, híveket a külfölddel való érintkezésnek, az utazásoknak szerezni nem tudtak. Apám a párizsi követségen kezdte fényes pályafutását, és ott egy roppant költséges viszonyt iniciativált egy nassaui hercegnével, mit annak férje egy csöppet sem bánt, ám midőn édesapám, némi mohóságról adva bizonyságot, kiterjesztette (érzéki) figyelmét immár a hercegi férj barátnőjére is, a kétszeresen fölszarvazott lovag már vért kívánt, amit párbaj által rendben meg is kapott, éppen annyit, amellyel a becsületet tisztára moshatta. Ám nagymama, Susanna Lubomirska hercegnő aggódó anyaként azonnal erélyesen hazarendelte rakoncátlan apámat, aminek azzal adott nyomatékot, hogy befagyasztotta a gavalléros zsebpénzt, mire apám haza is tért, a nassaui herceg őszinte szomorúságára, mert a „Franci gyerek híjján" ösmét neki kellett nejének égbeszökő számláit állnia. Otthon a házasság terén naivnak nevezhető Lubo nagymama úgy vélte, hogy egy házasság ráncba szedné édesapámat; gondoskodott is egy feleségről, és apám elvette az akkor tizenöt esztendős Nestit (Ernestine-t), egy nagy osztrák család világszép, ám nem analitikus gondolkodású (popo-dumm) gyermekét. Kanyarodván holtomiglan-holtodiglan vissza az oltártól, látva anyja s neje sugárzó orcáit, maga is derűsen csatlakozva hozzájuk, kedélyes töredelemmel odavallott anyjának, hogy hozott volna ő még Párizsból vásárfiául egy adag szifiliszt is. Hoppá. Lubomirska hercegnő megvárta a házikápolnában az áldást, majd fölháborodott, a nászéjszakát lefújta, és befektette újdonsült menyét maga mellé az ágyba, mondván „míg nincs gyógyulás, nincs pipihús". Édesapám egy ideig ődöngött a ház

körül, de amikor kiderült, hogy a lábadozás hosszadalmasnak ígérkezik, szedte a cuccát, és iszkiri vissza Párizsba. A feudális élet nem a tiszta erkölcs melegágya, nem szokott az lenni: úr és jobbágy, különösen érzéki tekintetben, szükségképp egymás megrontói. Ott, hol az élet és becsület értékének kölcsönös és egyforma tisztelete hiányzik, nincs más menekülés, mint vagy az elfoglaltság, a magas célok és nem a pillanatnyi gyönyörök után való törekvés, vagy pedig igen szigorú, semmi kibúvót nem engedő vallásos és erkölcsi nevelés. Édesapámat nagy káosz uralta: nem hiányzott ugyan belőle az élet és becsület értékének tisztelete, ám egyszerre törekedett a magas célok és a pillanatnyi gyönyörök után, és mindez, nemdebár, egy igen szigorú, semmi kibúvót nem engedő vallásos és erkölcsi alapozásban. Teringettét! Ki a bánat (…) igazodik itt el? Nincs korrumpáltabb és korrumpálóbb osztály, mint a politikai hivatásáról megfeledkező arisztokrácia. Mária Teréziának nem volt könnyű dolga rakoncátlan édesapámmal. A királynő, úgy is mint asszony, kinek uralkodása annyi tekintetben egy új kor beállását jelöli, mind vallásos, mind erkölcsi tekintetben a régi idők hajthatatlan dicsérője és fenntartója. E pontban szövetségese, egész hatalmával előmoz[177]dítója a nemzeti tudatnak, mely ily esetekben éppen nem szokott könnyedén ítélni. Ám a császárné mintaszerű élete – éppenséggel nem igaz, hogy a magyar testőrírók nagy, fekete pennájukkal, hátulról, míg őkegyelmessége az ablakban integet hű népének, ez egyszerűen szemenszedett nem igaz – és ismert szigorúsága dacára a bécsi udvar alatta alig lehetett jobb, mint annakelőtte. Meg kellett hátrálnia az általános állapotokat illetően („minden elegáns nőnek megvan a magányos szobája, boudoirja, hová a jó modorú férj soha nem lép be, ahol csak az idei kedvesének van joga őt zavarni”), és meg kellett hátrálnia saját házasságát illetően. (Olyannyira, hogy ismeretes féltékenysége mellett, rendes társaságban fogadta a császári kegy választottjait, a kövér Canale szardíniai nagykövet nejét, született Pálffy grófnőt, ki állandó jelenlétével tűnt ki a játékasztalnál, majd ugyanúgy Auersperg hercegnét. A szép hercegné nem esik terhemre, írja kedves leányának Párizsba, ki tudja, mennyire őszintén. Férje halálakor vetélytársával szemben is megtalálja a szív hangját:

Hercegné, mi sokat vesztettünk.) A botrányos esetekre korlátozta magát. A hagyomány erősebb volt minden új parancsnál. A császárnénak kiváló hajlama mutatkozott magánügyekbe avatkozni; ez vezetett az ún. Keuschheitscomission, a szendeügyi bizottság fölállításához. Férjes nőnél semmi nem közönyös, ezt az elvet ajánlotta a császárné. Kilátásba helyezte a felső-ausztriai parasztleányok esetében „a kitömött mellfűzők megváltozását és kurta szoknyáik meghosszabbítását”, külön rendeletben szabályozta, hogy az udvarban ki mennyi és minő ékszereket hordhat rangja szerint, eltiltotta még az udvarhölgyeknek is a pirosító használatát, amivel azonban nehezen ért célt, és csak azokat keserítette és keverte gyanúba, kiknek természettől szép volt a színök. A szendeügyi bizottság nemcsak a kifogásolható erkölcsűek (édesapám!) ellen lépett föl, hanem puszta gyanúra vagy denunciációra is benyomult a családi szentélybe, és mint mindenhol, ahol idegen hatalom nyúl durva és avatatlan kézzel az emberi viszonyok legfinomabb szálaihoz, sokkal több bajt okozott, mint amennyit képes lett volna megakadályozni. Édesapám családi szentélyébe is 178benyomultak, bár ő, láttuk, sokat tett azért, hogy ne lehessen szentélynek nevezni, ahová benyomultak. A szendések elsősorban a szöktetések megakadályozására kattantak rá, és a mamámat elszöktették! Hogyan? Édesanyám mint született virgo intacta élt otthon, vidéken, szigorú anyósa felügyelete alatt, míg édesapám élte a világát, ún. férji kötelességét nem látva el; anyám belehabarodott egy délceg, ifjú Schulenburg grófba, s egy reggel arra ébredt – erről az intactáról akkor már nem volt szó –, hogy hoppá. Nem ismervén a világ rendjét, a fiatalok elhatározták, hogy meglépnek, ami nagy marhaság volt, mert illegálisan bibizni akkoriban is lehetett, de nem elszaladgálni a hitvesi háztól. Édesanyám szép zöld bársony férfiruhát öltött (ezt a föllelt körözőlevél árulja el), s szeretőjével aranyifjak gyanánt indultak egy négyesfogattal és a Schulenburg-inassal lóhalálában a svájci határ felé. Apámnak szeme nem rebbent a hír hallatán, inkább sajnálta a mamámat, hogy így belekeveredtek egymás életébe. Mária Terézia azonban fölháborodott, nem zavarta, hogy épp édesapám (nem létező) jó hírét kell megvédelmeznie, ő, ha nem is annyira, mint a fia,

elvi alapokon állt; azonnal utasította Thurn-Taxis herceg birodalmi főpostamestert, hogy bármelyik postaállomáson akarnának a szökevények lovakat váltani, azonnal fogassa el őket. A Habsburgok elsőrangú bürokraták. A hercegi főpostás Lillien báró postamester hatáskörébe utalta az esetet (Elfogni! Üstöllést!), a zöldruhás személyleírással, mely, félő, nagyanyámtól származott, ő nyomta föl a mamámat az udvarnál. Pedig szerették egymást, és anyám, noha túl fiatal és éretlen volt ahhoz, hogy megértse a vele történteket, tudott bánni nagymamával, például gondosan titkolta, hogy meg van sértődve apámra; anyám, ha lett volna élete, életében jól eligazodott volna az emberek közt. (Az apám sok, ez a Schulenburg meg kevés!) Játékszer volt az én édesanyám, és balszerencséje volt a játékosokkal. Valószínűbb azonban, hogy mindannyian szerei vagyunk egy játéknak, épp annak, amelyet játszanak velünk, amely velünk játszható, vagyis édesanyámmal éppen ezt a játékot lehetett játszani és mást nem is lehetett volna, vagyis hogy ez a sorsa. Csak hát olyan fiatal volt 179 és kislányos, oly játékszerű, oly gyerek, hogy mindenki kénytelen-kelletlen játszani kezdett vele. (Édesapám fia is játszott volna vele, ó, egy játékos, egy bejátszható anya! Szédül, ha erre gondol, nem gondol erre.) A játék nem komolytalan, a legkevésbé sem, de nem nélkülözi a felelőtlenség folytonos kísértését. Ha királyunk vad bástyák és futók szorításában vergőd, ennek súlyát és súlyosságát hiba volna alábecsülni. Ez csak játék, ilyet játékos nem mond és nem gondol. Ám midőn mondott férfiú nyakig ragacsos vérben az utolsó döfésre vár, mely után országunk évtizedekig majd a böszörmények martalékává válik, ez a midőn mégiscsak különbözik a sakktábla drámájától. Miben? A játék könnyűségét az adja, hogy több játék létezik. A parti újra meg újra lejátszható. A játék véget ér, véget-véget. Ez a vég a remény, és a biztosított, a szavatolt remény kísértése a felelőtlenség. Édesanyámmal is evvel a felelőtlenséggel játszottak. Így játszottak vele a szülei, küldték apámhoz és mosták kezeik, így játszott vele apám, engedte magához, majd mosta kezeit, így a Schulenburg, majd mosta kezeit. Nem vették észre, hogy míg ők futó C2–G5-re gondoltak, anyám zihálva vágtatott egy ulánus ezred élén a sűrű ködben, vagyis ő egyetlen játékot játszott, a játékát, és ezt a többiek

nem vették figyelembe. Még Hans Georg Nettelhof is rábírta, merte, tudta tenni az én kis mamámat a saját sakktáblájára, egy Nettelhof!, a Schulenburg-fiúcska leibdínerje, olyan valaki tehát, aki nemhogy egy sakktáblán, de egy galaxisban sem volt az édesanyámmal. Egy inas annyi, amennyit szolgál; a szolgálata mértékében létezik. A Nettelhofok negyedik nemzedéke szolgált a Schulenburgoknál, a legidősebb fi utód mindig a Hans Georg nevet nyerte, mintegy örökölte a grófi család kegyes ajándékaként, az öreg gróf nagyapját hívták így, az engedte volt meg derék inasának, hogy gyermekének a keresztségben e nevet adja. A fő vadászkutyának is mindig ugyanaz volt a neve (Clio). A Nettelhofok csöndesek, megbízhatók, ügyesek, a konyha körül ugyanolyan hasznosnak bizonyultak, mint a fogatoknál vagy mint belső, kastély-szolgálat esetében. Mégsem értette senki, mért maradhattak a kastélyban. Étkezéskor Hans Georg apja szolgált föl, az öreg Hans Ge 180org, elegánsan, halkan, finoman, évszázadok óta, föltűnés nélkül. Nem, ez éppenséggel nem igaz. Ha vendég is ült az asztalnál, ami mind délben, mind este nemritkán megesett, és az, mintegy mit sem sejtve, megpillantja az esedékes Hans Georgot – mindahány közel állt a sikolyhoz; a nők arcuk elé kapták a kezüket, de a férfiak arcán is végigfutott egy kis, hökkent fintor. Ilyen csúfat még nem láttak. És ez szállt, akár a név, apáról fiúra, fiúkra, lányokra, kik pusztán ezen elképesztő csúnyaságban hasonlítottak egymásra, az elképesztőben voltak hasonlatosak, olyik haja dúsan lobogott, másiké fénytelenül leffent, akár fáradt ezüstpapír (csupán példa), kövérek és soványak váltakoztak, horgas orrok és tömpék, alacsony homlokok tágasakkal, brünettek a szöszkékkel, jöhettek új asszonyok, új vér (igaz, kicsit mindég zsák a foltját), maradt ez a rémületes hevessége a csúnyaságnak. Randa, nem szívesen mondjuk ezt emberre. Randa arcú. És kizárólag az arc, a fej. A testük, a Nettelhof-testek erősek, jól építettek, a férfiak megőrizték ifjúságuk ruganyosságát, az alig elnehezült fiús proporciókat, a nőkben meg volt valami deli, a tartás büszkesége, fennhéja nélküli méltósága, gyakorlatiasabban: germános bőség, erős, mégis lendületes csípők, a közeli völgyek lankáit idéző derék; ám ez a test a legkevésbé sem egyensúlyozta a fej botrányát. A csúnyától, amiképpen a széptől, ilyen könnyen – egy

ide, egy oda – nem lehet elmenekülni. Iszkolni, az lehetséges. A csúf (amiképpen a szép): megváltoztatja az életet. Az igazi csúfság teljes; csúf, de a lelke nemes, de a szíve jóságos: ilyen nincs. Csúf, de csúf – legföljebb. Ebből nincs kiút. Ha mégis, akkor az csak jelzése volt a csúfnak; költői kép. Cyrano de Bergerac: elegáns metafora – a különféle szépségek tanyája. A csúf minden. A Nettelhofok arcán a minden: a csontos hidegség és az állandó kékes fázás az orrnyergen meg az orcán; közérthetően: egy tovább csúnyított Joseph Haydn kövérben. Ádámcsutka és toka. Hát hisz a szem is kövér! Hájas, vizes, vörös. Hányinger. És a tarkón a gennytől sárgálló örök pattanások. A haj zsíros és korpás. Hányinger. Szeretnénk nem odanézni, szeretnénk másutt lenni, szeretnénk egy másik ember lenni egy másik világban, ahol ily merény ele 181ve nem fordulna elő. Késő, nem vagy másik ember, az vagy, aki vagy, és lám, ez kevés. A csúf (az) tükör: a saját elhibázottságod látod benne. És hányni is kelletik mindjárt. A szép ugyanezt a képet mutatja, csak ott nem kell vagy lehet hányni. A szépség megállapodás kérdése, és ha az nem igaz is, hogy a Nettelhofok magukból (honnan is másból) mint természeti jelenségből kiindulva mindenki mást láttak volna csúnyának, de magukat nem zavartatták a *dolog* miatt, mert a dolog számukra nem létezett. Ami létezett, mert valami azért csak létezett – mindenkiben van ösztönös szépérzék; egyszerűség és méltóság nem zárja ki egymást –, az nem taszította őket; hátrányuk ebből nem származott, tehát nem foglalkoztak vele, Cyrano de Bergeracnak tekintették magukat. A Schulenburgokat nem zavarták, megszokták őket (vagy vakok, tette hozzá a kaján szellemeskedés), még élvezték is a vendégek vergődését, ez lett a házuk érdekessége, a clouja („ez nem csúnya, ez Nettelhof”). A fiatal grófról nincs mit mondani (bár: fölszarvazta édesapámat: ez azért már mondás), nem kiemelkedő jó és rossz tulajdonságai kellemesen egyensúlyozták egymást; élete folyása jól szabályozott medret örökölt. Az aktuális Hans Georg volt az első Nettelhof, aki utálta a testét. Mély undort érzett, ha meglátta magát; anti-Narcisszuszként borzolta össze a lovak itatásakor a vízfelületet, és nem lépett közel a kacsaúsztatóhoz. Még serdülőkora előtt megjelentek rajta a pattanások, ez volt gyűlölete első konkrét tárgya, a rengeteg

gennykutacska (noha itt az undor kevés büszkeséggel is társult, hogy mindez a kifogyhatatlanság belőle származik; a végtelenségről alkothatott így – véges körülmények közt – fogalmat), innét indult a gyűlölete és ért el végül is mindenhová. A pattanások vezették a bőréhez, mintha az volna a hibás – azt kereste!, ki a hibás! –, külön utálta az arcát, a legszemélyesebbet magán, ezt követte a haj, mint amihez alig volna köze és mégis, ez az örökké kócos, fésületlen, mégis erőtlen, törékeny, kellemetlen bokor vagy csomó, csomadék, akár egy vizes rongy, súlyosan, gusztustalanul és szárazan, mely szárazság már átvezet a hajbőr vörösen foltos, sebhelyes, folytonos kapargásra késztető felületéhez. Az önutálat nem ismer ha 182 tárokat, nem lehet egy-egy „jobb darabbal” lekenyerezni, gyerekes dolog bízni egy szép ajakban, farizomban vagy a tekintet esetenkénti kétségtelen fényeiben; a Nettelhof-test nem állt útjába az undornak. Sőt, ez vezette az utálatát tovább, Nettelhof-testtől Nettelhof-testre: undor az édesanya, megvetés az édesapa, kelletlen borzongás a testvérek iránt. Majd a falubéliek. Majd a kastély, beleértve közvetlen gazdáját is: ha rápillantott, alig bírta leküzdeni rosszullétét. Nem félt a csúftól, de hányni nem szeretett, ezért földre sütött tekintettel járt, amit, helytelenül, az alázat jelének vettek az urak. Nem volt megállás. Ha idegen tévedt a faluba, kóborló diák, vándorkőműves vagy ő, Hans Georg lovagolt a közeli Neustadtba – a lovaglás személyes kiváltságának számított –, s látott meg ott vagy útközben valakit, bárkit, papot, katonát, uraságot, játszó gyermeket, piacra igyekvő cselédet, akárkit: utálta. Azután elképzelte Bécset, Linzet és Prágát és Augsburgot, és az utcákra, a terekre és az ablakok mögé embereket képzelt, férfiakat, nőket, kicsiket, magasokat, kövéreket, ösztövéreket: utálta őket. A lehetségest utálta. Undort érzett minden melegtestű iránt, a meleg volt az, amit érzékelt, a vér lüktetése, ahogy összedobbant a sajátjával: az!, pfuj! Tehát lovak, tehenek, kecskék, kutyák (a disznóval csöppet bizonytalankodott, az annyira undorra termett, hogy elébb a teremtés tréfájára gyanakodott), azután csirkék, kacsák, fecskék, általában a madarak, itt a pihegés, a kis zihálás pótolta a véráramot, a lüktetést. Mikor a madarakról áttért – a legyek közvetítésével – a halakra, kiterjesztette „birodalmát” az egész faunára, csigástul, bolhástul,

hangyászsünöstül. A növényeknél derült ki, hogy… hogy miről van szó. A száraz gallyakat nem utálta. Az őszi lombot sem. És amikor meghalt a nagymamája, aki még vénasszonykorában is gyönyörűen táncolt, büszke, egyenes tartással, méltósággal, így mondják, mintha evvel a könnyedséggel állna bosszút azért a nehézért, ami az élete volt (az és csakis az volt az élete: nehéz), és akit Hans Georg tán mindenkinél hevesebben utált, különösen ezt a „bosszúálló királynői termetet”, mikor meghalt, abban a pillanatban megszűnt az iszonyodás. Hans Georg tehát mindent utált, országokat, városokat, hegye183ket, vizeket, híres embereket, vagyis a világot, az egészet, a teremtést, és a teremtést, azaz a Teremtőt hibáztatta; kizárólag a teremtés szüneteként fölfogott halál volt az, amit nem utált – sőt kívánta. A logika talán azt mondaná, hogy íme hát egy tömeggyilkos, de ehhez gyönge volt az ifjú Nettelhof, erőtlen. Ám édesanyám benne is megmozdította a játékost, a játszót, a játszást. A menekülő pár az inas rátermett, ravasz vezetésével, az ellenőrzés kijátszásával eljutott a nevesincs Görrig. Görr három-négy házból és a Zum Görr fogadóból állt, mely épp a határon feküdt, úgy, ahogy egy régi Fernandel-filmben, egyik oldala Svájcban, másik még Ausztriában. Schulenburg gróf még utazott volna tovább a biztos biztonságba, amikor az inas váratlanul szólásra merészkedett, a grófnő állapota, jelentette ki csöndesen. Nesti hálával pillantott az undormányra. Aki ekkor már, az utolsó fogatváltáskor értesítette a hatóságot. Egyenként is utálta a grófi párt, de együtt…! És ha arra gondolt, hogy a grófnő belsejében, a már önmagában is undorító testében, amely rózsásan pihegett, dobogott, ténylegesen tüzelt, jó szagú volt és forró, hogy ebben még egy másik, semmivel sem kevésbé undorító, *növekvő*test van, akkor olyan heves indulat ébredt benne, akár egy forradalmárban (ilyen indulatokból lesznek a parasztfölkelések, a lázadások földi s égi hatalmakkal szemben); de hiába volt szenvedély benne, csak kicsire látott, így a teremtésre vonatkozó lázadó bosszúja beérte evvel a szerencsétlen ifjú párral. Nettelhof volt a sors különös fintora. Úgy intézte hát, hogy Nesti a svájci, a gróf az osztrák oldalon térjen nyugovóra. Utóbbi szívesen aludt volna együtt előbbivel, anyámmal, de az inas csöndesen újra közbeszólt, az állapot, gróf úr, az állapot. No, persze, persze. A

fogadóra törő osztrák katonaság elfogta Schulenburgot. Anyámhoz nem férhettek hozzá, pityergett csöndesen. Nettelhof titokban figyelte, jól érezte magát, hasba rúgni lett volna az igazi, de ahhoz nem volt mersze. Schulenburg az összes pénzzel és anyám ékszereivel került fogságba, majd a bécsi dutyiba, ahonnét nemeslelkű papám közbenjárására engedték hamarost szabadon. De hát, kérdezte megrökönyödve Mária Terézia, éppen maga, itt édesapám neve követke 184zett, maga kér kegyelmet azon férfi számára, aki etcetera?! Gewiß Majestät, volt volna apám válasza, er hat mich doch von der Bagage befreit, vagyis hogy ő szabadította meg a… csomagtól?, kolonctól?, a bagázstól? Egyébként édesapám volt az is, nem a szar Schulenburg família, aki finanszírozta anyám svájci tartózkodását. Édesapám valahol rendes ember volt. Anyám volt olyan ostoba, hogy hazatért szüleihez, akik azonnal bevarrták a szerencsétlent egy grazi zárdába, ahol élő halottként abszolválta hátralévő éveit. Nem úgy apám, ki nápolyi követként élte világát, szép és tettrekész teremtések közt. Házasember feleség nélkül: ideális állapot. A fontoskodó Nelson admirális és a szép Hamiltonné tartozott a társaságához. Mikor Napóleon csapatai Nápoly felé masíroztak, Nelson jobbnak látta Szicíliába elszállítani a királyi családot. A korabeli angol újságcikkek szerint édesapám is velük tartott a hadihajón, az út alatt olyan vihar tört ki, hogy az extra terheket ki kellett dobálni a hajóból. Így került édesapám fiának öröksége, a tatai hitbizomány ezüstje apám római kori szobor- és éremgyűjteményével együtt a Földközi-tenger fenekére. Az angol újságok arról is megemlékeztek, hogy midőn a vihar a legerősebben dühöngött, megszeppent apám még arany tubákosszelencéjét is a tengerbe dobta (miután az akkori szeretőjének mezítelen zománcképét teátrálisan megcsókolta). Ezután a királyné a Hamiltonok társaságában Ausztriába utazott; elkirándultak Kismartonba, hogy meghallgassák Haydnt, aki akkor adta elő híres Nelson-darabját, amiért az admirális neki adta az arany zsebóráját. Haydn a füléhez, a híres füleihez emelte az órát, s mint egy hülye vigyorogni kezdett, ketyeg!, mondta állítólag. Az urak kegyesen összenéztek. Eztán édesapámat párizsi követté nevezték ki, azonban búcsút akarván mondani húgának, hozzá igyekezvén

hirtelen meghalt. Kár. Édesanyám gyerekét a bécsi pletyka Schulenházynak keresztelte, kit a családi krónika csecsemőkorban elhaltként említ. A valóság azonban az, hogy 53 éves korában utódok nélkül hunyt el, mint lovassági ezredes. Az ezredes magányosan élt, csak öreg inasát tűrte meg maga mellett, oly kizárólagossággal, ami már bizonyos pletykák alapjául szolgálhatott. A szertartást [185] végző papon kívül csak ez az inas állt a koporsó mellett; Hans Georg Nettelhof elégedetten nézett bele a sírba, nem tett úgy, mintha imádkoznék .

183. Édesapám beleszeretett a kvantummechanikába. Anyám őrjöngött, kipirult, lefogyott, meghízott, csapkodott. Apám színes selyem nyaksálakat kezdett hordani, angol playboyok sálkötési módszereit vizsgálván; órákat töltött a tükör előtt, ennyit addigi életében összesen nem; mindennap új inget, új zoknit, új alsónadrágot kért, idáig evvel sem volt ennyire aggályos, és új boxer-alsókat is vett. Anyámat állandóan a vasalással vegzálta. Mégiscsak túlzás, fintorgott anyám. Apám ájtatosan homlokon csókolta. Se beszélni, se hallgatni nem tudtak egymással. Édesapám fölismerte, hogy a newtoni mechanikával ellentétben a kvantummechanika törvényei elvileg nem zárják ki, hogy a szobánkban álló asztal (apám írógépével, a Hermes Babyvel) egyszerre csak minden külső hatás nélkül fölemelkedjék a levegőbe. Az asztal minden egyes elemi részecskéjének a helye véletlenszerű, így elvileg előfordulhat, hogy egy bizonyos pillanatban éppen mindegyik egy magasabban levő helyen találja magát, amitől, hopszasza, az asztal fölemelkedik. De ugyanevvel az erővel, pontosabban szólva, fáradsággal az asztal egyik pillanatról a másikra akár griffmadárrá, akár Einsteinné, annak reinkarnációjává is átrendeződhet, amennyiben, apám bűbájosan mosolygott, mint egy fiatal káplán, midőn ékesszólóan és cáfolhatatlanul bebizonyította a nála alig fiatalabb ifjakból álló csoportjának Isten létezését, amennyiben van benne ehhez elegendő mennyiségű elemi részecske. Vagy te. Hogy az asztal átváltozik énné vagy belém vagy hogy? Te gyári hülye vagy, így anyám. A káplánt nem rendítette

meg a sátán beszéde. Kedvesem, elvileg ennek mégsincs akadálya. A statisztika törvényei sem akadályozzák meg, csak rendkívül valószínűtlenné teszik. Annak valószínűsége, hogy ez az asztal egyszerre csak magától fölemelkedjék, jóval kisebb, mint annak, hogy egy majom megalkossa az Odüsszeiát, miközben véletlenszerűen veri egy írógép billen 186 tyűit. Anyám odaugrott a Hermes Babyhez, kitépte belőle a papírt, reccsenve, indigóstul, beletekert egy újat, és püfölni kezdte a billentyűket. Potyogtak a könnyei. Apám lopva az órájára pillantott. Édesanyám befejezte a gépelést, lassan fölállt, játékosan egy majmot kezdett utánozni, a földig lógatta a kezét, imbolygott, vakarta a fejét, vigyorgott. Apám türelmetlenül legyintett, akár egy gyerekre. Erre a mamám rávetette magát az apámra, egyed, üvöltötte, egyed meg, a kurva anyádat, vagy beléd tömöm!, s tömte beléje a gépelt papírt. Lihegtek. Édesapám kiszedte a szájából a papírgombócot, széthajtogatta, olvasta. *Férfiúról szólj nékem, Múzsa, ki sokfele bolygott / S hosszan hányódott, feldúlván szentfalu Tróját.* Vállat vont. Két sor még nem bizonyíték. Anyám mindent inkább akart, mint bizonyítani. Csak már nem bírta a katolikus kusst .

184. **A**nyámnak nagy bánatára, de mit lehet tenni, apámnak kettős természete van, hol részecskeként viselkedik, hol hullámként. Ez utóbbit még a napóleoni időkben bizonyította be bizonyos Thomas Young, aki orvos volt ugyan, de érdekelte apám fényes természete. Egy átlátszatlan ernyőre két párhuzamos rést vágott, eléggé közel egymáshoz, apámat ráeresztette a résekre, és a réseken átjutott apámat fölfogta egy másik ernyőn. Sokat nevettek! Két komoly férfi! *Herceg vagy betegséges kutya, mi?!* Na most apám tipikus interferencia-jelenségeket mutatott, amit nem lehetett pusztán a fáradtsága, eredendő mélabúja vagy Napóleon növekvő étvágyának a nyakába varrni. A kérdést főleg édesanyám forszírozta, de valóban kézenfekvő volt: hol is van az apám akkor, midőn mint részecskét nem detektáljuk. Ám a kérdés bármennyire is kézenfekvő, nem értelmes. Szeretnénk erről a helyről beszélni, de nincs ilyen hely, nincsen ilyen hol. Természetesen senki nem állítja azt, hogy apám

nincsen sehol. Mert ha látjuk apámat, vagy vegyük konkrétan a mamámat, mert őt érinti direktben, ha a mamám látja őt itt vagy ott, kocsmában, csatatéren, ágyban, akkor ő ott is van, issza a felest, üldözi a kontyost, húzza a lóbőrt, de ha nem látja, akkor hiába hisztizik, hiába zsugorodik össze a féltékenységtől egészen parányira, rá lehetne lépni, olyan kicsi, hiába fröcsög a gyűlölettől, hogy édesapám tönkreteszi őt, és minden módon méltatlanul viselkedik, mél-tat-la-nul, érted, fiacskám, egy férfi, egy apa, akinek ennyire szép négy gyereke van, mint amilyenek ti vagytok, kisfiam, felelősséggel tartozik a családjának, nektek, kisfiam, nektek tartozik felelősséggel, hát most mondd meg, hol kujtorog megint, itt térdelt, nem, itt, itt térdelt, és esküdött meg mindenre, ami szent, az anyja életére, hazánk előmenetelére, hogy abbahagyja, hogy többet nem, és könyörögve kér, bocsássak meg neki, és mit tettem én, én szerencsétlen hülye, megbocsátottam, kisfiam, mert édesapátok nem akárki, ezt én mindig is vallottam, tényleg kiváló valaki, első osztályú koponya, csak hát egy gyönge, szar alak, kisfiam, ez az igazság, gyönge és szar, ezért ne haragudj rám, viszont ez az igazság, de ez volt tényleg az utolsó, választania kell, vagy herceg, vagy betegséges kutya, hullám vagy részecske, mert én ezt már nem bírom tovább és nem is akarom bírni tovább, elég volt, betelt, kisfiam, a pohár, elég volt, én még egyszer odanyújtom a kezem, de ha atya evvel a lehetőséggel sem él, akkor én befejeztem, akkor vonja le ő is a konzekvenciákat, hiába, hiába litániázik a mamám, nincs mit kérdezni, megmondhatatlan, hol van édesapám, ha nincs valahol, és nem azért, mert ügyesen bujkál, az információ nem kevés, hanem nincs. Anyám egész életében a rejtett paramétereket kajtatta. Kiugrasztom én még a paramétereket a bokorból, mondogatta. De, ma már tudjuk, ez *elvileg* volt lehetetlen. Édesapám persze udvarias úriember, ha azt kérdik tőle, részecske-e, derűsen bólint, és becsapódik, akár egy ágyúgolyó, ha meg hullámként szeretnék egyesek fölismerni, összecsapja játékosan a bokáit s dúdolva produkálja az interferencia csíkokat. *Apám a kérdéstől függ.* Milyen? Olyan, amilyen. (Olyan, mint a rabbi a viccben. Igazad van, fiam. Igazad van, fiam. De rabbi, hogyan adhatsz igazat két egymásnak ellentmondó fölfogásnak? Neked is igazad van, fiam.)

Vagyis: állandóan változik a leányzó (apám) fekvése. Az utolsó szó nincs kimondva, mert nincs utolsó szó. Amikor apám meghalt, ezek voltak az utolsó szavai: Mehr részecske. Vagy hullám. Na ja .

188

185. **N**em minden áldott nap, de úgy két-három havonta édesapám kora reggel ajkán ismeretlen nő nevével ébredt. Anyám tüstént fölriadt, felkönyökölt a párnái közül (mindig négy-öt párnát használt, kicsiket, nagyobbakat, keményet, puhát, cihával, anélkül; kevesebbel boldogtalan lett volna), s leste apám száját, aki apám édes félálomban éppen azt lehelte maga (s persze anyám) elé, hogy teszem azt, Ágnes (értsd: vonzott, mint egy jó elektromágnes) vagy Mariann (értsd: imádtuk mindannyian, de ő csak engem akart, még ma is tart, ha nem jön Elemér, ki minden lyukba mindig belefér). Anyám memorizálta a nevet, Ágnes, Mariann (vagy Elemér), kipattant mormolászó apám mellől, szó nélkül felöltözött, illetve a biztonság kedvéért néhányszor maga elé sziszegte a megtanult nevet, Ágnes stb., és bevágtatott a személyijével a kerületi rendőrségre. Mert ötvenhat után ide került az egyik osztálytársa, hozzá tartoztak az igazolványügyek, a Viola (nekünk Viola néni), és anyámnak bárhányszor megcsinálta a névváltoztatást, hogy átíratta a keresztnevét, Ágnes, aztán Ágnesről Mariannra, Mariannt Elemérre stb. Nem értett egyet anyámmal, de szó nélkül megtette a barátnőjének. És akkor apám egy májusi hajnalban kimondta a végzetes szót, Waltraud. Anyám könyökölt, párna, öltözött, vágtatott, kicsit lenézte ezt a nevet, hát idejutottál, Matikám, s már ott is állt a barátnéja előtt, Waltraud. Hogy ki beteg, mondta a rendőrnő. Szóval a Waltraudot nem akarta. Félt, hogy kinevetik. Ezt egy szocialista hatóság nem engedheti meg magának. Ekkor anyámnak hirtelen eszébe jutott, ami még talán sose, az NDK. Hogy ott konkrétan van Waltraud. Hivatalos helyen akkoriban tartottak a keleti németektől, Viola néni is megijedt, és engedélyezte. Viszont megromlott a viszonya anyámmal (az ijedtség miatt). Oda a protekció. Nem volt mit tenni, anyám édesapám elé tárta a helyzetet. Hogy baj van. Ő ezt megértette, s attól kezdve nem suttogott reggel édes félálomban női neveket. De valahogy azért föl kellett ébredni, ez ezentúl egy

rettenetes, rémült vonításszerű ordítással történt. Minden áldott nap. A mamám meg ugrott rá a párnái közül, és addig csókolta, babusgatta, míg meg nem nyugodott (édesapám). Nekünk ott *189*hon nem is volt vekkerünk, és mégsem késtünk sose el az iskolából. Illetve egyszer; apám írta az igazolást, orrvérzés, írta. Vagy főfájás? Vagy múló rosszullét? Ez a három jöhet szóba: orrvérzés, főfájás, múló rosszullét **.**

*186.***É** desapám már réges-rég kirúgta volna édesanyámat, annyira borzolta az idegét édesanyám beszéde, mind tartalmilag, mind formailag, az, hogy sose tudta a beszélgetéseket lezárni, de míííért, de míííért, sivákolt újra meg újra, de édesem mííau, akár egy macska, az édesemet se állhatta apám, a visszatérő nyelvtani hibákat vagy ahogy, tényleg, mint egy külföldi, keverte a mennit a jönnivel, annyira borzolta az idegét édesanyám mozgása, ez a túlmozgás, ahogy mint egy bakfis futkározott a busz után, a szomszéd után, a postás után, drága bakter úr, aranyos bakter úr, kajabálta, és egyáltalán, a hevessége, kiszámíthatatlansága, ujjongása, mintha biz’ folytonos tavasz volna, és a meglepetései!, a szuprájzok!, ahogy beállít egy pandamacival vagy adásvételi szerződéssel, és ha hátulról, az utcán valaki váratlanul befogta édesapám szemét, akkor ki volt az?, bizony, boldogan ragyogva, nem más, mint a mamám, annyira borzolta az idegét édesanyám gondolkodásának a módja, a logikának és a rációnak a lenézése, az még csak hagyján, hogy anyám képtelen az olyan jellegű állítások negálására, mint hogy „minden asszony életében van egy olyan pillanat, amikor azt tenné, amit nem szabad”, de ez a föladat, ez a kihívás ábszolúte hidegen is hagyja, halálosan nem érdekli, milyen asszony?, mit nem szabad?, és megint viharosan vonogatja a vállát és miákol, míííért, annyira borzolták az idegét édesanyám szeretkezési szokásai, hogy – apám érzése szerint – túl hamar nyúl az ágyékához, hogy nincsen türelme a nadrág övét kioldani, hanem rángatja, mint a friss szél, mintha biz’ folytonos tavasz volna, nem szerette, hogy édesanyám általános lelkesültségében bele-beleharapott apám ajkába (noha a vér íze érdekes), nem szerette,

hogy édesemnek becézte a farkát, mintha a gyereked volnék, hát mi kéne, ha vóna, érdeklődött anyám hetykén, minek nevezzelek?, orkán?, 190 tájfun?, hát… talán orkán, választott halkan apám, bár nem egészen értette, mért csúsztak erre a meteorológiai vonalra, így aztán ha anyám száján, a jelzett összefüggésben, mégis kicsúszott, hogy édesem, apám fölemelte (akár) a mutatóujját, mire anyám készségesen javított: orkán, aztán nem szerette anyám lába közt a vattát (a húgyhólyag miatt), hátulról olykor kilógott, mint a nyuszinak öltözött pincérnők pamacsos kis bojtos farka, aztán szeretni ugyan szerette a szeretkezést, de nyomasztotta, hogy az orgazmushoz kivétel nélkül, orkán ide, tájfun oda, használni kellett az ujját is, ez elbizonytalanította édesapámat, nem nagyon, de mégiscsak, úgyhogy már réges-rég kirúgta volna édesanyámat, útilaput kötött volna a talpára, ha… ha édesanyám nem hasonlított volna olyan édesen és lefegyverzően apám kisebbik öccsére (szőke, fragil és szemüveges), a szöghaja, mely úgy lobogott a tavaszi szélben, mint a boldogságra vonatkozó közvetlen bizonyíték, a csontos alkat, in concreto a kulcscsontok (a sótartó!), a vékony váll, a lapockák (a szárnyak!), a pihe has, a kópé tekintet, a szem meghatározhatatlan, zöldesbe játszó színe, és egyáltalán az egész habitus!, észvesztő!, magyarán édesapám fülig szerelmes volt a mamámba, egészen addig, míg az öccse, Nápolyból jövet, a paddingtoni lovasroham alkalmával hősi halált nem halt. Akkor vége lett mindennek, érvényesítette magát az idegi borzolás, köztünk vége mindennek, kiáltott föl a papám. Édesanyám csöndesen csatlakozott hozzá, ő is igen kedvelte a papám kisebbik öccsét .

187. Édesapám magának a logikának az eszközeivel mutatta meg – apám tétele, 1931 –, hogy egyetlen adott rendszerben sem lehet a rendszeren belül megfogalmazható összes igazságot levezetni. Anyám hümmögött, egy-kettőt azért le lehetne. Édesapám őrjöngött, miről beszélsz?!, a tiszta ésszerűség, üvöltötte, nemcsak hogy nem egyértelműen definiált, de nem is lehet az. Nagyot fújt. Ha te megmondod, mit értesz ésszerűségen, akkor én tudok olyan játékot mondani, amelyben ez az ésszerűség jégre visz minket. Értesz?

Anyám alig láthatóan vállat vont. Vagyis [191]ha ésszerűen játszunk, akkor mindnyájan veszítünk, te is, én is, holott ha egy másfajta racionalitás szerint játszanánk, akkor mindnyájan nyerhetnénk, te is, én is. Ez a te bajod, bólogatott édesanyám, azt hiszed, az élet játék. Apám gőgösen megemelkedett. Az. Játék. Legjobb esetben. Azután lehajtotta a fejét, de megértem, hogy ez komoly megrázkódtatást okoz neked, szívem. Néhány évtizednek minden bizonnyal el kell telnie ahhoz, hogy emelt fővel vállalhasd az elvi korlátaidat. Édesanyám elvörösödött, nahát, Matikám, a pofátlanságnak is van határa **!**

*188.***A** szociálpszichológusok – elmélet + tapasztalat – régóta tudják, hogy a kölcsönös bizalom, az intimitás kialakulásához gyakran szükséges egy csúnya veszekedés, egy kellemetlen konfliktus. Édesapám is csak azután kezdett el bízni Little Johnban, miután egy kiadósat verekedtek. Édesanyám kezdetben készségesen alkalmazkodott ehhez a fölismeréshez, ütte-vágta apámat, de későbben már belefáradt ebbe, megsimogatta édesapám arcát, Matikám, erre a kis időre már ne veszekedjünk, életem. Akkor inkább ne alakuljon ki az intimitás. De édesapám akkor már csak egy dologra tudott egyszerre figyelni, jelesül a harmónia föltételeire, így azonnal keményen odakúrt anyámnak, hivatkozván A makrancos hölgyre. Petruchio meg is nyerte a fogadást, ugye, ugye… Anyám orra vérzett **.**

*189.***É** desapám majdnem megütötte édesanyámat, ami – természetesen – nem először fordult volna elő, ám azután csupáncsak megrázta (vélhetően, mint Krisztus a vargát), és kirohant a konyhába. Föl-alá járkált, lihegett, és félhangosan káromolta édesanyámat, aki valami általános és szomorú irányultságú megjegyzést tett a saját életére vonatkozóan. (Nem szemrehányás, inkább a csőd fölismerése, ami: szemrehányás.) Hirtelen apám fölrántotta a fridzsider ajtaját, ott a három tej, egy üveges, két plasztik, az üveget azonnal a földhöz baszta, spriccelt a

tej, az üveg, de közben már fogával marcangolta a zacskót, és nyo 192morgatta onnét is a tejet kifelé, a tej az arcába spriccelt, a francba!, ledobta a földre, és a harmadikkal együtt taposta. Úszott a konyha a csikorgó tejben. A kredencből mézet vett elő, egy tubust meg egy üveget, az üveget, mondhatni szokás szerint, puff a földre, s közben a tubusból nyomta kifelé a folyékony aranyat; csöpögés és ragacsolás mindenütt. Úgy lett volna jó, ha édesanyám ekkor szép lassan kisettenkedik a konyhába, nézné a háborgó, háborodott férfit, ahogy az forgolódik, topog, inge félig kilóg a nadrágból, minden ideiglenes rajta, mozdulat, grimasz, érzelem, és akkor ő is beletoccsanna a konyha új, édes terébe, abba a trutymóba, átölelné mondott férfit, és suttogná, te, te, te – tejjel-mézzel folyó Kánaán. Ehelyett édesapám kirontott a konyhából, felráncigálta anyámat a szófáról – ott kuporgott sírás és nem-sírás közt –, és miközben a konyha felé lökdöste, ezt ordította: Bemégy a tejjel és mézzel folyó földre, de én nem megyek veled, mert igen kemény nyakú nép vagy, és talán megemésztenélek az úton **!**

190. **É**desanyám hasonlíthatatlanul többet beszélt a gályarabokról, a királyi tanácsosról, IV. Béláról vagy a kapitányról, mint édesapámról, akiről kelletlen, de annál bizarrabb adatokat közölt, ha faggattuk, mert hol azt mondta, hogy földbirtokos volt, hol azt, hogy semmi, hol, hogy tisztviselő Pesten a Ganz gyárban, hol meg – ez volt a legszebb, legabszurdabb –, hogy uszodaigazgató **.**

191. **É**desanyám egy véletlen folytán (ez nem ugyanaz a véletlen volt, mint a Rajk-pör esetében) megtudhatta, mennyit is keres édesapám. (A korzón összefutott apám egy kerbankos kollégájával, aki mint valami madár nyújtogatta a nyakát, mint aki keres valakit, anyám meg is kérdezte, kit keres, ő meg zavartan megmondta, hogy kicsit kevesebbet, mint apám, nyolcvankét koronával vagy pengővel vagy rhenus forinttal kevesebbet.) Este, amikor a gyerekeket elaltatták, édesanyám közölte a férjével (édesapám), 193világosítsa föl, miből élnek ilyen szokatlan bőségben. Azt várta, apám zavarba

jön, de nem jött zavarba. Megint csak mosolygott, és azt mondta neki, kölcsönökből. Kölcsönökből?, riadt meg anyám. Kinek tartozik maga voltaképpen? Mindenkinek. Anyám úgy megdöbbent, hogy faggatni se tudta tovább, de édesapám akkor már beszélt, s amit mondott, teljes abszurditásában olyan gyönyörű volt, hogy az egyszerű szavakra nemhogy megforgatni nem tudta volna, elejtette a fegyverét. Azt akartam, hogy újra kezdje az életét (édesanyám), hogy jóvá tevődjék az a kettétört és megalázott fiatalsága. Szeretem magát, és azt akartam, hogy örüljön, hogy minden napra legyen örülnivalója. Azt akartam, hogy élje a mesét. Nem élte? Nem örült? Micsoda őrültség!, mondta anyám. Istenem, micsoda őrültség! És ki adott magának kölcsön ebben a világban, amiben egyszerűen nincs hitel? Mondom, hogy mindenki, fordult felé az arc, amelyről azt hitte, ismeri, és amelyet holtig nem ismert meg (senki). Édesanyám bólintott, nem volt nehéz elhinni. Ki tudott ettől az embertől megtagadni valamit? És az ennivaló?, kérdezte tovább. A húgaim küldték faluról, felelte édesapám, és itt megbicsaklott a hangja, először. Maguktól vonták meg. Anyám gondolatban újra látta a hallgatag kisasszonyokat, akikkel alig váltott pár szót, felállt, kiemelt egy irkát Kisbéla iskolatáskájából, s arra kérte a férjét (édesapám), diktálja le neki, kinek és mennyivel tartozik. Ezentúl úgy élünk, mint a többi szegény ember, letörlesztünk és megadunk mindent. Ha még egyszer megtudom, hogy kölcsönkér valakitől, elválok magától is. Jön a gyerek, a maga gyereke. Hogy indítja neki az életnek? Haragszik rám?, kérdezte a papám, nem bűntudattal, mosolyogva, mintha mulatna a feleségén (édesanyám), milyen komoly, milyen kis szigorú. Úgy érzi, becsaptam? A kérdés megint csak abszurd volt, mert becsapta, de nem úgy, ahogy embereket be szoktak csapni, nem kára lett belőle, haszna – hogy lehet erről beszélni? Haragudtál?, kérdezte anyámtól évtizedekkel később a fia, cigarettáztak mind a ketten, kortyolta a kávéját (édesanyám). Megrázta a fejét, aztán csak nézték egymást, nagy titkok tudói, édesapám felesége meg a gyereke. Ugyan, ki tudott rá haragudni valaha **?**

*192.*A svéd király követeket küldött Wallensteinhez, ezért édesapám egész hétvégén elvolt, csesztette az idejét. Hétfőn azután szaladt haza anyámhoz – mennyit írtunk?, olyan ezerhatszázvalahányat –, és, ahogy mondani szokás, még le sem vette a síléceit, amikor somolyogva, mórikálva azt kezdte fejtegetni, hogy az a probléma, azt nem tudja ő igazán eldönteni, pedig tán lehetne s kellene, hogy szereti-e ő anyámat vagy pedig szerelmes belé, mert eddig oly magától értődőnek vette a szeretést, ami nem kis dolog, a szeretet nem úgy keletkezik, hogy kikopik a szerelemből a szenvedély, és mint valami zákány maradna ott a kapcsolat alján a szeretet, nem, de most néha akkorákat sóhajt, most Prágában is, a svéd követek nagyon nyomták a rizsát, senki nem figyelt rájuk, ők se magukra, a Wallensteinnel tényleg elszaladt a ló, azt hiszi, ő a császár, ami éppenséggel majdnem igaz, de egy Habsburgnak elegendő ez a majdnem, megveti a lábát ebben a majdnemben, és ezt nem tudja ez a Wallenstein, azt, hogy az idő a császár oldalán áll, az idő mindig ott áll, neki meg sajgott a mamám után a szíve, zsongás és fájdalom elegye volt ez, és közben nehezen kapott levegőt, nagyokat lélegzett, szuszogott, vagyis akkor talán mégis az anyámba való fülig szerelmesség esete áll fenn. Vagy asztma, vetette oda anyám hűvösen, amit, a hűvöset, apám nem észlelt, és mint a gyerek, teli szájjal nevetni kezdett. De a mamám folytatta, tárgyiasan, nem dühösen, csupán leszögezve, ezt csak úgy mondod, és ezt már meghallotta édesapám, mondod, mert olyan jól kieszelted, nyilván Pozsonytól kezdve ezeken a mondatokon gondolkodol, a francba, gondolta édesapám, tényleg, és tényleg Pozsonytól kezdve, és jól kitaláltad őket, és most mondod, mert nem akarod, hogy kárba vesszenek. Édesapámmal sorrendben a következők történtek: 1. megsértődött, 2. minden kedve elszállt, 3. ismét érezte a szívében a sajgást és a mellében a gyorsuló szuszogást; fölkiáltott hörögve: hülye picsa!, ha ez nem nem-asztma, akkor micsoda! De hirtelen az is világos lett, hogy ezt csak úgy mondta. A mamámat rázta a száraz zokogás, siratta magát és ezt az édes, link férfit, akihez nem tud közelebb kerülni és tán nem is akar .

193. **É** desapám (egy) reggel arra ébredt, hogy fél (retteg stb.). Alig volt magánál, a szeme ragacsos, nyaka zsibbadt, s testét, ahogy újabban gyakran, a reggeli izzadság vékony, betonnehéz fátyla fedte; nem tudta, mitől fél (retteg stb.). Ott volt benne – mint még sose. Úgynevezett bűnei lajstromozásával nem húzta az időt, amúgy sem szeretett azokkal hencegni. Középszerű bűnös volt. Akkor tán ettől félt? Vagyis szent szeretett volna lenni avagy bűnöző? Na ja. Egyszerűen attól félt, hogy elveszejti a mamámat, és akkor… akkor nem marad neki semmi, mert a mamám volt, a papám állítása szerint, az egyetlen, akit a papám valóságosnak tekintett. Csak őt, se a szüleit, édesapját, édesanyját, se a gyermekeit, a fiait, se senkit, barátjait, barátnőit satöbbi, senkit, csak édesanyámat. És Pázmány? Édesapám legyintett. És Lipót király? Édesapám legyintett. És a török? Legy. És Erdélyország? Legy. És az öreg gróf? L. És a szeretőid? Pardon? És: l.! Mit legyintgetsz? Mondd, nemes atyám, életem origója, kiből minden mi fontos, akár egy jó elbeszélésben, foly, mit legyintgetsz? Ő úgy érzi, mindenki, anyámat kivéve, az ő fantáziájának szülöttje, az ő, szavakból összeállott világmindenségének alattvalója, viszont ha elveszítené a mamámat is, akkor elveszítené a szavakat is, mert a szavak túlpartjához kell az innenső, kell valami, ami nem ők, de ő nem közvetlenül a szavakat sajnálja, ezek veszte csupán jelzés, annak jelzése, hogy akkor azután semmi nem maradna neki, igazán semmi, és ő, a minden régenseként már igazán jól eligazodik a semmiben, kiismeri magát ott, ízléstelenül, bár a tárgytól nem idegen közönségességgel a földreformra, valamint az államosításra hivatkozna, őt ezek nem zavarják, vagy alig, megszokta, ő akkor is a mindenség régense marad, a névváltozások a földhivatalban, ahogy említeni szokta, őt nem hozzák izgalomba, és ezt ő komolyan gondolja, több évszázad átlagában kézzelfoghatóan is rendben van, már ami az ő személyét illeti, ez a minden–semmi ügy, amivel csak azt akarja mondani, a rendbennel, hogy mindez számára nem metafora, nem intellektuális kiút vagy pszichológiai menekvés, hanem gyakorlat, érzés, tapasztalat, azonban… azonban ha elveszítené a mamámat, akkor valóban földönfutóvá válnék, akkor valóban 190 a mindenből a

semmibe hullna, hasonlatosan a szerencsétlen Oidipuszhoz, és persze tudja, hogy akkor jöhetne az a bizonyos katarzis, de neki nem kell katarzis, neki a mamám kell. Köp a katarzisra. Ekkor negyven napra elment a pusztába, és negyven nappal és negyven éjjel böjtölt, és annakutána megéhezék. Saltimbocca alla romanára vágyott. Ekkor hozzája ment a kísértő, és monda neki: Ha Apád Fia vagy, parancsold, hogy ezek a kövek váljanak kenyérré. Édesapám készségesen átváltoztatta a köveket szezámmagos rozskenyérré. Ezután magával vitte az ördög a szent városba, s a templom párkányára állította. Édesapám bólintott, és alábocsátkozott onnét, mert meg vagyon írva. Fölmentek még a Gellért-hegyre, hogy ha leborulva tisztelendesz engem, akkor stb. Apám úgy érezte, a gőgösségét akarják tesztelni, ez bosszantotta, mindig evvel jöttek, hogy arisztokratikus volna meg így, így alázatosan leborulva imádta a kísértőt. Ekkor az elhagyta őt, és íme, angyalok mentek oda, és szolgáltak édesapámnak. Anélkül, hogy változott volna valami, lassan, lépésről lépésre, reggelről reggelre feledkezett meg a rettegéséről **.**

194. **L** együnk barátok, mondotta édesapám édesanyámnak. Egy faszt, válaszolta a mamám, és beintett ökölbe szorított kezével. Így ismerkedtek meg. (Kiragadta a pinámat az összefüggéseiből, háborgott még nagymama korában is. **)**

195. **A** pámon akkora szakáll csüngött, mint egy orosz pátriárkán vagy akármilyen prófétán; senki, de apám próféta volt saját hazájában, tisztelték, böcsülték, díszdoktorták. Egy volt diákja évekkel később bevallotta, hogy évekkel előbb fülig szerelmes volt belé. Fülig?!, bosszankodott a fater, hát mért nem szóltál, te marha, keféltünk volna egy jót! Apám, anyám **.**

196. **É** desapám hol úgy viselkedik, mint egy király, akit a szakszervezet legszívesebben leváltana, füles foteljából, a tévé elől

egze [197]círoztatja satnya birodalmát, hol úgy, mint egy hontalan, akinek nem ér a neve, aki nincs is, sértő és sértett egy személyben, másfelől a tökély maga, ki így kizárólag hibát lát maga körül, konok ostobaságot, rosszindulatú tehetetlenséget, szellemi hájt. Pedig az jó volna, áldásos, ha a fater megtanulná, forszírozná, hogy az, ami a szívén, az a száján. Tudomásul venné például, hogy olykor félelem van benne, és hogy nem mindig mindenkit akarna röptében… Néha kielégítené egy csöndes, lágy ölelés, egy érintés, szelíd ringatás. Olykor annyira akarna tetszeni, hogy már azt se lehet tudni, ki akar, olykor lelkifurdalása van az ellenfél elmaradt orgazmusa miatt, olykor, mustrálván édesanyám bonyolult és titokzatos ölét, kisebbségi érzése támad (egy fasz az olyan szimpla tud lenni, olyan álmatagon pimf), máskor viszont fütyöl a felelősségre, melyet elmaradt orgazmusok tárgyában kéne éreznie („Tartozom két orgazmussal, azt még megadom, s aztán vége köztünk mindennek.”), olykor naponta két-háromszor ágyba bújna, máskor hetekig eszébe se jut, még csak nem is kapisgálja, olykor, egyre többször, hálát ad az Úrnak, hogy férfinak teremtette, dákóval és tökének golyóbisaival, még ha az egyik lejjebb lóg is, mint a másik, és egyre szívesebben hagyatkozik rá, a bölcsességére, a farkáéra, kikéri a véleményét a veszélyes helyeket illetően, a hová ügyben, meg hogy járjon-e külön angolra (how do you do?). Édesapám (egy) komplex kompozíció .

197. **A**pa leszel, mondotta édesanyám édesapámnak. És a férjed? Ein Theoretiker; anyám még csak vállat se vont.

198. **É**desapám odanyilatkozott, hogy gond nélkül kívánna élni, amiképpen az angyalok gond nélkül valók, aki angyalok nem dolgoznak, hanem szüntelen az Urat dicsérik. El is ment valahová (nyilván a pusztába) az Urat dicsérni. Egy hét múlva azonban visszatért. Kopogott. Édesanyám azt kérdezte, mielőtt kinyitotta volna. Ki vagy. Én vagyok, itt apám neve következett, testvéred. Édesanyám nem volt vevő erre a „legyünk testvérek”-rizsára, erre a sunnyogó lopakodásra, akkor már az is jobb volt, ha berúgott apám. Így válaszolt: itt apám neve következett, angyal lett, lá vált, már nincsen ő az emberek között. De hát én vagyok az, rimánkodott édesapám. Ám anyám nem nyitott neki ajtót, kínozta hajnalig. Végül mégis kinyitotta, és szólt: Ember vagy te, dolgoznod kell, hogy ehess, ölelhess, alhas (ez utóbbit mutatta is). Édesapám, akár egy rongy, a mamám elé vetette magát, és szólásra emelkedett: Bohocsáháss meheg.

199. **É**desapám, nem, édesanyám megöregedett. Elmúlt fölötte az idő. A nőknek nehezebb megöregedni, mint a férfiaknak, mert öreg férfinak még lehet gyereke, öreg asszonynak meg nem. Hatalommal sok minden balanszírozható, de ez nem. Édesanyám bátran küzdött, ám végül utolérte az idő, és már senkinek sem kellett, mert megcsúnyult, felpuffadt a hasa, és általánosan vett savanykás szag vette körül (szalontüdő), és pénze se volt. A szerencsétlen pozsonyi lottóügy elvitte a család ezen ágának a vagyonát. Édesanyám ekkor sem adta föl, nem hátrált meg. Harcát nem a nők nevében vítta, még csak nem is a magáéban. Nézzük csak. Édesanyám szerette a férfiakat, szerette a testet, a testi szerelmet. A testi szerelmet helyezte a legmagasabb polcra, ez volt az, ami neki egybetartotta a világot, ami értelmet és célt adott a világnak, ez volt a daimona, a szenvedélye, legfőbb instancia, ehhez föllebbezett, nála talált

menedéket, enyhelyet, föloldozást, őhozzá könyörgött, az ő jóindulatát esdte. Könyörülj rajtam, mindennap evvel a mondattal ébredt. Lefogyott, az arca megráncosodott, lógott róla a bőr, megőszült, a haját nem festette, mint a mesék boszorkánya, úgy nézett ki. Kellemetlen látvány. Akkor azután fogta magát, kiállt a templom elé, a koldusok közé, akik azonban kishamar arrébb ódalogtak, mert kínos volt nekik édesanyám. (A nagy, mafla barokk templomot édesapám édesapjának az édesapjának az édesapjának a testvére építette, de ennek jelentősége anyám szempontjai felől elenyésző.) Táblát akasztott a nyakába, amelynek föliratát időnként hango 199san, hol derűsen, hol vihogva, hol harsányan, de sosem dühösen, legföljebb komolyan, a járókelők felé kiáltotta. Volt, hogy suttogta. Behunyta a szemét, és suttogta. A járókelők nem hittek a szemüknek, ezért megtorpantak, mozgó, néma ajkakkal olvasták anyám föliratát, többen megrázták a fejüket, mintha víz ment volna a fülükbe, újra elolvasták, majd gyorsan eliszkoltak. Nem is mertek anyámra nézni, távolról bámulták, nem bírtak elszakadni a látványtól. Igazából senki nem mert a közelébe menni, édesapám a legkevésbé. És okkal, mert ha édesanyám észrevette, hogy valaki érdeklődést tanúsít, akkor azonnal lecsapott rá, és a lehető legszemélyesebb módon megszólította, úgy, hogy a megszólítottnak összeszorult a szíve, és végig kellett gondolnia az életét. Édesanyám úgy szólította meg az embereket, mintha ő volna a testi szerelem maga. Ez, figyelembe véve korát, állapotát, szagát, több mint kínos volt. Valamicskét enyhített ezen, hogy a fölirat németül szólt, a magyarhoz már nem maradt elég elszántság a mamámban. A fölirat így hangzott: Ficken lieben ist Friede. (Evvel is a békét véded.) Az igaz, míg édesanyám élt, Európában nem volt háború **.**

*200.***É** desapám tíz éve, ereje teljében arra kérte legidősebb fiát, szólna az neki, ha a szenilitás jeleit látná rajta. A fiú könnyű szívvel megígérte. Most pedig, miután kiöregedett primadonnás butasággal és durvasággal harmadszor sérti édesapám őt vérig, látja már, soha

nem fog neki szólni. Nem lehet. Ha szólni kell, nem lehet, csak akkor lehet, ha nem kell **.**

201. **M**egöregedett (édesapám). Meg is töpörödött, már kisebb, mint a legkisebb, értsd legalacsonyabb fia, igaz, még mindig magasabb, mint a legmagasabb lánya. Ritkábban borotválkozik, mint kellene, és az ajkán folytonosan kiütés van, fakadék, olyasféle, amire azt szokták mondani, hogy mert jólesett az étel. Ez nem igaz (hogy folytonosan jólesnék neki az étel). Újabban van egy barátnője, aki újabban matematikával foglalkozik. Rákapott az ízére. Édesapámat küldi a könyvtárba, hogy hozna valamit a Banach-terekről, mert neki fáj a csípője. Esetenként édesapám fiához fordulna szaktanácsért, de valamiért nem mer vagy nem akar közvetlenül fordulni, ezért édesapámat küldi hozzá, aki körülményesen előkotorász valahonnét, a zsebéből, ősi, viselt, csatos aktatáskájából egy cetlit, nehezen – alig – találja, onnét olvassa az elintézendőket, ortogonális sor stb. Annak idején édesanyám írta így föl nekünk az öt zsemlét, ahogy most neki írták az inverz mátrixot. Édesapámnak a választ is el kell vinnie. Jegyezget, de főként igyekszik fejben tartani. Az, hogy nem érti, az világos. De hogy a memóriája is ennyit romlott, az új. Még a kertkapuban is mosolyogva ismétli a hallottakat, néha kérdőn legidősebb fiára néz, stimmel-e. Ha nagyon nem megy (valami bonyolult folytonossági kritérium), elsírja magát. Édesapám sír **.**

202. **É**desapám megöregedett, meg is töpörödött, de ez most nem érdekes, hanem már nem érteni, mit mond, legföljebb annyit, marmelád, de ez most nem érdekes, hanem váratlanul teljes mondatokban kezdett beszélni, alany, állítmány, bővítmények, amit soha életében nem tett, mindig csak szavakat bökött volt oda, igaz, érdekes szókat, leleményes rendben, de ez most nem érdekes, hanem lefogyott, mint egy madár, nem 83,5 kila, nem is nyolcvan, nem is hatvan, hanem ötvenkettő, felöltözve, cipőben, szemüveggel, az arca is kicsi lett, bekicsisedett, ezért apám szakállat növesztett,

Kossuth-típusút, hogy mégis valamivel pótolja a veszteséget, mert látta, hogy már túl kicsi, látta, minden rendben, csak éppen ő lesz egyre kevesebb, egyre, egyre, kizárólag a hiúság, az nem csökken, hál’ Istennek, mert akkor még szakálla se volna (édesapámnak), de ez most nem érdekes, hanem édesanyám azonnal kiszúrta, hogy immár egy gyöngécske öregemberrel van dolga, vagyis eljött az ő ideje, és kegyetlenül bosszút áll, folyamatosan szívatja, odébb rúgja az édesapám kezéből kiesett botot (újabban bottal jár-na), hidegen adja föl a levest, miközben úgy tesz, mintha az forró volna, ó, mosolyog *201*édesapám, nédd a, már a meleget sem érzem, mióta szakálla van, örül a fogyatékosságainak, örömmel észleli és sorolja őket, úgy hiszi, most kerültek egyensúlyba a „dolgok”, édesanyám nyilvánosan gyalázza és megalázza, a vacsoravendégeknek kínos részletességgel meséli és magyarázza édesapám évtizedes árulásait, ezt a messziről hősies és könnyeden színes, közelről szürke és pitiáner életvezetést, ezt a patkányszerű maszkabált, mindevvel mintegy megtámasztva mostani ridegségét, kérlelhetetlen keménységét, édesapám meg mosolyog, akár a levesnél, és kedveskedve győzködi a mamámat, hogy nem emlékezik-e a mamám, hogy amikor a mamám egyetemista volt, ő, a papám főzött rá, annyira hóttszerelmes volt belé, hogy ezt nem lehetne-e beszámítani, nem lehetne-e kicsikét barátságosabb az elbírálás?, egyrészt soha nem főztél, soha, másrészt ha főztél, fost főztél, harmadrészt ha főztél, ha nem, ez mostanra már nagyon nem érdekes, nem számít, avval könyökével finoman letolta az asztalról édesapám szemüvegét, egyrészt, hogy ne lásson, anyám kifejezésével: vaksizzék, másrészt, hogy előbb-utóbb rá legyen taposva (a szemüvegre), harmadrészt hogy így megoldódjék a délelőtt. Majd azután lesz valami délután is. (P. S. Apám az utolsó napokban Wagnert kívánt hallgatni. Anyám Schubertet tett föl. Schubertet! **)**

*203.***É** desapám szóra sem érdemes; részt vett az osztrák–szárd háborúban, és egy évvel hamarabb halt meg, mint édesanyám, a világszépe Contessa Rossi, ki, mi tagadás, rühellte a vidéki életet,

csakúgy, mint a sáros bakonyi utakat, és hiányzott neki a bécsi zene. Egy ideig elszórakozott azzal, hogy megszülte az előírt mennyiségű gyereket, nyolc darab, s közben a helybeli cigányokból szervezett kamarazenekart, és mivel a bakonyi cigányok nem tudtak kottát olvasni, megmutatta zongorán nekik a dallamokat, azok aztán hibátlanul utánajátszották. Mellesleg kitűnő zeneszerző is volt, ami csak véletlenül derült ki; végrendeletében ugyanis meghagyta, hogy halála után minden szerzeményét el kell égetni (minden cetlijét, így írta), ami meg is tör 202tént. Amire azonban a mamám nem gondolt, mert akkor már nem tudott gondolni, fennmaradt a saját temetésére írt zenéjének kottája. Olyan volt, mintha ő beszélt volna, mintha megszólított volna minket, és így elérte azt, ami a legtöbb lehet egy temetésen: a halottra gondoltunk és nem magunkon sajnálkoztunk. A kotta az osztrák Nationalbibliothek Zenegyűjteményében található. Egyszóval édesanyám rühellte Rédét, így aztán öregkorára odahagyta a magyar sajátosságokat, beleértve a papámat is, és vett magának egy hietzingi villát. Ugyancsak arrafelé lakott akkoriban egy fiatal, itt édesapám neve következik, grófné, ki éppen várandós lévén betett egy hirdetést az újságba, hogy dadát keres, a címét pedig kissé arisztidesen úgy adta meg, hogy Gräfin, apám neve, Hietzing. Egy nap jelentik a mamámnak, hogy valami bolond nő van itt, aki azt mondja, ő egy dada és a hirdetésre jött. Kéretem. Előrevezették a magát dadának mondó dadát, aki igencsak elcsodálkozott, meglátván hetvenen fölüli anyámat. Jó bécsi dialektusban azonnal rá is kérdezett, hogy anyám-e a grófnő, sans die Gräfin? Anyám, az igazságnak megfelelően, ezt megerősítette. Na ta schau her, und sie kriegens a Kind? In dem Alter! Gyerek, ilyen korban! Wos ti Herschaften nit fertigbringen! hogy az uraságok mi mindenre nem képesek! Egy-kettőre híre is ment, hogy anyám hetvenöt éves korában gyereket vár. (Édesapám legidősebb fia nem mondja ki: én, hanem némán magára mutat.)

204. **É** desapám nagy pojáca volt, szinte fölsikoltott, kezét s szemét az égnek emelte, mintha egy jammeroló zsidót utánozna és figurázna ki, ó, milyen hozzáértőn, pompásan és kedvvel ecseteljük

kudarcainkat, balsikereinket (a futballban, ha lyukat rúgunk), melyek mintegy beleégni tetszenek emlékezetünkbe, és ó mily silány, nevetséges és erőltetett, ahogy a szépség és vigasz és remény futó pillanatait kopár szavainkba foglalni igyekszünk! Anyám gyanakodva nézte a hadonászó férfit, nem sejtette, mire megy ki a dolog, miközben azt is elképzelhetőnek tarthatta, hogy apámnak nincsenek hátsó szándékai. Minden, egy 203szerűen minden elképzelhető! De mégis mit akarhat evvel az arcátlanul leegyszerűsítő kérdésföltevéssel? Nem emlékszem, kezdte óvatosan, egyetlenegy helyére sem emlékszem az egész világirodalomnak, mely a maradéktalan boldogságról szólna. Viszont számolatlanul tudnám sorolni a szenvedés, a frusztráció, a csalódás passzusait. Most apám hallgatott, anyám gondolkodott. Hosszas töprengés után végre fölrémlett neki egy rész az Isteni Színjátékból (nem az utolsó négy sor!) meg a Pármai kolostorból az a jelenet, amikor Fabrice néz ki a cellájából. Ínséges bizonyítékok voltak ezek, bizony! Soká éltek már együtt, apám hol mindent mondott volna, hol semmit. Az egyetlen dolog, amivel nem vagyok képes kiegyezni, szólt hosszú hallgatás után, az nem a halál, hanem az a tény, hogy egész életünkben hagyjuk magunkat a lét látszólagos sivárságától terrorizálni: mintha csupán azért születnénk, hogy földobjuk a talpunk, és közben azokat a csodás pillanatokat, melyeket mégis átéltünk, legyenek azok bár erkölcstelenek, veszedelmesek és múlékonyak, mint a pestis, alig élvezzük. Ebből édesanyám azonnal rájött, hogy apámnál előző nap előrehaladott hólyagrákot állapítottak meg. Ezért nem is sértődött meg az élvezésre vonatkozó megjegyzésre, noha értelemszerűen bizonyos mértékben magára vehette (mint szemrehányást). Fejest ugrunk az élet celofánjába – anyám idegesen köhintett egyet –, ugrunk haláltól halálig, és szinte mást sem érzékelünk, mint a reszketésünket. Most mégsem a haláltól való félelem a döntő, hanem az a hirtelen feltörő másik, melyet az elmulasztottak fölött érzek. És e mulasztások már aligha pótolhatók, minthogy a fájdalom minden örömöt elvisz. Ma délután Giorgione Alvó Vénusza előtt álltam, amelyet Tizian fejezett be, mert Giorgionét elvitte a pestis, és elfogott a mélabú: soha többé nem élvezhetem már ezt a szépséget új, állandó kísérőm, a fájdalom nélkül. Apám anyámra nézett, mintha

bárkire. De azért hozzá intézte a szavait. Mely emlékek vagy remények, a múlt vagy a jövő mely rezzenetei hatalmasabbak fájdalmunknál? Anyám apámra nézett, mintha bárkire. De azért átkarolta apámat, mintha táncolni hívná. Odahajolt apám rákjához, és azt súgta, nemritkán olyan pillanatokról 204van szó, melyek tulajdonképpen – apám fölhúzta, ahogy szokta, a szemöldökét – lényegtelennek tetszenek, éppenséggel közhelyesnek, emlékek, melyekben magunk sem vagyunk bizonyosak, mégis melyek tartást és ösztönzést adnak. Senki nem nézett senkire, hallgattak. Jó volt Szovátán, szólt halkan anyám. Jó. Ahol a parkban táncoltunk. Meg a fák közt, súgta apám. Táncolni kezdtek, lassan, botorkálva. Jó volt, amikor mindig simogattad a nagy hasam, amikor terhes voltam. Azért a rosszat se hagyd ki. Úgy reális. Írd föl egy papírra. Húzz egy vonalat középre, balra a jó, jobbra a rossz. Mindjárt tisztábban látsz. Rossz volt elsőre veled, mert sietni kellett, és a kulcs beragadt a zárba, meg egyébként sem akartam. Rossz volt a szülés [ez én vagyok!], rossz volt az abortusz, rossz volt a vér… Most meg a jót hagyod ki. Rossz, hogy idegesít az anyám, jó, hogy együtt aludhattam vele, ha az apám koncsorgott, rossz volt hallani, hogy szeretkeztek, rossz, ha veszekedtek, jó a bukta, jó a gázos lufi, amit apám szerzett, jó áldozni, jó az ostya, fehér és hűvös, rossz, mert leejtettem, jó az ájulás a templomban, a tömjén, rossz gyónni és a karének, jó, amikor a kis Tóth először lesmárolt, rossz, amikor letapizott, aztán az megint jó, jó a Cartouche, *sokszor ugyanaz jó, ami rossz, például veled vagy a fejtett bableves,* jó a két hét vezetőképző, jó, amikor nagy társaságban egyszer belenyúltam a nadrágzsebedbe, jó a vodkás dzsúz a kis Tóthéknál, jó, amikor valaki a strandon a bikinim alá kapott, rossz, hogy bevág a gumi, rossz, hogy a takaró alól reggel büdös levegő megy ki, jó a Balatonnál, amikor a döglött angolnák voltak, jó a korláton lecsúszni, rossz anyámat bokán rúgni, jó tornából a kelep… Tovább táncoltak, de már nem mozdultak, anyám erősen fogta apámat, aki így szép rendben visszakapta életének minden boldog és reményteli pillanatát, pillanatokat, melyek az ő emlékezetében meglehet elhalványultak, de még halványan is örömet okoztak, egy hang, halott édesapjának a hangja, egy szürkében tartott Váli-kép szürke

részlete, karistolás az ezüst cigarettatárca alján (soha senkinek nem árulta még el, honnét a karistolás, és már nem is fogja), az erdő leírhatatlan zöldje napfelkeltekor 1956. július 23-án, egy *bizonyos* kézirat, az a dallam a Három a kislányból, az a nap, hősies forradalmunk első napja, amikor valaki megkérdezte, hogy hol van az élet, a szobában, az utcán, a mezőn, vagy… és tenyerét a szoknyájára simította, a gólyafészek Csobánkán, miközben orosz katonai autók húznak el a főutcán, egy sziklát ábrázoló fotó, egy fölismerés, egy butaság, egy okosság, szavak, szagok, kutyapisié a hátsóudvarból 1947-ből, feketeszéné 1938-ból és paprikáé a lépcsőházból 1956-ból. Egy istenélmény és egy köszvényroham: egy időben. Az a semmilyen és mégis feledhetetlen este a Carnegie Hallban, és az a nap, amikor még tizenkilenc esztendős se volt, és Dante Isteni komédiáját olvasta egy fülledt tetőtéri szobában, első alkalommal, Chicagóban (vagy Valparaisóban?), és az az ötperces asszony a fa alatt, akivel soha többé nem találkozott, de hordja magában azóta is – – – – – mindent visszakapott édesanyám karjában az apám, mindent. Már ő, anyám is fáradt volt, fejét lehajtotta, egy pillanatra eltűnődött, majd kislányos szégyenlősséggel azt suttogta a néhány perce halott édesapám fülébe, hogy a Jeanne Moreau mosolyát soha, azt soha nem kapod meg, egyetlenem**.**

205. **M** ikor apámmal apám fia közölte a hírt, hogy meghalt anyám, hirtelen a szája elé kapta a jobb kezét, mintha megégette volna valamivel az ajkát, vagy olyat mondott volna, mit nem akart és máris megbánt, a balt meg leejtette és kifordított tenyérrel sután az oldalához szorította, mint egy mozgássérült, és nem szólt semmit, csak állt a konyhaajtóban, ahol összetalálkoztak, és soha többé nem fejezte be a megkezdett mondatot, mellyel azt tudakolta volna, hogy kér-e a fia citromos nápolyit, melyet éppen akkor hozott Egerből, hol bevásárolni volt, mialatt a kórházból megérkezett a távirat **.**

*206.***II.** Vilmos nem szerette édesapámat, és édesapám sem szerette II. Vilmost (noha akkor még egyikőjük sem sejthette se Hitlert, se Sopronkőhidát). Beszélgetésük se nem volt őszinte, se nem volt nyílt, elhallgatások és félmondatok jelezték a feszültséget. Felség, ez nem az én kompetenciám, mondta például apám. Károly király tulajdonképpen (?) élvezte-gutírozta miniszterelnöke makacskodását. (A német császár július 6-án érkezett Laxenburgba. Apámnak be kellett mutatkoznia. Megjelent a kastélyban. Állva fogadták. A császár éles tónusban apám szemére hányta Kramař kegyelemben való részesülését. Apám válasza: a) Ausztria belügye, b) ha katonai megfontolásokból fontos volna a kegyelmi aktus okainak ismerete, Seidler miniszterelnök adhat fölvilágosítást. Ez nem tetszett. Úgy tetszik, Ön kevéssé orientált a hadihelyzetről. Minden bizonnyal, Euere Majestät. A nyugati front úgyszólván ismeretlen számomra. Tisztában van Ön azzal, hogy Franciaországban naponta ennyi meg ennyi ló pusztul el lópestisben? Most hallom ezt először, fenség. Sajnos Joffre 14 őszén rekvirált taxikat használt. (nagyon élesen:) Jegyezze meg, tudja, milyen választás elé állított a generálstábom? El nem tudom képzelni, fenség. Hogy válasszak, Calais-t vagy Párizst vegyük be. Szó szerint ezt mondta. Fenség, ne legyen a kivitelezés sem nehezebb, mint a választás. A német császár hosszan, némán nézett apámra, majd: Genug, danke. Egyébként édesapám szerint Bartlett a The tragedy of Europe könyvében egészen hamisan írja le ezt az audienciát. Az esti estélyen persze mindenki magára aggatta a német kitüntetéseit, apám nem, a neki szánt Eiserne Krone Orden Klasse I, „ott maradt a császár asztalán”. Titkárja, Bárczy azonnal szerzett egyet, hogy apám kitűzze, s amikor apám odasúgta, hogy neki nincs, nem tudta, hogy akkor hordhatja-e az ő másodosztályú rendjelét. Apám megnyugtatta, és néhány hét múltán ő is kapott egy másodosztályút, a bécsi konzulátuson át, kísérőlevél nélkül. Miniszterelnöksége alatt nem lett Németországba meghíva.) Édesapám rosszkedvűen hagyta el a Burgot, s ugyanúgy sétált végig a Grabenen; németek, kommunisták, háború – borult a világ. Ekkor hirtelen, 23 óra 36 perckor, mintha egy misztikus élményben

részesülne, az az érzése támadt, hogy ő nem valaki, akivel itt majd minden megtörténik és történt meg eddig is, nem személy, hanem pusztán egy tekintet. Nézte a Grabenen hullámzó, mit sem sejtő és banális tömeget – király, császár, bomlás, kompetencia. Hidat kéne verni a gondolkodó és a nem gondolkodó ember közt tátongó szakadék fölé, gondolta. És hogy a gondolkodó embert letaszítsa hűvös fölényének talapzatáról, hogy így hozza kapcsolatba az utca emberével – ez ügyben volt édesapámnak egy figyelemre méltó próbálkozása.

207. Talán a tejszínes kukorica vagy az ecetes ruszli, de az is lehet, hogy a szégyen vagy a rosszkedv, az európai erőviszonyok, esetleg a szeszélyes időjárás volt az, ami meghajtotta édesapámat, hogy állandóan ki kellett mennie. Óránként futkározott a rötyire, ezer szerencse, hogy a tárgyalásokat nem kellett fölfüggeszteni, édesapám ügyes személyi titkára – egy tehetséges parasztfiú Zalából – úgy szervezte a felszólalásokat, hogy apám el-el tudott tűnni, anélkül hogy a tárgyalások érdemi része csorbát szenvedett volna. Biztonságban üldögélhetett apám az új, angol rendszerű „tojószéken”, most senki nem fog rákopogni, üresek a történelmi folyosók, mindenki bent tolong a tárgyaláson, melyet épp ő vezet (jól). Talán a tejszínes kukorica vagy az ecetes ruszli, de az is lehet, hogy a szégyen vagy a rosszkedv, az európai erőviszonyok, esetleg a szeszélyes időjárás tette (vagy: mindenekfölött a roston sült birkavese, mely szájpadlását húgyillatok finom fűszeres árnyalataival ingerelte), hogy egészen elképesztően bűzlött, hogyan is?, édesapám ottléte?, a tevékenysége?, végül is a szar, az bűzlött, a bélsár. A részletezés nem vinne semmire, annyit azonban mégis, hogy mintegy a szelekkel együtt szakadt ki az anyag apámból, nem eldönthetően, melyik tolva a másikát, mindegy is, „nehéz szülés”, hogy azután annál megelégedettebben üljön az eredményben, magyarán a bűzben, mélyeket inhalálva, fájva-élvezve, mintegy önmagát szippantva föl. Eltűnt közte és a világ közt a különbség, és édesapám úgy érezte, most ő az Ich-Erzähler. Szkepszissel viseltetett az angliai masina iránt – ha az ember figyelmetlenül húzza

meg a láncocskát, úgy tűnik el az excrementum (örökre), hogy pillantást sem vethettünk rá, ami viszolygással kevert félelmet gerjeszt, 208mintha ellopták volna, mintha belőlünk hiányoznék váratlanul valami, megmagyarázhatatlanul, mint ahogy az is megmagyarázhatatlanná válik, hogy mivel is töltöttük az időt; ez az, ami több mint feszélyező ilyenkor. Ezért, meg mert nem látszott kivel tapintatosnak lenni, nem húzta le a klozetot. Kajánul gondolt arra, hogy mindez most beleivódik a ruhájába is. Hangosan fölnevetett, tán még jót is tesz a Monarchiának. („Amíg ing a lánc, meleg a dekli.") Azonban amikor nyitotta ki az ajtót, azt váratlanul épp kívülről is nyitották. Jajj, sóhajtott édesapám, s ütközött össze a vatikáni nagykövettel. Excellenciás uram, állították egyszerre, szélesen mosolyogva. A Vatikán embere sokat tapasztalt, művelt férfiú volt, elgondolásaiban olykor vad, Rómához rokonszenvesen nem illő, bár esetenként a blöffö t súroló megalapozatlansággal csapongó, igaz, mindig nagyvonalú; arca, bőrének durvasága és az alkohol szeretetét közvetlenül nem cáfoló pirossága, busa szemöldöke inkább tengerészre, mint finom diplomatára emlékeztetett; minden iránt kimeríthetetlen érdeklődés égett benne; ha valamire rálelt, tekintete kifényesült s várakozó mosoly ült az arcára. Kedves barátom, vonszolta volna édesapám az olaszt az olaszba karolva, az az impressziom, hogy beszédemet követő hozzászólásod olyan, mintha éppenséggel a kérdés volna ahhoz, amit mondok, mintegy válaszként. A nagykövet lelkesen bólogatott, si, si, si, de nem mozdult. Édesapám elbizakodottságában még a kisablakot sem nyitotta ki. No, igen, igen, húzta az időt édesapám, ám így elébb hangzik el a válasz és csak azután a kérdés… Vajon nem lehetne ezt földhözragadtabban, mintegy a szokásoknak megfelelően, elébb a kérdés, s csak aztán, ha van!, a válasz?! Engedj már el!, kiáltott föl a nagykövet, és kirántotta a karját az édesapáméból. Ettől – a szabadságtól – megnyugodott; hogyne lehetne, csak hát én éppen a válaszból találok rá a kérdésre. Ha nem volna válasz, kérdés is honnan volna. Azzal mosolyogva, keresztény (sőt katolikus) kiegyensúlyozottsággal bevonult a rötyire. Édesapám vállat vont, majd keresztet vetett, de nem ebben a sorrendben .

208. Édesanyám tombolt az életörömtől, meg még a nap is sütött, sugárzott a domboldal, a mamám körbemutatott, ha imádsz engem, ez mind a tied lészen, ezt nem mondta, hanem azt mondta, hogy szép idő van. Ilyen messze azért én nem mennék el, nézett körbe a papám .

209. Apám király a kilépésben, leleményes, szabad. Nem igaz, hogy cinikus volna vagy relativista. Üres a te apád, persze, hogy szabad: ez nem igaz. Amikor azt a parancsot kapta, tisztítsa meg a Parlament előtti térséget a csőcseléktől, azonnal tüzelőállásba parancsolta az embereit, akik puskáikat, értelemszerűen, a tömegre irányították. Ősz volt. A beállt halálos csöndben édesapám kihúzta kardját, és teljes hangerővel így kiáltott. Elvtársak. A tömeg felbődült. (Apám tudta, hogy hibázott; nem hibázott kevesebbszer, mint más az ő klasszisából, de gyorsabban hozta helyre a hibáit.) Hölgyeim és uraim. Watzlawick. (?) Azt a parancsot kaptam, hogy tüzeljek a csőcselékre. De mivel számos becsületes, tiszteletre méltó polgárt látok itt magam előtt, arra kérem őket, hagyják el a teret, hogy bizonyosan a csőcseléket lövessem. Bekajálták, néhány percen belül üres volt a tér. Mi is hát a helyzet és apám szellemes megoldásának pszichológiai lényege? Apám, semmi kétség, egy fenyegető tömeggel állt szemben. (Mér’ ő? Érdekes kérdés.) A kapott parancs lényege, hogy ellenségességgel ellenségességet szegezzen szembe, többet ugyanabból, és mivel apám emberei föl voltak fegyverezve, a tömeg – esetleg, mert erről se feledkezzünk meg, csőcselék! – pedig nem, ez sikeres módszernek ígérkezett. Ám egy átfogóbb összefüggésben a változás nem volna változás, sőt. Vagyis lehet, hogy ez a tér kiürülne, de a terek még inkább telítődnének, más szóval, az üres tér valószínűsége csökkenne épp egy új üres tér keletkezése által, más szóval, ha több édesapám volna, vagy ugyanő többször és így minden megtisztítandó térhez őt vezényelnék, akkor egyik papám hozná egyre nehezebb helyzetbe a másikat, és végül a papám volna az, aki végül megszívná, nem kizárva, hogy a tömeg – most már bizonyosan csőcselék, a

roha 210dék anyjukat, hogy ilyen helyzetbe hozták a papámat! – felkoncolná a papámat, ami beszédesen nem állana a papám érdekében. Ám apám kiemelte a helyzetet abból a keretből, amely őt is, a tömeget is magába foglalta, s úgy formálta át, hogy az minden érintett számára elfogadhatóvá vált. Édesapám megoldása tipikusan kváziracionális. Az ellenségeskedő logikából nem ez következik. Ha „üsd-vágd, nem apád”, és nem apád, akkor üsd-vágd. (Ha apád, akkor… Ezt a három pontot lovagolta meg apám.) Szakmai tanulmányai sem vezethették a megoldáshoz, melynek értelmes voltához ugyanakkor aligha férhet kétség. Lehet, hogy a kard kivonásának elmélyült, meditatív pillanatában ötlött fel benne a megvilágosodásszerű gondolat. Kard ki kard, zumm! Nem: nem viselkedhetett minden helyzetben hasonlóan, úgy aligha lett volna belőle katonatiszt; bizonyára. Új és új helyzeteket talált a kilépésre. Veszélyes és bátor vállalkozás kilépni egy otthonossá vált csapdából, de ez az egyetlen esély, főleg mélyen begyökerezett, kemény játszmákban. Apámék nem szégyellték, hogy félbehagyták Sienában a katedrálist. Apám nagyon mellette volt. Nekünk is kell, hajtogatta, ha Firenzének van, sőt lehetőleg nagyobb legyen, és megépítették a legmesszebb fekvő falat, hogy a firenzeiek előre rémüldözzenek, hogy mekkora lesz apámék temploma. Azután elfogyott a pénz, apámék letették a szerszámokat, és többet felé sem néztek a katedrálisnak. S amikor a tervezett templom egyik oldalhajójából végül is megépítettek egy teljes, bár nem túl nagy, igaz, zebracsíkos katedrálist – az Istenre gondolva s nem a firenzeiekre (egyébként Renato Pasta firenzei építőmester és felesége, Orsola irányítása alatt) –, a hatalmas, ormótlan különálló falat nem bontották le. Apámék inkább büszkék voltak „az emberi tervek meghiúsulásának legnagyobbszerű térbeli szimbólumára”. Nem szégyenlik, mivel nem estek bele a „too much invested to quit”-csapdába. Ugyanezt nem sikerült apámnak elérni a nagymarosi körgáttal. Úgy lebontottuk, mintha ott sem lett volna, a probléma csak az, hogy ott volt. Kilépni apám is csak akkor és ott tud, ahol belépett volt .

211

210. Édesapám: amiképpen ugyan a lónak négy lába van, mégis megbotlik, azonképpen noha a Dunának két partja van, mégis belelőtték a zsidókat .

211. Édesanyám meséli, hogy most folyik édesapám pöre. Atyád, mint jól tudod, a Milice egyik főnöke volt a Vichy-kormány idején. Elfranciásodott a család, Rákóczival Rodostóban, onnét Párizsba stb. Tudnivaló mármost, hogy a fickót (édesapámat) 47-48 éven keresztül különböző kolostorokban bújtatták, ott is tartóztatták le, bujkálása idején távollétében kétszer is halálra ítélték. Ezen ítéletek immár nem aktuálisak, részint mert eltörölték a halálbüntetést, részint mert az alapul szolgáló bűntények jelentős része elévült. Franciaország ugyanis különbséget tesz a háborús bűn (pl. foglyok kínzása, kivégzése) és az emberiség ellen elkövetett bűn között (pl. rasszista bűnök), az előbbiek harminc év után elévülnek, az utóbbiak soha. Apám ellen a fővádpont hét túsz kivégzése. Az úgy történt, hogy az ellenállók valamikor 1944 tavaszán-nyarán londoni utasításra sikeresen, anyám kifejezésével, megmerényelték a Vichy-kormány propagandaminiszterét. A németek állítólag eleinte száz túsz kivégzését követelték, ezt a papám egyre lejjebb alkudta, míg végül eljutottak nyolcig. Ezeket össze is gyűjtötték egy cellában. A kiválasztás nem volt nagyon équitable, a nyolcból hét zsidó, holott Herriot-t nem zsidó ellenállók lőtték le, hanem a francia ellenállás mint olyan. Egy hajnalon aztán édesapám és egy milicien kinyitották a cella ajtaját, és kivezették a túszokat a kivégzésre. Még az épületben azonban apám ránézett az egyikre (ez a nyolcadik az ellenállás felső vezetéséhez tartozott és ezt tudták is róla), és visszaküldte a cellába. A hét kevesebb, mint a nyolc, gondolta az a hülye apád, ezért tanult matematikát. Ezért! Szegény, hülye apád (poor)! A többieket kivégezték, a nyolcadik életben maradt, sőt most a perben tanúskodott is. Miként mondta, akkor is rögtön tudta, hogy minden kétségen kívül azért maradt életben, mert nem zsidó, míg a kivégzett túszok azok voltak (zsidók). Mihelyt a tanúvallomása elhangzott, 212 és amit mondott, senki nem tagadta, sem apám, sem

a védője, az ügyész rácsapott: íme bebizonyosodott, hogy a vádlott emberiség elleni bűntettet követett el (édesapám). Érted, fiam? Az, hogy apád megkegyelmezett valakinek, terhelő bizonyítékká lett; még erősebben: azért követett el emberiség elleni bűntettet, mert nem végeztetett ki eggyel többet, ha a nyolcadikat is kivégezteti, most nem lehetett volna vád alá helyezni. Az itt megnyíló szakadékok feletti meditálást rád bízom, fiam, és megölelt (édesanyám) .

212. Édesapámat kitüntették Buchenwald című képéért. Elébb fölháborodtak – édesapám a képnek a Boldogság alcímet adta –, majd kitüntették. Lát-e ebben valami jóvátételt, kérdezték az újságírók, hogy negyven éve elhurcolták Buchenwaldba, most meg kitüntetik, első osztályú szállóban lakatják és exclusiv éttermekbe hívják. Édesapám mosolyog, aranyfoga úgy villog, akár egy óorosz bábuskának. Nem látok a két dolog közt összefüggést, mondja udvarias tűnődéssel, kicsit lustán, engem mint festőt tüntettek ki, és mint zsidót vittek el. Taps. Édesapám apró fintort vág. Talán ha már akkor is föstök. (Ö-vel.) Nagy taps. Most úgy tesz, mintha gondolkodnék, súgja a mamám. Apám úgy tesz, mintha gondolkodnék, majd mintha egy csínyről számolna be, mondja, igaz, zsidónak a mái napig zsidó vagyok. Csönd, vastaps, mely elnyomja a csöndet. Anyám utálja, amikor a papám ilyen jól össze tudja fogni a lényeget. Utálja, amikor „ülnek” apám mondatai. A lényeg nem ül! Nézd, súgja a mellette ülő barátnéjának, s apám lábára mutat, mely látszik, kilátszik az asztal alól, milyen vastag a szegénykém bokája. Teli van vízzel. Látod, mit csináltak vele ...

213. A papámat elhurcolták Mauthausenba. Megölték rendben, ahogy mindenkit. Negyven kiló volt, amikor hazatért, sokszor elsírta magát, és a bőrén, amely undorító szürke lett, újra meg újra lassan múló fekélyek keletkeztek. Hallgatag lett, nem bízott se élőben, se holtban, se kőben, se a Dunában. Aztán alig tizennyolc évesen, negyvenötben, belépett a kommunista pártba, mert valahogy meg

akarta törni a hallgatást, aztán ez nem vált be, köze is volt egy-két homályos ügyhöz, aztán őt is börtönbe zárták, aztán ötvenhat környékén kiszabadult, aztán ment tovább a verkli, hol így, hol úgy.

214. **É**desapám fölfogása szerint, kis megszorítással: az élet csodás. Mert édesapám fölfogása szerint a normális, a természetes, a kézenfekvő: Auschwitzban meghalni. Az embert elhurcolják, megölik: ekkor minden rendben van, ott van a rendben, minden a terveknek megfelelően történik, ha vannak tervek, ha pedig nincsenek tervek, akkor mindenki egyetértésével zajlik (kicsi vonakodások). Nem normális, nem természetes, vagyis csodás: Auschwitzban nem meghalni. A csodás nem arra vonatkozik, hogy ennek kicsi a valószínűsége, noha ennek kicsi a valószínűsége. Oka lehet: hiba, véletlen, úgynevezett szerencse (mázli) és az iránytalan élnivágyás kiszámíthatatlan hisztériája. Ugyancsak nem normális, nem természetes, vagyis csodás: Auschwitzba el sem jutni (vagyis nem-Auschwitzban meghalni vagy nem meghalni). Ez igen gyakori eset, ezért megtévesztő. A világ csodás volta: nehéz. De nem azt akarom mondani, mondta édesapám, hogy ha a világ hiba nélkül normális volna, hogy az könnyebb, nehezebb vagy éppen ilyen volna, mint ez a csodás.

215. **É**desapám A.-ban rossz jellemmé lett, túlélte ugyan A.-t, de rossz jellemmé lett. Mindenkit gyűlöl, embert, állatot, növényt és az ásványi kincseket is. Ha módjában áll, árt. Másoknak rossz hírét költi, összeugraszt embereket, olykor országokat, az udvarnál épp A. miatt nagy a befolyása, magyarán sok kárt okoz, például damilt feszít ki a belső szobában, s ha édesanyám fölbukik benne, az egészet édesapám fiára keni. Tegyük föl, hogy édesapám, most mindegy (ganz egal), hogy természetes vagy nem természetes körülmények közt, meghal. Tegyük föl továbbá, hogy mindenki, aki kapcsolatban állt édesapámmal, az is, aki mindenek ellenére szerette őt, és az is, akinek ártván, gyűlölte, meghal. Akkor mi lesz? Akkor véget ér A.? Vagy félésünkben, diktálja ingerülten édesapám

(aki pontosan fölfogta A. lényegét, eltekintve a reá vonatkozó, személyes, konkrét következményektől), mindig, amíg világ a világ, lesz, aki *tudja,* aki nem felejt, aki emlékezik? Így világ a világ? Amíg **?**

216. **É**desapámnak Nagyszombatból hozattak tanítót, ki szigorú, rend- és rendszerszerető ember volt. És mindenekfölött fegyelmezett, ami abból következett, hogy legfőképp a szenvedés jellemezte. Ezt nem is takargatta apám elől. Őt mindig kitaszították, üldözték, ellene voltak, az ő gondolatai, gondoljon bármit is, eretnek gondolatok. Ő mindig a másik oldalon állt. A szélen. A halál mellett. És hogy ez természetes. Ez az az ember, gondolta édesapám, akivel egész lett a világ, teljes és valódi. És ki volt az édesapám? Ő volt a világ. Nem a világiasság, hanem az, amit ez a kóbor zsidó egésszé tett. A jelen, majdhogynem per definitionem, folytonosan ínséges, ennek ellenére édesapám otthonosan érezte magát e világban. Nem csalta magát; tanítójával ellentétben éppen ezt az otthonosságot tartotta természetesnek, és az ellenkezőjét különösnek. Egyébként édesapám is egyedül állt, szemben és ellen. A szélén. Az élet mellett. Így volt ő az az ember, akivel egész lett a világ, teljes és valódi. De itt még nincs vége. A kérdés, melyet nincs, ki föltegyen (Hegel ist gestorben), milyen a világ természete. Atyánk-e Isten vagy egy közveszélyes őrült, aki esetleg már rég öngyilkos lett, ez a kérdés. Ha nem igaz, hogy édesapám meg a nagyszombati tanító együttesen adják ki a világot, akkor az azért nem igaz, mert a világról való élményük esetleges és személyes. Akkor csak ennyi: az egyiknek pechje volt, a másiknak mázlija, az egyiket verte, a másikat kényeztette a sors, az egyiket nem szerette a mamája, és még ott bent ziherhejctűvel vakargatta a kutacsát, a másikat rózsásra puszilták. Ez semmi, az egyik nyafogás, a másik hőzöngés, és mind a kettő giccs **.**

217. **A** mellédumálás nem jött be, édesapám átlátott rajta, a fián; hangjában kétségbeesés hallatszott, hogy ő csak testileg élte túl

épen „az üldöztetés éveit”. Hogy időnként rémálomból riad föl, s még hallja a feje fölött a nyaktiló zuhanását. Nemrégiben meg halálra ijesztette egy autó rossz gyújtása, a robbanást egy merénylő lövésének vélte. És üresnek érzi magát, kiégettnek, magányosnak. Egyre többször kísérti meg a vágy, hogy öngyilkosság révén szabaduljon meg szenvedéseitől és a hálátlan világtól egyaránt. Egy pillanatra édesapám fiában egy rég eltemetett remény éledt föl. Akkor hát mért bujdosik még, ha ártatlanul üldözik? Így vagy úgy, bírái elé kellene állni! Ezen az úton ő, a fia, szívesen követné, minden támogatást megadna, éjjel-nappal vele volna. *Vati!* A fémesen fölcsattanó hang kis szünet után: Bírák nincsenek, csak bosszúállók **.**

*218.***É**desapám a megszólalásig hasonlít Dianára (később azonban megszólalt). Ezért aztán dublőrként szerződtette az angol királyi ház (pontosabban a betéti társaságot, és a bt. mintegy megbízta apámat), vagyis olykor, programjain helyettesítenie kellett a hercegnőt. Most lemondott a megtisztelő posztról. Dianának lennem megőrjített, beteggé tett. Annyira azonosult az utánzására kötelezett hercegnővel, hogy ugyanolyan depresszióban szenvedett, ugyanazon házassági problémákkal, sőt étkezési zavarokkal küszködött, mint egykor a hercegnő. Házassága is jajharasztjára került, mert édesanyám nem bírt megbékélni apám kettős életével. Talán csak nem volt dublőre Dínek Dí közismert kalandjaiban is? Most meg ugye… dublőrsors **.**

*219.***K**i (édesapám!) az alkoholista? Nem az az alkoholista, aki sokat iszik, hanem aki nem tudja abbahagyni. Mit mond a statisztika? Egy huszonöt fős osztályban átlag hárman alkoholista családból valók. Tetszőleges fiatalok csoportjából minden nyolc-tizediknek alkoholista legalább az egyik szülője. Egy városban minden tizedik ház alkoholproblémákkal fémjelzett. Egy ilyen házban lakott édesapám. Mit mond erre föl (édesapámnak) Jézus Krisztus? 1. Nem vagy egyedül. Veled vagyok satöbbi. Meg a

statisztika. 2. Az a probléma, hogy a problémáidat se megoldani, se szőnyeg alá seperni nem vagy képes, mert azok nagyobbak, mint te. Meg a szőnyeg. Ám én nagyobb (magasabb, ill. kövérebb, értsd súlyosabb) vagyok mindennél, így a te problémáidnál is. Pihenj az én békémben. 3. Változz meg. Ez ijesztő és nem minden rizikó nélkül való, de ne feledd satöbbi. 4. Várom a bólintásod, lehessek forrása erőnek, segítségnek. 5. Szeretlek, elfogadlak olyannak, amilyen vagy. Szeretetem nem cselekedeteiden nyugoszik, kik moslékok és undorítóak, hanem azon, ami vagy, kit teremtettem az én hasonlóságomra. Megáldalak most és mindörökké. 6. Na, Isten, Isten **!**

*220.***K** ezdetnek, mert kezdetben vala a kezdet, két pohár zubrovkát ivott édesapám, mert tapasztalatból tudta (tudja), hogy ennél jobb reggeli gyógyitalt még nem talált ki az emberiség. Egy pohár zubrovka tehát. Majd a Puskin utcában lehajtott még egy pohárral, de ezúttal már nem zubrovkát, hanem korianderes vodkát. Édesapám egy ismerőse állítja, hogy a korianderes antihumánus ital, vagyis miközben erőssé teszi az ember tagjait, elgyengíti a lelkét. Édesapámmal valahogy épp az ellenkezője történt (erős lélek, gyönge tag), bár ez is antihumánus. Ezért ott helyben bedobott még két korsó zsiguli sört, és egyúttal benyakalt egy üveg moldáviai fehérbort is. Arra még emlékezett, hogy a Csehov utcában felhajtott két pohár vadászvodkát. Mind a mai napig édesapám koktéljait isszák a Keletitől Nyíregyházáig. A Kánaáni Balzsam (népnyelven borzderes) szürkésfekete színű, mérsékelten erős, intenzív aromájú folyadék. Sőt, ez már nem is aroma, hanem valóságos himnusz. „Még ha üvegből isszuk is a vodkát – de magában –, a lelki gyötrelmen és zűrzavaron kívül semmi más hatással nem lesz ránk. A vodka és a kölni keveréke már némileg szeszélyes hatású, ám a pátosz ebből is hiányzik. De egy pohár Kánaáni Balzsamban szeszély is 217 van, meg gondolat és pátosz is, sőt ezenfelül bizonyos metafizikai élményben is részesülünk. De vajon a Balzsam mely komponensét értékeljük a legtöbbre? Hát persze, hogy a denaturált szeszt. Ám a denaturált szesz, lévén a*lelkesültség*

tárgya, a lelkesültségtől teljességgel mentes. Akkor hát mi az, amit oly nagyra becsülünk benne? Hát nem mást, mint a puszta vizet. És még inkább azt a mérges kigőzölgést, amelyet áraszt. Ahhoz, hogy e miazma még nagyobb hangsúlyt kapjon, akár egy csöppnyi finom illattal is fűszerezhetjük. Emiatt öntenek a denaturált szeszbe 1:2:1 arányban barnasört – erre a célra az osztankinói vagy a szenátor a legjobb –, illetve tiszta politúrt. Arra nem kívánok kitérni, hogyan kell a politúrt megtisztítani, azt bárki megmondja. Hogy mért halt meg Petőfi, azt Magyarhonban senki sem tudja, de hogy miképpen lehet a politúrt megtisztítani, azt bárki megmondja.” Tehát 1 deci denaturált szesz, 2 deci barnasör, 1 deci tiszta politúr. Genf illata: fél deci Fehér orgona, fél deci lábizzadás elleni szer, 2 deci zsiguli sör, másfél deci alkoholtartalmú lakk. Komszomolka könnye: 15 gramm levendula, 15 gramm vasfű, 30 gramm Erdei víz arcszesz, 2 gramm körömlakk, másfél deci szájvíz, másfél deci limonádé; az így elkészített keveréket húsz percig loncfűvesszővel kell kevergetni, igaz, mások határozottan állítják, hogy szükség esetén a loncfű arankával is felcserélhető; ez helytelen és bűnös nézet. Szuka bele: 1 dl zsiguli sör, 0,30 dl Szadkó, a gazdag vendég nevű sampon, 0,7 dl korpásodás elleni hajszesz, 0,25 dl fékolaj, 0,08 dl BF ragasztó, 20 gramm rovarirtó; mindezt szivardohányon kell pihentetni egy héten át. Már két borospohár koktél után olyan átszellemültté válik az ember, hogy odamehet hozzá bárki, másfél óráig köpködhet úgy a pofájába, hogy meg se mukkan.

221. **É**desapám fegyelmezetten, kedvvel, önszántából és rendszeresen vett magához (szájon keresztül) friss szőlő levéből erjesztéssel képződött anyagot, amely tartalmazott etilalkoholt, glicerint, savakat, cukrokat, nitrogénes anyagokat, cserző-, szín- és 218 illatanyagokat, enzimeket, nélkülözhetetlen vitaminokat, valamint hamualkotórészeket (kálium, vas stb.). Hasonló kitartással vette magához azt a valamit, mely cukrot ugyan nem, ezzel szemben legalább 40%-os úgynevezett szeszt és jelentéktelen mennyiségű úgynevezett vonadékanyagot tartalmazott. Kénytelen-kelletlen elfogadta (de nem helyeselte!) ennek kommersz változatát,

amely esszencia hozzáadásával keletkezik. Szintetikus vegyületek, pfuj! Van egy másik, ahol édesapám 1 hl-hez 17-29 kg malátát használt föl. Ezek, miután fölszívódtak édesapám gyomrából és bekerültek a véráramába, hatni kezdtek apám központi idegrendszerére és csökkentették az öreg agybéli gátlásait, jelesül lankadt apám megfigyelőképessége (szarvasbika? bölömbika?), sekélyesebbé vált az eszmetársítása (tutajra faszállító), csökkent az emlékező- (te ki a fasz vagy, kiskrapek?), tanulási- (…) és ítélőképessége, valamint az önkritika és az önfegyelem is csihadt. Akkor aztán rövid időre beállt az eufória, vagyis a megokolatlan jó közérzet. Édesapám gátlások alól fölszabadult mozgatóközpontjának erős izgalma túl hangos beszédében, szónoklásban, éneklésben, játékos vagy annak tetsző birkózásban, vetélkedésben (mi Brazília fővárosa?) nyilvánult meg. Ehhez jött még az akadozó beszéd, a tántorgó járás, és a bravúros kettős látás, valamint a kulcsnak a kulcslyukba való vezetése körüli bajmolódás. Az izgatottság szűntén édesapám légzése gyérült, fáradtság s álmosság jelentkezett, ledőlt, anyám szavával: horkol már a disznó (vagy: horkol már a szegény disznó). Az idők során, amiképpen a Pavlov kutyája már nem az ételre, hanem a csöngetésre nyáladzott, mégpedig úgy, hogy akaratilag erre már semmi befolyása nem volt, azonképpen épült ki édesapámban egy föltételes reflex, egy híd az ital s a mámorvágy közt, amely hídra való rálépésről már nem apácskám döntött (lásd nyáladzás). Ehhez jött még a megkönnyebbülési dózis és a mámor-dózis arányának változása. Ez kezdetben 1 korsó a 6 korsóhoz volt, azután 3:5, majd 4:4, végül 5:3, vagyis már rég mámor, annak minden következményével (kulcs, kulcslyuk), mikor még semmi megkönnyebbülés. Édesapám persze mit sem tudott erről a hídról, és ezt a szemét Pav licseket sem ismerte, ezért, hozzánk hasonlóan, megvetette magát, azt hitte, ez akaraterő dolga, azt hitte, ezt teszi próbára, így bukik el. De állandó megvetésben nem lehet élni, kezdődött a kettős bújócska meg a dugdosások: ruhásszekrénybe, matrac alá, WC-tartályba, ecetesüvegbe, melegítőflakonba. Ha meg a véralkoholszint lesüllyedt, jött az izzadás, nyugtalanság, túlérzékenység (nem csak a zsidóknál),

gyöngeség, hasmenés, alvászavarok, erős remegés (tremor) meg ilyen pszichomotorikus micsodák. A hallucinációk képei főleg a nagy számban található, színtelen, mozgékony dolgok közül kerültek elő: kis állatkák, a klasszikus egér, nemritkán albínó, rovarok, macskák, oroszlánok, fonalak, drótok, vízsugár. Édesapám az egeret preferálta, utána csak aludt, csak aludt. Nagy csönd volt a házban. „Édes Fiam, bármilyen ragyogó elme az Atya, mint ember egy nagyon gyengécske alak –” „És hányszor kértem, hogy lássa be, neki rengeteg kötelessége van, nem aljas kocsmázás. Aki ilyen nevet és 4 ilyen fiút kap, annak nem szabad magán ennyi foltot ejteni. Szegény Atya, végtelenül sajnálom. De magamat is. ”

222. Az első idősíkon édesapámnak az volt a szokása, hogy az illető gyermeknek azt mondotta, hogy az csábította el őt, ő ezt nem is akarta, csak hát az illető gyermek olyan *édes,* hogy ő egyszerűen nem is tehetett mást, de ha elmondja, ha valakinek is elmondja, akkor az édesanyám és az Oma – akit különösen szeret az illető gyermek – bizton mérgesek lesznek, földühödnek és nem kizárt, hogy odaajándékozzák őt, az illető gyermeket a cigányoknak, illetve, még inkább, ha köp, akkor ő, apám, el fog bujdokolni, és akkor a család éhezni fog, és a házat is el kell adni. Az illető gyermeknek ilyenkor többnyire nem marad más hátra, mint az öngyilkosság, de szerencsére kihúzták a vízből. A második idősíkon az illető gyermek erősen kételkedik abban, hogy a papámban megvolna a bocsánatkéréshez (stb.) elegendő erő, hogy mégse ő, az illető gyermek hurcolja ama lelki teher egészét. Gyűlölni, utálni, bosszút állni!, így kiált föl, ám édesapám akkor már halott (volt). Ó, valószínűleg megsajnáltam volna ismét. Egy szar alak. És ha egy ilyen szarjancsit megsajnálsz, már nem tudod eléggé gyűlölni. Szarba csapni vagy csapba szarni, szóval mindegy. Édesanyám édesapám pártjára állt, az ő szemében az illető gyermek egy ócska kis kurva volt (lényegében), s ha már felizgatta a papámat, meg is nyugtathatta volna (a papámat). A mamámnak nem volt idősíkja .

*223.*A svájci Kinderschutzbund áttekintvén a kínálatot, kísérletet tett általános kritériumok fölállítására. Ezek szerint gyalázatnak számít, ha 1. édesapám meztelenül mutatkozik az illető gyerek előtt, ha 2. édesapám az illető gyerek szeme láttára levetkezik, különösképpen, ha egyedül vannak, mint az ujjam (különösen a középső), ha 3. édesapám fölveti a nemi szerveinek kérdését, ha 4. édesapám kukkolja az illető gyereket: vetkőzés, fürdés, székelés alkalmával, 5. nyelves puszi, 6. manipulatív érintések (világos, hol), ha 7. édesapám ráveszi az illető gyereket, hogy megérintse a farkát (édesapámét), ha 8. édesapám maszturbál az illető gyerek előtt és fordítva, ha 9. édesapám szerint ideje volna, ha a húgom – illető gyerek – megtanulna végre valamit, amit édesanyám is megtesz, bár nem úgy és nem annyiszor, ahogy azt ő, a család feje joggal elvárhatná, de ezért van itt a húgom, most ő jön sorra, amiért anyámnak még nem kéne úgy viselkednie, mint egy féltékeny, buta libának, és lenyomja a húgom fejét a sliccéhez, aki ijedten fölemelkednék, de nem lehetett (nem lehetett), aki azután mindent kihányt (Du bist doch mein Vater!), be is lázasodott, másnap nem ment iskolába, ahol hittanból Aquinói Tamás életét vették, matekből meg az euklideszi axiómákat, ha 10. édesapám benyomul a vaginába vagy/és az anusba (az illető gyereknek a), akár ujj, akár farok, akár idegen tárgy alkalmazásával, és végül 11. ha csak úgy odadörzsöli, az is. Édesapám, mint minden erkölcsileg felelősen gondolkodó és élő egyén (keresztény Magyarország), akinek egyébként az évi 280 ezer gyalázatból (ebből 20 ezer fiatalkorú) csupán 75% terheli a lelkiismeretét, a többi az testvér, nagybáty, nagynéni (!), a szülők barátja, egyéb (pl. a Royal Society története nek kutatója), az 5.–11. pontokban osztja a szövetség véleményét, annál kevésbé ért azonban egyet az első négy pont hajánál fogva való iderángatásával. Térjünk tán vissza a prüdéria tűnt korába? Hanyatljon nejem félig ájultan fotőjbe, ha gyermeke, fiam, őt neglizsében éri? Aligha, foglalta édesapám össze .

224. Édesapám konokul hallgat. Vacog és hallgat. Fél beszélni. Azt, hogy bajban van, szótalan jelek jelzik, melyeket, sajnos, túlontúl sokszor nem fogunk föl. Édesapám gyalázatára, megesettségére utaló jelek lehetnek: a kényszermosdás. Ha édesapám kényszeresen piszkosnak érezvén magát, minduntalan mosdik, zuhanyzik, füröd. Azután ha régi idők ruháit ölti magára, bő bricseszt, amely elrejti asszonyos gömbölyűit. Általános kapcsolatszegénység, illetve pánik a másik nemmel való kontaktálásban. Ha édesapám vonakodik tornaórán levetkezni. Hirtelen ágybahugyálás. Ha lop (édesapám). Ha világgá megy. Ha öngyilkossággal fenyegetőzik. A szégyen, a félelem megöli a szót. A figyelmesség éleszti a reményt. A sebesre taposott fardombok természetesen külön kategória. Hiába olyan vastag a combja (édesapámé), mint a Rákóczi tölgye, lüktet a förtelem **.**

225. Édesapám kedvenc csemegéje a bálnanyelv. Ezt még a pacalnál is jobban szereti. Ezért azt csinálják, hogy a barátaival körbefognak egy bálnát, és csipdesni kezdik, mire a bálna a fájdalomtól földobja magát, eltátja a száját, áááá, apámék meg kicsípik a nyelvét. Apám boldog, ha ez sikerül, repes az örömtől, csupán azt sajnálja őszintén, ha a bálna ebbe belepusztul (tudniillik a bálna ebbe belepusztul). De ő ezt nem akarta! Legszívesebben a szíve szakadna meg! Ja: még a kisfókákat is szeretik. Összefogdossák őket – ez nem kellemes látvány, mert a kisfókák tudnak sírni –, és, ez érdekes, elkezdenek velük a vízben labdázni, azon célból, hogy fölpezsdüljön a kisfókák vére, mert ekkor ízletesebbek (a kisfókák). Édesapám tud élni. Egyszer azonban – már Krisztus után – túl sok kisfókát fogtak össze, és egy megmaradt, már nem kellett senkinek, úgy teli voltak, mint a duda. (Édesapám egyesítette magában a gourmet-t és a gourmand-t.) És ekkor édesapám kivezette, mintegy kipaskolta a kisfókát, ki a partra az édesanyjához, aki rettenetesen boldog volt, szabályosan repesett az örömtől, mindenre számított, csak erre nem **.**

226. Édesapám jó ember volt – mert két rekesz van: a jó emberek és a rossz emberek, például Hitler rossz ember (volt), az édesapám meg jó –, de azért ehhez szerencse is kellett. Mert miután elhatározta, hogy mielőtt szájba lövi magát, lelövi édesapám két fiát is, és ellenőrizte a fegyverét, megtette az előkészületeket, és benyitott a szobánkba, és odalépett az öcsémhez, az oly tündöklően szép volt, úgy ragyogott a szépsége, szőke angyal, fekete gyémánt, hogy édesapám rettegve kiszaladt a szobánkból, azon célból, hogy végrehajtsa terve második felét (illetve harmadát, ha lövésenként számoljuk). Bár lehetséges, hogy a lövések, az elmaradtak, nem érintették volna ama jót.

227. Mi a leányzó fekvése? Leegyszerűsítve a következő: édesapám édesapám fiát molesztálja. Ezt szeretetnek nevezi; molesztálja, látja, hogy molesztálja, tehát szereti. Édesapám fia viszont molesztálásnak mondja édesapám általi molesztálását (akkor is, ha esetenként észreveszi, hogy apám keveri a molesztot a szerettel). Édesapám nem tágít attól, hogy édesapám fia szeresse őt, az ő, a fiú érdekében. Ha nem, akkor erre muszájítani kell, az ő, a fiú érdekében. Aki minél inkább fölismeri a molesztálásban a molesztálást, annál inkább lesz molesztálva és lesz az szeretetnek tartva. Ezért édesapám fia elmismásolja ezen fölismerését, és igyekszik azt is elmismásolni, hogy valamit elmismásolna. Szól tehát édesapám: Csúf dolog az őszintétlenség. Ha hazudol, javadra tekintve megbüntetlek. Ennekutána édesapám fia azt ismeri föl, hogy leginkább akkor büntetik, ha édesapám általi molesztálását molesztálásnak tekinti, és elmismásolja, hogy ezt teszi, és elmismásolja, hogy volna valami, amit elmismásolna. Így azután édesapám fia mindent elmismásol önmaga előtt, nem lép be saját magába. Erre édesapám lépett: az volt a véleménye, hogy a beesett váll, a horgasztott fej az a petyhüdtség, butaság s gyávaság beszédes kifejeződése. Ami ellen mindenféle szerkezetet eszelt ki. Egyszerűségében is radikális volt a *híd,* mely a nyak- és hátizmok erősítésére szolgált, két szék, egymástól testnyi távra, mely test

feszüljön egyenesen a sarkok és a nyakszirt által föltámasztva. Hogy édesapám fia ne düllesztett, kevély mellkassal járjon, édesapám kifejlesztette a *szűkkeblűségi-micsodát,* a legundorítóbb csodát a világon, amely úgy torlaszolta a teljes mellkast, hogy a légszomj az egész testben széjjeláramlott. A vállak helyes tartására a fémes rugókkal kistafírozott *vállbéklyó*szolgált. Az *egyenesítő* az ülés helyes módozatát segítette, egy vaskeresztből állt, melyet édesapám az írópadhoz rögzített, s a kereszt vízszintese úgy nyomta a kulcs- és vállcsontokat, hogy az ember nem sokáig berzenkedett, és fölvette a megcélzott daliás tartást. A *függélyes támasztékoszlop* azt akadályozta meg, hogy az ifjúság egyik lábát átal vesse a másikon, ami a vérkeringés fékezése és más, kényesnek nevezhető szempontok miatt kerülendő. A *gyűrűs vállhevederrel ellátott szíj* pedig a hátfekvést rögzítette, megakadályozva így az oldalra való felelőtlen, kéjes hempergőzést. Édesapám azt szerette, ha a fájdalom kikényszerítette tudatosság szokássá nemesült – elismerve, hogy bizonyos merevtartás nem egy esetben megfigyelhető. Ehhez járult még a hidegvizes mosdás (télen is) és az önfertőzés brutális tiltása, sajna évszaktól függetlenül. Így balanszírozott édesapám pedagógusi daimonja az idők gyöngeségében **.**

228. **S** zéttéplek, mint a halat! Nem az ütések, hanem az önmaga iránti düh és undor (hogy annyira félt édesapámtól, és így megalázkodott előtte) volt az, ami csendes sírással ébren tartotta (édesapám fiát) – mint halat a vízben. („Sosem éreztem félelmet, mielőtt őt megismertem. Ő volt az első ember, akitől rettegtem, olyan rettegéssel, amely azt hiszem, sose múlt el. Még 224 akkor se, amikor én már felnőtt voltam, és ő öreg. Engem akkor is rettenetesen elbátortalanított, főként a tekintete. Mindig előttem van ez a kicsit merev, kicsit sárgás tekintet, amely megbénított…”) Édesapám élete utolsó éveiben tett néhány gesztust – ami, fölényes, rátarti lévén, teljesen idegen volt a természetétől, de azért megtette őket, és édesapám fia ezekre nem válaszolt. Ez valami nála erősebb dolog

volt, képtelen volt legyűrni, túl sok volt benne a harag és…, igen, sajnálja, nem volt valami nagyvonalú **.**

229. **É** vekre, hová is? Nápolyba követnek vagy hová. Kétpofára zabálhatta a puha, édes – nem, nem a nőket, a fügét. S közben jegyzeteket készített (édesapám), de már akkor régóta, az öreg grófról (édesapjáról). Az emlékeket meg minden. (Az anyag nagysága jóval túlnő emlékezetén és értelmén.) Minden áldott nap. Jó volt így együtt lenni. Hazatérvén apja kívánsága szerint, hozott néki egy, mit is?, ezüst burnótszelencét vagy márkát zsebből zsebbe, szóval valamit el kellett intéznie, és elintézte. A hírnökök már megelőzték, így még ki sem pakolt, midőn apja már meg is látogatta. Évek óta nem látták egymást. Összeölelkeztek. Zsugorodik, az arca, a termete, már nem magasabb nálam, gondolta apám. A szelence?, bontakozott ki nagypapa az ölelésből. Apám átadta, apja átvette. Majd, mondván dolga van (a gyógyszertárban), kíséretével együtt távozott. Kilencvenhét másodperc, pillantott apám az órájára (Bréguet-Sapin), ennyit szánt rá az édesapja. A jegyzeteire gondolt (édesapám), a „minden áldott nap”-ra, és kimelegedett a hála érzésétől. Nézetem szerint mégiscsak megközelítettük annyira az igazságot, hogy ez kissé megnyugtathat mindkettőnket, s megkönnyítheti számunkra életünket és halálunkat **.**

230. **É** desapám addig-addig hezitált, menjen, ne menjen, mígnem aztán vitték, vittek mindenkit, édesapám fiát is, anyámat is, de aztán a nőket máshová terelték, minket meg bevagoníroztak. 225Édesapám nagyon félt, félős volt, nem tehetett róla, ilyen volt a természete. Amikor megállt a vonat, őrjöngő katonák vagy katonának látszó személyek törtek a vagonba, s mindig elhurcoltak egy embert. Mindig és mindig egyet. Nem válogattak, nem csináltak jelenetet, az illető valahogy mindig megérezte, hogy ő van soron. Végül is a nap minden pillanatában erre gondoltak, az életre, vagyis hát a halálukra, arra az apró

zökkenésre, ahogy megáll a szerelvény, nem csoda, ha kifejlődött az érzékenységük. Midőn ismét megálltunk, s édesapám érezte, hogy ő van soron, izzadni kezdett, ismétlődő remegés, szinte rángás futott át a kezén és a szemhéján, korgott, forgott a gyomra, rosszul lett (darvadozott), majd egy hirtelen, vad mozdulattal kirúgta édesapám fiát a vagonból, odarugdalta az egyenruhások elé, akik rendben el is vitték. Ekkor végre kicsit megnyugodott (édesapám). Sokáig élt. Ha legidősebb fiát említették, csak ennyit mondott: Az én édes jó fiam **.**

231. **M**ár ártalmatlan vén fasz volt, nem, kedélyes öregúr, belátó, figyelmes, gyönge, nem, meghalt, és a temetése előtti napon, mintegy erőgyűjtésül, össze lett állítva édesapám bűnlajstroma. Sem az ártatlanság, sem a gyöngeség, sem a halál nem tompította a gyerekek fölháborodását és megvetését, mely újra föléledt bennük a lista összeállításakor, hiába látszott olyik apai szemétségen, hogy végül is kis, ártalmatlan semmiség volt csupán, nevetséges hülyeség vagy hülyülés. Fölidézték, vicsorogtak. Haldokló nagypapa magára hagyása, még a temetésére sem ment el (azt terjesztette, hogy épp bombázták a várost, és azért); bombázáskor pincébe hanyatt-homlok való rohanás, édesanyám, beteg gyerekek gátlástalan otthagyása („ahogy fut hajlottan a Templom téren át, akár egy öregember, harmincévesen, látom, látom, hányszor láttam!”), majd a vég nélküli gyáva magyarázkodás; édesapám fiának a születésének a napján vadászatra menés, s csak néhány nappal később menés be a kórházba édesanyámhoz, aki nemcsak meg volt sértve, nemcsak szégyellte magát a többi asszony előtt, de aki számára az is világos lett, 226hogy elszámította magát, a ded jöveteléhez hamis reményeket fűzött; se pedagógusnapra, se anyák napjára („nekem nem anyám”), se karácsonyra, noha a gyerekek figyelmeztették és segítségüket is fölajánlották, soha semmit nem ajándékozott anyámnak, még csak nem is gratulált, annyira fütyült a szokásokra; díványon döherkedve nézte, hogyan dolgozik anyám, s aztán, mintha nem volna keze, utasítgatta (anyámat), hogy ezt-azt adjon oda neki az asztalról; anyám hars leugatása, hagyná őt *végre* békében, mikor anyám épp apám adminisztrációját

igyekezett rendbe tenni, már amennyire lehetett, órás telefonok a húsosokkal (henteshivatal) stb., de két adatot apámnak kellett volna megadnia; a nagybeteg anyját, pedig az naponta kérdezett őutána, a beteg barátait, senkit nem látogatott meg, de magánkívül volt, ha vele ez történt (nátha); le kellett tagadnunk őt a telefonban, dolgozik, nincs itthon, és akkor ő, meggondolván magát, sokszor kivette a kagylót a kezünkből, hazugságban hagyva minket; ha beteg állat miatt hívtuk az iskola melletti kocsmából, letagadtatta magát (nem vagyok itthon, hallottuk a háttérből), de nagy zrít csapott, ha rájött, hogy mondjuk az elütött kutyát más állatorvoshoz vittük; elszaggatta apám fiának színészfotóit, sorban, egyiket a másik után; noha soha nem olvasott, a karácsonyi könyveinket napokra magához vette (Kosztolányi: Esti Kornél), a krimik esetében pedig elárulta a gyilkos nevét; tudván tudta, hogy édesapám fia macskabarát, épp ezért uszította a fiú szeme láttára a kutyákat a kóbor macskákra, és hagyta, hogy szétmarcangolják őket; ha berúgott, úgy üvöltözött a hentestanoncokkal az udvaron, hogy utána napokig kellett bujdokolnunk a szomszédok elől, míg végre egyikőjük egy „ismerjük mi a doktor urat, nem úgy gondolja ő”-t szólt; a kocsmárosok telefonoztak, hogy anyám vigye édesapámat haza, mert a randalírral elijeszti a vendégeket; a kitelepítés idején, noha igen szűken voltunk, és tudván tudta, soha nem fogja sétáltatni őket, se etetni, egyik kutyát a másik után cipelte haza, hogy azután a számunkra legkedvesebb eladásával fenyegessen, és csupán azért nem adta el ténylegesen, mert mi a háta mögött a vevőt lebeszéltük; eladta, noha anyám esdeklett, ne tegye, 227anyám lovát, a Jarolimek bécsi lómészárszék pesti lerakata számára, és ezt, noha a mamám ezért több ízben sírva fakadt, afféle jópofa csínynek tartotta; soha nem játszott a gyerekeivel (még csak nem is fütyült), de a két nagyot rendszeresen a kicsi ellen ugrasztotta, ki azután őrjöngve rázta a járóka rácsát, hajacskája lucskosra izzadt; ha anyám nagy ritkán beteg volt, már kora reggeltől ugráltatta, menjen a padlásra stb.; tudván, hogy édesapám fia érzékeny a szagokra, és a főtt csont szagát még a Maggi-levesnél is jobban utálja, ebéd közben kezdte főzni a lőtt agancsokat, megvetően figyelte a fia szenvedését; kutyái gyakran menet közben végezték szükségüket, mert a „kutya köteles

a gazdához igazodni”; letagadott az osztálytársaink előtt; édesanyámat szemünk láttára fenyegette és garázdálta; éjszakai sziszegés, sírás, csattogás, ajtócsapkodás, -rugdosás, bútorzaj (nem képzelgés, másnap el volt törve az éjjeliszekrény egyébként már régebben megrepedt márványlapja), félálombani betotyogás a „jelenetbe” (édesanyám megmentése így), négyévesen, tehát semmit sem értve, mindent tudva, vagyis arról is édesapám tehet, hogy az első szerelmek, édesapám fiának első szerelmei gyorsan véget érő szerelmek voltak; mindig ott ólálkodott a mozgó tejfogak körül, a már akkor nevetségesnek tetsző fenyegető kunyorálással, fő a bizalom, a bizalom, ne tessék félni, nem bánt a bácsi, csak néz, csak nézi,*inog*-e – persze ha ténylegesen mozgott, akkor a nyelvünkkel eltakartuk, mert édesapám adott szava semmit sem ért; avval ijesztgetett, hogy édesanyám soha nem jön vissza, mert bezárták a templom harangszobájába („és ott leng a gulli-gulli-harangkötélen”); anyám operációja után is csak egyetlen alkalommal, akkor is szentségelve vette le a sparhertről a vizes fazekat; véresre pofozta a vadászkutyáját („nyulászó csődtömeg!”); 15 éves édesapám fiának azt a jótanácsot adta, hogy kulákokat fényképezzen a halotti ágyon, az egész rokonság rendelni fog majd, mondta ő, ki egész életében nem dolgozott annyit, hogy abból egy fényképezőgépet lehetett volna venni; úgy élt mindig, ahogy kedve tartotta, de igyekezett anyám minden kedvtelését elcseszni, ez odáig fajult, hogy anyám minden nem otthon töltött perc miatt lelkifurdalást érzett; erővel maga mellé ráncigált a díványra; ha anyám kifakadt, hogy így nem bírja tovább, nem akarja és nem bírja, akkor avval fenyegette, hogy előbb még (értsd a válás előtt) itt mindenkit lelő és összever vagy összever és lelő; többórás zokogás tudatos előidézése, illetőleg leleményes fönntartása tetszőleges családtagnál; mikor már édesanyámat nem bírta semmivel kiborítani, nem bírta a hallgatásából kimozdítani, a kutyákra szállt rá, hogy így okozzon fájdalmat; fegyvert is fogott ránk; a vad és gonosz kitöréseit a kimerültség és gyöngeség fázisa követte, odarendelt az ágyához, és most azt kellett végighallgatnunk, hogy ő milyen jó ember, az utolsó ingét is nekünk adná, és csak egymás ellen vagyunk

heccelve, majd lassan az önsajnálattól elálmosodván, sírdogálva elaludt. Satöbbi .

232. Édesapám – hol fényes vagyon várományosaként, hol annak már birtokosaként, tréfásan szólva rabjaként, hol meg, ellenkezőleg, a nincstelenséggel viaskodva, a magasról esett ember tehetetlenségében –, csinálós család ez, macherek, az úgynevezett valós élettel volt elfoglalva, nem érezte sose szükségét, hogy reflektáljon az életére („nincs erre időm”), magyarán nem írt naplót, élete folyását nem tette papírra (mekkora folyáshoz mekkora papír? – ez őt nem foglalkoztatta), az a kevés privát correspondancia, ami fennmaradt, az is javarészt köz- vagy gazdasági ügyekkel foglalkozik. Édesapámra vonatkozó minden kijelentés vékony tényeken és vastagon kent intuíciókon alapul. Ő jó példa lehet az ún. szomorú édesapámra. Csöndes ember volt, a légynek sem ártott; nem volt meg benne a depresszió vadsága és drámaisága, sem a mélabú szelídebb nagysága és szépsége. Pusztán rosszkedvűnek mondani viszont kevés volna. Nem is volt rosszkedvű. Sokat nevetett például. A szomorúság úgy tartozott hozzá, mint az árnyék. (Vagyis örökkön süt a nap!) Katonai pályára lépett, az 59. számú Badeni Nagyherceg gyalogezred kapitánya lett; biztos karrier várt rá, a világ ki volt bélelve a családi párnákkal. Azonban egy szép nap – május 19-én – az alsó-ausztriai Gainfarnban feleségül vette a mamámat, egy Luise 229Ross nevű polgárlányt, mert akkoriban „az akkor már ugyan háttérbe szoruló szabadkőművesség zacca, a fejét emelgető jakobinizmus és nem utolsósorban a Francia Forradalom kihatásaként” divatba jöttek a főnemességnél a polgári származású feleségek, amit vagy lenyelt a család, vagy nem. A dívó szabályok szerint édesapámnak ki kellett lépnie a hadseregből; kilépett. Eszébe sem jutott szembefordulni a családdal; szembefordulódott; azon kapta magát, hogy ő a botránykő. Nem lázadásból vette el a mamámat, nem is a vak szenvedély sodorta oda, hova józanon nem kívánkozott volna; megszerette, elvette. A házasság olyan, mint a hit, mondogatta, csakis örömben működik. Illetve működni ezerféleképpen működhet, érdekben, fegyelemben, lehet a

figyelemelterelés eszköze, a napi föladat!, akár a reggeli mise!, a működés és működtetés mint öncél, de az igazi arcát, a valóját csakis az örömben mutatja meg. Az istenhit derűs, mondogatta. Édesapám nem volt akaratgyönge, de nem is volt erős akaratú. Hiányzott belőle az akarás, és az más. A becsvágy hiányzott belőle, és ezt a családi clan nem gutírozta. Lustaságnak, lazsálásnak tekinti. A család nem vette észre, hogy a becsvágy benne és nem a tagjaiban van. A személyes elkötelezettség és nagyravágyás hiányára mindig keményen, hűvösen lecsapott – erősítve így önmaga személytelen becsvágyát. Édesapámat meglepte a család fölháborodása, de nem háborodott vissza – a Dénes bácsik és Jozefa nénik megelégedetten hátráltak volna meg –, egyszerűen visszavonult, eltűnt a világból, a bécsi Theresienfeld egyik kis villájában élt, mint akármelyik bécsi kispolgár. (Másodszülött, cseszneki ág: financiálisan nem egy etvasz.) Gyula bátyám sokszor álldigált apámmal a kis szalon ablakában, a kilátás a lankás szőlődombokra esett, hol túl savanyú rizling termett. Gyulus fölállhatott egy székre, tiszafa berakású álempire (melyre előtte talpnyi vászoncsík lett terítve, neve is volt: gyularongy), így egymagasak voltak, nem szóltak, nézték a szőlő rendezett sorait, szépség és szorgalom, kezüket a másik nyakszirtjén tartották, két férfiú, s olykor a hüvelyk apró mozdításával megsimogatták egymást. Ilyenkor anyám, ki hat évvel apám halála után Airoldi Jeromos felesége 230 lett, se merte zavarni őket. Március 2-án Gyulus belázasodott. E nap szombatra esett, és a hétvégére édesanyám átkirándult húgához (szintén polgári származék), Wienerneustadtba, Myra nővéremmel együtt. Apám ez időre elengedte a személyzetet is, amely egy szakácsnéból és egy szobalányból állott. Apám minduntalan hosszas, barátságosnak tetsző beszélgetésekbe bonyolódott a cselédséggel, félt, hogy meglátszik rajta az a csontig hatoló figyelmetlenség, amellyel szíve szerint viseltetett volna irántuk, hiányzott a mersz az apámból, adott esetben a gróf, az hiányzott belőle, az, aki gyakorlatiasan emberszámba se vette volna őket. Ezért apám örült, ha a személyzet szabadnapot kapott, mert csak így tudott egyedül lenni, és szeretett egyedül lenni. Ebben anyám sokkal következetesebben

volt arisztokrata. Rossz helyre születtél, mondogatta nevetve apámnak. Apám jó szokása szerint a könyvtárszobában olvasott. Szerette az angol regényeket, különösen a Büszkeség és balítéletet, magát Mr. Bennettnek képzelve. Közel állt hozzá Mr. Bennett fanyar okossága, semmire se törekvő intelligenciája. Úgy vélte, Mr. Bennett is szomorú ember. Gyulus engedélyt kapott, hogy apjával*együtt* olvasson, azaz tőle távol, a szoba másik felében, apja testtartását másolva lapozgatott egy történelemkönyvet, melyben színes nyomatok is voltak. Például II. Lajos a Csele-patakban. A legszebb: Rőtszakállú Frigyes szemlét tart hadai fölött. A láz, akár az árvíz, úgy jött. Gyula bátyám remegni kezdett, homloka tüzelt, ajka kicserepesedett. Papus, suttogta. No, vakkantott édesapám. Mr. Bennett egy dologra tartott igényt: hagyják békében a könyvei közt. Nem látta, nem érezte, hogy baj van. Olvasgass csak tovább. Csak amikor a gyerek lepottyant a székről, emelte föl a fejét a könyvből, nem értette, mi történik. Gyulus koppant, meg sem mozdult. Apám elébb csöngetett, csak azután ugrott föl. A kisgyerek, akár valami állatka hevert a szőnyegen, mozdulatlanul, és hihetetlenül kicsinyre gömbölyödött össze. Ez az aránytalan kicsiség maga volt az élettelenség, egy pillanatra azt hitte, a fia halott. Csak rázta a fejét. Volt a világról egy könnyű elképzelése, a rendről, arról, mi lehetséges, mi nem. Apánk, anyánk, rendben, nehéz, ám ilyen a 231világ. De a gyerek… Most mégis jól jött volna a személyzet. Az anyám. Fölemelte a kisfiút, érezte, hogy él. Álló éjszaka virrasztott mellette, vizes ruhát tett a csuklójára, a bokájára. Reggelre a gyerek meghalt. Édesapám nem tudta elviselni a csapást, másnap meghalt, mint mondták, bánatában. Utánaszomorodott; úgy halt meg, ahogy élt. Az apának szíve megtört fiának halálán, március 5-én, életének 32. évében. Szomorú .

233. **É**desapám a sátánt játszta, az Úristen önmagát, két rész, egy-egy óra, közte 15 perc szünet, mostani szokás szerint: egy lerobbant szerelőcsarnokban (mintha mindenhonnét az NDK szívódott volna föl), hagymás kenyér, fröccs, de a belépő váratlanul elég drága, hacsak az ember nem ösmer valakit, aki ingyen beviszi.

(Ösmer.) Az Úristen fáradt volt, elcsigázott, rezignált (a hit pótszere!), nem bízott magában, olyannak tetszett, mint egy top-manager, akinek minden sikerül, de érzi, hogy ez kevés. Édesapám viszont elemében érezte magát, ironikusan, szellemesen villogtak a szemei, villogott a fogsora: édesapám villogott. Szép volt ott. Akár egy spanyol, olyan. A negyedik sorban kizárólag spanyolok ültek, egy szót nem értettek, de viharosan lelkesedtek, értettek mindent. Spanyolnak lenni nagy dolog. Az Úristen, okkal, attól tartott, hogy apám elűzi őt a hetedik mennyországból is. Mert az első hatból már elűzte: mikoron egy mennyország átitatódott bűnnel, a főbűnök egyikével, ne feszegessük, kinek a hibájából, az Úristen azonnal pucolt eggyel följebb, hátrébb, egy még tisztába. Az Úristennek nem volt esélye apámmal szemben, kinek (ekkor) erosza magasra hágott. Tele lett vele a színpad. Pedig, nemde, amatőr együttes. Ám édesapám éhes volt, az Úristen meg, helyzetéből adódóan, el volt telve, apám akart valamit, vágyakozott, türemkedett, az Úr meg, mint a Kádár-rezsim: „jaj, csak ne változzék semmi.” Érthető, az örök élet csak lefelé konyulhat. Az Úr a durvuló vitában azt vetette édesapám szemére, hogy az mindenhová betette a mocskos lábát (Dreckfuß) stb., lehordta nagyon. Édesapám vonogatta a vállát, az Úrnak, mint rendesen, igaza volt, ez volt az igaz 232ság, betette a mocskos lábát, yes. Az igazság, vagyis önmaga megnyilatkozásától az Úristen, természeténél és aktuális fásultságánál fogva, megnyugodott, édesapám azonban játékosabb alkat lévén mint trivialitást unta ezt. Unta biztosnak tetsző győzelmét is, az Úrnak ezt a kitúrását a mennyek mindegyikéből. És látá édesapám, hogy ez így jó – hát ettől a falnak tudott menni. Úriember biztosba nem fogad, bökte oda az Úrnak, azzal megbolondult. Nagy siker volt, igaz, főként ismerősök jöttek: a teremtett világ, illetve a negyedik sorban a spanyolok.

234. **A** mióta édesapám megbolondult, a kapargászást a falban, amit addig egy ismeretlen számlájára írt, Isten személyes üzenetének tartotta. A világ azért tekinti őt őrültnek, mert ő pontosan végtelenszer került közelebb az igazsághoz – lásd a kapargálást! –,

mint a világ, amely nem részesült az isteni kinyilatkoztatásban, akár azért, mert macskát tartott, akár másért. Ő föl képes fogni az isteni idegsugárzást, más meg nem, ez ilyen egyszerű. Áll édesapám a fényben, akár a sámánok, és női ruhákba öltözködik, hogy a benne lévő asszonyi se maradjon hoppon. Nincs miről beszélnünk, lobogott elégedetten, olyan vagyok, mint Hamlet anyja. Amikor kérdi tőle a fia, lát-e ott valamit, az asszony azt válaszolja, semmit, de mindent látok, ami ott van. No de honnan tudta, hogy az minden, amit lát, hogy mindent látott, ami ott van? Én vagyok itt a különbség. (Hogy világos legyen: ha bármihez hozzátesszük az édesapámat, akkor kapjuk a mindent. Ha a semmihez, akkor is.)

235. **A**mikor édesapám megbolondult, megjelent a házunkban az Isten. Halihó! Jelenlévővé vált, nem csupán a napi imákban, Szívem első gondolata Hozzád száll fel satöbbi, hanem az érzésben és érzékelésben, a gondolkodásban, a cselekedetben. Minden az Isten felé fordította az arcát. (Apám halálával ennek vége szakadt.) Folyamatos kapcsolatban állt a Jóistennel. Egy állandó, kozmikus randövú. Flört és csoda. De ez kikezdte a tes 233tet. Nem volt egy borsónyi hely a testén, amely ne szenvedte volna ezt meg. Minden izomhuzala sajgott. Sajgott minden. A bolondulás, apám, meglehet a bolondulást követő fölfogása szerint, kevésbé hajaz betegségre, jobban egy nyelvre, egy beszédre, vagyis az ő állapotát is szerencsésebb sajátos beszédként fölfogni. Beteg esetében betegségről beszélünk, annak okáról, kezelésről és kúráról. Pedig csak nem értik, mit beszélek. De vajon nem volna fölöttébb furcsa, mit ne mondjak skurill, ha valaki franciául beszélvén, csak mert még soha nem hallottunk francia szót, orvosért kiáltanánk? Ő azt mondaná, bonzsúr pöti püten, én meg nyugtatni kezdeném, hidegvizes kúrát proponálnék, és fölhívnám a figyelmét az örök életre? Inkább a „tanulni” és a „jelentés” szavaknak kéne abban a mondatban szerepelniük, amely leírná kívánatosnak tetsző cselekvésünket. Édesapám önmagát Istenre veszélyes személynek látta bolondulásában; a bajban lévő Isten, így nevezte ellenfelét. A

Jóistent a Jóisten apám ellen folytatott harcában apám a saját oldalán tudhatta **.**

*236.*Az édesapám dicsőségének látványa olyannak tűnt fiai szemében, mintha emésztő tűz lett volna a hegy csúcsán **.**

*237.*Képes-e édesapám akkora követ teremteni, melyet maga sem tudna fölemelni **?**

*238.*Mért is főnév az én édesapám, mért nem ige, mely köztudottan a legmozgékonyabb és -lendületesebb minden szóféleség közt? Vajon nem gyilkosság édesapám főnévvel, édesapám, való megnevezése ezen ige ellen? És ez az ige nem volna-e százszor (vagy száztízszer) szivárványosabb és személyesebb, mint a főnév, édesapám? Édesapámra vonatkozó antropomorf elképzelések, jelképek éppen ezt a személyességet volnának hivatva közvetíteni. De az élő létezést, levést, hogy édesapám egy élő 234 lév, nem tudja kifejezni. Ha volna ez az ige, akkor édesapám lehetne az, amelyben élünk, mozgunk, amelyből merítünk s a magunk igéjét megteremtjük. Kérdésre egy ízben apám azt válaszolta, vagyok, aki vagyok. Erről az önmeghatározásról már sokat bölcselkedtek, hogy pl. édesapám nem akarta prédára adni a nevét, fölmerült a pater absconditus kifejezés is, a rejtezkedő apa, illetve hogy a válasz a kérdezőre utal vissza, vagyis hogy érje be avval, amit kap, lássa be korlátait, tegye, mit apám mond. Volna azonban egy értelmezés, mely abból indulna, hogy édesapám fogalmazásában a „lenni” igét értelmezhetjük jövőidejűként is. Ekkor édesapám szavai ezek volnának: Vagyok, kinek majd mutatkozom. Tehát az, hogy ki édesapám, nincs lezárva. Édesapám mutatkozni fog, újra, újra **.**

239. Édesapámról három fénykép maradt. Az egyiken sarkantyús csizmában, magyar ruhában áll, kimosolyog a képből, fél karját büszkén a csípőjére teszi. Második képén, az esküvőin, csaknem olyan megnyerő, mint az apja, pepita ruhát visel, szőke barkóját a kor divatja szerint ékbe nyíratta, nyakkendőtű rögzíti széles nyakkendőjét, fején keskeny karimájú, gömbölyű kis kalap, madártoll van mellétűzve. Huszonkét éves ezen a képen, erő, szépség és komolyság sugárzik róla, aki a harmadik képét megnézi, amelyen alig negyvenesztendős, nehezen hiszi el, hogy ugyanazt a férfit látja. Ha a huszonkét éves édesapám gyönyörű apjára emlékeztetett, az öregedő már a másik szülője arcát tükrözi, nagyanyám vonásait durvábban faragták. Nem az a szomorú ezen a fényképen, hogy azt rögzítette, oda az ifjúság, hanem hogy azt mutatja, oda a bátorság is már, egy megtört, puffadt, majdnem reménytelen, idő előtt megöregedett férfi néz a lencsébe. Ez az arc már tudja, nincs menekülés, se segítség, az élet a végéhez közeledik, nem sikerült semmi. A huszonkét éves édesapám még olyan, hogy szinte leolvasni a képéről, ez a fiú alighanem verseket ír. A negyvenéves arca olyan emberé, akinek már olvasni sincs kedve többé, a rettenetes élet és rettenetes anyja és rettenetes sorsú felesége (mama) fölemésztette minden erejét, és nincs olyan csoda, melynek hatására meggörnyedt háta újból kiegyenesedjék. (Édesapám halálának oka: „az életerő kimerültsége és szélhűdés”.)

240. A család baráti lábon állott a Kosztolányi famíliával. Nagyapám boncolta Csáth Gézát szegényt. Az anyai ág osztrák és sátoralja újhelyi; lesújtó véleménnyel voltak az ott tanuló fiatal Kossuthról. Van egy családi legenda egy elsüllyedt dunai uszályról, amelyről csak dédapám tudta, hogy szögrakománya rozsdamentes – ebből vette meg vaskereskedését. Borászattal is foglalkoztak. Ez ági nagyapám tanította meg édesapám fiát lepkét gyűjteni és lombfűrészelni. Egyszer a zebegényi erdőben elveszett a lepketartó ciánosüveg. Volt izgalom. Keresztapám mint pénzügyminiszter a siralomházban katolizált. Édesanyám 26 évesen kétgyerekes

özvegy. Háború előtt kalapban és kesztyűben jár utcára, a romos Pesten alkalmi hordár egy öreg babakocsival. Ma 78 éves. Megígérte, föntről majd alaposan megnézi New Yorkban az édesapám fiának oly kedves Lehman-gyűjteményt, de annak 1990-es változatát, mert azóta sajnos átrendezték. Húgom Salzburgba emigrált, a búcsúvacsorán pezsgőt bontottunk; Benedek-rendi apáca lett, most hazatelepült, kolostort alapított és épített Kaposvár mellett. Feleségem kandidátus, szőke. Édesapám Svájcba járt síelni, volt egy motorbiciklije, jól táncolt és szerette Wagnert, meghalt a Szovjetunióban **.**

241. **É** desapám fia még kisfiú volt, amikor hallotta, hogy édesapám leesett a harmadik emeletről. Úgy történt ez, hogy mint húszéves egyetemi hallgató a húsvéti ünnepek előtt meglátogatta rokonait, akik a pesti Duna-part egyik régi bérpalotájában laktak. Unokahúgai kikísérték a lépcsőházba. Ő a harmadik emelet legfelső lépcsőfokán állt. A lépcsők, melyek már egy évszázada bomladoztak, épp abban a pillanatban érkeztek el ellenálló képességük végső határáig, s zuhanni kezdtek lefelé. Egyik leány a pihenőszigetről kezét nyújtotta neki. Ő nem fogadta el (édesapám). Az összedőlt lépcsőzettel emeletről emeletre bukdácsolt, s pár pillanat múlva eszméletlenül esett egy földszinti kamrába, egy szekrény tetejére, a befőttes üvegek közé. Mi, gyermekek, borzongva hallgattuk ezt a történetet. Talán nem is hisszük el, ha nem mutatja meg nekünk azt a márványgöröngyöt, mely esése közben kabátja zsebébe hullott, meg azt a kékselyem La Valličre-nyakkendőt, mely még érdes volt megfeketedett véré 237től. Életét annak köszönhette, hogy az önfenntartás ösztönével a vele együtt zuhanó karfába kapaszkodott. Ez viszont a vas alkatrészeivel cafatokra szaggatta testét. Combjain, mellén öregkorában is látszódtak a vastag forradások. Így menekült meg a haláltól az az ember, aki később az édesapám lett. Amikor édesapám fia született, anyám tizenhét éves volt, apám huszonnégy. Úgy vette körül édesapám fiát (édesapám), mint valami sötét erdő. Félelmes volt a nagysága és ereje. Ha becsapta maga mögött az ajtót, az egész ház

dörgött. Szigorának szemöldökrebbenésére megszegett a lélegzet. Szivarszagot árasztott még a kispárnája is. Édesapám fia figyelte őt, amint a lámpa alatt ül és a sakktáblára bámul. Próbálta kitalálni, hogy mit gondolhat felőle vagy felőlünk. Többnyire hallgatott (édesapám). Az a titokzatosság, mely alakját övezte, az évekkel növekedett. Munkatermében pepecselt, kémcsövek és vegyszerek között. Fúrt-faragott, ezermesterkedett. Játékainkat maga barkácsolta össze. Leydeni palackokat kaptunk, viaszlemezeket, rókafarkat, táncoló bodzabélbábokkal. Szegény ember volt: a természetet tette elénk mint játékszert. Télen-nyáron hajnali ötkor kelt. Ilyenkor karjára vette kedves macskáit, elbeszélgetett velük. Aztán leült a zongorához, s addig ábrándozott ott, amíg iskolába nem kellett mennie velünk. Beethovent zongorázta legszívesebben. Édesapám fia Beethoven szonátáit álmában, félálomban hallotta először. Amikor fölébredt, valami tündéri szívszorongást érzett, s nem tudta, hogy mitől. Berlinben tanult, Helmholtzot hallgatta. Valaha tudományos munkákat írt, és neve fiatalkorában szépirodalmi közlemények alatt is szerepelt. Egy lelki rázkódtatás alatt menekült a természettudományhoz, vidékre is azért vonult vissza, hogy megőrizze egyensúlyát. Kedélyes mulatónak, furfangos szójátszónak ismerték. Egy karácsonykor kis színházzal lepte meg édesapám fiát, melynek vázát ő maga gyalulta, süllyesztőit ő maga lombfűrészelte, díszleteit, bábuit ő maga ragasztotta össze, sőt egy színdarabot is mellékelt hozzá, melyet ő maga írt, furcsa, pompás rímekben. Mint gyermek (édesapám fia) meg-megkísérelte – ügyetlenül és félszegül –, hogy a közelébe férkőzzék. Minden alkalommal kitért előle, el 238 zárkózott. Nem bírta a vallomásokat, az ellágyulásokat, az érzelmi megnyilatkozásokat. Édesapám fiát kissé le is nézte, s afféle ripacsnak tarthatta. Érett ésszel is csak távolról szerethette (édesapámat), gondoskodása közegén keresztül. Később: ott állt édesapám fia előtt gyermekkorom bálványa és férfieszménye, megtörve, összezsugorodva, őszen. Hunyorogva nézett felé. Amint szokta, kezét nyújtotta. De édesapám fia nem fogadta el, hanem két karjába szorította, összevissza csókolta kezét, arcát, s közben – a vállán – elfordította fejét, mert patakzott a könnye és szája eltorzult a zokogástól. Életében először merte

megölelni és megcsókolni ekkor, mert érezte, hogy megöregedett (édesapám), s többé nem az apja, hanem a gyermeke, aki az ő gyámolítására szorul. Később: egy téli délután hazasürgönyözték édesapám fiát, mert apámnak új rohama jött. Felöltözve ült a díványon. Haja összekócolódott hatalmas homlokán. Nyugtalannak látszott, vagy inkább felfűtöttnek, mintha könnyű pezsgőmámora volna. Izgatottan beszélt. Percek múlva édesapám fiát is fölismerte. Köszönöm, hogy eljöttél, mondta. Roppant erőfeszítéssel uralkodott magán, válogatta szavait, hogy födjék a valóságot. Csakhogy az mind gyakrabban kisiklott előle. Karjában vitte az ágyába azt az embert, aki az életet adta neki, s lefektette. Köszönöm, mondta. Általában mindent megköszönt. Udvariasan haldoklott, három napig. Az utolsó napon elvesztette eszméletét. Ekkor visszatért régi erős hangja, melyből a gyermekkor magánya harsogott. Lázálmaiban előadott, magyarázott diákjainak. Iksz plusz ipszilon, mondta, nem látja, kérem, egy egyenlet két ismeretlennel, és valahová mutogatott. Szemét hunyva tartotta. Délután orvos öcsém kámforoltást adott neki. Még magához tért. Kinyitotta feledhetetlen szemét, és szétnézett, talán kereste helyét a világban, melyet nemsokára elhagy, oly tétován és ártatlanul, mint az a csecsemő, aki megszületik és tájékozódni akar. Figyelmesen nézett (édesapám) édesapám fiára, aki mellette ült egy széken. Kezébe vette hűlő kezét. Ó, fiam, mondta egyszerre. Szegény fiam. Milyen furcsa a te ruhád, és rámeredt a kabát ujjára. Betűk vannak rajta ...

239

242. Az úgy volt, hogy édesanyám volt huszonnégy, még nem száradt meg a tinta a tanítói diplomáján, édesapám meg húsz évvel több, és lángolón egymásba szerettek, de akkor lépett érvénybe a második zsidótörvény, amely érintette édesapám feleségét, és azok a gazemberek szíves-örömest el is választották volna őket, árja párja, így akkor a válás szóba se jöhetett. A mamám se akarta volna. Az ostrom után épp elhatározta, hogy megindítja a válást, amikor a felesége, szerencsétlen asszony megőrült, be bolondokházába, ki bolondokházából, így akkor megint szóba sem jöhetett. Negyvenhat éven át tartott ez, negyvenhat! Édesanyám

olykor sírva fakadt, de nagyjából-egészében elégedett volt sorsával, boldogsággal töltötte el, hogy rátalált élete férfijára, csak az nyomasztotta, hogy nem járulhat a szentségekhez. Közben egyszer nyolc évig nem találkoztak, nem is beszéltek, mert volt egy szilikátmérnök, finom öregúr, és szerelmes volt a mamámba, reménytelenül, de mikor megbetegedett, kérte, hadd vegye el a mamit, hogy legalább a szép belvárosi lakás ne vesszék el. És amíg élt, mert mégsem volt annyira beteg, mint ahogy érezte és látszott, addig a mamám becsületből nem érintkezett a papámmal. Időközben a bolond nő is meghalt, úgyhogy a végére ketten maradtak, és ott volt a szép belvárosi lakás, de akkor már nem költöztek egybe, a papám tehetetlen beteg lett, kórház, kezelés, bénulás, mesterséges táplálás. Amikor meghalt, a mamám úgy érezte, az ő élete is véget ért. Nehéz volt, alig lehetett kibírni, teli volt szenvedéssel, de a szenvedések a boldogságot fonták körbe, az élete boldogságát. Azt sose mondta el édesapám a mamámnak, soha még csak nem is célzott rá, hogy a felesége természetesen a mamámba őrült bele. Jó, hogy nem mondta el, mert ez meg a mamámnak lett volna sok. Édesapám pedig, akinél így minden összefolyt, mint a vizek az óceánban, azt gondolta (mikor még élt), hogy nyilván létezik valaki, Valaki, aki nekem se mond el mindent, hogy ne legyen sok nekem se **.**

243. **É**desapám egy önös geci volt, aki azonban tudott kedves is lenni, humoros mindenképp és bizonyos körökben hódító is; és veszélyes is – például váratlanul lefejelte a szembenállót. Külvárosi manírjai keveredtek egy eszes, intelligens, többé-kevésbé műveletlen valaki reflexeivel. Újgazdag ízléstelenség inkább édesanyámat jellemezte, noha apám élvezte ezeket a felszínes allűröket. A régi időkről gusztustalan történeteket mesélt undorító módon, nem minden tehetség nélkül, hogy kit löktek meg partiba meg hogy kit szopattak meg a nagybátyámmal azon az utcasarkon, ahol régebben a kis benzinkút állt, például a gyógyszerésznőt, aki most már hetvenéves, hetven!, és foga sincs már, érted?!, foga sincs! Ideális! Már! Egy szem fiukat arra nevelték, hogy az élet harc,

az erősebb kutya kefél, és legyen csak ő az erősebb kutya, ha kell, puszta erővel, vágjon oda, gáncsolja el és így tovább, ha kell, ésszel és ravaszkodással, árulkodjon, hazudjon, beszéljen mellé, szervezzen titkos társaságot úgymond a szomszéd kisfiú irtására, majd kössön a társaság háta mögött vele örök szövetséget és barátságot, és így tovább. Ha nem keresztezték az útjait, vagy ő nem gondolta úgy, hogy keresztezik, akkor édesapám elsőosztályúan kellemes férfi volt, kedves, humoros mindenképp, akaratlanul kissé ironikus is, de, érdekes módon, ha, akkor mindig módjával; tudott mulatni, társaságot szervezett és ő volt a társaság lelke, énekelt is, táncolt is, ha berúgott, nem lett agresszívabb (a mamámmal igen, ilyenkor leverte rajta a pénzét, mert a mamám pénze fontos faktor volt; józanul osztott-szorzott, óvatos volt), inkább erjesztője lett a kedélynek, az egész cécónak, birtokolta azt, ami manapság egyre ritkább, a mulatós jókedvet. Édesapám az volt, amit régebben havernak mondtak. Természetesen futballozott. Játék közben gátlástalanul csalt, a csalásait nem röstellte hosszasan bizonygatni. Ő állította össze a csapatokat, mindig úgy, hogy az övé sokkal erősebb legyen. A vesztest azután kímélet nélkül alázta, méltóságában megtiporta, kiröhögte, megszégyenítette. Nem tűrt ellentmondást. Ha vesztésre állt, azonnal a saját emberei ellen fordult, üvöltözve veszekedett, tárgyi igazságokat keverve a mindent elborító részrehajlással. Negyven év futballozása alatt egyszer sem mondta, bocsánat, egyszer sem bizonyult hibásnak, letagadta a csillagot is az égről. A maga módján 241egy dolgot tisztelt mindenekfölött: a játékot. Finoman értett hozzá, agyonhajtotta magát, három helyett futott (hacsak nem volt megsértődve), s noha soha nem játszott egyesületben, csupán réten, strandon, kispályán, mélyen ismerte a játék lényegét, ahogy mondani szokás, látott a pályán, a labdáinak szeme volt, kivételes tempóérzékének mind fejeléskor, mind szerelésekkor jó hasznát vette. Hosszú, piszkafa lábaival mintegy elcsente, elemelte a másik elől a labdát. Legtöbb gólját fejjel érte el (olyan Orosz Pali-san). Ha ő nem lett volna, már rég széjjelment volna a focitársaság. A résztvevők – ahogy egy diktatúrában – beleszoktak a megaláztatásokba, az idők hosszú során mindegyik egyszer-egyszer föllázadt, ám szükségszerűen

egyedül maradván visszakozott vagy – de alig egy-kettő – lekopott. Alkalmazkodtak édesapámhoz, ez a játék az övé volt, az ő vasárnap délelőttje, mindenki más egy kicsit vendég, idegen, ezt a többiek tudomásul vették, és édesapám szeszélyei ellen nem lázadoztak immár, ahogy nem érdemes azon morgolódni, hogy télen hideg van, nyáron meleg. Február közepén – télen hideg! – édesapám egy kis, ahogy ő nevezte, puplit vett észre a hátán, arasszal a farcsont fölött. Zsírgöb, legyintett. Bizsergett, keserűen mocorgott, lüktetett – szóval valami volt evvel a puplival, amit nem tudott a papám megnevezni. A pupli létezett és ezt jelezte is. Megemelhettem magam, vagy a hólapátolás. A fájdalmak váratlanul jöttek, alattomosan, egyik pillanatról a másikra, édesapám összegörbült a fájásban, ferde lett és egy hét alatt szelíd, elolvadt minden agresszivitása. A mamám zokogva kérte, hogy üvöltözzék végre, mondja azt, hogy majombarom satöbbi. Nem ismerlek meg! Az ismeretlen férfi rezzenéstelenül nézte a mamámat, akár egy koravén gyerek, unottan, tehetetlenül. Három daganat, pókhálószerű terjedésben, már a csontokat is elérve. Az operáció 12 óra hosszat tartott, a csontot is farigcsálták, egy 8×5×3 cm-es lyukat vájtak bele a papámba. Az egész három hét alatt le lett zavarva. A végén édesapám megtiltotta, hogy látogassák, ezen mindenki megsértődött, a fiai, anyám, a haverok, nők. (Egyébiránt mégsem ment széjjel a vasárnap délelőtt. Annyi a különbség, hogy alig van számon tartva, ki nyert. Édes 242apám, ha nyert, és szinte kivétel nélkül mindig nyert, egész délután boldog volt. Ez nincs, ez a boldogság!)

244. **A** pámnak ez a hányolódása a semmi és a minden közt, hát…, mintha direkte utazott volna erre. Vegyünk például egy reggelt. A teraszra rácsorog a májusi fény, a fény meleg, a márványpadlózat hideg, ott hunyorognak álmos boldogságban, apám, a barátnője (a mamám) meg a barátja. Apám*semmit* nem tud a tejföl és a kefir közti különbségről. Kérdi anyámat, aki akkurátusan fölvilágosítja, még az aludttej, túró, tejszín problematikára is kitér. És a joghurt. Most már tud a fater *mindent;*hirtelen bevillan a hipofízis,

hogy azt keveri, valahová a hipotézis és a borjúbríz közé gondolva. Ezt a barátjától kérdi meg, aki, ahogy anyám, pontosan válaszol. Ez is megvan. Dzsem a vajas zsömlén, az is megvan. Még tíz óra se volt, és már megvolt *mindene.* Viszont már ki volt *semmizve,* mert a mami kora reggel kiosont a szobájából, és apám barátja is kiosont az övéből. Viszont éppen ő hozta a jó hírt, hogy apámat kinevezték exkluzív hadseregszállítónak, *minden* tőle függött ezután, beleértve a moszkvai hadjáratot is, amely után *semmije* nem maradt. És akkor visszajött hozzánk a mamám. Kellett azért ehhez ideg, ehhez a hányolódáshoz **.**

245. **É** desapámnak olyan hangja volt, mint Fats Dominónak. Vagy a Somló Tamásnak. Közvetlenül az angyaloktól kapta a hangját, azon énekelt. Nem is énekelt, danolt. Nagyon szigorú ember volt, anyai nagynéném szerint nem is szeretett minket, a fiait meg a lányát, mert ötven holdból kellett öt gyereket eltartania, ahol még az akác is alig nő. Akkor nincs barátkozás, nincsen, ha csak arcod verítéke van. Saját magától, egyedül megtanult hegedülni, de nagyanyám eltörte a térdin a hegedűt, menjél, szántsál, mondta a gyereknek. Nem volt dühös, csak eltörte, mert szántani kellett. Édesapám aztán épített egy citerát, és elbújt és a sötétben hang nélkül citerázott. Sötétben, hang nél 243kül. Ha leénekeltél neki egy dallamot, hibátlanul utánad játszotta. Azt mondták, olyan hallása van, hogy a Mozartnak se különb. Nagyanyám szép tót asszony volt, vitte a tejet, tejfölt, tojást, mindent: kefirt, aludttejet, túrót, tejszínt, még joghurtot is, be a városba, többek közt a zsidó patikusnak. És apám a patikustól van, onnét hozta a zenei kiválóságát. Már nem él (édesapám), de ha blues szól a rádióban, a gyerekei rágondolnak. Amikor a legkisebb fia katona volt, távirat jött, hogy meg van halva az apja, eriggyék haza. (Engedélyezem, de ha nincs meghalva, a szemem elé ne kerüljön!) Mi van, édesanyám? Szerintem, fiam, nincs meghalva. Az történt, hogy agyvérzést kapott a papám, bevitték a városi kórházba, ott is a hullakamrába, mert olyan volt, mint egy halott, szürke, mozdulatlan, csöndes. Afféle függőágyba tették, egy lepedőbe. Ez volt szombaton. Megy be anyám látogatni,

befőtt és madártej, mondják, nem lehet, milyen madártej?, már a hullakamrában van, de anyám oda is lement, ha már negyven kilométert szekerezett. Nem mert apámhoz nyúlni, nézte, körbejárta; szerintem ez nem halott – de hát szombat volt, nem lehetett kinek szólni, hazament, megettük a madártejet, mert az könnyen romlik. De hétfőre már kajás lett édesapám, s az éhre fölriadt. Körbepillantott, hú, mi az, jaj az isten bassza meg, jobbra is egy halott, balra is egy halott!, fölült, épp jött be a takarítóasszony, azonnal elájult (a takarítóasszony). Aztán még tíz évig élt a papám, de már énekelni nem tudott, mi mosdóztattuk, mert közben a mamám is meghalt. Amikor apám beleszerelmesedett a szomszédasszonyba, anyám azt rossz néven vette. Lehetett volna nekem is szagos, diplomás szeretőm, mégse lett, apátok meg ott hentereg a szomszédban. De nem hentergett, inkább szerelmes volt, noha már öregecske. Édesapám egyik fia a postán dolgozott, szépen haladt előre, és ahogy jött apám mezítláb, gatyában, behúzta a függönykét a kiadóablakon (szégyellte). Apám hazajött és sírva fakadt. Pedig amúgy kemény ember volt, mint körben a szikes. Hiába jöttünk éjjel kettőkor haza, mert megünnepeltük a győztes (8:1) meccset, négykor kelni kellett, aratni. Nem érdekelte semmi, csak a kell. Ám a legkedvesebb fia, a postás, föllázadt, nem ke 244lünk!, majd fél hatkor fölkelünk, apánk úgy kezel minket, mint a… mint a gúzsba kötött rabszolgákat. Álltak egymással szemben, aztán apám lehajtotta a fejét, és kiment. Aztán, fiam, kérdezte az ebédnél csöndesen, ültünk a fa alatt, szólt a távoli faluharang, magunk vagyunk, mondjad már meg, mi az, hogy gúzsba kötött rabszolga, ezt én nem értem. Volt vagy negyven hold még, messzi is, igen pocsék, homokos, rohadt föld, nem adott semmit, csak szívta magába az életeket. A názáreti föld, így hítta apám, azért-e, mert messzi volt, mint Makó Jeruzsálemtől, vagy a zsidó bérlő miatt, vagy másért, az Atya, Fiú, Szentlélek, nem tudja senki, legalábbis mondani nem mondja. Ahogy feküdt árván, a tehetetlenségében szerettük (édesapámat). Akkor tudtuk meg, hogy szeretjük. A Janira a kést is ráfogta, nekem ne magyarázzon, édesapám, mikor maga a szomszédasszonnyal satöbbi. Másnap viszont bocsánatot kért apám tőle. A fiától. Mért taníttatod a fiaid, csupa ellenséget nevelsz,

mondták neki a tanyán. De édesapám tudta, milyen az, ha az embernek képessége van, mégis más életet kell élnie. Hang nélkül sötétben citerázni, tudta. Kérték folyton, hogy danoljon lakodalmakon. Elment, de kérette magát, mert előbb megvárta, hogy a fiai jól teleegyék magukat. Növésben voltunk. Hazajövet mondja büszkén anyám, azt te ottan, apa, rosszul mondtad. Apám elégedetten karolt belé, úgy hát, igaz, rosszul, de jó vót úgy is. Jó, mondta édesanyám.

*246.***N** év nem fontos, hűségesebb cselédje nem volt családunknak. Szerette is édesapám őt nagyon. Sok-sok év után egyszer anyámmal együtt meglátogatták (utazás az időben). Az öreg egész nap takarított, főzött, apám kedvencével készült, mustárszószos borjúmiriggyel. A beszélgetés kissé akadozott, de mindenkinek ünnepien fénylett az arca. Azért is akadozott, mert anyám nem érti a magyart, így édesapámnak kellett tolmácskodnia. Meghalok, Matika, az unalomtól, menjünk már a fenébe, és mosolygott anyám feszesen, mintha azt mondaná, be kedves lak ez, kedves, név nem fontos. Talán a brízmámor vagy a fá 245radtság vagy a tolmácsreflex tette, apám tehát németről magyarra váltott, ugyanilyen társalgási hangfekvésben, mintha azt mondaná, valóban ízléssel berendezett kis szoba-konyha, azt mondta, én is unom, angyalom, most majd azt mondom a vén fütyinek, hogy már mennünk kell, és azonnal indulunk is. Nem volt mit tenni, nincs mit tenni. Harmincat, nem, annyit nem, legföljebb huszonöt évet várt a vén cseléd erre az estére. Nem volt rossz este. Micsoda gáff, micsoda gáff! Semmi baj, kegyelmes úr, én voltam figyelmetlen, nem vettem észre az idő múlását, elnézésüket kérem. Megvénültem. Hát igen, mindannyian megvénültünk, az idő nem válogat, az idő trónusa előtt egyenlők vagyunk, kedves, név nem fontos. Szabad remélnem, kegyelmes úr, hogy a bríz ízlett? A bríz, fiam, egészen kitttűnő volt, hibátlan. Hibátlan .

247. **E** lbujdosott, édesapám elbujdosott, Bakony, nádas, majd át az Adrián, foga közt tartva batyujában összes vagyonát. Az emigrációban Hausmeister Riedel lett a neve, Hansjürgen. Mint ilyen, méltányos áron biciklit és tévét kölcsönöz a ház lakóinak. Kelletlen csak akkor lesz, ha a távirányító romlik el. Képtelen abba belenyugodni, hogy a távirányító megjavítása drágább, mint a tévékészüléké, jóllehet előbbi lényegesen kisebb. Ezen háborog. Ha tehát, kérdezte az egyik lakó, egy mérnök, akinek nem fért a fejébe geometria és érzelem ilyen szoros kapcsa, ha tehát még kisebb volna, még inkább háborogna? Édesapám válasz nélkül otthagyta, de amikor a lakó legközelebb kizárta magát a lakásból, a kulcs belülről, félig elfordítva, kipiszkálhatatlanul, s a lakó rémülten telefonozott, hogy most mi legyen, apám hagyta, könyörögjön az üzenetrögzítőnek, csak másnap jelentkezett (a mérnök meg a családja egy hotelban), és egy pillanat alatt kinyitotta az ajtót. Előtte kérte a mérnököt, forduljon el. Mér? Nekem is megvannak a titkaim, mosolygott apám, vicsorogva, akár egy hiéna. A tudás hatalom, tette hozzá gyöngéden. (Amikor a mérnök egy ízben megjegyezte, hogy a házmester az bizonyos értelemben a spiclivel azonos, apám heve 246sen bólogatni kezdett, kémlel, igen!, és bemószerol, igen! A mérnök zavartan topogott.) Édesapám alapjában véve rossz ember volt, egy hitvány tetű, de ez lényegében sose derült ki, nem került rá sor. Ha segített, mindig kelletlenül, de, nemde, segített. Félt a bujdosástól, mert otthon érezte magát az országban. Féltette ezt a kiváltságát. De azután rákapott az idegenség ízére, a gyökértelenségre, a sehová se tartozni szépségére. A légüres tér kínálta lehetőségekre. Mi volna, ha örökétig bujdosna. A mérnöknek szó nélkül megjavította a fűtését, de azért az egyik zárószelepet nyitva hagyta, fűtött is a fűtőtest, szinte izzott, akár a pokol tüze, bele abba a rózsaszín virágzó májusba .

248. **É** desapám szerint aki Detlev, az vagy buzi, vagy katolikus. (Ellentétben a zsidókkal, kiknek kampós az orruk és többnyire Cohnnak vagy Sternheimnek hívják őket.) A katolikusok sápatagok,

mint a keletlen kenyér, és vörhenyes szőkék. Hamisak, mint az igazgyöngy. Még a szemük sem áll jól. Fafejűek, kujonok. Imádkoznak és ágyba vizelnek. A plébánosuk (a plébijük) a függöny mögött a gyóntatószékben ül, várja a lányokat, és titokban végigkúrja mindet. A katolikus lányok a térdzoknijukról ismerszenek meg. Furtonfurt gyertyát kell gyújtaniok. A katolikusok bálványimádók. Luther Márton a sátánhoz vágta a tintatartóját. A sátán katolikus. A katolikusok félnek a bűntől és a pokol kínjaitól. De előbb még van a tisztítótűz. Viszont a rózsafüzérben egyáltalán nincsenek rózsák. A Szűzmáriát szeretik ezek, meg Jézust, akinek arany szíve van (barokk). A szertartásaikon minduntalan letérdelnek, aztán csöngetnek, a plébi meg szenteltvizet hint körbe. Pénteken tilos húst meg párizsit enni. Tojás és hal mehet. Estebédkor a plébi be van rúgva, iszik helyettük is. Kereszteléskor nyállal rajzol az újszülött homlokára keresztet. A templomaik tömjéntől bűzlenek. A legájtatosabbak a kórustagok. A karácsonyi jászoluk, igaz, ami igaz, szebb, mint a protestánsoké. Nálunk viszont az úrvacsoránál lehet bort inni, és a templomi énekeink is szebbek, különösen a Luther Mártonéi (Eine feste Burg és Ein Haupt voll Blut 247und Wunden). Most akkor mindent tudsz; a négerekről, akik büdösek és buzik, az öregasszonyokról, akik mérgezett pralinét tartanak a retiküljükben, valamint a patkányról, amelynek elharaptam a torkát, folyt a vér a számból, majd később .

249. **E**gy férfi, Robert Bly, egy férfi történetét adta elő édesapámnak, aki férfi apja keresésére indult, aki apa elhagyta őket, anyját s őt, mikor ő még kisgyerek volt. Minden, amit a férfi apjáról tudott, róla gondolt, benne gyűlölt – az az anyai szűrőn át vert gyökeret benne. Kereste, kereste, s aztán úgy a harmincas évei derekán egyszer csak ott találta magát az apja ajtaja előtt, csöngetett, s míg nyílt az ajtó (zörg a kulcs a zárban), arról tűnődött, vajon mit mond majd az apja. Talán: eridj, hagyj békiben! Aggódott. Az öregember megismerte a fiát, aki elmondta jövetele célját, nevezetesen hogy szeretne megismerkedni az édesapjával, szemtől szembe, szeretne képet alkotni róla, kicsoda, micsoda ő és kicsoda,

micsoda ő nem, mert hogy nem akarná tovább apját az anyja tekintetével szemlélni. Az öreg férfi fia arcába nézett, és így válaszolt: Akkor most nyugodtan meghalhatok. Mit meséled ezt nekem, kérdezte édesapám Robert Blyt. Egy történetnél nincs mit, vakkantott Robert Bly türelmetlenül .

250. Asztalnál pohár feldöntése vagy kés leejtése: Micsoda ripőkség! Kenyérrel (úgynevezett) tunkolás: Nyalakodás nem! Maszatolás nem! Pacsmagolás nem! Ripők, maszatol, pacsmagol – ezek a szavak voltak apám számára az utált modernség megtestesítői. Ez nem viselkedés, mondogatta. Veletek nonszensz nyilvánosan mutatkozni. Angliában azonnal kidobnának titeket egy table d’hôte-ról. Anglia volt a non plus ultra. Egy (1) civilizált ország létezik. Szokása volt evés közben megjegyzésekkel kommentálni a nap eseményeit s azokat, kikkel találkozni kényszerült. Majd mindegyiket hólyagnak titulálta. Hólyag vagy szimplicsek. Egy szimplicsek mint olyan, mondta új ismerőséről. A szimplicsek mellett futott még a busman. Busman mindaz, ki félszegen, ügyefogyán viselkedik, nem az alkalomnak megfelelően öltözködik, nem tud hegyet mászni és idegen nyelveket. Minden, számára inadekvát (!) taglejtés, arckifejezés – busmanság. Busmant vetettetek, konkolyt arattok! Életünk tág rétjét fogta át a busmanság: városi cipőben hegyet mászni, vonatkupéban vagy nyílt utcán beszélgetést kezdeményezni, nyitott ablakban szomszéddal fecserészni, hazaérvén cipőt levenni, fűtőtesten lábat melengetni, kirándulás közben szomjúságra, fáradtságra, feltört lábra és egyáltalán panaszkodni, odafőtt vagy olajos ételt vinni, avagy szalvétát. A hegy nagy úr. Engedélyezve: Fontina sajt (maci), lekvár, körte és keménytojás, tea, cukor nélkül. A teát – helyben – édesapám készítette, aggodalmasan a spirituszfőző fölé hajolva, homlokát ráncolva, rozsdabarna dzsekijével, melyet örökkön-örökké hordott, igyekezve szélárnyékot teremteni. Kilógott belőle a vatta, és a zseb környéke meg volt perzselve. Busmanság napfény ellen fejfedőt használni, akár zsebkendő, akár szalmakalap formájában, szimplicsek, ki kapucnit használ, és hólyag, ki sálat – ruhadarabok

mind, melyeket anyám szeretett, és hajnalban, indulás előtt mindig megpróbálta őket a hátizsákokba becsempészni, amit édesapám mindig kiszúrt, és dühösen kiszórta őket. Édesanyám nem rajongott a hegymászásért – a szórakozás, melyet a sátán az ő gyermekei számára teremtett –, ha tehette, otthon maradt, főleg, ha ebéd is szerepelt a programban, mert ebéd után, akárha a ház ura, szeretett szundítani egyet. A szófán. És újságot olvasni. A hegymászás már előző este elkezdődött. Édesapám összeállította és -tatta a szerelvényeket, majd mindenki cipőjét bezsírozta, bálnazsírral, mert meggyőződése volt, hogy bezsírozni igazán kizárólag ő képes. Azután beült olvasni a szobájába, ahonnét időnként előjött, bizalmatlanul méregette a családját, ellenőrizte a foglalatosságokat, majd anyámnál mószerolta Natalinát, a szobalányt, elhordta mindennek, lustának, ügyetlennek, gyöngeelméjűnek, a te drágalátos Natalinád, és a legkevésbé sem érdekelte, Natalina hallja-e. Hallotta, de nem sértődött meg, és ha anyám kelletlen bocsánatkérésbe bonyolódott, csak legyintett, ó, annyi a gondja a doktor úrnak. A hintóban a bőrszagtól örökké rosszul lett, és többször is összehányta az egész hintót. Egyszer édesapám a gyöngeelméjű helyett váratlanul azt mondta: Szegény édes kis Natalina **.**

*251.***A** mikor édesapám aggódva, szorongva, következésképp kapkodva kinyitotta minden képzeletet fölülmúló, mindazonáltal vízbiztos esernyőjét, melyet születésnapjára XII. Pius küldött neki, egy angol darabot, a Smith and Hodges cég paliszanderből készült, számozott, ún. családi modelljét, és a zuhogó esőben sietős léptekkel nekiindult, mellélépett egy arctalan asszony, kit apám addig még soha nem látott, majd bebújt az ernyő alá és dühödten édesapámnak esett, hogy nem gondolja-e édesapám, hogy önzőség így nekiindulni a sötétnek, nem gondolja-e, hogy keresztényi kutya kötelessége volna megosztani ezt a hihetetlenül ízléstelen umbrellát embertársaival, nem gondolja-e, ilyen helyzetben illő s üdvös volna legalább körülnézni és segíteni a szegényeken és elesetteken, magyarán rajta. Nem, nem gondolja. És nem gondol-e az árvák s

özvegyek könnyeire a feldúlt falvakban. Nem, nem gondol. Csöndben mentek a zuhatagban, apám ügyetlenül készségeskedett, így mind a ketten eláztak. Amikor az asszony bekanyarodott abba a kis utcába, ahová édesapám is kanyarodott volna, megjegyezte (édesapám), milyen érdekes, hogy egy utcában laknak. Csönd. Tán még a végén egy házban is. Csönd. Netán egy lakásban. Csönd. De már megbocsát, ugye nem maga a feleségem. A kellemetlen nő fáradtan elnevette magát. Édesapám megállt, hazaérkezett, megemelte kissé az ernyőt, mintegy kiengedte a Smith and Hodges alól az asszonyt, aki megállás nélkül ment tovább. Jó éjszakát, mondta édesapám, de oly halkan, hogy a nő meg ne hallja. De az mégis válaszolt valamit. Apám két kézzel kapaszkodott az ernyőbe, a családi modellbe. Az – alulról, belülről – olyan volt, mint az égbolt. Apám a fejét rázta, nem, nem, nem. Apám, anyám .

250

*252.***É**desapám rajongott a paliszanderfáért, ezért a Dél-Amerikából származó, értékes, vörösbarna színű, nehéz bútorfáért. Mielőtt megdőlt volna az élete (mint a búza? jelesül a bánkúti? koránérő, szilárdszárú?), szenvedélyesen foglalkozott a paliszanderral, levelezésben állt egy chicagói gyárral, valamint Richard Swenson londoni asztalosmesterrel, akit csak „Dream of Palisander”-nak neveztek (elképesztő levélpapírjai, borítékai voltak, evvel a dreames fölírással, mélynyomású fejléccel, gyönyörűséges, paliszanderfát ábrázoló vízjellel, hozzá képest apám papírjai, kopertái… mintha már itt lettek volna az oroszok); honnét a név?, ki tudja, tán hogy minden magányos paliszanderfa arról álmodik, hogy Richard mester vegye kézbe, pontosan nem tudni, az angoloknál sose tudni, nem érdemes beléjük kötni, hisztérikusan ragaszkodnak az idő múlásához, melyet hagyománynak neveznek. Amint az Janák Imre leányának leveléből megállapítható: Janák Imre pesterzsébeti, volt szociáldemokrata villanyszerelő, aki a háború után, az úgynevezett koalíciós időkben az országgyűlési képviselőségig vitte. Új ország, új emberek. Aztán lecsukták. Azt nem lehet állítani, hogy az ávósok kínzásai kellemesek lettek volna, bár Janák Imre kis hal volt, a kommunista mozgalom rutináldozata, de hát az ütés az ütés,

a fülbevérzés az fülbevérzés és a félelem az félelem, ám mindez semmi ahhoz képest, amit cellatársaitól kellett elszenvednie. A szenvedés magja abból állott, hogy azok – az édesapám, egy katolikus főpap és egy református pap – éveken át, folytonat ugyanarról beszélgettek, még inkább vitáztak. Minthogy az Imre bácsi antiklerikális és szociáldemokrata volt, ezért főként a katolikusokat és az arisztokratákat nem állhatta. Édesapámmal tehát jól kifogta. Még húsz év múltán is indulatba jött, és avval vádolta az ávót (az Imre bácsi), avval a testülettől egyébiránt valóban nem idegen, rafinált aljassággal, hogy azok előre megfontolt szándékkal ültették édesapámékkal egy cellába; csak hogy őt kikészítsék! Édesapám eredendően és alkatánál fogva nem tulajdonított nagy jelentőséget a felekezeti hovatartozásnak, nem gondolta, hogy egyik út üdvösebb volna a másiknál (hamarabb fogta el a szorongató kétely, hogy van-e út 251 egyáltalán, vagy ha minden, amin járunk, út, az út-e), de ha már úgy adódott, hogy pápista, akkor nagy lendülettel vállalta ezt a pápistaságot, és nem mulasztotta el az alkalmat, hogy aprócska, fullánkos megjegyzéseket ne tegyen keresztyén testvéreire. A Bihar megyéből származó református pap fölfedezte, hogy Indiában is van egy Bihar nevű hely, és erre alapozta a tervét, azt, hogy a háborúban megsérült oltárhoz onnét, az indiai Biharból szerez paliszanderfát, mert az indusok meg fognak hatódni a névazonosságtól, és úgy. Ekkor édesapám közbeszólt, sose legyen gondod arra a berakásra, tiszteletes úr, van énnekem Londonban egy jó emberem, és úgy. Mielőtt a tiszteletes úr nyakasan hálálkodni kezdett volna (mert „nekem a kérés nagy szégyen” stb.), a kanonok úr, már amennyire ezt a cella térsége engedte, *félre*vonta édesapámat. Kegyelmes úr, megítélésem szerint helytelen, de legalábbis elhamarkodott volt nagyvonalú fölajánlásod. Katolikus magyar főúr elsődlegesen ne református templomnak adományozzék. Édesapám elgondolkodott, illetve úgy tett, mint aki elgondolkodik, nála ezt sosem lehetett biztosan tudni, volt, talán így kell mondani, eleve volt a létezésében valami távolságtartás, saját magától állt távolabb, sőt, az életétől. Hümmögött, és igazat adott az óvásnak. De már én most mitévő legyek? Az adott szó kötelez. Ha kimondtam, hát kimondtam. Attól fogva, egészen az 56-os

szabadulásig ezt az „ügyet” csűrték-csavarták, vesézték, hogy miként is lehetne a két elv közti háborúságot feloldani. Napjában többször is, hol Luthertől, hol a paliszanderfától indítva. Az öreg szocdem növekvő keserűséggel hallgatta ezt a mindennapos üres, finom debattot. Az a fájdalmas érzése támadt, igaza van Rákosi Mátyáséknak, hogy lecsukták ezeket a burzsujokat. Annyira nem volt köze a vita által kialakult mindennapokhoz, annyira idegen volt számára minden ott elhangzott szó, az édesapám nevetős érvelése, a főpap púderes szigorúsága és a lelkész elszánt kisebbségi érzése, annyira nem értette őket, az egészet, olyan kisemmizetté vált, újra, itt is, a börtönben is, hogy legszívesebben üvöltött volna, legszívesebben leverte volna édesapám szemüvegét (négy és fél, illetve öt dioptriás), beleharapott volna a 252párnás katolikus kézbe, s rúgott volna keszeg, református ülepbe. Forrt a dühtől. És ettől kezdve neki is napi elfoglaltsága lett, hogy összeegyeztesse az összeegyeztethetetlent, a klasszikus szociáldemokráciából és alkatából eredő igazságérzetet és igazságvágyat evvel a forrással és fájdalommal meg a bosszútervek nyomán támadt édes, link érzéssel. Börtönben a legfontosabb, hogy teljék az idő; és a legrosszabb, ha bent van az ember, egyik nap múlik a másik után, az idő meg mégsem telik. Janák Imre tudta ezt. S ugyan még évtizedek után is készséggel idézte föl régvolt indulatait, magában, belül hálás volt cellatársainak. Amikor édesapám fiánál elrohadtak a huzalok a falban – zárlatos a ház, nevetgélt a család –, őt kérték meg a villanyszerelési munkákra. Édesapámmal megölelték egymást. Aki akkor rossz állapotban volt – keszonbetegség, mintegy szétpattant az agya, a szíve, az élete –, de talán nem látszott rajta. Igyekezett titkolni (főleg anyám!). A villanyszerelő jó munkát végzett, méltányos összeget kért, még számlát is adott, igaz, ennek akkor nem volt gyakorlati jelentősége, nem lévén számottevő adó. A szociáldemokrácia szénája rosszul állt; széna se volt .

253. Föltéve, de meg nem engedve, hogy édesapámat nem üldözik, és ő (1) ezt tudja, oké, több is veszett Mohácsnál. Ha továbbra sem üldözik, és ő (2) ezt nem tudja, vagyis úgy tudja, üldözik, noha nem üldözik, hát ez bizony a paranoia. Mármost ha édesapámat üldözik, és ő (3) evvel tisztában van, akkor édesapám neve: áldozat. Szép dolog az. Ám ha üldözik, és (4) nem tudja, arra nincs magyar szó. Ez nem szép dolog, hogy nincs szó **.**

254. Édesapám neve a személyes életvezetés, a történelmi és kulturális hagyományok, a származás és a tehetetlenség ötvözeteként a gyilkosság és a nagyúri hárem (szeráj) szavak találkozásából keletkezett. Minden egyes alkalommal, ha kimondom, ha kimondhatom, hangosan, lármázva, harsányan, egetverőn, fülsértőn, zengőn, sztentorin, ércesen, acélosan, csengőn, disszonán san, halkal, lassan, piano, rekedten, borízűn, reszelősen, ordítva, üvöltve, bőgve, rivallva, bömbölve, süvítve, vonítva, sivalkodva, acsarkodva, áskálódva, fenekedve, agyarkodva, vermet ásva, brutálisan, suttogva, pusmogva, rebesgetve, hebegve, habogva, dadogva, gyűlölettel, utálattal, ellenszenvvel, averzióval, undorral, csömörrel, iszonnyal, irtózattal, rémülettel, borzadással, rettenettel, pánikban, vakrémületben, gorombán, nyersen, finoman, gyöngéden, lágyan, szelíden, kíméletesen, szeretetteljesen, szerelmesen, tapintatosan, udvariasan, diszkréten, ha kimondhatom a nevét, boldog vagyok. Kimondom: Mordechai. Boldog vagyok **.**

255. Édesapám legidősebb fia gyerekkorában sokszor hallotta a szomszédoktól, de a rokonságtól is, főleg a nagynénémtől, édesanyám nővérétől, meg annak fiától, aki alig volt négy esztendővel idősebb nála, igaz, ez abban a korban még nagyon is számít, hogy édesapám jelentős bivalyzongorista. Jelentős bivalyzongorista. Itt rendszerint nevetett vagy kacsintott az elbeszélő, és nemritkán játékos vita is kibontakozódott afölött, hogy édesapám – mint bivalyzongorista, persze – valóban jelentős-e, avagy helyesebb volna első megközelítésben jónevűnek mondani.

Édesapám legidősebb fia abban a bizonytalan tudatban nőtt föl, hogy édesapám jelentős, de legalábbis jónevű bivalyzongorista, de nem tudta, örüljön-e ennek avagy szégyenkezzék. A bivalyok által feltúrt, majd megmerevedett sár, az az iszonyatos hepe-hupa, az a bivalyzongora, mesélte a minap Oskar P. De mi köze van ehhez édesapámnak? Oskar P. szokása szerint elfojtott magában egy kis mosolyt, és mint mindig, ha szavakról kezdett beszélni, és ő gyakran (és szépen) beszélt a szavakról, öröm és könnyű, de határozott büszkeség látszott az arcán udvariassággal keveredni, édesapád, ha berúgott, négykézláb jött a kertek alatt, ott, ahol a bivalyok. Senki nem volt olyan ügyes, mint a te édesapád, lelkes, virtuóz, anyagszerű, se Gould, se Kocsis Zoltán, se Rolla János, pedig ő nem is zongorista! Légy büszke apádra. Így is történt, büszke volt rá .

254

256. **A** Földi Állat egy nagy barom állat, amely aluszik. Aki. Nagyon aluszik, de nagyon érzékeny az emberszagra. Ha megérzi, akkor odacsap, arrafelé, de a szeme közben csukva. Vagy még inkább odahengeredik az emberszag felé, és hatalmas, erős mozdulattal mintegy megbilincseli, megbéklyózza az emberszag kibocsátóját. Igen ám, de olyan a teste, a biológiája, az idege, hogy a jó emberi melegtől megint azonnal elaluszik, azonnal békésen, és akkor az emberszag kibocsátójának ki kell szabadulnia, mint a nagy Houdininak. Ez nehéz föladat, mert a Földi Állat egy nagy barom állat, és csak tehénkedik rá a sok súlyával a szegény gyerekre. De a szegény gyerek hősiesen mindig kiszabadul, és akkor igen boldog. Ez a földiállatozás; vasárnap reggel volt mindig, míg volt vasárnap .

257. **V**an az a vicc, hogy ül édesapám a bakon, esik az eső, fú a szél, nem tombol ítéletidő, hanem egy hétköznapian kellemetlen este van, egy tré szerda, édesapám vacog a nyirkos hidegtől, kocsiskalapjának karimájáról csöpög a víz – csöpp, csöpp: mintha újra meg újra egy öngyilkos szánná el magát végső tettére. Nyílik a tiszti kaszinó aranyas ajtaja, apám ifjú, sápadt gazdája tántorog elő,

fehér sálja fölvilágít a holdra. Édesapám tüstént ugrik, a fiatalember dől, apám az utolsó pillanatban kapja el, bele kell térdelnie a sárba, le a pocsolyába, az egyensúly miatt. Akár egy kisgyereket tartja karjában gazdáját, ki azon hezitál, elaludjon-e rögvest („rajtaütésszerűen") vagy teremtse le a kocsist, végül unottan ez utóbbi mellett dönt, és megtörténik vele az előbbi. Édesapám fölemelkedik térdeltéből, nézi a fiú arcára csapódó esőcseppeket, akár sírásnak is lehetne látni, no, gyere, angyalom, babusgatja, s gyöngéden beemeli a hintóba, ráfekteti az ülésre, igazgatja a testet, gömbölyíti, hogy a lábaknak is jusson hely, és betakarja a Párizsból való kockás angol pléddel (még a Roisin-dédmama kelengyéje). Kiül a bakra. Hideg van. Az ustorral megsimogatja a lovakat, gyí, angyalkáim, gyí. Hogyan van ez, tűnődik édesapám ott a bakon, az apám is gróf, a fiam is gróf, csak én vagyok kocsis.

255

258. 1917-ben, tehát épp időben, mert akkor lett vége mindennek, hogy új mindenek kezdődjenek, édesapámnak Felsőgallán megjelent a Szűz (azon belül is Mária), hogy rája bízzon három titkot, amely három közül az utolsót 1960-ban kellett volna nyilvánosságra hozni. A harmadik titok feltárása azonban a Vatikán közbelépésére elmaradt, ami Kádár János érzékenységét óva, megkímélte a világot a szovjet gyarmatbirodalom előre látott végének hírétől. Az első titok a bűnösök elkerülhetetlen pokolra kerüléséről figyelmeztet önéletrajzi jelleggel, a második Oroszország megtérését jelezte előre. A harmadik titokban rejlő vészjelekről szóló pletykák (világvége 2000-ben stb.) megakadályozása érdekében a Vatikán szükségesnek látta, hogy tavaly októberben üzenetet küldjön Ratzinger püspökkel apámnak, mondván, hogy a titoknak már nincs jelentősége, sőt az nem is létezik. Édesapám ezt nehezen fogta föl – noha tudta, ha fölfogja, könnyebb lesz neki, csak nehezen fogta föl –, ám ez a Ratzinger jó eszű, okos fiú, szépen elmagyarázta.

259. Romániában megépítették édesapám mását. Nehéz megmondani, mért apámra esett a választásuk, tény, hogy az

arisztokraták a statisztikailag várhatónál kevésbé nacionalisták és antiszemiták, no, nem azért, mert jobb emberek volnának, vagy nyugodtabbak, esetleg körültekintőbbek, nem, inkább mert mondott körök nem zavarták a köreiket, a jobbágy jobbágy volt, mindegy, hogy magyar-e, román-e, a zsidókkal meg nem volt dolguk, hosszú időkig a pénz nem számított, pénz nélkül is lehetett gazdag lenni. Az alapelv szerint az édesapám méretarányait tiszteletben tartó micsodák belsejében, a csúcsot az alappal összekötő képzeletbeli függőleges felső harmadát jelölő metszéspontban rendkívül jótékony energiák hatnak. A piteşti verzió tízszeres nagyításban mindenben betartja a modellül szolgáló édesapám arányait. A tisztításra váró szennyvíz 1300 méternyi csatornahálózatban kering. A „csodák” sora már itt elkezdődik: bár a csatornák fedetlenek, apám belsejében semmilyen kellemetlen szag nincs, sőt az itt dolgozók arról beszélnek, 256hogy időnként – megmagyarázhatatlan módon – frissen kaszált széna illatát érzik. Ahogy erre anyám a száját húzogatja! A személyzet esküszik rá – apámanyámtűzbenégjen –, hogy amióta itt dolgoznak, egészségi állapotuk érezhetően javult, a szociális kiadások növekedtek, a GDP szintúgy, tíz év alatt egyetlen megbetegedés sem fordult elő, és Európához is közelebb kerültek. A látogatók egyöntetűen vallják – itt ismét édesanyám mondható kivételnek –, édesapámba belépve egy csapásra valami leírhatatlan jóérzés lett úrrá rajtuk, mindent rózsaszínben láttak, mintha csak kábítószert fogyasztottak volna. Fater, bazdmeg, nagy vagy! A már említett képzeletbeli függőleges felső harmadát jelölő metszéspontban egyébként az itt dolgozók kényelmes fotelt helyeztek el azok számára, akik itt szeretnének feltöltődni. Édesapámat elkerülik az egerek, a patkányok, de még a legyek és a szúnyogok is. Belterében (apáméban) előre lehet jelezni a földrengéseket is. A legutóbbi romániai földmozgások alkalmával édesapám lehelete már órákkal korábban olyan mértékben ionizálódott, hogy a sötétben fluoreszkálni kezdett. Szakemberek szerint „a metszőpontban” elhelyezett használt borotvapenge visszakapja élességét, az élelmiszerek nem romlanak meg, a fáradtolaj felújul, és megnő a benzin oktánszáma, és napra pontosan beáll a nők menzésze. A kézzelfogható bizonyítékok ellenére senki

sem foglalkozik érdemben az üggyel. Ez édesapám sorsa. Mintha *nem* érné utol az életét. Fölmerült benne (édesapámban), hogy esetleg ez a „nem” volna az élete. Nem, nem, soha: igen **.**

260. **P**uszi. Akár először járt édesapámon, akár sokadjára, üdvözöljük e sokat szenvedett és szenvedélyes helyen. Nekünk, édesapám fiainak mindig nagy öröm, ha vendégeket köszönthetünk. Vannak tradícióink az idegenek forgalmában. Édesapám gyönyörű. És ezt nemcsak mi tudjuk, hanem azok is, akik több-kevesebb rendszerességgel fölkeresik őt, hogy újra meg újra megcsodálják homloka lankáit, gyönyörködjenek a Zsigmond korabeli gondolatokban vagy csak egyszerűen felüdülést, kikapcsolódást keressenek itt, ebben a festői szépségű testben s lélekben. Még a múlt században írta apámról Fényes Elek: „Kedves haza ez népének, mert áldott s kellemes, s a nép hite szerint is a legszebb a megyében.” Ez a hitünk ma sem változott. Édesapám azonban az évszázadok során soha nem elszigetelt alakja volt a térségnek, hanem a környező, nevezzük így, emberekkel, urakkal, jobbágyokkal és lumpenproletárokkal alkotott szerves egységet gazdasági és kulturális téren egyaránt. Ajánljuk őt mindazoknak, kik nem ismerik (ismerték, ismerhették), de ajánljuk azoknak is, kik már jól ismerik természeti, érzéki és intellektuális szépségeit; és ne feledkezzünk meg az örök átutazókról sem, tán ők is találnak valami édesapámi kis részletet, a szem rendíthetetlen kópés hunyorgását, a fogak dohányos színeit, a csípő fiús változatlanságát, a visszereket a vádlin, a nyak rokonszenves durvaságát, mintegy parasztos barnáját vagy egyes szófordulatok nemes ómódiságát, melyet azonnal balanszíroz a folytonos, egyetemes irónia, a hallgatását, az akár titokzatosnak is mondható hallgatását, valamit, ami legyőzheti közömbösségüket, unalomba rejtező rémületüket. Apácskám is csókoltat mindenkit, puszi. + 1 fotó a polgármesterről (később) **.**

261. **É**desapám a beszédet (nem gyászbeszéd volt ez, talán inkább laudatio vagy annak megköszönése vagy vacsorabeszéd,

hogy a vacsora árát – mégiscsak százötven teríték – le lehessen vonni az adóból) egy úgynevezett idegen nyelven tartotta, ezen idegen nyelv szavait és mondatait mondta a mikrofonba, betű-, illetve hanghelyesen, ám ahol azok, kiknek ez az idegen nyelv (vagy mert anyanyelvük, vagy más okból) nem idegen, szünetet hagytak volna, édesapám hadarin gyorsított, s ott, hol azok egybehúztak, ő ráérősen elidőzött, így új szavak és új mondatok keletkeztek egy új, nevesincs nyelven. Azok, akik hallgatták – mégiscsak százötven teríték vagy nyolcvan gyászzsebkendő –, hallották, hogy édesapám azon a bizonyos idegen nyelven beszél, de nem értettek egy kukkot sem, kiről, mit, minek, ho 258gyan; két szót sikerült csupán agnoszkálniuk az egész beszédből: „édesapám” és „köszönöm szépen”, de ennyi édesapám szerint elegendő is, akármi volna is a hallgatók szempontja .

262. Édesapám bélműködésének ideges zavarában elengedett egy galambot minden oroszok cárnője, Katalin előtt. Az okos uralkodónő bólintott, végre egy becsületes hang, mondotta .

263. Mielőtt édesapám megtért volna a Fennen Valóhoz, ki még, így hírlik, a hercegeknek s uralkodóknak is fölötte áll, igen süket volt. Mint az ágyú. Nomen est omen, mert: egy délután, ő éppen olvasgatott, inasa, ki vele egykorú volt, körülötte sertepertélt, fölrobbant a közeli wienerneustadti lőszergyár. A pottendorfi kastélynak mind betörtek az ablakai, az egész nemes épület remegett, mint a miskolci kocsonya. Ezenközben háziasszonyok, szakácsok, hobbiból főzőcskézők garmadája állapíthatta meg, hogy a kocsonya, mint a pottendorfi kastély, úgy remeg. Tán szigorúbban kellett volna a kurkumával bánni?, tanakodtak. Édesapám fölemelte fejét az újságból, rápillantott derék inasára, a világon talán ezt az arcot látta a legtöbbször, rosszkedvűen így szólt: Megbízható emberem volt maga nekem mindig, és már mióta, egy örökkévalóság óta, ugyebár. Azonban azt a leghatározottabban tiltom, hogy jelenlétemben itten fingogasson! Jellemző az efféle

történetre meg az emberek életére, hogy a válasz nem ismeretes. Inas nem beszél. Herceg beszél. Másfelől: az apák hallgatnak, ez is jellemző **.**

*264.***É** desapám jó példa az ún. tökhülye édesapámra. Országszerte híres volt jó szívéről (a másodszülöttek jószívűek), kedvességéről, és arról is, hogy mindenhonnét elkésik. A királyok udvariassága a pontosság, vont vállat. Amikor az olasz király volt itt látogatóban, és apámat is meghívták a nagy magyar királyi bankettra, külön telefonált neki a kormányzó szárnysegédje, kö259nyörögve kérve édesapámat, hogy most ezegyszer próbáljon pontos lenni. Miután igen messzi laktunk a királyi palotától („melynek mostani albérlője egy tengerész”), volt az vagy nyolcszáz méter is, és a meghívás 12.^{30}-ra szólt, apám elhatározta, hogy mielőtt szegény szárnysegéd gyomorbajt kapna, ezúttal pontos lesz. Sofőrjét pontban délre rendelte a ház elé a vakítóan fényesre polírozott autóval; a járókelők ámulva nézegették magukat e sajátos tükörben, s rebbentek széjjel, midőn apám kifogástalanul öltözve kilépett a kapun. Éppen harangozni kezdtek. Kilépett a kapun; az, amelybe azonnal belelépett, nem valami kicsiny, elrejtett csapda volt, nyilvánvaló és jókora halom inkább, hozzáértő ember tán még a kutya fajtáját is megmondta volna, nem is lépés volt ez bele, hanem sokkal inkább botlás, de hát ha az ember herceg meg gróf, meg a királyi fogadásra indul, meg még az autó is ott áll, a nagy Daimler, akkor az ember képtelen arra gondolni, emberileg lehetetlen, hogy szarba lép, hogy szarba léphet, hogy szarba fog lépni, egyáltalán, hogy volna szar. Ám édesapámban megvolt a bátorság a valóságot a maga bizonytalan és kiszámíthatatlan többrétűségében tudomásul venni, tapasztalatból pedig tudta, hogy az ember kutyaszaros cipőben nem megyen ebédelni a királyi palotába, így ahogy jött, ment, hogy cipőt váltson. A sofőr, noha nem ő szart a járdára, pironkodva eltávolította „az elképzelhetetlent”, kis lapátkával átaldobta azt a kocsi másik oldalára, majd újólag a kocsi mellé állt, feszesen várva őapámsága fölbukkanását. Negyedóra múltán meg is jelent makulátlan cipőjében. Most már vigyázott. Az igaz, láttuk,

hogy a feudális piramisban betöltött hely a valóság tudomásulvételének korlátozottságával is jár, ám „a Japán kávéház Stammgastjainak véleményével ellentétben” nem minden arisztokretén; édesapám nem reszkírozott, megkerülte hát az autót, és mielőtt a kővé meredt, az évszázadok súlyától némiképp lelassult sofőr száját szólásra nyitotta volna, újra – mint aki halkan – belelépett. A sofőr nem bosszankodott, nem is szégyenkezett, a kárörvendés szóba sem jött: sírt. Potyogtak a könnyei. Édesapám – még mindig mosolyogva – újra visszatért a házba egy friss pár cipőért. Végül is alig tizenöt per 260cet késett. Ekkor következett a szárnysegéd nagy pillanata. Kegyelmes úr, hajolt oda édesapámhoz, és amiképpen a sofőr alig előbb pityeregni, ő kuncogni kezdett, valójában, már megbocsát, a meghívás $13.^{00}$-ra szól, és diadalmasan apámra tekintett. Mintha sikerült volna a kiugrás vagy hogy. Ó, foglalta össze kis gondolkodás után édesapám a tanulságokat, ezek szerint nemcsak hogy nem késtem el, de még előbb is érkeztem! Ránevetett a szárnysegédre. A fiatalember olyan zsibongást érzett a szívében, édesnek, keserűnek szédítő kavargását, mit még soha. És soha nem is fog majd egész élete folyamán. A szárnysegéd egy pillanatra, körülbelül tizenkét óra negyvenhét perckor: boldog volt **.**

265. **É** desapám jó példa az ún. nagy fesztávolságú édesapámra; fesztávolsága Szigligettől Londonig terjedt. Londonban süket volt, akár az ágyú; bírt ugyan egy szép ezüst hallócsövet, azonban ezt hiúságból nem szerette használni, így nemcsak ő ordított, ha beszélt, de az is, aki neki mondani akart valamit, így a királynő is, aki bált adott a tiszteletére a Buckingham palotában június 23-án. Az öregúr elemében érezte magát szeretett Angliájában, ismerte az egész világot, és szélesen mosolyogva jobbra, balra köszöngetett harsogó hangon rég nem látott ismerőseinek, hogy van, hogy van, nagyszerű önt viszontlátni, azt hittem, már rég meghalt! A királynő így szólt lord D’Israelinek: Úgy örülök, hogy láthatom ezt az embert. Kedves színfoltja volt gyermekkoromnak. Csak ne kajabálna mindig olyan hangosan! Annyi mondandóm lenne a számára, de hallja az

egész terem, fuck you. Szigligeten viszont sokat jött-ment a faluban, szokása szerint valami kényelmes, öreg, nemegyszer foltos vadászgúnyában. Történt, hogy egy idegen parasztgazdának éppen a falu határában törött ki a kocsikereke. Jött arra egy erdészféle, rögtön beállt segíteni neki. Dolgoztak ott ketten, a munka végeztével megveregette a gazda az erdész vállát, és kezébe nyomott egy fényes pengőt. Az szépen megköszönte, s gondosan eltette a pénzt, és elbúcsúzott illendően. A gazda meg megállt a kocsmánál, leöblögetni a fáradalmakat. Meséli nagy hangon a történteket. Nagy csend lett a kocsmában, aztán megszólalt az öreg Reiter Franci bácsi: Egy pöngőt adott neki kend? Azt én, mondotta nagybüszkén az idegen. Bólogattak az emberek, egy pengő, az szép pénz. Aztán tudja-e, ki volt az az erdészforma. Az idegen vállat vont, ki **.**

266.(Találtak egy megfelelő tisztást, a felek, pisztollyal a kézben, mintegy 30 lépés távolságban egymástól álltak föl, a párbajvívás azon szokásai szerint, melyeket a legtöbb magyar író és gyakorlatilag minden arisztokrata származású magyar író leírásai rögzítenek.) Papa, volt egy szóra sem érdemes vitám egy idegennel, kit pofon ütöttem, és ki aztán Kalugano mellett párbajban megölt. Elnézést. Írta édesapám utolsó levelében nagyapának **.**

*267.***É** desapám, a tündöklő ifjú: aki a végzetes párbajt megelőző éjszaka lefektette az ún. csoportelmélet alapjait. Tudta, hogy meg fog halni, ezért előtte átadta szellemi örökségét az emberiségnek, álló éjszaka körmölt, édesanyámra nem gondolt, édesapjára nem gondolt, lefektette az alapokat, csupán erre gondolt, a lefektetésre. Nem csoda, ha másnap borostásan, kialvatlanul mintegy beledőlt a feléje röppenő golyóba, amely azonnal átszaladt az utolsó éjszakától könnyű és mámoros szíven. Szép halál, az egyik legszebb halál az emberiség történetében (édesapámé) **.**

268. **N**ehéz volna megmondani, mikor történt ez, de időben; tie-break, édesapám kifejezésével time-break előtt (Zadarnál). Édesapám édesanyja, a nagymamám, özvegy, itt nagymamám neve következik, így szólott: Gyüjj a mellyemre, kisfijam! Jött. Menny má, játsszá, kisfijam! Ment, játszott. Gyüjj má ennyi, kisfijam! Jött, evett. Menny má tanúnyi, kisfijam! Ment, tanult. Gyüjj, behítak, kisfijam! Jött. Mennyé háborúba, kisfijam! Ment. Mennybe szállt a kisfijam. Szállt **.**

262

269. **M**időn betörtek a kastélyba a felszabadító orosz csapatok, a barbárok, ahogy a kastélylakók egymás közt őket nevezték, mindenki fejvesztve menekülni kezdett, csak édesapám nem. Ha égi atyámnak nem fontos vigyáznia rám, mért élek még? Azzal átsétált az orosz táboron, és az oroszok nem látták őt. Lám, szólt édesapám, élek. Tégy hát miként az emberek, menekülj tieid után. Így is lett. Az orosz kiskatona ekkor ijedten megpillantotta a menekülőt, azonnal lőtt, géppisztollyal nem nagyon kell célozni, csak úgy körülbelül, bele **.**

270. **G**ondolkodással, gondolta édesapám, sokáig el lehet jutni, de nem mindenhová. Nem végig. Itt van például ez a háború. Elkezdett rajta gondolkodni (édesapám). Mint egy gyerek. Vagy gimnazista, azok szoktak a világ természetéről tűnődni, tornaóra helyett. És teljes komolysággal arra jött rá, amiben az emberiség láthatóan és látványosan nem követi őt, arra jött rá, hogy keresztényként nem lehet háborúzni. Vagy keresztény, vagy háború. Egyszerűen a felebaráti szeretettel nem összeegyeztethető. Mert… mert azt ő nem veszi meg, mert volna itt egy kis kiút, hogy nem az ellenséget gyűlölni, hanem csupán azok bűneit s gaztetteit (az ellentétet a bűn változtatja gyűlöletté). Akire lőve van, az gyűlölve is van. A szeretet jegyében talán mégse lehet megölni valakit, nemde? Akkor tehát gyűlölet, és ő ezt a gyűlöletet nevetségesnek tartja. És nem hajlandó elvi alapon gyűlölni, legföljebb esendőségből. Eddig még nem is volna nagy baj: ne tekintsünk senkit ellenségnek, azt sem, akinek mi

vagyunk az ellensége. Ez mintha megoldás volna, igaz, nem kecsegtet a túlélés bonyodalmaival. De itt még nincs vége. Mert a felebaráti szeretet jegyében szolidárisnak kell lenni azokkal, akiket éppen azok irtanak, akiket az előbbiek szerint nem kívánnánk gyűlölni. És könnyen lehet, hogy a szolidaritásnak egyetlen módja van (konkrétan): a háború. Most nem is azt akarja mondani, hogy ki kardot ránt, kard által pusztul, mert mondatot mindenre lehet hozni. A béke nem evilágból való, ez is egy mondat. Az emberiség állapota az erőszak, ez is. Szóval keresztényként kardot kell rántania, azaz gyű 263lölni, amit keresztényként nem fogadhat el. Akárhogy forgatja, ez feloldhatatlan. Jó, erre is van mondat, hogy a lét ellentmondásos. De ennyire és ennyire konkrétan? Azt gondolja, hogy itt nincs mit gondolkodni tovább, viszont valamit tenni kell, aztán majd utólag el lehet gondolkodni azon, mi volt ez. Ami nemcsak roppant veszélyes, de idegen is tőle (édesapámtól). Hát tényleg elmehet az emberiség a picsába, kiáltott föl tehetetlenül, és hát el is ment, mert azt tudta, ő sem jobb senkinél, nincs közelebb senkinél a megoldáshoz, csak épp szereti nézegetni a dolgokat minden felükről. És ezt eddig lehetett, mert ha nem jutott döntésre, akkor ez volt a döntés. De ez most nem jó. Úgy tetszik, ez a nézegetés, ez az egyrészt–másrészt, ez nem emberi. Az az emberi, ha az ember csatlakozik a hordájához, és becsületesen csak akkor tud csatlakozni, ha úgy hiszi, ott az igazság, de legalábbis a szükségszerűség. Hogy le ne köpjük magunkat, leszünk az igazság fiai. Nincs távlatom, csak nézek magam elé, nézem a rettenetet. Nincsen más, csak a rettenet. Háborúban nem lehet azt mondani, én. Egy endékás titkárnő szellemi nívója, itt tartok .

271. **É** desapám a soha be nem fejezett kéziratán dolgozott épp, amikor katonák jöttek, németeket kerestek. Fiatalok voltak, szinte gyerekek, nagy zajjal, dérrel-dúrral vonultak be, ordítoztak, mászkáltak, és nem lehetett tudni, hogy nagyon dühösek-e, vagy csak magukat szórakoztatják a ribillióval. Édesapám tud oroszul, bár tagadja; a kéziratból éppen csak fölnézve mondotta, hogy legyenek a tiszt urak üdvözölve, akár érezzék otthon is magukat, ez utóbbihoz

ő személy szerint nem ragaszkodnék, ám most, megbocsássanak, nem ér rá, láthatják, dolgozik. Dolgozik egy afféle regényen. Regényt *ír* tehát. Romànt. Csakugyan. A csapatot vezető fiúcska elpirult, majd tombolva üvöltözni kezdett, hogy míg ők térdig vérben gázolnak, öldökölnek és Isten látja lelküket, nem jó dolgukban, addig apám itt firkál gőgösen, sőt pökhendin, azzal megragadta a kézirathalmot, belemarkolt, és a tűzbe hajította. Ez égett. Édesapám fölsikoltott, és pofon ütötte a pelyhes állú katonát. Csönd lett, törékeny és 264üres. A fiúcska elindult kifelé, mintha vége volna mindennek, de aztán az ajtónál villámgyorsan megfordult, és alig láthatóan rántott egyet a fején, gyerünk. Mikor édesapám odaért hozzá, szinte kedvesen, valóban, mint aki elszánta magát, hogy udvarias lesz, és ezt mondta halkan: Most kivégzünk. Ekkor csörtetett be egy magyar tiszt, *átállt vagy hogy,* roppant hetyke volt, rögtön informálódott, miegymás. Apám ekkor már persze félt, félelmében beszédes lett, nekiesett a tisztnek, félelmében bátran. Mit fölényeskednek maguk itt, mit fölényeskednek a halállal, adják-veszik… Miért hiszik, hogy bármit megtehetnek? Mért ne hinnénk? Mondjuk az Isten miatt. Nincs Isten. Akkor a Sátán miatt. A tiszt fölnevetett, ha nincs Isten, akkor Sátán sincs. Jó. Jól van. Minden jól van. Lehet, nincs Isten és nincs Sátán, és nincs semmi, semmi sincsen, csak maguk, maguk az egyetlenek, akik vannak, csak maguk vannak, jó… de akkor vegye, kérem, tudomásul, hogy maguk egyszerűen disznó fráterek, s legyenek átkozottak az idők végezetéig! A katonák megunták, inkább az egészet, mint apámat, elfáradtak, káromkodtak s eltűntek. Édesapám ott zokogott. Pedig hogy szerette ezeket a szcénáit. Édesanyám meg a ruhásszekrényben reszketett, nehogy megbasszák. A naftalintól most is hány azonnal **.**

272. **S** zavaktól is be lehet rúgni, és vadállattá lenni; így működik a nacionalizmus például. Ő nem, őt ilyen primcsin nem lehet beugrasztani, az kizárt, hogy ő valakit azért és csakis azért gyűlöljön vagy azért ítélne meg elfogultan, mert úgymond a hegy túlsó oldalán lakik. Anyám csak somolygott, ugyan, ugyan, édesem, csak nem azt

képzeli, hogy maga egy übermensch. Azt éppenséggel nem, válaszolta édesapám sértett méltósággal, de mensch, az talán igen, nem?! Anyám nem is válaszolt. De attól kezdve. De attól kezdve számára apám megszűnt az a varázsos és retteneteses férfi lenni, és őt minden tekintetben magyarnak tekintette, magát pedig …-nek (bergengócnak), és az összes problémát, gondot, feszültséget, amit az élet eléjük sodort (gyereknevelés, Rákosi-rendszer, menstruáció), eztán magyar–… (bergengóc) konfliktusként kezelt. Mert ti már az Etelközben is…!, vágta apám arcába. Vagy: az az anzágoló Kossuthotok! Édesapám nem nagyon értette, miről van szó, furcsállotta, hümmögött, ám egy idő után *kicsit* védeni kezdte az etelközieket, majd készséggel elismerte, hogy ő maga sem Kossuth-párti, de azért ilyen egyszerűen nem lehet őt letudni. Anyám felsikoltott, hát ti magyarok mindig ilyenek vagytok, ez az üres gőg, ez a fenn az ernyő, nincsen kas! De szívecském! Semmi szívecském. Mi, …-k (bergengócok), ezt évszázadok óta tudjuk és nyögjük ez jármot…! Micsoda barom beszéd ez, horkant föl édesapám, összeráncolta meggyötört, magyar homlokát, s mondott valami lekezelőt anyám gondolkodásmódjára, illetve mert akkor már anyám jó hónapja nyomatta, hogy ő testestül-lelkestül… (bergengóc), a megjegyzés a …-k (bergengócok) gondolkodására vonatkozott. Anyám apámra ugrott, s karmolni kezdte azt a magyar majompofáját. Mi-hi-csoda-a?! Minket alázol, minket s őseimet, kik már akkor a művelt világhoz tartoztak, amikor ti még nyereg alatt puhítottátok a Heideggert, kacagott föl anyám. Te ostoba… (bergengóc) tyúk, mondotta kedvetlenül apám, és pofán verte az anyámat. Magyar állat, barbár! Mi-hi-csoda?! Puff, a kurva anyád! Édesapám belejött az ütésbe, kezdetben módszeresen, azután csak hangulatból dolgozott; például zihálva ültek a konyhaasztalnál, a kimerültség békéjében, mintha már vége volna, amikor apám, figyelmetlenül, visszkézből, mintha egy gyereknek, odasózott a muternak, nyikhaj…! (bergengóc), köpte oda. Anyám orra, ajka vérzett, homlokán a bőr fölszakadt; gondosan megtörölte az arcát, nagyot sóhajtott. Gyöngéden a férfira nézett, akkor most befejeztük a kísérletet, mondta. Látod, mégiscsak be lehet rúgni a szavaktól, te édes, édes, mórikálva szünetet tartott, magyar! Na, amit ez a…

(bergengóc) picsa ezért az édesapámtól kapott, arról jobb nem beszélni .

273.**É** desapám a születésnapjára rendezett, mi is volt az?, több mint buli, kevesebb mint rendezvény, összejövetelen figyelmével nem az ünnepi szónokot, legjobb barátját tüntette ki, hanem 266egy nőt, egy úgynevezett ismeretlen nőt, egy legalább 180 cm magas asszonyt, akinek a faráig ért a szőke haja vagy a fara a hajáig. Apám talált a zakója röverjén egy hosszú, világos hajszálat, és azt a nő felé nyújtotta. Mintha az ezüst semmit. Az asszony, ez a 180 cm magas, tömbnyi érzékiség, barátságosan vette volna át a semmit (Blow up), de megérintvén a hajszálat, undorodva összerázkódott. Ott keveredett az arcán, a testén a készség és az undor. Nem tudhatta, hogy édesapám föltételezése, koncepciója szerint a hajszál az asszonyé, és ő most visszaad, utalva egy nem létező közös múltra. Bár lehet, hogy akkor is undorodott volna. Az ünnepi szónok eközben apám akkurátus cipővásárlási szokásairól csevegett épp, s mutatta, miként ellenőrzi apám a felbőrt, az albőrt, a középbőrt, centire átvizsgálva, aztán a fölfekvést, a hajlékonyságot, ülve, állva, fekve, mozgás közben, sétálva, futva, sietősen, cövekelve, mintegy gyökeret eresztve; a vendégek türelmetlenül nevettek. Édesapám barátja jól beszélt, de túl hosszan. Édesapám válasza váratlanul csupán a cipőre korlátozódott; hűvösen odanyilatkozott, hogy mindenesetre az a cipő, még húsz év múltán is, vagyis most, cipő. A barátja sértetten vállat vont, majd megölelték egymást. Melletted biztosabbnak érzem magam, súgta a barátja. Apám újra megölelte. A 180 cm körüli asszonyról teljesen megfeledkezett. Másnap reggel legszívesebben fejét verte volna a falba. Amikor a barátjának volt a negyvenedik születésnapja, március 9-én, együtt bujdostak Stuttgart környékén, menekültek, ahogy édesapám később, szórakozott magasajnálattal mondta, mindenki, vagyis önmagunk elől, ami ugyanaz, két férfi, alagútban. Telihold sütött, az árokparton ültek egy sváb falu határában, valahol Schwäbisch Gmünd közelében, és apám éppen negyvenesztendős barátja úgy fecsegett, mintha valami szalonban volnának (ezen a folytonosan fontoskodó, tárgytól

független, beszélőtől függő, magakellető és gonoszkodón ironikus szalonnyelven); a berlini nők öltözködéséről tartott rögtönzött értekezést, tézise szerint nevezett hölgyek őszintén öltöznek, nem rejtenek semmit véka alá, a véka hiányzik mind a szótárukból, mind az életükből, ami van, azt mutatják, és amit mutatnak, az van. Világos, mondta 267apám. A legkevésbé sem, édes öregem, például a francia azt mutatja, ami szép. Szép a lába, mutatja, nem szép a lába, a szoknyáját mutatja, amely szép. Az őszinteség jellemzően német nézete a világnak, morális, míg emez, a szoknyás, a francia, esztétikai. Szép az, ami van. Világos, mondta apám. Az ünnepelt nevetve legyintett. Ekkor lövöldözés támadt, szinte testközelből, pedig előtte alaposan körbeszaglászták a terepet, azt hitték, maguk vannak, magukban ülnek kettesben, idegenben, a kivilágított égbolt alatt. Egy üstököst is kellett volna látniuk, de nem láttak, apámat különben is hidegen hagyta, *piszkos csillag,* ez volt a véleménye az üstökösökről. Apám barátja megijedt, nem volt gyáva, de most azt érezte, meg fog halni. Ugyan, legyintett a papám, és elnyomta a cigarettáját, mégse legyenek kivilágított célpont. Jaj, mondta a másik. Meleg vér folyt apám kezére. Tudod, öregem, zihálta a barátja, és már nem változtatott az elébbi társasági hangfekvésen, soha nem voltam képes szabadulni attól a gyanútól, hogy a teremtés célja nem etikai természetű, nem lehet az, nem lehet etikai, ezt a gondolatot, elismerem, soha nem bírtam magamból kiűzni, fújtatva nagy levegőt vett, kiűzni: vagyis nem úgy jártam el, mint az Úristen az első emberpárral, meglehet, nem azonos pozícióból kellett az ügyeinket intéznünk. Világos. A férfi feje apám karjára bicsaklott. Még ma is érzi a karján azt a kis ütést, azt a nyekkenést március 9-ről.

*274.*Édesapám olyan, mint a Piero della Francesca édesapja: metaforikus.

*275.*Iván Toporiskin, álnév, az édesapám, az asztalnál ülő vendégek nevében rendel, amikor a pincér egyszer csak azt mondja,

se íze, se bűze. Mindenki rámered. Se íze, se bűze, ismétli a pincér, és sorba mindenki szemébe néz, beleértve Iván Toporiskint, az édesapámat, álnév. Álnév, Iván Toporiskin, az édesapám, ismételten rámutat a 3012-es számú ételre, és így szól, akarom. Ám ennek se íze, se bűze, mondja harmadjára a pincér, fölírja, 268hogy 3012, és eltűnik a konyha felé. A vendégek most, beleértve Iván Toporiskint, az édesapámat, nevetni kezdenek. Annyira nevetnek, hogy az arcuk érinti a terítékek közé állított asztalkendőket. Hívni kellett az üzletvezetőt. Se íze, se bűze!, prüszköl apám, Iván Toporiskin, az álnév, édesapám, és ismét megérintik homlokukkal maguk előtt az asztalkendőt. Arcátlanság, szól az üzletvezető. Végül is azonban hozzák az ételeket, a pincért odaintik, majd elbocsátják. Az ételeket, beleértve a 3012-es számút, egy pincér hozza ki. A 3012-esnek se íze, se bűze, mondja édesapám, Iván álnév Toporiskin, visszateszi az asztalra a kést meg a villát, és az asztalkendő után nyúl. Hívják az üzletvezetőt, a pincér újból munkába áll. Édesapám az efféle történetekből minden alkalommal új merszt merít (más megfogalmazásban: a boldogság pillanatát) **.**

276. **É** desapám meghízott, mint a disznó. De mért? De mert zabált, mint a barom. Szeretett. Úgynevezett éjjeli konyhát is tartott, hogy ha a kegyelmes úrnak úgy hozza kegyelmes kedve, éjjel háromkor is ehessék vaddisznópörköltet vagy saltimbocca alla romanát. Olyan kövér lett, hogy a székeket vastraverzzel kellett megerősíteni, a hasa miatt pedig az asztalba, luji katorz, egy félkört vágni, mintha furnérba. Édesapám szenvedélyesen szeretett olvasni, ez tette ki az életét, ám az ujjai egészen elvirslisedtek a fennebb ábrázolt hízásban. Ezért édesapám alkalmazott egy úgynevezett lapozót, egy fiatal fiút, tapintattal és ritmusérzékkel, ki lapozott. Így édesapám úgy olvasott, mintha zenélt volna. Ez volt azután a háború után az egyik legsúlyosabb vádpont ellene: hogy a lapozó személyében megalázta volna a magyar népet. Az úgynevezett lapozó zokogott, ilyen grófom se lesz többé. Valóban. Azt persze

nem kérdezték, mit olvasott. A friss hatalmakat nem érdeklik az olvasmányjegyzékek.

277. Üldögélt este óriás kalyibája előtt óriás édesapám, az óriás. Hát szép, bökte ki jó óra múltán az óriás, az óriás, akkor tehát 269mesmeg kulcsolhatom hét lakatra minden ajtóját én óriás kalyibámnak, azon nagyapámtól nyert nagy, ősi kulccsal, melyet ő ajándékozott nekem anyányi gyermek koromban. Itt elnémult a papám. Majd azt mondta: És mért, mért kell ezt tennem, minő okokból? Csakis a törpék okából, kik tőlünk, óriás édesapámoktól minduntalan elcapcaráznak valamit az éjszaka mélyén, apróságokat, mint állítják: házakat, barátokat, hegyeket, az Esthajnalcsillagot.

278. Édesapám, miként egy vezérkari tiszt, lehetett volna, bizonyos korokban, éjjeliőr, de nem volt. A papám soha, soha életében, semmikor, sehol nem volt éjjeliőr. Váltótársa rendre késett, mert volt egy kapriciózus barátnője, aki folyvást ugráltatta, váratlan randevúkkal kecsegtette vagy magához rendelte meg elküldte, elintézni az autója esedékes nagyszervizét, és ezért késett. Igaz-e voltaképpen, kérdezte apámtól, a futástól lihegve, hogy Gauss méréseket végzett volna bebizonyítandó a nem-euklideszi geometriát? Édesapám szedelődzködni kezdett, nem zavarta a kis késés. Annyi ideje volt, akár egy grófnak. Nem, nem igaz. Én magam legalább két egymástól független munkát ismerek, melyben bizonyítottnak tekinthető, hogy itt egy Sartorius von Waltershausen által terjesztett legendáról van szó, aki geológus volt s Gauss kebelbarátja. Hajnalodott, kezet fogtak; mintha kozmikus kötőhártya-gyulladás húzódott volna a város fölé, vagy kisírt szemek.

279. A nagyapámat megajándékozta a perzsa sah egy beszélő papagájjal. A papagáj németül beszélt, folyékonyan, de messze nem hibátlanul (der-die-das, végződések), a Rigó utcában nem kapott volna középfokút sem. Elképesztő színei voltak. Édesapám

gondatlanságának következtében a macska megette ezt a papagájt. Édesapám tehetetlen dühében fölakasztotta a macskát. Nagyapám azonnal magához rendelte, apám azonnal bocsánatot kért, és kijelentette, hogy készséggel és fegyelmezetten alá 270veti magát az apai szigor jogos és várható következményeinek. Emelkedj föl, vad, meggondolatlan gyermek, és ne kerülj ma a szemem elé, hogy holnap majd annál inkább szót válthassunk. Édesapám önkéntesen bezárkózott szobájába, egész éjszaka lelkiismeret-vizsgálatot tartott. Félt az Úristentől, félt az apjától. Félt és reszketett. Másnap reggel a család együtt imádkozott a tékozló fiú ajtaja előtt, őt mintegy még kizárva maguk közül. Ezt követően együtt reggeliztek, a büntetésre már nem volt szükség, azt kiszabni nem kellett, az elvégeztetett, nagypapa is csak ennyit mondott: Egyél, kisfiam, és ne csüggedj. Vagyis a nagypapa beletelepedett édesapámba afféle Über-Ichként. Ez megy nemzedékről nemzedékre, úgy a XV. század végétől. Az öcsém ebtenyésztő, a húgom a sah unokájával kúr, édesapám legidősebb fia meg ki tudja **.**

280. **T**ud édesapám nagyvonalú és tréfálkozó is lenni, föltéve, ha kellő tapintattal viseltetünk apró gyöngéi iránt. Valamiért ellenére van a piszkos köröm, és nem szenvedi, ha evéskor a hüvelykujjal tologatják egyesek az ételt. Az Isten szerelmére, ne a hüvelykkel!, kiált ilyenkor föl, és utálkozó grimaszt vág. Ha már tologatni kell, tessék az orrheggyel vagy a nagylábujjal! Bármi jobb, mint az a förtelmes hüvelyk! Többnyire efféle szeszély és rigolya jellemzi ellenszenveit. Reggel kilenctől déli tizenkettőig csöndben kell lenni, mert apa dolgoz, és délután négytől ötig is nyugton kell lenni: ledől. A dolgozószobájába belépni, mialatt ő titokzatos foglalatoskodását űzi, a legszörnyűbb szentségtörés volna. Senki gyereknek ehhez még csak hasonló sem fordul meg a fejében. Már egészen kicsinyke hibázással hevesen ingerelhető (édesapám). Gyötrelmes dolog nála kegyvesztettnek lenni, jóllehet vagy éppen mert rosszallását nem hars szavakkal szereti kifejezni. Hallgatása nagyobb hatású, mint a fenyítést célzó prédikációk. Egyébként nem mindig könnyű előre látni, mit észlel, mire ugrik. Édesanyám akkor veszekszik, ha

neveletlenségen kapja édesapám fiait – felnőtt-lekvár gyermeki nassolása, frissen mosott matrózblúz tintai ledisznózása. Édesapám képes ilyen eklatáns gaztetteket nem is érzékelni, miközben láthatóan egészen ártalmatlan kis tévedés is kihozhatja a sodrából. Az apai tekintély hatalmas és kiszámíthatatlan.

281. Egy édes pofa, egy tüneményes alak, mintha Krúdy szívbéli barátja volna; nem fiatal már, széjjel van menve a sok piától, mint a fasírt, olyan a húsa, el van hízva az arca, ritkul, vékonyodik a haja, festi is, a fogai sincsenek rendben. És ne tévesszen meg a krúdyság se, az nem az úriember szinonimája. Olykor kínos, ordenáré, büdös és nívótlan, édesapám egy tüneményes, szar alak. (Ahogy bulin mondani tudja egy először látott nőnek, édesem, de meg…, kimondja, az olyan szép, tiszta, halk és vidám, mintha angyalok szállanának, és csupán ennyiben rettenetes. A megszólított csöndes rajongással néz vissza, vagy ha nem akar apámtól *tényleg* semmit, akkor vígan nevet, és vonogatja a vállát. Ahogy rúg be, úgy lesz egyre használhatatlanabb, de kínosságában is marad édes (édesapám). Voltunk-e már együtt ágyban?, ha ezt kérdi, nem provokál, nem disznólkodik, látszik, ez most őt nagyon-nagyon nyomasztja, hogy hogyan is volt, meg-e.) Édesapám egy részletkérdés. („Anyád vert, ha nem…, ha nem feküdtem le vele.”)

282. Édesapám istenáldotta szakács, a szájával komponál; ahogy más a kottát olvasva hallja a zenét, ő a receptből érzi az ízeket. (Elgondolásai nemcsak nagyvonalúak és radikálisak, hanem a szó régies értelmében, ízletesek; fittyet hány a tradícióra, így épít rá.) Nagyapám nem hajlandó enni a főztjéből. Ki főzött ma?, ez az első kérdése, ha megjön. A fiunk, mondja büszkén nagymama. Erre szó nélkül kifordul a házból, és elmegy a szemben lévő kocsmába, ahol pocsék a konyha. Édesapám nevetgélve vonogatja vállát. Együtt esznek az anyjával. Jót főztél, simogatja meg a kezét nagymama. Édesapám elrántja a kezét. Tudom.

*283.*Midőn édesanyám bekerült édesapám családjába – amiképpen édesapám soha nem került az édesanyáméba, ez nem jött szóba, nem bírt szóba jönni –, édesapám anyai nagybátyja, a Pityu bácsi, valamint az uralkodó testvérhercegek és a Szűz Mária leányai apácarend főnökasszonya, apám húga, magukhoz rendelték édesanyámat, a sárga kartonruhás tanítónőt, azon célból, hogy köntörfal nélkül fölvilágosítsák, kivel él (fog élni) együtt (édesapámmal). Merthogy édesanyám nyilván nincsen, mert nem *lehet* tisztában, hogy a magyar história egy micsoda drágakövével kötötte össze a sorsát. Egy általános géniusszal és egy erkölcsi instanciával. Zrínyi Miklós szemefényével. Plusz az eszéki győző. Sopron örökös főispánja. Örökíthető hercegi cím és uralkodóházi házasulandhatóság. Édesanyám hol nevetett, hol komolyan bólogatott. Anyátok picsája. Hallgatta a fölé bomló fekete férfiakat, és megértést tanúsított. Nem pontosan értette, mért félnek ennyire tőle, mindenesetre mindezt leverte apámon, az eszéki győzőn, hogy az csak úgy kódult. Ahogy azután múlott az idő, hamar megértette **.**

*284.*Az izlandiak átlagmagassága, olvasta édesapám, 182 centiméter, vagyis, állította, ugyanolyan valószínűséggel 172 centiméter vagy 192 centiméter valaki Izlandon. Ha Kolozsvárt (vagy Kolozsváron) beálltam a sorba kenyérért, elláttam a fejek fölött a sor elejére. Mi lenne velem Reykjavíkban? Ma nem kelek ki az ágyból, jelentette be szelíden anyámnak, ma nem állok be kenyérért. Édesanyám konokul pakolt. Nem mondta, amit régebben, édesem, 193 centiméter vagy, 1 valószínűséggel **.**

*285.*Az ember fiatal férfiként úgy érzi, az ember túl van édesapámon, nem írta le, de beletörődött, vagy azt reméli, sikerül majd még tiszta vizet önteni a pohárba, vagy nem remél semmit, látja, milyen: olyan, amilyen (édesapám). Ám az ember a negyvenes éveiben egyszer csak újra tudni szeretné, ki is ez a férfi. Apaéhség. Apafogalmazásigény. Édesapámnak nevet adni. Az ember

szemét el-elfutja a könny. Apafiútánc életfogytiglan. Mielőtt meghalt volna (édesapám), édesapám fia az éjszakai konyhában az érzületek közös talaját kereste, lehajolt édesapámhoz, aki ült ott, akár egy király (s képtelen volt szembenézni élete csődjével), nyújtotta segítőkészen a kezét s ölelte volna át, édesapám azonban nem viszonozta. Nem mozdult sértettségében. Édesapámat Timár József játszta **.**

*286.***É**desapám egy délután kijött a szobájából, édesapám, aki szép ember volt és gyönge jellem, legidősebb fiához lépett, homlokon csókolta, és azt mondta: Büszke vagyok rád, édes fiacskám. Olyan szépet álmodtam rólad, büszke vagyok rád **.**

*287.***É**desapám – hideg volt, rossz ősz, a fürdőszobában nyirkos köd, s a kamrában bokáig ért a lehullott fáradt, sárga lomb – bebújt legidősebb fia baldachinos ágyába, csiklandta, simogatta (a fiút). Csókolta a nyakát, a mellét. Istenbizonyítékot keresett a fiúban, akinek ez fájt. Fáj! Édesapám csak nevetett, és sugdosta a fiú fülébe, hogy már épp ideje volna megtudni (a fiúnak), milyen is egy igazi férfi, mit is csinál egy férfi, mert ha ezt nem tanulja meg, akkor soha nem fog magának egy valamire való férfit vagy nőt szerezni, egy fonnyadt szűz marad, mint, mutatis mutandis, a Mia néni, egy száraz kóró. Édesapám fia fölhagyott a védekezéssel, voltaképp nem is volt olyan kellemetlen vagy fonák, mert édesapám már nem vadult úgy be, mint elébb. Egyszer csak azonban megragadta a kezét és a hímvesszőjére helyezte, mely nagy volt és kemény. Édesapám fia megrémült, mozdulni nem bírt, különösen *oda.* Édesapám azonban erősen fogta a csuklóját, simogasd, szólt szigorúan. És ha ezt nem teszi meg (a fiú), akkor nem is szereti őt igazán. Ami pedig a nagyot, illetőleg a megnagyobbodást és a keményet illeti, ez abszolute normális, ez a felebaráti szeretet jele. És az a helyes, ha ezt éppen ő mutatja meg, és nem más, egy idegen. A család maradjon mégiscsak a családon belül. Édesapám izgatottan hadarta a sza 274 vakat, súgta és

csókolta őket édesapám fiának nyakába, tarkójába, orcájára, szájára, miközben a már szóba került kezet a szóba került hímvesszőhöz nyomta. Lélegzése egyre gyorsult, sóhajtozni és lihegni kezdett, mintha rosszul lenne. Amikor szívrohamot kapott, ugyanúgy szuszogott és izzadt Theo bácsi is, de mielőtt meghalt volna, nem halt meg, injekciót kapott, és az orvos két kézzel masszírozni kezdte. Erre emlékezve édesapám fia gyorsan villanyt gyújtott, és azonnal hívta volna a mamámat, azonban apám durván megállította, hová, hová, bülbül szavú rózsák gyermeke, ez a dolog nem tartozik senkire, csupán kettőnkre, értve?! Anyádra pláne. Nehezen fogja föl, hogy most nem ő következik a sorban. Féltékeny liba. De egyébként se hinné egy szavadat se! Félt és sírt (édesapám fia). A lihegésnek későbben már örült, mert tudta, akkor már hamar vége (mindennek, vagyis édesapámnak). Első alkalommal elhányta magát. Majd belázasodott, nem is ment másnap iskolába. Aquinói Szent Tamásról tanultak akkor **.**

288. **H** ogy ki nekem az édesapám? Egy barát, jeles férfiú („kivel majdnem egy-az voltam”). A. P. Csehov (stb.). Egy veréb (édesapám fiának a cipőjénél vergődik, ahogy megy át a téren, kíséri, nem röpül el). Egy asszony, akit csak annyi ideig látott, amíg a bádogfedelet elszállítás közben ráhelyezték. A karthágói keresztre feszített oroszlánok. Copperfield Dávid, táblával a nyakában: Vigyázat, harapós! Egy másfél éves gyerek, aki megfagyott az ablaktalan lakótelepi lakásban – 1985-ben –, amíg szülei szórakozni voltak. Irina T., akit a templomból jövet tartóztattak le, merthogy állítólag Sztálin haláláért imádkozott. Pál Latzi nevű újparaszt, csonka orrú s amiatt gyengén orrába beszélő („… bemennék Menyhártho, a borbél mossa az vérből ki, s monda, hogy lám, nem lőn egy istenes ember is ki megsegéllyen s immá a csudámra jőnek”). Az a kínlódó arcú férfi, aki gipszből kiöntve fekszik a pompeji tárló alatt (porosan). Csokonai Mihály, anyja debreceni ruhásszekrényében, álmodozva. I. Miklós cár, aki Istent a szolgálati lánc utolsó láncszemeként 275definiálja. Egy orvos, aki eltiltja Csaadájevet „rossz gondolatoktól”. A református pap, ki megszabadulása után is

holta napjáig a nyakba hordozta a kezét (Szelepcsényi főpap rontotta volt el a pöröllyel). A festő, ki így beszél: „Isten, ki tüzes farkú rókák által felgyújtattad ellenségednek búzatábláit…” A pancsoló kislány. Egy régi film örökké néma statisztája. Egy verőember az ötvenes évekből, immár szinte sármja van, úszómester. Simplicissimus, miután már elrondította a himlő és haja is kihullott. Richard Wagner, amint kifejti, miként lehetne a zsidókat (valamennyit) elégetni egy Bölcs Náthán előadás alatt. Egy buszsofőr, aki vezetés közben átkokat mormol az elhaladókra. Scianus leánya, akit a hóhér, mivel szüzet kivégezni nem volt szabad, mielőtt megfojtotta volna, ott a kötél mellett megerőszakolt. Mozart nénje, aki Wolfgang bejegyzéseit olvassa saját naplójából: „Hogy szarhassak, otthon maradtam egy tölcsérrel a seggemben, tölcsérrel a seggemben egy kicsit rossz volt…” (stb.). Egy úgynevezett mai fiatal („…másképpen lóbaszó, úgy hívnak, az ami itt van munka, részemre nem teccik…”). Egy kutya (akit skót juhásznak adtak el, de kiderült, hogy nem skót), reggelenként kiáll a kertbe, a Parlament vörös csillaga felé tekint – és sír. A Sírásó a Hamletből, de valahogy egészen másokat mond, mint amit ismerünk. Satöbbi. Édesapám .

289. **A** z ifjú professzor kutatási területe az európai öntudat fejlődése a XVIII. században volt. Haldoklott az édesanyja. Naponta beszélt vele telefonon, de az asszony három mondatnál többet nem volt képes kinyögni. És az is micsoda három, sóhajtotta a prof édesapámnak. Addig a köszönésen kívül alig váltottak szót, most naponta beszéltek az asszony állapotáról, édesapámat elképesztette a fiatalember racionalizmusa, amely azonban nem volt bántó (kit?!, kit?!), még hűvös sem, csupán – következetességében – szokatlan; igaz, alig ismerte a férfit. Meghalt, mondta egy nap a professzor köszönés helyett. Zavarában vagy bajában angolul szólalt meg, she died. Apám a kulccsal babrált az ajtóban, a professzor meg rányitotta, she died… Álltak hang nélkül, és egymást 276 nézték. A professzor szép ember volt, arca most pucéran, üresen tátongott. Olyan sokáig nézték egymást, akár egy filmben. Édesapám

elfelejtvén, hogy az ő édesanyja már 17 éve halott, úgy érezte, mintha az édesanyja haláláról kapott volna hírt. Értelemszerűen könny futotta el a szemét. Lassan a professzorét is. Apám hirtelen nem is tudta, hol van. Egymásra mosolyogtak a könnyfátyol mögül. Édesapám – beleértve édesanyámat, a szüleit, a testvéreit, a gyerekeit, a barátait, a barátnőit, beleértve egy fekete asszonyt az amszterdami kirakatnegyedből – senkit, senkit a világon nem érzett magához még ilyen közel. Ezzel a ténnyel nem lehetett mit kezdeni, nem is kezdtek vele semmit **.**

*290.***É** desapám birtokolt egy úgynevezett független lakást, nevezhetnők akár palotácskának is, melyet legelőször a maintenau-i hercegnének szánt, de visszavonta tőle, midőn az, mintegy a feléje nyújtott kézbe (vagy más végtagba) harapva apámat megalázta s elárulta, majd egy surinámi kéjnőnek adományozta, kit egy amszterdami nevezetes ablakból emelt ki, de végül is megijedt tőle, illetve saját magától ijedt meg, akit a fekete asszonyban föltalált, és még más lakók is adódtak, megoldások, melyek több mint ideiglenesnek mutatkoztak, de miért? Ennek oka nem édesapám szertelen és nyugtalan és állhatatlan szellemében keresendő, hanem abban a sokáig tudomásul nem vett vonzódásában, mely őt mondott lakáshoz fűzte. A bírvágy. És valóban, amint az utolsó nőnek, egy négygyerekes angol újságírónak kitette a szűrét, azonnal egymásra találtak, ő meg a lakás. Szellemiség, érzékiség, gondolatiság és személyesség. A tér nagyvonalúsága. Aki itt belépsz, hagyj föl minden reménytelenséggel – *no* persze nem ilyen laposan és szellemesen. A tér dráma is. Gazdag és kietlen. Üres is. Szomorú is. De mindig: tevőleges, alkotó (aktív, konstruktív). Mozgékony. Azt a látszatot és reményt kelti, mintha közöd volna ehhez a lakáshoz! Mintha a mondottak, a dráma, a gazdagság etc., rád is vonatkoznék. Belépsz a lakásba, és máris tehetségesebb vagy. Gondolataid is ennek megfelelőek, ennek megfelelően keringenek. Ez nem a művészet temploma és 277nem is a megszentelt személyiség. Ennél vadabb, hisztérikusabb, valódibb, önzőbb. Ha nem vigyázol, bekebelez. Édesapám! Amikor édesapám

az egész képtárat az országnak adományozta, inkább muszból, mint tiszta hazafiúságból, akkor meg kellett válnia ettől a palotácskától is. Hát ez bizony nehéz válás volt. Az évek eltakarták, ezért nem gondolt az évek során fölhalmozódott rengeteg tárgyra. Minden a helyén volt, így föl sem tűnt. Most azonban megszűnt a hely, s maradt a halmozódás, a paraszttálaktól a Megyik-rajzokig, az augsburgi ezüst cigarettatartótól a pezsgőkeverő-állványkáig. Lett volna vevő, egy cég, átalányár, de édesapám rövid hezitálás után mégse adta. Viszont összepakolni egyedül – még a közelében sem! Megérkezett hát a maintenau-i hercegné, a szurinámi kéjnő, az angol újságíró: pakolni. Nem volt valami nagy hangulat több okból sem. Édesapámnak március 28-án kellett elhagynia a lakást (javítás: május 5-én), és csupán az utolsó pillanatban jutott eszébe, hogy ez atyja halálának napja. A költözés az én ajándékom neki vagy az övé nekem? A szurinámi kéjnő, aki ugyan hivatását már régen föladta, ám kéjnőnek kéjnő maradt, bölcs öregasszony, nagymama, csúfondárosan édesapámra nézett, elégedetten, ahogy a szeretkezések után, és így szólt: vagy nem ajándék. Így ismerkedtek **.**

*291.***A** magyarok – és édesapám az, magyar – olyanok, mint a norvégok, februárban már nagyon vágyakoznak a fény, a meleg után, és félnek a hidegtől (riadtak), és bánatos verseket citálnak. És hideg és hó és halál, például, miközben igencsak búsítják magukat. Édesapám februárban hallgat. Viszont márciusban, mikor megjön a tavaszi fény, mely lazacszínű és üres, kajánul vigyorog, mint aki túljárt valaki eszén. Már nincs hó, kurjant diadallal, csak halál **!**

*292.***A** z, hogy édesapám fiának, ellentétben barátjával, Zipperrel, volt apja, édesapám, különös tekintélyt kölcsönzött neki, mintha papagája vagy bernáthegyije volna. Proccolt is apámmal, 278hogy az ezt vette neki, azt tiltotta meg, vagy hogy a papám személyesen fog beszélni az igazgatóval, és házitanítót fog alkalmazni. Édesapámról nyomasztó, ám szolgálatkész kép rajzolódott. Zipper olykor

találkozott vele, és apám, figyelmetlenségében, úgy beszélt vele, miként a fiával. Gombolkozz be, öregem, északnyugati szél fúj, megfázol. Mutasd a kezed, hisz ez vérzik, gyere, tetetünk rá valamit a gyógyszertárban. Tudsz úszni? Egy fiatalembernek kell úszni tudni. Aztán mintegy vissza kellett adnia édesapámat, mint ahogy a kölcsönkért Robinsont is. Időnként hármasban is mászkáltak. Édesapám komolyan vette az időt (azt a kurva időt). Volt egy grandiózus fedeles órája, az óralap lila emaille, a fekete római számoknak arany a szélük, halk ezüstcsöngettyű jelezte a múló negyed, fél és egész órákat. Vaknak, látónak egyaránt megteszi. A perceket, tréfált apám, azt persze úgy kell hozzágondolnia. Nevetett, gondolt percek! Órásmestert még nem látott! Negyven éve jár megállás nélkül éjjel-nappal. Monte-Carlóban került hozzám igen sajátos körülmények közt. Édesapám fia és Zipper összenéztek, igen sajátos körülmények! Külsőleg akár bárki más, fekete kalap, elefántcsont fejű bot: de ez az apa Monte-Carlóban, igen sajátos körülmények közt… Ha édesapámnak fájt a feje, hagymát evett, nyílt sebre pókhálót tett, és köszvényét víztaposással gyógyította **.**

293. **M**ilyen egy júniusi nap Stockholmban (Svédország)? Egy júniusi nap Stockholmban – édesapám szerint –: reggel még tél, délben tavasz, délután nyár: megváltozik az ország (Svédország): vetkőzni kezdenek a nők (édesanyám satöbbi) **.**

294. **É**desapám fia – akkor, konkrétan – nem volt különösképp csúfondáros, kicsit tréfálkozott, min is?, hogy az íztelen torta minden bizonnyal diabetikus, ily módon csakis arra volna jó, hogy édesapám (ki szigorú diétára volt fogva) egyék belőle, satöbbi, figyelmetlenül, súlytalanul. Édesapám már öreg volt és gyönge. Evett és mosolygott. Odasúgta egyik unokájának, egyik fülemen be, a másikon ki. Édesapám fia kedvesen lecsapott rá, a torta? Ekkor édesapám indulatosan fölugrott, a szék hátrazuhant, lesöpörte maga elől a tortát, hab és csokoládé fröccsent, és eltorzult arccal csépelni kezdte édesapám fiát, te!, te!, lihegte, te!, aláváló! Édesapám fia

nem védekezett, csak állt és azt hazudta magának, hogy nem ért semmit, nem értem, nem értem. Az öregember zokogva ütötte tovább. Ez tegnap volt .

280

295. **É**desapám nem volt se herceg, se gróf, gazdag is csak módjával, mégis a legnagyobb úr, akivel a fia az életében találkozott. A háború vége felé a család hetekig bujkált, végül is önmaga elől, gyakorlatilag csupán az oroszok meg a németek elől, ami azonban végtére mégiscsak olyasmit jelentett, mintha a világból akarnának kimenekülni, a Holdba vagy az Esthajnalcsillagra. Dél-Burgenlandban kötöttek ki. Apám akkor a leghatározottabban, egyszersmind a legtermészetesebben benyitott az első parasztházba, ahol épp ebédhez készülődtek, az ember az asztalnál, az asszony a sparhertnál. Apám köszönés helyett, katonás halksággal így szólt. Welches Regiment. A paraszt fölugrott, kezét combjához szorította, állát fölszegte, tekintetét valahová apám feje fölé vetette, a senki földjére, melde gehorsamst, Kaiserjäger Mödling. Apám bólintott, az asztalhoz lépett, a házigazda elrántotta a saját székét, bocsánat, még meleg a fenekemtől, bocsánat, és egy másikat húzott oda. Édesapám leült. Egyedül megebédelt. A két család, a parasztté és az övé, várt. Szívükben ugyanaz a két érzés vert tanyát (helyezkedett el): a respektus, a gyűlölet .

296. **V**olt egy daluk, suttogta édesanyám szomorúan, és bánatos hangja olyan ellentétben állt azzal, amit mondott, hogy mindig visszacseng a hangja, Gizi az asztalon táncolt a poharak közt, apám tapsolt neki, és azt énekelte: Ó, Amanda, mért vagy kurva, mikor nem vagy rászorulva. Tessék?, kérdezte apám elbűvölten. Igen, rebegte anyám. Itt édesapám teljes neve következik, a tér 281dét csapkodta, fulladozott, aki valaha életében csak egyszer is látta Gizella nagynénémet, örök feketében, Zita királynétől kapott, a Zita királyné kalapjához hasonlító fejfedőjén egy koszlott madárfejjel,

horgolt cérnaszatyrokban titokzatos tárgyakat cipelve, igazán mindent asszociált hozzá, csak azt az egyet nem: kurva. És mit felelt?, pukkadozott apám a nevetéstől. Nagy botrány volt? Beszéljen! Ezt sem lett volna szabad elmondanom. Maguk mindent kicsúfolnak. Gizi ilyenkor választ énekelt. Azt dalolta: Azért vagyok olyan kurva, mert biz' rá vagyok szorulva. Ez nem nevetnivaló. Édesapám majdnem rosszul lett, annyira kacagott. (Az Isten áldjon meg, mondta máskor édesanyám, de borzasztó, hogy nem bírod megérteni. Játszottak.)

297. Édesapámnak mint amatőr fényképésznek pályafutása csúcsa az volt, midőn vásárolt egy önkioldót. Fényképezőként addig ki volt zárva a családi portrékból, csupán az árnyéka csúszott rá egyik-másik képre. Úgy remélte, az önkioldóval most már ő is képben lesz. Ez bonyolultabbnak bizonyult. Az önkioldó glicerinpumpával működött, amely igen hőérzékeny volt. Apám tehát föltette a kamerát a statívra, minket, édesanyámat, öcséimet úgy állított be, hogy majd ő is csatlakozhasson hozzánk, lenyomta az önkioldót, és szaladt a helyére. Boldog várakozással bámult a család a lencsébe. A madarak csiviteltek. Szellő járt a lombok közt. Hangya mászott édesapám fiának lábaszárán. A kamera hallgatott. Az öcsém rítt, mert szúnyog ment a szemébe. A keserves várakozásban édesanyám azt kérdezte, nem lehetséges-e, hogy a keserves várakozásban esetleg eleresztettük a fülünk mellett az ominózus *klikk*et. Édesapám fiának teste szétmállani látszott a végtelen viszketésben. A madarak csiviteltek. Szellő járt a lombok közt. Apám is elvesztette a türelmét, elindult a kamera felé, de ahogy megmozdult, rászólt a kamera, *klikk.* A felvételen később csakis a papa látszott, család nuku. A második kísérlet alkalmával, melynek előkészületei semmivel sem voltak kevésbé ünnepélyesek, édesapám fiát ellenállhatatlan nevetőgörcs fogta el, így elhallották a *klikk*et, csak álltak ott 282hosszú percekig, minek. A harmadik és negyedik kísérletre sem sikerült édesapámnak családját és magát természetes, fesztelen egységként közös képbe foglalnia. Soha nem lehetett tudni, mikor *klikk,* mindig mint derült égből a ménkű.

Ötödjére a család fölfedezte, hogy a család egy hangyabolyon áll. A madarak csiviteltek. Szellő járt a lombok közt. Közben az önkioldó bemelegedett, és annyira fölgyorsult, hogy édesapám minden egyes alkalommal vad szökkenésekkel iparkodott felénk. Kisvártatva azután már nem is bírta a *klikk* előtt elérni a családját; klikk interruptus. Az előhívott fölvételek azután groteszk gabalyodásban mutatták a családot, amely kuszában túlszárnyalta a Laokoón-csoportot is. Ezek nem családi képek voltak már, hanem a káoszéi. Erre föl édesapám újra a tájfényképészet felé fordult; édesapám fia kicsit megszenvedte, hogy édesapámnak soha nem sikerült az ő valódi arcát egy képen megmutatni, rögzíteni. El vagyok mosódva.

298. Édesapám két-háromszor is erkölcsösebb volt az országátlagnál, ami az ország mai állapotát, a több évtizednyi ateista mételyt tekintve nem nagy ügy, de hát itt élünk, ezek a mércéink, és a két-három az két-három, például úgy szidta Zola Emilt, mint a bokrot (a hangsúlyt az első szótagra helyezve, Zóla), különösen a Mouret abbé vétkére indult be, ám halála (nem a Zoláé, nem az abbéé, de bizony az édesapámé) után kiderült, hogy egy szudétanémet leánnyal, balkézről, nemzett egy fiút, akinek a családjával jelenleg is szívélyes lábon állunk, nyilván nem édesapám intenciói szerint. Viszont ha zongorához ült, a két-három dacára pajzán dalokat énekelgetett, az Egy szűz imáját és az Egy tartalékos álmát (édesapám). És még volt az Egelanda halt euk zamm (Egerländer haltet zusammen) is.

299. Jó, hát olykor, kétségtelenül, mint a disznó, berúgott édesapám, tört-zúzott, kijött a brutálisa, a testi fölénye, egy apa az nagyon tud magasodni, bajunk is eshetett volna, de hogy apa, [283]Vater, ez a patriarchális, ez soha nem volt benne, ezt a tekintélyt nem bírta és nem is akarta bírni. Mindenben anyám döntött, pénzt apámnak tőle kellett kérnie – cappuccinóra –, és anyám bosszúból hosszan billegette a választ, ad, nem ad, visszaszadizmusozta. Furcsa. A gyerekeinek a születésnapját

mindenki tudja, ő nem tudta; igaz, a sajátját sem. Egészen el volt képedve, amikor a legidősebb fia harminc lett, hogy ez a fia harmincadik születésnapja, húsz vagy negyven is lehetett volna. Ándungja nem volt semmiről – ezen el lehetett szórakozni. Tekintélyt mint ismert s kiváló vadász szerzett. Ha a Rothschild báró megjött Párizsból, apámat hívatta kísérőnek a zergevadászatra, és ha Bécsben versenyló-komplikáció adódott, apámért küldettek – ezeket élveztük. Azt helyesen tette, hogy hagyta elsorvadni a praxist, csak végszükségben volt hajlandó hivatását gyakorolni. Nyugtatta, vigasztalta a parasztokat, nyugi, ez magától is meg fog gyógyulni, be kell csak fáslizni vagy *tisztességesen*kiéheztetni, nyugi, menni fog ez, nem kell ide állatorvos. Semmit nem adminisztrált, nem is lett volna hova; ha segített, akkor se kért pénzt, a kocsmába rendelte őket, rendben, hozhatsz pár tojást. A számlákat azután édesanyámnak kellett kifizetnie. Mindez nekünk imponált, a rokonság többnyire vitte valamire, mi többnyire ínségben éltünk. Számunkra azonban mindez érdekes volt, sőt kellemes is. Édesapám semmiféle renddel vagy kötelezettséggel nem törődött, szemlére volt beosztva, délig az ágyban hevert. A hentesek tudták. Nekünk meg azt kellett mondani, hogy már rég úton van. Bementünk a szobájába, lehúztuk róla a dunyhát, hogy jöjjék már, vár a bécsi szállítmány. Az elején az ilyesmi roppant kínos volt. Ha szólt a telefon, le kellett tagadnunk, de ő hirtelen szeszéllyel egyszer csak kivette a kezünkből a kagylót. Rettenetes volt az ilyesmi és nevettünk. Van egy lista a szemétségeiről, masszív gyermeki panaszáradat, amit soha nem felejt az ember. Egyszer eltépte a filmszínész-fényképeket. Fölgyújtotta a gyufaskatulya-gyűjteményt. Negyvenvalahány évesen ezt fölhánytorgatni nevetséges, de akkor is. Bombázáskor mindig ő pucolt le elsőnek a légvédelmi pincébe. Például Juliánusz öcsémnek hetedik után pótvizsgáz 284nia kellett latinból, eltörött a keze, egész évben nem tudott jegyzetelni, és kérte a fatert, hogy segítsen, aki tényleg tudott latinul, nemcsak a jägerlatint, de nem segített. És amikor az öcsém hazaérkezett a pótvizsgáról, édesapám bezárkózott vele a nagyszobába, és őrjöngve verni kezdte a kutyakorbáccsal, mi meg dörömböltünk az ajtón, amitől persze még jobban bevadult; hülyeséget csináltunk. A

véraláfutások miatt az öcsém hetekig hosszú ujjú ingben járt, és nem mert uszodába se menni. Szóval akkor tehát apánk kiszámíthatatlan, vagyis ezt is inkább úgy néztük, mint egy természeti katasztrófát. Gyerekkorban a fölháborodáshoz valami belátás is társul, nem is tudni, hogyan, de nincs akkurátusan kicentizve a „bűnös – nem bűnös”. Apám nem lett náci, pedig az állatorvosok könnyen nácik lesznek (biológia, örökléstan), de őt megvédte ez a veleszületett, mondhatni bűnös, sőt bűnözői hajlama, sőt képessége a slamphoz **.**

300. **É**desapám édesapámsága vasárnapra korlátozódott. Háromra ígérte magát. Pontban háromkor édesapám fiai kinéztek az ablakból: a VW ott állt a ház előtt. Sietett, édesapám türelmetlen volt. De soha nem veszekedett, annyit se mondott, hogy hát hol maradtok, nocsak. Négy perc múltán beindította a motort, s gurult tíz métert. További négy perc, további tíz méter. Végül a gyerekek rohanva értek oda; jó napot. Édesapám bólintott, jó napot. Hová megyünk? Sponheim várába, válaszolta apám. Sponheim grófjai őseitek voltak, a fölmenőitek; Második János, Sponheim-Kreuznach grófja volt Walrab von Koppenstein atyja, kinek anyja a várbéli egyik miniszteriális tisztviselő felesége volt, akinek, mivel nem rangbéli volt, fiai csupán bárók lettek; ebbe a várba kirándulunk ma. Évszámokat sorolt még, és sodorgatta a rokoni szálakat egészen a jelenig. Édesapám fiait azonban inkább az érdekelte, ki ülhet édesapám mellett (az anyósülésen), és kinek kell hátra. Folyamatos küzdelem folyt a főülésért, amiben szerepet kapott a fizikai erő, a fürge ész és a jellemtelenség, míg végre azután édesapám fölbődült, hogy elég mán!; a jéghegy csúcsa volt ez a bődülés, és utána pissz se hallatszott. Azt a csendet aki hallotta, nem felejtheti el soha, soha; apanyomok **.**

301. **A** 70-es években előfordult, hogy édesapám legidősebb fia észrevette édesapámat a Váci utcában. Nézte a kirakatokat (édesapám). Aktatáska, szemüveg, fehér ing. Nézelődött. A munkahelyéről jött. Szokása volt végigmenni a Váci utcán. Ha a fia

észrevette őt, be kell vallani, nem minden esetben ment oda hozzá. Nem minden alkalommal köszönt rá. Mit érzett, amikor meglátta? Nem örült neki? Már nem laktak együtt, ritkán találkoztak, örülnie kellett volna, hogy látja. Néha oda-odament hozzá. Ilyenkor pár percet beszélgettek semmiségekről. Mint mikor egy régi tanárunkkal találkozunk, mondjuk, akiről se jót, se rosszat nem mondhatunk, rendes volt velünk, elnéző, alapjában nem tanított rosszul, de jól sem. (Egyetlenegy lényeges kérdés van: meg tud-e az ember bárkit is szeretni itt a földön, élete során? Meg tudja-e szeretni a szüleit, gyerekeit, feleségét, a szomszédját, barátait? Régi tanárát?)

302. **M**ás, édesapám más volt, mint a többi apa. Édesapám gyerekei ezt hamar észrevették, nem voltak buták. Más apa együtt reggelizik a családdal, bevásárol, hivatalba jár, gyárba. Hát ez nem. Ebédtájt bukkant föl a szobájából. Szent hely, belépni kizárólag hívásra, hívás pedig akkor, ha a Varázsló (így hívtuk) fölolvasni kívánt, és akkor kívánt, ha volt ideje, olykor-olykor, „tea után”. Remekül olvasott, Andersen-meséket, Hauffot, a Grimm testvéreket. Később azután abból is olvasott, amelyet ő micsodázott, írózott össze, legalább kiderült, mit is művel délelőttönként. A gyerekeknek nagyon tetszett. Hatással volt rájuk, hogy édesapám olyan szorgalmas. Senki sem kényszerítette, főnöke nem volt, és mégis; láthatóan folyamatosan, minduntalan írnia vagy legalábbis gondolkodnia kellett. Innét adódott a szétszórtsága, a szórakozottsága, a figyelmetlensége. Az íráshoz meg a gondolkodáshoz nyugalom kellett. Csak akkor vadult be, ha ezt megzavarták, különben sose. Rossz jegyek nem zavarták, a gyerekek lustaságát vagy neveletlenségét, hazudozását is csak akkor észlelte, ha édesanyám bemószerolta a gyerekeket. De ezt kizárólag végszükségben tette, tehát ritkán. Édesapám tekintélye éktelen nagy volt, anyámé, mely többször került bevetésre, sem épp kicsi. Ő az apjától örökölte dühösségét, indulatosságát. (Anyai nagyapám 1942-ben halt meg, tüdőgyulladásban, mert az akkor még veszélyes betegségnek számított.)

*303.***É** desapám: krumplicukrot hoz, ceruzát vesz, fiókba tesz, vetít, takar, mond, szarvasbőrrel reszel, érdes kabátokban korán elvonul, madárbüntet, hideg kabátokban idejében behoz, vesz, kimegy, ül, tesz, mond, felidéz, becéz, összevet, leül, bekapcsol, hallgat, halkít, feláll, felgyújt, leül, néz, vet, itat, szól, szid, összehasonlít, megjegyez, aláhúz, bevés, átértékel, kihúz, olvas, újraértékel, fülel, hallgat, bevés, töröl, átvesz, betesz, bezár, töpreng, nevet, idéz, nevet, vesz, bejön, oszt, oszt, letesz, hajít, letesz, kibök, izgul, temet, töpreng, felejt, ceruzát emel, letesz, leír, beszél, hallgat, beszél, beszél, kilép, kiáll, leolt **.**

*304.***É** desapám? Szép férfi, nemes faj, bámulatos, emellett feddhetetlen, kötelességtudó, rendszerető, nem túl széles látókörű, nem különösebben fogékony a művészetek iránt, katolikus, de ezt sem vitte túlzásba. Édesanyám pedig élénk, fogékony, nagy fantáziával megáldott, lusta, élhetetlen, ideges nő volt (de még mennyire), tele sérülésekkel, fóbiákkal és illúziókkal. (A Károlyi családban gyakori volt az elmebaj: rettenetesen féltünk, ha elmentünk a nagymamámhoz, falura: nagy, földszintes házát két részre osztották, az egyikben a nagymamám lakott, a másikban a fia, anyám fivére, gyógyíthatatlan elmebeteg. Az üres szobákat járta éjszaka, különös monológgal igyekezett elnémítani félelmét, ami elképesztő gajdászásba csapott át, s rendszerint embertelen üvöltésben tetőzött; így ment egész éjszaka; magunkba szívtuk az őrületet.) Népes volt a személyzet, a gyere 287kekkel francia nevelőnő foglalkozott, anyám szerepe mindössze arra korlátozódott, hogy utasításokat adjon a szakácsnak, a szobalánynak vagy a kertésznek. Ez természetesen nem zavarta abban, hogy efféléket hajtogasson: „mindenre nekem legyen gondom”, „a munka nemesít”, „a rómaifürdői kert az én kezem munkája”, „szerencsére elég gyakorlatias vagyok”. Szabad pillanataimban szívesen olvasok Spencert és Fichtét, mondta teljesen őszintén, noha e filozófusok munkái felvágatlan lapokkal pompáztak a könyvszekrény alsó

polcain. Az imponált neki, ami nem ő volt. Eszményképe a magas ideálokkal és rendíthetetlen (katolikus) alapelvekkel rendelkező matróna típusa volt, aki kötelességeinek él, családjának szenteli magát. És valami szent naivitással azonosult is azzal, amit annyira csodált! Mi, testvérek, hamar felfedeztük az ebben rejlő ideális lehetőséget a kötekedésre és bosszantásra. A tagadás volt a lényeg, akármit mondott anyánk, kivétel nélkül mindent tagadtunk, eközben – annyi biztos –, különösen a húgommal, hihetetlenül összeszoktunk. Elég volt, ha anyám annyit mondott, süt a nap, a legnagyobb megütközés hangján így feleltünk: már hogy sütne, hiszen szakad az eső! Micsoda mánia ez, hülyeségeket beszélni!, mondotta felháborodottan. Erre egyikünk békítőleg így szólt, jó, mondjuk, nem esik, de akár eshetne is, másikunk meg némi töprengés után hozzátette, vegyük úgy, hogy nem esik, de ha esni kezdene, akkor mégiscsak esne. Sok éven át hűvös iróniával folytattuk vele ezt a játszmát. Nagyon szeretett minket.

305. Édesapámnak derékig ért a búzaszőke szöghaja, éneklő lépteire a farát verte, akár a vietnami nőknek, csak azoké fekete. Olyan volt ez neki, mint II. Józsefnek a kalap, Churchillnek a szivar, John Lennonnak a szemüveg; embléma. Viszont a lakásban állandóan olyan bűz terjengett, mint mikor falun disznót pörzsölnek (régen szalmával, most gázégővel), mert apám nem vágta vagy vágatta a haját, hanem égette. Ezt is, akár a hosszot, a vietnami nőktől leste el. Az égetés egészséges, mert nem töri össze a hajszálcsövességet, így a haj lélegzése zavartalan marad! 288És a haj lélegzése fontos! Egyébként a légyégetés, e szokásosnak mondható gyerekkori állatkínzás is evvel a szaggal jár. Amikor mi az öcsémékkel először égettünk legyet (még a kitelepítésben), döbbenten pillantottunk egymásra. Egyszerre kiáltottuk: Papikánk!

306. Édesapám irdatlan nagy fasz hírében állt, a szó mindent kimerítő, rossz értelmében. Azt is mondták, hogy ammóniákszagú és hogy kelések vannak a hóna aljában, valamint gombás a lábaköze.

A titkárnői röhögtek a háta mögött. Az egyiket rendszeresen invitálta a hétvégi faházunkba, cseh vagyis csehszlovák, de az hallatlanra vette, vagy nem hitt a fülének. Végül egyenesen rákérdezett, mire gondol apám. Apám arra gondolt, hogy megkúrja a nőt, pontosabban, hogy ideje volna már megkúrni, viszonylag egyenesen válaszolt, tennők össze, amink van satöbbi. De hát akkor mért vagyok én itt, kérdezte a titkárnő, ja, mert már akkor kint voltak a faházban, édesapám, a titkárnő és az ő négyesztendős kisfia. Ez engem nem érdekel, mondta édesapám, és megfogta a nő fenekét. Magázódtak. Relaxálj, bazmeg. A nő nem hessegette el apám kezét, noha továbbra sem értette a helyzetet, de addig is elkezdett a gyerekével játszani, avval törődni, ki korát meghazudtoló jártasságot árult el a legkülönbözőbb társasjátékokban. Apám meg is jegyezte, szellemességnek szánva, no de ki nevet a végén. Amikor németül ment, azt mondta, kisöreg, ärgere dich nicht. Mindazonáltal vonakodott beállni játszani, részint nem szerette a társasjátékokat, a Capitalyt kivéve, részint nem ezért jött. Mozgatni kezdte a kezét. Amazok színt választottak, ő meg maga elé képzelte a folytatást, mely inkább tetszett szükségszerűnek, mint izgalmasnak, cipzár, hoppala, meg minden, zihálás, orbitális vágy, magány satöbbik, de aztán megakadt a kisgyerek fürkésző (vigyázó) tekinteténél, mert ugyan nem volt nagy lumen (édesapám), de emlékezett arra a Dosztojevszkij-mondatra a gyerekkel, és megértette, hogy a nő éppen ezért hozta magával a kölköt. De a kezét nem vette el. Ezt meg a nő értette meg. A kisfiú érte el a 289legjobb átlagot. Akkor édesapám mégis fölrakta az „öregedő férfi”-lemezt, hungaroton-bakelit, hogy ő milyen magányos – milyen? – az ő népes családjában, a feleségét kizárólag a gyerekei érdeklik, ő egyszerűen nem tud kihez szólni otthon, nézi a tévét, ez az egyetlen emberi kapcsolata, noha a Duna TV nem jön be, és tudja, kedves Annamária, harminc év házasság után a testek sem beszélnek egymással, nix dajcs, pedig ő nem csinál titkot abból, hogy a test szava még most is, hogy az ember inkább kifelé megy már, mint befelé, zengő szó, Annamária, mert belül ő még fiatal, nem ifjú, de fiatal, s ő még bármire hajlandó bizonyos határok közt és természetesen diszkréten, de avval nem is volna hiba, ez a kis ház

pontosan a hév vonalán fekszik, nem is kéne együtt jönni, ő már csináltatott, íme, egy kulcsot is, csak arra kell ügyelni, hogy fordítva kell betenni, mint szokásos, ez majd később problémát fog okozni, mert megszokják, és a szokatlan lesz a szokásos, tehát majd baj lesz a fordítvával, de ott még nem tartanak, csak még arra kell ügyelni, hogy az utolsó szerelvény ünnepnapon fél tízkor megy, ez fontos, föl is írta, íme, ide a kulcs mellé. Jó előérzeteim vannak, simogatta meg édesapám a hallgatag kisfiú üstökét, illetve amikor németül ment, azt mondta, ich habe ein gutes, ein gutes Gefühl.

307. Édesapám megváltozott. A megváltozott édesapám immár kimutatja az érzelmeit, az ívelőt, a konyulót egyaránt, nem szégyenli azokat, nem búvik páncél mögé, nem rejtegeti a szívdolgokat, hanem immár hiteles, nyílt, melegszívű és előzékeny, nem uralkodni akar a másikon, hanem párbeszédre alapuló, egyenrangú viszonyokban gondolkodik, például a házimunkák megosztása édesanyámra vonatkozóan. Aki viszont még másfél méter magas sincs, amit édesapám, érthetően, megalázónak tart, az ő szellemi és társadalmi helyzete megkívánja a minimum 158-at, impertinencia, üvölti, és arra kéri anyámat, hitelesen, nyíltan, melegszívűen és előzékenyen, hogy lenne szíves nőni egy kicsit. A francba, már megbocsáss. Édesanyám azonban nem változott meg, így nem is tudott megbocsátani.

290

308. Édesapám közvetlenül a háború után, mikor rövid ideig rendőr volt, vett egy fehér lovat, az Imrét, nem volt szó semmiféle lóvásárlásról, egész nap a kocsmában ivott valakivel, és amikor lerészegedett, az sózta rá, nagycsontú, sovány, öreg igavonó volt, és olyan beteg, hogy másnap agyon kellett lőni, Dolynában repített golyót a fejébe a szolgálati fegyverével, a konyhakertünk végében, nem messze Murányiék házától, nem akart tovább menni, akárhogy rángatta a kötőfékét, ott végleg megállt, és megadóan lehajtotta a fejét; ez a ló aztán jelképpé vált, anyám egész életében emlegette,

mint apám könnyelműségének és rászedhetőségének megcáfolhatatlan bizonyítékát .

309. **H** a édesanyám távol volt édesapámtól, édesapám csak édesanyámra tudott gondolni. Minél elérhetetlenebb volt a mamám, annál inkább betöltötte édesapám szerelmes szívét. Édesanyám hiánya pontosabban rajzolta meg édesanyám alakját, mint a jelenléte. Ekkor ráébredt apám, hogy anyám nélkül ő egy nulla, egy lét-krüpli, a hétköznapok halottja, ekkor ráébredt apám, mi mindent köszönhet anyámnak, köszönöm, ráébredt, fölfogta, megértette, magáévá tette annak az elemi szükségszerűségét, hogy ők ketten, ketten együtt satöbbi. Édesapám tehát valamiféle pulzálásban látta az élet, az élés optimumát, közel, távol, közel lenni, távol lenni, lenni lenni. A muter azonban soha nem hagyta apámat egyedül, nem tágított mellőle, az volt a fölfogása, hogy édesapámat elemi szükségszerűség fűzi hozzája, az volt a fölfogása, hogy neki, akár áldozatképp is, de testközelben kell maradnia, szó szerint a test közelében is, mert édesapám láthatóan szívesen hagyatkozik a testre, a test szavára figyel, minden másnál jobban hallgat annak tanácsaira, néha úgy érzi (édesanyám), ketten is ellenőrzik, apám és az apám teste, olykor mintha csapdát állítanának: ahogy könyörögni kezd, alázatosan, a sírás határán, hogy tenne anyám eleget bizonyos, egyáltalán nem magától értődő kéréseknek, melyeknek azután ő, anyám kicsiny vonakodás után eleget is tesz, de már hiába, mert édesapám attól kezdve csak erről a kis vonakodásról hajlandó beszélni, eszmét cserélni, erről mint árulásról, vereségről, megaláztatásról, hát nem ébredt rá anyám, hogy ez neki mennyire fontos, egy elemi szükségszerűség, melyért ama pillanatban mindent odaadott volna, mindenét, az életét, az üdvösségét, kockára tette volna az üdvösségét is akár, és anyám mégis vonakodott, de hát miért?, ez fölfoghatatlan, már csak tisztán önérdekből meg kellett volna tennie, magyarán mért nem parancsolta ezt az ő, anyám teste, de édesanyámnak nem parancsolt semmit a teste, ő parancsolt a testének, az volt a fölfogása, hogy az ő élete az édesapámé, neki áldozza, bár az az

érzése, hogy apám ezt nem fogta föl, nem értette meg, nem tette magáévá, nem ébredt rá, mindenesetre viselkedése nélkülözi a hála színeit. Édesapám hiánya betöltötte a világmindenséget. Apám ezt hívta hálának.

310. **É**desapám, édesanyám és édesapám vagy édesanyám szeretője, a Tomi, egy kiállhatatlan buzi, akinek be nem állt a szája, fecsegett, akár egy tudálékos gimnazista vagy New York-i tojásfejű, hol a kultúra fundamentumáról, hol a pénzről, konkrétan egy konkrét öröklésről, hol a pincér cuki (!) ingéről, így hárman együtt vacsoráztak. Legyek (diptera) jöttek. Ez a Tomi idegesen hessegette el őket magától, finnyásan, undorodva. Ekkor egy légy, név nem számít, édesanyámra szállt rá. Ott pihent a karján, a felsőkarján, közel a hónalj titkos setétjéhez. Mondd, szívem, fordult Tomi negédesen édesanyámhoz, mit gondolsz, ez – és a valóban elégedetten lüktető légyre mutatott –, vajon ez a te női kipárolgásod miatt van? Anyám nem kapott levegőt ekkora pofátlanság halltán. Édesapám is érezte, hogy ez túlzás. Hogy így a házaspár – mintegy együtt – elhallgatott s csak a legyek zümmögtek, a Tomi magára maradt. Hideg reszketés. Majd egyszer csak fölvihogott, ah, kiáltotta, bús valaggal nem lehet vidámat finogni, azzal – mindegy.

311. **V**olt ez a Tomi, akit apám szívből szeretett. Az első együtt (értsd: egy ágyban) töltött éjszaka után elvileg dühtől remegő 292hangon, gyakorlatilag idegesen, de saját röhejességétől mindenképp fékezetten így szólt édesapám: Mindegy, hogy mekkora, lehet tőlem lyukas is vagy sőt kicsi, de ragaszkodom ahhoz, hogy szerződésben rögzítsük a külön takaróhoz való jogomat, külön takaró nélkül soha, érted, so-ha többé nem alszom veled együtt. Ez a Tomi megsértődött, de hát, ha szóltál volna… Ha! És ezen felül még nyomsz ki az ágy széle felé, egy huszonkét, írd és mondd, huszonkettő centiméteres sávba lettem újra meg újra kényszerítve, és kérdezem, mért éppen huszonkettő, tán ez valami irodalmi utalás, Catch 22, vagy micsoda? Ez a Tomi az ég felé

forgatta a szemeit, beh szerencse, hogy nem én vagyok a feleséged. Ó, kisfaszom, ha tudnád, milyen végtelenül messze vagy ettől, gondolta édesapám hirtelen gyűlölettel. (Nyilván lelkifurdalása volt.) Ez épp huszonkét éve történt, ha-ha ▪

312. Édesapám élete végéig képes volt elpirulni. Anyám ettől a falnak ment, hipokrita disznó!, de nem volt igaza. Édesapám szeretett nevetni. Ha már nem tudott mit mondani vagy nem volt mit, hirtelen fölnevetett, akár egy kamasz, vállvonás és bocsánatkérés helyett. Máskor egész érvelést pótolt a hirtelen nevetés. A szakszervezetnek kellett fénykép, álltak sorban, mintha az üzemi orvosnál. Ne nevessen, kérem, mondta a fiatal, blazírt fényképésznő, mire apám azonnal elnevette magát és azonnal el is pirult. A fiatal nő várt. Nézzen koncentráltan a kamerába! Ezt nekem még soha nem mondták, mondta apám kedvesen. A fiatal nő várt. Édesapám megszégyenülten meredt az objektívbe, kereste a nő arcát a gép mögött, hol vagy, te szemét, hergelte magát, majd koncentrálok én neked, hogy arról kódulsz, széjjelnézlek, hülye liba, atomjaidra nézlek, átnézlek, porrá nézlek. Kész vagyunk, bólintott a fotósnő fáradtan, és ellépett a gép mögül. Édesapám lesütötte a szemét. Hipokrita disznó, mondta a fotósnő. Így ▪

313. Egy szép, csöndesen virágos nap édesanyám megvallotta, hogy péniszirigy. Így ismerkedtek össze édesapámmal. Mindeközben édesanyám nem hagyott föl a szobabiciklizéssel. Azt te tudtad, hogy tíz kilométernyi őrült biciklizés, de úgy értsd, hogy úszom az izzadságban, az kábé százötven kalória? Nem, felelte édesapám, majd kis gondolkodás múltán azt kérdezte, hogy mennyi is a mennyi, a százötven kalória. Egy kefir. Értem, egy kefir. Amikor tehát a mamám fészkelődni kezdett a biciklin, édesapám lett irigy, és irigyen azt mondotta: Most megy a kefir, és kis szünet után: le. Most megy a kefir, szün, le. A mamám ettől – a szüntől? a letől? a kefirtől? és miért? – fölvidult. A kefirt egyikőjük se állta, ez összekötötte őket (és az irigységüket) ▪

314. **É** desanyám (állítólag) beleszeretett a leendő férjébe, egy tüneményes perzsa filológusba, aki itt tanított az Eötvösön, nemzetközi csereegyezmény, és egyik napról a másikra, keddről szerdára, még csak nem is hétvégén, elhagyta édesapámat. Ezt még értette (édesapám), érthetőnek találta, hogy egy nő úgymond biztonságra, állandóságra vágyik, satöbbi, de azt már nem fogta föl, hogy vége köztük mindennek. A véget meg a mindent nem értette, azt, hogy a vége vége, a minden meg minden. Amikor tehát évek múltán egy fogadáson összefutott a mamámmal, hevesebben kezdett el dobogni a szíve, kereste anyám tekintetét, de nem találta. Végül nem bírta tovább, hátulról odalépett anyámhoz, és, mintegy jelzésül, megérintette a vállát. A semmi kis hétköznapi mozdulatból ordított a bensőségesség. Anyám ingerülten féloldalt csapta a fejét, akár egy ló, ha megrántják a zablát, hát jó napot, lehelte apám boldogan, és elvörösödött az emlékektől. Anyám biccentve fogadta a köszönést, majd visszafordult a társasághoz. Egyszerűen lerázta magáról a papámat, alig megvetően, alig ingerülten, alig undorodva, mint aki alig tudja, kiről van szó, ki is ez a kellemetlenség, ez a tapintatlanság. Apám nem hitt a szemének, dohogott, méltatlankodott, jó, hogy vége, de ami volt, az volt… Részint meg akarta volna ütni a mamámat, részint nem akart neki fájdalmat okozni. Szóval ilyen a vége? Hogy a vége után ennyire nincsen semmi? Hogy a mindenen kívül valóban nincsen semmi? Semmi semmi? Ez nem felelt meg apám alkatának. Ő soha semmit nem akart abbahagyni. Vagy abbahagyni még csak igen, de nem megszakítani. Így küzdött az elmúlás ellen. Most jobb híján s kajánul a szeretkezéseikre gondolt, hogy forrt a combja, remegett a szája széle, magából kikelten szinte harapta a levegőt, mintha fulladozna… szemét le-lehunyja, s közben a hasát, ölét simítja, simogatja, masszírozza, mintha kívülről akarná megmarkolni azt, ami belül van; mintha víz alól bukkanna föl. Édesapám soha senkivel nem érezte olyan nyugodtan férfinak magát, mint vele (édesanyámmal). Öregkorában ezt mondta: Anyád léte nem bebizonyítható, de erkölcsi kötelességem hinni benne **.**

*315.*L evegőt nem kapott, úgy megijedt (édesapám). Barkochbáztak, s anyám úgy haladt, mint kés a vajban, egy lépésre volt a megoldástól, amikor apám közbelépett. A bánatba, szuszogott, nem elég, hogy szebb vagy, okosabb, ja igen, erősebb is – birkózás közben anyám simán összecsomagolta az öreget, visszahajtogatta a lábát a füléhez, az orrát pedig belenyomta a köldökébe, megetetem veled a szemüveget, kis kobra stb. –, most akkor még az is kiderülhet, hogy… Anyám a játékról megfeledkezve kacarászott. Ne, ne, ne csináld, ezt szándékosan csinálod! Hát igen, de hát bajban vagyok, mórikálta magát apám, úgyhogy: ó combjaid, e nemes márványtömbök…! Ne! ne!, sikongott a muter, mintha csiklandoznák, ne, szerelmesen nem lehet gondolkodni! Na végre, hülye liba, gondolta magában apám **.**

*316.*É desapám a halálos ágyán szundított. Már behordták az ölnyi vastag gyertyákat, e combvastagságú méteres tornyokat, a püspökség ajándéka, az adott esetben természetes rokoni figyelmesség. Minden vörösbe volt öltöztetve, tiszta selyembe és aranyozott posztóba. A történelem ízét-zamatát adják az efféle részletek. Édesapám megint zavaros volt, lelke ismét megmentésre szorult. A földi lét végpontja sötét színben komorlott fel. A nagy kaszás nem kegyelmez senkinek. Apám bolyongva da 295nászott, ti, szép levendulák és rózsák, mályvák, nagyok és kicsik, büszke kardliliomok, fodros bazsalikomok, ti, zsenge violák, értetek is jön nemsokára. Vigyázz hát, szép virág! Majd megkérte fiát, ekkor meg amakkor keltse; az megígérte. A fiú rajongott édesapámért. Midőn eljött az idő, besurrant hozzá, a gyertyák meg a halálos ágy miatt egy futó pillanatra azt képzelte, ő a halál, Möszjő Halál, majd gyöngéden rázogatva fölébresztette. Édesapám azonmód, akár a tenger egy vad, tarajos hulláma, kicsapott a takaró alól, éktelen frászt keverve le a fiának. Ugyan hallott róla, de nem hitte, hogy ténylegesen van ilyen, édesapám fia csillagokat látott, rendben sorban: Nagy Medve, Esthajnal satöbbi. Tíz évvel később – hol volt

édesapám akkor már! – megkérdezte, de hát mért. Bocsáss meg, öregem, nevetgélt a papám, de olyan arcátlan kéjjel ébresztgettél. Édesapám fia megértette, mire gondolt édesapám. Emlékezni már nem emlékezett a kéjre, de kizártnak nem tarthatta. Möszjő Halál, mi?! Durr egy csengő frász **.**

317. Édesapám hallgatott. Az édesapja kiment az időből. Még egy hete sincsen, és nagyon nehéz. Annyit „gyakorlatozott”, azt hitte, föl van rá készülve. Édesapám nagyon szerette az édesapját, szüksége volt rá, hogy ott legyen valahol, ha messzi is, tudni, hogy van, még ha a telefonozások több mint ügyefogyottak voltak is. Bár éppenséggel a személyes találkozások is hosszú hallgatásokat és nem kevés leleményességet igényeltek. Eleinte édesapám kiborult, hogy konverzációik mintegy 70-75 százaléka abból állt, hogy az apja részletezőn, érezhető elkötelezettséggel és lelkesültséggel – melyet soha, semmikor, de tényleg soha, semmikor máskor nem lehetett tapasztalni – beszámolt a barátnéja lakásán eszközlendő javításokról, különös tekintettel a fürdőszoba fortélyaira, a mesteremberek várható (!) megbízhatatlanságára, ami majd a vízszintező álnok kezelésében öltene főként testet, ha a Gräfin nem volna résen, nem volna minden hájjal megkenve – nocsak –, és nem tudná, hogy alátették a kisujjukat (a kőművesek a vízszintező alá), de a Gräfin csak felmutatja majd a kisujját, és azok szégyenkezve meghátrálnak majd. Édesapám próbálkozott témákkal is, politika, kül, bel, gazdaság, kultúra, irodalom és a többi, hogy akkor arról, ha már személyesről nem, se őróla, se őróla, de akkor legalább szerette volna apja érdes okosságát, kurióz tudását kihasználni vagy bemozgatni, természetesen egy efféle eszmecserével éppen a személyességet csempésznék vissza az ablakon, melyet oly szenvtelenül kivágtak az ajtón. De nem. *Olyan fokon untatta az apját, hogy abba bele kellett pirulnia.* És akkor egyszer csak, akár egy új bekezdés, fölfedezte, meglátta apját mint egyszeri, egyedi tárgyat, mint testet, mint sajátos sejtépítményt, mint nie da gewesent, mint a teremtés megismételhetetlen teremtését, mint ilyen csodáját, melyhez hasonló egyszerűen *nincsen,* nincsen

sehol, se a Földön, se a Holdon, de még a mennyországban sem. És elkezdte nézni az apját, módszeresen a feje tetejétől a talpáig, sorban minden egyes elemet, a hajszálakat külön, a szőrszálakat külön, majd az összhatást, a hajzat, a szőrzet, ezeket hasonlítgatta régebbi képekkel, fotókkal, emlékekkel, következett az egyes elemek egymáshoz való viszonyának vizslatása, immár a mozgások, az arc ezernyi fintora, és egyre erősebben az emlékezés, a gyerekkori történetek, a vasútállomás, a búcsú, a ringlispíl, „a pofacsont mozgása”, így azután tömérdek kép állt a rendelkezésére apjának. De nemcsak a találkozásaikkor nézte, hanem olykor megleste titokban, ahogy fáradtan, gyöngén, ahogy maga a fény, állt a márciusi napon, vagy ahogy suttogva telefonált a Gräfinnek, kezében egy narancsszínű műanyag sporttáska, amely lehetetlenségében is illett hozzá, nézte, nézte, és nem tudott betelni vele, mindig talált valami újat rajta, a borotválkozást például, vagy egyszerűen a háttér volt más, amitől más jutott az eszébe, és így lett más az, amit látott: az édesapja. Édesanyám fuldokolt a féltékenységtől, hisztériázott, kárált, kiabált, karmolt is. De édesapámat kizárólag az édesapja érdekelte. Ült a lábainál és nézte. Számolgatta az időt, hogyha most még volna, mert annyi azért kéne, úgy 30 év, akkor volna az apja 108 esztendős, az azért már volna egy futó benyomás. Volna. Hogy eddig mivel töltöttem az 297időm? Újra örült az édesapjának. Akinek kicsit terhes lett ez az egész. Panaszkodott a gyerekeinek apámra. Kicsit őrült a testvéretek, nemde **?**

318. **M**eghalt a nagyapám. Édesapám bepánikolt. Úgy érezte, elkezdődött a visszaszámlálás, tíz, kilenc, nyolc vagy egymillió-tíz, egymillió-kilenc, mindegy, valahol koppannak a számok – apropó koppanás, valahol olvasott egy definíciót a végtelenre: hogy van egy Gellért-hegy nagyságú sziklatömb, és egy kicsi madár minden száz vagy ezer évben odaszáll, és megérinti, finoman, a csőrével a sziklát, és amikor így elkopik a szikla, az volna egy másodperc az öröklétből, és ugyan világos, hogy ez messze nem a végtelen, csak nagyon-nagyon sok, mégis azt gondolta, megértette, mi a végtelen:

valami iszonyatosan *más* –, és az, hogy mindig is koppantak, hét, hat, nem enyhíti a dolgot: egyedül maradt, ő következik. Fölfogta, gőgösség az időn gúnyolódni, mert az idő a gúnyt is utoléri, és hirtelen „fémes íze lesz, mint az ezüst kiskanálnak az első acélhíd után”. Álmodott is, hogy ő az apja. Ez úgy derült ki, hogy szólt az apjának, és az nem válaszolt. Hát persze! Hisz az ő, ő a Papi, ő, ő! Most meg… Még egy hete sincsen, és nagyon nehéz. Egyrészt ez a pánik, másrészt nagyon szerette satöbbi. Nekem már lejárt az időm, figyelmeztette már a nyáron apámat nagyapa. De más az, amikor megtörténik. Mikor édesapám megtudta, hogy nagyapa nagybeteg, rögtön elindult, de mire odaért, az apja nem tudott már beszélni, de azért édesapám egy hétig ott volt mellette. Ült, nézte az apját, nézte a sejtjeit. Nagyapám azt írta egy papírra: „Olyan repedezett porcelánkék lett a szemed az időtől, és nekem ne mondja senki, hogy ez a biológiai öregedéstől van. Anyád is kommentálta a dolgot, hogy Miklóskámnak már semmit nem lehet mondani, különösen nem a munkájáról, olyan megtört szeme van.” Édesapám felnőtt lett, amolyan elkallódott entellektüel. Nem egy különösebben sikerült élet. Kifelé azért fenn kell tartani a látszatot, mindenki ezt teszi, azután is, hogy elveszti azt a mélyen fekvő, biztos tudást, hogy örökké fiatal marad és halhatatlan. Ezért most vállalatot alapított, Tatr GmbH, van egy kis fürge csapata, három frissen kikelt mérnöktojás, ebből próbál aztán egy nagyobb fürge csapatot csinálni, bár a lelke mélyén tudja, hogy a nagyobb csapat általában kevésbé fürge. És mégis, ki tudja **.**

319. **F** iacskám, kérte édesapámat az édesapja, beszélgessünk egy kicsit. Miről? Nagyapám derűsen vállat vont. Amire apám vont vállat, ugyanavval a „huppanós” mozdulattal – ah, az örökség! –, csak ingerülten. Elhárította a beszélgetést, mondván, sok a dolga. Tizenöt éves volt, akkor sok a dolog. Apja akkor már kicsi volt és gyönge. Szép, nyugodt, fennkölt és gyönge. Ült a kertben. Akkora volt, akár egy körte. Zörögtek a darazsak. Húsz esztendővel később egy már nem fiatal, szakmájával fölhagyott, dunavarsányi kurva, szirti kurva, a nagymamám, az egyik kései emlékezésrohamában

megölelte apámat – tán először életében –, hogy az milyen szép és megrendítő volt annakidején, húsz esztendeje, amikor apád megkért, hogy beszélgessetek. Utána eljött hozzám elújságolni, a fiunk volt itt, s egy órát, egy teljes órát beszélgettünk. Én is örültem, kivételesen fizetnie sem kellett. Boldoggá tetted apádat, boldogan halt meg apád, köszönöm, fiacskám .

320. **M**eghalt: édesanyám az édesapám fia születésekor. Apám az ágy szélén ült és zokogott. Meghalt, hát meghalt! Hát elvetted ezt is tőlem, hát elvetted! Rázta az öklét az ég felé, majd a felesége felé rázta az öklét. Aki azt mondta. De a gyerek él! Apám vállat vont. Tőled van a gyerek? Apám vállat vont. A felesége két kézzel rázta. Tőled van? Igen. Biztos? Apám bólintott. Esküdj. Megesküdött. Akkor a felesége azt mondta. Fölnevelem, két testvére van már. Meghaltak: síbalesetben, ők, apám felesége meg a két testvérem. Édesapám nem bírt konkrétum nélkül élni, sebtiben elvett egy kis franciát. Aki azonban hét hónap múlva továbbállt egy kávékereskedővel, bizonyos Baldassare 299Cucculival, akinek szőke szakálla és egy Alfa Romeója volt, utóbbi hozomra, meg feleség négy gyerekkel Torinóban. Meghalt: öt évre rá, repülőszerencsétlenségben, édesapám. Mama .

321. **A** végét járja, írták, ezért édesapám fia leutazott apámhoz, hogy még egyszer láthassa apámat. Ez augusztusban kellett legyen. Kiültek a kertbe, nézték az előttük fekvő Nocsak-völgyet. Apám az öreg „kosárszék”-ben, térdén plédtakaró. Sápatag aggastyánkeze, melyet vastag, kék, kidudorodó erek hálóztak, egész idő alatt egy vesszőszerűséggel játszott, mely félig levált a karfából. Láthatóan összekeverte a fiát valamelyik öccsével vagy ifjúkori barátjával, mert mindegyre azt mondta, emlékszel, hogy volt, amikor…, azonban amikre hivatkozott, azok mind a fiú születése előtt estek meg. Ekkor hirtelen édesapám abbahagyta az adomázást és édesapám legidősebb fiához fordult (direkte). Nem helyénvaló a részedről, hogy a könyveidből nem küldtél nekünk. Édesapám fia ott állt

megszégyenülten. Természetesen szánt szándékkal nem küldte a könyveket a családjának, gyerekes bosszúból, ha tetszik, mert hát inkább csak akadályozták a könyvek születését. De nagyvonalúbbnak kellett volna lennie, és főleg édesapámat nem kellett volna ebbe a bosszúba belezagyválnia. Most így gondolja, gondolta. És az utolsó kép, már túl a személyesen: másnap apám fia elutazott. A reggelizőasztalnál vagy a pakolásnál föltűnt, hogy édesapám nincs ott. Megadni a vendégnek a tiszteletet – ismét elfelejtette, hogy a fia van ott –, ehhez ragaszkodván, kiment az öreg a birtok elejébe, hogy ott vegyen búcsút. Fél óra kellett neki a 300-400 méterhez. Amikor a kofferekkel a fia odaért, apám ott állt a botjára támaszkodva az óriásfenyő mellett, melyet még 40 éve ő ültetett, és a régi elmosódott föliratú tábla mellett: MAGÁNTULAJDON. AZ ÁTJÁRÁS TILOS. Fehér haja lobbant. Nagy figyelemmel pillantott apám fia után, ahogy az ereszkedett alá a völgyben .

300

322.(…) Édesapám fia ismerte is meg nem is édesapámat. Édesapám az apja volt, mégis egy idegen az éjszakában. Arról semmit nem tud, hogy édesapám valójában mit gondolt, semmit az álmairól, a vágyairól, az érzéseiről. Tizennyolc éven át evett apám asztalánál, követte utasításait és szolgálta kelletlenül, amiképp édesapám szolgált másokat kelletlenül, de hogy ki volt az apám, azt mégsem tudja (az apám fia). Nem tudja, milyen volt anyámhoz való viszonya, szerette, nem szerette, vagy őt is csupán szolgálta, mert hogy anyám volt fölényben, nem tudja, mit tartott a fiairól, akiket hosszú távollét után is csak kurta morgással köszöntött, na, szóval itt vagytok megint. Elérkezvén a vég, anyám mellett feküdt, ki-ki az ágyában, közös halálos ágyuk volt, mindketten betegen, várakozva a halálra. Édesapám anyám előtt akart meghalni. Ehhez kategorikusan ragaszkodott. Csak ha már én halott vagyok, akkor halhatsz te meg. Addig tessék várni! Anyám, először életében, halálában engedelmeskedett. Édesapám ebben a különleges esetben, utoljára, érvényt szerzett magának. (Az égi bíró segített.) Anyám előtt halt meg, átlyukadt a gyomra, s mikor átlyukadt a gyomra, ezt a

mondatot mondta: Úgy, és most akkor vége. (So, und jetzt ist es aus.) Ez ezúttal nem volt vaklárma **.**

*323.***É** desapám fia jónevű, befutott filmszínész lett, s mint ilyen, újra meg újra látogatást tett édesapámnál, hogy tőle legalább egyszer elismerést és gyöngédséget csikarjon ki. Nagyon hosszú csönd után. Forgattam egy új filmet, papa. Nocsak. A, itt a világsikerű film neve következett. Aha. Szün. Megnézted. Aha. És tetszett? Aha. Szün. Ez a hosszabb társalgások közül való volt, aztán édesapám kikérte a sörét, kísérőnek egy felest whiskeyből(!), édesapám fia kis pénzt gyűrt a zsebébe, aztán beszállt a sofőrös limuzinba, irány Horány. Évekkel később mesélték neki, hogy édesapám a filmet a kocsmai haverokkal nézte meg, és amikor a film egyik jelenetében kiütötték a fiát, arcát a tenyerébe temette, és amikor viszont a jelenet vége felé már győzelemre állt, fölugorva buzdította: Adj neki, kicsikém, adj neki! A kecsöpre apám eltakarta az arcát, de amikor az iskolából valódi véresen kísérték haza a fiút, édesapám ott állt az utca túloldalán, ingerülten bosszankodott, ez van, ha az utcán idétlenkedtek. Mondta volna akkor, hogy adj neki, kicsikém, de nem mondta. Állítólag roppant büszke volt a fiára (édesapám). Most már hiába veregetné a vállam. Meg egyébként is meg van halva **.**

*324.***(** Ismerkedés apával: Bess, az árva gyerek áll a történet középpontjában. Egész életében szülők nélkül kellett boldogulnia… Rodrigo hevesen tiltakozik az ellen, hogy Ricardo a családi ékszerek közül ajándékozzon leendő nejének, Paulának. Elena közli Julióval, hogy már nem szerelmes Ricardóba. Nice, aki épp akkor lép be a szobába, amikor Rodrigo és Ligia csókolóznak, köszönetet mond nevelőapjának, amiért annak idején kihozta őt az árvaházból és felnevelte. Rica, a nagy állatbarát talál egy beteg kis jércét, Meryllt. Csakhamar kiderül, hogy Schober illegálisan tartja őket. Selina szökni készül Anthonyval. Richard irodájába beállít egy asszony: ő Meryll, Armstrong első felesége… Petert gyötri a lelkiismeret-

furdalás Alex vetélése miatt. Amikor kiderül, hogy a lány nem is volt terhes, elönti a düh… Ágnes egy Pest környéki elfekvőkórházban jutott élete első felelősségteljes állásához. A lassan haldokló, reménytelen betegek között egyre mélyebb hatások érik. Bűnvadászok. Vad nők. Ki jön az én ágyamba? A vágyak tánca. A kukkoló. Alvó tigris. Az én paradicsomomnak tizennyolc lyuka van (kis golftörténetek). A hiénakutya alkonya. Receptklub. Pajkos kalandok. Az élet megy tovább. Szívtipró gimi. Csínom Palkó. A bestia. A négy páncélos és a kutya. Egy rém rendes család. Ha az igazság fáj! Az élvhajhász. Minden szörnyek anyja. A kőszívű ember fiai. Sunset Beach. Selina megkapja vőlegényétől Georg Dyer regényét. A lány az írásban felismerni véli eltűnt édesapját. Foci a javából.) Édesapám halála előtt néhány évvel rászokott a tévére. Nem ismertünk rá.

302

325. Sajnálom, ami apáddal történt – az ilyen mondattól beáll az ember nyaka, akkor is, ha őszinte (a mondat). Mit lehet mondani? Hogy majd marad egy kis nevetés és derű a végén? A rend hiányának elfogadása? De ez már az édesapám története, 1923-as hajlíthatatlan s konok évjárat, aki áprilisi szélütése óta béna kézzel s lábbal kórházban fekszik. Sértődékeny, mindent jobban tud, manipulál; évek óta titkolt barátnőjét nagy dérrel-dúrral mutatja be nekünk, prezentálja, s lesi a reakcióinkat (melyek primitívek), mindenkivel szemben bizalmatlan, dugdossa a kulcsokat, megpróbál minket az örökséget illetően egymással kijátszani, nem mintha volna mit örökölni, de azért próbálkozik. Hogy van ez? Évekig kell egy efféle görszékzsarnokszerepre készülődni vagy megy egyik pillanatról a másikra? Mi beretváljuk őt, ő okít minket, szidja a világ és önmaga állapotát, távolságtartás, de nem minden vicc nélkül – bizonyos bősz méltósággal. Istenem: ez a spéci családi arrogancia, elképesztő! Mindegyik gyereke hurcolja magában ezt a vágyat az előkelőségre s ezt a büszke konokságot. A francba!

326. Jóllehet édesapám kikacagta azokat, akik szerint volna egy (egy az) embertől független külvilág, a valóság, így ő (szociális és nyelvi konstrukció) és a tudomány is a hit egy formája (Glaubenssystem!) volna, szenvedélyesen nevezett néven, szavakkal aggatta teli a világot, jobban mondva az aggatást, a sírásait mégsem cizellálta, hogy zokogás meg hüppögés, sírdogálás, rücskölés, pityergés, picsogás, szipogás, szepegés, bőgés, bömbölés, nem tett különbséget mécseltörés és egéritatás és könnyhullatás közt, hanem volt sírás és volt majdnemsírás (ez utóbbi akkor, ha minden megvan, bekönnyesedett szem, eltorzult arckifejezés, de a „dolog” mégsem tör ki, vissza van nyelve). Fölfektetett egy mindközönséges A4-es papírt, és azon számolta. Mert amikor visszakerült a néhány napos börtönből, ahol nem tudni, mi történt, újból és újból elsírta magát. A számolgatás egyfajta védekezés volt, világos. Lehet, hogy gyöngeségből, de nem gyávaságból sírok, hanem azért, hogy egyensúlyban legyen a vi lág fájdalma – ezt írta oda mottónak. Az éjszakai sírásokat, nem tudván elkülöníteni az álombéliektől, nem számolta, nappalra 21 volt a rekord, 16 egész és 5 fél-sírás. (Édesapám mindkét keze be volt kötve, ezért a legidősebb – akkor még elég kicsiny, mintegy karonülő (persze nem édesapámén!) – fia húzogatta a strigulákat, négy után az ötödikkel áthúzva, ahogy szokás. Olykor megkérdezte: Ez most fél vagy egész? És édesapám válaszolt, fél, egész, a szociális és nyelvi konstrukciónak megfelelően.)

327. Édesapám fülig szerelmesedett Szlovéniába, anyám dohogott. Apám, az új helyzetnek megfelelően, elfogultan mindenben Szlovéniára hivatkozott. Anyám meg legyintgetett, sejtett valamit, de unta már a sejtéseit. Az a kellemetlen érzése lett az idők folyamán, hogy apámra vonatkozó sejtései nem apámról szólnak, hanem őróla; ezt unta. Apám viszont soha semmit nem unt, ezért volt hódító. Szeptember eleje?, kapta föl például a fejét vacsora előtt, szeptember elején, a szlovén völgyekben elkezdték égetni a kukoricacsuhét! És úgy nézett a mamámra, mintha megnyerte volna

a rigómezei csatát. Anyám hallgatott, a papírszalvétákat osztogatta. Mindig gyönyörű papírszalvétáink voltak, akadt vendég, aki nem merte megtörölni benne a száját. Szüleink nem szóltak semmit, de nem szóltak ránk, ha erre gőgösen elhúztuk – a Dürer-repróba már megtörölt – szánkat. Apánk ráfújt az egyik szalvétára, az, akár egy hatalmas pillangó, a földre vitorlázott. Mire apám: Tessék. És mi a teendő karszti bóra esetén? Anyám nem hitt a fülének, ka-har-szti bóra ehe-se-tén?!, ismételgette, mint apám meghülyülésének megdönthetetlen, szép bizonyítékát. De mondok én neked még valami mást. A konyhába besütött a nap. Emelje csak föl, angyalom, a kezét. Anyám sokszor (konkrétan: egész életében), mint akit megbabonáztak, követte apámat, apám szeszélyes ötleteit. (Természetesen az öreg ebből semmit nem vett észre.) Látja a keze árnyékát? Látom. Ennek a neve szlovénul senca. Senca, megjegyezte? Senca, meg. Na most álljon föl, úgy, és sé 304táljon el itten előttem, látja, látja ott az árnyékot. Senca, látom. Hát ez az! Nem senca, hanem tenja! Ha az árnyékát nő veti, és maga nő, és mozgásban, és maga mozog, az tenja. Ehhez mit szól? Ilyet csak az angolok tudnak, az angol igék, bábjátékost délutáni tea előtt, megalázó módon, gyakorítva megszólítani. Látja?! Külön szavuk van a mozgó, női árnyékra! Tenja, ez a maga árnyéka, ha elmegyünk Szlovéniába, és kisüt a nap… Érti?! Hát nem örül? Örüljön már egy kicsit, itt van egy szó, a szlovénoktól hoztam magának, mért nem örül?! (Természetesen anyám örült, csak nem tudta, apám meg nem látta.) Úgy ekkortól kezdte ígérgetni anyámnak a lipicait. Hogy vesz egy igazi lipicait. Mert ezek még valóságos lovak, spanische Reitschule + postakocsi + harci mén, átölelik az egész emberi tevékenységet: játék, munka, háború. A nápolyi lovak…, azok voltak még ilyenek. Apám kereste a nexust Károly főherceggel, Karintia, Stájerország, Isztria és Trieszt régensével, akiről Karlovácot nevezték el, mindhiába, a lipicai soha nem érkezett meg. Apám sokat beszélt róla, elkerített egy kis darabot a kosztpénzből is, szénára stb. De hogy akkor majd hogyan osztoznak meg a lovon. Teszem azt, hétfő, szerda, péntek az övé, kedd, csüt, szomb a mamámé. És vasárnap?, csapott le automatikusan anyám. Vasárnap felezünk, mondta a papám vidáman. Hagyja már végre abba ezt az

anzágolást, csattant föl anyám. Apám csodálkozva pillantott föl, mér .

*328.***H** úsvét volt, hétfő, de mintha nyár. Viszont az egyik fa zöldellt, a másikon a puszta gallyak meredeztek a patou-kék égbolt felé. Bolond április! Édesapám egyik testvére kisvártatva eltűnt a háborúban, a másik nem sokkal később meghalt a nagy paralízisjárványban, a harmadik meg olyan messzi van, mintha nem is volna. Ez volt az utolsó alkalom, hogy így együtt lehettek, mert aztán egyikőjük eltűnt a háborúban stb. A diófa alatt ültek, fénylett a fénytől a fa törzse, mintha a fa föltámadott volna. Házimuzsikálás folyt, zongora meg klarinét. Nézte apám a testvérei arcát, azokon is fény meg valami kielégült öröm. Hogy 305utálta apám, amikor így használták a művészetet, hogy utálta ezt a magabízó élvezkedést. Ha tudta volna, de az ilyet nem lehet tudni, hogy utoljára ülnek így, talán elnézőbben nézte volna ezt a genyós bachozást, vagy az ő arca is olyan lett volna, mint a testvéreié. Hosszú, hosszú évtizedeken át akart változtatni ezen: ha a testvéreire gondolt, mindig ezen utolsó alkalom érzései éledtek újra: ingerült megvetés és türelmetlenség .

*329.***É** desapám nem emlékszik az apja testére. Sorold föl apád testét! Hallgat ilyenkor, mint a süket hal. Pedig az fontos. Fontos fragmentumokra azért emlékezik, egy fürdés vagy hogy, és ott nagyapám lebegő heréi. Nagyapámnak pedig dolga így volt: Nagyapám igaz férfiúként kifogástalanul élt kortársai közt és Istennel járt szüntelen. Aztán szőlőt plántált, mivel a földnek művelésére adta magát. És így tovább, mindenesetre moslékul berúgott. Annyira, hogy nem tűrte magán a ruhát, magát megmeztelenítvén kiment a konyhába, lefeküdt a padlatra, arcát a hideg márványnak nyomta. (Tömött mészkő csak valójában, igaz, harmadáron.) Ez jó, lihegte. Édesapámék hárman voltak testvérek, a három ősatya, a három ág, a kezdetek. Édesapám, aki betegesen sokat evett, állandóan falatozott, mintha cukorbeteg volna, a pizzát szerette, a gyorsan

melegíthető kínai levest meg az olajban halmozott tikparéjt, ezért álló nap ki-be járt a konyhába, és meglátta atyjának mezítelenségét, és elmondta két testvérének. Azok háttal bementek a konyhába és betakarták nagypapa szemérmét. Dolmány. Felserkenvén apjuk a borból, megtudván, mit cselekedett kisebbik fia, édesapám vele, ezt mondta: Átkozott fiú, szolgák szolgája lészen testvérei közt. Ez lett édesapám neve. Nagyapámék, legalábbis míg apámék kicsinyek voltak, nem figyeltek a mezítelenségre, s csak akkor vezettek be rigorózusabb rendszabályokat, midőn kiderült, hogy Daisy nagynénémet (a név megváltoztatandó), nem is így, hanem: Daisy nagynénémre a szomszédok vendégeket hívtak, grill vagy hogy, ahol ő előadta, mit látott a szülői házban a mezítelenség vonatkozásában .

306

330. **A** szakirodalom édesapám keletkezését a húszas évek elejére helyezi. Apám középen szétválasztott, göndör hajtincsei középmagas homlokot takarnak, egyenes és egyenletes széles orrháta görbület nélkül olvad eggyé orrgyökével, amelyből vékonyodó, enyhén ívelt szemöldökök hajlanak a külső szemszögletek felé. Tekintete nyílt, barnás szemeivel egyenesen a szemlélőre tekint (apám legidősebb fiára). Orrszárnyai vékonyak, orrcsúcsa szabályos. Közepes duzzadt alsó ajka alatti Merkúr-mélyedése enyhén domboruló, csaknem keskeny állat hangsúlyoz ki. Oválís arcán derengő mosolya barátságos benyomást kelt. Strucctollakkal és gömbölyű gyöngyökkel ékesített, oldalra csapott barnás kalapja, cseppszerűen csüngő ezüstfehér fülbevalója, vékony nyakát ölelő gyöngyfüzére és jobb csuklóján csillogó, aranykeretes elemekből ötvözött karkötője arra enged következtetni, hogy előkelő családból származó férfi lehetett apám (vagy a dublőrje) .

331. **A** minőségét illetően egy közepes Altot nem meghaladó olajfestményen, melynek minden értéke akvarell után ordított, édesapám egy nőre bazsalyog, egyszerre néz rá, a festőre és a bécsi udvarra, ami nem előnyös. Eközben oldalra, mintegy a nőre

hajtja a fejét, amitől a tokája is félrecsúszik, akár egy hanyag nyakkendő, ami nem előnyös. Úgy néz ki édesapám, mint egy talaját vesztett, kéjvágyó rabbi a kikeresztelkedés előtt, arcán avval a kétes tudással, hogy „ez sem fog rajta igazán segíteni” és új karrierje pátyolgatójának, a császári háznak is annyi .

332. **M**iután édesapám (kor, idom nem számít) az édesapját (kor, idom nem számít) feketébe öltöztette, a hamuszürke pizsamára fekete, bokáig érő kasmírkabátot adott, hogy az összhatás minél feketébb legyen, jó fekete, fejébe széles karimájú fekete kalapot húzott, hogy az arc jobban rejtve legyen, és meztélláb egy negyven centiméter magas, fekete emelvényre állíttatta, hogy a lábat az első sorokból is látni lehessen, és ugrifüles, alamuszi beosz 307tottja (kor, idom nem számít) kelletlen és túlbuzgó segítségével, mint tárgyat vagy állatot stimulálta, mozdulatokat és fényeket próbálgatva rajta, mintha az utolsó simításokat végeznék egy utolsó képen, kivált a megalázottságot, nagyszerű lesz!, ujjongott apám, a kiszolgáltatottságot, letaglózó lesz!, ujjongott apám, és a reménytelenséget igyekezve a középpontba állítani (oda, ahol az apja állt), apám ingerülten ugráltatta az alamuszit, ez mért, az mért, ezt így, azt úgy, de izibe, tüzet kért tőle, soha nem kért, szóval vagy szó nélkül dirigált, és összelármázta, ha az, például, szájpöcköt javasolt dugni apám apjának szájába, szájbarágás!, kiáltotta türelmetlenül, magyarázkodás!, egy ülésre volt hivatalos, időre kellett végeznie apja beállításával, levetették a kalapot, apja fején csupán néhány megtépázott hajtincs hevert holtan, a puszta koponyát apám kétkedve vizsgálta, kifehéríteni!, vezényelte, a kezet, melyet apám mancsnak titulált, karmok!, mancsok!, nevetett, hacsak nem szorítja ökölbe, vetette közbe az asszisztens, ne!, dobbant apám, a kezet első lépésben kivették a nadrágzsebből, azután összekulcsolva a mellkashoz emelték, majd még inkább lehajtották a fejet, le-meg, apám kifejezésével: egy gondolattal mélyebbre, növelték a mezítelenséget, az apja reszketett, reszket, mondta az asszisztens, apám nem szólt, a piszkosszürke pizsama szárát a térdkalácsig fölhajtották, fölgyűrték, a piszkosszürke térdkalács is fehérítésre

szorult, újra ellenőrizték a világítást, a nímand javaslatát, miszerint apja (apám apja) egy röpke pillanatra fölemelhetné a fejét, apám durván elvetette, itt?!, ebben a világban?!, forgatta a szemét, katasztrofális!, ám végtére elégedetten szemlélte a látottakat, nagyszerű, ujjongott, letaglózó lesz!, ujjongott – mindez megtörténvén, mert ami megtörtént, az megtörténhetett, és ami megtörténhet, az újra meg újra lehetséges, apám apja a feldübörgő tapsviharban fölemelte a fejét és a nézőtérre meredt, azután fokozatosan elhalkult a taps, és a hosszú csönd után sötét lett, mintha nem történt volna semmi, semmi .

308

333. Édesapám – moslék részegen Winesburgban – megeskette legidősebb fiát, hogy ha a helyzet úgy hozná, neki, a fiának kell a könyvet befejeznie, a könyv még nincsen elkezdve, de ő már sokat dolgozott rajta, gályázott, csak közben ez a folyvástvaló kereplés Kolloniccsal minden erejét kiszívja, s noha ő erejét megfeszítve küzd, de Kollonicsot nem lehet legyőzni, egy katolikus bürokrata, aki még főpap is, az egyszerűen halhatatlan, attól még az Úristen is… no jó, talán nem fél, de meghátrál. A könyv alapgondolata pofonegyszerű, olyan pofonegyszerű, hogy ha az ember nem vigyáz, könnyen el is felejti. Arról volna szó, az a centrális lényeg, hogy a világon mindenki, az utolsó szálig mindenki Jézus Krisztus, és mindenki föl is van feszítve. Ez volna az, amit ő mindenképp világossá szeretne tenni, és hogy a fiú erről ne feledkezzék meg, történjék bármi, ezt ne merészelje elfelejteni .

334. **(** A kordivatnak megfelelően fekete-fehérben.) A kérdésre, mi a dolog veleje, a lényege, a szíve, vagyis hogyan lehetne összefoglalni a „miről szól”-t, ezt az életcsődöt, bajt és bajosságot, bekövetkezett és bekövetkezésre váró (várakozó) tragédiát, ezt a felaknázott életet, amelyből (helyesbítés) elcsenték a tragédiának még a lehetőségét is („jaj üldöznek a rablók, jaj mindjárt elhagynak”), a szenvedések kisszerű bálocskáját, ezt a töppedt karnevált, édesapám gondolkodás nélkül, vidáman mondta: Kék szobában zöld nők verekszenek **.**

335. **M** iért? Mi a? Édesapám azért úr (elírás; ír), azon célból, az a célkitűzése, hogy bizonyos összefüggéseket teremtsen, mintegy hidat verjen az ég fényei s a halál íze közé. Ezért. Ez **.**

336. **M** iért? Midőn édesapám testvérbátyja, László, „a szép groff”, három unokatestvérével egyetemben hősi halált halt abban az ócska vezekényi csatában, hullott a sok, itt édesapám neve következik, hirtelen a tizenhat éves édesapámra szakadt az egész családi felelősség, hiszen ő, aki természeténél fogva tűnődő, olvasgató, csöndes gyermek volt, rendszeres iniciátora s szereplője számos színházi játszásnak, melyet a kastélyudvarban tartottak, széles, színes sátrak alatt, aki szívesen énekelt s declamált, meg távcsövével éjszakánként a firmamentumot böngészte, és úgy szándékolta, hogy míg mások, jelesül bátyja, harcolnak a jó győzelméért, mert hatalmasságukból ez következik kényszerítőleg, addig ő ezen a jón szelídségben fog munkálkodni, mert a hatalomnélküliségből meg ez következik kényszerítőleg, ő minden előnyét vagy lehetőségét a hatalomnélküliségnek ki fogja használni, és az emberi természet s a teremtett világ szépségét fogja eszméletébe fogni próbálni, és zenét fog szerezni, égi harmóniákat, és főleg írni fog, imákat a véghetetlen irgalmú Istennek makula nélkül való Szent Asszonyához, és regényeket az

emberekhez – hiszen ő került bátyja helyébe, mindenestül, s lett jobb híján nagy úr, hatalmas, ki nem ösmerhette meg sosem, milyen az, egy ajtót egyedül kinyitni… A másik magyarázat, mért nem lett édesapám író, Dichter, édesapám reszketeg gyomrában látja az okot. Mert édesapám elhatározta, hogy nagy író lesz. Maga elé vette az árkus üres papírt az íróasztalára, jobbra egy tollat tett, balra a tintatartót. Thomas Mann is így csinálta. Mindennap egy oldal. Ilyen a nagy író. Semmi nem jutott az eszébe. Ám azután eszébe jutott, hogy Mann szivarozott. Leszaladt a trafikba, és vett egy igen olcsó, igen silány minőségű szivart. Visszaült a papír elé, és életében először rágyújtott. Szívta, szívta, le a Buddenbrookok tövéig. Nincs az a tengeri betegség, amely vetekedett volna az édesapámban előállt állapottal. Joseph Conrad, jutott apám eszébe, de akkor már késő volt. Néhány év múltán édesapám újra arra gondolt, hogy nagy író lesz, Dichter. Egyetemi hallgatóként épp Sainte-Beuve-öt búvárolta (kinek apja már S.-B. születése előtt meghalt). Vörösre olvasta a szemét. Támolygott a fáradtságtól. Most Raymond Chandlert vette példaképül, aki az egész napi robot után esik be az irodájába, hozzáül az íráshoz, magához veszi gyógyhatású whiskeyjét, amikor belép egy hosszú combú, szőke nő, és ajánlatot tesz, melynek nem érdemes ellenállni. Fogta édesapám s megcupfolta nagyapa féltve őrzött whiskeygyűjteményét (in concreto: egy negyvenéves Old No. 7 Jack Daniel’st), éhgyomorra. Így édesapám meggyűlölte a szépirodalmat. Ha az írás azonos evvel a gomolygó undorral, evvel a magától kiforduló idegenséggel, amely kaotikusan önmaga, de mégis tárgyias, valószerű, letagadhatatlan, mint e hajnali hányadék, akkor inkább ne. Akkor inkább sohase ajtót nyithatni egyedül. Akkor inkább nádor .

311

337. **É**desapám fölszólította a gyerekeit, mondjanak mondatot az apjukról. Pontosabban: ha mondani kéne egy mondatot (szót, történetet), mi volna az. És hogy ez neki fontos volna, bírna némi fontossággal, de ne csináljanak belőle ügyet, vagyis ne gondoljanak a felelősségre, majd ő, édesapám, gondol rá, mire másra is volna egy édesapa, nemde. És hazudhatnak is (a gyerekei), ha úgy

könnyebb, egyébként, jegyzi meg, nem könnyebb, édesmindegy, neki kell majd ezekből, akár az igazságból, akár a hazugságból, igazságot csinálnia. Azok hallgattak. Egy szót sem értettek. Édesapám segíteni próbált. Hát például, hogy meghal, és hogy akkor, hogy akkor mit mondanátok. Kár **.**

338. **É**desapám mondja: Szerettél? Mondja: Egyszer végre én is olyan jól akartam érezni magam, mint a többi ember, de nem sikerült. Mondja: Bármit mondtam is, apám, sajnálom. Mondja: Ha arra gondolok, ki volt előtte, ki következett utána, nem is volt olyan szörnyű! (Horthy; előtte Kun Béla, utána Szálasi.) Mondja: Szívatáskor nem mindegy, hogy a bráner melyik oldalán állsz! (Be volt rúgva.) Mondja: Bejártuk Európa összes országát és azok fővárosát. (Nagymamát idézte.) Mondja: „Az ember ilyenkor vagy inni kezd, vagy csinál egy gyereket.” „Jobb lett volna, ha iszol.” (Ki mondja kinek?) Mondja: Én nem akarom elszakítani földi kötelékeim. Mondja: Ne vessetek meg! Ne vessetek meg! Mondja: Én most magának nem fogom elmagyarázni, mért szép az élet, annak dacára, hogy Mohácsnál csúnyán veszítettünk. Mondja: Még nem fáradtam bele Isten keresésébe. (Mondta dögfáradtan.) Mondja: Hiányzik belőlünk a tragédia. Ez hol korszerű, hol korszerűtlen. Hol zseniális, hol fölületes. Mondja: Az ország folyton a függetlenségre törekedett. Persze. Mi meg a szabadságról beszéltünk (a család). Mondja: Most bosszúból elmegyek pisilni! Mondja: Meghalt az írógépszerelőm. Most mi lesz? Mondja: Ne fogdosd a kezemet, nem haldoklok. (Mondta a halála órájában.) Édesapám **.**

312

339. **V**együk sorba, de eléggé összevissza van ez, persze érthető. Amikor édesapám édesapja meghalt, édesapám meglepődött. Még ilyet!, és forgatta a fejét, mint egy madárka, melyet orrbavágtak. Pedig nem kellett volna, minden a legnagyobb rendben történt, eltekintve attól, hogy megtörtént, nagyapám már benne volt a korban (épp annyi, hetvenkilenc esztendős, amennyi halálukkor az ő apja s anyja), édesapám pedig abban a korban volt (benne), amikor egy

férfi, ha valamikor, erős (valóságos belső aranygyapjú etc.). A halál módja ellen sem lehetett kifogást emelni, az öregúr megebédelt, meghallgatta a jószágigazgató jelentését (dönteni már nem döntött, de tudni akarta, miről nem dönt), majd újabb kori szokása szerint ledőlt egy kis délutáni szundira, és lényegében arra ébredt, hogy meghalt, ment volna le uzsonnázni, lépett egyet és összeesett. Az orvos szerint, tehetséges parasztgyerek, a család költségén tanult Amszterdamban, azonnal beállt a halál, nem szenvedett semmit, ő még ilyen szelídséget halott arcon hát nem is tudja, mikor látott. Amikor édesanyám is meghalt, akkor nem volt hökkenés, apám csupán egy bosszankodó fintort vágott, úgy mint mikor velünk, fiaival elégedetlenkedett, na!, és türelmetlenül grimaszolt, mintha citromba harapott volna. Amikor ő maga halt meg, még ennyi se volt, se hökkenés, se fintor. Lehetne beszélni kezdeni még édesapám fiának arckifejezéséről, orrbavágás, citrom. (Egyébként édesapám épp úgy halt meg, mint a nagypapa, alvásból fölébred, egyet lép, összeesik. A linóleumon látszik, ahogy kicsúszott a sarka. Még az megemlíthető, hogy az Úristen minden (áldott) nap, pontban, mert akkor történt, háromnegyed háromkor leküldi egy angyalát, aki vackol kicsit a nyomon, hogy az ne tűnjék el. Odailleszti a sarkát, ahol akkor az apámé volt, puff, és kicsúszik, mintegy leutánozza a halált. Nagyokat dörgölnek (az angyalok). Mindig másik jön, mert baromira rühellik ezt a melót. Van, amelyik sír is. Puff!, kicsúszik, sírva fakad.)

313

*340.*Édesapám újra meg újra megpróbált nem hinni Istenben, és ez felibe-harmadába sikerült is neki. Mindez a következőképpen történt: Édesapám szerint világos, a napnál is világosabb, hogy az embernek szüksége van az Istenre, hogy ennek a pszichológiája olyannyira kézenfekvő, nem is a logikája, az a rémületes pascali, az, hogy jobban jár az ember a van-nal, mint a nincs-csel, inkább a vágy, hogy legyen kihez föllebbezni, és ha, mint rendesen, beadványunkra nem érkezik válasz, akkor újra, lehessen kit káromolni, s lehessen iránya az alázatnak, magyarán, hogy legyen egy Atya, aki, és itt tényleg három pontot kell tenni (puff neki, a

Szentháromság, röhincsélt apám) – mindezekért tehát mintegy az emberiség helyett, amely tehát jól felfogott érdekében, azaz lekenyereztetvén hisz az Istenben (az ateisták, a közömbösök növekvő száma, a világ föltartóztathatatlannak tetsző szekularizációja nem tévesztette meg, rövid távú Zeitgeist, a létérdek eltompulása etc.), ő, édesapám, mintegy az emberiség méltósága érdekében akar és fog nem hinni az Istenben. Mikor azonban egyszer ahelyett, hogy hálaimára kulcsolta volna a kezét, rendben pökhendin vállat vont, valószínűségszámítás, sziszegte – hirtelen rádöbbent, hogy át van verve. Átverte őt az Isten. Kulcsolni vagy vonyni: hát nem mindegy?! Ő azt hitte, szemben úszik az árral, de hát itt kétfelé folyik a víz, egyszerre le meg föl, vagy nincs is víz, vagy van, de nem folyik, és mindenki ácsorog az iszapban, vagy van víz, folyik is, de úszni nem úszik senki, hanem sodródik csak, akár a vízihulla, ő azt hitte, hitetlen lázadó, hogy a hitetlenség merész ormait ostromolja, pedig ő csupán a hitetlenség köpönyegében jár, jár-kel, a hitetlenség színes gönceiben flangál, és egy jottányit sem különbözik azoktól, akik érdekből bezupálnak az Istenhez. Ő szakasztott úgy viselkedik, mint amazok, csak fordítva, vagyis ugyanúgy, ő is úgy táncol, ahogy az Isten fütyöl, csak neki másképp fütyöl. Hisz végül is nem az számít, van-e Isten vagy nincs, hanem hogy milyen ez a létezését tekintve bizonytalan Legfőbb Létező (azért ez elég jó, röhincsélt apám, hogy ő az, aki van, aztán puff neki, lehet, hogy nincs is, hát persze, mit várjon az ember egy olyan cégtől, ahol épp a kiválasztott nép nem is 314meri föl a Messiást, láthatóan *itt* ez így megy; szellemesnek szellemes), vagyis milyen a világ. Az ő világa is ugyanolyan, mint amazoké. Isten hiánya pontosan Isten-alakú. Sőt, az ő álláspontja még nevetségesebb is, hisz az úgynevezett emberiség úgynevezett méltóságát ő éppenséggel az Isten előtt védelmezi, az emberiség méltóságának megőrzése éppenséggel az úgynevezett Isten dicsőségét szolgálja. Hát ebbe a zsákutcába sétált ő bele. Nagy szemétség, szólt édesapám, és kihűlt szívvel, új kevélységben letérdelt, jól van, akkor hát könyörülj rajtam, Jahve. Édesapám: újra meg újra .

*341.***É** desapám szívében, ahogy azt mintegy negyven évvel később egy úgynevezett világméretű techno-buli szlogenjeként böfögték, sütött a napfény. Reggel így ébredt, a sütésre. Most volna jó, ha léteznék az Úristen, milyen jól, egyszerűen és természetesen lehetne köszönetet mondani neki. A napfényt közvetlen istenbizonyítéknak, e tekintést a Sátán, a vágyott mondást meg önmaga létének romantikus bizonyítékaként tekintette **.**

*342.***N** em bírt megegyezni édesapám az Úristennel, kemény kobakok mindketten, apám könnyítéseket kért, ez 56 után történt, mikor könnyebbek lettek ugyan az életföltételek, de épp ez a könnyebbség tette lehetővé, hogy rálásson az egészre, mely úgy volt nehéz tehát, hogy könnyebb lett, vagyis meg lett vonva a „nagyon nehéz” erkölcsi támogatása, az Úristen pedig szellemes Leibniz-idézetekkel operált (bika…), addig-addig, míg édesapám a megbolondulás mellett adta le a voksát, rémlik, valamilyen tremens (delírium). Szeretet és genny egyek az Úrban, és minden önkéntes alapon van. Apácskám fülében megszólalt Bozsolé hercegnő. Eridj Madeirára. Eredt. Kék és fehér, ahogy édesapám a képzeletében kiföstötte. Kérdi a kisasszonyka, hát lát-e rózsaszín egereket. Lát bizony. És máris, huss, suhannak át a szobán, barátságos, jókora állatok, igen szelídek, mintha idomítottak volnának. Tegnapelőtt meg azt mondta apámnak, *315*számolja össze a csészéket a szekrényben. Papám számolja. Öt. Tizenkettőnek kéne lenni. Egy vagy kettő esetleg még a mosogatóban, nem, csak egy. Vagy nem tud számolni? Valóban, egyszer öt jön ki, egyszer hét, egy, kettő, három – a tények megnyugtatnak, mondogatja ujjait nézegetve. Hahh, kiált föl hirtelen a papám, de a hercegnő úgynevezett indulatszavakra nem reagál. Hahh! Apám bal fülében csücsül, amelyre rosszul hall (apám). Újabban a jobbra is. Akkor ott meg nyilván egy kis darab férfi. S akkor randiznak, mikor apám alszik. Bozsi mostanában nyugtalannak látszott. Na de hol randiznak? Az orr-garat-térben, így lesz az ember meggyalázva (édesapám). Aki fölkeresi az orvosát, aki a térség specialistája. Derűs arcot vág és a

svéd módszer híve. Szkól, mondja. Ugye, kértem, ne vattázzék, és húzza ki a gomolyagot a füléből. Friss levegő, teszi hozzá. Otthon a kis pina újra duruzsolni kezd, morog az orvos miatt. Egyébként férjhez kell mennem, gyön a gyerek. De hát hogy képzelitek ezt, csattan föl a papám, de nó anször; szeretet és genny .

*343.***A** vendégsereg ellepte a kastélyt, összes termeinket és teraszainkat. A személyzet a konyhában dzsemborizott, a francia kisasszony pedig, Madmazell Titez, akire a hároméves apám felügyelete volt bízva, a szobájában sherryzett. Édesapám ide-oda kódorgott az épületben. Véletlenül rányitotta a fürdőszobaajtót nagyapám egyik távoli unokahúgára, aki éppen emelkedett ültéből, s húzta volna föl a bugyogóját. A lényeges dolgok apám fejmagasságában. A kisgyerek meglátja a mágikus háromszöget, meredten nézi, a nő is úgy marad mozdulatlan, aztán a gyereken (édesapámon) a fölismerés boldog, elégedett vigyora ömlik el: mama!, kiáltja a háromszögnek. A dáma, száraz vénlány, csillagkeresztes és dicső emlékű Erzsébet Császárné és Királyné palotahölgye, a vöröskereszt hadiékítményű II. oszt. díszjelvényének tulajdonosa, sírva fakad. Ott zokog a barokk budiban, a kisgyerek fintorogva el (édesapám) .

316

*344.***F** őnév és ige, ez nem az Úristen teremtménye, ez nem magától értődő; a természet ezt nem igazolja vissza, ez a nyelv önkénye. Mert ha a futni azért ige, mert akció és rövid ideig tart, akkor mért nem ige az ököl (vagy a munkásosztály)? És ha a férfi meg a ház főnév, mert hosszan tartó, stabil események, vagyis dolgok, akkor mért nem főnév a lakni vagy a növekedni? Kéne beszélni a nyelvvel, hogy esetleg ne így ossza. Mintegy mellesleg jegyzi meg (édesapám), hogy a hopi nyelvben mindent, ami repül, kivéve, ez szép, a madarakat, *egy* főnév jelöl. Ez meghökkentő, nem? Az eszkimónak pedig az meghökkentő, miként lehet a hóra csupán a hó szavunk, hisz, például, mi köze van a délelőtti hónak a délutánihoz (tudnivalóan semmi). Az internátusban folyton zavartak

gyónni. Ha már agyongyóntuk magunkat, és nem maradt bűnünk, de valamit mégis mondani kellett, akkor azt mondtuk, havat loptunk. Atyám, vétkeztem, havat loptam. Akkor még nem tartottuk rettenetesnek, hogy nincs mit gyónni, hogy nincs bűn, csupán bűnösség. A bűn főnév .

345. **É** desapámék figyelemre méltóan viselkedtek, ha nagy hal közeledett. Mint történelmi osztály leszerepeltek, de ez azért érdekes volt. Előre nem tudhatták, hogy a nagy hal meg akarja-e őket enni, noha tanult fiúk lévén, ismerték a közmondást, hogy a nagy halak megeszik a kicsiket, csak hát nekik in concreto kellett tudniuk. Egyszerű lett volna minden nagy hal elől elmenekülni, de akkor csupa menekülésből állt volna az életük – nem mondom, közel voltak hozzá –, és nemigen jutott volna idejük egyéb fontos élettevékenységeikre (szerelem, irodalom, Isten, haza, család vagy fiatalabb korában a foci, illetve később a haza védelme, folytonos menekülésben a haza védelme… hogyan is?, talán hogy hirtelen megfordulni, mint a hunok és lenyilazni, de vízben ez is vet föl problémát). A másik, a „majd meglátjuk, mit akar”, a fatalista megoldás túl veszélyes lett volna, és egyébként is a vakmerő bizakodás bűnébe estek volna. Édesapámék a következőt csinálták (ezért): egy kisebb csapat kiment a nagy hal elé, úsztak pár centimétert, megálltak, majd 317megint pár centi és így tovább. Ha már annyira megközelítették a nagy halat, hogy az játszi könnyedséggel elkaphatná őket, de nem kapja el őket, akkor visszamennek a többiekhez, és (relatíve) nyugodtan folytatják tovább a mindennapi tevékenységüket (szerelem, irodalom, Isten, haza, család vagy fiatalabb korában – apám – a foci, illetve a haza védelme). Ha a nagy hal elkapott egyet a felderítő csapatból, például édesapámat, akkor a felderítő csapat fejvesztve menekült riasztani a többieket, hogy tessék abbahagyni a szerelmet, az Istent stb. Édesapámék dilemmája a következő volt: a felderítő csapatból egy-egy megteheti, hogy beleveri az egészbe az egészet, és visszafordul. Aki visszafordul, az lehet akár édesapám is, az egyénileg biztonságba kerül, de ha mindenki így gondolkozván

visszafordul, akkor mindenki áldozatul eshet, köztük a dezertált apám és leszármazottjai is. Ha viszont a főlderítő csapat többi tagja nem fordul vissza, akkor a maradék mindegyike, így adott esetben édesapám is a korábbinál veszélyesebb helyzetbe kerül, mert nő az esélye annak, hogy éppen ő legyen az áldozat, ha a nagy hal, Isten ne adja, mégiscsak apámevő. (A helyzet pontosan megfelel a közlegelők problémájának.) A tapasztalat – um so schlechter für die Tatsachen – azt mutatta, hogy apámék soraiban többnyire a kooperáció uralkodik – ami meglepő, de legalábbis ellentmond a magyarok önmagukról alkotott képének, hogy csak a széjjelhúzás, a testvérharc, az acsarkodás, az összefogás hiánya. (Ez a kép nem önkritika, hanem mindig az ún. másik fél kritikája.) A kérdés tehát az volt, hogy miként alakították ki édesapámék az együttműködés szellemét. Aki megdob kővel, dobd vissza kenyérrel – hogy talán e szerint. De amikor édesapámat hókon nyomták kővel, egyszerűen, puff, elájult. Meg a pékség is be volt zárva. A kérdés eldöntésére Manfred Milinski német etológus szellemes kísérletet tervezett. Egy tégla alakú akváriumban helyezte el édesapámat, aki az akvárium egyik végében úszkált (mellen). Az akvárium másik végéhez egy másik akváriumot tett, amelyben egy nagy hal úszkált. Édesapám társa, sőt, mondjuk ki, barátja, szimulálva lett akként, hogy az akvárium hosszú oldala mentén egy tükröt helyeztek el. Apámnak fogalma sem volt arról, hogy a barátja a saját tükörképe, és elindult a nagy hal felé főlderíteni. Az első lépésben tehát kooperatívan kezdett. A tükör miatt persze vele indult a barátja is. Eddig azt a helyzetet modellezi a kísérlet, amikor a társ kooperál. Ha a tükröt azonban 45 fokkal elmozdították (és elmozdították), akkor édesapámnak azt kellett látnia, hogy a barátja cserbenhagyja. Ekkor a következő lépésben apám is visszafelé mozdult. Az derült ki, hogy édesapámék többé-kevésbé pontosan követték az ún. Tit for Tat stratégiát, melyet egy amcsi szociálpszichológus eszelt ki, Anatol Rapoport, pofonegyszerű, az ember jóindulatúan nyit, kooperál, és aztán azt lépi, amit a barátja (vagy általánosabban: „a barátja") lépett az előző menetben, kölcsönkenyér visszajár. Kivételek is előfordultak: volt, hogy apám a barátja árulása ellenére elment főlderíteni a nagy halat, igen, barátságosság és megbocsátás

vezette édesapámat. Édesapám jó ember. Na még érdekes verzió, amikor apám a nagy hal. Mert az mégiscsak kényelmes, nem kell ennyit járatni az agyat, így a Neumann Jancsi, úgy a játékelmélet, ezek az apróka kis izék itten majd megszakadnak az intellektuális görgetéstől, apám meg ha megéhezett, és az éhséghez nem kell gondolkodni, egyszerűen csak hamm. De az is volt, hogy nem volt éhes, csak hamm. Élvezte a rémület csillogását a szemükben. Később azzal védekezett, hogy ő azt hitte, ő a magyar, de ez nem lett elfogadva, mert akkor épp a menekülők számítottak magyarnak. Ekkor édesapám bosszúságában a független bíróságot is fölfalta, hamm, de a régi kedélye már nem állt vissza. És Pázmány is folyton keresztbe tett. Meg valami űrlapokat kellett kitölteni, amit szívből utált, és ami egyébként is meghaladta a szellemi képességeit .

346. **A**nekdotahős az lesz, aki szeretetreméltó vagy sem. Édesapám ez utóbbiak közé tartozott, féltek tőle, gőgös volt, távolságtartó, hideg, magas, de nem hórihorgas, szikár, de nem gebe, elegánsan ívelő alakja, szalopp öltözködése (könnyű cipők, puha zakók, nem divatos, ám drága holmik) kapcsolódott mértékes, 319veszélyes, de minden bizonnyal kellemetlen iróniájához. Áldott jó szíve van, mondogatta a mamám, csak nem mutatja. Kedden teheneket lövünk, aláírás – ennyiből állt egy vadászatra való baráti meghívás. Történt, hogy meghalt Nicky bácsi, a család feje, és mint kétségbevonhatatlan tekintélyt, apámat kérték meg a gyászbeszéd elmondására. Az anekdota már ott kezdődik, hogy apám állítólag lovaskocsival utazott volna Csákvártól a pottendorfi temetőig, azért és csak azért, mert kiszámította, hogy végig a családi birtokon tud megszállni és lovakat váltani. (Tudvalevően spórolós ember hírében állt, több-kevesebb okkal. Amikor miniszterelnökként a királyhoz kellett mennie, mindig másodosztályon utazott, mondván, az ugyanoda visz. Valóban.) A temetés egy zimankós februári napra esett – akkor még voltak hidegek, és a kis *el ninő* maradt a jászolban –, és édesapám, aki akár egy jól fölkészült turista, folyékonyan beszélt latinul, úgy döntött, hogy miután a gyászoló közönség fele részben osztrák, fele

részben magyar, nem beszél kétszer, hanem egy (darab) beszédet mond, latinul, aki nem érti, nem érti, magára vessen. Volt édesapámnak Bécsben, gyors szóval, egy édesanyámja, a mamám. Kicsi, fekete, francia asszonyka, avantgarde kalapokban mindig, magas fűzős cipőkben. Helyes nő, okos, rokonszenvesen művelt, természetes, mindig húsz évvel fiatalabb édesapámnál, rokonunk özvegye. (Tüzetesen szemrevételezett combja látványosan cáfolja a „vékonka” föltételezést.) Édesanyám kizárólag annyit akart apámtól, amennyit az akart, de azt akarta. Csak épp az nem mindig világos, hogy édesapám mit akar. Mert ő akarta is meg nem is, hol akarta, hol nem. Édesapám elfogadta a világot. És mert nagy úr volt, a világ igyekezett a kedvében járni. Ez azután úgy hatott, mintha ő, édesapám, döntene, akarna, vágyakozna. Mit szólna hozzá, ha eljönnék a temetésre? Van hivatalos meghívásom. Ha meglátogatnám Pottendorfban? Remek ötlet, válaszolja apám kitérőleg. Ellenőrizném, hogyan szállásolták el. Ne féljen… Nem félek. Ne féljen, nem alszom ott. Van rötúr-jegyem. Olyan régen láttam magát. Édesapám bosszúsan hallgat, nehezen szokja a telefonozókészüléket. Bolond gróf! Ez igaz, bólint 320édesapám. Bolond, bolond, bolond! A sok „o” meghatja apámat. (Lám, minden mondat, a legrealistább is, metaforikus: hiszen franciául beszéltek, fou, fou, fou; hát akkor meg a sok ú-tól. Valamilyen betű mindig van.) Tíz éve, közvetlenül a háború után ismerkedett meg apám anyámmal, egy estélyen, melyet az ifjú Schwarzenberg herceg adott, apámnak unokatestvére. Apám politikai megbeszéléseket folytatott lényegében osztrák rokonaival, könnyű royalista hangfekvésben. Aggódott az országért. Megszokta, hogy felelősséggel bír az országban történtekért. Nem bízott Horthyban és nem bízott a németekben. Nem vezet az jóra, mondta természetesen franciául, ami azonnal ironikusra élezte a mondatot, ha ennyire megaláznak egy nemzetet (Magyarországot). A nyelveket aszerint váltogatták, hogy valamit melyik nyelven esett jobban mondani. Melyik nyelven ül jobban. Mi a téma. (Édesapám fiát minduntalan megbotránkoztatja, amikor a nyelvnek pusztán közvetítő szerepe van. A gyakorlatiassággal nem a magyar hagyományt szegezné szembe, hol a nyelv erős vár, menedék, kegyhely és szentség, ez neki sok,

az viszont kevés, ha nem érzékeli azt a rémületet és gazdagságot, amit az egyetlen nyelvhez való tartozás jelent, mert az ember, ezt így ki meri jelenteni, éppen mint gondolkodó lény, egyetlen nyelvhez tartozik.) A monarchia megszűntén föl kellett venni újra a szálakat, és persze föl kellett tenni a kérdést, ki az, aki fölveszi a szálakat. Mit jelent a habsburgtalanított Ausztria, vagyis az, ami olyan*kicsi,* lehet-e még Ausztria? Ez a bizonytalanság szabadságot is jelentett. Magyarország csak a csonkoltságát érzékelte, hogy eltűnt a kétharmada, az nem jutott senkinek se az eszébe, édesapámnak sem, hogy az ország négyszáz év után mégiscsak független lett, erről megfeledkeztek. Édesapám időnként édesanyámra pillantott, aki botrányos házasságban élt (élt volt) rokonunkkal, a vén Trauttmannsdorff-fal. Mondottak mindenfélét. (Édesapám mesélte, hogy kevés rokonszenvesebb emberrel találkozott. Az öreg a felesége hálóingét, a balkáni háborúkat és a modern fizika térképzetét hozta akkor épp egy nevezőre. Minden mondatát megismételte, hang nélkül; mindig tele volt a szája nyállal.) Édesapám nagyon tu 321dott pillantani, fékevesztetten. Szép volt a pillantása, és a szépség erő, és az erő hat, ha akarja az ember, ha nem. Ezért van a szépség állandóan akcióban. Nevetés bújt a tekintetében, több, ujjongás – aki belepillantott e szempárba, úgy érezte, ez minden, ez határoz meg mindent: ez a törvény. Vagyis ellenkezni lehet, de az majd nem vezet jóra. Édesapámban volt valami jupiteri. Még a fenségességet is tudta hozni, a fenségesnek ezt a mindennapival érintkező, huszadik századi változatát – milyen is legyen az istenek királya, amikor nincs se király, se isten. A jupiteri önnönmagából indul ki és ott is ér véget, önmagával mér mindent, mert az számára a mindenség. Ahogy mondani szokás, édesapám a szerelmet szerette, kevésbé a nőket. Hogy a szerelmet akarta volna és a „velejáró” embert nem? Ugyan. Már az is kétséges, hogy „akarta”. De az igaz, hogy a testet nagy becsben tartotta, a magáét is, a másokét is. Nem osztotta föl az embert testre és lélekre. A testet az emberségünk megtestesülésének vagy még inkább címerének tekintette. Vagy cégérének. A cég táblájának. Vajon nem a testünk-e az, mellyel időnk javát töltjük? Vele beszélünk nap nap után. És miről? Nem másról, mint a halálról. Mert mi más volna a

test története, mint a züllés története, a romlásé, a rombolásé? Mi más volna ez az út, mint a lefelé? Lefelé a halálba, így gondolta édesapám. Nem az ész, a gondolat, nem is a lélek, csakis a test emlékeztet minket a halálra. Az elmúlásra, hisz ő az, ki látványosan múlik, el. A test az őszinte, hű társ, ki minden pillanatban figyelmeztet, így gondolta édesapám, hogy porból vagyunk és porrá leszünk. Édesapám az emberit a halálban kereste és találta meg. A haláltól (a halált megelőzően) nem félt és nem is haverkodott vele: örvendezett neki, mint valami nehéz, nem kellemes ajándéknak. Annyira örült mindennek, ami van (édesapám), hogy nem tett különbséget jó s rossz közt, nem érzett erre késztetést. Ujjongott, a halálon is ujjongott. Bár itt a test szava nem pontosan ugyanezt mondta, hisz a test nem vehette jónéven saját összeomlását. Innét a mélabú, a futó mélabú. A jupiteri tán nem jelentett se többet, se kevesebbet, mint azt, hogy édesapám teste zsibongását, ágyéka szédületét mint személyes érzelmet tudta 322prezentálni és érzékelni. Ez volt az ő nagy képessége: ez volt a jelenléte. Édesapám közben megfeledkezett a kis fekete asszonyról, elfelejtette a saját pillantását: nem tartozott a jelentős, a nagy csábítók közé. Azok tisztában vannak az aprómunka súlyával, tudják, a csábítás: konkrét. Apámat ez nem érdekelte. Nem: hol érdekelte, hol nem. Hol ez érdekelte, hol az. A politikai aprómunkától éppenséggel nem ódzkodott. A háború után visszavonult a nagypolitikától, elkedvetlenítette a kommunista puccsot követő konszolidáció otrombasága és szükségszerűsége, aztán későbben a parlamenti gazdasági bizottság kicsi, tárgyszerű, napi munkáját irányította. Mi lenne a haza jövője?, tolult a kérdés. De édesapám csak annyit bírt válaszolni, hogy két százalék és adómentesség, ilyesmi. A visszavonulás döntése azon a Schwarzenberg-erkélyen született meg. Uraim, szólt apám rejtélyesen mosolyogva, mert hisz amazok nem tudhatták, hogy a kijelentés nem csupán az estére, de mintegy tíz esztendőre vonatkozik, uraim, engedelmükkel, visszavonulok. Szobája a keleti szárnyon feküdt, a Jenő hercegről elnevezett út felé, jól ismerte a járást, gondolkodás nélkül fordult a folyosókon, néhány lépcsőn kellett volna lemennie, amikor a nevét hallotta, itt édesapám neve következett. Édesapám megfordult, a

mamám!, egyszerűen utána jött. Apám elvigyorodott. Jupiter örült. Jöjjön, szólt apám rekedten. Én ilyen gyorsan nem tudok. Hát akkor, vont vállat hirtelen fáradtan apám. A mamám komolyan bólintott, azért valamit, talán valamit lehetne. Jó, vigyorgott újra apám, és nekidőlt a falnak. Jupiter örült, akár egy gyerek, a kapott ajándéknak. Maguk katolikusok, mondta édesanyám, és szeméből eltűnt az a kis szomorúság (mert mondhatni, szomorkásan kelt föl térdeltéből), maguk szeretnek mindig valaki mögé bújni, és nem veszik észre, hogy ottan nincs senki, csak saját maguk vannak. Ez aztán meglehetősen vidám, ezt nézni, ahogy így bújócskázni próbálnak. Apám vállat vont, kik. Ez tíz éve történt, és a vigyorgás kitartott, kitartott a könnyű szomorúságot váltogató csöndes okosság is, kitartott a vágy; és közben lassan-lassan mindenkinek igazolnia kellett színtiszta árja származását legalább négy, azaz négy nagyszülőig. Volt akkor a képviselőházban egy kapitális baromnak ösmert gróf, Pálffy Fidél, aki, ahogy az már egy kapitális baromtól el is várható, nagy Hitler-imádó volt. Édesapám a szagát se állhatta. Amikor egyszer ez a maga kvaterkázó, távolságot nem ismerő modorában a Ház folyosóján apám hogyléte felől érdeklődött, apám gondterhelten végigsimított a homlokán, nehéz idők, kérlek szépen, volt egy Salamon nevű ősöm, hívnak Móricnak, a feleségemnél meg baj van két nagyszülővel. Szaladt erre a tulok fűhöz-fához, és újságolta lelkendezve, hogy ő ezt mindig tudta, sejtette, érezte, itt van svarc vejsz: zsidó! Ezen röhögött aznap az egész parlament (úgy érezték, van idejük), mígnem valaki (a jóságos Berényi Laci) el nem magyarázta a szerencsétlennek, hogy édesapám felültette (átalbaszta), merthogy édesapámék a Salamon nemzetségéből származtatják magukat, a Móric az Móric, a mamám két nagyszülőjével meg az a baj, hogy nincsenek, hiányoznak, tudniillik apja s anyja első fokú unokatestvérek lévén, csak egy garnitúra nagyszülő létezett. Erre mondotta azután briliáns logikával Pálffy, jó, jó, de azért nem zörög a haraszt, ha nem fú a szél. És ebben végül is igaza lett. Ennek a történetnek egy másik változata, hogy amikor édesapám hazaérkezett az amerikai hadifogságból, kapott Joint-segélyt, vagy kérelmezett, mindenesetre áll sorban, nézik a jointosok az iratait, Móric, rendben, anyja Schwarzenberg,

rendben, csak azt áruld el Móric bátyám, hogy miként sikerült ilyen szép nevet szerezned, itt édesapám neve következett. A mamám említette bújócska is kitartott, a vágyba oltott bújócska, ezért apámék meglehetősen gyerekes beszélgetésekbe bonyolódtak. Akár a kamaszok. Még szerencse, hogy inkább nevetségesek vagyunk, mint tragikusak. Beszélnünk se kéne, maga rámnevetne avval a kozmikus vigyorával, és nekidűtene a falnak, ennyi, ez olyan nehéz? Nem, nem olyan nehéz, válaszolta bizonytalanul apám. Nehéz, gróf, magával. Apámat büszkeség öntötte el. Maga hízeleg. A mamám fintorgott. Rosseb. Tényleg nehéz. Azt sem tudom, mikor féljek magától. Mindig; de ezt most viccből mondtam. Hiába mondja viccből. Ha úgy van, akkor úgy van. Ez az, amit kegyelmes úr nem fog föl. Mert maga tényleg szeretné, 324 hogy féljek, mert félelmemben, és ebben igaza van, inkább viselkedem úgy, ahogy helyénvaló. Ahogy magának tetszik. Ahogy maga elvárja. Most apám fintorgott. Nem szerette az elégedetlenséget. A mamám nem állt le, maga, gróf, kényelmes. Maga csak azt szereti, ha nincs velem semmi baj, ha nem fáj a fejem, és egyik orgazmusból esem a másikba (vagy fordítva, szólt közbe apám, csönd, vakkantott anyám), és az órámat nem felejtem a párnája alatt. Igaz, akkor aztán tud szépen szeretni. Maga rettenetes ember, és látom, nem hisz nekem. Apám ismét pofákat vágott. Lássa!, kiáltott föl anyám, most kéne tükörbe néznie! Most maga is látná, hogy rettenetes. Kicsi lesz és kicsinyes. Kicsi, kicsi, mint a ruha, mikor szárad! Nahát! Micsoda hasonlatok ezek, jó, hogy nem alsógatya! Tudja maga, maga milyen ilyenkor? Mint egy egér! Egé-ér? Én? Maus, hogy őszinte legyek, az orra kihegyesedik és satöbbi. Arra a kérdésre, milyen állat szeretne lenni, édesapám nehezen bírt volna válaszolni, oroszlán, medve nyilván túlzás, de hogy egér, maus?! Gróf, én felnőtt ember vagyok, oda utazom, ahová akarok, ha Pottendorfba, hát oda, hagyjon föl a nevelésemmel. Kérem. Ne próbáljon megsértődni, mondta a szerelmes mamám, ilyen könnyen nem ússza meg, nem engedem el ilyen könnyen. Mindenesetre édesapám megtartotta a vagy negyvenöt perces búcsúbeszédét, ékes latin nyelven, melyet a zimankós időben a gyászoló közönségnek fedetlen fővel kellett végighallgatnia. Másnap a fél gothai almanach kórházban feküdt

takonykórral, tüdő- és mellhártyagyulladással, reumával(!). Mindenki egyre azt kérdezgette, ugyan mért akarta kiirtani édesapám az osztrák–magyar arisztokráciát. Édesapám jó példa az ún. édesapámra **.**

*347.***A** mikor édesanyám még tündöklően fiatal volt és szép és folyvást ágyba akart bújni az édesapámmal, aki szintén tündöklően fiatal volt és szép és meglehetősen sokszor ágyba akart bújni az édesanyámmal, akkor sokat hívta telefonon a papámat, aki a Kerbankban dolgozott, télen gyalog a befagyott Dunán át, mint Mátyás király, a külföldi levelezést intézte, mert ő maradt az 325 egyetlen, aki még úgynevezett idegen nyelveket ismert, mert a régi gárdát kirúgták, mondván, ellenségei a rendszernek, ami megfelelt az igazságnak. Az édesapám is ellensége volt a rendszernek, bár azt helyénvalónak találta, hogy tehetséges fiatalokat alkalmazzanak, de hogy valakiket azért elküldeni, mert raccsolnak, ez hülyeség, hacsak nem rádióbemondókról van szó, de nem rádióbemondókról volt szó. Ezt meg is mondta, neki már nem számított, a tudása nem védte, a neve meg olyan volt, mint a sárga csillag (csak nem annyira veszélyes), azonnal lehetett mindent tudni, ha elő volt írva, mi a minden. Anyám csilingelt, kihallatszott a kagylóból. Apám jelezte, hogy esetleg lehallgatják őket. Ez fölvillanyozta anyámat, hadd hallgassák, turbékolta, legalább legyen nekik valami szórakoztató is ebben az ő kis forradalmukban. Nem olyan kicsi, dünnyögte apám. Édesanyám megvetette a kommunistákat, minő banda. Apám nem. Szíve szerint sajnálta volna őket, de túlontúl veszélyesek és kártékonyak voltak, így mérges volt rájuk. Dühös. Micsoda barmok! Az összes történelmi hibát elkövetni! Az újakra meg büszkék! Reménytelen. Mondj valami intimet, kérlelte anyám őt. Édesapám szerette, ha anyám dorombol, de ez a telefonos izé munkaidőben kurvára idegesítette. Haggyá má békin, morogta. Ám édesanyámat ilyenkor nem lehetett megsérteni, kért, kunyorált, csak egy szót, édes aranyom, csak egy kis valami intimet, valami *édeset,* te!, te!, kinek szebb segge van, mint Sztálinnak és Rákosinak együttvéve. Apám elképzelte; nem tudom,

Joszif jó kötésű legény, kérette kicsit magát. Most mégse szerette volna, ha lehallgatják. Édesanyám imádta apám fenekét, büszke volt rá, szíve szerint mindenkinek mutogatta volna, akárha egy versenylovat. Valami kicsi intimet, búgta újra. Apám elunta, intim, mondta. Anyám csalódottan fölkiáltott, túlcsavarták a jelenetet, és most kis keserűség csöpögött – honnét? hová? Apám az órájára pillantott, mindennel késésben volt, a fordítással, az erről szóló jelentéssel a főnökének, és a titkárnőnek ígért ígéretekkel – gyönyörű mély, rekedtes, izgatott suttogással a kagylóba lehelte: 15 óra 27 perc 30 másodperc. Csönd támadt a másik oldalon. Hogy mit, hogy hogy mondod, hebegett anyám 326 vörösen az örömtől, apám megismételte, 33 másodpercre javítva a vallomást. Jaj te!, kiáltotta a mamám, és boldogan levágta a kagylót. Ez azután sokáig jól működött, még a 60-as évek elején is, akkor épp Hruscsovot verte apám farban, 18 óra 11 perc 13 másodperc (túlóra?), és édesanyám a füléig harmatos lett. Azután egyik napról a másikra véget ért, pedig, ezt leszámítva, nem is volt különleges nap az a nap, nem is nagyon lett mondva, vagy ha lett, hiába, 23 óra 18 perc 50 másodperc, nem történt semmi, semmi, csupán az idő múlt: sehogy **.**

348. **É**desapám a negyvenes évek végén, ötvenes évek elején összeesküvéseket szervezett (inkább csupán ideológiaellenest s nem államellenest, egyszerűen az ép ész nevében) az egyetemen meg az akkor már félig szétkúrt Eötvös-kollégiumban (ő maga formálisan nem vett részt bennük, de ahol tudott, segített, eszét, műveltségét, ismeretségeit készségesen rendelkezésre bocsátotta), majd ezeket az összeesküvéseket följelentette. A kurva anyját **!**

349. **E**gy alkalommal a munkafelügyelő minden egyes alkalommal körülményes tiszteletteljjel szakította meg édesapámat, már bocsánat, doktor úr, Csákvár örökös ura, Majk és Várgesztes grófja, kegyelmes úr, de… Tizedjére leszólt apám a cséplőgépről, mondja csak egyszerűen, Ottó. Ettől aztán még inkább zavarba jött

mindenki, milyen Ottó. ♦ Újraalakította a falusi zenekart (édesapám), de vonakodott egy alkalommal elkezdeni a próbát, mert hiányzott a fagottista. Maguk nem becsülik az időt, azt hiszik, proletárdiktatúrában nincs értéke az időnek?! Rosszkedvűen nézegette az óráját. Végre megjött a szerencsétlen zenész, és valamit motyogott bocsánatkérőn. Csak ekkor emelte föl apám a vezénylő pálcát. Uraim, kezdünk, Kis éji zene. (Ehhez tudni kell, hogy itt Mozart nemhogy fagottot, de semmilyen fúvóst nem használt.) ♦ Egy másik késő, később, munkásőrruhában érkezett, apám nyugtalanul érdeklődött: Háború van, kedvesem? ♦ Értelmezési kérdésekben merev volt (apám). Mit ját 327szik maga itten, rivallt az egyik zenészre, aki meglehetősen cammogva játszotta a szólóját. Ő azt játssza, ami írva van. És mi van írva? Ad lib. Tetszés szerint. Édesapám fölvonta a tekintetét, kinek a tetszése szerint. ♦ Mendelssohn-Bartholdy György (George), apám barátja a Vox Record Companytól, volt apám jobbkeze. Egy nap jöttek a megyétől, s a tájékozatlan elvtárs apám nevét kérdezte. Megmondta. Ja, bólintott a megyei, biztos. Az elvtárs meg maga mellett a Haydn?! Nem, válaszolt édesapám nyugodtan, az elvtárs Mendelssohn-Bartholdy. ♦ A plébános a tűzoltóparancsnokhoz fordult. Megbocsát, önnél mi áll ebben meg ebben az ütemben, B vagy H? Apám dühöngött, atyám, ha kérdése van, mért nem engem kérdez, végtére is az én darabomról van szó. (A 2. szimfóniát próbálták.) Mert ön sosem hallja meg, ha kérdezni akarok valamit. Édesapám az úgynevezett koncertmesterhez fordult: Mit mondott? ♦ Senki nem tudja, miből, édesapám azt a következtetést vonta le, hogy mérgezett a spermája (valakinek). ♦ Édesapám katolizált, szépek a templomaik, a zene, a színek, ez az egész liturgikus színház, és a fegyelem! Arra gondoltam, Istenem, Mozart, Beethoven és Schubert is katolikusok, akkor annyira rossz azért nem lehet. ♦ Hát Jeruzsálemben meg mi történt? Édesapám vendégségből igyekezett volna vissza a hoteljába, taxit akart fogni, taxi, taxi, kiáltozta, de sehol egy taxi, viszont a környező házakból leszóltak, hogy kuss. Édesapám visszament a barátaihoz. Sehol egy taxi, mondta az ajtóban leverten, mindenütt csak zsidók. ♦ Édesapám hazakísért egy úriasszonyt, és azonnal letámadta. Az

asszony kitért volna, de mindhiába, apám már be volt indulva. Mondja, mester, mondta mintegy fuldokolva az áldozat, már rég meg akartam kérdezni, mi a tempója a Mozart g-moll szimfónia elejének? Édesapám azonnal kibontakozott a saját öleléséből, odaült a zongorához, na, figyeljen ide **.**

350. **A** nyám folyton számolgatott minket, édesapám legidősebb fiát meg a testvéreimet, mint a kislibákat, hogy megvagyunk-e… Egy-ké-há-négy, és ötödikre apánkra mutatott, de soha nem 328mondotta ki hangosan, öt. Egy, ké, há, négy, szün. Ó, drága szün… **!**

351. **K** ivel, édesanyám édesapámmal élt házasságban. A halál, édesapámat akkor érte a mindig váratlan s igaztalan halál, mikor életük anyámmal napfényes csúcsokra ért, szépség és boldogság övezte őket. Heves, fekete bánatában édesanyám a halottvirrasztás éjszakáján bebújt apám mellé a gyászlepel alá, így egyesültek utoljára. Édesapám végérvényes távozása után a fájdalom már nem is hagyta el a mamámat, ő maradt vele, míg meg nem halt (a mamám), talán **.**

352. **R** émlik, törte apám hosszan és hiábavalóan a fejét, hogy a legszentebb dolog mégis az, amire nem emlékezünk **.**

353. **É** desapámnak látomása támadt. Már ráfért; a törökök ugyan még bitorolták az országot, de Lipót már elszánta magát; jó ideje csupán a mindennapos, országos munka folyt, hétköznap váltott hétköznapot, édesapám se előre nem bírt nézni, se hátra [délután három óra húsz perckor tartottam itt, édesapám se előre nem bírt nézni, se hátra, hátr-a, éppen leírtam ezt az „a” betűt, amikor telefonhoz hívtak, hogy meghalt az édesapám, ma, május ötödikén, háromnegyed háromkor; mi következik ebből? Talán csupán annyi, hogy ha valaki sok-sok éven át napjában többször is leírja azt a szót,

hogy édesapám, akkor mindenféle csodás és rémes dolgok történnek vele; *ez* itt idegen test, de fütyülök rá; letettem a kagylót, (…), visszaültem, folytattam a mondatot], kizárólag a lába elé, vagyis megkezdődött az a kíméletlen helyezkedés, amely a békét és a századvégeket jellemzi, s amelyben ő maga is tevékenyen részt vett (pl. a felvidéki tisztogatások és a Wesselényi-féle „elégületlenek” birtokainak megkaparintása, sőt egyes vélemények szerint ő is involválva volt az összeesküvésben, és ezt is kompenzálni kellett az Udvarnál). 329Ötven körül járt, nyakig benne abban, amit életnek hívnak, de aminek se iránya, se teljessége nincsen, csupán végessége. De még ez a végességből származó heroizmus sem adatott meg, nyakig benne lévén, nem észlelte. És ahogy ott lovagolt a Vág mentén, díszes csapata élén, kékek és sárgák villóztak a völgyben, egyszer csak az a látomása támadt – nem is az, hogy nincs, nem létezik, mert ezt már másszor is gondolta, és az nem vitt semmire, túl irodalmi gondolat volt, hiába élte át becsületesen, teszem azt, hogy őt csupán álmodja valaki, vagy hogy ő eleve egy utánzott, klónozott, s akkor ez volna egy szókratészi, de legalábbis platóni éca, az árnyék a barlangon; nem így, hanem azt látta be ott az esthajnal lilás fényeiben, hogy ő nem személy (valaki), hanem tekintet. Nézés. Vagyis éppen fordítva némiképp – éppen némiképp. Ő szavatolná mások létezését a tekintete által (édesapám). Vagyis ő veti a fényt arra, ami azután megjelenik a barlang falán árnyékként. Vagyis. Nem személy, hanem tekintet: ezt mint valami tehertől való megszabadulást élte meg, mint akinek az élete értelmet nyert, épp azáltal, hogy nem önmagára kell gondolnia, hanem arra, amit lát. Az életére vonatkozó kérdéseket nem azért nem tette föl, mert ez az elegáns megoldás támadt, hanem mert gyáva volt, elfoglalt, és egyébként is. Ott a Hegel, foglalkozzék az a végső kérdésekkel. És íme, jőnek a válaszok kérdés nélkül is. A Vág, mint rendesen, zúgott. Majd én fabrikálok kérdést a válaszokból, nevetett föl édesapám, és fölnézett a felhős égre. Aztán hozták a hírt, meghalt Thököly apja, nehéz így rekvirálni **.**

354.E könyv helyszínei, a csípők és vízesések, eseményei, szereplői valóságosak, a valóság szerintiek, megfelelnek a valóságnak, például édesapám paripája tényleg megcsúszott az augusztusi vízmosás sarában. Édesapám fia semmit nem talált ki, és ha, megrögzött szokása szerint, a regényírás felé kanyarodván a képzeletére hagyatkozott – hogy például édesapámat a maga állata, paripája hordja a hátán, s ez a paripa: az ő természete, egyéni meghatározottsága, aki tehát édesapámat ismerni akarja, ne a ruha 330szabását nézze, ne eltanult mozdulataira figyeljen, hanem vegye szeme ügyére annak titkos paripáját –, azonnal úgy érezte (édesapám fia), az így írtakat ki kell hajítania. A nevek is valóságosak (édesapám). Minthogy a könyv írása közben erős viszolygással viseltetett minden kitaláció iránt, egyszerűen képtelennek bizonyult az eredeti nevek, melyek elválaszthatatlannak tűntek valós viselőiktől, megváltoztatására. Lehetséges, lesz, ki nem fog örülni, hogy saját nevén, keresztnevén szerepel e lapokon. Édesapám fia erre nem tud mit mondani. Csupán azt írta, amit az emlékezete megőrzött. Így lesz olvasó, ki krónikaként forgatván a könyvet ezernyi hiátust fedez majd föl. Noha a valóságból teremtette, mégis regényként kéne ezt olvasni, és se többet, se kevesebbet nem követelni tőle, mint amennyit egy regény tud adni (mindent). Ehhez jön még, hogy sok minden olyat is elhagyott, amire emlékezett, főként azokat, melyek őt személyesen, direktben érintették. Nem nagyon akaródzott magáról beszélnie. Vagyis nem a maga, sokkal inkább édesapám családja történetét írta, ha nem is meg. Hozzá kell tennie, hogy már gyerekkorában gondolt erre, hogy ír egy könyvet, amely a körülötte élőkről mesél. Az előszót megmutatta édesapámnak, nagyon tetszett (édesapámnak). Ez csak részben az az elképzelt könyv, mert az emlékezet véges és bizonytalan, és azon könyvek, melyek a valóságból teremttettek, többnyire csupán sápadt visszfényét és töredékét adják: annak, amit láttunk és hallottunk .

355. Édesapám fia nem akar írni édesapámról. Nem kíván. Szeretné édesapámat, édesapám személyét, alakját távol tartani ettől a cirkusztól, ennyivel, gondolja, tartozik neki. Édesapám a legjobb édesapa volt a világon, akit csak elképzelni tudott, tud, mert édesapám, ahogy a személyrag mutatja (lefordíthatatlan szójáték), az övé, övé apa, és ez az övé visszavonhatatlan és egyszeri. És nemcsak nem akar, nem is tud. Visszakoznak a szavak. Vagy az, ami édesapám mint édesapám, az bújik ki a szavak hatóköréből; megfoghatatlan. Miközben nincsen egyetlen olyan szó, amelyet ne érintene ez az „övé”. Enyém .

331

356. Édesapám legidősebb fia: afféle tékozló fiú, hiába jóeszű, csinos arcú, nem talált helyet magának a világban, kóválygott, ivott, kurvázott, bűnös életet élt. Az örökségből is kitették, de ezt csak mellesleg. Édesapám (viszont): mélyen vallásos, szigorú, dolgos életet élő afféle patriarcha, tudja, mi a jó, mi a rossz, e szerint él, magas mércéjével mér kérlelhetetlenül mindenkit (anyám stb.). Kiszenvedvén a tékozló fiú (örökre elaludt), apám őszintén gyászolta, ahogy illik, ám (kicsit) meg is könnyebbült, egész életében nyomasztotta a fia, a fia szégyene az övé is volt, a fia kudarca az övé is volt. Egy nyitott seb. Most ez a seb a nyitott sírnál hegedni kezdett. A szertartást megszakítva, amit előzőleg a tisztelendő úrral megbeszélt, a húgom szólni kívánt. Apám bosszúsan lehajtotta a fejét. Nemes metszésű stb., mintha márványból. Az ember örvend, hogy ember, ha csak ránéz. A húgom sírással küszködve arról számolt be, hogy bátyja tizenöt esztendővel ennek előtte átadott neki egy írást, hogy őrizze meg és ne mutassa senkinek. És ezt ő most fölolvassa. És fölolvasott lényegében egy imát, a halk, hüppögő hang ellenére is egy megdöbbentő erejű, letaglózó szöveget, amely úgy volt személyesen megrendült, hogy csöppet sem volt személyeskedő, az imák és zsoltárok ismert szavaival s fordulataival élt, és mégis… Az ő imája volt, de mindannyian imádkozhattuk volna. Olyasvalaki kiáltott a mélységből (Hozzád, Uram), aki, akkor, nagyon közel lehetett hozzá (az Úristenhez); könyörgött, könyörületért esdekelt, ígéreteket tett stb. Az élete nem változott

meg, ivott, kurvázott tovább, munkanélküli-segélyen élt, meg a testvérei pénzelték, titokban, mert édesapám ezt helytelenítette, magából indulván ki, a gyöngeséget tartotta a legfőbb bűnnek. A húgom befejezte, pacsmagosra ázott az arca. Egy göröngy begurult a sírba. Édesapám körbenézett. Testvéreim. Drága fiam. Ötven évet éltél mellettem, és nem ismertelek. Másnak ismertelek. Azt hittük, más vagy. Itt kérem mindenki előtt, előttetek, testvéreim, hogy bocsáss meg nekem, fiam. Bocsáss meg, bocsáss meg, bocsáss meg. Úgy kellett elvezetni a sírtól. Most már tisztességesen gyászolta a fiát, nem föntről le, hanem sötéten, öklendezve. Édesapám most lett édesapám, mondhatni az utolsó pillanatban .

332

357. Már elő volt készítve a nyusztos süveg (medály rajta s abból kolcsagtoll állott ki), a matéria köntös, a bőrös kapcás nadrág, de oda lett téve még egy szép gyolcskapca is meg az olvasó, apróbb cseresznyényi csontszemekből. Mária, segíts. Édesapám földi léte a végéhez közeledett. Látszott rajta a betegség, kifejérült és megkisebbedett, a bőre úgy lógott, mint egy idegen ruha (nem idegen: egy nagyobb testvértől örökölt; de édesapámnak nem volt nagyobb testvére, ő volt – minduntalan – a legidősebb, a majoreszkó, az örökös: idegen), de azt nem lehetett tudni, szenved-e, s ha igen, milyen mértékben. Hogy „ilyenkor” éppen a mérték vész el, nos, erre a gyászoló család nem gondol(t). Mintha nem szenvedett volna (egész életében lenézte és megvetette a szenvedést). Inkább türelmetlennek látszott; szerette volna az ügyét eldöntöttnek tudni, vagy legyen örök életű, de akkor izibe (igaz, akkor volna mindenre ideje, haldokolgathatna itt napestig, ezt hagyjuk), vagy finító, de akkor ausz. Kábé így. Édesapám láthatóan nem tisztelte a halált (a szenvedés inkorrekt alkuszát), alkalmatlankodásnak fogta föl, mintha BKV-ellenőrök zaklatnák (egy útvonalon másodszor!), szóval a hivatal packázásának, olyasvalaminek tehát, amin ugyan túl kell esni (édesapám maga is hivatalnok volt: nádor), de okkal háborog az ember. Édesanyám viszont – ennyi maradt a szerelméből – arra akarta kihasználni a minden bizonnyal utolsónak nevezhető pillanatokat, hogy rábeszélje

apámat a megtérésre. Hogy térjen meg Istenéhez. Részint nincsen Isten, részint ha volna, nem volna az enyém. Anyám hallatlanra vette ezt a nagyképű, kamaszos okoskodást. Nézze, Matikám. Nyugodjék meg. Nézzen a tükörbe! Hát ki ellen akar maga így harcolni, drágám, ilyen fonnyadékosan, ki ellen? Fogja be a száját, maga buta. Apám legyintett, bocsásson meg, maga mindig buta volt, mért pont a halálos ágyamon ne lenne buta, elnézését kérem. Édesanyám rejtélyeskedve lehalkította a hangját, mint aki félig-titokban, pult alól valami ritkaságot, hiánycikket kínálna föl. Ha üres az ég, csak nevetségessé teszi magát vénségére evvel a handabandázással, ha viszont Mennyei Atyánk trónusa emelkedik ottan – az ottanra apám harákolt egyet, s most azt mérlegelte, hogy „a zsákmányt, 333 e remegő aranyhernyót”, lenyelje-e vagy kiköpje-e, és a pillanatnyi ingadozás volt az, amitől édesanyám kiborult –, akkor meg mit akarsz, te szerencsétlen porszem, te, te senki, te senkiházi, és rázni kezdte apámat, akár egy rongyot. Úgy kellett lerángatni róla. Édesapám élvezte a botrányt, kár, hogy fájt, de maga olyan ügyetlen, mindig is az volt. Amilyen tühtig a konyhában, ahogy közeledik a testemhez, úgy lesz egyre kétbalkezesebb. Magának még a nyelve is balkezes! De mondja csak, az elébb az Isten volt a senki, és ezért volnék nevetséges, aztán én vagyok senki, vagy, ahogy maga plebejusnak vélt újgazdag szellemeskedéssel mondani szereti, senkiházi, hogy az volnék, és ezért volnék nevetséges, mondja csak, szívem, nem nevetséges ez?! Édesapám komolyan beszélt most. De anyám újrakezdte, jaj, mely mocskosnak látszik a mi tisztaságunk!, mely haragosnak a mi szelídségünk!, mely felfuvalkodottnak a mi alázatosságunk!, mely kegyetlennek a mi irgalmasságunk!, mely gyarlónak a mi erősségünk, ha a Christus tükörébe nézünk! Mit akarsz tőlem, Irén, szólt apám lefojtott hangon; most ő borult ki, mert ő meg a barokktól, attól szokott. Anyám váratlanul hangot váltott, könnyedén, cinikusan, apámat alig észrevehetően, de azért apám is, ő is észrevette, parodizálva, lényegében a pascali gondolatmenetet trivializálva – az aprópénzreváltás kozmikus, rémületes megfontolásait aprópénzre váltva – igyekezett apámat jobb belátásra bírni, mintegy lehetőséget adva az öreg voltairiánus szellemének a meghátrálásra (a

meghátrálás mint a győzelem egyetlen formája), nevezetesen, hogy ez olyan – nulla összegű? nem nulla összegű? – játék, amelyben a hívőnek jobbak az esélyei, mint a hitetlennek, következésképp… Édesapámat még a barokknál is jobban ingerelte, ha a butaság okoskodással takarózott. Kifakadt, Istenről ő, különösen ebben a helyzetben, nem nyilatkozik, jöjjön el az ő (mármint az Isten) országa, legyen meg az ő akarata, de ami őt (mármint az édesapámat) illeti, és itt a düh a nevezetes einsteini mély jópofaságot forgatta csáléra, ő, édesapám nem kockajátékos. És nem is egy Rodolfó, aki az álnokul ideszervírozott kvázi utónyulakat húzogatná elő nem is cilinderből, de micisapkából. Üvöltött. Egyszerre csönd lett. Az 334 igazság pillanata, sziszegte édesanyám kárörvendve. Nyilván úgy képzelte, édesapám hamarost rápillant ama szörnyűségre, mindenre vagy semmire, melynek szótárakban halál a neve, és ezt ő, anyám, ezt a szörnyűséget mindjárt látni is fogja elomlani apám arcán. Ám apám arcán arany fény ömlött el, tiszta Amerika, harmonia cćlestis, vonásai kisimultak, szája megbocsátó mosolyba fordult. Édesapám megérkezett. (Ágyazáskor derült ki, hogy az történt akkor vele, ami az akasztott emberrel az akasztás pillanatában. Ez volt édesapám utolsó mozdulata, kiáltása, végső aduja a végességgel és édesanyámmal szemben. **)**

358. **É**desapám a kemikáliák következtében, mint bárki hasonló esetben, elveszítette a haját, nem az egészet, de majdnem az egészet. Így, így hátra, lefésülve, így, így nézett ki (festett). Soha, soha életében nem volt ilyen szép nyugodt a haja. Szép, nyugodt, fennkölt és gyönge **.**

359. **É**desapám kétféle infúziót kapott, egy sárgát meg egy pirosat. Ha a pirosat kapta, befestette pirosra a lábkörmeit, akár egy jobb napokat látott úrinő, enyhén rúzsozta magát, piros nyakkendőt vett és piros alsót, s amíg volt, a hajába is belefestett egy streifnit. Ha sárga, akkor sárga. Föl kell készülnöm a vegyi találkozóra, nemde?! Mert ez egy találkozó, egy találka, egy randövú, ott

bennem, azok, nemde?! (Van egy főorvos, kakaska a szemétdombon, nincs más, csak hierarchia, humortalan, akár egy WC-deszka, és mondja a papámnak, tiszta csontváz, már kopasz, egyik veséje hiányzik, a fél medencecsontja le van vésve, hogy vegye le az ingét, a papám becsücsörít, tesz egy evribádi-mozdulatot és odaleheli: Vadul vagy szenvedélyesen? Pardon?, a prof köpni-nyelni nem tud, a sleppnek rázkódik a válla a hangtalan röhögésben.) A sárgát utasüdítőnek, a pirosat bambinak hívta, gyere, kicsi szívem, gyere bambikám, gyere, te, te, becézte a mérget és az jött is, ameddig küldték. Édesanyám nem tudott uralkodni magán, csikorgatta a fogát a féltékenységtől .

335

360. Édesapám a halála előtt teljesen elvesztette az értelmét. Legidősebb fia naponta beállította a fürdőkádba, úgy mosta le róla az aznapi ürüléket. Az apai ürülék szaga semmihez sem hasonlítható. Édesapám fia nem hitte volna, hogy kibírja. Apám, aranygyapjas lovag, V. Károly kenyerespajtása, valamelyik Rudolf valamije, Metternich-tanítvány és egy pillanatra, amely azután nagyon elmúlott, Zrínyi Miklós szellemi örököse, néha ellenkezett, nem akart levetkőzni a fiának. Lehet, hogy szeméremből? Abban az állapotban még működhetett? A szegény, a szerencsétlen. Mióta édesanyám még utoljára megajándékozta édesapám fiát azzal, hogy a karjaiban halt meg, azóta egy egész kicsit kevésbé retteg a halálától (édesapám fia). Előtte az anyámból is kijött minden, mikor az oldalára fordították, de az egészen más volt, teljesen folyékony. Értelmét mindvégig megőrizte, majdnem kilencvenéves volt, és félig kinyitott szájában egy ideig lengedezett a hátrahúzódó, pirosas-rózsás nyelve. Azután ráborult (a fiú) (anyámra), és sokáig sírt rajta. Még órákig érezte alatta a lepedőn egykori létének melegét. (Időnként elhalványul ez az élmény, időnként jobban fél attól, hogy az apja sorsára jut. Állandó tánc ez a képek között, melyeket róluk őriz. Vajon hogyan fogja tudni kibírni?)

361. **B** etöltvén a huszonegyet, édesapám fia elhatározta, hogy gondnokság alá helyezteti édesapámat. Az asztalnál ültek, édesapám fia az összes szükséges előkészületeket megtette, édesapám mellette ült, kanalával az előtte lévő tejfölös túrót paszírozgatta, anyám kiment a konyhába, ő be volt avatva, szövetséges!, behallatszott az edényzörgés, apám, mondta édesapám fia, mialatt édesapám fölpillantván a tejfölös túróból, a szemüvege fölött reá nézett, apám, szeretnék neked valamit, vagyis, tehát vannak dolgok, melyek jelentősége csekélyebb, mint azt a meglepődés és meglepetés zavarában hinnők, vagyis, tehát, röviden, közölni, közlemény, egy közlésről volna szó. Ezt édesapám eddig csöndben hallgatta, most a túróstányér fölött lehorgasztotta a fejét – csupán a homloka, magas, erektől barázdált homlo 336 ka látszott –, úgy tűnt, tisztába jött a helyzettel, magával, valamivel, a fény felé fordult, ez remek, mondta, gondnokság alá akarsz helyeztetni, avval fölugrott, magával rántva egy széket, tenyerével akkorát csapott az asztalra, hogy az asztallap remegni, a túróstál táncolni kezdett, soha!, üvöltötte, míg élek, soha! Magából kikelten magasodott a fiú fölé, hatalmasan az asztal mögött, az ablak előtt, ahol e pillanatban egy galamb repült át, csőrében olajággal, édesapám fölemelte a kezét a még mindig remegő asztallapról, édesanyám az ajtóban állt, apám fia hallotta, ahogy fölkiáltott volt a konyhában, a csörömpölés, izgatottságában leejtette a porcelántálat, újrakötötte a kötényét, törölgetőruha a karján, keze eltartva a testétől, sejtette ő ezt előre, figyelmeztette is édesapám fiát. Apa, kiáltott most az, térj észre, gondnokság, ki beszél itt helyeztetésről, hogyan föltételezhetsz ilyesmit a feleségedről, az élettársadról, a fiadról, a saját fiadról! Amit mi, anya és én és a fiúk akarunk, az csupán egy eljárás, egy lépés, mely belátást és méltányosságot igényel, és amely a te jó javadat szolgálja. Mert bizony, kedves édesapám, lássuk be, némely finoman szólva sajátos tulajdonságodat, melyet a legkevésbé sem neveznék negatívnak, ellenkezőleg, inkább szeretetreméltónak akár, ahogy azt te magad is jól tudod, nehéz egy családi élet rendjével összhangba hozni. Mi, nőd és én, ennélfogva körülnéztünk, hogy számodra alkalmatos

lakhelyet találjunk, gyógykúra vidéken, rendszeres étkezés, friss levegő, ez csak használni fog neked, és egy dolgos, a család szolgálatában eltöltött élet után, amely mindeközben az idegeidet is megviselte, nagyon is megérdemled ezt a kis pihenőt. Ezalatt édesapám az ablakhoz lépett, kezével a függönnyel játszott, ujjai eltűntek a függöny redőiben, nyugodtnak tetszett, édesapám fia föllélegzett, a cédulát, ahonnét a beszédét fölolvasta, feltűnés nélkül a nadrágzsebébe gyűrte, akkor egyszer csak édesapám megpördült, nem, üvöltötte, soha, arrébb lökte az asztalt, egy tornászos mozdulattal apám fiára rontott, olyan gyorsan, hogy az képtelen volt ellenállást kifejteni, jobb karjával befogta a nyakát, úgy szorította a torkát, hogy apám fia belekékült, hörgött a légszomjtól, a szeme kidülledt, a baljával elkapta anyámat (édes 337apám), aki a félelemtől félájultan mozdulatlanná dermedt, egymáshoz nyomta a fejüket, a szemükbe nézett, először édesanyáméba, majd édesapám fiáéba, Hans Christoph, mondta azután, Hedvig, ne tegyetek magatoknak szemrehányást. Zokogott, azok ketten a kanapéhoz támogatták, apám fia megemelte, édesanyám óvatosan betakarta, Matikám, mondta könnyek közt, van valami kívánságod? Édesapám azt kívánta, hogy hagyják egyedül, hadd gondolna mindent még egyszer át, megértést és bocsánatot kért, egy öreg ember, csak néhány hete, hogy a 60. születésnapját ünnepelték. Édesanyámat megrendítették apám könnyei, anyám, kiáltotta apám fia a konyhában, és megfogta anyám kezét, azt hiszed, nekem nincsenek érzéseim, azt hiszed, fiad (egy) szörnyeteg **?**

362. **M**anapság már nem kell haptákban állni a halál előtt, nem kell a parancsait azonnal, föltétel nélkül teljesíteni. Hahó, kurjant a halál vidoran, s ölelne át minket, de mi álmosan kelletlenkedünk, *ne mán* – és jöhetnek a mindentudó injekciók, mesterséges táplálás, oxigénsátor, vastüdő, szívmasszázs. Egy hét is eltelt. Időről időre megjelent apámban az érzékelés vágya, akarása. Paul Gerhardt zsoltároskönyvét akarta, legidősebb fia bevitte neki, és esténként, járatlanul a Bibliában, énekeskönyvben, olvasott belőle. Ezeken a kései órákon, a halál torkában új együvés szövődött köztük.

Távolságtartás, félénk tisztelet, minden bizonnyal bizalmatlanság és egy kis félelem voltak eddig az egymás iránti szeretetük pillérei. Édesapám végső napjaiban, csöndesen, dráma nélkül, át lett lépve az a szügygerenda, amely addig elválasztotta egymástól apát s fiát. A szegényes, kemény kis szoba, a falon ordenáré tájkép és az obligát Krisztus, ebben a szűk világban, a meszelt négy fal közt, ahová rendre behallatszott a szomszédból egy rákos asszony jajszava – itt nem maradt hely másnak, csak az igazságnak. Az igazságot rettenetnek hívták, fájdalomnak hívták, halálnak hívták. Ez az igazság hatalmasabb volt az erkölcsi megfontolásoknál, és ez a hatalom arra késztette édesapám legidősebb fiát, hogy édesapám egy világos 338 pillanatában ezekkel a szavakkal forduljon hozzá: Meg kéne már halnod. Fölfogta (édesapám), bólintott, félig bénult nyelvvel suttogta: Bízom. A következő nap nem engedte az injekciókat. Elég. Hahó **.**

*363.***É** desapám röstellte a testének a szagát, röstellte a bélsárszagot. Amikor a fiatal ápolófiú alátolta a kacsát, kiküldött minket a folyosóra. Utána ott lengett a szobában a szag, a szaga, amit kölnivizes spray-vel igyekezett eltüntetni. Kérte, nyissuk ki az ablakot, undorát jelezve húzogatta az orrát, fölháborodottan és zavartan rázta a fejét: Disznóság, micsoda bűz. Az ember szinte elájul… A szag, melyet édesapám fia édesapámról őriz, melyet magával vitt – apahalálról írni?!, prózaprofi!, szégyentelen! –, az a keverék, a fertőtlenített kórházlevegő meg a kölnivíz, amellyel anyám naponta többször bedörzsölte apám homlokát, nyakát. Le pčre pue **!**

*364.***A** fürdőszobában a kiszolgált gázkészülék nagy robajjal melegíti a vizet. Rozsdás, a végső pusztulás előtt. Édesapám leveri véletlenül a polcról fia fogkeféjét. Meztelenül áll a fia előtt egy farácson, aki mossa a hátát. Felpattogzott festék a falon. Festék: darabokban. Tekergő csövek: gázcső, kályhacső. Édesapám lába között egy kis kétágú csövecske, dugóval. Lóg lefelé, a nemi

szervből, a nemi szerv helyett. Mindent összevizezünk. Death on all fronts. No babies for me **!**

*365.***É** desapám a halálát cizellálta. Elgondolta így meg úgy, ágyban, párnák közt, lovasrohamban, a haza védelmében, tizenegyesrúgáskor, egy Jakab-kagylós előétel elfogyasztását követően, álomban, szerdán, alanyesetben, a XVI. században, a XVII. században, a XVIII. században, a XIX. században, 1956-ban, kalapban, hajón, 1991-ben és megint szerdán. Méginkább a temetését képzelgette. Nagy temetés, kis temetés, közepes temetés; 339 zene, csönd, beszédek, hallgatások. Egy kis manierista halálkultusz Nagyszombatban. Azonban eljövén az temetésnek is ideje, fölvettük az testeket die huszadik martii, sokszámú néppel lévén mind az atyafiak mind penig az idegenek, Sentéről az kápolnábul, s tétettük az társzekerekre, melyek mind vörös posztóval voltak földig béborítva. Úgy a szekereslovak is, az mint, hogy az egész temetésnek posztói vörösök voltak az zászlókkal együtt. Volt penig tizenkét lovassereg. Bottyáni uramé kettő, Nádasdi uramé kettő, pápa, devecseri kettő, gyarmati, lévai, s más végbelieké három. Erdődi uraiméké egy, az urak szolgáiból s idegenekből álló egy, háziszolgák serege kettő, s az udvari fekete sereg. Emellett az öltöztetett lovak, szerszámos vezetéklovak, fölöltöztetett lovasok, s másegyéb sokféle öltözetek, emellett az sok számtalan nép. Az ki mindenestől könnyen állott ötezer emberből. Aznap Farkashídjára mentünk, másnap Nagyszombatba. Azután meg is halt (édesapám); nem úgy. (Aki már 1944 óta az, titkos szerelme, így szólt apámhoz: Arra ne is számítson, hogy elmegyek a temetésére! Ezt nem mondhatja komolyan! De még mennyire úgy mondom! Majd meglátja, mennyire. Ezt nem teheti velem. Föltűnést akar kelteni? Botrányt? Post festa?! **)**

*366.***É** desapám – lényegében – megölte magát. Azt mondta, ha százéves lesz, megöli magát. És akkor becsukta a száját: és se ki, se be. Fölfeszíteni nem lehetett, pedig hosszan

szerencsétlenkedtünk egy vésővel is, próbáltunk csövet beledugni, az se ment. A tekintete derűs maradt. Csak épp az a pláne, hogy nem is százéves volt. Teljesen fölöslegesen halt meg! Teljesen fölöslegesen **!**

367. **A** nyámból ömlött a vér, mint egy Hajnóczy-novellából, aztán egészségügyi kaparást eszközöltek rajta, teletömték vattával stb. Édesapám beijedt, azt is elfelejtette, mi a neve. Sokat gondolok a pinádra, mondotta emelkedetten. Hagyjon békiben, vakkantott anyám ingerülten. De édesem, ez fontos, mert egyébként még azt hinnénk, hogy a lába közt csupán egy véres seb van… Tudom, tudom, kiáltott föl anyám, pedig ott maga szerint a mennyország van! Úgy van, bólintott büszkén, az, a mennyország. Akkor vegye mától tekintetbe, hogy a mennyország kicsit véres. És az angyalkák nem bodros bárányfelhőcskén üldegélnek zengőn dicsérve a Mindenekfelettvalót, hanem – rikácsolni kezdett – vattán, egészségügyi vattán! Ám édesapámat akkor már nem lehetett elijeszteni, képzelete vásznára föstötte a kis puttókat és tonnaszám puha, gyöngéd, hófehér vattát! Egy kicsit még várok, bólogatott lelkesen, aztán majd neked esek, mint tót az anyjának. Anyám kedvetlenül bólogatott, ja, mint tót az anyjának. De másképp történt. Cserbenhagyta a teste (anyámat). Újra vérezni kezdett – honnan jön ennyi vér?, édes mamám –, megint kórházba került. Egyre gyöngült. Apám ült az ágyánál és fogta a kezét. Nem beszéltek a mennyországról, nem volt miről. Anyám belenyugodott abba, ami a sorsának látszott lenni, apám viszont nyugtalan volt, sokszor a sírás határán. Édesanyám utolsó mozdulatával apám combjára tette a kezét, lassan feljebb csúsztatta és rásimította a tenyerét apám sliccére. Égen és földön nagy csönd lett. Aztán anyám új, rekedt hangján ezt suttogta: Özvegy Tóthné-akció halasztva. Majd egy másik világban **.**

368. **Z** árójel, abban a pillanatban, mikor bekopogtunk édesapánkhoz, nem várva be, mint máskor, a belépést engedélyező

hol fenyegető, hol beletörődő morgását, vakkantását, mgen, beléptünk szobájába, hogy jelentsük neki édesapja, nagyapánk telefonon kapott halálhírét, akkor ő épp azt a mondatot írta, hogy édesapám se előre nem bírt nézni, se hátra. Hát-ra, az a-t gömbölyítette, amikor kopogtunk. S már-már kelletlenül lebarmolt volna, amiért nem vártuk meg, a szokásoknak megfelelően az engedélyét, de azután ránézett az arcunkra, látta, hogy baj van vagy lesz, vagyis van, de persze azt, ami volt vagy lesz, vagyis van, azt elképzelni se tudta, zárójel bezárva **.**

341

369. **É**desapámat vörinek csúfolták, nem volt se szeme, se füle, se haja, vörinek is csak úgy csúfolták. Beszélni nem bírt, mert nem volt szája. Se orra, se keze, se lába, se hasa, se háta, se gerince, se bele. Bazmeg, semmije nem volt. Akkor meg miről van szó. Inkább ne is beszéljünk róla **.**

370. **Z**eusz szerette öreg barátját, édesapámat, s a csillagok közé helyezte a Nyilas csillagképének alakjában. Itt, az Állatövben, hol a látóhatár fölött, hol a látóhatár alatt, részt vesz sorsunk irányításában, ámbár manapság már alig akad halandó lélek, aki szemét tisztelettel fordítaná az Ég felé, s még kevesebb, aki rászánná magát, hogy a csillagokat tanulmányozza **.**

371. **M**égis: valaki kileste, édesapám: bandukol. Szinte húzza magát maga után. Hajlott, akár egy kiegyenesített szaxofon. Nem rossz, hanem lassú, lassú a tartása. A fejét is meghajtja, nehogy beverje a menny boltozatába.

342

Második könyv

Egy Esterházy család vallomásai

343344

„E regényes életrajz szereplői költött alakok: csak e könyv oldalain van illetőségük és személyiségük, a valóságban nem élnek és nem is éltek soha.”

Első fejezet

1

– Kegyelmes asszony, úgy mondanám, kérem tisztelettel, itt lennének a kommunisták. – Nem is mondta ezt az öreg Tóth Menyhért, Menyus, inkább csak lehelte vagy bólintotta, mintha azt remélte volna, ha nem mondja ki, talán nem is igaz. Amit látott, attól még jobban megfélemlett, mert olyat látott, mit még sose: riadalmat úrnője kemény arcán. (Ijedtséggel és kommunistákkal kezdődik itt minden, s mintha evvel is fogna végződni.)

2

A nagymamám ekkor huszonhárom esztendős volt, friss házas, fiatalasszony, nehéz elképzelnem. Noha a barnuló fotókon könnyen ráismerek, mert csupán édesapám arcát kell meglátnom az övében, s ők ketten (sőt, hárman: a nagynéném is, apanéném) mintha egymás karikatúrái volnának: *ugyanaz* az elképesztő homlok, ez a tágas, nyílt tér, tájleírásra méltó terep, az árokszerű ráncok, ugyanaz a hajlott, leginkább kampósnak nevezhető orr – ízlés, műveltség és politikai hangulat kérdése, hogy ezt római arcélnek vagy zsidósnak mondjuk –, és ugyanaz a folytonos hunyorgás, a szemek állandó és többértelmű nevetése.

Ám hiába azonosítom ezt a többnyire rosszul öltözött fiatal nőt („nagyanyád rendíthetetlen ízlésű ízléstelenséggel öltözött, az egymástól rettegő, ordítón drága ruhadarabok rajta találtak különös enyhet”), kit ezeken a merev, hagyományos beállítású családi fotókon vagy olykor, ellenkezőleg, idétlen, véletlen „snapsusszokon” látok, hol húgai társaságában, egyik a másik után művészien egy ablakkeretben, mezei virágcsokorral, viruló, szép, fiatal nők!, hol gyermekei és férje társaságában, a kastélyföljáró lépcsőjén, mint a család titkos és valódi irányítója, hol szép nagyapám mellett, hangsúlyosan mellékszereplőként, hol az anyósa, a rettenthetetlen Schwarzenberg hercegnő – szó szerint – árnyékában (bravúros fölvétel!), hol gereblyével a kezében, fölgyűrt ingujjban, erősen, akár egy férfi, körötte zavart, rémült arcú parasztok – ezeken a képeken inkább valamilyen ismeretlen rokont látok, egy idegent, aki ismerős, egy furcsa unokahúgot, aki, a díszletek szerint, hatvan évvel

korábban él, mint „kellene”. A nagymamám csakis öregnek, az öregebbnél is öregebbnek képzelhető el. Nem minden nagymama ilyen, de ő ilyen (volt); ilyennek látom.

Örök öregnek és – noha a fotókon soha nincsen egyedül, soha! – egyedülállónak. Társtalannak, de nem magányosnak. Nem *illik* hozzá senki, se gyerek, se felnőtt, se férfi, se nő. Nem *kellett,* hogy legyen mellette valaki, és ha volt mellette valaki, az véletlennek tetszett. Mintha esne az eső, de hát süthetne a nap is.

3

Később ugyanezt gondoltam édesapámról is. Hogy van olyan ember, akinek nincsen szüksége senki másra. Én mondjuk nem ilyen vagyok, de ő – mondjuk – ilyen. Tévedtem. Pedig szinte minden fotón ott ez a könnyű idegenség, Kraus és fiai, Tata, Bildstelle Wachtl, Wien, Lerner Fotóriportiroda, Ofotért, bricsesz bricsesz hátán, Prince de Galles minta, orgonasíp, áll a testvérei mellett, a Simon Waldsteintől hozatott szemüvegben, mintha nem volna semmihez se köze, se a gyerekkorához, se a háborúhoz, utána meg igazán semmihez, új, idegen ország; nincsen semmije, csupán mi: tényleg semmi. A semmi grófja.

348

4

A képen hetykén cigarettázik, a spangli lazán oldalt billeg, mint a francia (fekete-fehér) filmeken, az örök Munkás, nevet az egész arca, a szeme kicsit gyanús, maszatos, mintha be lenne csípve, meglehet, csak fiatal, ismeretlenül fiatal, viseltes munkaruhában, elnyűtt, foltos pulóverben, a környezet nem kivehető, mintha egy vályogfalnak dőlne, hetykén mutatja a kamerának a Churchill-féle viktóriát. Akkor tehát, történjék bármi – ami azután meg is történt –, legyőzhetetlenek vagyunk? Fején féloldalra csapva, hetykén, akár egy katonai rohamsisak, fehér zománcú: éjjeliedény. Egy bili. Egy bili.

5

Ha a nagymama tényleg olyan ember volt, akinek nincsen szüksége senki másra, akkor értelemszerűen apámra se volt szüksége. Illetve mint elsőszülöttre nagyon is szüksége volt, egy olyan család, mint a miénk, nincsen meg elsőszülött nélkül, fiú,

értelemszerűen – persze tudom, tudom én, hogy minden családban születik valaki elsőül, csak nincsen mindenütt számozás –, elsőszülött és fiú, ez volt apám, de őrá magára, konkrétan nem mutatkozott feltűnő kereslet; mintha. Ám evvel akkor, midőn Tóth Menyus, a belső, a kastélyszolgák doyenje belépett a fehér szalonba, vélhetően nem volt tisztában senki, se a nagymamám, se a papám, hát és én se. Tóth Menyhért pedig nincs kérdezve.

6

A fehér szalon a fehér Roisin-bútorokról kapta a nevét, melyeket a Roisin-nagymama, nekem szépanyám, a nagyapám nagyanyja (nem: eggyel arrébb, a nagyapám nagyapjának a mamája, a legendásan szép ősanyám: Marie Françoise Isabelle de Baudry Marquise de Roisin, csak a miheztartás végett; a részletek nél 349kül minden banális!) hozott volt magával Párizsból. A francia királylánynak, XVI. Lajos lányának, Marie-Thérčse de France-nak, Mária Terézia unokájának, a „Temple Árvájának” volt bizalmas barátnője. A királylányt tizenhét éves korában, 1796-ban kiengedték fogságából, és férjhez meneteléig Bécsben, a Roisin-nagymama nagynénje, a főudvarmesternő, Chanclos grófnő felügyelete alatt élt. Itt barátkoztak össze. (Volt otthon egy kínai mintás, hát meg nem mondanám micsoda, secrétaire-szerűség, kisebb fiókos szekrény – egyszer a spanyol királyi udvarban láttam hasonlót, föl is kiáltottam, hogy én ezt ismerem!, nem nagyon értették –, azt nevezték szüleink*sankló*nak. Ezen sokat röhincséltünk, hogy milyen hülye név, de mi is így neveztük. Nem volt szabad hozzáérni. Titokban persze fogdostuk. Vakost játszottunk. Csukott szemmel simogattuk, követtük a domborodó ábrákat, kínai életkép, pagoda, fák, madarak, meg oldalt a széles, sárga pántokat. Vagy rézből voltak, vagy aranyból. Szerintünk aranyból.)

A Roisin-nagymama atyját – azt most már nem szálaznám, hogy ő kicsodám nekem; valakim – együtt végezték ki a királyi családdal. Maradt tőle egy selyem nyaksál, melyet a lánya elhozott e „távoli, setét, barbarus országba”, a sálon barnás elszíneződés, melyet aztán az utódok vérnek mondtak. Nyaksál a vérpadról. Szabadság, egyenlőség, testvériség. Bár talán mi éppen a másik oldalon álltunk… Nagy fejetlenségben… A sálat ereklyeként tartották

generációk a házi kápolna falán, amit aztán épp a nagymamám kifogásolt, szigorú, katolikus elvi alapon. De érdekes módon apósa, ki nem kevésbé volt egyházias – mintha ő alapította volna a Keresztény Néppártot –, ebben nem engedett, fontosabbnak tetszett a hagyomány változtathatatlansága. Franciás racionalitás és nemtörődömség: titkosan ez is belejátszott a dédapám makacsságába.

Nálam is maradt egy fehér rokokó komód. Szép. És a széppel még keveset mondtam. Illetve ilyenkor derül ki a szép brutalitása. Ahogy tör-zúz. A szép elsődlegesen nem harmonikus, hanem erős. Ez a komód szétrobbant egy mai lakást. Egy ilyen komódhoz más házakat kell építeni, más életet kell élni. A komód 350erről a másról beszél (kéretlen Rilkeként), hiába tettem rá könyveket, folyóiratokat, szendvicset, vagy ellenkezőleg, lepakoltam róla mindent, hadd fényeljen az a carrarai márványplató, esetleg alattomosan még egy ezüst gyertyatartót is odaállítottam – nem segített. Ezzel szemben az édesapám lakásában, amely tereit tekintve nem különbözik az enyémtől, alapvetően más a helyzet. Ott is van ebből a szériából egy sarokkomód, nem kevésbé látványos darab, de kussol, nem lázadozik, mint nálam. Az okát is tudni vélem: apám nézése, pillantása elhelyezi a fehér szörnyeteget, elhelyezi a múltban és a személyesben.

Nekem nincs ilyen pillantásom. Én csak akkor tudok így nézni, ha becsukom a szemem.

7

Ez a nagyapai nagyapám eszes, tehetséges ember volt („bewies viel Verständnis und einen richtigen und klaren Blick sowohl für Menschen als auch Dinge”, írja anyai barátnője, Ludovika Thürheim), mondogatta is állítólag, hogy ő magát a tükörben törpének látja, de a társaságban egy fejjel magasabbnak mindenkinél. (Nagyapám egyhelyt azt írja, hogy 60(!) százalékkal magasabb volna, mint boldogult édesatyja, de számolgattam, és ezt a családi legendát nem tudnám tiszta szívvel megerősíteni. Hogy ő éppen ellenkezőleg érez, hatvan százalékkal magasabban az olyan társaságban érzi magát jól, amely tudás, műveltség, ítélőerő, vicc dolgában őt fölülmúlja, mert így csiszolandja az idegen tudás és

szellem a miénket, amit már a nagy Horác is üdvösnek tekintett. Szegény nagypapa, gondoltam, kevés társaság lehetett ínyére. A butaság nem volt erőssége („Dummheit ist nicht meine Stärke”). De ő is gondolt erre, és még odaírt egy mondatot: Híján efféle gyülekezetnek egy jó könyvtár csöndes olvasóterme szívvel vett pótlás. Szívvel vett pótlás: nagypapa láthatóan tett erőfeszítést természetes kevélysége egyensúlyozására.)

A kicsi, titokzatos ember vatikáni nagykövetként tető alá hozta Ausztria és a Szentszék között az új concordatumot, ami állí 351tólag nagy diplomáciai truvájnak számított. Talán ezért is bízta volna meg Ferenc József a külügyi tárca vezetésével, de visszahúzódó személyiség lévén ezt nem vállalta, tárca nélküli miniszterként lett a Kiegyezés előtt a külügyek „eminence grise”-je, grízes eminenciás. Ausztria ügyeit ekkoriban a „tábornokok kormánya” intézte, amely alig tudta kivárni, hogy valahol háborút kezdeményezhessen. Ugyanakkor Bismarck is csak az alkalmat kereste egy Ausztria elleni háborúhoz, amit a tábornokok a fentiek értelmében boldogan szolgáltattak. Valahogy Schleswig-Holstein ügyében nem tudtak meg nem akartak megegyezni. Ez vezetett Königgrätzhez, ismertebb nevén Hradec Králové, egy mészárlás, ami mindent a poroszok javára döntött. Mire a tábornokok elterjesztették, hogy az egészet az én okos, apró termetű szépapám forcérozta, mert a bigott katolicizmusa nem bírta elviselni a protestáns Poroszországot. Hát ami igaz, igaz – de ez túlzás.

Szinte sosem írt le semmit, a külüggyel is futárokon keresztül érintkezett. Mondhatni gondosan megsemmisített mindent, ami mellette szólna. (Kis túlzással kétszer írt életében: egy naplót húszéves korában, amikor anyjával és két nővérével X. Károlynál voltak vendégségben, kirándulnak Trianonba, ami akkor még csak egy szép palota stb., a napló 1944–45-ben megsemmisült; amiképpen a heves, érdekes levelezése barátjával, a reichstadti herceggel, vagyis Napóleon fiával, a Metternich által rövid pórázon tartott Sasfiókkal – L’aiglon, ahogy a Rostand-darab említi. Szépapám tartotta benne a lelket.)

A rágalomhadjárat azért is lehetett sikeres, mert a pirnai elmegyógyintézetben végezte életét, Drezda mellett. Ezek az urak, a

rágalomhadjárók, mindent írogattak az emlékirataikban, hogy például felgyújtotta a csákvári kastélyát, meg hogy mielőtt zárt osztályra került volna, verte a feleségét. Marhaság! Természetesen írott anyag hiányában nehezen lehetett elhallgattatni a „mesemondókat”.

Egyébként tényleg fölgyújtotta. A függönyt. Amikor a könyökével lelökte az égő gyertyát, amit szokás szerint készített oda inasa, a már említett Tóth Menyus nagyapja, szintén Tóth Menyus („nagyapádnál a kastélyban a kutyáknak s az inasok 352nak nem változott a nevük, hogy ne kelljen mindig újratanulni őket!”), hogy az uraság meggyújthassa vacsora utáni szivarját, melyet Fischer és Sonnenberg szállított neki minden harmadik hónap utolsó csütörtökén a hamburgi H. J. Hoess és fiai cégtől. (Megvannak szépen lefűzve a számlák. Egy múlt századi – áfás – számla mint műtárgy.) (Mert ahogy Berényi László A gyufa története című hézagpótló könyvében olvasom, nem szerettek az urak szivarra gyújtani az akkor használt büdös, kénes gyufákkal.) Ami pedig a feleségverést illeti, egyrészt tegye mindenki szívére a kezét, másrészt meg aki egyszer már látta élőben Mária-Polixéna (otthon: Xéna) Princess von Lobkovitzot, ki mind széltében, mind hosszában, itt jó a hatvan százalék!, fölülmúlta férjeurát, az csak röhögni tudott az efféle híresztelésen, de hát nem mindenki látta.

Az elmebaját pedig ma úgy mondanánk, hogy krónikus depresszió. („Hívő ember hogyan lehet depressziós?” „Ne feleselj!”) Nagyapámat roppant bántotta nagyapjának igazságtalan történelmi megítélése, teljesen hamis képet adtak törekvéseiről, érdemeit, sikereit ignorálva, másokra átkönyvelve. Bécsi évei alatt ezért sokat bújta a levéltárakat, talált is bizonyítékot, melyeket azonban nem állt már módjában – és idejében – közzétenni. Megtalálta Xéna levelét, melyben az azt írja nővérének, „borzalmas volt Königgrätz, de még borzalmasabb, hogy most Móric Miklóst okolják miatta, pedig ő volt az egyetlen, édes Louisém, aki a háború ellen beszélt. No jó de…” Nagyapám aztán a de-t is megtalálta a Koronatanács jegyzőkönyveiben. Ferenc József közölte a rokonnal, hogy főleg III. Napóleon nyomja, hogy háborúzzék. Pisztolyt tart a fejemnek, mondta a császár. Mire szépapám: Nem kezdhetünk háborút a

németekkel, mert akkor Olaszországban azonnal kiüt a felkelés, és semmiképpen sem vagyunk abban a helyzetben, hogy két fronton viseljünk háborút… Biztos abban felséged, hogy az a pisztoly meg is van töltve?

Ez az igazság.

Hogy az *odi profanum vulgus* volt-e jelmondata, nem tudom, de gondolom.

353

Kedvenc mondása sokáig öröklődött, *oui, entendu mais pas écouté,* hallva, de nem meghallva, de ez franciául még elegáns is, azért is mondták volt franciául. Mindig azon a nyelven, amelyen jól szól! Hát ennek én véget vetettem, nix dajcs.

8

Abban a pillanatban, midőn Tóth Menyus belépett a Roisin-szalonba, és jelentette a kommunisták érkeztét, rúgott édesapám egy hatalmasat a nagymama hasába. Semmi pánik: belülről.

Anya hasának ded általi rugdosása belülről: legitim giccs: hason – sőt: pocakon! – elmozdulnak a kártyák, kifinomultabb változatban: leesik a győztes lap, az apakéz meghatottan együtt dobban, nincs az az olcsó anekdota, amely ne lenne használható. Kívülről: a negyedik parancsolat (a tízből a negyedik) értelmében helytelenítendő.

Én személy szerint is ellene vagyok. Igaz, életemben alig ütöttem meg embert. Egy kezemen meg tudnám számolni. Alig kéne hozzá több ujj a megszokottnak mondható ötnél… S ha még azokat is hozzáveszem, akiket csak megütni szerettem volna, de nem csupán úgy álmodozva, hogy lekeverek egy csárdást a Nagyhuszárnak vagy bepancsolok egyet a Brezsnyevnek, hanem mikor már benne a tehetetlen megalázottságban, ahonnét csupán egy út látszik kitörni, mikor már az izmok görcsösen feszülnek – akkor sem jön ki sokkal nagyobb szám. És – persze – soha még csak közelében se voltam, hogy anyámat vagy apámat megüssem. Illetve édesapámat egyszer. De az már régen volt. És egyébként is nagyon be volt állítva, úgyhogy úgy vehető, mintha nem is ő lett volna. Nem vehető úgy. Amikor elcsattant a pofon – de nem is pofon volt, rosszabb, rugdosódás, külvárosi lefejelés stb. –, tisztán, kimerevítve, akár egy

filmben, egymásra néztünk: nincs mese, az ő volt és az én voltam. Megtévesztett, hogy igazam van. Volt.

354

9

Igen különbözőek a különböző korok verekedési szokásai és lehetőségei. Nagypapa mesélte, hogy amikor Oxfordban tanult (ott folytatta a tanulmányait), meghítta a kenti herceg vacsorálni, s mivel érkeztekor éppen senki nem tartózkodott a kastélyban, senki, vagyis a személyzet, kért egy lovat, s kilovagolt, hogy addig is teljék az idő. Egy sövényhez együtt érkezett valami idegen lovassal, olyannyira együtt, hogy összeütköztek. Az idegen, egy nagyapám korú ifjú, dühösen lehordta őt, majd felszólította, hogy szálljon le a lóról.

– Kérem, uram. Mit óhajt?

– Verekedni, uram, azt óhajtom. – Avval nekiesett nagyapának a lovaglóostorral. Ő kissé meghökkent e szokatlan szigetországi fegyvernemen, de tőle telhetően alkalmazkodott a körülményekhez, az idegen pálya sajátosságaihoz, és csépelte szorgalmasan az ismeretlent vissza. Este a vacsorán azután (újra) találkoztak, a kenti herceg szívélyesen biccentett.

– Kedves barátom. Mintha már találkoztunk volna.

– Mintha – erősítette meg nagyapám a szívélyes házigazda föltételezését.

A történet nem tehető át a kontinensre.

10

Nagyapám úgy mesélt, mintha diktált volna. Mintha a fogát húzták volna. Viszont folyamatosan, metszette a gyümölcsfákat, olykor a rózsákat, és közben mesélt; térdnadrág, kardigán, sildes sapka, metszőolló. A metszésnek az első hallelujára késznek kell lennie. Mintha ott se volnék, mintha maga elé motyogna. De jegyzőkönyvbe. Mintha szégyellte volna; „inadekvátnak” tartotta önmagáról beszélni, ezért csupán jelezte a történteket. Mint tudott (tudható és tudandó) dolgokra hivatkozott. Ez és ez megesett. Legszívesebben nem használt volna alanyt. Mintha fogadalmat tett volna, minél kevesebb szót használni. Kerül, amibe kerül.

355

Talán mert én voltam az első unokája, de senki másnak nem mesélt, se a nagymamának, se apámnak, se más unokájának, csak

nekem.

Szerette Angliát, az angolokat, az angol nyelvet, fontos éveket töltött ott („megismerte a világot”), szerette a hagyománynak ezt az ezerszeresen kidolgozott, rémült rendjét. Nem könnyű autoriternek és szkeptikusnak lenni, egyszerre. Pedig ez az ellentmondás teszi az igazi gazdát. Angolul könnyebb, mondogatta.

Jelen, mesélte, voltam, a zsúfolt, rosszul világított karzaton, 1899 októberében, mikor az öreg Joe Chamberlain letette a Ház asztalára Krüger elnök levelét, mintegy a véres búr háború bevezetéseként. Kezet fogtam Cecil Rhodes-szal, Rhodesia milliárdos alapítójával, sokak szerint a háború értelmi szerzőjével. Adott dedikált fényképet. Az akkori háborús lázban, lovas ember lévén, jelentkeztem önkéntesnek az egyetemi csapatba. Kiderülvén idegen állampolgárságom, Southamptonban a szárazon hagytak. Nem minden sok kedves behajózott társam tért vissza.

Többször meghíva az Oxford melletti Blenheimbe a Marlborough hercegek kastélyába, melyet az első herceg, a höchstädti győző, 1704, Savoyai Jenő kollégája, a hálás hazától kapott ajándékképp. Történt, hogy II. Vilmos átjött nagyanyja, Viktória királynő látogatására, M.-ék meghívták fácánt s üreginyulat vadászni, s mi, néhány „fensőbb” oxfordi diák, voltunk a hajtók, s bámultuk a vendégsereget, a négyes, hatos fogatokat, a fákra aggatott lampionfüzéreket, a kivilágított termek sorát. Nem gondoltam akkor, hogy húsz év múlva – viszonylag magas rangú állami tisztviselőként – mint Anglia ellenségével találkozom vele.

Voltam hivatalos Chatworth XVII. századbeli barokk pompájú kastélyába a Devonshire hercegekhez. A kastélyszínházban hihetetlen mennyiségű műkincs közepette műkedvelő előadások. Azóta sem láttam ekkora gazdagságot, pedig megfordultam itt-ott. A házigazda mint Lord Huntington politikai szerepet vitt. Idős neje passzionátus bridzselő, amiért a *Ponte vecchio* becenevet viselte, a háta mögött. (Örökösödési adó fejében nemrég vette vissza a kastélyt az állam, hálásan megint.)

A St. James street egy ablakából láttam Viktória királynő temetési menetét. Úgy zárt le egy kort, ahogy aztán Ferenc József koporsója egy másikat.

11

Életemben az első vicc Viktória királynővel kapcsolatos, az édesapám mesélte, mindenki nagyon nevetett, én is nevettem, de nem értettem, mert nem tudtam, mi az a vicc; az, hogy ez vicc, azt is csak azért tudtam, mert mondták, hogy ez egy vicc. És akkor ez most igaz vagy nem, és az-e az érdekes benne, hogy megtörtént, valóságosan megtörtént, vagy olyan a világ, hogy azért tudott megtörténni, mert érdekes. Vagy a papám az érdekes. De nem kérdeztem, nevettem. Többször is hallottam aztán, apám szívesen adta elő, és mindig nagy sikert aratott, mintha ő tehetne arról, hogy ez megtörtént, vagy hogy ilyen a világ. A vicc Viktória királynőt állítja a központba, ki igen éltes lévén, immár nem tudott testének minden rezdülésén uralkodni, s egy fogadás alkalmával altesti hangot hallatott. Pardon, hajtotta meg magát a francia követ a csöndben s bűzben. Kisvártatva ismét szót kért az öreg királynői test, s nem maradt el az elegáns *mille pardons* sem. Mindeközben a német követet ette az irigy fene, hogy mindig mindenütt ezek a nyikhaj franciák, de majd ő résen lesz. Így is történt, amikor ismét rottyant egyet minden britek trónusa, a német követ fölugrott, összecsapta a bokáját, s hangosan, hogy mindenki hallja a nagyvonalú német fölajánlást, így kiáltott:

– Felség, ezt s a következő öt fingot a Nagy Német Birodalom nevében magamra vállalom!

Mintha németül mesélte volna apám, mert ez meg úgy veszi ki jól magát: das und die nächsten fünf übernehme ich im Namen des großen deutschen Reiches. Apám – mert szívből – különösen jól tudta karikírozni a pifke németet.

357

12

Blenheiméknél nagyapám összeismerkedett egy kövérkés fiatalemberrel. Anyja, Lady Randolph ismerte a családunkat. Többször eljártak sörözni, szellemes, cinikus fiú volt, elképesztően sokat szivarozott, a füst beleette magát a nagypapa tweedzakóiba. Jól érezték magukat egymással. Figyelték a másikat, nagyon messzi és nagyon közel érezték magukat egymáshoz, ami mindkettőjüket érdekelte. A barátság alapja az érdeklődés. Egy nap a magyar

nagykövet óvatosan megjegyezte nagyapámnak, hogy tán kevesebbet kéne evvel az ifjúval a divatos helyeken mutatkoznia, a fashionable lokálokban, mert az a meghívások drasztikus csökkenését eredményezheti, különösen a Marlborough hercegek esetében, ahol is a fiatalember fekete báránynak számít. De még mielőtt nagyapámnak döntenie kellett volna, a kérdés magától megoldódott, a fiatalember Dél-Afrikába utazott mint a Morning Post haditudósítója. A megbízhatatlan, kicsapongó lordot a világ Churchill néven tanulta meg tisztelni.

Kicsi, hihetetlen történet, mintha egy meséskönyvből olvasnám. Nagyapám bírta az Ezeregyéjszaka teljes kiadását, egy igazi raritás, Londonból hozta, Sir Richard Francis Burton fordítása, kit a könyvkereskedők, ezt mindig hozzáfűzte nagypapa, inkább Burton kapitány néven ismertek. Néha olvasott belőle, nem érdekelte, hogy nem tudok angolul. Nyilván nem föltételezte.

Ezekre a churchilli időkre esett, hogy nagyapám a húsvéti ünnepekre átkirándult atyjával az Újvilágba, hogy meglátogassák Miksa rokonunk özvegyét, aki Miksa mondjuk – irányár – a dédpapám elsőfokú unokafivére lehetett, egyébként nagy *sportsman,* ő alapította a Magyar Atlétikai Clubot, a MAC-ot, aztán föltalált egy lépésszámláló vagy milyen műszert, amely állítólag nélkülözhetetlen volna a hosszútávfutók számára. Ifjú emberként követségi titkár lett az akkor egzotikus helynek számító Washingtonban. (Az a lista, melyet a Külügyben kapott azok nevével, kikkel elképzelhető a társadalmi érintkezés, három, azaz három tételt tartalmazott.)

358

Miksa bátyám lényegében elsőszülött volt (bátyja, szegény, gyöngeelméjű; akkoriban még sok mindent így hívtak, pedig lehet, hogy csupán dyslexiás volt), ám beleszerelmesedvén Griffin tábornok csodaszép és okos özvegyébe, Sarah Virginia Carrolba, diszkvalifikálta magát. (Az örökségről beszélek természetesen.) És Sally néni tetejébe nem csak polgári származék volt, egy mésalliance (én szeretem a mésalliance-okat, a mamám is az volt, ősi mésalliance-családból származott), hanem még methodista protestáns is! Hát mondanom sem kell. Pedig ez épp akkorra esett,

amikor a fraknói grófok, mi, egy pillanatra gazdagabbak voltak, mint a hercegek.

Ez úgy történhetett, hogy ama pici szépapám bátyja, a Roisin Franciska legidősebb fia a morvaországi Prosnitzon, 1833. február 16-án oltárhoz vezette Marie Gräfin von Plettenberg-Wittem zu Mietingent, az akkori Európa egyik leggazdagabb örökösnőjét. Megszerették egymást, van ilyen. Aki mint családja leggazdagabb ágának utolsó sarja, hozott mindent: a württembergi Mietingent, Westfáliában Davensberg, Nordkirchen, Meinhövel, Seeholz, Lacke, Buxfort, Grothaus, Alrot és Hanselberg birtokokat, négy kastéllyal, amelyből legalább kettő minden művészettörténeti könyvben benne van, a mérvadókban három, összességében körülbelül annyi területet, mint a württembergi királyság egyharmada, s ehhez jött desszertnek a tatai hitbizomány. A német birtokokhoz tartozott néhány városka és több falu, virágzó iparral, így az ottani holdankénti jövedelem egyes számítások szerint nyolc-, másoké szerint tizennégyszerese volt a magyarországinak.

Ezt a nyolc- usque tizennégyszerest torpedózta meg a Sally néni. De úgy tűnik föl, megérte. Mindenkit elbűvölt, az egész családot (ami természetesen nem változtatott az öröklés rendjén). Az elbűvöltek halmazába tartozott déd- s nagyapám is. „Öröktavasz-szerű matróna”, említi szinte dadogva nagyatyám, ami az ő hűvös, tartózkodó alkatát nézve a bűvöltség egyértelmű jele. Ezen a húsvéti látogatáson mondta Sally néni a nála tizenöt, illetve negyven évvel fiatalabb férfiaknak azon szavakat, melyek idővel legendává lettek a családban: „Nicola, Maurice, 359kiss me here!”, miközben mutatóujjával – nos itt többféle legendaváltozat kurzál, hogy hová is mutatott az öröktavasz-szerű matróna.

Érdekes látni, ahogy egy ilyen örökség, akár valami hatalmas, nehéz labda (laboda) gurul erre-arra, nyomva, nyomasztva mindent és mindenkit, halálok, szerelmek, magtalanságok, kontraktusok által terelve. Az öröklés akkor is váratlan, álomszerű, ha biztos és egyértelmű. Repül a nehéz Plettenberg-vagyon, ki tudja, hol áll meg. Báty tehát boldogságában diszkvalifikálja magát, jő öcs, szintúgy sportzseni, lóőrült, a „Sport-Nickerl”, a londoni Jockey Club első külföldije, Európa-bajnok úrlovas, mint az „Erzsébet királyné lovagjai”

lovaskör tagja, hírbe hozva a királynéval („nem igaz, nem igaz, nem igaz”, illetve: „Erzsi néni nem a mócsing mellett szerette a lovakat, de helyette” – pfuj!), tizenkét évig élvezhette, élvezte is, a hatalmas vagyont, nőtlen elhalás, ugrás eggyel vissza, nagybáty, a 48-as honvédezredes elsőszülöttje, három év élvezés, jő legfiatalabb fivér, illetve jőne, ha emez nem csinált volna trehány végrendeletet, de csinált, s az így keletkezett tű fokán az özvegy az egész irdatlan vagyonnal általbújt, lehet, hogy nehézkesebben, mint egy teve, de tutti frutti, utoljára a szép Nordkirchent adta el az Aarenberg hercegeknek. Az unokát, aki mindezt nem kapta meg – konkrétan ez volt az a minden, amit nem kapott meg – ugyanúgy hívják, ahogy engem, ezért is meséltem el; a sorsát a név miatt, ahogy a kuratóriumi ajánlások fogalmaznak, megkülönböztetett figyelemmel követem. Mikor először találkoztunk és megmutatta az útlevelét, az eléggé összevissza érzés volt. Anyám azért adta nekem ezt a nevet, mert úgy tudta, ilyen nincs a családban. Zokon vettem a tévedését. Megsokszorozódásom engem is zavarral töltött el. Ott láttam a nevem, vagyis engem, és egy idegen fotót. Hess, hess, mondtam volna. Másfelől viszont nincs még egy rokon, aki ennyire közel lehetne, mint ő (én). Belgiumban lakik, egy igazi belga. Gyorsan mondva: ő a szigligeti vonal. Komoly ember: szeret és tud enni. Ezt örököltem talán tőle.

360

13

A *„miminden nem”* aspektusából jó ág a miénk, az enyém: az utóbbi négyszáz évben bármikor éltem lettem volna légyen, sosem kellett volna öt embernél többet eltennem vagy tetetnem láb alól, hogy minden az enyém legyen. Mindenkori édesapámat természetesen beleszámítva.

14

Ugyancsak nagyapám ifjú éveire esett a rossz hírű Dreyfus-ügy. Sok kellemetlenségünk adódott a gyászos szerepet vivő hírhedt Walsin őrnagy miatt. Némely országban (Franciaország, Norvégia) a nevünket azóta is szinte csak e pörrel kapcsolatban említik.

Én mikor először hallottam e ganéj Esterházy őrnagyról vagy kapitányról vagy miről, csak bólintottam, nagy család a miénk, van

benne mindenféle, extra large, nyolcbordázatú vagy szárnyas, royalista, demokrata, patrióta, hazaáruló, főleg labanc, de kuruc is, kinek-kinek ízlése szerint. Így van ez rendjén, gondoltam.

De tévedtem. Csak kicsit kellett a családban körbekérdeznem és - olvasnom, hogy kristálytisztán lássam, az Esterházyak egytől egyig, tetőtől talpig kiváló férfiúk (ritkábban hölgyek, az igazi *esterházy europćus* eminensen férfi, ha minden kötél szakad: hermafrodita), ha pedig valamelyikőnk, föltéve, de meg nem engedve, mégsem volna kiváló, akkor az – előbb-utóbb – nem is igazi Esterházy.

Együtt az igazsággal, a részletekben lakozunk, mutatom tehát a részleteket. A kicsi szépapám nagyapjának a nagyapjának a bátyjának, a Rákóczi fejedelmet hűségesen Rodostóba kísérő Antal unokájának, a híres francia Bálint Lászlónak a húga, Marianna 1741. október 9-én született. Ezt bajnak nevezni túlzás volna. Még az sem mondható bajnak, hogy húsz-egynéhány évvel később egy már nem fiatal nagybácsi, bizonyos Jean André Cesar marquis de Ginestus, vélhetően unalmában viszonyt kezdett a félárva rokonnal, amely eredményre vitt.

361

– Hahh, minő felfúvódás! – kiáltott föl a gyöngélkedő kis Marianna anyja, ám a világot látott nagybácsi megnyugtatta őt, és azonnal hívatta saját orvosát, dr. Valsint, ki vízkórt állapított meg, majd rögvest avval a gazdája által animált ötlettel állt elő, hogy elkísérné (új) páciensét egy gyógyfürdőbe kúrára (ez – magyarul – majdnem szójáték, obszcén; vélhetően nehezen lefordítható, de ez nem csökkenti az obszcenitást), amely majd javulást hozand.

Arról nincsen ellenőrizhető adat, hogy mit értettek javuláson, mindenesetre pár hónap elteltén Marianna fiúgyermeknek adott életet, kit Jean-Marie Auguste Valsin néven regisztráltak Valleraugue-ban, majd hazatért anyjához Le Viganba, ki igen megörvendett, hogy elmúlt az a csúnya felfúvódás.

– Elmúlt az a csúnya felfúvódás – mondotta.

– El, maman – válaszolta a lány egykedvűen.

De ez nem is érdekes, hanem viszont az újszülött nem sokkal később mint a Valsin doktor örökbe fogadott fia tűnt föl. Mármost

mint látjuk, ennek a Valsinnek is hamis basztardnak az unokája volt az inkriminált dreyfusös pofa.

Eddig baj nem történt, csupán zajlott az élet. Az pedig, hogy kitört a francia forradalom, az nemhogy baj nem volt, de éppenséggel a történelem fényes hegyoromja. Ennek folytán azonban, fájdalom, kivégezték a királyi családot, Marianna nagynénémet pedig, ki jó lábon állt mondott családdal, a Temple-ba zárták. Ez se baj, csak kellemetlen. (Egyébként amikor bátyjának fia született, XVI. Lajos a következő levelet küldte neki: *Kiváló örömmel vettük a hírt, hogy a Marais-ban egy kis huszár született, és hogy anya s gyermeke jól vannak. Kérjük az apát, fogadja szívből jövő jókívánságainkat. Egy versailles-i lakos.)*

Visszatérve a bajra, a baj akkor kezdődött, midőn szépen beesteledett, elcsöndesedett a börtön, és az őrszemélyzet egyik, forradalomtól nem eléggé átitatott tagja egy cédulát csúsztatott a már több hónapja raboskodó asszony munka nem durvította kezébe. Ez állt a papiroson: *Madame, ne féljen, én meg fogom szabadítani.* Hát ez volt a baj, ez a jóság. Mert ki volt a szabadító? Nem más, mint a tulajdon fia, a zabigyerek, a fattyú, az ebfaj, a 362vörönty, akitől már oly szerencsésen megszabadulni látszottunk az imént. A hálás anya azután Nîmes-ben, 1795. szeptember 22-i dátummal, M. Fouquet közjegyző előtt elismerte ezt a (jóságos) Valsint természetes fiának, és örökbe is fogadta, aki erre fölvette a Valsin (Walsin)-Esterházy nevet.

Hát így. Tehát a nemtelen őrnagy Esterházy ugyan, de éppenhogy csak, *un peu,* evvel a fáradsággal bárki az, te, én. Természetesen azonnal fölléptünk ellene névbitorlás címén, de csak a grófi címtől tiltotta el a francia törvényszék (kleine Fische, gute Fische), a névhasználatot a Code Napoleonra hivatkozva meghagyta; jogállam. A család őrjöngött. Nagyapám följegyzése szerint „a végén sok ezer frank ellenében le is tette a nevünket, iratok az O. (Országos) Levéltárban”.

Jellemző, hogy a családi emlékezet vagy inkább fölfogás még ezt a betolakodót is védeni igyekszik, amennyiben osztja azon (neves!) francia tudósok véleményét, kik szerint ez a valsinezett Esterházy ugyanolyan áldozata a francia hadügyminisztérium legmagasabb

köreihez tartozó hazaárulók intrikáinak, mint Dreyfus maga. Azt mondják, felettesei kényszerítették, hogy terhelő tanúként lépjen fel Dreyfus ellen, hogy azután cserbenhagyva őt, önkéntes száműzetésbe kényszerítsék Angliába.

Szóval Walsin. Semmi Esterházy. Majd kikérdezem, mondogatta engesztelhetetlen nagyapám, de azután nem kérdezte ki.

15

Én is úgy járok, mint mindenki, aki családfát nézeget, rájövök, hogy milyen keveset tudok a felmenőkről. De hát mindig keveset tudunk róluk, csakis ennyit, keveset lehet tudni róluk, ez családtól, dokumentációtól független; mindig mindenkinek csak annyit sikerül kiderítenie, hogy nagyapánk szigorú és komoly, kecskeszakállas öregúr volt, erkölcsös, amit hét gyermeke bizonyít.

És még valamit figyelembe kell venni… hisz az nem úgy megy, hogy nyugodtan felidézzük a múltat, sétálgatunk benne, 363 tárgyilagosan mérlegeljük. Nem, a jelen mindig agresszív… és csak azért merül alá az ősidők zavarosába, hogy csak azt halássza elő, amire szüksége van ahhoz, hogy még jobbá egészítse ki mostani formáját. Lehet, nem is annyira emlékezetembe idézem, mint inkább felfalom a múltamat, én – aki olyan vagyok, amilyen most vagyok – kisajátítom önmagam.

Létezni annyi, mint múltat fabrikálni magunknak. (Nagypapa mondása.)

16

Jut eszembe egyébiránt visszamenőleg, hogy egy Diesbach-Belleroche (herceg), ki a belgiumi részlegem feleségének rokona, írja Katalin cárnő életével foglalkozó munkájában, hogy a francia forradalmat követően a menekültek szinte elárasztották a szentpétervári udvart, ahol egymás ellen intrikálva és nagyokat hazudozva igyekeztek adományokhoz jutni. Itt volt a már említett Bálint László is, szegény Marianna fivére, a menekült francia királyi család követe az orosz udvarnál, s részt vett kisfiával az audiencián (akit néhány évvel azelőtt oly gálánsan köszöntött „egy versailles-i lakos”), hogy megköszönjék a kis Bálint Fülöp tiszteletbeli hadnagyi kinevezését a cári testőrségbe (amivel némi pénzmag is járt). A gyerek, mikor féltérdre ereszkedett a rituális kézcsókhoz,

izgalmában elpuppantotta magát, mire a cárnő felsóhajtva megjegyezte:
– Ah, uraim, végre egy becsületes szó!
Ennyit még a Dreyfus-ügyhöz.

17

Apám jól időzített rúgásától nagymama úgy értelmezte, Tóth Menyus azt jelenti, a kommunisták az ő hasába érkeztek meg, riadalmát ez okozta. Meg, hogy vajon honnét tudja ezt az inas. „Tudnak ezek mindig mindent.” Nagymama mindig tisztában volt av 364val, mi a dolga, és ezt másoktól is elvárta. Ezért látszott egyedül lévőnek – mert nem emberekhez tartozott, hanem a föladatához. Ami még megkülönböztette az általam ismert emberi lényektől, hogy hitt Istenben. Megingathatatlanul, ahogy csak a századokkal előtti, régi emberek. Honnan tudom ezt? Tudni nem tudom.

18

Fölhívott egyszer engem egy őrült, és magyarázni kezdte, hogy a Kádár-rendszer beletelepült az édesanyja méhébe, de ne nézzem őt ezért őrültnek.
– Ugyan!
Elég hihetőnek hallatszott. Én is gondoltam már arra, hogy a diktatúra meg kell változtassa a testet is, két orrunk nő, vagy az ujjak közt úszóhártya. Illetve nem is az anyja, hanem az apja. Az apja beleibe. Ezért lett rendőr. Küzdött a rendszerért, amely tönkretette. Mert az apja föláldozta magát. És miért? Semmiért. Mert rendőrnek menni, nemde, áldozat, és nem közlekedésrendészet, ha tetszik érteni, mire gondolok. Mondtam, értem. Azt hitte, az édesapámmal beszél, nem egy gyerekkel.
– Mért meséli ezt nekem?
Irtózatos káromkodások közt letette a kagylót.

19

Nagyanyám először tehát az Úristenre gondolt, mert mindig rá gondolt először, majd pedig a föladatra. Mely most ott dobogott benne.
– Megőrült?! Menyus?! – Nagymamánál, ha dühös volt, nem lehetett tudni, hogy kérdez vagy állít. – Hol volnának a kicsodák?!

A hűséges ember nem szívesen vette volna még egyszer ajkára a szörnyű szót, hát csak mutogatott maga mögé, és grimaszokat vágott. Nagyanyám bólintott.

365

– Maga tényleg megőrült. Kár.

A férfi hevesen rázta a fejét, majdnem ingerülten, mintha barkochbázna úrnőjével, aki azonban sehogy se találja a helyes irányt. Az állítás olyan hihetetlen volt, hogy nagymamám azonnal elhitte. Ha megőrült is ez a Tóth, *ennyire* akkor sem lehet megőrülni. Minden nem gondolható el, még ha elengedjük is a ráció kezét. *A ráció keze,* ezt aztán sokszor hallottam.

A széles ablakhoz lépett, innét a hátsó traktusból a parkra lehetett látni, mely hosszan nyúlt el a kastély előtt (vagy mögött, itt több iskola küzdött egymással), egy ideig mintegy toporgott a grandiózus, kellemetlenül klasszicista épület előtt, aztán – angolosan – lassúdan eltűnt a Vértesben. A kastélyban nem nagyanyám volt az úr, hanem „az öreg kegyelmesasszony”, az anyósa, akit még én is ismertem később, a kitelepítésből. Ott is halt meg; halála előtt heteken át mozdulatlanul feküdt. Csupán egyetlen mozdulata maradt: ha ásítania kellett, szája elé tette a kezét; ez a mozdulat tartott ki a haláláig, az egyetemes dresszúra.

Apám születése – mert meg fog születni, hiába rugdolódzik most még tehetetlenül belül mint kriptokommunista – meghozta nagyanyámnak az önállóságot, átköltöztek az eredetileg csupán vadászlaknak használt majki kastélyba.

Nagymamából hiányzott a kedvesség. Ez a keményet még keményebbé tette, a kérései parancsoknak hallatszottak, igaz, a parancsai sose váltak parancsolgatássá. Viszont a következetessége kiszámíthatóvá tette, megbízhatóvá, és ez, valamint folytonos segítőkészsége időnként mégis a kedvesség látszatát adták.

Ami a látszatot illeti, látszatra nem volt benne semmi arisztokratikus, pedig mindkét szülője Károlyi volt („nagyanyád fölöttébb Károlyi”), és azután ami még a hiányt illeti, hiányzott belőle minden élvezetvágy (könnyedén teljesítette a szeretkezésre vonatkozó viktoriánus jótanácsot: close your eyes and think of

England), nem érdekelte a szép, nem érdekelték az ízek, nem állt kapcsolatban az érzéki világgal, nagyanyámnak nem is volt teste – csak mikor szült.

366

– Szült már maga, Menyus? – Menyus elvörösödött. Nagyon szerette nagyanyámat, pedig akkor még nem is tudta, hogy a második gyereket, apám öccsét ugyanúgy fogják hívni, mint őt. A szeretet nem jó szó, mert szeretni nem merészelt, mondjuk úgy: érzelmileg tisztelte. – Mert én most szülök.

– Még nem, kegyelmes asszony, még nem tetszik szülni.

– Hát akkor mit csinálok?!

– Beszélgetni tetszik velem. – Megint elvörösödött. – Bocsánat. Most ne tessék szülni, mert nem lehet. – És ismét a háta mögé mutogatott, de most a fejével, mint mikor a lónak húzogatják a zabláját. Nagymama türelmetlenül legyintett.

– Mi baja van magának a kommunistákkal?

– Még hogy nekem, kegyelmesasszony?! – döbbent meg az inas. Azt akarta mondani, hogy hát most nem róla van szó, de hallgatott, mert róla sosem volt szó. Szerintem a szívében a nagymamám kommunista volt, mindenesetre az élet minden területén egyenlőségre törekedett. Nem, ez félreérthető, a nagymamám nem volt forradalmár, kegyelmesasszony volt, de az embereket egyenlő mércével mérte. Azt talán nem gondolta, hogy a lét határozza meg a tudatot, igaz, ha a lét határozza meg a tudatot, akkor nem is gondolhatta ezt.

– Menyus – vetett véget nagyanyám ennek a szokatlan fecsegésnek –, maga most befogat, hogy én még időben elérjem a tatai gyorsat, és hagyja abba a mutogatást. Maga, fiam, meg várjon – vetette oda szigorúan kisded apámnak, illetve azt mondotta, amit Faust a boldogság pillanatának, hogy kisfiam, maradj még, jobb neked ott belül, és domborodó hasával kitolatott a Roisin-szalonból.

20

Édesapám szót fogadott, még maradt egy bő hete ott bent a jó sötétén. Az utolsó nyugodalmas hete az életében. Az utolsó szabad hete. Megvárta, míg kikiáltják a dicsőséges Tanácsköztársaságot…

367

Bonyolultabban kezdődött az élete, mint az családunkban szokás. Egy új Esterházy-élet oly lágy mozdulattal huppant a világba, mintha minden és mindenki mindig erre várt volna. Mintha lett volna egy üresség a teremtésben, egy lyuk, egy hiány, egy nem, amely igenre vár, egy seb – könnyű horzsolás –, amely midőn az új sarj, mintegy az égből, puhán, fájdalom nélkül megérkezik, beheged. Helyreáll a rend. A jobbágyok fényes tüzek mellett táncolnak, a kastélyban, sőt kastélyokban metszett kristálypoharak csöndülnek. Papkezek, káplánoké és püspököké, hálaadó imára kulcsolódnak.

Ahogy régebben a mozik hirdették az új filmet: Jön! Jön! Jön! Mennyi figyelem, figyelmesség, munka és szervezés előzte meg ezen új érkeztét. Féltették a jövevényt és féltették magukat, ezért bábák, felcserek, dadák, papok és nem utolsósorban ügyvédek sereglettek az esemény körül. Most nem volt sereglés.

Többször hallottam és családi följegyzésekben többhelyt olvastam, eposzi állandó fordulatként, hogy évszázadok óta édesapám volt az első Esterházy, ki rang és mód nélkül született. Rang és mód nélkül, ezt láthatóan nagy kedvvel ismételgette a család, kevélyen, de mindenképpen büszkén, lám, nekünk még ez is sikerült, nem elég, hogy teli vagyunk ranggal és móddal, egy közülünk még az ellenkezőjét is tudja. Persze ezt *később* mondták, úgy néztek erre a néhány hivatalos napra vissza, mint tűnt tréfára, a történelem scherzére. Azt akkor elképzelni sem bírták, mennyire bele lehet szokni e tréfába, milyen jól elleszünk mi rang és mód nélkül, hogy édesapám csupán első egy hosszúnak ígérkező sorban. Az ő megzilált pólyája a vég, az említett évszázadok vége, csak ezt nem tudta akkor még senki. Az utolsó pillanat utolsósága az utolsó utániból látszik, szükségszerűen későn.

21

Az új évszázadot, amely a szocialista elmélet és a liberalizmus (vagy ahogy annak idején egyikőnk – fájdalom – fogalmazta: ez az egész zsidó vircsaft) képében jelentkezett, a család nem fo 368gadta kitörő örömmel. Az ember vagy királypárti keresztény ókonzervatív, vagy kitörő örömmel. Ezek az elméletek, hirdette az öreg gróf, vagy olyan népet vettek alapul, amely hiba és gyöngeség nélküli emberekből áll, vagy olyat, amelynek egyedei automaták, amelyek

jól megolajozva és beállítva a rájuk eső munkát gondolkodás nélkül elvégzik. De embernek nem valók ezek a theóriák.

A családi emlékezet nem a forradalmak fölidézésében éri el szellemi magasait, látószöge hirtelen beszűkül – gyilkosaink szempontjait kisszerűen ignoráljuk –, az arisztokratikusságból csupán a finnyásság marad, meg egy kis, rémülettől görcsös önteltség és fennenköpés. A nagynénik érdekes hangja ez.

22

A mi községünkben egy kőmívespallér volt a diktátor, név szerint Halnek Gyula, kinek egész családja nemzedékek óta birtokainkon nőtt fel és szolgálatunkban halt meg. Csak apját kellett folytonos részegeskedése miatt dédapámnak dédapám szolgálatából elbocsátania. A forradalom kitörésekor a pallér már a csákvári szocialista pártcsoport élén állott, mely akkor csupa munkakerülő és nagyszájú férfiakból és nőkből rekrutálódott. Ez a szocialista falka azonnal megkezdte a harcot „a gróf” és „a pap” ellen.

Bármennyire is megvetendő volt Halnek jelleme és életmódja (ki kell jelentenem, jelenti ki dédapám megütközve saját magán, hogy egyáltalán megjegyezte a Halnek nevet), elsőrangú agitátor volt. Titokzatos mosollyal járta végig a falut:

– A gróf csak vigyázzon, majd megmutatjuk neki.

Halnek igen jól fölismerte, hogy a népakaratra támaszkodó kormánynak meg kell szívlelnie a régi közmondást: Panem et circenses, egy rezesbandát állított tehát össze, amely ünnepélyes alkalmakkor a Marseillaise-t fújta nagy lármával és talán meggyőződéssel is, de a kétségbeejtésig hamisan.

Bő egy héttel a bő egy hét múlva bekövetkező esemény előtt jelentették dédapámnak, hogy a szocialista pártgyűlésen mint egy az ő büntetésére zenekíséret mellett vöröslobogós tüntető fölvonulást határoztak el. A vörös lobogó csodálkozásra bírta dédapámat.

– Halnek tehát már nem szocialista, hanem kommunista célokat követ.

– Azt, gróf úr, kérem, mi így direkte nem tudjuk.

Dédapám, az ő kifejezésével, a szívükre kötötte, hogy azon alkalmazottai, kik párttagok, vegyenek részt a fölvonuláson, és

lehetőleg úgy helyezkedjenek el, hogy minden sorba jusson valaki, hogy így netaláni túlkapásokat megakadályozhassanak. De nem aggódott, látott már többször munkásfelvonulást („sőt, kíváncsiságból különféle városokban a tömeggel masíroztam”), tudta becsülni azt a vasfegyelmet, mely minden kihágást kizár, föltéve, hogy a vezetők ilyent nem akarnak. Ekkor azonban nagy izgatottsággal azt jelentették, hogy Halnek a felvonulást a kastély udvarára tervezi vezetni, és ott népgyűlést tartani.

Ez már közelebbről érintett minket.

23

„A csákvári lakossághoz való viszonyom egészen sajátságos volt. Az emberek nagyobb része az uraságban mystikus valamit lát, amely, függetlenül az én személyemtől, oka a Csákváron előforduló jónak és rossznak. Ha valakinek pénzre van szüksége, akkor mérsékelt kamat mellett a nyugdíjalapból kér kölcsön; ha valami szerencsétlenség történik vagy tűzvész fordult elő, úgy tégláért és egyéb építőanyagért az uraságoz fordulnak; ha valaki gyógyíthatatlan beteg, az uraságnál kér támogatást – nem ritkán volt impresszióm, hogy ha valaki meghal, azért is engem tettek felelőssé!, szép megtiszteltetés, mintha én örök életű volnék!, azt hiszem, azt hiszik, az vagyok; csalódást fogok okozni, emberek! Szokásban van még a kézcsók is, ha azonban a modern felfogás és a ragályos betegségtől való óvakodás és a télen csöpögő orrok miatt a »jóságos uraság« arra az 370 elhatározásra jutott, hogy a kézcsókot elhárítsa, akkor mindjárt azt hangoztatták: »Milyen büszke! Még csak kezet sem szabad csókolni.« És csak jó késõn, a kommün alatt szokott le jóbarát és ellenség arról, hogy engem uraságnak, jószágaimat uradalomnak mondja, de amint Isten kegyelméből és az emberek természetes eszénél fogva a kommunizmus augusztus 2-án megbukott, a legveszedelmesebb bizalmi férfiak voltak az elsők sorában, kik nekem gyáván kezet csókoltak. A kastély és az uraság a faluban tabu volt. Nem tudom szavakkal teljesen megértetni, de még a kommunizmus alatt is például igen gyakran hallottam kapuőreimtől és vadászaimtól méltatlankodva említeni, hogy ez vagy az mekkora nagy kommunista, mert a kastély körül hangosan fütyülni vagy kiabálni merészelt. Mondanom sem kell, hogy én

fütyülés tárgyában senkivel nem konzultáltam. Hogy valaki engedély nélkül hatoljon a kastélyba, az olyan valami rendkívülinek és elképzelhetetlennek látszott, hogy egyesek ezen áldott délelőttön nevetve és hitetlenkedve beszélték: »Hallotta már? Halnek a kastély udvarába akar menni!« Mintha azt mondták volna, hogy repülni akar vagy hogy ő a római pápa.”

24

Miután dédapámék elhatározták, hogy inkább odahaza veretik agyon magukat, mint máshol, nyugodtan néztek az események elé. A forma kedvéért dédapám néhány ajtóhoz inasokat állított, illetve pénzt és értéktárgyakat vett magához, s ezt ajánlotta a családnak is arra az esetre, ha a kastélyt el kellene hagyniuk. Ebédre be volt jelentve dédapám sógornője, Lamberg Eleonora grófnő és közvetlen birtokszomszédunk, Merán Fülöp gróf. Náluk nem volt agitáció, csodálkoztak is az itteni rumlin.

– Nem is tudtam, hogy forradalom van! – nevetett föl a grófnő. Nagymamám kinézett az ablakon. Időnként kellett neki, hogy ne lásson embert. Ezeket a pillanatait azután meggyónta.

371

Miután dédapámnak az a leküzdhetetlen szokása volt, hogy erkélyén ebéd után fekvőkúrát végezzen, ajánlotta magát a jelenlévőknek, s jó mulatást kívánva arra kérte őket, hogy alkalmazkodjanak szigorúan az általa meghozott óvintézkedésekhez, melyek a hidegvér, a flegma és a béketűrés köré szerveződtek, ő pedig távozván, Kolozsvárról hozatott fekvőszékére dűlt, s belebújt jó lábzsákjába. Erkélyéről semmit nem látott, de egészen jól hallotta azt a jellegzetes, morajló, tagolatlan lármát, melyet a tömegek hallatnak, s melyet színpadon – dédpapa értesülése szerint – akként utánoznak, hogy a statiszták, kik a népet helyettesítik, a „rhabarber, rhabarber” szót ismételgetik. Azt hiszem, dédapámnak ennyit jelentett a forradalom, rhabarber.

25

„A vörös lobogót a legfelsőbb lépcsőfokra tűzték, melyen a magát mint favágó, ács, építőmester fenntartó Fendrich, bocsánat, Fendrich elvtárs a gyűlést megnyitotta. Halnek Gyulától jobbra és balra, szigorú vigyázzállásban két csatlós állott, és a nézőközönség

osztatlan csodálkozását igen gyakran kivívta az a kitartás, amellyel ez a két testőr még a legnagyobb hidegben is, a szabadban megtartott népgyűléseken, a sokszor több óráig tartó tanácskozásokon ezen szolgálati állást végezte. Az a meglátásom, hogy e két nagydarab férfi zsibbadt, férfias kitartása többet használt ennek az egész zsidó vircsaftnak, mint az a sok szó, melyet ők (és mink is!) oly fontosnak hittek. Halnek beszédének magva birtokaim felosztása volt. Az indítványt őrjöngő ordítás mellett egyhangúlag elfogadták.

Nem állítom, hogy kellemesen esett.

Az összes konzervatív párt sarkalatos hibája, hogy a földreform-vágy jogosultságát sohasem ösmerték el, parlamenti működésükben a liberális és szociális felforgató törekvések ellen pedig pusztán merev tagadással harcoltak. Lumbális gerincszakasz! Küldött a környei plébános egy úgynevezett tornareceptet. Miksa bácsi után azt hiszik, ez egy sport-család. A teraszon 372szerencsésen nem látja senki. A plébános úr regényes figura, nem szívesen cserélnék eszmét vele, de tán recipéje jó. Lám, rossz gondolkodású ember is tehet jót. Gyönyörű a kézírása, a vágott toll használata lüktetést, dynamizmust kölcsönöz a kalligráfiának. A gyakorlatokat lassan kell végeznem, írja, legalább háromszor egyet-egyet, közben pihenjek, és akkor az így tizenöt perc.

Rhabarber, rhabarber.

A beszéd folyamán gyakori kirohanás volt ellenem és az általában vett Esterházy család iránt, akik csak szipolyozták évszázadokon át a népet, de most aztán elég, ami a nem-szocialista füleknek, például az enyéimnek, teljesen ízléstelenül hatott.

Aztán jött menetrendszerűen a kötél-ügy, amit ezeken a gyűléseken, mint jelentették, mindig a szemembe lobbantottak.

Jóllehet a lehetőségekhez képest, boldogult atyámtól átvett szokásként a falu rászorultjainak tűzifát osztottam, a falopás szokatlan mérveket öltött. És nem elégedtek meg az erdei fosztogatással, hanem a kastély parkjában a száraz gally gyűjtésén felül ágakat és gyönge fákat is tördeltek. Csoda-e, ha ilyenkor sokszor elhagyott türelmem, s a népet erélyesen kergettem ki a parkból. (Volt, aki el is dicsekedett vele: »A gróf saját kezűleg zavart

ki!«) Erre minden körülmények között jogom volt, mind formaliter, megloptak, mind tartalmilag, mert rájöttem, hogy a lopott fával kereskedést űznek. Kölcsönös irigységtől hajtva ugyanis egyesek a feleségemhez jöttek panaszkodni, hogy már a lopott fát sem lehet megfizetni (sic!), mert egy kötényrevalóért már két koronát kérnek. Erre aztán egy öregasszonynak egyszer elvettem a kötelét, mellyel a rőzsefát át akarta kötni. Azután egészen a park kapujáig vezettem, és én a kötéllel hazatértem. A kötelet kétségkívül nem én tulajdonoltam, de az nem igaz, hogy én a kötéllel az asszonyt ellazsnakoltam volna, azon kaján állítás pedig, hogy a némber nem is lett volna koros, és én, úgymond, megropogtattam volna, az – ismerve koromat, jellememet, életrajzomat, a családról való fölfogásomat s elkötelezettségemet egyházam iránt (papcselédnek csúfoltak nagy harcaim idején) – nevetséges és önmagát, valamint terjesztőjét minősíti.

373

A legtöbb gyűlésen tehát megemlékeztek erről a kötélről, az »Esterházy-kötélről«, amely legfényesebb bizonyítéka lett arisztokrata szívtelenségemnek, telhetetlenségemnek és elbizakodottságomnak. Élénk közbekiáltások hangzottak el ilyenkor, hogy ezzel a kötéllel lábaimnál fogva kellene engem fölakasztani, hogy az a szép kék vérem összevissza kerengjen, amit én a népi humor jó megnyilatkozásának vettem. Az öregasszony meg ott ült minden gyűlésen, és kérésre sápítozott, hogy kényúri szeszélyem áldozatául esett. S íme, most itt, ablakaim alatt is megemlékeztek erről a kötélről, s nem volt éppen kellemes a szitkozódások áradatát szolgaszemélyzetem jelenlétében végighallgatni, mivel különösen egy, harminc éven felül szolgálatomban álló háziszolgám üdvözölte kárörvendő mosollyal a vörös lobogót. Az emberi hála nem az a kőszikla, amelyre építeni lehetne.

Családom és vendégeim, inclusive áldott állapotban lévő menyem, csukott ablakok mögül, szinte azt mondhatni, hogy incognito-páholyból nézték ezt a méltatlan komédiát, az emberi gyöngeségnek és hitványságnak ezt a kopott fölvonulását, s szinte bizonyosra veszem, hogy Halnek felette csodálkozhatott, hogy őt ennyire ignoráltuk. Az előadás nekem szólt, énnekem kellett volna

megijednem és megértenem az ő fontosságát. Node ugye nékem fekvőkúrát kellett tartanom.”

26

– Készen áll a fogat, kegyelmesasszony. És hoztam ruhát átöltözni. – Kis szünet után még halkan hozzátette: – A feleségemtől.

– Micsodát, mért?

Ezek a pattogós kérdések családi vonás lehetnek, édesapámnak volt szokása, amikor nézett minket futballozni, és rossz helyre adtuk a labdát, azonnal ránk kiabált: *Kinek, hová, miért?* Egy rossz passzban ez volt a legrosszabb. Olyan volt, mintha az égből, az Úristen szólt volna ránk, kinek, hová, miért. Tulajdonképpen más kérdés nincs is, csak ez a három. Illetve van még egy. Ha valamit előadtunk apánknak, ritkán, azon célból, hogy őt (őtet) meggyőzzük, akkor ő enyhén lehajtotta a fejét, kicsit előretolta orrnyergén a szemüveget, s afölött pillantott ránk, majd a legkevésbé sem pattogva, ellenkezőleg, lágyan, kedves és tehetetlen lágysággal mondta: *Vajon.* Kérdés volt, de nem kérdezte. Utólag még az is eszembe jut, mennyire stilizált ez a mozdulat, játék, a mozdulat jelzésének a mozdulata!, hiszen apám rövidlátó (volt), az éppen szemüveggel lát távolra. Azt állítani, hogy evvel közvetve azt mondotta volna, fiaim, lám, közel vagytok hozzám, túlzás.

– Át tetszene öltözni. Hogy ne keltsünk föltűnést.

– Mit bonyolítja, Menyus?! – legyintett nagymama, akiből tényleg hiányzott minden ravaszság. A gondolkodása nem ismerte a hátsó szándékot. Mindig egyenes úton járt; tréfásan azt mondanám, hogy negyven évvel később is, amikor átjárt Oroszlányba. Én gyakorlatból tudom, mi az: toronyiránt menni.

Legyintett, és elindult, ki, az udvarra. Ott épp véget ért a gyűlés, elhangzottak az utolsó forradalmi frázisok, amikor a tömeg egyszer csak elkezdte énekelni a Himnuszt. Nagyanyám ekkor így szólt:

– Isten, áldd meg a magyart! – és nekiment a tömegnek. Az szétvált, mint a Vörös-tenger. Ez senkinek nem sikerült volna a családból. Talán apámnak, de hát az ő idejében már más tömegek voltak. Vagy a tömeg mindig ugyanaz? És még azt is lehetne mondani, hogy akkor is apámnak nyílt szét a tömeg, hisz ott volt

benn, a nagymama sötétjében. Halnek úgy tett, mintha nem vett volna észre semmit.

Dédapám mindezt nem látta (egészen apám születéséig, pontosan az újszülött megpillantásáig zokon is vette menye önfejűségét), a Himnuszt hallotta, „legnagyobb csodálkozására”. Vajon a Himnusz ezen alkalommal való éneklése a nem eléggé nemzetközivé gyúrt elvtársak naiv tévedése volt-e, avagy talán Halneknek szánt ellentüntetés? Ezt nem tudta megállapítani soha, állapította meg.

375

27

– Kegyelmes úr, Pestről izentek, hogy gróf urat likvidálnunk kell.

– Értem. És?

– Tessék szíves lenni visszahúzódni valahová.

– Hogy én bujkáljak?! Bujkáljak a saját országomban, a saját otthonomban?!

– Igen. Nem. Természetesen erről nincsen szó. Hanem talán arra a kis időre, amíg a házkutatást megtartom… ha addig ott hátul a fásszínben… lehetne tovább olvasnia a gróf úrnak…

…

– Elnézést a kellemetlenkedésért, kegyelmes úr, immár elvonultunk.

– Kérem.

28

A budapesti lakást a Vár lábánál palotának vagy akár palotácskának nevezni túlzás és hozzá nem értő kérkedés volna, ahhoz azonban elég tágas volt, hogy szemet szúrjon – ha úgy hozzák az idők, minden szemet szúr, nemcsak 50 000 hold, hanem 50 hold is, ez nyilván szem kérdése, szemé és szúrásé –, így a földszinti szobákat, amelyek rendesen dédapám lakosztályául szolgáltak, azonnal elrekvirálták, egy úgynevezett munkás-fogorvos kapta, úgyhogy nagyapáméknak be kellett érniük a felső traktus három-négy szobájával. Ez is szem kérdése, a beérni.

Amint nagymama belépett a lakásba, vajúdni kezdett, s amint vajúdni kezdett, megállt a nappaliban a hatalmas, láncos ingaóra, jóllehet nagyapám kedden húzta föl a láncot (a láncon lógó súlyt), s ilyenkor simán eljár két-három hétig máskor. Kísérteties volt. A súly a

lánc fölső harmadában állt, és nem mozdult, nem ereszkedett tovább. Nagyapám megállapította, hogy az egyik láncszemecske – rejtélyes módon és okból – keresztbe fordult, s így a fogaskerék nem tudta bevenni. Schatz úr – Olivér Thomas V. Schatz, mint magát nevezni szokta –, a Brassóból jött órásmester, kit nagyapám még szombat délután kihívott (a „pesti” órák hozzá tartoztak, közel lakhatott hozzánk, mindig tüstént ott termett, mintha egész nap, egész hónap, mintha egész évben arra várt volna, hogy hívassuk), azt mondotta, hogy ő ilyet még nem látott, hogy a láncszem a *linzén* át vizsgálva is hibátlan, és hogy a jelenség nem felel meg a fizika legelemibb törvényeinek, minthogy a súly és a lánc súlya lefelé húzza és a fogaskerékrendszeren kifeszítve tartja a láncot, tehát valakinek vagy valaminek a láncot egy pillanatra meg kellett emelnie ahhoz, hogy egy szem így keresztbe fordulhasson. A fogaskerék, ahol ez bekövetkezett, hibátlan. Tökéletes a tengelyszög állása és a rögzítés is.

A gyanú olyan, mint az örökség, terelődik, de most nem tudott kire terelődni, hacsak nem nagyapámra, az üvegszekrény kulcsa az ő mellényzsebében volt!, de annak elgondolása, hogy ő lett volna… Van, ami nincs. Schatz úr a linzéit, a nagyító lencséket rakosgatta a sötétlila bársony bélésű, aranybetűs föliratú fekete fadobozban, 1706–1856 LEIPZIG, maga elé motyogta:

– Az ember néha hajlik arra a szégyenletes föltevésre, hogy manók garázdálkodnak a környezetünkben.

Nagyapám gyanakodva figyelt, Schatz úr azon a véleményen volt, hogy az órát megfigyelés alatt kell tartani, és engedélyt kért, hogy a következő öt napban, vasárnap is, ha lehet, minden délután ugyanabban az időben, most ő pillantott gyanakodva nagyapámra, fél három és háromnegyed három között, az órát ellenőrizhesse. Nagyapám biccentett, amivel az engedélyt megadta, majd rendelkezett nagymama beszállíttatásáról az R. utcai bábaképzőbe.

29

Ahol azután én is születtem, valahogy, valamiért ez még 1950-ben is elegáns, úri helynek számított, miközben se elegancia nem volt már akkor, se úr. Mondják, a fecskék is mindig ugyanoda térnek vissza, jóllehet az a fecske már nem is az a fecske…

Mindenesetre édesapám elfelejtette behozni a pólyát és a babaruhákat. Belibbent a nagy, ormótlan aktatáskájával („zsírban fénlő, hasas, akár egy áldott állapotban való eb”), leválaszthatatlan volt róla, évtizedeken át evvel láttam – mesterségünk címere.

– A holmi hol van? – kérdezte anyám ijedten.

– Miféle holmi?

– Hát amiben a Pétert hazavigyük.

– Jaj, azt el is felejtettem.

Akkor mi már fent laktunk a hegyen, már és még, másfél óra oda, ugyanennyi vissza; kínjában édesapám azt javasolta, hogy göngyöljenek engem be édesanyám valami ruhájába, és:

– Tegyük az aktatáskába! Csudálkoznak majd kicsit az emberek, de hát mindegy. Otthon aztán úgyis rendesen bepólyáljuk. – Édesanyám éktelen dühös lett, még soha nem láttam így kikelni magából.

– Megőrültél? Aktatáskába gyereket? Hát ezért szültem? Menj innen! Menj haza! Menj, ahová akarsz! Majd mi Bogyival elintézzük. Vidd az aktatáskádat. Vidd innen.

Azóta úgy nézem ezt a hatalmas, hajónyi aktatáskát, mintha a pólyám volna, a bölcsőm. Innét indultam: majdnem. Sok, apámnak szánt kedveskedést kapott tőlem; meg-megsimogattam az idővel egyre sötétülő, fényesen sötétülő bőrt, megeresztettem a szíjat, mellyel a táska mintegy önmagát ölelte körbe, s mint gondos anya a gyermeki füleket, tisztogattam bonyolult, poros hajlatait – ha senki nem látta.

30

– Mondja, kérem – szólította meg (szavakkal talán most először) nagyatyám a távozni készülő Schatz urat –, ez mégis szakkérdés, új időszámítás lesz itten?

Schatz úr úgy tett, mintha nem értette volna meg nagyatyámat, de azért válaszolt.

378

– Nem az idő áll meg, hanem az óra – avval elköszönt. De a faliórát ellenőrizni már nem tudott jönni, mert nagypapát aznap este letartóztatták. Éjszaka, az ágyából hurcolták el. Kedvenc Spectatorjét lapozgatta.

Nagypapát az Isten is letartóztatásra teremtette. Már a szeme se állt jól, pontosabban mindene jól állt, mintha róla mintázták volna az arisztokratát, kifinomult vonások, előkelő mozgás, ősi magabiztosság, műveltség, tudás, gőg, nagyapám nem csupán önmaga volt, hanem „minden”, a régi világ, kvintesszencia az úri bitangságtól a tündérvilágig, mindenesetre nehéz lett volna őt alulról lenézni, így aztán a század folyamán időről időre gondolkodás nélkül azonnal letartóztatták – még mielőtt a száját kinyithatta volna. Ha meg kinyitotta, az csak rontott a helyzetén.

Ha valakire ráemelte jeges, több évszázados pillantását, az illető azonnal kővé vált.

31

Ezt tanultuk is az iskolában; osztálykiránduláson meg kellett néznünk a köveket. Mert volt egy igen kommunista igazgatóhelyettes, a Váradiné, aki rajtunk gyakorolta az osztályharcot, az öcsémen meg rajtam.

Meg a mamámon. Csak rajta nem tudta, mert a mamám nem félt, vagy félni félt, mert mindenki félt, de megijeszteni már nem lehetett, a hatvanas évekre fölélte a mamám a készletet. Csak mikor mi fölnőttünk, lett újra ijedős. A falnak lehetett tőle menni, de az akkor már alig számított, mintha édesanyám öregkori élete nem is tartozott volna édesanyámhoz, csupán amolyan függelékként. Úgy láttam, már nem történik vele semmi. Nagyobb baj volt, hogy ő is így látta.

Osztálykirándulás, Bakony–Vértes–Gerecse, kastélyudvar.

– Íme, a feudalizmus elrettentő példája! – mutatott Váradiné indulatosan a kövekre.

– Jó srác lehetett a nagyfaterod – súgták.

– Ja.

379

Nem nagyon rettentünk; a többieknek amúgy is a könyökükön jöttem ki, a nevem, hogy folytonosan engem emleget a Váradiné (noha, és ezért hálás voltam, soha nem nézett rám). Egy séta a Vértesben tárgyszerűen evvel jár. Bár az, hogy ott – mert mintha ez derült volna ki – minden a miénk volt, azt nem hitte el senki. Senki. Csak a Váradinéban forrt a proletár böstörgés.

Ha új vadászlakhoz értünk, a srácok csak beletörődve bólogattak, ez is a tiéd, mi?!, én meg mondtam, naná, nem is a Tyereskováé, és aztán röhögve együtt intettünk be, félkarral lófülét: mindannyiunknak.

32

Váradinétól mindenki félt, a tanárok is, a szülők is. Azt már tudtuk, hogy a tanár valamilyen hivatalos személy, de a Váradiné állami is volt, mintha egyenesen Kádár János küldte volna, vagy eleve Kun Béla, szóval mindenestül kommunista, valami, ami számomra szinte nem is létezett, vagy ha igen, akkor az a terror, az undor, a fondor volt maga, valami, amiről nem is kell gondolkodni, az ember nem kommunista, a kommunista nem ember, nem olyan, mint mi, köztörvényes bűnöző, züllött áruló, nincs is vele mit foglalkozni, vagy ha igen, csakis azért, mert ő foglalkozik velünk, el akar veszejteni, ennyiben mégis figyelembe kell venni, ahogy egy veszett rókát vagy patkányt vagy a tetveket.

Azt nem mondhatnám, hogy ezt otthon tanultam.

Inkább a magam eszéből jöttem rá. Hogy ezeken nincs mit gondolkodni. Hazaárulók.

Édesapám hallgatott, édesanyám ritka kijelentései pedig nem mondtak ellent következtetéseimnek.

Abból, hogy Váradinét mindenki utálta, azt a következtetést vontam le, hogy a kommunistákra vonatkozó „emberképemet” mindenki osztja. Ez természetesen nem volt így, de minthogy én ezt megfellebbezhetetlen „kétszer kettő négy”-nek tartottam, egyszerűbbnek, vagyis kézenfekvőbbnek tetszett a ténye 380ket igazítani az elméletemhez – például a Bór Józsi papáját, aki rendes ember volt és mégis kommunistának mondta magát, igaz, megvetette azokat a kommunistákat, akiket láthattunk –, őskommunista gyakorlatként, amit persze nem tudtam, megismerésre nem tartottam méltónak azt, amit elutasítottam. Nem is elutasítottam, hanem kihánytam. Lenyomtátok a torkomon? – hát kihányom! Evvel én a magam számára többé-kevésbé megoldottam a XX. századi értelmiség egyik nagy kísértésének problémáját. Szegény Sartre, ha tudta volna…

Az igazgatóhelyettes elvtársnő olyan mondatokat mondott, melyeket kizárólag újságban lehetett olvasni. Mások is mondtak effélét, de azok mintha kényszerből tették volna. Helmeczi úr, szerettük nagyon, sírva fakadt az Ady-verseken, még a régi iskola, ott még volt becsülete az irodalomnak, becse, kacsintott ezekhez a kifejezésekhez, a durva naturalizmus sérti dolgozó népünket, kacs!, meglehet, csak akkor, ha ivott volt; ha nem, mert elvileg ez is előfordulhatott, akkor dadogni kezdett, szoc-szoc-szoc, mintha egy kocának cöcögne, szocialista, ha-ha-ha, szegény, gondoltuk, hazánk. A fizikatanárnő, a Márta néni, úgy nézett ki, mint egy ezüstnagymama, egymaga látszott képviselni ezt az egész letűnt magyar középosztályt, elegáns, finom, idős asszony, aki megbízhatóan okos, nagyon okos, ilyet addig nem láttam, vagy-vagy (középosztályra nem gondoltam, hacsak nem a bésekre, csak arra, hogy Márta néni olyan, mintha rokon volna, anyai ágról), ő pedig egészen összetöpörödött a fájdalomtól, ahogy ezeket a mondatokat kimondta, elsötétült mindene, nemcsak az arca, mint aki gyászol és most fáj.

Sajnáltuk, de fájdalmában nem osztoztunk. Ezek nem voltak valódi mondatok.

A Váradinééi, azok igen. Ezért azután azoktól lehetett is félni. Ha tudtuk volna, mi a diktatúra, ezek a mondatok a diktatúráról beszéltek. Üresek voltak, látszólag nem szóltak semmiről, aztán mégis fenyegettek. Vágta bele a pofánkba ezeket a szószörnyeket, ezeket a mázsás luftballonokat, s leste, mukkanunk-e, s ha mukkantunk, lecsapott, és vitt az igazgatóiba.

381

De az igazgatónő, a Sári néni, rendes ember volt. Védett mindenkit, ahogy tudott. Szigorú volt, szigorát szigora mögé rejtette. Ha intőt adott, anyánk úgyszólván megdicsért.

33

Irtózatos forróság volt azon a vértesi osztálykiránduláson. Alig bírtuk kinyitni a szemünket, a levegő szinte égette a torkunkat. Emlékszem a fűre, amely sárgán-szárazon kornyadozott, úgy ki volt égve, mint augusztusban vagy Bulgáriában. A Báránnyal álltunk a rét szélén, egy kóka bokor mögött, meztélláb, klottnadrágban, foci után, és hugyoztunk.

Akkortájt tértünk át a pisilésről a hugyozásra, sőt – futballártalom – a hugyálásra. Vagy ez csak annyi, mint sízés és síelés? Sózás. Minden gőzölgött, én is, ő is, a föld is, a húgy is. Hirtelen vágy támadt bennem a gőzölgések egyesítésére, érezni akartam a forróságot alulról, felülről, a föld forrósága mellett a saját forróságomat, a húgy, a húgyom forróságát. Előretoltam a lábfejemet, fölemeltem és befelé fordítottam, akár egy balett-táncosféle, és megcéloztam a kezemben lévő slauggal. Gyönyörű érzés futott át rajtam, mintha eggyé váltam volna a földdel, miközben magamba is visszakanyarodtam valahogy. Erős szag csapott föl. A Bárány úgy meglepődött, hogy szinte eltört, belétört az ő sugára, magyarán lepisilte magát. Nevettünk.

Azután ő is beállította a lábát.

És akkor, félénken, mintha véletlenül vagy félreértésből, óvatosan, ekkor már nem nevettünk, egymás lábára irányoztunk. Akárha földbe gyökerezett volna a lábunk, nem mozdítottuk, mert nem mozdíthattuk, csodálkozva, magunk is jóformán meglepődve néztük

az egymást keresztező sárga sugarakat. De jó forró! És valamicskét csípett is! Mintha szódavízben fürödnénk! Vagy pezsgőben, akkor már tudtam, mi a pezsgő. Mintha mi lettünk volna a Nofretete vagy Nosferatu vagy ki is?, Kleopátra!, de az meg szamártejben, mindenesetre valami fenséges vagy királyi dolognak éreztem, ami velünk történik, mintha a 382vizelet arany lett volna, forró arany, fenséges és királyi voltunk új szökőkútja.

Ez a Bárány nagydarab, tahó gyerek volt, egy surmó, kétszeresen bukott le hozzánk, és már akkor a Gázgyár első csapatában játszott, éktelenül buta, ám jószándékú fiú. Most annyi tapintattal, finoman, tartózkodó megfontoltsággal irányítgatta a fütyijét, szemérmes szeretettel, amit nem néztem volna ki belőle. (A saját fütyköse megfinomította…) Nem volt közöm hozzá, még a foci sem kötött össze, mert hivatásos lévén nem játszhatott az osztálycsapatban, a bések megfúrták. Aminek kicsit örültem. Pedig ha, mint most a réten, együtt játszottunk, akkor udvariasan visszafogta magát, nem a fizikumát használta, kizárólag a tiszta játéktudását.

Amúgy nagy marha volt.

Állítólag régebben fölajánlotta a Váradinénak, hogy szerez neki férfit.

– Apám! Ekkora dudák! És éjtnap egyedül! Éjtnap csak a párt! Minket meg állandóan cicerél! Nincs ez rendben, apám!

Ajánlatát a rettegett tanárnőnek olyan kedvesen adta elő, mélán, hogy azt lehetett hinni, a puszta segítőkészség kér szót, hogy valaki azt gondolja, egy embertársa – ez az, ami nekem soha eszembe nem jutott volna – segítségre szorul, és ő tudna segíteni. A Váradiné rárontott, hogy felpofozza, de a Bárány lefogta. Állítólag. Kislabdával ő dobta a legnagyobbat, 72 métert. Én 28 méterig jutottam, de nem voltam elégedetlen. A Váradiné sírva szaladt ki az osztályból. Ezt már nem hiszem, a Váradiné nem tudott sírni. Bár a dudák tény. Ami tény, az tény, nem oda duda! A Bárányt azonban mégsem csapták ki, mert bejött a munkásőr apja, és elboronálta az ügyet, pedig már tíz éve nem látta a Bárányt, a Bárány az anyjával élt együtt, aki a fia minden mérkőzésére elment, vidékre is, edzőmeccsekre is, ott merevre itta magát, a Báránynak kellett mindig hazavezetnie, amit zokszó nélkül mindig meg is tett.

Vállal egymásnak dőltünk, és úgy *kereszteztünk.* Ahogy kifogytunk, szinte egyszerre, az is olyan volt, mint valami kölcsönös tapintat, enyhén felé fordultam, ő felém, és egymáshoz 383 érintettük egymást, mintha összepuszilkodtak volna. Egy futó csók. Baráti kézfogás. Nyilván fontos volt nekem, hogy úgy gondoljak a fütyimre, mint tőlem független személyre, lényre, akivel ugyan rokonszenvezem, de tűzbe nem tenném érte a… a kezem, nem vállalhatok érte felelősséget, legalábbis nem mindenestül, csak úgy, mint akik egy társaságban vannak.

A Bárány nem vacakolt ennyit.

– De helyes kis punád van – mondta. Úgy beszélt hozzám, mintha lány volnék, és ez tetszett nekem, megtisztelőnek vettem.

34

A nagyapám nagyapja, a kicsi, Ferenc József jó embere, jó lábon állt annak fivérével, a szerencsétlen sorsú Maximilian császárral, Miksa, legyen Miksa, aki addig-addig hallgatott III. Napóleonra, hogy átvette a mexikói trónt, de azután a franciák magára hagyták, ő azonban hősiesen kitartott, és főbe lőtték, éppenséggel 1867-ben, a kiegyezések évében. Ám előtte még meglátogatta az én szépapám, és ugyan a rostélyost nem őróla nevezték el (sem a Puskin utcát), enni azonban módfelett szeretett, de Mexikó kifogott rajta. Nem a különlegességek, szépapám rettenthetetlenül vetette bele magát a kulináris kalandokba, nem állt ellen az üszkös kukoricának, sem a pirított hernyónak, amelynek íze, sőt állaga emlékeztetett a mi töpörtyűnkére, vidám – mert volt ebben a váratlan összefüggésben valami vígságos – hidat verve távoli földrészek közt, inkább a sütések módja vagy a higiénia?, a higiénia közép-amerikai értelmezése?, vagy az eltérő gyomorbaktériumok?, befuccsoltak a jó, magyar gyomorbaktériumok? –, mindenesetre a második naptól fogva egy falat nem ment le a torkán. Öt kilót fogyott, ötöt! (Ami a múlt században már-már tragikusnak hatott, nem úgy, mint ezekben a katarzistól amúgy is ment, fogyókúrásos, puhány időkben. Régebben a magyar (ember) nem fogyott!)

Megérkezésekor, az első nap díszes vacsorát rendeztek a tiszteletére. Délután részt vett Sarolta császárné híres Montag- 384 empfangján, este is a „kis Coburg” mellett ült (ahogy őt

éles nyelvű sógornője, Erzsébet királynénk nevezte). Az est egy szükségszerű pontján könnyítenie kellett magán. Lafrancos szolgaszemélyzet mutatta az utat. A hely, ahová vezették, mély megütközést keltett szépapámban, pedig finoman volt berendezve, minden spanyol barokk, aranykilincsek, fajansztálacskák, boltív és pálma. Először nem is értette, miről van szó. Ekkor látott és tapasztalt először nyilvános vizeldét. Már-már felháborodva sarkon fordult volna, de hát a muszáj nagy úr.

De evvel még nem volt vége. A piszoár mellett állt egy fiúcska, damasztkendővel. Mesztic, mondjuk. (Szép és mint ilyen magától értődő, hogy ott minden keveredésre van szó; az, ami a norvégoknál a „hó”, az itt a „mischung”. – Van egy tizenhat négyzetből álló táblázat, a tizenhat mező mindegyikén három alak látható, egy férfi és egy nő és ágyékuk gyümölcse, egy gyermek. A mesztic egy spanyol és egy indián nő gyermeke, a castico a mesztic fia, a mulatt egy spanyol nő és egy morisco utóda, van chino, lobo, gibaro, ki egy lobo férfi és egy chino nő gyermeke, az albarazado, aki egy mulatt nő és egy gibaro férfi gyermeke, s apja egy cambujónak, aki viszont egy sanbaigo nemzője. Az utolsó előtti mezőbe, egy Tente Eu El Aire és egy mulatt nő utódjánál a táblázat ismeretlen összeállítója mintegy kifogy a szavakból, s azt írja oda: Noteendiendo, vagyis Nemértelek…)

A fiú jelenléte nem zavarta különösen a rokont, személyzeten átnézni, ez még csak gőgnek sem számított. Ám amikor befejezte a vizelést, és az utolsó cseppek kényes problematikájához ért (hazudik az, az a férfi, aki azt állítja, hogy ezt megnyugtatóan megoldotta, ilyet csak regényírók találnak ki, konkrétan nőírók), a fiú odaugrott hozzá, majdnem gyermek még, ám bőrének sötétes, fénylő bronzos színe zavarba ejtően öregítette, s még mielőtt a fehér nagyúr bármit tehetett volna, egy utánozhatatlanul könnyű, selymes mozdulattal megtörölte az ősfát.

– Muchas gracias – mondotta szépapám hálásan, és hosszan nézett az olajos szempárba.

Én is mondhattam volna Báránynak, hogy múcsasz gráciasz, de ehelyett ingerülten sürgettem, hogy menjünk már. A bokron át megláttam Váradinét, és nagy meglepetésemre ezt nem árultam el a Báránynak.

– Megyünk már, megyünk már nagyon – gajdolt vigyoran Bárány, s most mégis kicsit megrázta a fütykösét. Ez kicsit bántott, mintha lerázta volna az érintésemet; túlzás. Vacsora után Váradiné behívott magához, de megúsztam. Nem hozta föl a pisilést, csak arra utasított, hogy hagyjak föl a destruktív magatartásommal, és hogy húzzam össze magam.

– Mire tetszik gondolni? – Hogy én azt nagyon is jól tudom. – De becsületszavamra, Teri néni, nem.

Ekkor szólítottam először Teri néninek, s nem volt egyetlen fiú sem az osztályban, lány igen, aki így szólította volna. Adtunk magunkra.

Abban igaza volt a Báránynak, hogy a Váradiné férfi nélkül élt. A fiával lakott, huszonöt éves, de kétéves aggyal, bepisilt, bekakált, a Váradiné egyedül látta el, sietett mindig haza, a fiát még a KISZ-nél is többre tartotta, de ezt mi nem tudtuk, s ha tudtuk volna, se hittük volna, utálatunkban és félelmünkben el sem bírtuk képzelni.

36

„Március 24-én délután fél ötkor Mia lányommal éppen a pótanyagból készült teánkhoz – borzadalom! – akartunk ülni, feleségem és Valentine lányom a szomszédban voltak látogatóban, mikor inasom látható fölindultsággal jelentette, hogy Halnek fölfegyverzett csendőrök és népőrség élén a kastélyba hatolt, és követelik, hogy vezessék őket elém.

Követelik… utoljára a császár és király követelt tőlem valamit, bár formailag az is kérés volt… Meg a gyerekek annak idején a csacsifogatot. Móric rigorózusan elém állt, és a rá jellem 386ző, a parlamenti felszólalásaiból később ismert szigorú unottsággal, így szólt hozzám: Atyám, én és Alajos öcsém követeljük a csacsifogatra vonatkozó, éveken áthúzódó ígérvény beváltását. Összevissza csókoltam volna legszívesebben.

Első benyomásom az volt, hogy le fognak tartóztatni.

Kihívó, pöffeszkedő magatartással vettek körül a mannlicherekkel és revolverekkel fölfegyverzett csendőrök. Halnek sürgönyt vett elő

zsebéből, melyet stentori hangon olvasott föl előttem, s mely szerint Lukács népbiztos Velinczky megyei megbízottnak meghagyja, hogy halálbüntetéssel való fenyegetés mellett foglalja le a csákvári kastély műkincseit, s a csákvári direktórium azonnal tegye meg a hivatalos lépéseket. Minden rendeletük halálbüntetéssel végződött, ez a fenyegetés a pénzbüntetések szédületes magasságával volt egyértelmű.

Tehát leltározás és nem elzárás, gondoltam, megkönnyebbülve. Nem sok idő maradt a cselekvésre. Mia lányommal gyors, pillantást pótló érintést váltottunk, s felelém, hogy labilis egészségi állapotomra való tekintettel a lányom fogja a bizottság vezetését átvenni.

– Miféle bizottságét? – csattant föl azonmód Halnek élettársa, aki olyannyira közönséges benyomást tett a kibontott (!) bíborszín hajával, a panyókára vetett nehéz, idomtalan férfikabátban, a napszakhoz nem illő, kihívó dekoltéval, hogy az én bátor kislányom mélyen elpirult, és lehajtott fővel válaszolt helyettem, hogy hát éppen ők volnának ez a bizottság, nemde.

Majdnem elnevettem magam. A világban, bármely rettentő pillanatában, mindig van humor, csak nem mindig találtatik ember hozzá, de van, ott van. Ezenközben a szoba a csákvári férfi és női nembeli kétes elemek legdíszesebb mintagyűjteményével telt meg; egyik része hivatalos minőségben, a másik részét azonban kárörvendő kíváncsiság vezette, hogy jelen lehessenek a kastély elfoglalásánál, a »trónfosztásnál«.

Leányom ezen horda élén az egyik ajtón kilépett, s mikor az ajtó az utolsó elvtárs mögött becsukódott, én egy másik ajtón át feleségem szobáiba rohantam, előhívtam komornáját, s futva közöltem vele, mi történt (nem szabadulván közben attól a tú 387lontúl nevetséges gondolattól, hogy egy Marivaux-bohózatnak vagyok actorja), s kértem tőle azon fiókládák kulcsait, melyekben feleségem az értéktárgyait tartotta.

Úgy megijedt, hogy mozdulni nem bírt, csak állt és bámult, mintha már Halnekék fölforgatták volna a világot, és a fent volna a lent s a lent a fent – mert persze erre ment ki a játék, és nem arra, mit a Sterk zsidó fia állított, hogy nem volna fent meg lent, hogyis se ne

volna!, azaz mintha én volnék a komornyik, s ő, a komorna, az úrnő figyelné, illetve csak várná, megvárná, hogy én mire is jutok. Rápillantottam, mióta a kastélyban szolgál, most először. És érdekes, ő is úgy hajtotta le a fejét, mint az imént Mia lányom. Fölháborító, hiszen én egy öregember vagyok!!!

Ideges kapkodással kerestük a kulcsot, miközben a folyosókról behallatszottak az elvtársak léptei. Végre, végre mégiscsak megnyíltak a fiókládák, s az értéktárgyak egy része helyet talált bő nadrágomban, melynek övénél kíséreltem meg bedugni, hogy majd a térdemnél, ahol a nadrág szorosra zárul, fennen akadjanak. Megoldottam hát az övemet s hozzá még két gombot is elöl, és az így nyert barlangba engedtem alá az egyes darabokat, melyek hideg voltukban végigcsiklandták combom pőrén maradt részét, később karistolásokat is agnoscáltam, a kösöntyűk, medálok, fülönfüggők, amint estek-csúsztak lefelé, hisz minden nélkül, ahogy sebtiben fölleltem, dobáltam őket befelé, amikor arra kellett fölfigyelnem, hogy a komorna már nem lehajtott fővel áll, hanem jócskán néz, engem bámul, a kezemet és a nyitott nadrágot.

– Csukja be a szemét! – rivalltam rá gorombán, amit utóbb megbántam, de nem csukta be.

– Akkor forduljon el! – szóltam nem kevésbé ingerülten, hiszen nem tudhattam, leányom mennyi leleménnyel képes az időt húzni, de az asszony nem fordult el.

– Akkor meg segítsen végre! – s a barlang szájához rendeltem az egészen megzavarodott, de eddigi, a cselédség körében szerzett tapasztalataim szerint, számomra is meglepően viselkedő komornát. Különös délután! – amiképp az lett az este is.

388

Gyorsan keszkenőt dobtam a komorna vállaira, hogy elrejtse az ékszeres kazettát, az értékesebb rész idekerült, s egy tapétaajtón át a kertbe engedtem ki, hogy a kazettát egy általam kijelölt helyen eldugja és azonnal visszajöjjön. Ami meg is történt, anélkül hogy ez feltűnt volna a kémlelő szemeknek. Eközben Mia szabályos múzeumlátogatást végzett és végeztetett ő és testvérei lakosztályain keresztül, a kommunistákkal tréfálkozó beszélgetéseket folytatott, még ama közönséges némberrel is, és így az eljárást a

nevetségességig elhúzta, hogy nekem legyen időm. Alighogy szívdobogva, a veszélytől és meglepetéstől kimerülten szobámba visszaérkeztem, belépett a bizottság is leányom vezetésével. Most tehát vendégeimnek szenteltem magamat.

Halnek mellett másik főszemély egy budapesti és ostendei fürdőintézetnél alkalmazásban állott fürdőmester és tyúkszemvágó volt. Kísértésbe is jöttem, hogy munkát ajánljak neki, családom nőtagjai ugyanis fátumszerűen szenvedtek ezen álnok bőrkeményedéstől, és én a hozzáértést becsülöm, de hallgattam, okkal tartva a félreértés csapdáitól. A jegyzőkönyvet egy nyugdíjas budapesti biztonsági őr vezette, ki szakadatlan szuszogott, miközben fröcsögött a nyála, hol magára, hol a papirosra, hol csak úgy a légbe mintegy párává omolva, s ha én akárhányszor őszintén és jóakarattal a gyorsítás és egyszerűsítés érdekében ajánlatokat tettem, mindig azzal vágta el szavamat:

– Ezt én jobban értem, mert amikor az Ernst-múzeumot leltározták, ott őrt állottam, s amint én csinálom, úgy csinálták a tanárok is.

Így aztán könyveimet például a következőképp leltározták: »129 olasz könyv (egy nagyobb művészeti és történeti lexikon), ennyi centiméter magas«. Voltaire helyett Moltkét írtak. Nem szóltam; ha a tanárok is így csinálták, jó lesz nekem is.

Ezután a kápolna következett sorra, ahová ezek a bestiák kalappal a fejükön léptek be. Halnek és a tyúkszemvágó elém került, mire föl én késlekedtem térdet hajtani, mert akkor mintha őelőttük térdepelnék, de szégyenülve azután mégis megtettem, jól tudván, ki előtt térgyelnék valóban. Nehezen hagyja el a hiúság az öreget is.

389

Az oltár mellett egy üvegszekrényben a háborúban elesett Alajos fiam blúza, kardja és kitüntetései vannak elhelyezve. A fegyveresek egyik-másika, ki a fronton volt, kegyelettel nézte ezt. Halneknek nem tetszett ez a hangulat:

– Elvtárs, ezt nem leltározzuk, ez értéktelen és senkit sem érdekel.

Ez a kis epizód döbbentett rá a kommunizmus határtalan veszélyességére, romboló erejére és kedvére, sőt természetére (ha akarna, se tehetne mást). Mert az, hogy itt terpeszkednek a fauteuiljeimben, kellemetlen. Majd elmennek. Horribile dictu főbe

lőhetnek, szintúgy kellemetlen. De az örök élet nem itt van, nem a kastélyomban. Gyermekded gondolat-furmányokkal megszédítik az embereket, szétrombolják az országot? Kellemetlen, hogyne, de az ország erős – ha gyönge, akkor is erős –, majd kiheveri ezt is. Ám az a legyintés az Alajos kegytárgyaira, az mindnél félelmetesebbnek mutatkozott. Bocsásson meg a Mindenható, az a legyintés olyan, mintha éppenséggel az övé volna, az Úr legyintése, a Teremtőé, aki épp megszüntet valamit.

Hősi halál? Nincs.

Kegyelet? Nincs.

A fiam? Nincs.

Nem vesszük föl az inventárba, tehát nincs. Nincs múlt, nincs történelem, nincs ország, nincs hagyomány. A kommunisták a jelen, a brutális most. Megvallom, a megvetés érzése mellé, melyben hiányt ezen elvtársak iránt sose szenvedtem, a meglepetés és a bizonytalanság, az elbizonytalanodás kellemetlen és viszolygó élménye vegyült.

Így következett egyik szoba a másik után. Halnek kotorékeb gyanánt nyitogatta a fiókokat, minden szegletet fölkutatott, és egyre-másra »műkincseim« után tudakozódott.

– Műkincs, műkincs! – horkantott. Képeimre mutattam, és azon arcképekre, amelyek a falon függtek, s különböző századok mestereitől vették eredetüket.

– A maga családi képei senkit sem érdekelnek – röffent rám. Az antik bútoraim sem elégítették ki. – A tanácskormány a mű 390kincsek biztosítását hagyta meg, egy Esterházynak tudnia kell, mik azok a műkincsek; hol vannak azok.

– Esterházynak éppenséggel az vagyok – morogtam a fogaim közt.”

37

Pál nádor Mihály fiát mondták a legesterházybb Esterházynak; Pál tudniillik elvette Esterházy István és Thurzó Erzsébet Orsika lányát, aki nem volt más, mint atyja első és anyja első házasságából való utódok gyermeke, vagyis így apósa az apai féltestvére, anyósa az anyai féltestvére, következésképp ennek a Mihálynak Esterházy volt – minimo calculo – az anyai dédapja, az apai nagyapjai, az anyai

nagyapja, az apja és még a mamája is. Hiába menekülsz, hiába futsz, a sorsod elől futni úgyse tudsz. Ő kezdte építeni a Süttör melletti mocsarasban a fertődi kastélyt, és játszott klavikordon is.

38

„– Tudunk mi másképp is beszélni – sziszegte vissza Halnek, ő is halkan morogva, mintha egyikünk se akarta volna, hogy a másik meghallja. Kellemetlenül érintett ez a hasonlóság.

Mikor a feleségem lakosztályába érkeztünk, s a bizottságnak megmutattam a kínai, japán, szász és egyéb porcelángyűjteményeket, többé-kevésbé megnyugodott, s amikor előtte a dolgozószobában lévő két kínai vázának nagy értékét dicsértem, miután éppen női szobában voltunk, a következőket diktálta a jegyzőnek, aki addigra már összeköpdöste az egész kastélyt:

– Két női váza porcelánból!

Ezt a meghatározást aztán mi is átvettük, minden látható csúfondárosság nélkül használtuk a kifejezést, volt is, aki komolyan vette.

391

Ezalatt a többi rabló ott terpeszkedett. Erre, ha akartam volna, se lettem volna képes, a knickerbockeremben tárolt néminemű értéktárgyak folytán. Így is valami merevség volt megfigyelhető a járásomban, amit az elvtársak nyilván kevélységemmel magyaráztak. Így születnek a legendák, egy teli golfnadrág által. Különösen egy, a családi emlékezet által Mátyás királytól eredeztetett kisebbfajta jogar veszélyeztette kocódásával térdemet, ismeretlen nürnbergi mestertől, melyet még ama jó Illésházy Estvántól nyert egyik ősöm.

De mindennek van vége, így tehát ennek a tragikomédiának is! Fáradtan elernyedve mentünk szét valamennyien, de azért Halnek nem mulasztotta el tudomásomra hozni, hogy felelős vagyok a leltárért, amely »köztulajdon«.

– Ó, kérem – dünnyögtem –, én mióta az eszemet tudom, felelős vagyok, és atyám is az volt, az atyám atyja is, és a fiam is az, és az lesz a fiam fia is. Úgy van ránk rakva. Felelősségből van nekünk a legtöbb. Ha tetszik, azt is lehet leltározni. De csak holnap.

Este követ érkezett Pestről titokban, azzal az örömhírrel, hogy menyem szerencsésen egy fiúgyermeknek adott életet! Szegény kis Mátyás! Évszázadok óta az első Esterházy, aki rang és mód nélkül jött a világra!”

39

Apám megvárta, míg beköszönt a társadalmi igazságosság, csupán ekkor volt hajlandó világra jönni. Ezen a napon rendelet születik a magyar Vörös Hadsereg fölállításáról, a 4-es számú kormányzótanácsi rendelet a régi bíróságok helyébe forradalmi törvényszéket állít, amelyeknek bármely – bármely! – munkás tagja lehet, míg az 5-ös számú a rémhírterjesztők törvény elé állításáról rendelkezik; a törvényszékek munkájukat gyorsított eljárással végzik, ítéletük ellen nincs föllebbezés és perorvoslat. Halálos ítéletet csak egyhangú határozattal hozhatnak. A kiszabott büntetések azonnal végrehajtandók. Huszonegyedikétől 392kezdve Csicserin szovjet külügyi népbiztos és Kun Béla naponta váltottak táviratot – Béla! Van egy isteni borscs-receptem, stop! –, így e napon is.

És megállt a hatalmas láncos ingaóra a nappaliban – de, Schatz úr szerint, nem állt meg az idő –, és letartóztatták letartóztatásra termett nagyapámat. Apám délután majdnem megszületett, de azután mégsem, nagyapám dolgavégezetlen tért haza. Fia még meg sem született és csalódást okozott. Két órakor már kidugta a fejét (vagy a feje tetejét) erre a világra, árnyékvilágra valóban, mert abban a pillanatban, hogy elkezdődhetett volna a *dolog,* mondjuk vértől iszamosan körbepillanthatott volna (vagy a csecsemők olyanok, mint a kismacskák, szemek csukvák?), elment a villany, amit nyugodtan a Tanácsköztársaság számlájára írhatunk, nagyanyám pedig fölsikoltott, mert azt hitte, meghaltak. Hogy éppen halnak.

Az áram, nem a sikoltástól, azonnal visszatért, most meg a nővérke sikoltott föl, bizonyos Kárász Györgyi (nekünk később Gyuri néni), mert apám újszülöttnél ritka dús szőrzettel bírt, amely ebben a le-föl villanásban ezüstösen sugárzott, magyarán egy dróthajú ősz öregember pislogott nagyanyám combjai közül erre a Kárász Györgyire.

– Táltos! – kiáltott ő, és azonnal, egész életére szerelmes lett apámba. (Később a másik nagymamához járt takarítani meg főzni.

Egy ideig ott is lakott. Erdélyi volt. Néha szerzett *halvát,*amelyet nagyon utáltunk. De hisz ez *csemege,* csóválta a fejét. Szegény, öcsémmel egyszer elgáncsoltuk, nem is azt vettük zokon, hogy szerelmes apánkba, hanem hogy olyan öregen nem röstell szerelmesnek lenni. Elgáncsoltuk, mintha véletlenül. Tizenegyes!, nézett rám komolyan az öcsém, aki nagy anyapárti volt. A szülői nyomozáskor könnyedén tagadtunk. Anyánk szeme furcsán csillogott.)

Különb s különb asszonyszemélyek sivalkodtak ottan tehát, amire édesapám ideiglenesen visszavonta magát.

393

40

Kérdi apám a sötétben a Jóistent, mi volt ez.

– Mi lenne, a világ.

– Ez a sikolkodás?

– Hát hogyne. – És hogy édesapám csak ne nyafogjon, az nagyon is szép, ahogy a nők sikolkodnak, és majd látni fogja, hogy ez az egyik legszebb dolog a világon. Ezek az ijedt és állati sikolyok.

– Ez egyáltalán nem meggyőző, amit itt tetszik mondani.

41

Ezt az ódzkodást, ezt a világbaugrásódzkodást, ezt a vonalat vittem tovább, én nem kétszer születtem, mint édesapám, de halva.

Kék voltam, kéken születtem, öt kilót nyomtam. Ötezer-huszonhárom grammot, grammra annyit, mint apám. Mi ez, ha nem csoda? Csodának persze csoda, de milyen csoda? Mit jelent? Mégiscsak valamilyen azonosság, ötezer-huszonhárom azonosság. Halva születtem, meleg vízbe tettek, azután hidegbe. Így mentettek meg. Nehány percig tartott. A nagymamám, aki Pestre jött, sírt. (Gondolom, először s utoljára életében. És egyébként az enyémben is.) Túlságosan nagy voltam, sokat kellett dolgoznom, hogy kibújjak, ez kimerített. Kezdetnek nem rossz. Hallottam, hogy ilyenkor sok neuront veszít az ember. Mindig azt gondoltam, hogy ez végzetes. Milyen intelligens lennék, ha ezek a neuronok nem hiányoznának! (Nagypapa, aki mindent tudott a családról, ki ki, címek, rangok, hivatalok, méltóságok, ágak-bogok, éppen azért, hogy *később* ne legyen pontatlanság, minden újszülött családtagunknak megírta a

gyászjelentését, jött a boldog távirat valahonnét Pápáról, Kismartonból, Bécsből, Párizsból, Cseklészről, íme, örvendjünk, világra jött! – mire nagypapa rágott egyet a pipáján, bólintott, majd kezében a távirattal odaült az íróasztalához, és elkezdte írni az ártatlan csecsemő gyászjelentését. Mint egy arkangyal pallossal. Porból vagyunk. Nekem is megírta rögtön.)

Apám magzati reményei okkal voltak magasra srófolva. Ebben nem volt szerénytelenség. (Tényleg: apám egész életében szerény volt, soha nem hallottam kérkedni, semmilyen személyes képességét nem tolta előre. Talán csak a magánya szerénytelen, jobb híján gőgös.) De facto azután minden másképp történt. Nem az lett a baj, ha lett baj, hogy más lett az élete, hanem hogy a történelem folytonosan kitúrta a saját életéből. Mintha egy színészt egy másik darabból, egy másik darab felől instruálnának. Van egy nagypofájú, büdös lehű rendező, és lökögeti apámat a balfenék felé… Édesapám egy királydrámában játszik, és egy könnyű bretli felől irányítgatják. Vagy fordítva. Ő meg sodródik, mit tehetne…

42

Nagyapám tehát a Spectatort lapozgatta, Anglia felelt volna meg leginkább alkatának, fanyar okosságának és a szakállának, amikor az úgynevezett Lenin-fiúk egy kisebb, ám hangos csoportja hatolt be a szobába – kinél volt a kulcs?, és hogyan?, nem nagy kérdés, de soha nem fogjuk megtudni –, és nagyatyámat letartóztatottnak nyilvánította.

Ő letette az újságot, majd bólintott, mert megértette a tényállást, majd megkérdezte, miért, mert ezt a kérdést mindig föltette, hol magában, hol hangosan, hol nyilvánosan. (Ennek leágazása lehetett apám „kinek, hová, miért”-je…) Volt jeges pillantás is, de ez most nem működött, ezeknek a hetyke fiúknak eszükbe se jutott, hogy kővé váljanak, fütyültek nagyapámra – ami tán először történt meg a család és az ország életében. Félni igen, gyűlölni igen, de fütyülni?! Fütyülni rá?! Ezek azt sem tudják, hogy én ki vagyok, hökkent meg nagyapám. Ha kellene, tudnák, de nem kell. Ez a jó a forradalomban, megy, megy, nem is tudja, hogy félnie kéne, így aztán nem is fél: ami félelmetes. Valakinek félnie kell: mert ők nem félnek, azért félek én. Új rend, új hierarchia. Egy népbiztos biztos

nem fél a királytól: nincsenek relációban. Nincsenek bemutatva egymásnak. A király – ha még él – éppen ezért fél, hiszen úgy tudta, mindenkivel relációban áll, jelesül mindenki az alattvalója.

Nagyapám lassan felöltözködött. A gyűjtőfogházba vitték. Aztán a kőbányaiba.

A letartóztatás utáni harmadnapon (harmadnap: véletlen, keresztény egybeesés) korán reggel újból több autó állt meg a házunk előtt, s megint megjelent néhány Lenin-fiú („ez a rémcsorda”), hogy most saját szakállukra rekviráljanak, „miután a papa (sic!) amúgy is fogva van, így a holmijaira nincsen szüksége”.

Így mondták: a papa.

Ami érdekes; nálunk mindenki papának szólította az apját, nagyapám, apám és mi is, én meg a testvéreim. Illetve nálunk futott még – szigorúan belhasználatra – a papi is. Kifelé kicsit – de tényleg csak kicsit – szégyelltük az érzelmességünket. (Amikor apámnak kiesett az a nagy metszőfoga – egyszer csak elkezdett mozogni, ő nevetve mutogatta, mint egy mutatványt, büszkélkedett az ingással, hátulról a nyelvével lötyögtette, mintha bábszínházat játszana, félelmetes, inog a királyi trón, de mindenesetre a korona, kérleltük, hagyja abba, lám, a hiába titkolt royalista érzemények, de ő csak nevetett, amit mi, ezt a komolytalankodást, váratlan léhaságot, gyermeki szigorúságunkban nem is elítéltünk, hanem bizony megvetettünk –, ekkor mondta húgunk, aki a legkevésbé érzelmes közülünk, rezzenéstelenül, puhán csak annyit: Tejbepapi.)

43

Kiskorunkban magáztuk a szüleinket, papi, kérem, mami, kérem. Tetszikezni nem volt szabad. Cselédtempó, világosított föl anyánk, nem gőgösen, inkább magyarázva, leírón, didaktikusan. Ő a fotelt fotőjnek ejtette, a menüt mönünek, és a szuterén végi nazális *eeen* olyan nagyvonalúan rezgett és dorombolt, mintha jelentős bálterem volna s nem az a dohos, sötét lyuk, ahol akkor laktunk.

Anyánk nevelt minket, neki voltak ilyen irányú elvei, reményei, következésképp csalódásai, rizsa, máma („megrontott titeket a kommunizmus”), apámnak ilyesmi eszébe sem jutott, figyelmetlenül figyelte növekedésünket. Ha rokonok, vendégek kérdezték őt rólunk,

derűsen vigyorgott, nőnek, mint a dudva, mondta, amire azok elismerően bólogattak, úgy értelmezték, apánk éjt nappallá téve foglalatoskodik ezen csiszolatlan gyémántokkal, akik vagyunk. Mir gesagt.

A gimnáziumi időkben hagytuk abba a magázást, vagy hát hagytuk is meg nem is, mert ebből nem lett, nem tudott lenni valódi tegezés; a tegezésünket úgy halljuk, mint valami tréfát, mintha szüleink újra és újra, kivételesen, játékból erre engedélyt adnának. A tegezéssel, édesanyánk minden tiltakozása ellenére (contra linqua non est pis), rájuk ragadt a muter és a fater, de ez sem egészen a közkeletű használatban, mondjuk, ahogy a csapos odalöki, na, ezt még döntse be, fater, hanem…, nem is tudom, tiszteletteljesebb?, vagy mintha több köze maradt volna a német eredetihez? Mindenképp erősen és állandóan éreztük e szavak személyességét, igen, mintha személynévként használtuk volna, Fater, József, Benedek, zsákba hozzák a meleget. Németül egyszerűbben van: ha nő, ha férfi, ha nádor, ha palotahölgy, ha nem, ha kettő-, ha kettőszáz éves: aki rokon, avval tegeződünk. Ki rokon tehát. Mi ugyan nemigen tartottuk osztályunkkal a kapcsolatot, apánk vezetésével nem tartottuk, őt ez hevesen nem érdekelte, de hogy ki miként rokon, az valamiképpen mégis *tudva volt.*

Létezett valamiféle önkéntelen és élő családkép. A család leírható, mint város, Rózsadomb, Kőbánya, polgármesteri hivatal, rendőrség, Duna. Mint egy táj. De leírható-e a táj? Van-e tájleírás? Leírható-e a világ? És olvasható-e? Családon reflexből leginkább apát értünk: apa, törvény, satöbbi. Ám kiderül, hogy kivált a satöbbi teszi a családot, a nagy családot, a klánt; mert annak eszméje kevésbé a szülő–gyerek vagy testvéri kapcsokban, ezekben az intenzív, mély, de *véges* viszonyokban mu 397tatkozik meg, sokkal inkább az unokahúgok, unokafivérek, kuzinok, mostohák, anyabátyok és nagynénik végtelenül kavargó indáiban – egy távoli fekete bárány! –, amelyeket, a kliséknek megfelelően, hol fojtogatónak érzünk, hol szédülten hintázunk rajtuk.

Minél nagyobb egy család, annál jobban ismeri magát.

A legváratlanabb helyeken találtam cédulákat, a nagymama padlásán, egy Stendhal-regény lapjai közt, hirtelen, véletlenszerűen

valahonnét kitépett papírdarabot vagy máskor négyrét hajtott *komoly*papirost, rajtuk bonyolult családfa-levezetésekkel. És nemcsak női írással vagy reszketeg öreggel, tehát valamiféle kompenzálásképp; akár egy tréning: ahogy a lovat időnként mozgatni kell, gyí, te, úgy itt is: emlékezni kell; vagy mint állandó játék, észtorna, kvíz: tessék!, akkor most hogyan is vagyunk rokon az altamirai alkirállyal. („Az ember mindig a Liechtensteineken keresztül rokon." – Apám.)

Anyámtól is maradtak ilyen cédulák, ahol valaki „le van vezetve", nála inkább bizonyításkényszer lehetett, hogy kiismeri magát a családi útvesztőben, cédulák meg füzetek, ezek tényleg egy úgynevezett női életnek a nyomai, az erőfeszítések, ezek a *megkezdett* füzetek, megkezdettek vagyis abbahagyottak, az egyikben olasz reneszánsz – rönesza-ansz, búgta anyám – festők életrajza, műjegyzékkel, a másikban egy félbeszakadt nyelvtanulás törmeléke, *ŕ gauche = balra,* amely azután átváltozik naplóvá, egy csecsemőnapló 1950-ből. Irodalmi fogás, mintha én írtam volna: *Az én kis mamikám nagyon ügyetlen, de nagyon igyekszik. Majd belejön, csak, jaj, bele ne ejtsen a fürdőkádba. Beleejtett.*

Csak, jaj: azután egy másik, kis vacak füzet hátuljában, a sorok között, a napi kiadások listája között nagyon-nagyon személyes följegyzések. Szinte káprázik a szemem (értsd: belevakulok). Valószerűtlen apró betűkkel, de anyám lendületes hurkolásaival, hogy senki se olvashassa, sőt még a létezése is kétségbevonandó, talán csupán egy tollhegy karcnyi moccanásai, nem is írás, csak tinta. Dátumok, fölkiáltójelek, pontpontpontok, rövidítések, a kéz érezhetően nem akarja írni azt, amit ír, amit valami végső elszántság, kétségbeesés és kifordított re 398mény mégis diktál, kímélet nélkül. Vagy a bosszú, hogy ne felejtse el.

Olykor tehát a megszólítás előtt rövid családfamászás tartatott, s lett aztán Du vagy Sie, bár maga a mászás oly közel hozta az érintetteket, hogy rendszerint tegezve érkeztek vissza a mászásból, a rokonság elvi lehetősége is rokonságnak számít (eltekintve az örökléstől, az du-val nem megoldható).

A rekvirálókkal nagymamáék, nagymama és Mia néni, nem tegeződtek, azok mégis úgy viselkedtek, mintha családtagok lettek volna. A rekvirálót valóban nehéz a rokontól megkülönböztetni: jönnek, amikor jönnek, örülünk vagy nem örülünk, de mindenképp jó arcot vágunk, mert ez áll érdekünkben. Jé, az új rokon, nézték nagymamáék a betolakodókat. (Most látom, ez nem lehetett harmadnap, ilyen gyorsan nem engedték ki nagymamát a szülészetről; mindegy.)

Kezdetét vette édesapám pólyájának konkrét értelemben való kifosztása. Egyébként egészen udvariasak voltak, beugrottak a két hölgy vicceinek, s az egyik egész lovagiasan meghívta Mia nénit, hogy menjen vele a korzóra sétálni. Nohiszen. A másik meg segített egyet s mást eldugni az „elvtársak” elől (így persze önnönmaga elől is). Ki érti. A női félelem általában növeli, izgatja a brutalitást, de nagymamáék inkább csupán meg voltak neszülve, hisz nem tudták, hogy brutalitással állnak szembe, inkább, így mondták később, valamiféle katonai neveletlenséget láttak megnyilvánulni csak.

Nagyapám tudta, mi a katonai neveletlenség: udvarház kapuját elfűrészelni, udvarház áldott állapotban lévő úrnőjét értéktárgyak beszolgáltatására kényszeríteni, fölriadó és hálóingben betévedő férjet azonnal agyonlőni, fölriadó és hálóingben betévedő négyesztendős kisfiút szintén agyonlőni, anyát szintén, két lövéssel, aki azonban csodaszerűen megmenekül, és csodaszerűen megszüli gyermekét is, akit pedig még bent szintén ért golyó – ezért amikor hirtelenül a szobába lépett, közvetlenül a fogházból, egészségesen, épen, de féreggel teli, fürdőt kívánva, látván látta, hogy nagy baj van.

Az is volt, de a baj nem racionális, a brigantik lövöldözhettek volna, de csak nevetgéltek.

– Papa! Hát maga megszabadult?! – kurjantott egyikőjük, amiből visszamenőleg is világos lett, hogy ezek biztosra mentek; zavarba azért nem jöttek, fölpakolták, ami kezük ügyébe akadt (nagyapám szótlanul nézte őket: ez volt a tiszta félelem, ez a szótlanság), és zsákmányukkal autóikon elrobogtak.

Robogó autó, repülőgép. Kun Béla például repülőgépen menekült az országból. Délután – úgy öt óra felé – a Hungária-szállóban székelő szovjetház körül fölrebbent egy repülőgép, átrepült a Dunán, a Várhegyen, s merész kanyarodással a Vérmező felé tartott. A gépet maga a népbiztos vezette. Alacsonyan szállt, alig húsz méter magasságban, úgyhogy arcát is látni lehetett. Sápadt volt, borotválatlan, mint rendesen. Vigyorgott az alant álló polgárokra, s vásott kajánsággal, csúfondárosan még búcsút is intett egyeseknek. Zserbókat vitt, melyekkel teletömte puffadozó zsebeit, aztán ékszereket, grófnék, bárónék, kegyes, jótékony hölgyek drágaköveit, templomi kelyheket, sok más egyéb kincseket. Karjairól vastag aranyláncok lógtak.

Egyik ilyen aranylánc, mikor az aeroplán magasba lendült, s eltűnt az ég messzeségében, le is pottyant a Vérmező kellős közepére, és ott egy öreges úr, régi krisztinai polgár, adóhivatalnok a Várban, a Szentháromság téren, dédapám jó embere, valami Patz nevezetű – Patz Károly József – meg is találta. És mert a láncon egy medál függött a családunk címerével, az a griffes oroszlán, egyik mancsában kard, a másikban – nem, nem kapanyél, hanem – három rózsa, a derék Patz beszolgáltatta dédapámnak, s anyám ezt kapta nagyanyámtól az esküvőre. Ezt és a történetet. Anyám soha nem hordta. Apám kezdetben zokon vette.

400

– Ugyan, Matikám, csak nem képzeli, hogy egy gyilkos után hordani fogom. – Apám szerint ilyen alapon semmilyen régi ékszert nem lehetne viselni, hisz többnyire minden ékszernek erőszakos a története.

– De azok legalább nem voltak kommunisták – tromfolt anyám.

Szép darab, most az enyém.

46

Mia néni eltűnt egy napra. Nagypapáék Pesten úgy tudták, Csákváron van, dédpapáék Csákváron úgy tudták, Pesten van. Hol volt, máig nem tudja senki. Úgy érkezett meg nagyanyámékhoz, mint máskor, déltájt, a tatai gyors menetrendjének megfelelően.

Csöngetett. A lány nyitott ajtót.

– Jó napot, Mia kontesz. Remélem, kellemesen utazott.

– Úgy van – bólintott Mia néni. És nem mozdult, állt az ajtó előtt. A lány fölvette a csomagot, és indult fölfelé. Mia néni csak állt. Nagyon állt.

– Valami baj van, kontesz kérem? – fordult ijedten meg a lány.

– Semmi baj nincsen, fiam, csak segítsen bemenni.

Most a lány nem mozdult, nem értette, mit vár tőle a kisasszony.

– Itt van még? – kérdezte az tőle. A lány ijedtében elejtette az utazótáskát. – Szóval itt van. Akkor segítsen bemenni. Karoljon belém, mintha részeg volnék, és vezessen föl.

De nem részeg volt, hanem vak. Megvakult. A szemén, a szeme környékén, az arcán nem látszott erőszak nyoma. Mondta apám. Neki meg a nagymama. Amikor a szobalánnyal karonfogva fölértek a szobába, nagymamám köszönés helyett fölmutatta apámat.

– Nézd, hogy eszik! – Maga szoptatta, ez akkoriban ritkaságnak számított. Sógornője a hang felé fordult.

401

– Már láttam – mondta halkan. Nagymama éppen megsértődött volna, amikor észrevette, hogy valami nincsen rendben, észrevette a fekete szemüveget, amelyet aztán Mia, akár egy filmsztár, egy rejtezkedő Greta Garbo, egész életében hordott. Még éjszaka is, mi egyszer megpróbáltuk meglesni, de még éjszaka is hordta. Akkor – édesapám tiszteletére? – először és utoljára levette a szemüveget, és először és utoljára kimondott egy mondatot.

– Vak vagyok.

Nem azt mondta, megvakultam, azt mondta, vak. Mintha a nevét mondta volna. Orvost nem engedett magához, az esetről nem volt hajlandó beszélni. Érdekes módon se a bátyja, se az apja nem bírta elérni, hogy megvizsgálják. Az az érdekes ebben, hogy azok ebbe beletörődtek, hogy Mia néni hirtelen erősebb lett náluk. Mia néni tudott valamit, amit ők nem, és amit nem is igen akartak vagy mertek megismerni.

Mi hiába tudtuk, hogy tilos, a húgunk rákérdezett.

– Mia néni hogyan vakult meg? – A tanti úgy tett, mint aki nem hallja. – Most akkor vak tetszik lenni vagy süket is? – Mia néni reflexből visszakézből, nem gyöngén, pofon ütötte a húgunkat.

– Nem tetszikezünk.

47

„Bizarr, ám nem minden tanulság nélkül való beszélgetést folytattam Sterk Károly forradalmár úrral. A kastélynak kissé különös, hiányos és elsietett leltározása súlyos gondokat hagyott vissza bennem. Így is lett. Egy este, fél tizenegy felé inasom azzal a hírrel rontott szobámba, hogy Halnek és Sterk a kastélyba hatoltak, s annak minden bejáratához őrszemet állítottak. Se ki, se be, így az őrszemek. Azzal a föltevéssel biztattam magam, hogy ez az erőkifejtés »a még meg nem talált« műkincseknek szól. (Enyéimnek sem szóltam »a breeches titkáról«, azt csak a Vilma komorna tudta, és ő mindig úgy tett, mint aki nem tud semmit.)

402

Lefeküdtünk, és nem is aludtunk rosszul. Ez is Esterházy sajátság. Az éjszaka alvásra való, éjszaka tehát alszunk. Másnap kihívattak a házikápolnában tartott reggeli miséről, s közölték velem, hogy új leltárt vesznek föl, és azokat a szobákat, melyekben könyvek vannak, le fogják pecsételni.

– Csak nem félnek az elvtársak a könyvektől? – amire Sterk gúnyosan elmosolyodott, de mondhatom – formaliter! – ez volt a legudvariatlanabb reakciója mindösszesen.

– Elképesztő, ahogy gróf úr az elvtárs szót kimondja! Önmagában bizonyítja a forradalom létjogát – jegyezte meg hümmögve később.

Érdekelt engem Sterk elvtárs. Egy csákvári zsidónak volt a fia, akivel azon időkből, mikor tűzoltóparancsnok voltam – édes Istenem, hát minden én voltam, mért épp tűzoltóparancsnok ne lettem volna! –, ő pedig egyesületi pénztáros, jobb lábon álltam. Van vélekedés, mely szerint nem is volna szabad zsidókról mint olyanokról beszélni, hacsak a zsidók maguk ezt nem kívánják. Mert volna ilyen meg olyan (mint olyan), s ha ilyen, azt kellenék mondanom, ilyen, ha meg olyan, akkor azt, hogy olyan.

Már én ezt bizony kétség alá vonom. Ilyen alapzaton azt sem mondhatnám: olasz és porosz. S noha kétségtelen, Comte Costacurtánál presziőzebb, aggályosabb, színtelenebb poroszt nem hordott hátán a Toszkána, miként távoli, berlini kuzinom, Freiherr von Landsberg nagyhangú, eredeti hóhányóságához sem fér kétség, olasz jellemjegyeivel Nápolytól Velencéig bárkivel fölvenné a

versenyt, mégis nem érdemes-e vajon, nem ésszerű-e olaszról és poroszról beszélni, mégpedig úgy, éppen azon klisék nyomán, melyek mégiscsak leírják azt az alapvető differenciát, ami Nápoly és Berlin közt szintúgy kétségtelen fönnáll.

Sterk egyenruhában jelent meg, tiszti jelvények nélkül, csupán csak a szocialista kalapács-jelvénnyel ékesítve. Mint főhadnagy, a háborút »illő távolságban« töltötte el, és a forradalom kitörése után mindenki tudta róla, hogy Halneknek ő a tulajdonképpeni spiritus rectora, de igazi zsidó módra Halneket tolta előre, s ha ez hivatalos vagy magánpénzzavarban volt, mentőként lépett melléje.

403

Nemcsak én figyeltem Sterket, láttam, ő is engemet. Diplomáciai tárgyalásba bocsátkoztam vele, melynek eredményeként továbbra is a szobákban lakhattam a könyvekkel, de a könyvszekrényeket takarókkal fogják elfüggönyözni, s ezeket a könyvszekrényekhez fogják pecsételni.

– Be bonyolult a proletárdiktatúra! – nevettem, de Sterk nem nevetett. Ezt a pecsét-eszmét azon reményben »lancíroztam«, hogyha ezek az állapotok egyszer mégiscsak véget érnek, ezáltal könyvtáramat megmentettem. A megmentés elve engemet gyakorta vezérel, mondhatom vezérlő elvem, minden bizonnyal családi eszmének is mondható, a megtartani, az összefogni, a megmaradni, az átalmenteni. Van, ki ezt megveti, túlontúl földönjáró eszmének veszi, és gyarapodásvággyal azonosítván hátsó gondolatokat sejt, önzőséget, mindennapiságot. Pedig ez igenis radikális elgondolása a világnak. Kétségtelen, diszciplínát kíván. Ám maga kicsi és gyáva, ki a fegyelmet kicsinek és gyávának állítja, hivatalnokságot lát benne, és nem pedig az enthuziasmust, a meggyeplőzött elragadottságot, a civilizált ember nagyságát.

De hosszú keserves heteket töltöttünk ezekben az elfüggönyözött szobákban anélkül, hogy bár csak egy könyvhöz is hozzájuthattunk volna, mert egy ellenőrző közeg a pecsétek sértetlenségéről mindennap meggyőződést szerzett! Újság se volt, a postaforgalom akadozott, a legtöbb budapesti újság megszűnt, a wieniek megbízhatatlanul érkeztek, maradt a kommunista sajtó: maga a szemérmetlen hazugság.

Konstatálnom kellett, hogy a kommunistáké lett a nyelv. A leltározás is úgy kezdődött, hogy Halnekék összehívták a kastély összes személyzetét és kerti szolgáját – és azok össze is gyűltek! Nehány héttel ennekelőtte még engem kértek volna, vagy, legyen, engem utasítottak volna, hogy hívjam össze az embereimet. De most már náluk volt a szó, nem nálam. Sterk tudta ezt, Halnek meg megérezte, vagyis ő is tudta. Azt az ember mindig tudja, ha övé a hatalom. Olyan nincs, hogy van hatalmam, de nem veszem észre. Hogy én vagyok a király, de azt hiszem, jegyellenőr vagyok a Beszkártnál, ilyen nincs.

404

Kezdték mindenekelőtt a kápolnában lévő képek és szobrok eltávolításával, mert a tanácskormány meghagyta, hogy elimináltassék minden, mi a népben a babonát – vagyis inkább a vallásos érzést! – ébren tarthatja. Meg is említettem Sterknek, hogy a kommunisták ott fognak veszíteni, mert hadat üzentek az Úristennek. Relatíve nyíltan beszéltem vele, nem volt mit vesztenem, s az alakoskodással nem volt mit nyernem. Hosszú távon Sterk és elvbarátai vesztésre ítéltettek, rövid távra én már mindent elveszítettem, maradt hát a kíváncsiság (meg egy kis halálfélelem!).

– A mersz! – kiáltott föl ujjongva a zsidó, amit én valahogy *merci*nek értettem, és gépiesen rávágtam, hogy nincs mit.

– Hát hogyne volna, kegyelmes úr, hiszen merni itt az egész világ – megpördült, mint egy táncos –, illetőleg másfelől – és fontoskodva fölemelte a mutatóujját – csak az van itt, csakis az egész világ. – Kuncogva hozzátette: – Az egész világ, kegyelmes úr! És ez csupán a jéghegy csúcsa!

A kommunisták mindig az egészről beszélnek, sosem a részletekről. A részleteket ellopják. Minden mozdíthatót, a képeket, a porcelángyűjteményt, antik órákat és művészeti tárgyakat két teremben halmoztak össze. Akárhány öreg szolgánk könnyekkel teli szemekkel cipelték ki szobáinkból a sok szép értékes dolgot, melyet velünk egyetemben érinthetetlen javaknak tiszteltek. Még a munkástanács egyes tagjai is, kik úgy tettek, mintha kommunisták volnának, őszintén – őszintén és halkan – panaszkodtak nekem:

– Uram, utálatos dolgot kell nekünk itt elvégezni!

– Kell? – kérdtem gúnyosan.

– Kell – bólintott komolyan az ember. Komolyan, fáradtan és ellenségesen. Mégis, amikor ott álltam ezen minden szív nélkül egybehordott tárgyak előtt, amelyek úgy feküdtek egy tömegben, akár egy nagy rakás szén, együtt, elválaszthatatlanul, megszűnve egyes tárgynak lenni, mert megszűnt a történetük, ki lettek ragadva önnön idejükből s terükből, önnön struktúrájukból, és mintegy visszaböfögve, visszaokádva kerültek új helyükre – nos, ekkor láttam először, mi lehet undorító a*sok*ban, amikor a 405sok nem kápráztató gazdagság, hanem ez az émelyítő hányadék a kastélyom közepén. Akkor egyszer csak megérteni véltem ezeket a vörösöket: ők nyilván ezt mindig is így látták, mindig a struktúrából kivetve, mert hisz nem is ismerték a struktúrát.

Sterk pecsételte sorba a könyvszekrényeimet, én meg ott toporogtam mellette, mintha segítenék. Mint egy pocsék butler. Mondotta, hogy ő tizenöt évi meggyőződésből kommunista. Mondottam, hogy én háromszázötven évi meggyőződésből katholikus.

– Egyetemes – döftem oda. Hevesen bólogatott:

– Értem én, kérem szépen. – Azután megnyugtatott, hogy többé nem kell adót fizetnem, de nem nyugodtam meg (ki tudja, miért). És a kastélyt majd el fogják »kommunizálni«, vagyis magasztosabb célokat fog szolgálni. Mindezen keresztül azt láttatta velem, hogy a forradalmi törvényszék előtt nem kapnék kegyelmet, ha bármely tilalmat átlépnék.

– Fenyeget, Sterk?

Úgy tett, mint aki nem hallja. Diskurzusunk vékony jégen nyugodott. Kölcsönös udvariasságunk kívánt kis kozmetikát. Én nem említettem a zsidókkal szembeni averziómat, tudván, hogy ők e megkülönböztetést zokon veszik, miközben ők éppenséggel nagyon is megkülönböztetik magukat. Úgy vannak az emberiséggel, akár a székelyek a magyarokkal. Mert bólogat a székely a kérdésre, hogy magyar-e, bólogat, ami inkább igen, mint nem, aztán mondja: »annál es jobb«. A maga-megkülönböztetésre most sok példa kínálkozott. Az őrült pénzpocséklást csak az a protekciówirtschaft múlta felül, amely a legsötétebb zsidóegzisztenciát is hatalomhoz, jólléthez és

gazdagsághoz akarta juttatni. Ha valahol egy keresztény volt elhelyezve, akkor a »biztosok« egész ranglétrájának zsidó raja vetette rá magát, hogy őt leszorítsák és helyét olyannal töltsék be, aki az ő emberük (von ünsere Leit!). Hogy ezek a parvenük milyen kulturálatlan, neveletlen fölénnyel és kegyetlenséggel viselkedtek a régi tulajdonossal szemben, azt csak az tudja megérteni, aki már megfigyelte azt a hangos, fontoskodó tevést-vevést, amelyet a zsidók nyilvános helyeken szoktak tanúsítani.

406

A zsidók rettenetesen féltek a parasztoktól. S mivel Trockij–Lenin szomorú tapasztalatokat szereztek a parasztbirtokok kommunizálásával, a száz holdon aluli birtokokat békén hagyták. De a nagybirtok se sokat változott, mert a termelőszövetkezetek megtartották a kereteket – csak nemde az azt »élvezők« lettek mások. Ez olyan nagy dolog? Tőlem elrablották, és most a zsidók és a szövetkezet béresei lettek a nagybirtokosok. A változás, hogy gyalog jártam ki a majorudvarba, régebbi tisztviselőim pedig lovaimmal, barátságosan köszönve, valami szolgálati kiküldetésben robogtak el mellettem. A paraszttól csak egy lépés az arisztokrata. Más kérdés, hogy ki az, aki ezt a lépést megteszi…

Egyáltalán nem látom be, mért ne lehetnék antiszemita, ami nyilvánvalólag némi előítéletet jelent, azt, hogy nem szeretem a zsidókat. Ha viszont szeretetreméltó, becsülnivaló egyeddel találkozom, és ki volna olyan szemellenzős, ki ilyen létezését eleve tagadná, akkor revideálom álláspontomat; szamár volnék, ha nem így tennék. Én nem szeretem a pénzembereket, de nem veszem zokon, ha valaki az arisztokratákat nem szíveli. Az ismét más kérdés – mintha a világ csupa »más kérdés«-ből állna –, hogy mennyi buta előítélet uralkodik a tömegben, melyet az új »népvezérek« ügyesen ki tudtak használni. Halnek élettársát például nem lehetett meggyőzni arról, hogy a leányom szobája leányom szobája. Nem volt neki elég konteszi.

– Az uraságok csipkelepedőkön alszanak, ezt tudom, mert valamikor előkelő házakban szolgáltam! – Hát akkor bizony, madame, az én házam nem előkelő ház, de hallgattam, a mi

családunkban soha senkit nem fektettek csipkelepedőre. Meglehet, vannak ilyen »házak« és vannak ilyen »hölgyek«.

Ezen előítéleteket exponálván, beszélgetésünk kifordult a medréből.

– Nem lehetséges, gróf úr, hogy önt ugyancsak hamis előítéletek tartják fogságban – nézett rám Sterk fájdalmasan –, nem lehetséges, hogy én nem egy rohadt zsidó vagyok – zihált és ő is köpködött, mint ama tyúkszemész –, nem vérszívó pióca a kereszténység egészséges testén, hanem hogy én egy ember va 407gyok, Sterk Károly, alázattal, harmincegy esztendős magyar ember, telve jószándékkal, jobbító készséggel és akarattal, Sterk Károly zsidó, alázattal, zsidó származású zsidó és magyar, nű, rossz hangsúlyokkal, fölkapott szóvégekkel, reménytelen nazálisokkal, kevélyen kampós orral, nem lehetséges, hogy én csupán én lennék?, nem előkelő, mint ön, gróf úr, nem mondom, hogy nem irigylem, nem gazdag, mint ön, gróf úr, nem mondom, hogy nem akarom ezt megváltoztatni, nem hűvös és elegáns, gróf úr, nem mondom, hogy nem szenvedek a saját testemtől és hevességemtől, de mégis, nem lehetséges, alázattal, hogy én is csak egy ember vagyok, miként Jahve színe előtt ön sem más, gróf úr, egy ember… egy ember…

Kellemetlen csönd lett, önkéntelenül hátrébb léptem. Úgy pillantott rám, ahogy férfi nem néz férfira, ahogy az nem szokás két egymástól ennyire távol lévő ember részéről. Vagy épp erről a távolságról beszélt? Ő is érezhette helyzetünk fonákságát, mert elfordult, kinézett az ablakon a parkra.

Ezt sem szeretem ezekben a zsidókban, ezt az érzelmes halálfélelmet. Mintha folytonosan vágóhídra menendők volnának, hol gonosz keresztény mészárosok várnak rájuk. (Csupán zárójelben jegyzem meg, hogy nem éppen fordítva kezdődött a történet? Krisztus urunk vére vajon kinek a kezéhez tapad? Sterk nyilván azt mondaná, hogy ez nem az ő biznisze.) Ezenközben ők maguk azok, kik bizonyos modern »művészeti« ágakban talán haszonnal bíró túlérzékenységükkel gerjesztik ezen hisztériát, hiszen a múltban megesett kétségkívüli pogromokra hivatkozva már a zsidó szó felbukkanásával mintegy előrevetítve látják rossz sorsukat.

Azon konkrét hiszterikus zsidófélelmeket pedig, melyek a jelenre, e századra vonatkoznak mintegy előlegre s hozomra (mily jellegzetes gondolkodásmód!), ezeket nem csupán visszautasítani kell, hanem minősíteni is, őket én unfairnek nevezem, és nem járok messze az igazságtól, ha céljait illetően nemtelennek ítélem. Manapság átfogó pogromokról beszélni vagy azt csak sejtetni is, egyszerűen hazugság. A XX. században vagyunk! Őrült vagy csaló, aki ilyet sejdít e században, melyben 408 éppenhogy régebben elképzelhetetlen barátságban élnek gondolatok és vallások. Gondoljunk régi századok véres vallásháborúira és a mostani tágkeblűségre, amely már odáig vezet, hogy szinte nem lehet mondani eszmét, vagy ami még rosszabb, eszme nélküliséget, mely vitatható volna! Történelmi és családi tréfával úgy mondanám, ha a protestánsoknak nincs mit félniök, akkor a zsidóknak sincs erre néven nevezhető okuk.

A másik, ami ellenemre van a zsidókban, az a szakadatlan csúfondárosság, gondolkodásuknak ama jellegzetessége, hogy mindent parodizálnak. Önkéntelenül mindent parodizálnak. Hát mit kell gondolnom, amikor látom ezt az egyébként összeszedett embert, magából pillanatra kifordulva, fölindultan zihálva, szemei könnyek által csillogván azt mondani, hogy ő egy ember! Tán azt hiszi, nem tudom, *un homme!,* hogy ezt válaszolta kvázi önérzetes bemutatkozásként a nagy Goethe Napóleonnak?! Akkor most mit tartsak e könnyekről? Tudom én, nem pusztán szemtelenkedés ez, hiszen nem csupán azt állítja, hogy én nem volnék Napóleon, amire igényt én sose be nem jelentettem, hanem hogy ő sem Goethe, vagy csak annyira az, mint én amaz, ám mégis, akkor mit jelent ez? Mi a jelentése ennek a bakugrásnak? Nem az állíttatik így vajon, hogy minden kicsiny, jelentéktelen volna, hogy nem létezhetik a nagyszabású, a fenséges, egyszerűen a nagy, s vajon ez nem a Krisztus tagadásából következik kényszerítően, és akarva-akaratlan mindennek sárba rántását következményezi? S vajon nem kötelessége-e a magam meggyőződésű férfiúnak teljes eréllyel e tendenciával szembeszállnia?

Ami mindazonáltal engemet is kínos helyzetbe hozott, az az a bizonytalanság, amely a Sterk zsidó könnyes szemét megítélni

engedett. Mert egyfelől látnom kellett, hogy valódi s nem színjáték, másfelől látnom kellett, hogy szervült része ama Goethe-parafrázisnak, onnét el nem operálható: megrendültség és pojácaság. Ezt kell egymás mellé tennem, valamiket, amelyekről úgy gondolnám, ezt nem lehet, ezért hallgattam s voltam frappírozva, úgy érezvén, idegen világba csöppentem, melyben nem igazodom el. Márpedig én a világot éppenséggel olyannak 409 ösmertem meg, melyben eligazodik az ember – ennek bizonyítását most szerénységből mellőzöm –, sőt, hogy a világ olyan, úgy van teremtve, hogy én benne eligazodjam.

– Ön Jahvéra hivatkozik, a Teremtőre? Azt hittem, a világot a kommunisták teremtették.

Már megnyugodott, visszaperdült az ablaktól, nevetve válaszolt:

– Nem, nem, a felelősséget nem vennénk le az Ég nyakából… Mi csupán újrateremtjük… – Megint elkomolyodott. – Ha hívő volnék, Istennel foglalkoznék. Minthogy nem vagyok az, magammal foglalkozom… Én zsidó vagyok, de nem hiszek az Istenben. Még a zsidó hagyományokban sem hiszek. Apám se hitt, de továbbadta nekem. Én sem hiszek, de tovább fogom adni az enyéimnek.

Megint bekönnyesedett a szeme, és én megint valamiféle önkéntelen tisztelettel néztem rá, ez a hit nélküli hit meggondolásra késztetett. Vajon én mire lennék képes Isten nélkül? Mit tudnék tenni? Hát egy lépést se! Nekem Isten nem bölcseleti konstrukció, hanem az élet!

– Nem fél a hitetlenségtől? – kérdeztem halkan. Láttam, értette, mit mondok; azt mondtam – amit még soha senkinek, magamnak se –, hogy én félek a hitetlenségtől, főleg a magam hitetlenségétől félek, de félek az övétől is, a hitetlenség fertőző, félek és irtózom tőle. Megvetem. Gyűlölöm.

Könnyes szeme már nevetett.

– Hauptsach, der Herrgot isch gsond! (Fő, hogy az Úristen egészséges legyen!) – vetette oda, mint egy ajándékot, a saját, nagyon is kérdéses könnyedségét, és excepcionálisan hálás is voltam. A stramm Isten! Gyorsan megemlítettem a kommunizmusról mint a jelen rettenetes helytartójáról szóló gondolatomat.

– Gróf úr igen jó megfigyelő, kitűnő beobachter! – Meglettem volna e dicséret nélkül, aztán még mintha az előbbihez fűzte volna: – Amikor már nem akarunk semmit és elpárolgott minden becsvágyunk, önmagunk nézői vagyunk, önmagunk közönsége. Furcsa egy előadás! – Valóban furcsa egy előadás!

410

– De hát a jelen nem létezik múlt és jövendő nélkül, a jelennek előföltétele a múlt. – Érdeklődve várta a folytatást. – Hacsak nem negálják az időt!

– Nem negáljuk, nem negáljuk! Hanem újrateremtjük! Új időt, új időszámítást! – Erre meg én legyintettem.

– Képzeljünk el egy tölgyfát idő nélkül! Egy tölgyfát évgyűrűk nélkül! Hát mi volna az, nem éppenséggel korhadt üres álság? – Sterk zsidó rámvigyorgott. Kétségtelenül besétáltam az utcájába.

– Oh, de mennyire, kegyelmes úr, szinte a számból vette ki. Korhadt! Üres! Álság! – Vigyorába kedvesség vegyült, mosolyra váltott, félénken, ahogy egy serdülő fiú. – No azt mégsem föltételezhetem kegyelmes úrról, hogy kommunista volna.

– Valóban – szóltam ridegen. Bár a sors fintoraként, amikor megtudtam, hogy a községi direktórium igazolványa és a szocialista pártigazolvány nélkül vasúton többé utazni nem lehet, miként a pesti üzletekben is kizárólag »elvtársakat« szolgálnak ki, rendelkezésbe adtam, hogy ilyen igazolványok kieszközlése végett engem és hozzátartozóimat jelentsenek be az itteni szocialista pártba. Hát ha igazolványtól elvtárs az elvtárs, és kizárólag az elvtárs ember – ezen aztán ne múljék! A pártvezetőség mit tehetett, mindenesetre egyáltalán nem tört ki diadalordításba, miután kitalálta szempontjaimat. (Ám később, mikor a kommün csődöt mondott, amikor már semmi veszély nem volt, s osztályos társaim az önkéntes számkivetésből visszatértek, akárhány fölényesen kritizálta az igazolványi jegyeknek ily lépés árán történt megváltását anélkül, hogy az akkori viszonyokat ismerte volna. Pedig ezt a lépést anélkül tettük meg, hogy tőlünk elveink megtagadását kérték vagy hogy az be is következett volna!)

Elvileg elvtársnak is szólíthattak volna. Tótágast állt a világ! A kommunisták még önmagukból is viccet csinálnak. Most! Most!

Amiként az újságírás a pillanat irodalma, azonképp a pillanat arisztokratái a kommunisták. De hát egy pillanatra nem lehet arisztokratának lenni, egy pillanatra csak kommunistának lehet lenni! Az öndefiníció mint önellentmondás visz a paródiához, értékek helyett az értékek paródiája! És amiként a valóság helyébe az újságok diktálta világ lép, úgy lesz a paródiából elsődlegesség, lesz minden, tűnik el mögüle az a szent valóság, melyet a paródia kése metszett föl, s fordított ki önmagából szégyentelenül.

– Szégyentelenül! – Jól láttam? Sterk vállat vont? Szerényen vállat vont? – Sterk úr, maguk csak fölforgatták a világot, de nem változtatták meg. Fölcserélték a fentet és lentet, ami fent volt, az most a lent – juszt se mutattam magamra –, s ami lent volt, az a fent. Aztán majd, miként erősen remélem, jőnek mások, kik visszaállítják…

– Fenyeget, kegyelmes uram?

– Ugyan, befejezem a mondatot. Kik visszaállítják a talpára a világot. Már megbocsát, az emberiségnek, ha tetszik, a népnek, édesmindegy, hogy Esterházy Miklós Móric vagy Sterk Károly-e a fent, legfönnebb engem már megszoktak, és valamelyest bele is tanultam már.

– Nálunk nincsen fent és lent, megszüntettük, ez a forradalom rövid lényege.

– Azt remélem is, hogy rövid. – Sterk megvetően pillantott rám. Hogy lám, alig várom, hogy újra hatalomban üljek. – Téved, Sterk. A hosszú üldözések idején mindig elérkezik az a pillanat, amikor az áldozatok éppannyira elaljasodnak és éppannyira megvetésre méltók, mint hóhéraik.

Ezen nem volt mit beszélnünk, őszinteségünknek jól látszottak a határai. Ismét megemlítettem, hogy nem csak a fentnek üzentek hadat, hanem az Úristennek is, s ez lesz a vesztük.

– Hát Napóleonnak már Moszkvába is beletört a bicskája! – kiáltottam oly hévvel, hogy magam is meglepődtem.

– Gróf úr szerint tehát a mennyek országában még annál is hidegebb volna? Nem ésszerűtlen föltevés. Az örök jég birodalma, hol az Úr a jégkirálynő!

– Kérem! Uram! Túlzás! Mért kell mindennel viccet csinálni?

– Mill pardőz, gróf úr. Pusztán a szimmetriára kívántam gyarlón rámutatni, miszerint a pokolban, hol az örök tűz ég, a kívánatosnál melegebb látszik lenni, fent meg hidegebb. Lássa, 412gróf úr, mi, kommunisták, ezért választottuk a földet, a kettő között. Nincs fent, nincs lent, minden itt van, kegyelmes úr, a mennyország, a pokol, minden. – Hadart, mint akit kergetnek. Kedvesen fölcsillant a szeme. Annyira már ismertem, hogy tudtam, valami az eszébe jutott. Olyanok ezek a zsidók, mint a stréber diákok, mint a tehetséges, stréber diákok. Mindig jelentkeznek. Belehalnának, ha egyszer*csöndben* volnának okosok, magukban, maguknak, belül. Most én voltam a közönség. – Az én helyem – mondta fontoskodva –, az én hazám, akár a misztikusoké, az a semmi, ami *megelőzi* az Istent!

Várakozva nézett engemet, miközben azért pecsételte a lepedőket. Én meg tartottam a szélüket.

– Szépen beszél, Sterk úr, de hamisan. Nem, nem; nem a semmi az ön hazája, bár ez már nekem is eszembe jutott, a maguk nihilizmusa, kaotizmusa. De ahogy közelebbről látom magukat, a maguk otthona a pecsét, a stempli, az igazolványok, a szellemi kataszter – a proletárdiktatúra ugyanis heves érdeklődést jelentett be a művészetek iránt, a szokásosnak mondható zagyvasággal: a kultúra szentté avatása és egyszersmind a földdel egyenlővé tevése; ennek jegyében találták föl az ún. szellemi katasztert, aminél nevetségesebbet még nem látott a történelem; egy népbiztos rangosztályokba sorolta a művészeteket, mely osztályok, akárcsak a legrendezettebb bürokráciában, a fizetési fokozatokhoz alkalmazkodtak –, nem igaz, kedves Sterk, hogy önök az embert méltóztattak Isten helyébe tenni, ami istenkáromlás volna ugyan, de nem tagadható meg tőle a bátorság mozdulata, a lázadásé, a Luciferé, az sem igaz, hogy a hierarchiát robbantották volna föl, inkább csak elfoglalták azt. – Közben pecsételtünk tovább. – Hanem az az igaz, hogy mindenek centrumába a bürokratizmust tették, és ebben áll a kommunizmus naivsága, rosszul értelmezett modernsége, és a félelmetessége is, hiszen már ilyen semmi idő alatt megmutatkozott a bürokratizmus hihetetlen ereje, az a képessége, hogy amint mondani szokás, nem ismer se embert, se

Úristent, valami gépies új Isten ül az események trónusán, mint ama Kempelen Farkas titokzatos sakkozógépében a törpe, kit senki nem ismer, 413 senki nem bír hatással lenni rá, ám történik, ami történik, még csak nem is a logika ellenében, hisz az már maga is logika volna, hanem így-úgy, van matt is…

Elhallgattam, egy pillanatra nem tudtam, folytassam-e, de folytattam.

– A bürokrácia lesz a XX. század Istene, ezt elérték, Sterk úr, és ez nem kis dolog. És én nem vagyok képes végiglátni, hogy ez minden kikerülhetetlen következményeiben mit is jelent. Az iránt sincs kétségem, hogy ezzel önök is így állanak.

– Avval a különbséggel – mondta váratlan szomorúsággal hangjában Sterk zsidó –, hogy minket ez nem is érdekel.

– Kedves Sterk, én nem kétlem, hogy az önök theóriái a legkiválóbb theóriák, mindenesetre kiváló szocialista theóriák, melyeket önök évtizedek óta hirdetnek, s melyek alkalmazása egy aranykor eljöttét ígérte, most pedig, amikor tetszettek alkalmazni… Nézze, hogy leffegnek itt ezek a könyvterítő vásznak, milyen hiábavalóan és komikusan. – Sterk hallgatott. Én meg beszéltem, mást úgysem tehettem. – Ezek a pompásabbnál pompásabb rendeletek vagy eleve butaságok, vagy azoknak bizonyulnak, mert éppen a homlokegyenest ellenkezőjét érték el annak az ideális célnak, amiről povedálni tetszettek. – Sterk még mindig hallgatott, az volt az érzésem, hogy komolyan vesz, és ezt becsültem benne, annál is inkább, mert ez nekem őt illetően csak fragmentálisan sikeredett. A kommün bukása után bejelentkezett hozzám, de leküzdvén személyes kívánságomat, nem fogadtam. Bécsbe menekült, beszélték a faluban, azután Moszkvába, majd vissza Bécsbe, ahol rejtélyes körülményezéssel elhalt. Híreim egy része öngyilkosságot mond, más része szerint szimpla véletlen okozta pusztulását! – Burzsujok, ahogy tetszenek mondani, lakásának fölosztása nincstelen proletárok között? Bon. Egyébként nem *bon,* mert megdolgozott érte, de ezt most ejtsük. A borzalmas eredmény: piszkos, egészségtelen tömeglakások. Nem fenségesen hangzik-e, kastélyoknak egy tollvonással szanatóriumokká

változtatása? S nem embertelen egoizmus-e az, amely ezt opponálná? Nevetséges fölületességek, Sterk, kérem, nevetséges!

414

Kiabáltam; érdekes. Ott cipekedtek szolgáim – az én szolgáim az ő szavukra. Most megosztottam vele megfigyelésemet a környezetükből, a struktúrájukból kibólintott tárgyaknak, és nem tagadtam el feszélyezettségemet az értéktárgyak *kupaca* láttán, az évszázados trágyadomb láttán, melyet ők mindig mint ilyent vettek tudomásul, éppenséggel dementálván azon struktúrát, mely nélkül mindez csak egy formátlan, émelyítő halom. E dementációt én barbárságnak tekintem, de ezt elhallgattam Sterk zsidó elől. Helyette ezt mondottam:

– Kétségtelen kellemetlen látvány ez az összehordottság. Bizony más egy vacsora, kérem szépen, és ismét más egy zabálás, ha ért engem, Sterk.

– Hogyne, kegyelmes úr. Árnyalja mindazonáltal a gondolatfutamot az éhség.

– Parancsol?

– Ha éhes az ember, erre gondolok. Ez esetben nehéz a vacsora és a zabálás különbségét fölmérni. Hiányoznak a szempontok! A gourmet megveti az éhséget, tudom. Igaza van! Micsoda dolog nem azért enni, mert valami finom! Micsoda dolog valamit nem azért bírni, mert szép! Ám ha a nincs néz a vanra, vadabbak a szempontjai. Egy zsíros kenyérnek, gróf úr, nincsen, ahogy ön mondja, struktúrája. – Közbe akartam szólni, nem hagyta. – Ha csak a zsíros kenyér van, ha az a világ, ha csak a fájó üresség a gyomorban, ez van bent, kint meg a zsíros kenyér… Ez nem ugyanaz, mint hogy kint a csillagos ég, belül meg, ugyebár, az erkölcsi törvény.

Megint ez az elképesztő, arcátlan léhaság! Nem szeretem a zsidókat. Itt ez a drámai Tiborc-monológ, már épp alkalmazkodnék hozzá, és akkor ez a kellemetlen kabaretisztikus fordulat a végén! Kant mint körúti habitüé.

– Nagy úr az éhség – mondta még derűsen.

– Ehhez nem tudok hozzászólni – válaszoltam kelletlenül. Ez azután megismétlődő tapasztalatom lett a »dicsőséges« 133 nap folyamán, hogy dolgokhoz nem tudok hozzászólni. Olyan

embertársaimmal kerültem beszéd(!)helyzetbe, kiktől rendesen óceánok választottak el. Elpárolgott az óceán. Igen sok úti 415 rajzban pompás színekkel ecsetelik, miként vonszolja magát tova a napsugártól kopárra égetett sivatagon keresztül a kimerült karaván, s miként éled fel a szomjúság gyötörte utasokban hirtelenül egy korábban élvezett üdítőital emlékezete, a jelen minden kínját megezerszerezve: úgy vonszolódott a mi életünk is nap nap után, egyre elviselhetetlenebbé válva, lassan tovább.

Az éhségre vonatkozó korlátozott verzátusságomra utalva megjegyeztem:

– Talán mégsem leszek én jó kommunista.

– Attól tartok, valóban nem, gróf úr. – Mintha csalódott lett volna, mintha várt volna tőlem e vonatkozásban valamit.

Az atrocitásnál engem jobban riasztott az abszurditás. Attól én félek, ha *egyáltalán* nem értek valamit, valakit. Mert azt nem hihetem, hogy ő sem érti magát, pedig talán ez a meglátás olykor több haszonnal járna. Meggyőződésem, hogy az abszurditást az Isten nélküli hit hozza. Ha a végtelent elhordjuk az ember szemhatára elől, megbicsaklik a tekintet.

– Ilyen megbicsakló tekintet ez a maguk kommunizmusa is.

– Nem inkább a nézés maga a veszélyes? Száguld és bicsaklik a tekintet! Vajon nem a vak ember a legnyugodtabb szemlélődő?

– Unom a paradoxonjait!

– Unom a logikáját! – És hogy a mi keresztény ajánlatunk vajon nem a vak-e, ki tekintetét a végtelen és üres horizontra függeszti.

– Ön szemtelenkedik?

– A legkevésbé se, gróf úr.

Ezt azonnal elhittem neki.

Azután még egyszer visszatértem az abszurditásra, mert az én bolsevizmus ellen érzett ellenszenvem kevésbé származott abból, hogy vagyonomat elveszítettem, vagy a kiontott vér borzalmából, sokkal inkább a teljes elvadultság, kulturálatlanság és a *majdnem megfoghatatlan butaság* látásából, amely az úgynevezett ideális Marx-theóriáknak ezen bestiák által való keresztülvitelében nyilvánult meg.

416

– A majdnem megfoghatatlan butaság… – Sterk morzsolta, ízlelgette a szavakat a szájában, de nem úgy, mint az éhes ember, nem az ő említette vad tehetetlenségben, ellenkezőleg, konesszőr módjára csócsálta, ernyedt élvezkedésben –, majdnem, majdnem megfoghatatlan, ez ebben a szép, a majdnem megfoghatatlan butaság… bizony, a butaság nagy úr.

Az éhség is nagy úr, a butaság is nagy úr: úgy tetszik, Sterk forradalmár »nagyúri« társaságra vágyik, mindenesetre bizonyosan többet gondol az urakra, mint szegény családom mindösszesen. Unfair eszme.

– A praxis, kegyelmes úr, és az ön családja erről sokat tud – Sterk belepirult –, nem nélkülözi az ideáktól való távolságot, mindig tartalmaz valaminő lomhaságot, szellemi restséget. Amit talán a butaság szó jól fejez ki, bár a felelősségi viszonyokat kétségkívül homályban hagyja. Gondoljunk, gróf úr, a dicsőséges egyház hosszú, hogy úgy mondjam, viszontagságos történetére.

– Ön a szentegyházat kívánná a szovjetek rendszerével egybevetni?

– Természetesen nem, bár megjegyzem, hogy mindkét esetben ember által épített, működtetett és kihasznált intézményekről van szó. – Szuszogva levegőt vett, s mint egy adut vágta ki: – Egyesek túlkapásait nem lehet az egyetemesség terhére írni.

Oh, be sokszor hallhattuk ezt az elkövetkezendő viharokban; ha úgynevezett józan szocialistákat megkérdeztünk, hogy hát mindenkit boldogító tanaikhoz ilyen visszataszító kihágások is hozzátartoznak-e, ezt felelték legjobb esetben: egyesek túlkapásait nem lehet az egyetemesség terhére írni.

– Elképesztő, ahogy magukat megnyugtatják a jelzők meg a bon mot-k!

– Mért, kegyelmes úr, a tízparancsolat az nem ugyanilyen bon mot-gyűjtemény? Ne ölj! Szellemes, nem?! Kétezer év kereszténység, kétezer év háború! Ne ölj! Ne tessék mondani, hogy nem szellemes! És végigmehetnénk mind a tízen!

– Ne! Maguk a gondolat helyébe a szellemességet tették, az igazság helyébe a machbarkeitet, az az igaz, ami megtehető. 417 S ami megtehető, az rendjén való. Így lép a szeretet helyébe az

örömszerzés. Ami van, az már bírja is pártfogásukat. Jézus nem így beszélt, Sterk.

– Jézus nem segít rajtunk, kegyelmes úr. Hisz még önmagán sem tudott segíteni. Jézus az ön pályáján játszik, nem a miénken.

– Ne beszéljen így.

– Bocsánat. – Kicsit elmosolyodott, és nem tudom, miért, kicsit én is elmosolyodtam.

És akkor egyszer csak nem szóltunk többet egymáshoz. Torkunkon akadt a szó. Bizony, ami a beszélgetésünket illeti, nem vacsoráltunk, de zabáltunk. Elég lett, anélkül azonban, hogy nyugalomra leltünk volna magunkban – inkább zavarra, azt torlasztottuk meg hallgatásunkkal.

Egyszerre, mintha begyakoroltuk volna, fordultunk a nagy, parkra néző ablak felé. A parkban tombolt a tavasz, a dús lombok egymásba értek, lassan sötétedett, barnásszürke homály ült a kertre, meghagyva a fák vibráló zöld foltjait és az égalja lilás-rózsaszín világlását.

– Kint is esthajnal, bent is Esthajnal – kuncogott Sterk, utalva arra a legendára, mely szerint a családunk az Esthajnalcsillagról nyerte volna a nevét.

– Született Morgenstern. – Most én kuncogtam, utalván arra, hogy napnyugta után a nyugati égbolton, napkelte előtt pedig a keleti égbolton látható, *stern,* amiért régen két különböző bolygónak vélték, alkonycsillag, hajnalcsillag.

Lassan egészen besötétedett, mi hosszan, szótlanul álltunk, míg ránk nem szóltak, mint a gyerekekre, hogy mit is művelünk ott, az ablakmélyedésben.”

48

A legenda a XIII. századra nyúlik vissza, szereplője ama Salamon nemzetségbeli Miklós, akitől a szakadatlan leszármazás oklevelek által kimutatható – van papír –, s akiről ezen okleve 418lek az égadta világon semmit nem árulnak el, mert nem is beszélnek róla. Csak annyiban, hogy László fiát, mint az ő fiát emlegetik, filius Nicolai de cognatione Salamon. Egy apa, aki kizárólag a fia által létezik. A legenda szerint a Csallóköz tündére (?) bizonyos estéken meglátogatta ősapám kertjét, hogy az ott fölállított dézsában

megfürödjék. Ha fölment az Esthajnalcsillag, akkor kezdett vetkezni, és ősapám tiszte lett volna, hogy jelentse a tündérnek, kezdheti, megjött a csillag, az estike csillag.

Az öreg halálakor a tündér küldött egy diákot, névre István diákot, ki lantjával kísérve előadta azt a dalt, amely azután hosszú időn át a család afféle belső, titkos himnuszának számított; kemény könyörgés, amely épp a névtelenségről szól, a névtelenség áhításáról, mikor pedig úgy látszik: e név: minden. Úgy mondják, egy koboldkórus énekelte a haláldalt.

Édes nevem, Esthajnal
menekülj, menekülj
a csupasz emberről
szállj el, szállj el

Semminek nincs már neve
a nevek már szabadok
édes nevem, okos nevem
menj a tieid közé

Az égnek már nincs neve
a földnek már nincs neve
a csupasz emberen
akkor minek

49

Mia néni, aki a balesete után is – ez lett a hivatalos megnevezés: baleset; szerencsétlenséget már nem volt szabad mondani – vitte a híreket a kastély és Pest közt, a vonaton összeismerkedett nem is egy, hanem rögtön két vörösgárdistával.

Lett két magánbejáratú (saját, beetetett) vörösgárdistánk.

Az egyik a fia volt dédapám egy hosszú szolgálati idővel rendelkező szolgájának; mint fémmunkás keveredett szocialista vizekre, ám nem feledkezett meg családjaink „ŕ la longue” viszonyáról, és fölajánlotta a segítségét Mia néninek. A két fiatalember „tapasztalatlan lényét” át- meg átjárták az új, kurrens tanok, s pompás színekkel festegették a kontesz előtt a szép jövőt,

hogy majd mily gondtalanul és fényesen fog élni a kisasszony édesapja – elfeledkezvén arról, hogy már eddig is mondhatni gondtalanul és fényesen élt a kisasszony édesapja –, kap majd életjáradékot is, az állam gondoskodik róla és még vagyonát is kezelendi.

Dédapám följegyezte a nóvumokat. Aztán odabiggyesztett egy-egy k betűt: komolytalan. Gyerekes, komolytalan ideák: k.

Sokszor segítettek később, sok komoly pillanatban bizonyultak a családi biztonság védelmezőjének – mert nemritkán a komolytalan nóvumok teszik komollyá a pillanatot, tehetünk hát oda egy k betűt: k!

A forradalom kitörése óta az állami telefon csupán hivatalos személyeknek állt rendelkezésére, most mégis megcsörrent.

– Halló! Itt vörösgárda! – Dédapám, akárha egy kígyóhoz ért volna, majdnem eldobta a kagylót.

– Halló! Itt Esterházy! – vágott vissza. Ki itt, ki ott, illetve fordítva: ott ki, itt ki; contra, recontra, subcontra, fedáksári.

A családi vörösgárdista közölte, hogy hozzátartozók érkeznének a délután folyamán a vasúti állomásra, és kocsit kérnek. Pár órával később megjött a karaván, s „a kis proletár Mátyás”, sok öröm s remény hordozója, különböző elvtársak beleegyezése után megtartotta bevonulását oda, amit már nem lehetett atyái örökének mondani.

Heine írja, hogy bölcsője a tizennyolcadik és tizenkilencedik század fordulóján billegett. Édesapám bölcsője is igencsak billegett. Éppen dőlt össze az ezeréves Magyarország.

50

Összeült a családi tanács, nem a dőlés miatt, hanem mert menekülni kellett, fönnállt a veszély, hogy az én kis, épp hogy gőgicsélő papámat túszul ejtik.

420

Valójában csupán összedugta a család a fejét; az igazi családi tanács az eléggé meghatározott jogi s familiáris képződmény. Annak idején első alkalommal Miklós nádor hítta össze „öreg uraimékat”, s kívánta, jöjjék évente össze így a család, ha van ügy, beszéljék meg, ha nincs, múljék „atyafiságos szeretetben az üdő”. Végrendeletében

akkurátusan és nagyvonalúan, de minden apróságra kiterjedően rendelkezik ingóságokról és ingatlanokról, szem előtt tartva az igazságosságot és a békességet, tanácsokat és szabad kezet adva, és írva: „hogyha mi kérdés támadna ezen én testamentumomban letett dolgokrúl, arról az én maradékom semmi pörben magok közt ne bocsátkozzék, s imitt-amott az én testamentumomat ne hordozzák, hanem maguk közt az öreg atyafiak közül hatan összegyűlvén, determinálják ezek a dolgot”.

A német főnemeseknél a legtöbb családban van egy állandó tanács, sőt rendszeresen tartanak ún. Familien-tagokat, nálunk ez így nem volt szokásban, ad hoc lettek összehíva. E tanács tagjai természetesen fizetség nélkül szolgáltak; ha a föladat sok munkával s idővel járt, szokásos volt valami ajándékkal (arany cigarettatárca, mandzsettagombok) köszönetet mondani a nem közvetlen vérrokon tagoknak.

De facto kijelölt családi tanács kevésszer lett életre híva: a mi águnk, a fraknói grófi ág családi tanácsa döntött arról, kérelmezzék az uralkodót, hogy az Antal kuruc tábornagytól elkobzott birtokokat (Pápa–Ugod–Devecser, Cseklész) ne valami idegen kapja, hanem adományozza a két fivérnek (meg is kaptuk); Imre prímás elnöklete alatt ugyancsak cs.t. döntött a fiatalon elhunyt Mihály herceg nejének – az olasz Anna Margherita Tizzone Biandrata, marchesa de Sana – és leányainak örökösödési ügyében. A családi döntés még azt is körülírta, hogy hány ló jár a marchesa fogatához, s ezeknek mennyi hely jár a bécsi palota istállójában, és hogy hol tárolhatják a használatukra szállított tűzifát. Alapos népség, akik vagyunk!

A nádor végrendelete értelmében aki bírósághoz fordul apellálni a családi tanács döntése ellen, az azonnal elveszti az örökösödési jogát. (Édesapámnak is kedvelt mondása volt, hogy pörre nem megy az ember, az csak az ügyvédeket hizlalja. Nem is értettem, mit jelent. Milyen pör. Afféle régi mondatnak hangzott, mintha egy regényből volna.) Ugyancsak e végrendelet atyafiságos szeretete szerint minden Esterházy várományosa volt a nádor szerzette összes birtoknak, saját ága kihalása esetén meghatározott sorrendben. (Megjegyeztem: a hercegi ág kihalása esetén a fraknói grófok – hahó! – legidősebb ágának legidősebb férfi sarja az örökös,

követve a fiatalabb ág legidősebb sarja által. A fraknói grófi ág kihaltával következtek volna a csesznekiek, majd a zólyomiak, ugyanilyen föltételek mellett.)

Ezért kellett az *összes* Esterházy beleegyezése, amikor a zárgondnokság alá helyezett hitbizománynak engedélyezte Ferenc József, hogy az adósság (és főleg a kamatok) csökkentése érdekében eladhatnak bizonyos mennyiségű földbirtokot. Hosszas tanácskozások után az eredeti örökösödési szabály érvényben hagyása mellett az egyes ágak fejei bele is egyeztek az eladásba.

Családi tanács pörösködött a dreyfusös Walsin ellen is, hogy tiltsák el a névtől és titulustól.

Nagypapa több családi tanácsnak is volt tagja, feje.

Aprómunka ez a grófkodás.

51

Miklós gróf rendelkezésbe adta, hogy a családi tanács idejére a lánzséri vár lovagtermének nagy, dímatlan tölgyasztala köré névre szóló székeket hordjanak, vagyis a fűrészeléssel elért különböző magasságú széklábak által a különböző magasságú családtagok szemei, orcái egy magasságba kerüljenek, hogy így is eszükbe vehessék, egyenrangú felekként tárgyalnak, és úgy is tárgyaljanak, ezen obligóval és autonómiával.

422

52

A benső öröm, kedélyes idill, mit a kisded hozott, nem tartott sokáig, mert nagyapám, ki fiatal kora ellenére akkor már bukott miniszterelnök volt, arról értesülvén, hogy őt újabban keresik (és az ilyen keresés akkoriban kevés jót jelentett), biztosabb tanyát választott magának.

Ehhez járult még, hogy a Károlyi dédpapa időközben Aradon megalapította az ellenforradalmi kormányt, és azután Szegeden átvette ennek elnökségét. Erről tanultunk is az iskolában. A Váradiné csak úgy sivított.

– A keresztény, ókonzervatív ellenforradalmi erők!

A nagymama ágya mellett, a kisasztalon fő helyen állt a fényképe. Egy ókonzervatív, ellenforradalmi erő, nézegettem érdeklődéssel. Hasonlított a nagymamám húgára. Az arcból azt olvastam ki, hogy

nem olyan nagy baj, ha valaki keresztény, ókonzervatív ellenforradalmi erő. Persze a Váradinénak nem volt fényképe.

Dédapám és nagyapám fényképe egymás mellett állt. A valóságban is ritka harmónia uralkodott a két férfi közt. Nemcsak ez a keresztény-ókonzervatív kötötte őket egymáshoz, hanem az a csöndes, úri, magyar becsvágynélküliség – annyi becs közt nem kunszt, de nem is állította senki, hogy az, sőt! –, melynek dédpapa egy kedvesen metafizikus változatát képviselte, míg nagypapa egy élesebb, csúfondárosabbat. Károlyi Mihály nekik főként túl hangos volt, gyanúsan akart valamit. Később, a negyvenes évek első felében, mindkettőjük szolgálaton kívüli miniszterelnök, elképesztő leveleket váltottak. Knapp, ez a jó szó, ilyen knapp leveleket (magyarul) talán soha nem írtak. A két öregúr ült a kastélyában, ki-ki a sajátjában, sok száz kilométerre egymástól, s nézte, hogy vágják alattuk a fát. Nem, nem ezt nézték, a világot nézték, az egész világot, így szokták meg. *Kedves Móric, minél többet gondolkodom, annál inkább az a meggyőződésem, hogy a követendő eljárás tekintetében Kállaynak van igaza, nem Bethlennek. Hitler tegnapi beszéde is megerősít ebben. Szívből üdvözöl: Gy. Kedves Após, kösz 19-id. Teljesen értem s osztom aggályaidat. M.*

423

Órákig tudtam nagymamánál a fényképtartókat bámészni. Olyan valószerűtlenül kidolgozottak voltak, szépek, annyi figyelemmel és odaadással lettek készítve, amilyennel én nem találkoztam. Mert az édesanyám tevékenységében minduntalan megnyilvánuló szépségről s arányérzékről okkal gondoltam, hogy afféle személyes szeszélyről van szó, arról, hogy a mamám valamivel föl akarja magára hívni a figyelmet; anyaként, háziasszonyként nincsen tere az ő ízlésének és finomságának, mert ez a tér egy igáslóra van méretezve, s ő pompásan működött igáslóként, míg meg nem halt.

Az ő tárgyakban testet öltő finomságáról nem gondoltam, hogy túlmutatna a személyén, nem gondoltam, hogy volna egy világ, ahol számít, miként van behajtva a papír, hogyan van és mi ragasztva, kasírozva, vagyis hogy van a világnak, az ember teremtette világnak: esztétikája. Azt képzeltem, csak a mamámnak van esztétikája, hogy

a szép az nem van, hanem azt ő teremti. De már boltban nem lehet kapni, megrendelni sem lehet, maszeknál sem.

A nagymama asztalán viszont ott pompáztak ezek a finom tartók, így támasztva, úgy kasírozva, és még oda is volt pecsételve, Kellér és fiai, Tata, vagy Angerer Hof-Photograph. Azaz van egy világ, ahonnét ezek származnak. Nagy fölfedezés volt ez nekem, akárcsak később a nyugati autóké: vagyis hogy van egy olyan világ, ahol több száz ember éveken át azon és csak azon dolgozik, hogy mondjuk milyen hajlása, íve legyen a féklámpának. Hogy ez fontos lehet. Hogy akkor a világ talán nem csupán egy kozmikus vállvonás, féklámpaív?!, nem mindegy?!, fő, hogy világítson!

Az apósára vonatkozó hírre nagyapám felfüggesztette kényelmes bujdoklását a környéken, s visszatért a kastélyba menekíteni övéit, hisz ha Kun Bélának sikerül az idő szerinti legfőbb ellenének leányát és unokáját mint túszokat letartóztatni, erős ütőkártyát kap.

Összeült a haditanács, sorban minden családtag szót kapott (csak apám nem). Komolyan beszéltek és komoly képet öltöttek, mindhiába, nem tudták komolyan venni ezt a menekülősdit, annyira hihetetlennek tetszett, valószerűtlennek, hogy föl 424dönfutók legyenek a saját országukban, hogy most is csupán játszottak, azt játszották, hogy nagy bajban vannak, és azonnal menekülni kell.

Olyan valódi, nagy, rossz bajban, hogy beleszédül az ember az ijedésbe és a cselekvés kényszerébe, összeszorul a lénye, gyomorháborgás és ájulás környékezi – hát ennek előtte nem is tudom, mikor volt utoljára a család.

53

1652-ben, Kisasszony havának 26. napján.

Nem sokon múlt, hogy ott véget érjen az alig megkezdett, fényes történet. Minthogyha tíz kilométerrel Donaueschingen után jönne az Ecsedi-láp, a víz meg ezerfelé szétszaladva megállana. Szép kis tocsogó, sok értékes vízimadár – de hát mégsem ugyanaz.

Elhunyt „a szép groff”, László, a 17 éves Pálra szakadt a birodalom, s körben a cápák, hogy lecsapjanak a koncra, Nádasdy sógortól az udvarig. Be szerencse, hogy a nagy kardinál akkor már megtért az ő egy igaz, katolikus Istenéhez, az egyetlenhez, kit talán hajlandónak mutatkozott, talán, maga fölött tudni és elösmerni.

Akár valami matinéra, nyugis futballmeccsre, hogy indultak László és unokafivérei Forgách Ádám érsekújvári főkapitány invitálására, hogy egy Nyitra megyében garázdálkodó török martalóccsapatot megbüntessenek. (A törökök meg nyilván minket mondottak martalócnak – csak értelemszerűen törökül.) Sikerült is kiszabadítaniok a pogány által szedett körösztény rabokat, de súlyos árat kellett fizetni. A csatában nyolc családtagunk vett részt, és négyen hősi halált haltak, egy napon, egy mezőn, egy órában.

425

Pál úrfi a semptei várban duzzogott. Hiába esedezett, kérlelte volt bátyját, hadd kísérhesse táborba, ami nem is lett volna szokatlan kérés, a virtust is tanulni kell, László, mintha megérezte volna, eltökélten nemet mondott.

Midőn megjött a keserű hír, hogy bátyja vitézül megharcolván elesett, egy minutum alatt Palkóból Pál lett, úrfiból úr, nagy úr, kamaszból férfi. Beleszédült az ijedésbe és a cselekvés kényszerébe, lénye összeszorult, gyomorháborgás és ájulás környékezte. Aztán elmúlt a pillanat, elmúlt vagy elhajtotta, s ő nyugodtan leült vacsorázni. László bátyjának is megteríttetett, saját magának azonban nem, mint máskor, bátyja jobbján, hanem a felvégen, vele szemben. Ült a két testvér, egy asztalnál, egyik a nincs, másik a van. Unokabátyjuk, Farkas, eddig László balján, most Pál jobbján, a családi masinéria egyik legfontosabb figurája, igazi szürke eminenciás, okos, szolgálatkész, szerény, magtalan. A Lőcsei Krónika szavai szerint tiszteletreméltón nemes jellemű, jólelkű úr. Már Miklós gróf idejében is foglalkozott a család jogi ügyeivel, és aztán lett László jogtanácsosa és a nádor halálával az árvák nevelésének fölügyelője.

Büszkén nézte a család új fejét. Pál azonnal futárokat küldött a lánzséri, lakompaki, regéci, biccsei és pápai Esterházy-várak kapitányaihoz, vitték lóhalálában szigorú parancsát, hogy további intézkedésig idegent ne merészeljenek a várba bocsátani. Farkas úr úgy intézte, hogy a fiatal családfő úgy érezhette, mindent ő irányít. Pál tudta, mindenkinek azt kell hinnie, ő irányít mindent, hagyta hát a tapasztalt rokon segítő kezét nyugodni a vállán.

Másnapra kelve, fölkeresvén a testeket, találták szegény Lászlót, Ferenc, Tamás, Gáspár uraimékkal együtt, kik mindnyájan vitézül veszének el Istenekért s hazájokért. Az szegény László gróf szolgái közül negyvenötön vesztenek a harchelyen, s sokan sebesedtek. A testeket penig mind megfosztva találták, csupáncsak szegény bátyja ura testén az imeg, lábravaló és nadrág maradván meg. Volt penig huszonöt seb rajta, ki lövés, ki szúrás, ki vágás. – Hadi öltözetét és fölszerelését jól rekonstruálhatjuk egyrészt udvarmestere naplójából, másrészt a bécsi Hadtörténeti Múzeumban őrzött mellpáncélja és sisakja után. Hajdani bátyám sima, dísztelen fekete mellpáncél fölött egy rövid, tágasra szabott bőrköntöst viselt. Csatalován párducbőr takaró volt. Nyergét, lószerszámát, kerek pajzsát, buzogányát és finom, damaszkuszi pengéjű kardját türkiz és gyöngyös berakások ékesítették. Fekete sisakján drágaköves forgóban főkapitányi rangjának megfelelően három csomóba szedett darutoll bokréta lengett, és nyeregkápájában egy pár finomművű francia pisztoly volt gondosan felporozva. Mindez nem segített rajta, lova mocsaras talajba süppedve elbukott, és nyeregből szállva harcolt tovább. Amint az a múzeumban kiállított mellpáncélon látszik, annak alsó szegélyéből egy puskalövés egy darabot kiszakítva hatolt be altestébe. Valószínűleg ez oltotta ki életét.

Semptéről Fraknóba siettek, ahol az egész várbeli cselédség porkolábokkal együtt maga hívségére megesküdtetett. És találkozott Orsolya (Orsicska) édes mátkájával, hogy együtt imádkozzanak élőkért és holtakért, halott atyafiaikért és élő enmagukért. És megkezdődött Farkas báró irányításával a baj elhárítását célzó bonyolult hadművelet, amely részint a birtokrészek birtokviszonyainak tisztázására (lásd például a zálogjogon bírt dominiumok kezelése), részint a nagyéhű Nádasdy Ferenc megkorlátozására irányult, ki Anna nővérünk férje volt, sógor, rokon, de ez nem akadályozta meg – eh, semmiben nem akadályozta! Miközben szemforgató módon augsburgi ötvösével, Drentwett-tel pazar dísztálcát csináltatott a vezekényi hősök tiszteletére. Farkasnak minden ügyességére szükség volt, hogy parírozza a majdani országbíró mérhetetlen birtokvágyát.

És még Rómában valahogy el kellett intézni a nagyon-nagyon rokon Orsolyával való házasság engedélyezését; sikerült megnyerni IX. Ince pápa nagy befolyású sógornőjének, Dona Olimpia Maldachini asszonynak kegyes jóindulatát. Farkas úr pedig beírta a kiadás rovatba: egy ezer aranytallér.

427

55

A haditanács úgy határozott, hogy a potenciális túszok, nagymama a kis Mátyással, tegyenek úgymond, egy kis sétakocsikázást. Milyen jó érzés ezt így mondhatnom: a kis Mátyás; jó érzés apánkról mint gyermekről beszélni, nem a fölényeskedés végett, ellenkezőleg, így mintha ki lehetne vonni magunkat a kötelezőnek tetsző ödipáliákból, vagy legalábbis az első lépések ez irányban megtehetők, és lehet, végre lehet a szülőapánkat *babusgatni,* amit még a legjobb fajta apával sem lehet, még az úgynevezett baráti apával sem, a baráti baráttal is csak éppen hogy, kicsikét s óvatosan.

Sé-ta-ko-csi-ká-zás-ra, hangsúlyozta a tanács, és csupán azért nem kacsingattak, mert azt alpárinak tartották. Hunyorogtak, a homlokukat ráncolták, s vonogatták a szemöldöküket. (Szemöldvonásban mindig jeles volt a família – „bár eredeti géniusza megfáradt, afelől semmi kétség nincs, hogy szemöldvonásban…” –, főleg annak aszimmetrikus, kétkedő műfajában alkottak maradandót, nagyapám utolérhetetlen volt, a műfaj csúcsa, édesapám ugyan birtokolta az arcizmok elengedhetetlen játékosságát, ám csupán utánozni tudhatta apját, meglehet, tökéletesen, látjátok, így húznám föl, ha fölhúznám, és fölhúzta; puhány harmadgenerációs, nemhogy fölhúzni, de összevonyni se bírom, őszintén szólva szemöldököm is alig van, bőbb verejtékcsorgásnál már használhatatlan…)

És majd nagyapám lesz a kocsis, találták ki még nagy ravaszul, nehogy árulója akadjon az „Egyiptomba való menekülésnek”, ahogy azt a levelekben chiffrírozva emlegették.

56

Azt levélíró el sem bírja képzelni, mert ha el bírná, nem írna levelet, inkább levágná a kezét, megtörné pennáját s elcsorgatna minden tintát, inkább *oda*utazna vagy fölszámolná a *kapcsolatot,* ha tudná, mennyire kiszolgáltatott s megalázott lesz, ha 428mikor illetéktelen

kezek belematatnak a levelébe. (Felgőzölik a 7-es számú főpostán, mondták a jólértesültek.) Telefonáló sem képes fölfogni azt a helyzetet, hogy lehallgatják. Föltevések vannak, romantikus képzelgések – milyen messze az egyszerű, valóságos sivárságtól!

Talán nincs is család, ki ne gondolt volna a hatvanas években arra, hogy őket lehallgatják, s ne észlelt volna kicsi, gyanús jeleket a borítékok ragasztásánál. Mondhatni nemtől, felekezettől, világnézettől függetlenül.

– Hát hogyne! – nevetgélt édesanyám, és én alig bírtam hallgatni. – Ha nincs letartóztatás, börtön, főbelövés, mi maradt szegényeknek?!, nyilván egy kis spionázs! – És aztán azok a siralmas erőlködések a készülékre borított pulóverekkel meg a fürdőszobába cipekedéssel! Összes csap megeresztve, WC lehúzva – se lehallgatás, se hallgatás.

Mindenki, mindenki úgy hiszi, túl tud járni a lehallgató eszén. Alaptévedés. Valamin persze túljár az ember, sőt valaki eszén is, de hogy kién… A lehallgató nem egy ember, nem egy személy, nem egy ész, amely kicselezhető. A védekezés, mert nem ismeri el a gyöngeségét, kizárólag gőgös lehet. Ám a gőg, ha gyönge: undorító. Ha anyámék telefonoztak (a vélt lehallgatottság tudatában szinte mindig metatelefonoztak), a kezembe temettem az arcom, hogy ne kelljen látnom, és befogtam a fülem, hogy ne kelljen hallanom őket. Mintha nem volnának… Micsoda nyomorúságos, nevetséges pitiség, micsoda szar alakok az én szüleim, hüppögtem. Gyerekesek és szánandók. Az ártatlanságuk volt viszolyogtató.

A védekezések két alaptípusra vezethetők vissza. Az egyik az öncenzúra gőgjéből származik, azt föltételezi, eldönthető, mi lehet tárgya a lehallgatásnak, mi nem. Mily okosnak, elővigyázatosnak és kissé szégyenkezve autoriternek gondolta magát apánk, amikor ránk-ránk dörrent vagy inkább sziszegett:

– Nem telefontéma!

Sírnivaló.

Mintha a lehallgatás rendet vágna fontos és nem fontos közt, ne mondjuk azt, hittanóra, Fradi és schilling, viszont nyugodtan azt, hogy kutya, hó, snidling. A sötétség vöröses pihékben szállingózott, állj, ne tovább! Mintha olyan szépen volna, hogy az aljas lehallgató

fonná aljas pókként az áldozat köré aljas hálóit! A lehallgató szövi a hálót. Az aljasság szaporodik, ez igaz. Én ezt az aljasságot láttam.

A másik védekezés a szabadság gőgjéből származik, azt föltételezi, minden mindegy, mondhatsz, amit akarsz, *ezek* úgyis azt csinálnak, amit akarnak, következésképp te is azt csinálhatsz, amit akarsz, mondhatsz, amit akarsz, azok ott meg fényesre nyalinthatják…

Apám alkata szerint az elsőbe tartozott, de, mint mindenki, olykor beletévedt a másodikba, fáradtságból vagy mert sok lett az a sok magára kényszerített fegyelem, és legalább így akart a szabadságra emlékezni, és tréfálni kezdett ismeretlen partnerével, elnézését kérte, hogy föltartja, satöbbi, a szokásos. Közben magyarázólag nekünk kibeszélt, amolyan színpadi *félré*vel. Soha nem láttam anyámat így nevetni. Az úgynevezett védekezéshez kelletik közönség, hálás közönség, szégyellje magát az, aki leskel. Majd elsüllyedtem szégyenemben.

Egyszer már annyira nem bírtam tovább hallgatni, hogy odaugrottam hozzá, és egyszerűen rácsaptam a készülékre. Apám annyira meglepődött, hogy elfelejtett szájon vágni.

– De hát mit csinálsz, kisfiam? – kérdezte szelíden meghökkenve. Hirtelen zokogva átöleltem, szorítottam, szorítottam. Az övcsat nyomta az arcom.

57

Száz meg száz – millió! – ilyen csat rejtekhelye volt akkoriban a lakásunk, mászkáltak, akár valami színes rovarsereg, kék, piros, fehér, fekete, beférkőztek mindenhová, a konyhában a tányérok közt találtunk rájuk, a vécében, az ágyakban, a cihában, az iskolatáskában, és kint a kertben is; akkoriban kerültünk vissza Budapestre, édesapámat nem nagyon igyekeztek alkalmazni, még nem volt mindenki velük, aki nem ellenük, arról nem is szólva, hogy apám ellenük volt, és akkor alkalmazta a Tóth Juszuf bácsi – anyám hogy utálta! –, előbb műanyagcsatozásnál, aztán parkettázásnál. Azt nem tudom, mért hordta apám haza ezeket a műanyagvackokat. Fizetéskiegészítésül? Még az iskolába is vittünk, cserealapként megtette. Cégünk reklámja. De öv nélkül, csak a pucér csat.

Még ha csokigyárban dolgozott volna! Vagy a vágóhídon. A zöldséges Ferinek a bátyja hozott onnét mindig pacalt, és osztogatta a szomszédok közt. Anyám annyira undorodott, hogy még udvariasságból sem vette át.

– Értem én, Lilike néni. Lilike néninek meg tetszik vetni az egyszerű ételeket.

Anyámat a nyelvi pongyolaságok azonnal fölpaprikázták, szokásos mámáink meg rizsáink láthatóan energiával töltötték föl.

– Figyeljen rám, Tóni. Először is. Maga nekem ne mondja, hogy Lilike néni.

– Igenis, Lilike néni. De hát Lilike néni mért mondja, hogy Magatóni?

– Hány éves maga, Tóni?

– Húsz. Vagy inkább tizenkilenc.

– Lássa, hát ezért. – Anyám legyintett. – És tetsziket se mondjon.

– Nem tetszik szeretni?

– Nem szeretem.

– Á, hagyjuk ezt, Lilike néni. Én nem tudok úgy beszélni, ahogy Lilike néni akarja… Lilike néni meg nem akarja a pacalt… Értem már. Azt tetszik hinni, hogy büdös. De nem büdös. Ki kell rendesen mosni. Én is meg tudom mutatni meg a muter is.

– Azt se mondja, Tóni kérem, hogy muter. Édesanyja az magának, nem a muterja.

Tóni az összes nekünk szánt prédikációt megkapta, csak ő figyelt is közben anyánkra, ellentétben, természetszerűleg, velünk.

– Egyik fületeken be, a másikon ki! – És valóban.

431

– Értem már, muter, fater, mire gondol, de itt nincs igaza – várt, nyelt egyet, behunyta, majd kinyitotta a szemét, és kimondta: – magának. Magának! – ujjongott anyámra Tóni.

Azon kevés pillanatok egyike volt ez, amikor láttam, hogy anyámra úgy néznek, mint nőre. (Volt egy állandó, titkos hódolója, a Zoli bácsi, de annyira titkos volt, hogy ő maga sem tudta, hogy szerelmes anyámba, az ő pillantása könyörgött, vagy önmagát sajnálta; ehhez nem kellett nő.) Anyám unta és élvezte Tónit.

– Látom, Tóni, magával lehet beszélni. Üljön le, hozatok egy teát. *Azt* a csomagot azonban hagyja, kérem, kívül.

Hozatok, kéretem, sokszor mondta így, és ment és hozta. Nem tréfából mondta; tulajdonképpen az egész élete leírható evvel a mérsékelt tréfával: egy úrinő, aki – igásló már volt –, mint egy barom végigdolgozta az életét.

– Cselédnek tartotok csak. – Igen, és?

Kint a pacal, bent a tea párolgott, aprósütemény, szalvéta, kockacukor, ezüst kiskanál. Tóni boldog volt. Mindent megtett volna anyánkért. Mindig hozott pacalt. Később aztán átállítottuk bélszínre. És még előbb velőscsontra.

58

A Tóni szenvedelmes pillantásánál gondoltam először arra, édesanyám nő, a velőscsontnál meg arra, hogy édesapám férfi. Hogy ilyen egy férfi. Szerez, megold, ellát, oszt.

– Velőscsontszagra gyűl az éji vad – jelentette be apánk, és szertartásosan leült a konyhaasztalhoz, előtte a fazék, mi körötte, zsinatolva, pipiskedve, hogy le ne maradjunk semmiről. – Helyet – nézett ránk csinált eréllyel, majd mint az operáló főorvos (vagy misézõ pap) fölemelte két kezét –, szikét, angyalka! – vetette oda anyánknak, ki részt is vett meg nem is az előadásban; annak örült, hogy mi örülünk, mi, gyerekek meg az a férfi, aki épp azt játssza, hogy az élet szép és izgalmas, és ő ura és birtoklója ennek a szépségnek, és gyámola e kis csapatnak, melynek most mutatja, mutatja épp, hogy ez a szépség s izgalom bárhol s bármikor föllelhető a világban, lám, íme, egy marhalábszárcsontban is!

– Konyhakendő! – és akkor anyánk váratlanul, újra meg újra váratlanul, nem valamelyik sokat szenvedett, használatban lévő konyharuhát adta oda, volt köztük hajdani pelenka is!, hanem egy fényesen fehér, szikrázó, súlyos damasztkendőt, messziről látszott a koronás hímzés, tizenegy ágú korona, *tehát* Károlyi-örökség, apánk kicsit meglepődött, kérdőn anyánkra nézett – tátott szájjal bámultuk őket, mint az isteneket, bekukucskálhattunk az Olümposzra –, anyánk bólintott, igen, igen, mire apánk varázsos ügyességgel a bal csuklójára tekerte a kendőt, előtte földobta a levegőbe, az ott lebegett a konyhai légtérben, mint egy madár, fehér békegalamb, mi

más (a Kishuszár szerint a békegalamb nem is galamb, hanem gerle, ez olyan, mint a tüske meg a tövis, nincsen rózsa tüske nélkül, békegerle), a kendő azután lassan aláereszkedett és magától rácsavarodott a Papi kézfejére, ő pedig rögtön benyúlt a fazékba a csontért, felsóhajtottunk, jaj, most mi lesz?, az ünnepi kendő semmi perc alatt *használt* lett, mocskos, zsíros, barnásan csatakos, ijedten néztük, mi lett belőle, sápítoztunk – volna, de épp azt tanultuk, hogy nem kell folyton aggályoskodni, a nagyvonalúságról tanultunk valamit, meg még talán azt is, hogy ennek ára van, ennek a csodás gerlés mozdulatnak, sok minden kell hozzá, kell ez a réges-régi kendő, meg kell anyánk mosástól kimarjult keze, hogy majd ezt is megint kimossa, tehát személyesnek és személytelennek, a mostnak és a történelemnek az összjátéka van apánk varázslása mögött.

És akkor! Apánk gigászi kezében a gigászi konc, az odakészített tányér fölé tartja, fölemeli a jobbját, ökölbe szorítja és lecsap! De hová? Nem ám, mint hittük, a csontra, hanem a saját kézfejére! Ezt is tátott szájjal figyeltük. Még ilyet! De hát a népi tapasztalat karöltve a fizika törvényeivel… Többnyire az első ütésre kiugrott egy nagyobb darab, ez volt a jel, azonnal leültünk az asztal köré, és elkezdődött egy nem ideges, de izgatott kapkodás.

433

– Gyorsan, gyorsan kenyeret! – türelmetlenkedett apánk, mert a pirítós valahogy mindig késett; kicsit, de késett. – Csak melegen, azonnal, ez csak melegen jó!

Az első falat az övé volt, anyánk a legszebb részből levágott egy vajsárga, remegő szeletet, érmét, sorban sót, paprikát és borsot szórt rá, és mintegy megáldoztatta a fatert, aki csukott szemmel, élvezkedve vette magához a falatot, lenyelte, várt, figyelte az utóízeket, majd bólintott:

– Nem mérgezett.

Iparkodni kellett, nehogy megdermedjen a velő. Mintha az lett volna a legnagyobb baj a világon, hogy megdermed. Ha megdermed, vesztettünk – valahogy így. Iparkodtunk hát. És akkor az utolsó pillanatban észrevettük, eszünkbe jutott, nekünk, gyerekeknek és az apai férfinak, hogy a Mami még nem kapott. És akkor persze kapott,

fölajánlottuk, amink volt, már csak maradék, sötétebb, fecnisebb darabkák, attól az még finom, és ízlett is édesanyánknak.

59

Azt egy pillanatra sem hittük el, hogy a Mami nem szereti a mellyehúsát, és a szárnyáért meg a püspökfalatért él-hal, itt kilógott a lóláb („a lóbélszín első osztályú hús, kicsit édesebb a megszokottnál, erősebben kell fűszerezni, ennyi”, mesélte nagynénénk; anyánk fintorgott), tudtuk, miattunk teszi, áldozatos, föláldozza magát, és ezt rendben lévőnek is tartottuk, egy anya csak áldozza föl magát, majd ha mi anyák leszünk, mi is föláldozzuk magunkat. Ha nem, nem. És a szárnya nem is rossz.

De azt nem elhittük, hanem tudván tudtuk, hogy apánk kedvenc csemegéje az az alig ehető, kesernyés, kemény, sötét vacak, az étcsokoládé, a bitter. Gonosz vagy tájékozatlan vendégek útján terjedt a baj, és még mielőtt mi csalódottan, dühödt kedvetlenséggel hozzáláttunk volna, apánk lecsapott rá, előttünk majszolni kezdte, úgy örült, mint egy gyerek, még össze is kente az arcát, csak néztük, majdnem olyan jó volt, mintha konyakosmeggyet kaptunk volna.

Egyszer később, mikor már nem csokoládét hoztak, ha hoztak, a vendégek, meg akartam lepni a születésnapjára (vagy karácsonyra?) evvel a keserűcsokival. Épp nem lehetett kapni, lejártam érte a lábam, míg végül (a Kőbányai Húsos centerhalfjának tanácsára) Kőbányán szereztem. Vittem büszkén, én elég tehetségtelen ajándékozó vagyok, most sikerült, erősen meg voltam magammal elégedve, ragyogva adtam át.

– Mgen – fogdosta apám rezerváltan a kincset. Mondtam, mily sok nehézség árán sikerült szereznem. – Mgen. – El nem tudtam képzelni, mit csináltam már megint rosszul.

– A kedvenc csemegéd, nemdebár?! – mondottam könnyű szentségelés helyett. És akkor egyszerűen kiderült („Szereti ám majd megmondom kicsoda!”), hogy neki az étcsokoládé a püspökfalatja! Elmesélvén a testvéreimnek, nem hitték.

– Hát még össze is csokoládézta az arcát örömében!

Végül is nem vettük zokon tőle ezt a pálfordulást, nem vettük figyelembe, nem hittük el, kapta továbbra is a keserűket („keserű

tréfa”), annyi változott, hogy amikor átadtuk, nem néztünk a szemébe.

60

A műanyagcsatok mellett még glaszékesztyűből volt ipari méretű tartalékunk. Édesanyám minden karácsonyra glaszékesztyűt kapott Mia nénitől, egy pár glaszékesztyű, készült Bécs városában Hoffernál a Juden Gassében, a kitelepítés ideje alatt is. És járt egy pár a házassági évfordulóra is, az évente kettő pár glaszékesztyű.

Még nem érte el a húszat, de közel járt, amikor anyám maga elé vette a kesztyűket, vágott, varrt, nyeszetelt, és, az igényeknek megfelelően, vécépapírtartót eszkabált belőlük. Vécépapírtartót a Mia néni glaszékesztyűiből! Kivételesen ebbe mi is be lettünk avatva. Hogy eloszoljon a felelősség?

435

– És mi lesz, ha a tanti vendégségbe jön? – aggódtunk. Hogy nem látja meg, az nem lett volna érv. Amit akart, látott. Nem a szemével nézett az!

– Először is nem jön, mert nem fog beutazási engedélyt kapni. Népi demokráciánk okkal tart a Mia tant’ ellenforradalmi erejétől – próbáltak viccelődni a szülők; magukat nyugtatták.

Elképzeltük a tantit, ahogy ellenforradalmárként bevágtat seregei élén, enyhén raccsolva, mert enyhén raccsolt, statáriumot hirdet, részvéttel a komcsik szemébe néz, és komolyan így szól:

– Fiúk! Kádáhnak sipihc!

– És ha mégis jöhet? – kutakodtunk tovább, rátapintva a közelgő gulyáskommunizmus ütőerére.

– Úriember vendégségben nem megy vécére – szólt apám szigorúan. (Van egy nagynénénk, egy nagybácsi felesége, aki az esküvő után hónapokig még hazajárt a szülői házba: kakilni. Úrinő.) Úgy tetszik, megijedt ő is.

– Ne féljetek, kicsinyhitűek – csóválta elégedetten a fejét anyánk –, ez akkora arcátlanság, erre még álmában se gondolna, hogy az ő gyönyörű kesztyűit… vécé… ki se mondom.

Büszkén nézett körbe, valamit törlesztett az Esterházy családnak. Mindazonáltal egy vécépapírtartó be lett festve pepitára, és meghagyott egy kesztyűt mutatóba. Ki tudja.

61

Szorítottam édesapám derekát – Rákóczi tölgye! –, a műanyag övcsat nyomta az arcom.

– Papikám, mit csinálsz, ne csináld, nem akarom, hogy mindent halljanak, mindent már csak ne halljanak! – hüppögtem, szipogtam, zokogtam, csuklottam, csuklottak elő a szavak –, dögök, dögök, édes papácskám, mit tudsz te erről, hát minden szavadat magnóra veszik, és visszajátsszák, hol felgyorsítva, hol lassítva, és ezen röhögnek ott bent, bocsáss meg.

436

Apám megvetette az efféle óbégatást; elunt és lesöpört magáról. Szó szerint: eltávolított. Ilyen sírásos kitörés többször nem fordult elő, ebben olyan vagyok, mint ő: fegyelmezett.

62

A kastélyszolgák megrökönyödéssel és – amint dédapámék orruk alatt somolyogva megállapították – némi rosszallással vették az új, úri allűrt tudomásul, azt, hogy ezen vészterhes időkben a „kastély” kirándulásokat szervez. És ráadásul itt hagyják egyedül az öreg kegyelmes urat. Különösen az öreg Tóth morgott; akkor éppen kétszáz éve álltak a család szolgálatában. (Rögvest e szolgálat megkezdésekor, az iratok alapján földeríthetetlen okból, amint az a Pálffy Szidónia által sógornőjének, Eck Máriának írt levélből kitűnik, 1717-ben abban a szokatlan kiváltságban részesültek, hogy a keresztségben fiuknak a grófi gyermek nevét adhatták. Minden elsőszülöttjüket Menyhártnak hívták. Az első ilyen nevű Tóth a születése után másfél évvel, ahogy Szidónia ősanyám írja, „elhalt szörnyű-betegségben”. Senki nem tudta megmondani, mi az a szörnyű-betegség.)

Ebek harmincadjára hagyni, Tóth Menyhért szavajárása volt, ebek harmincadjára jutott az ország, a vetés, a paradicsompalánta.

– A kegyelmes urat ebek harmincadjára hagyni, ki érti ezt a rafinériát – dohogott. A játékot orrontotta meg az öreg szolga, nem értette és elítélte. Ő a drámai fordulatot drámai fordulatnak élte meg, a tragikusat tragikusan, és akinek ez megadatik, annak a magyarázat is megadatik, vagy ha nem, nem hiányzik, az élete mederben folyik. Megvan, mi miért, az életnek rendje van, ha nehéz

is. Ehhez a rendhez, a Tóthéhoz, a dédpapáék is ragaszkodtak, nem ettek meszet, hogy ne ragaszkodjanak, de tudták róla, nem Istentől való, sokkal inkább tőlük, vagy ami egyre megy, az apjuktól meg a nagyapjuktól.

Tóth Menyus, miközben gondosan előkészítette az Esterházy-homokfutót, továbbra is zsörtölődött, és hiábavalóan igyekezett magyarázatot találni arra, mért mosolyog oly derűsen az öreg kegyelmes, és mért tűri ezt a kicsapongást.

Hogy az útipoggyász és apám fehérneműkészlete a kocsin sok helyet nem foglalt el, azt mondanom sem kell. (Mégse egy aktatáska…!) A Tóthék pakoltak, a grófék, mint egy amatőr színtársulat, azt játszották el, hogy vidám kirándulásra készülnek. Integettek, szipogtak, lobogtatták kendőiket, lelkesen búcsúzkodtak, szintúgy Cziráky gróf, dédapám barázdaszomszédja, ki akkor ott tartózkodott. (Barázdaszomszéd… istenem!)

63

Elhalt szörnyű-betegségben: a Menyus (bácsi), apám öccse, ő halt meg szörnyűségesen, harminckét évesen, 1954-ben, a gyermekparalízis-járványban. Három héttel a halála után került piacra az ellenszérum, a Salk. Három héten múlt! Hasonlított apámra, de nem vetett akkora árnyékot az életére, mint a bátyja. Csak nevetős fotóját ismerem. Többször is találkoztam olyanokkal, akik, mikor kiderült, ki vagyok, rögtön közölték:

– Szerettem a nagybátyádat – és szemügyre vettek: engem. („Nem mentem be hozzá a kórházba. Féltem. Nekem akkor már volt egy kisgyerekem. Nem mertem. Pedig várt. Túl fiatal voltam. Féltem." „Ne sírjon.") Láttam levelét; ráismertem a családi szóhasználatra.

Megbénultak a légzőizmai, ezért föl kellett vinni Pestre vastüdőbe. Apámék mentőt hívtak, de azok nem találták elég súlyosnak az esetet. Apám káromkodott, amit szinte sose.

Vastüdő, sokszor hallottuk akkoriban ezt a szót. Féltünk tőle. Próbáltuk elképzelni, de azt nem lehet elképzelni, a finom, törékeny ágas-bogas tüdőrajzolatot meg az öntöttvas kályhát együtt.

Úgy hallottuk a szüleinktől, hogy nagymama napokon át ki sem mozdult a szobájából, zokogott, imádkozott. (Akkor tehát mégsem nálam sírt utoljára. Nálam először, Menyus bácsinál utoljára. Á, nem:

a sírásokat lehetetlen számon tartani.) Egy 438más közt meg arról beszéltek, hogy nagymama megzavarodott, pontosabban ezt anyánk mondta, apánk a fejét rázta.

– Hogyan beszél maga? – Hol tegezték, hol magázták egymást. (Mindkettő lehetett gyöngédség és durváskodás jele.)

– Én nem sértegetem Mamát, én csupán beszélek róla.

– Így ne, ha csak így tud, akkor ne beszéljen.

– Ugyan már, Matikám… Angyalokkal beszélget, itt írja a levelében, nem is beszélget, tárgyalásokat folytat, hogy híreket kapjon Menyustól… A Mama egy kész Swedenborg lett… Ül a temetőben, és fésüli a haját…

– Legyen szíves, hagyja ezt abba. Vécére kell mennem, annyira gyűlölöm ezért most magát! – Később engesztelőleg hozzátette: – Ez a Degenfeld-vonal. (Ti. a halottakkal való túlzónak mondható foglalatoskodás stb.)

Hosszú ideig társalgott nagymama az angyalokkal. Közvetítőként egy idő után bekapcsolódtak a helyi vályogvető cigányok, közvetlen kapcsolatot ígérve először az angyalokkal, majd a díjazás emelése után egyenest a tragikusan járt ifjú gróffal. Úgy tudjuk, a díjazás a családi ékszerek formáját öltötte magára. Így lett annak seggére verve, úgy tudjuk.

64

Apámmal lehetett, bírta, nagypapával nem lehetett hinta-palintást játszani, nem bírta a keze. Nagypapának olyan keze volt, mint a Mia néninek, finom, csontos, selymes, nem hinta-palintázásra teremtetett, hanem kézcsókra. Azért mégis lehetett vele hinta-palintázást játszani. Odaültünk együtt a kőkerítés párkányára.

– Hinta-palinta – állítottam, és Magyarország volt miniszterelnöke gravitással bólintott, és kalimpálni kezdtünk a lábunkkal. („Nagyapád nagyon kedves és emberi lett, mihelyst mindenét elveszítette.” – Egy nagynéni, anyai ág.)

– Hinta-palinta – jelentette ki ő is. És még valamit a francia történelemről mint olyanról. Nagypapa sokat gondolkodott a 439*mint olyanok*ról. Ezeket vagy „a közelben raboskodó” barátjával beszélte meg – leveleztek, minuciózusan fölelevenítve a múlt egy-egy darabját (lelkifurdalásuk volt? nem hiszem, sajnos) –, vagy velem.

– A franciák történelme, mint egy színjáték, melyet többen néznek, mint játszanak. Ezért látszik léhának: messziről. A magyarok azt hiszik, a színpad üres, és régi, dicső előadásokról diskurálnak az előcsarnokban. Ezért látszik a magyar a legbeképzeltebb népnek: közelről. Messziről nem látszik.

65

Ott ripacskodott az ősi család, és félszemmel leste a hatást. Tisztes bukás volt. Ez a szép a színházban, rögtön minden kiderül. A cselédek moccanatlanul álltak körben az udvarban, és jegesen fürkészték gazdáik erőlködését. Az inasa előtt senki se lehet hős. Nagypapa szerint tizenkilencben ez volt az egyetlen forradalmi pillanat – mint olyan –, és ezt is kizárólag az ő ügyetlenkedésük idézte elő.

Tóth Menyus, egy Tóth Menyus végzett.

– Gyia – kurjantott a kocsis, név szerint nagyapám. Mielőtt rákanyarodott volna az évszázados hársakkal szegélyezett alléra, egyszer csak visszafordította a lovakat, és egy előkelő kört rajzolt a kastély elé, a színészek szélesen mosolyogtak, édesapám bömbölt, a nép pedig gőgösen várakozott.

Mivel fönnállt a veszély, hogy nagyapám magas, vékony, elegáns alakját a kocsisgúnya ellenére is fölismerik – az úr a pokolban is úr, innét tudták, hogy most a pokolban vannak –, Csákvártól harmincnegyven kilométerre elbúcsúzott övéitől, nehogy a „szent család” biztonságát veszélyeztesse, és más irányban eltűnt. Ott maradt nagyanyám, a ded – és az ő Kindsfrauja. Mert ugyan a család később e bujdoklásról mint a végső kiszolgáltatottság pillanatairól beszélt, de ebbe belefért a Kindsfrau. Nem sokat tudtak ezek a kiszolgáltatottságról. Nem ismerték a XX. századot. Beszéltek erről, arról, önmagukról, az országról, a múltról; nem ismerték a XX. század nagy csöndjét. Ők is, mint mindazok, kik úgy tudják, sorsukat a kezükben tartják, hajlamosak voltak a sorsukról úgy beszélni, akár egy kismacskáról: hogyne, hogyne, olykor karmol is, cic, cic, cica…

Sors a kézben – ezt az érzést apám nem ismerte. Ismerte a hallgatást.

A Kindsfrau, úriházak kényelméhez szokva, egyre több kifogásolnivalót talált a mostoha kirándulásban. Pár nap múlva

faképnél hagyta apámat. Az első nő, aki elhagyta (neve föllelhetetlen).

– Kegyelmes asszony, én a család szolgálatában több mint három tavaszt töltöttem, minélfogva nekem bizonyos nívóhoz ragaszkodnom kell – itt kényeskedve körbemutatott: a kies tisztásra ferdén, mint a szentképeken, esett be a fény, távolabb évszázados tölgyek, sűrű bozótos, ezerféle zöld, szebbet alig lehet elképzelni; szalonnak nem szalon –, oh és főként nem saját biztonságom, netalán kényelmem érdekében, nem, hanem bizony azon tisztelet és megbecsülés okán, melyben az egész nemzettel osztozom, és mely engem, mind személyemben, mind státusomban odaköt e nagyszerű famíliához.

Nagymama tátott szájjal hallgatta a család hírére oly kényes perszónát.

– Gondolja el, kegyelmes asszony, hová jut a világ, ha már egy Esterházy-alkalmazottal is minden megtörténhet?!

A kisasszonynak igaza volt; ő jobban fölfogta a helyzet lehetetlenségét, mint nagymama. Akit persze nem is érdekelt a helyzet; azt, aki állandó páholyából pillant a színpadra, nem érdeklik a belépőjegyek körüli állítólagos visszaélések. A kisasszony azt érzékelte, hogy elvitték a feje fölül a színházat, nagymamát ez nem érdekelte, fölpillantott, látta a csillagos égboltot, s látta, hogy ez szép.

– Hanem akkor röviden egy kis gorombaságot kiáltottam oda neki mégis – mesélte nagymama, de hogy mit, azt nem specifikálta. Dédpapa igen büszke volt rá; hogy a jó Isten annyi erővel és nyugalommal áldotta meg ezen kedves asszonykát, hogy amidőn a terrorcsapatok közeledtével visszatért a kastély 441ba, s leszállt a kocsijáról, és ismét Margit grófnévá vedlett, mindenki azt gondolta, hogy csakugyan valami nyugodalmas kéjutazásról tért vissza, s nem valami X. naccsád, aki rejtekhelyéből kúszik elő űzött vadként.

Ott maradt nagymama egyedül a vadonban; szoptatott, dajkált, pelenkát mosott. Vadászházainkban húzódtak meg, és plébániáknál kerestek bebocsátást. A Vértes hazai pályának számított.

Dédapám pedig arra a megnyugtató következtetésre jutott, hogy tehát mégsem igen lehet szó a nemesség degeneráltságáról.

442

Második fejezet

66

Valamilyen Vilmos, Vili atya, egy családi kirándulás alkalmával meglátogattuk a gesztesi plébánost, aki apám bujdoklásakor ugyanitt kezdő káplán volt. Apánkat gróf úrnak szólította, ami nekünk roppant tetszett: azt hittük, játszanak; a Váradinét persze nem tévesztették volna meg, világos lett volna számára, hogy a klerikális reakció mételyez karöltve a reakciós oligarchákkal. Anyánkat grófnőzte, de az valahogy nem ült, nem stimmelt, a Mami arcát is ingerült zavartság uralta, túlzásnak, időszerűtlennek hatott. A Papinál nem.

Bejelentés nélkül érkeztünk, ám az föl sem merült, hogy ne ott ebédelnénk. A tisztelendő úr azonnal utasította gazdasszonyát, hogy két rántanivaló jércét, és nevetve mutatta: nyissz!

– Uborkasaláta, petrezselymes krumpli! – és ránk kacsintott. Valamint azonnal bort hozott; töltött. – A fiatalúrnak is – és megint kacsintott. Anyám halkan ellenkezett, de nem rám, inkább apámra koncentrált.

– Majd az ebédhez – próbálkozott.

De tudta, ha a férfiak inni akarnak, isznak. Ittunk. Azután a plébi elment átöltözni, addig civilben volt, nem is igen akartam dicsértessékkel köszönni. Amint magunkra maradtunk, szüleink, akárha az iskolában, suttogni kezdtek. Főleg anyánk.

– Mit csinálunk itt délig?

Apánknak széles jókedve volt.

– Ne aggódjatok, kicsinyhitűek. Égi atyátok majd… – és a plébános szobája felé bökött. Anyám legyintett; az órájára nézett, hogy akkor ebédig legalább járjuk meg a várat.

443

– Ajvé, ajvé – emeltük szemünket az égre –, tudjuk, tudjuk, a gótikus csűrök! – Ugyanis e kirándulások mindig határozott nevelészeti céliránnyal szerveződtek, a mamánk kímélet nélkül végigzavart minket a magyar művészettörténeten, Ócsa, Lébény, Ják, Zsámbék, Esztergom, egri minaret. Olyan ország ez, vettük nehéz szívvel tudomásul, ahol lépten-nyomon van valami szép.

Amire, jaj, jaj, nekünk föl kell figyelnünk. Az életnek ezt a váratlan keménységét foglalta össze a „gótikus csűr”-sóhaj.

– Kitűnő gondolat! – vigyorgott felelőtlenül apánk. Látszott, sodródik; olyan, mint mi. Csak nincs hozzárendelt felnőttje. Mami megint legyintett. Húgunk, a kis álnok, az ölébe mászott.

Ha a jérce, gondoltam, ugyanaz, mint a csirke, akkor baj van, mert péntek van, és pénteken nem lehet húst enni. Akkoriban a csirke volt a drágább meg az értékesebb, nem a tőkehús; ritkán jutott, szerettem is nagyon, mégsem gondolkodtam, szóljak-e. Édesapáméknak gyerekkorukban nem volt szabad kérdés nélkül beszélniük, nem volt szabad önmagukról beszélni, nem volt szabad felnőtthöz kérdést intézniök, különösen nem étel ügyben (ételt dicsérni sem szabadott, mert ez a véleményalkotás jogát – így a kritika lehetőségét – jelentette volna). A plébános arca földerült a nekiszegezett kérdésemtől.

– Nagyon igaz, nagyon helyénvaló – a reverendáját gombolgatta –, remek megfigyelés, az iffiúr egy fontos problémát explikált!

Nem szerettem ezt az embert. Még azt is zokon vettem – elkapott a „hazai pálya” –, hogy engem nem szólított gróf úrnak. Milyen alapon nem? Vagy-vagy. Ímhol megyünk megnézni a hajdani várunkat, nem?! Majd gondom lesz rá. Beszélni fogok a püspökével. Nem tudják ezek, mi a rend.

Most kenetteljesen húzta az időt, akár egy bűvész, aki épp előkészíti a biztos csattanót. (Kenőnyájas, így hívtuk a gimnáziumban egy kenetes tanárunkat; helyes ember volt, művészettörténetet tanított, és annyira meghatódott mindig attól a temérdek szépségtől, amit ájtatos élvezettel a fejünkbe tölthetett, hogy alig kapott levegőt: pihegett.)

444

– Fiatal barátunk – barátod az Öregisten! –, hála a gondos nevelésnek – biccentés anyám felé, kinek arcán csikorgó mosoly (akár a glaszékesztyűk mennyisége, anyám kelletlensége időnként ipari méreteket öltött; kifejezésére a legváltozatosabb eszközöket vonultatta föl, a testnyelv megannyi rezdülését, beleértve a tekintet gazdag játékát – az a matt lefénylés!, hogy az élettől elmegy a kedve annak, aki abba belepillant, azok a nyirkos helyeslések, melyek

minden tervet az elhatározás pillanatában megfojtottak, és a csöndek, a hallgatások, a némaság…) –, helyesen hívta föl figyelmünket arra, amiről természetesen mi magunk sem feledkezhettünk meg.

Azzal kirántotta a nyulat a cilinderből (ponty tán helyénvalóbb lett volna pénteken), miszerint neki fölkent joga és lehetősége kellő indokok fennállása esetén a böjt alól föloldozást adni, mely kötelesség az ifjú urakat szigorúan véve amúgy sem érintené, de ha lelkiismeretüket mégis érintené, akkor – lásd fennebb.

Nem hittem neki, húst akar zabálni, mi vagyunk neki az alibi.

– Péntek van, pénteken nem eszem húst – mondtam megvetően, és arra gondoltam, bizonyosan a mennyországba jutok, ellentétben ezekkel itt, ni! Ellenőrizni kéne, hogy pap-e egyáltalán. (A mamám olyan szépen tudta búgni, hogy agent provocateur…) Apámra néztem, semmi. A tisztelendő úr hozzám lépett, és megsimította a fejem.

– Ne legyél olyan szigorú.

Apám újból töltött a borból, móri ezerjó, anyánk meg rángatni kezdett minket, hogy induljunk akkor a várhoz.

A mamánk örökké számolgatott minket, akár a kislibákat, hogy rendben megvagyunk-e. Egy, ké, há, négy, és ötödikként apánkra mutatott, ám soha nem mondotta ki hangosan: öt. Egy, ké, há, négy, szün.

Ó, drága… szün!

Gesztes nevű vár egyébként három volt az országban: egy Gömörben, egy Trencsén megyében, s ez itt, Komárom megyében. Szegről-végről azonban Keszthely is rokon Gesztessel: valaha Gesztel volt. Maga a *geszt* szó a fa kemény belsőrészét jelenti. Lehet, hogy olyan kemény falú, szilárd vázat tervezett az első építő, akár a bükkfa gesztje.

Édesapánk mindent tud, így láttuk, a közhelynek megfelelően. Tudta az összes magyar királyt – az például már eléggé minden. És nemcsak a dolgokat tudta, hanem mindent el tudott helyezni a világban, hogy amikor V. Károly ott, itt ki, és hogy ő Aragóniai Katalin unokaöccse, aki ellen királyi férje, VIII. Henrik akkor indított válópert („Épp akkor?" „Nem épp akkor, akkor."), amikor Lajos királyunk belefulladt a bokányi Csele-patakba. És amikor meghalt I. Ferdinánd, azonnal megszületett Shakespeare. Nem rossz bolt. Nem úgy beszélt, mint egy tanár, nem akarta, hogy megjegyezzünk valamit (anyánk, mintha varázsütésre, boldog lett, ha kimondtuk, ha az orcájába vágtuk, hogy Ghirlandaio vagy Pollaiuolo), apánk nem akart semmit, csak mondta, mesélte, inkább magának, mint nekünk, bár ha mi nem lettünk volna, nem mondta volna. Ettől az, amiről beszélt, valóságos lett. Az iskolában kizárólag a matematikát tartottam valóságosnak, a többit az állatszelídítés hol érdekes, hol elcsépelt formájának. Mondta, ahogy azt mondjuk, esik az eső, föltéve, hogy esik az eső. De evvel nem az esernyőre céloztunk, hogy az milyen jól jönne most, és nem is a vetésre, hogy annak milyen jól jönne most az eső.

68

A fater nem beszélt mindig így – sokszor nem beszélt sehogy –, de nagymama mindig. Ő mindig háromszáz-négyszáz évet látott egyszerre, reggel is, szerdán is – most eltekintve az örökkévalóságtól, amely még négyszáz évnél is több. Mindent – eseményt, személyt s főként a veszteségeket, a vereségeket – ebben a távlatban látott.

Volt egyszer vele egy rádióbeszélgetés, szociológiai fölmérés, múlt és jelen, grófok és cselédek a jelen tükrében; némiképp váratlanul, bár a Kádár-rezsim természetének megfelelően. Csak épp e természet lassan fedte föl magát, illetve e természetnek megfelelően

az ország lassan kívánta megismerni azt. Az emberek becsukták a szemüket, már túl sokat láttak, és most azt mondták, van, ami van, legyen, aminek lennie kell, de ne beszéljünk róla, ne ismerjük, ne tudjuk, micsoda. Arról nem is szólva, hogy tényleg nem lehetett tudni, mi micsoda, mikor mi micsoda, mert a nembe forduló igenek és az igenként működő nemek sem nem nemek (igenek), sem nem igenek (nemek), és nem is talánok (talánok), hiszen valami aztán mégiscsak lesz, lett, igen, nem, talán.

A műsor vége felé megkérdezték a szereplőket, mit kívánnának, mi volna a három kívánságuk. Egészség, nagyobb nyugdíj, válaszolta épeszűen a többség, és béke. Az én nagymamám kicsit mást mondott.

– Az első: az egész családnak jó egészséget kívánok. Második: a megmaradt egyetlen fiamnak jó egészséget és a munkájában előmenetelt, a gyermekeiben örömet. A harmadik, legfőbb kívánság: Magyarországnak a jó előmenetelét és történelmi hivatásának teljesítését.

Azt hiszem, akkoriban a nagymamámon kívül élő embernek nem jutott volna eszébe, hogy az országnak jót kívánjon. Az ország a kommunistáké, gondolta az ország népe, ki volna olyan ostoba és cinikus, hogy a kommunisták tulajdonáról egyáltalán gondolkozzék, dögöljenek meg mindenestül, amit meg lehet, azt visszalopjuk úgyis.

A nagymamám messzebbre látott, úgy volt beállva a szeme.

Például komolyan vette, illetve értelmet tulajdonított annak, hogy a szovjet hadsereg – így mondták – ideiglenesen tartózkodik hazánkban; az állandóság és az ideiglenesség viszonyát más léptékkel nézte, háromszáz éve is volt Magyarország és háromszáz év múlva is lesz, az ország az nem olyan, mint egy cukrász 447da, a krémeseket föl lehet zabálni egy délután, de egy országot nem lehet olyan könnyen birtokba venni, kisajátítani, az efféle heveskedések pedig, mint ez a kommunizmus, amelynek egyébként az alapgondolata nagyon is helyes, *derék,* ezek természetszerűen nem tartanak soká. Igaz,*soká*n ő mást értett, nem a saját életét vette mércéül, azt nem tartotta kitüntetetten fontosnak. (Ami szerintem veszélyes, mert ezáltal az én életemet se tartotta fontosnak, amint azt legendásan kemény büntetései elszenvedésekor bizonyítva

láthattuk.) Ő a harminc évet harminc évnek mondta, és nem végtelennek (édesapám nevezte a hírhedt harmincéves háborút a történelem leghosszabb háborújának), a törökök nem a világ végezetéig tartották jáormban az országot, hanem százötven évig, ami sok, ami nem jó, ami ez, ami az, de hát ilyen az országok sorsa, időnként százötven évig rabigát húznak vagy százötven évig rabigát húznak valakire, nem egy leányálom országnak lenni, az országok sorsa nehéz, mert nehéz a rabság és nehéz a dicsőség, nehéz a megalázottság és nehéz a gloár. Sajnálatra méltóak az országok, különösen az, amelyet a miénknek mondhatunk. Mindenesetre képtelenség az emberekre gondolni, a fiunkra, az unokáinkra, anélkül hogy az országunkra ne gondolnánk, amely akkor is a miénk, ha nem a miénk, ha most rosszul állanak is a dolgok, és egyre rosszabbul állanak, nem azért, mert egyre nehezebb volna élni, nem nehezebb, könnyebb, most kezdődik a porciózás, hanem mert az ország, az ország állapota, szellemisége a rosszat hozza ki az emberekből, ebben a rosszban állanak a dolgok, a saját növekvő rosszaságunkban, ebben a mégis személytelen rosszban, ebben a nemzeti rosszban, és ezért kell jó előmenetelt kívánni az országnak, vagyis saját magunk érdekében, nem pedig az elvont és magasztos eszmék iránti félőszinte (félőszintétlen) hódolatból.

448

69

A nagymamának küldött levelekre oda kellett írni U.P. Oroszlány. Utolsó posta; s ez oly titokzatosan hangzott, mintha a nagymama a világ végén lakott volna, illetve még azon túl is egy lépéssel. Rendszeresen kellett írni, nem levelet, hanem lapot, nyílt postai levlapot, és ő is ilyeneket küldött nekünk. Elképesztően unalmas lapokat kaptunk s írtunk. Ő arról, hogy milyen az időjárás és hogy áll a kukorica, mi meg – lényegében mi is erről.

Majkon lakott, ezért ő volt a majki nagymama, ellentétben a pesti nagymamával, aki a Monitor utcában lakott.

A majki kastély eredendően egy szerzetesrendnek épült, a kamalduliaknak. Az öcsémmel volt egy kamaldulis-játékunk, lényegében összeveszés vagy veszekedés helyett. Nagymama mesélte, hogy ezek a „bencésekből léptek ki”, és nem beszélhettek

egymással. A kamaldulizás azt jelentette, hogy a kezdeményező vigyázzállásból egy nagy, hangsúlyos lépést előrelépett, mintegy kilépett a bencésekből, és ezáltal nem lehetett hozzászólni. Az öcsém jobban betartotta a hallgatást, mint én, igaz, ő elég szemetül használta, vagyis vita közben, hirtelen kilépett a bencésekből, én meg ott álltam az érvelésem kellős közepén megfürödve. Ilyenkor lényegében úgy viselkedtem, mint II. József, amit nem részleteznék, de a kamalduliakat is ő tiltatta aztán be.

Fehérbarátoknak is nevezték őket, mert fehér csuhájuk volt, melyet elöl-hátul kötény egészített ki, derekukon barátzsinór fogta össze; lábukon leginkább sarut, ritkábban csizmát viseltek, fejük tetejét borotválták, tarkójuknál félkörívben rövidre nyírt hajat és hosszú szakállt viseltek. A főépületet körbevevő cellaházakban laktak, ősapám építette nekik (nem tudta, hogy a nagymamámnak is építi). A házban négy helyiség volt, hálószoba, műhely, kamra, kis kápolna, és egy hosszú-hosszú folyosó. Meg egy kis udvar. A szomszédba nem lehetett átlátni. A némasági fogadalom nyáron és télen három-három napra föl lett oldva. Vajon mit beszélhettek ekkor egymással? Három napig 449mit? Ha megbetegedtek, kitettek egy fazekat az ablakba, innét tudták a fráterek, a fel nem szentelt rendtagok, hogy baj van.

Nyaranta, valamint ha testvérünk született, sokat voltunk a nagymamánál. Ő tanított meg minket a munkára. Mert azt ugyan láttuk, hogy apánk mindig dolgozik, de ebből nem szívesen tanultunk volna, mert csak ült az íróasztalánál és fordított, ami azt jelentette volna, hogy folyton tanulnunk kell. Mami próbálkozott közvetlenül is, de hát – kérdem én – mikkel? Közértben bevásárolni, kertben gazolni, ezek nem férfiembernek való komoly dolgok (húgunk kifejezése!), jószántunkból nem is csináltuk. És főként nem volt fizetség.

Nagymamánál a fő munka a fűrészelés volt és a vízhordás. Két régi, grófi, fehér zománcos kancsóval kellett a nyomós kútról vizet hozni, tarifája 50 fillér, ez számított a legjobb üzletnek, csak véges volt. Végtelennek tetszett a felfűrészelendő famennyiség. Vastagság szerint járt a fizetség, illetve eseti elbírálás alá esett a göcsörtösség, és egy bizonyos bükk, amelyik nagyon kemény, ezekre felpénz járt.

Vastagság volt 10 filléres, 20 filléres, 50 filléres, 1 forintos, 2 forintos. Mi határozhattuk meg a méretet, nem csaltunk soha. Kicsit ellenőriztük egymást. Mái napig bárhol, bármikor ránézésre megmondom egy fatörzsről, hány filléres.

Vitatható esetben nagymama mondta ki a döntő szót, kemény nagyvonalúsággal, vagyis nem nézett a körmünkre, de a legkevésbé sem hatódott meg, hogy tisztességesen dolgozunk.

Negyvenöt után ugyan mindent elvettek, de a nagypapa németellenes magatartásáért néhány holdat meghagytak, amit nagymama felesbe kiadott, onnét kapott krumplit, zöldséget, gyümölcsöt. A régi jégveremben volt az istálló a Katinak, a tehénnek, akit nagymama húga gondozott, az Emma néni, de így senki nem hívta, csak úgy, hogy Timby. Irigyeltük a nevét. Hasonlított a dédpapára, akit fényképről ott mindennap láthattunk, az ókonzervatív ellenforradalmi erőt. Timby jósága még nekünk, gyerekeknek is föltűnt, talán mert ő csak és kizárólag jó volt, reggel elment dolgozni az erdészetbe, este megjött, kiment a Katihoz, vacsorázott, kicsit olvasott angol társasági lapokból, aztán lefeküdt. Csöndes, növényi jóság lakozott benne. Bár lehet, hogy félreismertük. Egyszer nyitva felejtett két ablakot, és orkános huzat söpört végig a ház legfontosabb terén át, a folyosón. Az volt a konyha, a szalon, az ebédlő.

– Micsoda jeges szél fúj felőled! – tette szóvá nagymama. Timby meg visszakurjantott:

– Mindegy, csak fújjon!

Ezt is megjegyeztük, mindegy, csak fújjon.

A tehénen kívül volt még kutya (daxlik és foxik), macska, számolatlanul, és bolha, számolva. Versenyeztünk, kinek van reggelre több csípése. Ezt is becsületesen számoltuk a másikon, főként deréktájt, a pizsamanadrág gumírozásának magasságában. Elsőre igen megneszeltünk. De nagymama legyintett.

– Ez csak viszket!

Amire mi szinte véletlenül azt feleltük:

– Nagymama! De hát ez viszket! – Így aztán nem jutottunk tovább. Bolhafogásban a húgunk a legjobb, mert kitartó volt („tyüttyög”, mondtuk, meg hogy „tyütymózes”), és nagyok a körmei.

– De randa állat! – mondta, amikor hallotta őket összeroppanni a körme alatt.

– Isten teremtménye! – dörrent fenyegetően nagymama.

Még az ecsedi láp is Isten teremtménye volt! Azt még a bolháknál is jobban utáltuk! Mert a bolha legalább becsületes, gyáva, ugráló, de becsületes. Tudjuk, mire lehet számítani. A csípés az csípés, a viszketés az viszketés. És a vakarás az vakarás. Az ecsedi láp viszont…! Egy gonosztevő, egy kiismerhetetlen tolvaj! A dédpapáék egyik birtoka arrafelé esett, nagymama ezért ismerte. A nagypapa úgy mesélt, mintha diktált volna, a nagymama meg úgy, mint aki ír. Mert nem szívesen mesélt, följegyzéseket csinált, *skicceket,* amelyekhez aztán aggályosan ragaszkodott, minden szavához mereven, s azon felül, ami írva volt, semmit nem mondott. Ha még kérdeztük, belenézett a papírjába, keresgélt, aztán széttárta a karját.

– Nincs.

Akár egy igazi író.

451

A láp jó termőföld volt, de veszedelmes is, mert könnyen kigyulladt. Egyszer atyjával ott járt a még füstölgő földön, és a csizmán keresztül lehetett érezni a meleget. Oltás csak úgy volt lehetséges, ha körülárkolták az izzó részt. Végleg csak a téli hó oltotta el a tüzet. Egyszer két ökör megfulladt a füsttől. Két ökör füstmérgezésben, az már valami!

70

– Nem kell nekem a francia! – kiáltotta kétségbeesetten négyesztendős nagymamám, és arccal befeküdt a magyar hóba. Se ki, se be. Az új francia kisasszony szaladt árulkodni, dédpapa jött, páholt: nagymama négy nyelven beszélt, mintha anyjáén, illetve latinul csupán írt meg olvasott. Majkra sokan kirándultak, külföldiek is, s ő segítőkészen adott fölvilágosítást a kastélyról, a környékről, a kívánt világnyelven. Az örök pamutharisnyában és ballonkabátban, a fekete gönceiben úgy festett, mint bármelyik parasztasszony arrafelé. Hajlott és egyre hajlottabb háta adott neki valami boszorkányszerűt is. Én legalábbis ilyennek képzeltem egy

boszorkányt, csak gonoszban. Igyekeztem, de nem sikerült nagymamát gonosznak elgondolnom.

Amikor nagyatyja (mindenképp Károlyi) lebénult, tolószékbe kényszerült, hű inasa, Bokor Anti tologatta. A gyerekek féltek tőle, csak nagymama nem. Egy este – egyik pillanatról a másikra – már nem tudott beszélni; beszélt, de nem lehetett érteni. Semmit, még körülbelül se. A Degenfeld, ki is ő?, szépmama rákérdezett, őrjöngő dühkitörést kapott válaszul. Döbbenten állt a család, és hallgatott. Nagy vendégség, nagy, kínos szcéna. És akkor az öregember odafordul a kisunokájához, és ezen az új, ismeretlen nyelven kérdez tőle valamit. Láthatóan fontosat. Választ vár. Nagymama körbepillant, a felnőttek lassan, sorban lehajtják a fejüket. Most mit csináljon? Volt egy halandzsa-nyelve, melyet senki se ismert, azon beszélgetett a növényekkel, az állatokkal és az Úristennel. Azt nem adhatja. Ám akkor édesapja szigorú orcáján egy könnycseppet lát legördülni, és beszélni kezd, *klányok krömére hamali…* Odaadta nagypapának a titkát. Aki boldogan bólogatott.

Aztán, kicsit később, persze meghalt. (Pateau nevű kutyája azonnal utánapusztult.) Nagymamának nem álltak el a könnyei. Melinda dédmama már orvost hívott volna, de dédpapa nem engedte. Bement lánya szobájába, arcát két kezébe fogta, s azt súgta, nem is halkan, inkább félénken:

– Klányok krömére hamali! – Elállt a sírás.

71

Nagyanyád nagy vadmagyar (volt), hallottam többször. Ez nem kritikaként hangzott, nem dicséretként, hanem értékmentes leírásként, vadmagyar, terminus technicus. Titokban abban bíztunk, mi is vadmagyarok vagyunk. Vér nem válik vízzé.

A Károlyiak sokkal hamarabb csináltak karriert, mint az Esterházyak, Károlyi Merhard már 1387-ben pallosjogot nyert, Zsigmond király idejében már bárók, ősi várukat nem kapták, hanem építették, ezt szívesen hangsúlyozták, minket meg a hasonlókat, kik az Udvar körül forgolódtak, inkább hivatalnokoknak tartottak. Nagy urak, de kis helyen. Az országgyűlésről nem Bécsbe mennek, hanem Szatmárba igyekeznek mielőbb vissza.

Ez a tizennyolcadik századra megváltozik, ők is megjelennek az Udvarnál, nekik is nől az aranygyapjuk. Beállnak a sorba és kilógnak onnét: őrzik ezt a régiséget; régi, független nagyurak. Dédpapa vállal országos tisztségeket (néhányszor miniszterelnök), de csak addig, amíg ez összhangban van legbenső, legeldugottabb elveivel. Ha nem, otthagy csapot-papot, nem érdeklik az úgynevezett politikai megfontolások. Nem hivatalnok-politikus, ki az állásával jut privilégiumokhoz. Úgy tartja, ő a privilégiumokba amúgy is beleszületett, megengedheti magának, hogy ne használja mindegyiket, és elég gazdag ahhoz, hogy a kényelméért a sajátjából fizessen. Életstílusa független közjogi méltóságaitól.

453

Szigorúan véve „vidéki úr” volt. Végletekig menő puritanizmusában az ősmagyar főúri méltóság mellett volt valamiféle polgári, nagypolgári, olyanszerű, mint a nagy Hanza-városok takarékos és gazdag bürgereinél. Abból a fából volt faragva – meg nem mondom, hány filléres –, mint ősanyja, Barkóczy Krisztina, aki azt írta férjének, Károlyi Sándornak, mikor grófi címet kaptak, hogy mire jó az ilyesmi. Minek az új címer a régi nemességhez? Volt nekünk szép címerünk eddig is, aztán meg most mind új pecséteket kell vésetni, és a vésnökök drágán dolgoznak.

A nagymamám húgának a veje, a Laci, sokat szekírozta anyósát azzal, hogy a Károlyiak azért nősültek annyit a saját családjukból, mert senki mást nem tartottak elég jónak. A Károlyiak, ha maguk voltak, teljes biztonsággal vallották be önmaguknak, hogy Magyarországon nincs jobb náluk.

Ezzel szemben az Esterházyaknak már Miklós nádor óta Európa volt a játszóterük, ott ipi-apacsoztak. Ebben a kontextusban a Salamon nemzetségbeli származás nem volt olyan jelentős – volt, hát volt –, mint a Kaplony a Károlyiaknál. Az Esterházyak nem sokat gondolkodtak azon, hogy kik s mik.

Kik s mik.

72

Mácsán a parkban van Damjanich és Lahner sírköve. Ez úgy került oda, hogy Károlyi György, a nagymama dédatyja megvette – meg akarta venni, aztán meg is vette – bizonyos Csernovics Diodor

birtokát. Ki magát Damjanich sógorának mondhatta. Mikor megtörtént a kivégzés, Csernovics egy megbízható emberét elküldte Aradra, a vesztőhelyre, hogy sógora holttestét hozza haza. Azonban miután két halottnak volt egyforma szakálla, a megbízható ember elhozta mindkettőt. Egy mácsai ismerőse a nagymamának gondozta a sírt, fényképet is küldött, megvan. Ha kimentek nagymamámék a határba, látták az aradi hegyeket, Világos várát is, mely őket Mátyás királyra emlékeztette, ki oda záratta nagybátyját, Szilágyi Mihályt.

Tízéves volt nagymama, amikor szavalnia kellett a tulipán-mozgalom egy rendezvényén. Ezt a Károlyi Mihály anyósa, Zichy Ella (súlyos széplélek) indította el; mindenki, aki lépést akart tartani a divattal, tulipános melltűt viselt ruháján vagy tulipános jelvényt kabátja hajtókáján, és ezzel kötelezte magát, hogy csak magyar gyártmányt vásárol. A Váci utcai ékszerészek rubin- és smaragdkőből kirakott tulipánokat készítettek, a kalaposok tulipánnal díszítették a női kalapokat. Persze mindez nem akadályozta a társasági hölgyeket abban, hogy Bécsben vagy Párizsban vásárolják toalettjeiket, gyermekeiknek pedig Londonból hozassanak matrózruhát. S a nagymama húga, a Laci anyósa, annyira félt, hogy a nővére belesül, hogy ijedtében egy asztal alá bújt, alig tudták kiszedni. De jól ment a szavalás:

A magyarnak van egy büszke nemzeti virágja,
zöld levelű szép tulipán hasonlít is rája.

Ennyire emlékszik.

Az egyetlen magyar vers, amelyet fejből tudok, teljes egészében, hiba nélkül, az az, amelyiket nagymamámnál kellett megtanulni. Kis kockás noteszlapra írta, nem volt külön oka, hacsak nem ama ősi Károlyi-ok. Így szól:

Járt itten már török, tatár,
S kárunk, bajunk annyi volt már
Szinte sok!
Nyögtünk bele, megszenvedtük,
Elvéreztünk, kihevertük
Valahogy.
De mióta nyakunkon a
német horda: erőnk pusztul

fogyva fogy.

Uram Isten, szedd le rólunk
Ezt a cudar cakkumpakkot

Valahogy!

Tudom, fejből, hiba nélkül.

455

73

Nagymama, láttuk, egész nyáron, minden reggel misére ment, a hetesre. Sokszor mi is vele, ministrálni. Az első pad fenn volt tartva a családnak. A kegyúri pad. Van olyan templom, ahová ki is van írva még ma is, aztán ül benne, aki akar. Aki tud. A káplán mise után szaladt tovább (motorral) Gántra, öt templom tartozott hozzá, mindig rohant, mindig futtában öltözködött, és mise után mindig váltott néhány szót nagymamával. („Ez volt nekem az oázis.”)

Sokszor láttuk nagymamát pappal beszélni, nála, az utcán, a tóparton, az oroszlányi postán (ama utolsón). Mintha a nagymama visszahelyezte volna az egyházat a világba, a társadalomba. Az országba, az emberek közé. A papok ugyanúgy el voltak dugva, mint az orosz kiskatonák. Nem lehetett látni őket. Kaszárnya, templom: ott a helyük. Meg a szívekben, teszem azt.

Nagymamának nem voltak országos egyházügyi célkitűzései, csupán normálisan viselkedett, voltak normái, és aszerint. Mi inkább játszottunk vagy a vakmerő bizakodás bűnét gyakoroltuk, ha amikor hangosan köszöntünk pap ismerőseinknek. Az öcsém meg én a 34-es buszon megláttuk a káplánunkat. Ő hátul, mi elöl, jó messze egymástól.

– Dicsértessék! – kajabált hátra az öcsém. Én pedig mintha veszekednénk, rávágtam üvöltve.

– Az Úr Jézus Krisztus!

Épp fölmondtuk az 56 utáni társadalmi kompromisszumot, ezt jelentette ez a hangos, nyilvános köszönés. Mi csak köszöntünk, ismerősnek köszönni kell, fogalmaztuk magunkban a védekezést. A felnőttek úgy tettek, mintha nem hallanák, többen nagy figyelmet szenteltek a tájnak, a káplán meg elvörösödött. Egyébként ezért is voltak eldugva, mert magukat is dugdosták. Ahogy mindenki.

– Fogd be a szád, fiam, amíg jó dolgod van! – sistergett mellettünk ellenségesen egy asszony, ő se nézett ránk, de ő nem félelemből.

456

Nagymama rendszeres levelezésben állt a hajdani birtokon fekvő plébániák papjaival, Környe, Kecskéd, Várgesztes, Csákvár satöbbi. Játszi könnyedséggel lehetett volna ebből pert kanyarítani, a klerikális reakció szervezkedik volt urai vezényletével. A levelek komoly témákról szóltak, a prédikációk tárgyát vitatták meg, vagy elvont teológiai kérdésekről cseréltek eszmét (tiszteletben tartva VIII. Orbán pápa rendeletét, amely előírta a nunciusoknak, hogy minden levelükben kizárólag egy témát taglaljanak). Annak idején megismerkedett Pacelli bíborossal (nagypapa volt az Eucharisztikus Kongresszus Előkészítő Főbizottságának a pénzügyi bizottsági elnöke), és folyamatos levelezésben állottak, később is, mikor már pápa lett.

A nagymamám a pápával levelezett – latinul.

Soha nem mutatott érzelmeket, szüntelenül tartotta magát, két esetet kivéve: ha halott Menyus fiáról volt szó, meg ha Pacelli Jenőről. Elő-elővette a 38-as kongresszusról szóló nagy, piros emlékkönyvet, és akkor nekünk azt lapozgatni kellett. Ott állt fölöttünk, fekete fölkiáltójel, és ellenőrizte…, nem is tudom, mit ellenőrzött, tán saját magát, vagy így keresett alkalmat, hogy föltűnés nélkül nézegethesse azt, amit… nem, ez valószínűtlen, az érzelmesség, a nosztalgia bizonyosan hiányzott belőle.

Soha nem kedveskedett, nem becézett minket, jósága hűvös volt; minden testi kapcsolat, érintés köré szertartást kerített – ahogy köszönéskor erővel átölelt és megropogtatott, vagy ahogy azután búcsúzáskor homlokunkra keresztet rajzolt, Isten veled!, ezt mondta ilyenkor. A hüvelykujja jó melegen simított.

Ami engem illet, nem voltam elragadva attól a fémszemüveges, rigorózus pillantású főpaptól. Boldogtalan, úgy láttam, és már akkor is tartottam a boldogtalan emberektől. Arról természetesen senki nem tehet, hogy boldogtalan, de arról már igen, hogy ez látszik rajta, hogy mutatja. *Tessék elrejteni!* Ezt megmondtam a nagymamának. A szigorúsága ugyanis nem félemlített meg minket, hanem egyenrangúvá tett. Nem is egyenrangúvá, hanem szabaddá.

74

Szabad volt nem hülyeséget beszélni, szabad volt dolgozni, segíteni, szabad volt játszani, ha a játszás ideje volt, szabad volt a nap minden pillanatát értelmesen eltölteni, és nem volt szabad hazudni. A hazugság számított a legnagyobb véteknek, a hazugság bármely fokozata és formája. És hiába sunyítottunk, görgettük-forgattuk nagy-nagy gyermeki tapasztaltsággal, ha megérdemeltük, lebuktunk. A majki nagymamánál folyamatosan ütött az igazság órája. Kakukk, kakukk, éjjel-nappal.

A büntetések szigorúak voltak. És persze igazságosak. Ám ez utóbbi nem érdekelt minket, noha amúgy ez nagyon is érdekel egy gyereket, de a szigorúság olyan heves volt, olyan mértékű, hogy a meglepetéstől újra meg újra nem kaptunk levegőt. Csak háp-hápogtunk. Így az a vaskövetkezetesség is rejtve maradt előttünk, melynek ismerete pedig hasznos lett volna.

Ki hitte, arányozta volna, hogy annak az állításnak, miszerint valami vagy valaki Isten teremtménye, olyan messzi ható következményei vannak, hogy e valakit vagy valamit például nem szabad átalhajintani a kerítésen? A kerítés esszenciájához tartozott, hogy kőből épült (az alapító kegyúr azt is megengedte, hogy a Környe határában található római romokból meg „a gesztesi várunkban az kapu mellett folyosó formán killebb találkozó épületben lévő faragott köveket onnand szabadon elhordhassák” a remeteség építési munkáihoz), vagyis átláthatatlan, régebben azon célból, hogy a barátok celláikban el legyenek egymástól és a világtól vágva, most pedig ha célja nem is, de következménye az lett, hogy a kerítés fölött átkúrt Isten teremtményét a röppályának megfelelően egy idő után nem lehetett látni, csupán sejteni, azt sem lehetett ellenőrizni, igaz-e a néphit, mely szerint Istennek ez a teremtménye mindig a talpára esik, viszont izgalmas fogadásokat lehetett kötni, mennyi ideig marad ez a szárnyakkal nem bíró teremtmény a levegőben, mert a földet érés mondhatni szent pillanatát mégiscsak meg lehetett állapítani, csukott szemmel, áhítattal, mint az aknavető tüzérek, elmélyülten számolva, egy, kettő, három, buff, illetőleg itt: nyekk.

Ebben a húgunk volt a király, engem mégiscsak fékezett a macska konkrétsága, leginkább talán az, hogy volt nevük, igen, végül is az, hogy Isten teremtményei, őt azonban ez hidegen hagyta, kizárólag a hajintás – mint olyan – foglalkoztatta, a röppálya ívének kecse s a számlálás másodpercei.

Az udvar légtere lassan megtelt repdeső macsekokkal, akárha énekesmadarakkal. A lebukás idő kérdése lett. Amely el is érkezett. Nagymama nem kérdezett semmit, bekéretett minket a szobájába. Nem kérdezte, mi történt, tudta, se azt, hogy ki volt, mi voltunk, együtt; a részvétel aránya, a „ki milyen magasra” nem érdekelte, a lelkifurdalás nem számított enyhítő körülménynek, tehát a részleteket nem kívánta tudni. Kezében kutyakorbácsot tartott.

– Mi ez? – kérdezte húgunk, mert ő mindent megkérdezett.

– Kutyakorbács – tájékoztatott nagymama informatívan, amit megnyugvással vettünk tudomásul, nem lévén kutyák, még akkor is, se, ha atyánk, jókedvében, olykor így szólított minket. Nagymama arcáról se volt leolvasható az az elemi vihar, amely kisvártatva ránktört. Akkor már nem láttuk az arcát, talán jobb is, zsugorodtunk össze a korbácscsapások elől, alatt. Fejenként kettő darab lett kiosztva, s mire felocsúdtunk, a vihar már továbbállt.

Édes csiklandást éreztünk a hátunkon, kellemes, érdekes zsibongást. Nevetni kezdtünk. Nagymama nem, de nem is haragudott a nevetésünkre. Ránk se, láthatóan belülről és könnyen teljesítette azt a kívánalmat, hogy a hibáinkat gyűlölje s ne minket. Hát, nem tudom… De ő tudta, hogy a csiklandást mindjárt fölváltja egy fájó, égető sajgás, nyilamlás, és ujjnyi vastag hurkák lesznek a hátunkon. Mintha ezek mentén széjjel lennénk vágva, és széjjel is fognánk esni. Ezért mozdulni is alig mertünk. Ez volt a legfurcsább, ez az új mozgás, mintha lopakodnánk. Nagymama elől, a törvény elől, magunk elől? Nem volt jó.

Macska már csak egyszer repült Majkon. De milyen szépségesen! Az ember azonnal értette Ikaroszt! Apám látogatott meg minket, nagy nap!, s együtt ebédeltünk, előírásosan, úgy, ahogy 459parasztházakban szokás, a nagymama a sparhertnél, mi, férfiak, illendőn az asztalnál, az asztalként szolgáló mosógép két oldalán. Egy óvatlan pillanatban az egyik macska, a rengeteg

macska egyike belenyalt apám tányérjába. Én macskaügyben már ki voltam tanulva, kussoltam. Apám se szólt semmit, villant a szeme, megragadta a dögöt, és nagy lendülettel kivágta, át, át a hosszú folyosón, ki az udvarba. Mintha a farkánál fogva, és előtte megpörgetvén kackiásan a feje fölött. Röpült Isten teremtménye végig a folyosón, kifelé, a homályból a fény felé, éktelenül vernyákolva, lábát négyfelé terpesztve. Gyönyörűséges látás volt, s én rápillantottam édesapámra, az én nagy, erős apácskám, gondoltam büszkén.

Ekkor kicsi, fekete szél kerekedett a sparhert felől.

– Mátyás! – csattant a jeges hang. – Mátyás, kérem, a macska is lény, Isten teremtménye!

Úgy leteremtette a fiát, hogy az rögvest akkora lett, mint én. Ez se volt rossz, a két gyerek úgy együtt a mosógép mellett. Korbácsot nem kapott, de bocsánatot kellett kérnie a macskától. Nem is tudom, mi a jobb (rosszabb).

A korbácsban volt valami hősies – utólag. (Eltekintve a kutyától…) De a szobaáristom! Nem is tudtuk, mi az az áristom. Aztán megtudtuk. Pedig oly könnyedén kezdődött. Nagymama, beszéljünk egyenesen, rosszul főzött, de ennek nem volt jelentősége, ha éhesek voltunk, és mindig éhesek voltunk, megettünk mindent. Kivéve azt a sóska-micsodát, mert azt még a Kati tehén se ette volna meg, olyan keserű volt. Vagy ha megeszi, visszaöklendezi. Akárcsak mi. Ezt így nem lehetett részletezni, közös, általános hasfájásra hivatkoztunk, afféle hasfájásjárványra.

Kutatva ránk nézett.

– Fáj a hasatok? – kérdezte egyszerűen; annyira fontosnak tetszett számára a kérdés, hogy nem mertünk (szóval) válaszolni, bólintottunk.

– Akkor tessék ágyba feküdni.

Estig ágyban, ez jó játék. Reggel kelnénk, most ő bólogat, pontosabban ingat. Ez már nem volt jó. Harmadik nap, vasárnap, a kecskédi reptéren ejtőernyős bemutatót rendeztek. Nem hogy Kecskédre, de az udvarra nem szabadott kimennünk, pedig onnét lehetett volna látni egy kicsit az ugrásokat. Akkor keservesen zokogni kezdtünk, megbántuk bűneinket satöbbi.

– Hagyjátok abba – mondta csöndesen nagymama. Mi pedig abbahagytuk.

75

Nézegettem a boldogtalan bíborost, de aztán hamar tovább lettem terelve, nagymama rá-rámutatott egy sorra, egy képaláírásra, és azt akkor hangosan föl kellett olvasni.

– Termetének fejedelmi tartásán nem látszik meg! – Vagy: – Ím, fönség, méltóság, tudás és zsenialitás!

Ez még mindig jobb volt, mint mikor Chamissót kellett fordítani és olvasni, és gót betűkkel. Eltűnt az árnyéka vagy mi. Szintén Péter. Igaz, legalább ismerem a gót betűket. Írni is tudok.

Fölsandítván a piros albumból, mosolyogni láttam nagymamát. Röviden, akár egy futó árnyék, mosoly ült az arcán. Akkor megértettem, hogy a boldogtalanságot azért kell közszemlére tenni, hogy legyen, lehessen egy ilyen arc.

76

Nagymama rendszeresen imádkozott. Ha nem csinált valamit, azonnal imádkozni kezdett. Nyilván fordítva, az imádkozást hagyta abba az elkerülhetetlen tennivalók miatt. Ha egyáltalán abbahagyta…! Láttuk, ahogy ül a szobájában, a karosszékben vagy a sparhert melletti széken, magába gubózva, lehunyt szemmel, feketében, rózsafüzérrel vagy imakönyvvel a kezében. Amely hasonlított a Papi kezéhez, széles férfikéz, csak bütykösebb.

– Nagymama most imádkozott?

461

– Úgy van, a nagymama most imádkozott. – Ugyanúgy hunyorgott, nevetősen, ironikusan, mint a Papi. Pedig idegen volt tőle az irónia, ő sose kommentált, ami az irónia sine qua nonja, mindig cselekedett. Vagy jót, vagy hasznosat, vagy jót és hasznosat. A családból őt érintette a legkevésbé a régi életből való kipenderülés, penderítés, miközben ő őrizte meg családunk egyik lényegi vonását: a csinálást („csinálós család”). Nem őrizte meg az arisztokratizmust, mert abból soha egy szemert nem birtokolt. Nehéz is elképzelni, hogyan tudtak meglenni nagypapával. Az talán igaz, hogy az életük nem egymásról szólt. Bár a sok közös elvégzendő… A vadmagyarsága mellett ez is

közrejátszhatott abban, hogy 56-ban nem ment nagypapával Ausztriába.

– És mit imádkozott?

– Mit? Ez is jó kérdés… Jókat kérdezel. Majd egyszer aztán válaszolnod is kell. – Elvörösödtem, úgy éreztem, mintha nagymama mindent tudna rólam, és elvi alapokról helytelenítettem, hogy valaki mindent tudjon rólam. – Egyébként téged, téged imádkozlak, kisfiam – és alaposan végigmért.

Szeretem, ha imádkoznak értem, mindig is szerettem, úgy vettem, mint egy messzi-messzi svájci bankszámlát, ami van is, meg nincs is, de ha van, ha nincs: gyarapodik. Rá se kell gondolni, mégis növekszik. Soha nem mulasztottam el mise végén az áldást, benedicat vos omnipotens Deus, keresztvetés, Pater et Filius et Spiritus Sanctus, Amen. Ezt is gyűjtöttem. Klasszikus farizeus gondolat. A farizeusság velejét tehát igen korán fölfogtam, ezt a biztonsági játékra való törekvést, azt, hogy a világot nem a szeretet uralja, hanem a szeretet parancsa, illetve általában a parancsok, az Isten parancsai, és ha ezeket megtartjuk vagy méltányos hányadukat megtartjuk, procentet, akkor egy íratlan szerződés értelmében elnyerjük az üdvösséget, ellentétben másokkal, kik ezen passzusokat nem tartják meg, vagy a kívántnál kisebb százalékban tartják meg (be), hanem ehelyett mérték nélkül vedelnek és bujálkodnak, vagy restek, és ezért ők, ellentétben velünk, elkárhoznak.

Áldjon meg benneteket a mindenható Isten, amikor ezt mondta *nekem* a pap, akkor minden egyes alkalommal elvörö 462södtem. A mondat minden szavát komolyan vettem, komolyan kellett vennem, és éreztem is, hogy akkor most meg vagyok áldva, és azért is vörösödtem el, hogy ezt ilyen könnyedén el lehetett érni, csak elmentem egy misére, és a mindenható Isten épp akkor, vasárnap délelőtt tudott arra időt szakítani, hogy velem foglalkozzék, és anélkül, hogy ő vagy szigorú megbízottai megvizsgálták volna, hogy alkalmas vagy méltó volnék egyáltalán az áldásra, egyszerűen megáldott.

Ezt olyan elképesztő és hatalmas dolognak éreztem, (egetverőnek!), hogy védekeznem kellett, védekezett a testem,

konkrétan az eszem vagy az értelmem (az is test), és egyszer csak nem értettem, mit jelent megáldani. Úgy jártam, mint amikor sokszor ismétlünk egy szót, addig-addig, míg hirtelen fölszívódik az értelme, elszivárog, varázsszó lesz belőle, abrakadabra.

Elkértem apám értelmező szótárát. Megáld: annyi, mint áldást kér. Az áldásnál azt találtam, amit reméltem, Istentől eredeztetett segítség, kegyelem. Még rálapoztam a kegyelemre, ahol elsőre riadtan azt olvastam: a megtorlás elengedése, vagyis csak arról volna szó, hogy gavallérosan nem koncolnak föl?, de aztán jött még másodjára a bűnbocsátó isteni szeretet, amitől elcsitultam.

Gyűjtögettem tehát a bűnbocsátó isteni szeretetet azon a távoli, imaginárius kontón, azt gondolva, hogy ha nevetséges vagyok is evvel, ha az isteni szeretet lényegével ellentétes is ez a fölfogás, de csak meg vagyok áldva miséről misére, vagyis áldást kapok, vagyis isteni segítséget kapok, föl sem koncolnak, meg még bűnbocsátó szeretetet is kapok, amely bocsánat vélhetően vonatkozik erre a szemforgató gyűjtögetésre magára is, vagyis inkább rendben van ez, mint sem.

Ekkor *forgattam* életemben először szótárt. Pislogtam apám felé, várva, hogy megdicsér, de nem dicsért meg. Nem is értem, miért (nem).

– Végeztél?

– Igen, Papi, kérem.

– Akkor kérem vissza.

463

77

A másik jelentős lexikonélményemnek, konkrétan lexikoncsalódásomnak a nagy Brehm bizonyult, a Szerelem az állatok világában. Éppen az emlősökről szóló kötet hiányzott. Közel mindent tudtam már a hangyák, a darazsak, a halak, a puhatestűek szerelmi életéről, mit hová tesznek, minő váladékok, nyálak és porok minő módon jutnak minő öblökbe, s vártam volna tudásom megkoronázását, hogy legalább cerkófmajom-szinten be legyek avatva a nagy titokba. Még a bálnákat elcsíptem, de aztán semmi. Próbálták beadni, hogy azok is emlősök.

Nem rémlik, hogy részesültünk volna bármiféle szexuális fölvilágosításban. Mami megpróbálkozott a fogamzás misztériumába beavatni, de a bibék beporzásánál megtorpant, erősen torpantottuk is, tudni akarván, de most már konkrétan, mamikám!, hogy hol is volna az a bibe, kinél, és egyszersmind atyánk nevében kikértük, hogy éppenséggel ő porozna, sőt *be*porozna, a mi apánk ilyet nem tesz, nem is tett, nem is fog tenni. Soha nem árultam el a mamámnak, hogy milyen undorítónak találtam ezt a képet (vagy csak a bibe szótól utálkoztam?). Áthidaló megoldásként javasoltuk, térjünk vissza az ősi, tradicionális magyarázatokhoz, gólya, káposzta.

Mire kizavart a konyhából.

Nem volt egyszerű dolga. A két kistestvérem valamiért már három-négyévesen tudni akarták, szűz-e még anyánk, illetve ezt tudták, és csupán megerősítést vártak.

– Mondja, Mami, maga még szűz? – kérdezték tapintatosan.

Azt hiszem, Szűz Máriából indultak ki, részint mert néhány képen hasonlóságot fedeztek (fedeztünk) föl, sőt volt Maminak egy világoskék kabátszerűsége, melybe olyan furcsán kellett belebújnia, mintha egy sátorlapot vett volna magára, abban egy az egyben Szűz Máriának látszott, részint Szűz Mária közismerten a legjobb anya a világon és a mi mamánk is a legjobb anya a világon. Aki nem akart csalódást okozni a gyerekeinek… (Egyébként könyörtelenül ragaszkodott, hogy értsük azt a viccet, miszerint Szűz Máriának ugyanaz a családneve, mint a miénk. – Raffaello.)

464

Én ekkor fontoskodva félrevontam, hogy ez talán túlzás volna, és előbb-utóbb, így mondtam, kiderül az igazság, mert, édesanyám, az igazság mindig kiderül, és akkor több kárt okoz majd, mintha most az őszinte szembenézés keserét kéne lenyelni. A kis Biberach. Anyám unottan végigmért, majd nyeglén megrántotta a vállát, akár egy kamaszlány. Éppenhogy nem rágócsumázott.

78

Volt misekönyvem is. Rendes nagy, arany iniciálékkal, színes képekkel és állvány is hozzá, egy kottatartó, emlékeztetve, hogy

anyánk zongorázni tanult hajdanán (de soha nem játszott, soha). A kottatartó előtt állva miséztem.

Dominus vobiscum.

Et cum spiritu tuo.

Híveim az Úrban.

Ez az igazi, ez nem tudom, honnét keveredett, gondolom, grófi származék. Bírtam egy kisebb, imakönyvszerűt is, azt a majki nagymamától kaptam. A beírás szerint másodtulajdonos vagyok, először 1932 Mikulásra Marcel nagybátyám kapta, az, aki a második világháborúban azután eltűnt. (Nem meghalt, eltűnt. Súlyos hibának számított, ha eltévesztettük. Még a macskánál is nagyobbnak, csak nem járt érte büntetés, ennyivel volt rosszabb. Ha elrontottuk, úgy maradt, rosszul. Anyánk is kijavított, de fásultan, figyelmetlenül. Érdekes volt megfigyelni, hogy mennyivel jobban indulatba hozta egy-egy helytelen nyelvi kifejezés. Pedig hát mégiscsak egy ember emlékezete állt szemben egy szóval!)

A beírás szerint a könyvet 1959 Szent Istvánkor kaptam, ott állt a teljes nevem, miként a Marcel bácsié is. Huszonhét év telt el a két beírás közt, de nagymama írása nem változott; lendületes, kiírt. Különbség a két y közt mutatkozott. A fölső, a fiatalabb, úgy mondanám, kackiásabb; nem kivagyi, még csak nem is magabiztos, de látszik, nem korlátozza semmi. A fekete tinta is ünnepélyesebbé teszi az írásképet: ívelten zuhan le az y szára, enyhén jobbra hajol, jobbos, gyors hurok után lendületet vesz, szinte a h talpáig visszaszalad, kanyart tesz – régi, szép tollak, ezek még jelzik az írás indulatait! –, a fordulóban megvastagszik és elsötétül a linea, aztán elképesztő vágtával önmagát átszelve fölrepül az égig, hogy elkezdjen M betűvé lenni. Az én y-om már nem mer így kötődni a P-hez, ott lent elintézi magát, nincsen toporgás, zavar, csupán kis fölöslegesség, mint mikor egy sort – fontos! – háromszor aláhúzunk.

Sétálni evvel a könyvvel és olvasni, szerettem. Ekkor láttam magamat kívülről, és az, kit láttam, nagyon tetszett, szerettem. Egy tiszta, vidám fiú, aki mellesleg okos és szép (szépségét finoman kiemelik a könyv fekete arányai), ugyan nem pap, de mégis, mintegy önkéntelenül, Isten szolgája, élete szent. Latinul a Confiteort szerettem mondogatni, et vos fratres orare pro me ad Dominum

Deum nostrum. Magyarul pedig újra meg újra a Péter árulását, dico tibi, Petre (ez még latin), mondom neked, Péter, mielőtt a kakas szólna, háromszor fogod eltagadni, hogy ismersz. Ezt a részt szerettem, meg a folytatást, hogy tényleg úgy is lett, és *épp akkor* szólalt meg a kakas.

Cantavit Gallus.

79

Papi be volt csípve, de épphogy, ilyenkor a legédesebb, a legédesebb édesapa a világon, a tekintete még nem kusza, hanem csillámlik, gyöngyöl, s ha rád pillant, látod benne a csillámló, ragyogó világot, jó élni!, ezt látod hirtelen, ezt a sokat, amit csak árnyal… – hát, anyám árnyalta, anyám árnyéka vetődött erre a csillámlásba, mondjuk túlzással: létragyogásba – egy köbcenti helyrebiccenti? –, ingerült aggódással terelt volna mindannyiunkat a gesztesi vár felé.

– Csak egy kevéskét még, grófnő! – Anyám hallatlanra vette a plébi szavait, apám biccentett, rendben, ő nem fog itt az erőszaknak ellenállni, hajlandó áldozatokat hozni, és magához 466venni ezt a nem rossz, mindazonáltal inkább közepesnek mondható muskotályt. Akkor mégse móri ezerjó.

– Töltsön atyám a jövőnek, az ifjúságnak is – vetette még oda a plébánosnak, mint egy pincérnek.

– Matikám, ne csinálja ezt. Kérem. Legalább a gyerekkel ne kísérletezzen!

Anyám sziszegett. Könyörgött és parancsolt egyazon szavakkal. Testvéreim, a rutin!, azonnal kiódalogtak, én maradtam, mert kíváncsi voltam, és bort is akartam inni. Bort pénteken lehet, fehéret a halhoz!

– Egy kortyocskát, mélcsasszony!

– Se mélcs, se méltóságos! – ugrott föl anyám, s elindult kifelé. Apám lehajtotta a fejét, megrándult egy izom az arcán. Nem is rándult, szinte dobogott. Ez nála a heves fölindultság jele, szája összepréselődött, fogsorát nagy erővel egymáshoz szorította. Mozog a pofacsont, híreltük ilyenkor egymásnak, figyelmeztetésül, hogy innentől vigyázni kell. De most ki vigyázzon, a mami? Aki épp ment kifelé a jelenetből.

– Itt marad – ejtette puhán maga elé apám. Istenem, de féltem! A plébános közben töltögetett, nekem is.

– Hát persze, hogy itt maradok, drágám – perdült vissza anyám, mintha színpadon volna vagy nagy társaságban –, tisztelendő úr, kérem, megvizsgálnám én is azt a muscat ottonelt.

Plébános serény, apám mosoly, én meg annyira nem értek semmit, hogy majdnem elájulok. Egy hajtásra lehúztam a boromat. Nevettek, no, no, fiatalúr, satöbbi. Édesanyámat kétszer láttam bort inni, ez volt az egyik. Többször kellett volna innia, apám így sokszor egyedül maradt.

– Hát akkor föl, föl, ti rabjai a földnek! – mondta most apám, annyi kedveskedéssel és mosollyal, mintha nem ő lett volna néhány perccel ezelőtt az, aki hidegen, hatalommal, erővel és erőszakkal odavetette anyámnak: itt marad. Nem értettem, hogyan lehet így ide-oda ugrálni az érzelmekben.

Mint egy háziasszony, most meg úgy integetett utánunk a plébános.

467

80

– Forr a világ bús tengere – és apánk kérdőn megállott.

– Ómagyar! – vágtuk rá ijedten, nehogy baj legyen.

– Marhák! Nem ómagyar, hanem ó magyar! – Nem haragudott. A mi apánk nemcsak mindent tudott, hanem még Berzsenyit is fejből. Berzsenyi Dánielt mindenkinél jobban szerettük, mert látván láttuk, ő az, ki vidámmá teszi apánkat, ezért őt magát is vidám fickónak gondoltuk, könnyed, mozartos zseninek. Később az iskolában tanult búskomoros változatot kommunista összeesküvésnek tekintettük, pedig akkor Papi már alig-alig szavalta.

A kirándulás, a „hegyre föl” Mamit is fölvillanyozta. Kijelenthető: anyánk a hegyek szerelmese volt. Legszívesebben Szlovéniában élt volna vagy Svájcban. Norvégiában. A Kárpátokban. A hegyek az istenek és a szépség lakhelye. Ismerte is őket, névről, mintha embereket. Ország–város játékban e téren nem talált méltó ellenfélre, más kérdés, hogy többnyire nem fogadtuk el a túlontúl egzotikus megoldásait. Retyezát például. Ezen nem is vitatkoztunk, csak kinevettük. Még hogy retyezát! Jó, hogy nem vízöblítéses.

– Ne tessék próbálni minket átretyezni, mamikám, azoknak az időknek már vége!

Megsértődött, váratlanul és igazán megsértődött. Szomorú lett. Mintha megtagadtuk volna a múltat, mintha letagadtuk volna a Kárpátokat, Erdélyt, az egész régi Magyarországot. (Nagymagyarországot nálunk sose mondtak. Nagy ez most is, állította apánk.) Jól érezte anyánk, a Retyezát nekünk olyan távoli volt, mint a Göncölszekér, egy távoli mesés *szó,* amelyet ugyan később megtaláltunk a térképen, ez jelezte, hogy a szó mögött van *azért* valami, de hát a Göncölszekeret már csak ne fogadjuk el hegynek, alamizsnával e derék anyánkat ígyen alázni.

– Mami. Becseréljük Bakonyra. A Bakony hegy. Azt elfogadjuk.

– De hát, gyerekek, az nem is r-rel kezdődik.

468

– Tényleg – néztünk össze döbbenten. – Akkor sajnos nem fogadhatjuk el. – Aztán röhögve: – Tovább! Gond nem játék! Te meg, jóasszony, veszítettél!

Édesanyánk (apánkról nem is szólva) gyökerestül dunántúli volt – használta is a beszédében azokat a szép, elhaló e-ket –, hegyen mást értett, mint az erdélyiek. Magyarországon, ahol Magyarországon Magyarországot értem, minden hegy, ami nem gödör. Alig emelkedett valamit a várhoz vivő ösvény, Mami azonnal pihegni kezdett, hogy milyen gyönyörű, amit lát. A hegyszerelem ellenére nem a hegyekre gondolt, hanem ránk, mindig ránk. Apánk csak akkor gondolt ránk, ha oka volt. Ezt mi nagyon tudtuk értékelni, kivételeztünk apánkkal, mert őt meg akartuk hódítani. Mamit nem, alig is figyeltünk rá, láttuk, minden minutumban mindenestül a miénk.

Mindazonáltal az emelkedő, a hegylehetőség, belelkesítette. Amott, mondta lelkesültségében.

– Látjátok amott…

– Bérci tető – kontráztunk.

– …azt a finom rajzú hegyvonulatot, melynek szürke kontúrjai, akárha egy festményről volnának valók.

Amott és akárha; és hogy *ama* távoli hegyeknek is van nevük, és másznak föl rájuk emberek. Mindnek van neve és mindre másznak. Ezt külön elégtétellel emlegette. Apánk önelégülten hallgatta.

– Hát neked érdemes hegyeket teremteni – és önelégülten röcögött.

Anyánk a szépséget a művészettel, a természettel, majd azt az emberrel kombinálta; mikor evvel megvolt, a szépséget mint istenbizonyítékot tálalta. A szépség önmagában bizonyíték a Teremtőre. Az ő istenhite különbözött a nagymamáétól, nem erősségben vagy bizonyosságban, talán inkább ártatlanságban, nagymama nem is tudta (volna) értelmezni az istenbizonyíték kifejezést, a dilemmát nem értette volna, van-e, nincs-e, mintha arról civódnánk, létezik-e a Duna vagy a (az a konkrét) tyúkszem. Nagymama racionalitása nem veszélyeztette gyermeki lelke ártatlanságát. Deus semper maior, Isten mindig nagyobb, 405 ez volt a jelmondata. Bizonyítani Mami sem akart, csak mutogatta (nekünk), hogyan láthatnánk meg a Dunát, ha már a partján lakunk, és naponta kétszer átmegyünk az egyik oldalról a másikra.

Azokon a kíméletlen szépészeti „ismerd meg hazádat”-kirándulásokon nem is az országot mutatta meg, hanem a szépséget, a szépet. Amelyről apánk sose nyilatkozott. Hanem a vanról, az ittről, hogy mi van itt, nekünk, ebben az országban, Mátyás király, barnaszén, tyúkszem, libera nos, Domine.

Papi egy ideig hagyta az amottakat és amákat, aztán Berzsenyivel támadásba lendült.

– Árpád virágzó magva, te főmagyar! – süvöltötte. Anyánk kérdőn: én?, mire apánk átölelte: – Miért rettegsz kebelemben, miért, félénk leányka? – Anyánk fintort ismételt: én?

Azután nagy kanyarokkal fölértünk a várromhoz, nehéz lehetett elfoglalni, mára benőtte a gyom meg a szocializmus. Bokornál alig nagyobb, csenevész akácfák jelentek meg, és az Állami Turista Hivatal összetákolt, kedélytelen épületei. Apánk fölvezetett minket egy magasabban álló oromzatra, egyik felől a rémes hibrid, a pusztulás és a satnya, elfajult növekedés képei, előttünk meg, a lábainknál széles panorámaként a lefegyverző dunántúli táj, hajlatos, huppanós vonalaival, nyílt, pannon gazdagságával: mintha a természet nem volna elrontható, kisajátítható, bekebelezhető. Mintha még a miénk volna, és nem a komcsiké.

Erre a teljességre mutatott vidáman atyánk.

– De jaj, csak így jár minden az ég alatt! – Erre mi visszafordultunk a romok meg a turistaház felé. Papi bosszankodva legyintett. – Még egyszer – és most már karjának széles mozdulatával jelezte, merre kell néznünk. – De jaj, csak így jár minden az ég alatt! – Harciasan nézte, nézzük-e a szép, kikezdhetetlennek tetsző vidéket. – Felforgat a nagy századok érckeze mindent: ledűlt már a nemes Ilion, a büszke Karthago hatalma, Róma s erős Babylon leomlott.

Azt, hogy Rómának konyec és Babylonra sem számíthatunk igazán, már szomorúan mondta, csalódottan.

470

81

Még a domb alján, sík terepen eldöntöttem, hogy részeg vagyok. Önhibámon kívül berúgtam, először életemben. Az ötletet az a pici szédülés adta, melytől kilépvén a hűvös paplakból megtántorodtam. Vagy az állítólagos ősi vágy apánkra hasonlítani?

Dülöngélni kezdtem, botladozni, és forgattam a szememet, mint egy némafilmben. Húgom fintorogva fölkiáltott, anyám meglegyintett, hogy ne idétlenkedjem. Apám, legkisebb öcsémmel a nyakában, elöl menetelt és énekelt.

– De én szédülök és összemosódik előttem minden, és jaj, remeg az én lábam!

Anyám a homlokomra tette a kezét.

– Lázas nem vagy – szólt ellenségesen.

– Nem is! – kiáltottam komolyan. – Hanem részeg!

Elfelhősödött az arca, darabot várt, mint aki meg akar győződni, jól hall-e, azután – azután nem csinált semmit. Ez a semmi – csönd, szomorúság, ingerültség, magány – olyan volt, mintha pofon ütött volna. Ekkora pofont még soha életemben nem kaptam.

Sértődötten állva maradtam. Én csak azt szerettem volna, hogy Papi a nyakába vegyen, és tudom, hogy nyakbavétel szempontjából erősen határesetnek számítok, de hát most különleges helyzet állt elő, önhibámon kívül állt elő ez a helyzet… Nem hittek nekem. Átnéztek rajtam. Milyen alapon. Milyen jogon. Látták, hogy a pap itatott. Egy ilyen kis gyereket. Azt ők nem tudhatják…, senki, nincs senki a világon, aki tudhatná, hogy valójában nem vagyok berúgva, hogy kicsit rá kell segítenem a tántorgásra, ezt csak én tudom,

másnak nincs alapja ezt föltételezni, senki élő emberfiának, beleértve az Úristent is, senkinek – azzal elvágódtam a birkaszarba.

Fejemet a meleg földre szorítottam. Úgy történt, ahogy írva van: égett a napmelegtől a kopár szík sarja. Szó szerint. Nem lehet nem elhinni azt, amit mondok. Képtelenség. Még az Isten sem tehet képtelenséget. Hiába mindenható, például nem oszthat nullával.

471

Vissza se fordultak, a húgom meg-megpróbálkozott, anyám továbbrángatta, mentek.

– Nem tudhatják, nem tudhatják, hogy hazudok – zokogtam. – Nincs jogotok! – Távolodtak.

82

Másodjára akkor láttam bort inni édesanyámat, amikor meghalt a nagypapa Bécsben, és apámat nem engedték ki a temetésre, mondván, az államérdeket sértene. A kurva anyjukat!

Nem látszott rajta a gyász, apámon, kicsit ferdébben járt, és másképpen vette a levegőt. Meg föltette a gyászszalagot a zakójára és a kabátjára. Anyám varrogatott. Csöngettek. A gyászszalag praktikus jószág, figyelmeztet, vigyázz, a kutya harap. A mi kutyánk nem harapott, azt láttuk, mint mindig: ült a belső szobában, és gépelt. (Később, amikor bevezették a házunkba a gázt, és ki volt pakolva a felnőtt-szoba, lehetett látni az íróasztala alatt a kikopott parkettát; egy egész árkot kaparászott a lábával a hosszú évek során. – Szinte föl lett szántva az egész lakás, fölszedték a parkettát, a csöveknek mély árkokat ástak, és ezek a földhalmok olyan döbbenetesen hatottak *bent,*olyan agresszívek voltak, mintha háború folyt volna nálunk, s azok futóárkok lennének. A kihányt földön látszott, hogy az feltöltött talaj, nem *igazi* föld, úgy lett valahonnét idehordva, ezért nem lehetett pincét építeni sehol a környéken.)

Mentem ki a csöngetésre, de a postás nekem nem adta oda a Belügyminisztérium ajánlott küldeményét. Szaladtam vissza, anyám indult volna, amikor apám, mozgott a pofacsont, odavakkantott:

– Majd a fiam behozza.

Anyám már eddig is valahogy kimaradt a dologból. A szervezésből, a segítségből, a gyászból. Még inkább kihagyták. Kihagytuk. Apám

az anyjával tanácskozott, a testvérével beszélt, telefonoztak, leveleket váltottak, anyánknak nem maradt hely és szerep sem a történésekben. Segíteni se tudott, pedig mindig ő segített. Feltűnt, apánk milyen hálás a *mi* gyerekgyászunk bármilyen kicsiny jelére. A húgunk udvarias pityergésére olyan lelkesen ölelte át, amit nem tudtunk mire vélni. De csakis ezek az apa-relációk éltek, az ő apja halt meg, ő a mi apánk, a Mami itt nem szerepelt. (Jelentős, hiábavaló erőfeszítéseket tett, hogy ezen ne sértődjék meg.)

A postással új hangon beszéltem. Úgy beszéltem, mint még soha, mint az apám fia. Helytartója. Mintha a halál engem is fölemelt volna.

– Apám nincsen abban a helyzetben, hogy kijöjjön, majd én aláírom – és kivettem a tollat a postás kezéből. – Haláleset! – tettem hozzá nyomatékul, a postás ijedten teljesítette föltételeimet.

– Szegény doktor úr! – szólt vissza iszkolóban.

Beérve, anyám, mint egy londíner, elkérte volna a levelet, nem adtam, vittem apámnak, ő mögöttem toporgott, megint nem volt helye a jelenetben. Apám elővette a csontnyelű papírvágó kést, akkurátusan, majdnem élvezkedve, de mindenképp teátrálisan fölnyitotta a levelet, ránézett, egy pillantással látni lehetett a tartalmát, ledobta a papírt az asztalra, rá az írógépre, lehajtotta a fejét, és rázni kezdte a zokogás.

És rázkódott kezében a papírvágó kés. Akár egy gyilkos, apagyilkos, ki éppen rádöbben súlyos vétkére s megbánja azt. Ekkor fogtam föl, mit jelent nagypapa halála. Azt jelenti, hogy mostantól már nem áll senki sem a halál és apám közt. Az a kés a kezében, az az ő halála, most már nem lehet erre nem gondolni, ott állnak egymás mellett.

Oldalról zokogva rávetettem magam, sírva, taknyom-nyálam egyben, úgy kértem, könyörögtem.

– Papi, kérem, ne haljon, nagyon kérem, ne haljon meg! – kapaszkodtam a nyakába, ő tartott s ringatott, mint egy csecsemőt.

– Pedig ezt terveztem – súgta. – Majd meg fogok halni, és te el fogsz temetni.

Néha fogsz helyett azt mondta, fogol, el fogol te még ezen gondolkodni, de most nem. Én csak hüppögtem. Kis idő múltán anyám lefejtett róla, nem vitt ki, hanem mint egy csomagot, letett a

fotelba, apámhoz lépett, a helyemre, átölelte, majd az ágyhoz vezette, lefektette, mint egy beteget, betakarta a kockás pléddel, megcsókolta, majd csöndben kijöttünk.

Este láttuk, ahogy isznak a konyhában. Én pedig azt álmodtam, hogy apám ünnepélyesen és kissé zavartan köszönetet mond, amiért olyan megrendülten zokogtam.

– Ezt sosem fogom neked elfelejteni, fiam.

83

Lehunytam a szemem, hogy ne lássam a tikkadt szöcskenyájakat. Egy szöcske nagyon közelről nagyon hihetetlen. Úgy tettem, mintha aludnék, mintha az ital – ugye mondtam! – levert volna a lábamról. Pedig nem is volt közönségem. Hazudni csak mindig lehet. A birkapásztor talált rám.

– Plébánia – susogtam neki a megoldást. A vállára dobott, akár egy darab fát vagy zsákot.

– Ehun e – mondta a plébánosnak, minden óvatosság nélkül lekapott a válláról, s odadűtött a ház falához. Ennyire semmit még nem gondoltak rólam, mint ez a pásztor.

A plébános készségesen elhitte a mesémet, ezért megajándékoztam avval a keggyel, hogy ettem a rántott csirkéjéből. Lefektetett a szobájában. Később anyám benyitott, szótlanul, megvetően végigmért. Apám pedig tűnődve azt mondta:

– Evvel ne játssz. És ne hidd, hogy csak úgy be lehet rúgni – s halkan rámcsukta az ajtót. Mintha a részegség tudás volna, melyhez hosszú, göröngyös út vezet. Mint a viccben, amikor az apa a kocsmában megkóstoltatja a fiával a kerítésszaggató pálinkát, aki prüszkölve, undorodva kiköpi, most már te is látod, eridj, és mondd meg anyádnak, hogy nem szórakozni vagyok én itt.

Én szórakozásból feküdtem a lesötétített szobában. Végül is olyan nagyon nem szórakoztam. Meglepetésemre a plébános is rámnyitott, és megkérdezte, nem akarok-e gyónni. Először arra gondoltam, sikítani kezdek, de annyira, hogy betörjenek az ablakok, aztán arra gondoltam, egyszerűen kizavarom a szobából, mintha a saját nagyapám volnék, aztán pedig nem gondoltam semmit, hanem a fal felé fordultam, mintha aludnék vagy nem is léteznék. Az uborkasaláta ízét éreztem a számban, innét tudtam, hogy vagyok.

De a klérus ezt nem tudhatta, kióvakodott a szobámból, attól tartok, a szeretet jegyében.

Harmadik fejezet

84

Én már kirándulni se szerettem, de sétálni azután végképp nem. Ezt apámtól örököltem (ezt örököltem apámtól). Mi – én és a papám – kizárólag muszájból sétálunk.

1938 nyarán muszáj volt; így érezte édesapám. Teli volt a szíve. Anyám még óvatoskodott, de azért sétált. A ligetes erdő alig pihegett a forróságban. Ilyen meleg a Dunántúlon nem szokott lenni. Az égbolt, akár egy irdatlan üvegbura. Nem is bura, üveglap: egyenletes, végtelen, reménytelen, amely – fölülről! – meg van szórva homokkal, másutt sóderrel meg liszttel. Mert hol elhomályosult, hol fodrozódott, hol meg elkásásodott a forró ég fölöttük. Nem keresték az árnyékot, mindegy volt.

Nagyobbacska dombra értek föl, ahonnét teljes kilátás nyílt körbe-körbe. A Dunántúl szép. Amerre a szem ellátott, minden édesapámra várt, övé leend itt minden. De ez se neki, se a lánynak nem jutott az eszébe. Neki azért nem jutott az eszébe, mert az az eszébe sem juthatott, hogy nem az övé minden, ameddig a szem ellát, minthogy errefelé mindig minden az övék szokott lenni, ameddig a szem ellát; ő meg elsőszülött, a majorátus várományosa, már gyerekként is nagy úr.

85

Azt hiszem, ez nem igaz. Édesapám soha életében egyetlen percenetre sem volt nagy úr. Ritka gőgösségei a szellem gőgje voltak. A düh vagy a türelmetlenség nem a hatalmából adódott, nem a hatalom szükségszerű figyelmetlenségéből, hanem a butaság, az észtelenség, az irracionalitás iránti viszolygásából, sőt utálatából. Bár… volt az alakjában, az alkatában, a fiús sudárságában valami leplezhetetlen, letagadhatatlan előkelőség, ami az ész iránti hódolatból táplálkozó iróniával együtt alkalmas arra, hogy mindenfélét beleképzeljen a világ, nagyot, urat, grófot.

Az egyik leghatalmasabb családba született bele, és fikarcnyi hatalma sem volt soha. (Fölöttünk se.) Háború után, hogy úgy

mondjam, von Haus aus nem volt hatalma, elvettek mindent, a vont, a Haust, az aust; előtte meg…, úgy akartam folytatni, hogy nem maradt idő a hatalomra, de ez így nyilván nem igaz, arra mindig van idő, mert elég belőle egy lélegzetnyi, hogy az ember érzékelje kiválasztott voltát.

Ki tudná felsorolni mindazokat az édes hangzatokat, amelyeket a régi magyar emberben megütött az Esterházy név kiejtése?

Nagyanyámék bizonyosan nem sorolták, nem erre a kiválasztottságtudatra nevelték apámékat. Mintha épp ellenkezőleg, nem a nevükre emlékeztették őket, hanem a tennivalókra. Erősen kötötték őket a mindennapos mindennapokhoz, nehogy az álmok szárnyán elrepüljenek. Nagypapa gazdagságánál csak a tekintélye volt nagyobb (amely túlnőtt az ország határain), mégis, különösen 1919 után, egy vidéki birtokos hangyaszorgalmú életét élte. A nagybirtok helyzetét sem az édes hangzatok, hanem a szürke gyakorlat felől nézte. Negyvenötben teszem azt – igen történelmietlenül – helytelenítette a földosztást, de nem azért, mert az földönfutóvá tette, hanem mert a kisgazdaságok nem eléggé hatékonyak. Mintha bolondozna, jó példaként hozta föl az orosz kolhozokat. Már Károlyi Mihályt is evvel traktálta. Nagyon-nagyon nem egy gyékényen árultak, de nagyapám soha nem fordult el tőle teljesen, még a szökésben is segítette őket. Amikor a kommunisták átvették a hatalmat, Károlyi háza előtt őrök álltak, védték és figyelték őt. Ezért nagypapa mindig hátulról, a kert felől érkezett, s az ablakon át mászott be a vörös rokonhoz (nagymama atyjának, sőt anyjának unokafivére), hogy ebéd közben megbeszéljék „a dolgokat”. Semmiben nem értettek egyet. Nagypapa a kommunisták föld reformját jobbnak tartotta a Károlyiénál. Aki ezt nem értette. Nagypapa elvi álláspontját az elvei határozták meg.

– Nagyapád eszes ember volt, aki elveszett a részletekben – mondta későbben Károlyiné.

– *Evvel* Károlyi nem vádolható – kontrázott apám kétértelműen. – Ő aztán igazán nem tudta, miben veszett el. – Apám zokon vette Károlyi naivitását, és így nem látta e naivitás klasszisát. Carla nagynéném csak az „öregedő roué”-ként (kéjencként) említi.

Apámék szigorú napirend szerint éltek. Nagymamának nagyon határozott nézetei voltak a nevelésre vonatkozóan. Abban az időben a gyermekeiket legjobban szerető szülők is kötelességüknek tartották a gyermek akaratát megtörni, engedelmességre és alázatra nevelni, körülbelül úgy, ahogyan a vadlovakat törik be. Nagymama időnként lelkesedni kezdett valamilyen elméletért, amely akkor éppen divatba jött. Ilyenkor nagy buzgalommal próbálta ki, főleg legidősebb gyermekén. Egyik alapelve az volt, hogy a gyerekeket hozzá kell edzeni az időjárás viszontagságaihoz, tehát meg kell szokni a hideget. Apámat csikorgó fagyban is kitette a szabadba, könnyedén betakarva, sőt ott tették tisztába is. A jelenlévők elszörnyedve nézték, hogyan kalimpál sötétpiros két lába a jeges levegőben. Később egy Kneipp nevű híres német professzor tanaira esküdött, s a gyerekeknek minden reggel mezítláb kellett átgázolniuk azon a jéghideg vizű patakon, amely a közeli fenyvesben folydogált. A divatos testgyakorlatot wassertretennek, víztaposásnak nevezték. Harisnyát és kesztyűt nem volt szabad viselniük soha, még ha hóvihar tombolt, akkor sem. Egyszer Charlie bácsi, aki csukott szemmel is fölismerhető volt erős angol levendulás parfümjéről (nyitott szemmel pedig az álomszép kékselyem La Valliére-nyakkendőiről), észrevette, hogy a gyerekek keze és arca egészen elkékült a hidegtől, s aggodalmaskodva megkérdezte tőlük, 478nem fáznak-e nyári ruhákban november végén. A gyerekek tolakodónak érezték a kérdést, apám pedig kihúzta magát, és méltóságteljesen, hamisítatlan spanyol büszkeséggel felelte:

– Nem vagyunk mi fázós gyerekek!

Kesztyűt, sapkát én se hordok, de emögött már nincsen elmélet.

A szigor másik és fő oszlopa a rémséges Fuhrmann Irén „kisasszony” volt, akit valahogy az Andrássyaktól örököltünk. Még látta az öreg Gyulát, le beau pendut, a szép akasztottat (kit, nemde, in effigie, távollétében fölakasztottak a császári bíróság ítéletével), félistenként tisztelte. Nemnélkülinek látszott, mert férfi ugyan nem volt, de nő még annyira sem. Származására német volt, és tökéletes kékharisnya. Elképzelni sem lehetett nála kékebbet és harisnyábbat. Kiszámíthatatlan, hisztérikus hangulatváltásaihoz mindenkinek alkalmazkodnia kellett, még nagymamának is, mert Fuhrmann

kisasszony a dicsőséges múltat képviselte. Dél-Németországból származott ugyan, de érzelmeiben, meggyőződésében hamisítatlan porosz volt, s mélységesen megvetette a magyarokat. A nagypapáék előtt persze ennek nem adott kifejezést, annál keservesebben éreztette viszont apámékkal.

– Von der Barbarei in die Dekadenz seid ihr gefallen; die Zivilisation habt ihr überschritten – mondogatta. (Ti a barbárságból egyenesen a dekadenciába zuhantatok, s a civilizáción keresztülléptetek.)

Mindig dühbe gurult, ha idegenek közönséges nevelőnőnek nézték. Ha nagypapáék távol voltak, megalázónak érezte, hogy a gyerekszobában kell étkeznie, noha külön asztalnál ült a gyerekeké mellett. Haydn nem faksznizott ennyit.

– Érdeklődésének fő tárgya a német filozófia volt, és apádékat Schopenhauer, Kant és Nietzsche tanulmányozására fogta – mesélte Carla néném kajánul –, még mielőtt megtanulták a helyesírást. Engem hál’ Istennek kulturunfähignek, minden kulturálódásra képtelennek tekintett.

A gyerekek tizennégy éves korukig külön ettek, együtt a tanárral vagy nevelővel. A vacsorákon sokáig nem vehettek részt. 479Carlát néha az asztalhoz ültették, hogy ne legyenek tizenhárman. Tisztelték mások babonáit.

Amikor az ászári szőlőt megújították, a kivágott tőkékkel fűtötték a kandallót, a nagyobb gyerekeknek megengedték, hogy vigyázzák a tüzet, akkor nem kellett hamar lefeküdni. A gyerekek szobájában egy papírlapon utasítások álltak: „Fogmosás naponta háromszor: három perc. Kézmosás: négy perc. Öltözködés: hét perc. Reggel hideg fürdő (15 fok Réaumur), este meleg fürdő (20 fok Réaumur), öt-öt perc tölthető a fürdőkádban.”

Az asztalnál erős drill uralkodott. Például vizet csak ebéd után szabad inni. Carla vizet kért. Nem kapott. Erre mindent kihányt. Mert istenien tudott hányni, ha a saláta permetezve volt vagy a bor einschlagos: azonnal. De ok se kellett.

– Engem, gyerekeim, nem érdemes megmérgezni – mondogatta harsányan nevetve.

Két hétig hányt, hiába, vizet nem kapott, az nem egészségügyi tétel volt, hanem etikett. Pedig már az ómama konyhájából etették, mert

neki külön főztek, finomabban vagy finomabbat. Azt is kihányta, de vizet nem kapott evés előtt, mert az asztali etikett mindennél előbbre állt.

87

A Schwarzenberg-dédmama felettébb szerette a gyomrát, inkább gourmand volt, mint gourmet, azaz időnként rettenetesen bezabált. Az ember azt hinné, hogy a hercegnők csak csipegetnek, mint a madárka. Bezabált, és utána három napig ágyban maradt és diétázott. Aztán ismét jött egy „véreshurka, májashurka, savanyú káposzta”-attak, és ő ismét kénytelen volt megadni magát. (Mindig azt mondta apáméknak: Mangez du pain, mes enfants, sinon vous sentirez les renards! – azaz hogy egyenek kenyeret is a húshoz, mert különben büdösek lesznek, mint a rókák!) Előfordult, hogy a gálicos szőlőtől ment az egész kastély hasa, szociális különbségektől függetlenül, erre használt s szívesen fölemlegetett kifejezése volt dédmamának a *colera nostra.* [480]Ugyancsak gyomros megjegyzése a*schnelle mafix,* világos, mire vonatkozik, de hogy mi a mafix – egy sötét pont a családtörténetben.

Bottal járt, mert fiatalkorában áthajtván egy patakmedren fölborult a kocsijával, a térde a küllő közé szorult és elroncsolódott, amit akkoriban még nem tudtak jól kezelni. Lehet mondani, hogy dédmama „makacs sérüléssel bajlódott”. Ettől kezdve mindenhová a maga hajtotta két pónival járt, egy könnyű fogat, ő ült elöl, és hátul állt mögötte a Tubik. (A negyvenes évektől már autó és sofőr.) Tubik nem volt gyönge, de azért vézna, ami azért fontos, mert dédmama igen vadul hajtott, és rendszeresen fölborult a fogattal, s lévén nagydarab – úgymond gárdanagyságú, fivére valóban a bécsi gárdánál szolgált; emlékszem, ahogy ült dédmama a kitelepítéskor a tornácon, feketében, hatalmasan, értsd: gárdanagyságban, mint egy félelmetes anyakirálynő –, a Tubik a kocsit még vissza tudta fordítani, de dédmamát nem mindig, ilyenkor kifogta az egyik pónit, s így hozott segítséget.

Dédmama tiszteletbeli tűzoltónak számított, és egyszer észrevette, hogy az alvégen ég egy ház, föléledt benne a tiszteletbeli, és a szokásosnál is nyaktörőbb tempóban hajtott a tűzoltókhoz, leugrott (kászálódott) a kocsiból, és szabályosan jelentette a tüzet.

– Foglaljon helyet, kegyelmesasszony!

– Nix kegyelmesasszony, Feuer! – amit azután szívesen emlegettek a tűzoltók is, mi is.

88

A mindennapok vidékies egyhangúságát és keménységét a rendszeres vadászatok törték meg. A szezon szeptemberben a szarvasbőgéssel kezdődött. De golyós puskát a fiúk csak tizennyolcadik évük betöltése után használhattak. Apróvadra, nyúl, fácán, szalonka, már korábban is mehettek (a gyöngébbek kedvéért: sörétes puskával). Carla olykor elkísérhette nagypapát vadászatra („Te voltál a legkedvesebb gyereke?” „Lehet mondani.”), másodpercre pontosnak kellett lenni, ha késett, kíméletlenül otthagyta. Carla azóta pontos (állítólag). Szarvasbőgésre vendégeket hívtak, nagypapa legendásan kurta levlapjain: *Kedden teheneket lövünk. M.*

Ez megmaradt apánknak, ez az allűr, minden évben, szeptember táján elment szarvasbőgésre. (Nem lőni, csak hallgatni.) Ez a szokásosnál is rejtelmesebbnek tetszett. Mintha apánk egy titokzatos, idegen világba merült volna el. Zöld és barna ruhadarabokat vett magára, erős cipőt, szürke harisnyát, hátizsákot, úgyismint rukzakkot. Mintha jelmezt öltött volna, még inkább álruhát. A mi Mátyás királyunk. Mami csöndesen segédkezett. A készülődés már napokkal az elmenetel előtt megkezdődött, Papi föltűnő jókedvvel tett-vett, amely kedv azután a szarvasbőgés utánzásában nyerte el csúcspontját. Az volt a csoda maga, olykor a szobában, de néha kimentünk a kertbe is, és akkor édesapánk tenyerét a szájához öblösítette, és erősen, diadalmasan felbőgött.

Testvéreimmel egymásra pislogtunk, büszkék voltunk édesapánkra, hogy ilyen hatalmas és dicsőséges állat. A kertben el is bújtunk, hogy ne ijesszük el. A szarvas igen érzékeny, hajlamos. Ha magunkat is szarvasnak számoljuk, akkor a kertben előállt az ideálisnak mondott 3:1 ivararány (a hímek javára). Húgunk csak látszatra törékeny, inkább olyan, akár a vaddisznó, csörtet mindenen át.

– Lőhetünk Papira? – kérdezte. Apánk hallgat, nem bőg, nem barcog, nem rigyet. – Lelőhetjük magát?

– Ne. Azt talán ne. Ne lőjetek le. – És akkor evvel számunkra véget is ért az az évi bőgési szezon, úgyhogy kénytelen voltunk húgunkat jól elpáholni.

Mellesleg a szarvasvadászatok 1925 után indultak újra, mert a háború utáni zavaros időkben az állományt szinte teljesen kiirtották, részben a hazatérő katonák, részben a környező falvak népe. A vaddisznók szerencsésebbnek mondhatták magukat, ezekből maradt mindig, így októbertől februárig folyamatosan tartottak a hajtóvadászatok.

482

Nagypapa kizárólag jó puskásokat hívott, és különösen nem állhatta a nagyszájúakat, a münchhauseneket. Vele történt a következő: meg volt valahová híva (Pusztavacsra, az öreg Fülöp herceghez, Fülöp-Józsiás Szász-Coburg-Gothai herceghez, apróvadra), s a vadászat előestéjén összegyűltek a kastélyban; egy balkáni diplomata vitte a szót, aki nyilván nem volt tudatában, hogy az összes többi vendég régi, tapasztalt, jó vadászember, s harsány anzágolásba fogott, tört németséggel.

– Fenség, én lenni nagyon jó vadász! Voltak sok kacsák, lőttem egyik este ötszázat, de csak gácsért, tojóra én nem lövök! Fenség meglátni fogja majd holnap… én az enyém kettő brauninggal, jobbról száz fácán, balról száz fácán… ha van!

Nagyapa előtt állt Nemeskéri-Kiss Géza, országhíres vadász, akit mintha görcs kínozna, hajlongani kezdett, annyira megviselte ez a civil lagybatyolás, szinte zsugorodott össze a fájdalomtól és tehetetlenségtől. Nagypapa meghatottan tette kezét a vállára. Nagyon közel érezte magához most ezt az embert. A testvére, Nemeskéri-Kiss Sanyi bácsi, hozott nekünk egyszer egy csúzlit, direkt nekünk csinálta, cseresznyefából, akkurátusan, bőrbetéttel, szinte műtárgy. Hogy egy felnőtt csúzlit készít, ezt tudtuk méltányolni. Lövöldöztünk a jegenyékre, madarakra, a villanydróton a verebekre, és azután igen helytelenül be, látatlanba, a házunk mellett fekvő gyárudvarra, ahol valamit nagyon eltalálhattunk. A gyári rendfenntartó közegek végigellenőrizték a környező házakat. Mi iskolában voltunk, anyánk pedig hősiesen kitartott az ártatlanságunk

mellett (hazudott). Bár inkább a csúzlit tisztelte, a Sanyi bácsi „prachtstück” csúzliját.

– Megengedné felséged – szólalt meg váratlanul nagyapám –, hogy én is elmeséljek egy érdekes vadászkalandot a Kárpátokból?

– Figyelemmel hallgatjuk.

Nagypapa halálos komoly arccal nekikezdett. Máskor, leszámítva a parlamenti beszédeit, éveken át nem beszélt ennyit.

– Midőn egyszer, mint mindig, kíséret nélkül, a Kárpátok őserdejében cserkésztem, utamat mély sziklás szakadék keresztezte, melyben rohanó hegyi patak folyt. Abban az ősvadonban természetesen nincsen híd, végre rábukkantam egy hatalmas, kidőlt fenyőfára, melynek törzse éppen áthidalta a szakadékot. Nem volt más választásom, e vén fenyőt használtam híd gyanánt. Puskámat kiürítve vállra vettem, és óvatosan megindultam a vastag fatörzsön. Alig értem el az alkalmi híd közepét, mikor legnagyobb rémületemre a szemközti bozótból kilépett egy óriási medve, és ugyanazon a fatörzsön, amelyen én igyekeztem a nagyon is mély szakadék fölött átjutni, elindult felém…

A vendégek feszülten figyeltek, különösen a balkáni hős, aki még rizlingjéről is megfeledkezett.

– Képzeljék el, uraim, a helyzetemet… üres puskával a hátamon! Nem volt mit tennem, kénytelen voltam visszavonulni. Ám alighogy megfordultam, az sem gyerekjáték, urak, ha az ember nem cirkuszban nőtt föl, mit látok?

– Mit, mit?!

– Egy másik, még sokkal nagyobb medvét látok magam előtt, amely nyomomat követve fenyegető morgások közepette rálép a fatörzs másik végére!

A hajmeresztő történet még a valódi vadászokat is megfogta, de a balkáni Münchhausen delejezetten remegett az izgalomtól, s izgatottan közbevágott:

– És mi történt azután neked?!

– Semmi se történt – felelt nagyapám szokott hűvösségével –, fölfaltak a medvék.

Apám a kevésbé előkelő és társadalmilag kevésbé beágyazott futball iránt mutatott érdeklődést. Illetve ha már beágyazás, akkor plebejus, rosszabb formájában proli. Anyánk sokat sápítozott, hogy mért ezt a durva és primitív sportot választottuk, mért nem a teniszt, az finom, úri dolog, legalább szép fehérbe öltöznénk, az jól is áll nekünk, s nem ezekbe a mindenféle klottnadrágokba. Anyánk szói köves talajra hullottak.

484

Akárcsak volt gimnáziumi tanáromé. Rémülten hallgatta, hogy én időnként a futball miatt volnék akadályoztatva a külön filozófiai stúdiumokat illetően, amelyekre ő épp akkor kiválasztott engem. Nem is értette, miről beszélek.

– Kérem! – mondotta, és bosszankodva és szomorúan csóválta a fejét. – Ilyet! Ugyan!

Úgy nézett ki, mint XII. Pius, csak nem volt hatalma. De ugyanaz a bágyadt elefántcsontszín, vékony, törékeny alkat, arcán állandó szomorúság és fémkeretes szemüveg, távolság és figyelmetlenség, mintha másutt volna, mintha furtonat imádkoznék. Azt hiszem, nem örült ennek az átmeneti, földi létnek. Ami ingerültséggel töltötte el, permanens, friss, enyhe ingerültséggel, amitől én tartottam; ez a folytonos, vélelmezhető, sőt érezhető kapcsolata az éggel vonzott engem, bosszús szomorúsága szép volt, amit szerettem, és volt benne fenyegetés is, amit nem szerettem. De egyiket sem értettem igazán, ami érdekelt.

Mintha ő is magázott volna.

– Uram, ha komoly ember akar lenni.

Álltunk a rendház folyosóján, a világító homályban, és elszorult a torkom. Még soha ennyire nem vett senki engem komolyan. A tanár úr, helyesen, nem egyenrangúként beszélt evvel a tizenöt éves fiúval, nem voltunk egyenrangúak, kicsit fölülről nézett rám, valamennyi gőggel, és azáltal hogy tekintetét folytonosan a transzcendensre függesztette, mereven is; és hát a mindközönséges tekintélyelvűség sem állhatott messze tőle. De szabad embernek tekintett, vagyis tisztelettel beszélt velem, mint szabad teremtmény iránt mutatott tiszteletet, vagyis a Jóisten iránti szeretete mutatkozott

meg figyelmességében. Ebben az istenszeretetben gyökerező, személyre vonatkozó komolyságban állt a tanár úr nagy hite.

Nem láttam magamban semmi érdekest, ami érdekelhette volna őt, de ő látott valamit, és meghívott magához, afféle filozófiai beszélgetésekre. Mondtam, a vasárnap délelőtt nem jó, mert akkor van a bajnoki.

– A micsoda, kérem?

485

Zavartan kérdezte ezt, annyira nem értette. Elszégyelltem magam a zavarától, és magam is zavarban, úgynevezett ellenzavarban, gyorsan, túlzón, aránytalanul magyarázni kezdtem a Budapesti Labdarúgó Alszövetség (BLASZ) által kiírt bajnokság rendjét, aztán elbeszélős tónusban a szokásokról, a vasárnap délelőtti meccsidőpont várható valószínűségéről, és mentegetőzve még abba is belebonyolódtam, hogy én személy szerint nem is szeretek délelőtt játszani, olyan az, mintha eleve előmeccs volna.

– Elő… meccs, kérem…?!

Ettől elhallgattam. Két kedvetlenség találkozott váratlanul.

Ekkor mondta, hogy ha komoly ember akarok lenni, akkor választanom kell, vagy komoly, vagy foci. Azon melegében látta a szememen a választ.

90

Apánk – saját bevallása szerint – jobbszélsőt játszott a falucsapatban.

– Gyorsnak gyors voltam.

Ezen a téren bátran szemtelenkedhettünk, a fürge kis jobbszeles rátartin tűrte. Két focizás közt, ami a rétet jelentette, a házunk előtt fociztunk; vagy kiskapuztunk, vagy a húgunk beállt a családilag összetákolt kapuba, és rugdostunk neki. Ami úgynevezett Góliát-veszéllyel járt, a labda időnként elkerülhetetlenül átszállt a szomszédhoz, s mehettünk a kertkapujukhoz óbégatni, Góliát né-éni! Egy idő után a célt tévesztett lövések szakmegjelölése lett a góliátnéni. Akitől kicsit féltünk. Soha nem kedveskedett, a labda sem kedvesítette meg (ami ritka), nehezen járt, tulajdonképpen csoszogott, tartózkodón elcsoszogott a labdáért, visszacsoszogott a kapuig, kinyitotta, majd átadta a labdát, mint egy görögdinnyét,

miközben a szemünkbe nézett. Soha nem szidott meg, soha érzelem nem látszódott az arcán. Mintha mindig figyelt volna. És ha beszélt, úgy beszélt hozzánk, mint felnőttekhez, amiben van ijesztő. Ezért kettőnél többször egy délután nem lehetett góliátnénizni. Ilyenkor követségbe mentünk atyánkhoz – ha otthon volt –, s megkértük, szerezze vissza azt, mit mi elveszítettünk. Jött mindig szó nélkül, mintha ez kötelessége volna.

Góliáték jó szomszédok voltak, viszont azt mondták róluk, kommunisták. A Góliát bácsi *régi*kommunista, szervezett vasmunkás, a Góliát néni pedig *új* kommunista, ötvenhat utáni karrier. A jót meg a kommunistát nehezen tudtuk összeegyeztetni, így nem hittünk anyánknak, aki sandán óvott minket. Nem lehetnek ezek kommunisták, mert azoknak vagy patájuk van, vagy olyanok, mint a Váradiné. (Később hallottam, hogy állandóan följelentettek minket. Miközben naponta elbeszélgettek a járda állapotáról. És azt is hallottam, hogy ez nem igaz. És azt is, hogy épp ellenkezőleg, őket jelentették föl állandóan, bosszúból, mert a Góliát néni nagykutya volt, és egy nagykutyának sok az ellensége.)

Ha már kijött, apánk is be-beállt játszani, amihez mi kegyesen hozzájárultunk ugyan, de éreztettük jóindulatunk időbeli korlátait (hogy folytathassuk a játékot *rendesen),* de a fater nem is erősködött, érezte, hogy szakmailag kilóg.

Bármennyire is banális, nagyon megjegyeztem azt a pillanatot, amikor apám úgy mellesleg odavetette – kinek, hová, miért –, hogy én jobban játszom, mint ő bármikor. Valaha is. Megismételtettem vele. Megismételte.

– Jobban játszol, öregem, mint én bármikor. Mint én valaha is játszottam – és büszkén kihúzta magát.

Nem értettem, mire büszke, a büszkeség most nekem járna, éppenséggel az ő tetemén keresztül. Soha nem gondoltam arra, se előtte, se utána, hogy le kéne győzni az apámat, de akkor azt gondoltam, legyőztem az apámat.

– Legyőztelek.

Édes, zsibongó érzés.

Bár ebbe belezavart apám tűnődő pillantása, ahogy végigmért, látva könnyű pöffeszkedésemet; ijedten az jutott az eszembe, hogy

őt egyáltalán nem lehet legyőzni. Mert nincsen pálya. Vagy van pálya, de nincsen játék. Vagy van játék, de nincsen gól. Vagy van gól, de nincs bíró, aki megadja. Vagy van bíró – ám az ő.

De valóban nem törődtem én evvel a győzősdivel, csak azon a délután, amikor elhangzott az a mondat, s amikor egyébként életemben először volt stoplis cipő rajtam, egy múzeumi darab, apám régi csapattársának, a Fischer Lambinak a cipője – súlyos, háromnegyedes bakancsszerűség –, aki, rémlik, a Fradi vezetőségéhez tartozott, mindenesetre futball-tekintély, aki majd meg fog nézni, megnézi a tehetségemet, amely tehát túlszárnyalta az apámét, vagyis van valami emelkedő íve az életemnek, lám, már most, tizenegy évesen elértem egy szintet, az apámét, melyről ugyan nincsenek illúzióink, de azért mégis; igyekeztem a pillanatot magamba vésni, a sáros utcát, húgom türelmetlen arcát a kapuban, a Lambi-cipő ismeretlen nehezékeit. Akkor tehát én tudok valamit, rögzítettem.

Foci közben mindent lehetett. Ott mi voltunk a főnök, s apánk alávetette magát e kivételes rendnek.

– És mondja csak, édesapánk, aki nem passzolt annak a gyors lábú, jó nevű jobbszélsőnek, azt várta szigorú bakó feudális pallosa?

Dekázgattunk, passzolgattunk – akár egy ötórai tea –, ő meg kedvtelve nézegette a kis gerófokat. Nem emlékszem, hogy bármikor máskor kedvtelve nézegetett volna minket – kizárólag focipályán. Soha nem álltunk ilyen közel egymáshoz, mint ott a ház előtt, két góliátnéni közt. Szeretetteli könnyedség és elemi öröm határozta meg egyszer csak a viszonyunkat, miközben mi végül is arra vártunk, hogy menjen már vissza gépelni. Igaz, nem *nagyon* vártunk erre. Nem nagyon, hanem természetesen.

A szüleink nekünk soha nem meséltek ama mesés tündérvilágról, melyet a Góliát néniék elcsakliztak, ezért mi erről nem is álmodoztunk. Nem óvatosságból hallgattak (még majd rászokunk!), nem is felelőtlenségből, ellenkezőleg, olyan erősnek gondolhatták ezt a (családi) hagyományt, hogy avval nyugodtan lehet nem törődni. Nem kell gyönge cserjeként ápolgatni, mikor az egy évszázados tölgy. Például. A nyugodt nem-törődést akár föl lehet váltani a nyugodt törődéssel, a lényeg a nyugodt, ha akarsz, beszélsz, ha

akarsz, hallgatsz, nem hibázol. Bár apám s anyám nem-beszéde közt mutatkozott különbség, előbbi csöndben volt, utóbbi hallgatott.

A családból egyedül Mami nővére, ki bársonyszalagot hordott a nyakában ŕ la Winterhalter, Bogyi, sose Bogyi néni, hanem Bogyica, Bóbikó, ő tett néha megjegyzéseket a régi fényességre, de az ő szempontjai igencsak sajátosak, minthogy anyai nagyapám apai nagyapám szolgálatában állott jószágigazgatói besorolásban, ezért többnyire arra vonatkoztak az utalások (történetekké nem álltak össze), hogy az Apik-nagypapa mennyi méltósággal és bátorsággal állt ellen a Móricgróf-nagypapának, amiből – többnyire – egy árva szót sem lehetett érteni.

Viszont ezeken a ház előtti focis társalkodó-délutánokon két dolgot mégiscsak ki akartunk tudni, a pallosjog kérdését és főleg, édesapánk, mi a helyzet, mi volt és ma mi, a földesúr első éjszakához való jogával, a jus primć noctisszal. („Ezt persze megtanultátok! Bezzeg a hét főbűn meg a lepantói csata, még harangozni se hallottatok felőle!” „A nándorfehérvári ütközet!” „Bolondok!”) Az eltörléssel vitán felül hibázott a népi demokrácia. Apánk nevetgélt. Ettől úgy éreztük, mintha talán mégse volna*egészen* eltörölve. Mégis lehetséges volna, hogy a Váradiné feje megválik a nyakától? A falu apraja-nagyját berendelnénk mustrára! Vagy deresre. Persze előbb kéne egy falu. Vagy akkor az iskolát! De legalább a hetedikeseket! Aztán majd meglátjuk, hogy pallos-e vagy jus-e. Jus is, marad is.

A történelmi konstelláció azonban mégiscsak úgy hozta, hogy édesapám focista társainak a szülei az uradalomnak dolgoztak, vagyis mindenestül tőlünk függtek. Ebből adódtak aztán helyzetek! Mert természetesen mondott (gyors!) jobbszélső tegeződött a balfedezettel (akkori kifejezéssel: halffal), a süket Knapp szabó fiával (aki süket Knapp szabó 49-ben kordbársony fuvarosnadrágot varrt Carla nagynénémnek – „békebeli jó anyag, kontesz, nem komenista” –, aki akkor, hogy segítsen anyjának, apjának, fa- meg szénfuvarozást vállalt a környéken, húszéves senki lány, mindenki azt hitte, nem bírja, de bírta, és az öreg tót fuvaros, a fuvarozók doyenje is elégedetten szemre 489 vételezte a nadrágot, mondván, na, végre, rendesen végre föl van öltözve végre!, merthogy eddig

csak a glanc, a flanc, a pepita tengerész!; a hatóság azonban más álláspontot foglalt el a divatot illetően, s mikor Carlát, rendesen, ahogy illik, koholt vádak alapján internálták, ezt is a szemére vetették, hogy azért öltözik így, hogy szánalmat keltsen a lakosság körében; „fondorlatosan elfeledtette grófkisasszonyi mivoltát”), és egymást keresztnevükön szólították, Matyi, Dodó. A téli nyúlvadászaton ugyanezen balhalf, ott, akkor egy hajtó, sapkalevéve, illő tisztelettel köszöntötte a rigorózus fővadászt, Kelemen urat (Kelemen Pistát), aki a hajtókat fölfogadta, jobban mondva behívta, majd röhincsélve parolázott *avval*az apámmal, akit szintakkor köszöntött épp kalaplevéve még illőbb tisztelettel az alábbi fővadász. Nagyon mozogtak a főfedők (csupán az apámé nem).

Szóval jobb vagyok, akartam még egyszer hallani. És apám könnyedén megismételte:

– Jobb.

Nem sokkal ezután mondta azt a szép (és jól idézhető) mondatot, melynek laza szellemessége elfedte… hát sok mindent elfedett.

– Egy ideig az apám fia voltam – így apám –, mostanra meg egyre inkább a fiaim apja vagyok.

– És én, és én? – forgatta álszenten szemét a húgunk.

– A tiéd is, persze – bólintott apánk, majd váratlanul, alattomosan, spiccel kapura rúgta a labdát.

Szakmailag nem elemzem.

91

Hogy megadja a módját, nagypapa az apám érettségijére vagy a születésnapjára rendezett díszvacsorára egy 1787-es Château Margaux-t hozatott föl a pincéből. Jó borokat tartott, nem sokat, de értéssel s gonddal válogatva.

(Amikor az oroszok bejöttek – többször jöttek, két hónapon át ide-oda csapódott a front ott Csákvár környékén, sok rette nettel –, nagypapa első intézkedése volt, hogy a boroshordókat leeresztesse. A falu konstatálta, örökös ura megbolondult. De nagypapa tudta, mi a háború, és tudta, mi a részeg katona. A falu sem tudott kevesebbet, mint a gróf, de hát bort úgy pocsékba tenni, az nem normális. Ami igaz, de hát a háború sem normális. Vagy ki tudja. És

azután az is igaz, a palackokhoz, a fáin palackokhoz nagypapa sem nyúlt.

– Vagy megmarad, vagy majd megisszák az Ivánok. Egészségükre. A bordeaux-i nekik sem árt – dünnyögte átlátszó nagyvonalúsággal. De azok nem itták meg. Későn fedezték föl, megint jöttek a németek, nem maradt idő. De arra maradt, hogy géppisztolysorozattal lekaszálják, kivégezzék a palackokat.

– Asien – sziszegte gyűlölettel a nagyúr.

Nagyapám sokat veszített, mindent, mindent, amit birtokolt, és sokat birtokolt, egy fia is elveszett a háborúban, de semmi nem fájt neki ennyire, semmit nem vett ennyire zokon, mint ezt a néhány butellát. (Konyakos is volt közte.) Mert erre nem talált magyarázatot. Pedig lehetett volna, csak kicsit keresni kellett volna.)

A fölszolgált bor olyan öreg volt, ó, hogy megzselésedett, és ezért kis tányérkára tették, és késsel-villával ették. Késsel-villával ették a bort! Tiszta Amerika! Borhoz értő emberek mondják, ilyen nincs, ez nem lehetséges. De már késő, már nem tudok erről a képről lemondani, a németek megszállják Csehszlovákiát és így tovább, kezdődik a totális etcetera, s eközben a sötét magyar falusi éjszakában, az ünnepélyesen kivilágított kastélyban édesapám, nyakában damaszt szalvétakendő koronás fehér hímzéssel, késsel-villával bort eszik: eszegeti, majszolja az időt. Enyhén be is csiccsentenek.

92

Leérettségizvén, egy norvég hajókirándulást kapott atyjától ajándékul. Hadd lásson világot. Egy valamicskét idősebb, távoli unokafivér kísérte el (az Onkel Pali bácsi), gardírozta; másik ág, működésben az *atyafiságos szeretet.* Erről a hajóról csupa mesébe illő, képtelen dolgot tudtunk meg; többemeletes!, van rajta uszoda meg teniszpálya! Főleg az utóbbit vettük rossz néven. Az ember tudja, mi egy hajó: ez a teniszpálya olyan pofátlanságnak hatott, amit már nem is lehetett füllentésnek vagy nagyzolásnak venni, csupán legyintettünk, mintha az apánk egy osztálytársunk volna. Vagy valaki a b-ből. (Később láttunk egy képet a Titanicról. – Hát jó! Akkor meg legyen neki igaza!)

Föl-alá luxushajóztak a Skagerrakon meg a Kattegaton. Egy ízben csónakkirándulást tettek a közeli kis szigetre; sziklák, piknik, fonott kosarak rákokkal, fehérbor, friss kenyér. Az egyik sziklán anyaszült meztelenül napozott egy nő. Mindenki úgy tett, mint aki semmit nem lát. De apám látott, akkor látott először *egyben* nőt meztelenül. A csónak föl-le mászott a nehéz hullámokon. Apám remegett.

– Félek – mondta hangosan. A norvég matrózok eveztek. – Uraim – állapította meg apám, akár egy fölfedezést –, én félek. Mine herrer, jeg er redd. – Ragadt rá a nyelv. Hirtelen megérezte a tenger végtelen erejét, azt, hogy most a tenger jóindulatára van utalva, és nem ismerte a tengert. Klasszikus istenélmény, hátulról. Azt is megértette, hogy az mindegy, ladik vagy teniszpályás hajó. Ez a *két* dolog történt a nagy norvég túrán: a félelem és a meztelenség és az Isten.

A napozó nő nem volt fiatal.

93

– Eléggé vidéki maradtam én.

Mikor egyetemre került, akkor derült ki, mi mindent nem tud. De sokat tudott is. A majki kastély két teremből álló, nagy könyvtárában került szembe a tudás hatalmas, ismeretlen világával. Először Verne regényeire vetette rá magát. Szinte fölfalta őket, egyiket a másik után, nem is sejtve, hogy ezek a fantasztikus képzelgések ötven éven belül legnagyobbrészt valósággá válnak. Azután Gaboriau detektívregényei ragadták meg, de a legizgalmasabb olvasmánya, a maga különös, bizarr légkörével, Marryat kapitány Kísértethajója volt. (Sosem használt könyvjelzőt. „Az ember tudja, hol tart.”)

Később azonban fent a karzaton, ahol a XVIII. század nagyjai sorakoztak, fölfedezett valamit, ami először csak terjedelmével és méltóságteljes uniformisával imponált: a Nagy Enciklopédiát. Szimata jó irányba vezette: az első cikk, amelyet felütött, a „Dieu”-fejezet volt, mely Voltaire-től származik. Istenről akart-e valóban valamit megtudni, vagy azért nyílt ki a kötet könnyebben ezen a helyen, mert a régi Esterházyak sokszor ütötték föl itt, nem tudni. (Nem tudom.)

Hogy Voltaire súgta volna meg a családunknak, hol lakik az Úristen? Nohiszen.

94

Ott spacírozott hát a forróságtól alélt ligetes erdőrészben (Vértes) apám s anyám, és egyikőjük sem gondolt arra, hogy ameddig a szem ellát, minden apámra vár. Apám azért, mert ha minden az emberé, akkor nem lehet a mindenre gondolni, nincsen *honnét,* meg, nemde, minek is; anyám pedig azért nem gondolt erre, mert már előző este erre gondolt.

Akkor, amikor betoppant a kastélyból Tóth Menyus, a kis Menyus, ki apám tizenhat éves kora óta apám inasa, hogy volna-e hajlandósága a Lili kisasszonynak sétálni a Mátyás úrfival. Ekkor gondolt erre, miközben kérte a fiút, várjon, meg kell néznie az órarendjét; erre gondolt, hogy itt, amíg a szem ellát, minden a sarjé, és hogy akar-e az ő szeme éppen itt ellátni amíg.

– Rendben, Menyus, mondja meg, kérem, ott leszek. – A fiú nem mozdult. A mamám kérdőn oldalt dűtötte a fejét, mire a fiatal inast elöntötte a forróság, és mint egy nyúl vagy más félénk állat, elinalt.

Anyánk négy évvel volt idősebb apánknál, amit sokáig titkoltak előttünk, konkrétan Mami titkolta, és okosan tette, mert amikor megtudtuk, igencsak megrökönyödtünk, és elítéltük őt váratlan elöregüléséért, melyet ráadásul a hátunk mögött *csinált.* A házaspárok egykorúak, így gondoltuk, ez a természetes, minden más az perverzió. Hogy a nagypapa tizenöt évvel idősebb a nagymamánál, arról jobb nem is beszélni. Ájtatosan forgattuk a szemünket. Az meg, hogy a nő volna idősebb a férfinál, olyan nincs is. Ebbe a nincsbe kormányozott minket a titok kései kipattanása. Lehet, hogy korábban született, de nem idősebb, próbálkozott az öcsém, de aztán elkezdtünk matematikát tanulni.

Az évben, amikor apám érettségizett, végezte el Mami a tanítóképzőt. Bogyica szerint Papi – néha ő is Papit mond, ami, a tartalomtól függetlenül, olyan jó kedvesen hallik – állandóan ott lógott náluk, a majorban, a jószágigazgatói házban, nem elsősorban Mami, hanem a házban uralkodó kellemes hangulat miatt, amit úgy kellett értenem, értettem én, hogy *fönt* a kastélyban hideg, érzelem nélküli élet folyt, bezzeg náluk. Sokat táncoltak is, mert Apik hozatott

Győrből egy lemezjátszót. Grámofont, ezeket a szavakat Bogyica ugyanúgy ejtette, mint Mami, táxi, rökámié.

– Matikát nem szerették eléggé, nagyapád, a kegyelmes úr, már ne is haragudj meg, fiacskám, senkit sem szeretett, a nagymama pedig csak a halottakat szerette, ez az igazság.

Egy szavát se hittem szépséges nagynénémnek.

Apám öltözékén finoman szólva nem látszott ez az „amíg a szem ellát”.

– De hát maga már kinőtte ezt a nadrágot – kapta föl a fejét a lány. Nevetés helyett mondotta ezt, kinevetés helyett. Apám némi érdeklődéssel tekintett végig magán, az említett ruhadarab valóban véget ért a bokák fölött, igaz, az irdatlan, bakancsos, magasszárú cipő még így is majdnem elérte.

– Jó ez – vont végül vállat.

Jól ismertük ezt a praktikus közömbösségét, gyakorlatias hányavetiségét. Apánknak nem volt köze a széphez (a sajátjához sem); ez a majki nagymama-vonal.

Egy rendőrnő, hadnagy, született H. grófnő mesélte, hogy annak idején táncolt apámmal, és hogy milyen pocsékul tán 494colt az apám, és milyen pocsékul öltözött, és beletúrt a hajamba. Nyolcéves voltam akkor, és én, ellentétben apámmal, mindig minden apró, halovány rész-szépségemet mozgósítottam; már ha lehetett. H. grófnő (hadnagy) bolondult a hajamért.

– Sokat mulattunk apádon! És ahogy ellenkezett! Hogy falun nagyon is praktikus a magasszárú fűzőscipő, és az, hogy nem kvadrál a városi divattal, szó szerint idézem, nem kvadrál!, ez a mama idevágó beszerzéseiben nem játszik szerepet! Istenem, a spártai nagymama!

– Jó ez – konstatálta újra apám –, még a papáé volt.

Mami mégis elnevette magát.

– Meghalt a szabója – kuncogott.

– Hogy mit, hogy hogyan?! – vörösödött el apám, ritkán fordult elő, hogy valamit nem értett.

– Bizony, bizony, elhunyt a derék szabómester, mielőtt befejezhette volna e fejedelmi ruhadarabot, mely, mint halljuk, már nemzedékek óta áll a család szolgálatában, nem kevés kegyúri ülepet élt túl

böcsülettel, elhunyt a jóember, mielőtt illusztris művét, az úgynevezett *leérő* nadrágot végbe vihette vón!

– Maga csúfolódik! – ismerte föl vidáman apám.

– Csak csipetnyit, kegyelmes úr.

Az ifjú tanítónő tekintete szomorúan pásztázta végig apámat. Tetszett neki a fiatal férfi, a merész vonalú arc, a széles, szarukeretes szemüveg, amely oly gyámoltalanná tette az egész embert, a sudár alak, és a kicsit megbízhatatlannak tetsző, játékos tekintet. Még a tragikus sorsú szabót is a javára írta. Elszorult a szíve, ha arra gondolt, hogy talán köze lesz ehhez a férfihoz, és attól is elszorult a szíve, ha arra gondolt, nem lesz köze hozzá. Apám pedig, mint rendesen, mindebből semmit nem vett észre, vígan fecserészett.

– Lássa, ez csupán látszólag erdő, sokkal inkább park, bizony, egy park, amely erdőre hajaz.

– Nahát, ez is olyan pápista észjárás… Az, de mégsem az, hogy ezáltal legyen még inkább az. Mi, protestánsok…

– Tudom, hogyne tudnám, maguk protestálnak!

495

Anyám meghökkenve pillantott rá. Nem volt szokva efféle komolytalansághoz, linkséghez. Náluk, otthon, az ő családjukban a vicc is komoly, mélyértelmű, ha lehet, tanító célzatú. Tilos a blődli, tilos a szójáték. A humor nem, ellenkezőleg, a humortalan embertől félnek. Ezzel szemben apámék nem féltek senkitől és semmitől, még ha erről nem szívesen beszéltek is. Ami számukra nem volt szíves, arról nem beszéltek, és így az nem is létezett. Csak amire szó van, az van. Anyámék mindenről beszéltek, ez hozzátartozott a bátorságukhoz. Apámék kizárólag arról beszéltek, amihez kedvük volt, ez meg az ő bátorságukhoz tartozott hozzá.

Anyám az elszorulás helyén, helyett, egyszer csak megvetést érzett a szívében. Arca piroslott az izgalomtól, teste forrott, és… és ott legbelül, ott lüktetett egy parányi, jeges dobogás. Ijedten nyúlt a melléhez, próbálta volna kimasszírozni. Akkor még nem tudta, hogy ez a két érzés egész életében végig fogja kísérni, minden megváltozik rajta, benne, a színei, a szavai, szaga, csupán ez a két

érzés tart vele mindétig: a rajongás és a megvetés, meg ezek kicsi eredője, a szánalom.
– Mi, protestánsok – anyám nem is volt az, csak a nagypapa! –, szívesebben nézünk mindent a színéről. Szemtől szembe.
Egymásra néztek. Apám e pillanatban igen jókat gondolt a világról, mindarról, ameddig a szem ellát. Anyám nem törődött apám nézésével, pedig az nagyon nézett, végig akarta mondani, amit mondani akart. Ezt is otthonról hozta, nem az akarnokságot, hanem a teljességigényt. Apámék a töredéket is teljesnek tartották, tudván, a töredék nem attól az, mert hiányzik belőle valami, hanem attól, ami benne megvan. Mamiék szenvedtek a töredéktől, fájlaltak mindent, ami nem teljes, ami maradék, hulladék, morzsalék, foszlány, darabka, részlet, roncs, csonk, diribdarab, aprólék, metélék, törmelék, fityelék, ami fragmentum, ami torzó, Papiék pedig mindent érdekesnek tartottak, ami van.
– Az erdő az erdő – fejezte be a tanítónő szigorúan.
Apám fölkacagott. Ezt a kacagást mi már tisztán nem ismertük, a mosolyát igen, amely sose egyértelmű, sok áttétel bonyo 496lítja, hajlik a somolygás felé is, ám ezt a harsány, teli nevetést, amely az egész testből szól, ezt… hallani hallottuk, de csak ha már be volt csípve, ezért ettől a hangtól féltünk, ami azért tetszett különösen rossznak, mert a nevetés maga épp a félelemnélküliségről szólt. Homéri kacaj.
– Az erdő az erdő… ó, igen, minden bizonnyal, édes, drága kisasszony – és megszorította anyám kezét, aki dühében, hogy ez milyen olcsó mozdulat, és ő mégis mennyire vevő erre, noha minden olcsót szívből megvet, pillantásra sem méltat, elsápadt –, az erdő az erdő, persze, de a szavak… hogy a szó szó-e, ez volna talán a kérdés, a szó…
Anyám nem értette az ifjú grófot, se a kacagós vidámságát, se ezt a kenetteljes oldalazást a szavak körül. Náluk a szavakról nem beszéltek, a szavakat használták, értelemszerűen a beszédre használták őket, és a beszédnek, a beszédüknek önmaga nem volt tárgya (ami által kétségkívül számos kellemetlenségtől mentesültek; megúszták őket). Használták és mint mesterember a szerszámát, tisztelték a szavakat, mint kőműves a spaklit, festő a pemzlit, óvták,

karbantartották őket, érzőn (vagy ahogy régen mondták: idegesen) szemecseltek köztük, alkalomadtán finnyásan vagy dühödten, nagyon is szenvedéllyel, nem csak gyakorlatias józansággal, hanem haraggal, szeretettel, gyöngédséggel; felelősséget éreztek, volt mit veszteniök, volt tétje ennek a használatnak.

Apámék, helyesebben nagypapáék, éppenséggel soha nem érezték, hogy volna mit veszteniük, minthogy, ismétlés, olyan sok volt nekik, hogy okkal hitték, azt nem lehet elveszíteni, hisz mindent nem lehet elveszíteni, legföljebb sokat, de mindenből veszítve sokat még mindig minden marad, vagyis minden marad a régiben, vagyis ez olyasmi, amivel nem kelletik foglalkozni. Midőn azután abban a történelmi szerencsében részesültek, hogy mégis mindenüket elveszítették, akkor teljessé vált a gondolatmenet: ha az embernek nincsen semmije, abból bármennyit veszítve ugyanannyija marad, vagyis a helyzetük mit sem változott, leledzve a nagy nincs ormán, megállapították, ez olyasmi, amivel nem kelletik foglalkozni, és vagy kimentek a krumpliföldre kapálni, mert felesben elvállalták, vagy kiültek az ámbitra, s elméláztak a történelem mikéntjéről.

A szavakhoz is másképpen közelítettek. Ha, mint elébb, a szavakat szerszámnak tekintjük, akkor ők magukat is annak vették; a spakli, a pemzli. És fordítva: ha önmagukat mesterembernek, kézművesnek tekintették, akkor a szavakat is annak, egyenrangúnak, abban az értelemben legalábbis, hogy (ők és azok) nem választhatók el egymástól, nem látszik a kéz, a kőművesé, mely húzná föl a falakat, nem látszik a festőé sem, mely lefestené ezeket, és persze nem látszik az az univerzális kéz sem, amely a világot teremtette volna. Építődik, festődik; ők nem használták a szavakat, hanem harcoltak, birkóztak velük (ki kicsoda?), nem létezett hát a palló, ahol kézművesként megvethették volna a lábukat, a létra, melyre festőként fölkapaszkodhattak volna, és nem birtokolták (hát mégse mindent?) ama metafizikai napszemüveget sem, amelyen keresztül a fényes és teli égboltra pillanthattak volna (nagymama az más) – vagyis: nincsen távolság köztük meg a világ között, folytonosan belekeverednek a világba, melyhez hozzátartoznak a világot leíró szavak meg szóközök.

A fiú a közelségre gondolt, a fiatal nő a távolságra.

95

A darázs nem gondolt semmire, izomból lépett. Már régóta szemmel tartotta a párt, avval az elképesztő sokszögletűvel, jelesül a lobogó, sárga szoknya keltette föl az érdeklődését, az a színes óriásharang, ahogy ing-leng a zöld fák közt és két harangnyelv himbál benne, bimm-bamm, bimm-bamm. Jó nyárnak ígérkezett az idei, a 38-as forró július hamari érésre ösztökélte a gyümölcsöket, a darázs szangvinikusan szürcsölte a szirupos leveket. Ám ekkora körtét, mint ez, soha nem látott, pedig akkorra már beröpülte a Kőhányás–Zsémlye–Bíborkapuszta (tompa) háromszöget, járt az Edit-majorban, az évben ugaroltatással pihentették, ösmerte a kastélyhoz vezető, nyíl egyenes, híres hárs-allét (ahol végighajtott már maga Metternich is, igaz, eltévedt, azért, Ázsiában nem igazodott olyan jól el, mint az európai politikai parketten; későbben az orosz truppok is végighajtottak itt, az ő esetükben nem értelmezhető az eltévedés kifejezés; illetve az oroszok és a németek fölváltva foglalták el 45-ben a kastélyt, utóbbiak pontos lajstromok alapján, akkurátusan, a tárgyakra kultúrember módjára vigyázva raboltak el bútorokat, műtárgyakat, képeket, vázákat; az oroszok inkább szívből cselekedtek, ügyeltek a tisztaságra, például a dolgukat nem a padlóra végezték, hanem a derékba tört, rombolt rokokó porcelánkályhákba, rajtuk a zöldleveles herendi Esterházy-minta, a szabadtéri árnyékszékhez vezető sáros, agyagos ösvényt pedig gondosan kikövezték megfelelő méretű, nehéz bőrkötéses könyvekkel – a Dieu-n lépkedtek, s az égő zongorákban gondosan elhelyezve félbevágott bárányokat sütögettek heteken át), *regényes* életet mondhatott magáénak (a darázs).

Hogy levél, árva vagy redősszárnyú volt-e, ki tudja; én nem. A történések alapján leginkább fürkész.

Az emberekhez ambivalens viszony fűzte. Anyja hisztérikusan óvta őt tőlük, minden bizonnyal összekevervén magukat a méhekkel, azok tudnak csupán egyszer szúrni, ha szúrnak belehalnak, és szúrnak. A méhek olyanok, mint a japánok: riszkánsak. Ha közel röpült az emberekhez, torták, mézek, almalevek csábítására, rögtön nevetségesen hadonászni kezdtek, arcukon rémületet és undort észlelt. Ez érdekelte. A hadonászás egyik felet sem nyugtatta meg, a

döntés a darázs ízeltlábú kezében volt: vagy új dalok, torták, mézek, almalevek után nézendő nobilisan ellebbenni, vagy azonnal, zzzz, akár egy zuhanó bombázó, jobban mondva zuhanó bomba, zzzz, zuhanni.

Apám, mindkettejük (sőt hármójuk) számára váratlanul, hevesen megragadta anyácskám csuklóját, megmarkolta, akár egy artista, és elkezdte forgatni körbe-körbe, a szoknya fölcsapódott, amerre a szem ellát; egy körhinta, és ők minden: a vásár, a vásáros, a ringlispíl, a láncos kis székek, és ők a boldogan körbekóválygó Törőcsik Mari és Soós Imre is, csak ezt akkor nem 499 tudhatták. Apám erős volt; játszott a tanítónővel, komolyan játszott, ahogy csak az ifjú emberek tudnak. Anyám azonban nem szeretett játszani.

Vagyis játszani szeretett, kártyázni, általában a társasjátékokat, ülni együtt este Apikkal a tágas verandán, meg a fiúkkal, a két tüneményes, sokra hivatott fitestvérrel, öccsel és báttyal, szerette az észtornákat, a műveltségi vetélkedőket, szeretett országvárosozni meg kapitalizni, képes volt önfeledten belemerülni a játékok világába – csakhogy folyamatosan tudta, most *ott* van, abban a világban, abban a játékban, és nem itt, a verandán; de hideglelést kapott, ha csak úgy belepottyant valamibe, belepottyantják, minden külön előzetes értesítés nélkül, valamibe, aminek nem ismeri a szabályait, sőt azok talán nincsenek is tisztázva, vagy nincsenek is. (A grófék ugyanerről így vélekedtek: a semmi és a minden közt hányódunk, azaz játszunk; nem a tükör mögötti világ vagyunk, ahol nincsenek súlyok és nincs nappal meg éjszaka, nem is a tükör előtti világ vagyunk, és nem is a tükör.)

– Ha most elengedném, kirepülne a világból! – kurjantotta apám.

– Hát ne engedjen el, maflicsek! – gondolta a lány, s noha kibukott belőle valami kacarászás- és sóhajféle, annyit mondott csak, hogy ne komolytalankodjék. Láthatóan osztozott abban a közkeletű tévedésben, amely a játékot komolytalannak tartja, hülyéskedésnek, viccnek, infantilisnek, éretlennek, gyerekesnek.

Zzzz, a darázs nem számított ekkora skandalumra. A sárga harang úgy lobogott a világ fölött, a harangnyelvek úgy kalimpáltak az édes sötétben, hogy egészen elszorult a torka. Hát már ez a torok is…, de igazán azt fájlalta, hogy az ízeltlábúakhoz tartozván nincsen szíve,

amely most ijedten a gyors boldogságtól összevissza dörömbölhetne. Amikor azután apám már-már durván ki- és fölemelte a forgásból anyámat, sőt, megpördítette, forgatta a forgásban (mint az űrhajósjátéknál a Vidám Parkban), és anyám ijedten a gyors boldogságtól fölsikoltott, akkor a darázs ebben a sikolkodásos zűrzavarban, zzzz, be a harang alá, bimm-bamm, bimm-bamm!, micsoda szent harangzúgás!, összekeveredett a fönt és a lent, a világos és a sötét, a nyári tölgy koronájába ékelt résen át fölvillant a kék égi harmónia, hogy azután már csak a földi maradjon, a még gyönyörűbb fullasztó sötétség, ez az izzadt töménység, és a hús, és a bele a húsba, kiharapni egy darabot, megenni, fölfalni, bekebelezni, eggyé válni, belezuhanni, föloldódni, megsemmisülni, az övé lenni, az enyém lenni, a lenni!

És amint diadalmas fullánkját azon kényes dombba mélyesztette, jobban a dombból épp völgybe hajló erdős területbe – *kezdő* vidék, sötét horhos, egy Porkoláb-völgy! –, amint beléfúrta magát a fűszeresen illatos húsba, még soha nem hatolt anyagba ilyen mélyen, zivatarosan, érdemben, molekuláról molekulára törte át magát az idegenségen, téve így magáévá és otthonossá – egyszerre fogta el a megsemmisülés és az örök élet utáni vágy. De dönteni, ha lehetett, már késő volt, midőn kirántotta volna magát édes elkárhozásának remegő földjéből, akkor leszakadt a fél teste (most vegyük úgy, hogy a fullánk elöl van, akár egy ragadozó állatnak, agyar és tépőszemfog, face to face, nem pedig hátrul, hogy a potroh végéből csusszanjon elő halkan, minden méltóság nélkül, mellékesen és gyilkosan), a szárny még mozgott, berregett, vitte ki a világosra, kit is, mit is? Utolsó pillanatában megittasultan kettőnek érezhette magát a darázs, alany és állítmány, kint is, bent is: beteljesülvén így az örök vágy, lehullott a földre.

Véget ért a nyár.

Anyám nem volt nyafka, ellenkezőleg, most mégis akkorát sivított, hogy szédült (szédületes) apám majdnem elengedte a kezét, akkor pedig, tudjuk, anyám kirepült volna a világból, mintha parittyából szállt volna, tölgy fölött el, el – el, messzi, Kecskéd, Kömlőd, Nagyigmánd felé, Tornyó és Csordakút fölött, a satöbbik fölött, kizárólag családi birtok légterében, amíg a szem ellát.

Csákvár és Majk örökös ura eltaposta az önmaga körül forgó darazsat, darázsdarabot, majd magához ragadta a kezdeményezést. Lefektette édesanyámat a fa alá, az árnyékos, tompa fűre, 501 aki mintha elkábult volna, mintha darázscsípés formájában kábító injekciót kapott volna, féloldalra fordította, fölemelte a szoknyáját, és szemtől szembe találta magát a darázs maradék másik felével, e tragikus, ám, láttuk, szintén boldog darabbal.

– Lilike, kérem – súgta setét komolysággal –, nekem most el kell innét távolítanom a mérgező hatást – és tette mindazt, mit a darázs megtett és elmulasztott.

Nem tudom, hány ilyen tökéletes pillanat volt az életükben, de megszámolni bizonyosan elegendők az ujjaim.

Ennyit tudok szüleim nemi életéről.

96

Apám elégedetten, anyám sápadtan sétált vissza a kastély, illetőleg a major felé. A tavak előtti elágazásnál, ahol régebben a malom volt, anyám vakkantásszerűen hirtelen azt mondta:

– Nem.

– Mi nem? – vigyorgott a fiú.

– Nem.

Apám ennek nem tulajdonított jelentőséget; ohó, jól tudjuk, miként fordulnak át egy csöndes éjszaka a nemek igenekbe, miként lesz az este még konok, feszes szájból reggelre puha csücsörítés, ilyeneket gondolt a papám, ilyen szamárságokat. Viszont beleszippantva a levegőbe, úgy vélte, a Porkoláb-völgy képe, illata örökre kísérteni fogja – s ebben viszont igaza volt.

De se másnap, se harmadnap nem találkozott anyámmal. Aki férjhez ment egy Horváthhoz vagy Szabóhoz – ezt is titkolta, ahogy a korát, mintha néhány évet kivett volna az életéből –, aki az esküvő utáni napon bevonult, és azonnal hősi halált halt az orosz harctéren, amit mi utólag dicséretesnek tartottunk, tapintatosnak, azt, hogy ez az ismeretlen férfi nem akart mégse apánk helyébe tolakodni, akit nem cseréltünk volna el senkiért.

Amikor anyám, apám úgy tíz év múlva újra egymásra találtak, akkor vaknak kellett lenni ahhoz, hogy igaz legyen, amíg a szem ellát, minden az apámé.

Negyedik fejezet

97

Mit lehet tenni, ha dől össze a világ, megnyílik a föld, megáradnak a folyók és egyszersmind kiszáradnak, irdatlan hasíték támad az égen, melybe hullanak bele a csillagok, a nap, sötét lesz, mint egy szemetesvödörben, és az ezerfelé csillogó muránói csillár a szalonban reszketve ingani kezd?

Pedig azt még nagyapánk hozta nagykövet korából. Értsd: nagyapánk nagyapja. Nagypapa a harmincas években többször is járt Rómában, Villani nagykövet bemutatta őt Mussolininak. (Aki Villanit azután Mezőberénybe telepítették ki, tőlünk nem messzi; nagypapával akkurátusan minden harmadik vasárnap találkoztak – szervezkedett a volt uralkodó osztály –, és Villani felolvasott igen érdekes följegyzéseiből, melyeket még hajdan Rómában készített.) Nagypapa dicsérte a palota pompáját, a Duce, mint egy idegenvezető nagy lelkesen mutogatta a termeket (Mappa del mondo).

– Si, si, Eccelenza, la mia casa paterna – mondotta nagypapa, amit csak akkor értett meg a Duce, amikor megtudta, hogy nagyapám boldogult édesatyja e falak közt született 1855-ben, minthogy akkor ez az épület volt az osztrák vatikáni követség, de akkor megértette.

A családfaágak messzi nyújtózhatnak, behálózzák az időt, teret, személyes kapcsolatot létesítve a múlttal, a világgal; egy arisztokrata, kit így nem köt a most, nem köt az országa, vagy köti, de nem kötözi, nem gondolhatja, hogy éppen „országa és kultúrája II. Józseftől kezdődnék”.

Ha őszinte és lát is, akkor azt is látja, ez már nem az ő világa, melyet azonban mégis mintha ő tartana össze. Mintha; vagyis ha őszinte és lát, fölteszi a kérdést: minek. Nem. Aki mineket mond, az forradalmár vagy depressziós. Ha pedig nincs minek, akkor vagy munka van, teszik a dolgukat, mintha mi sem történt volna (de történt!, de történt!), vagy szórakozás, az obligát rezignáltságba ágyazva.

A nagypapámról beszélek – lényegében. Aki metszően okos volt, elképesztően gazdag, akár egy Jókai-hős, nagy hatalommal,

befolyással („fű nem termett a lába nyomában”), ugyanakkora respektussal, mégis mintha a pálya szélén állt volna. Miközben nem mondhatni, hogy nem részese a játéknak. Miközben nem cinikus, tisztában van az úgynevezett történelmi felelősséggel is.

Gömbös Gyula miniszterelnök kevéssel a halála előtt izent a nagypapának, hogy meg szeretné neki mutatni a tétényi barackosát. Nagypapa nem állhatta Gömböst, utálta, mint a kukorica-gölödint („egyénileg elég távol álltunk egymástól”), és a barackhoz sem fűzte az átlagosnál féktelenebb viszony, de kiment hozzá. Egy nagybeteget talált, tudatában állapotának. Már nehezére esett a járás, rövid séta után leültek „a csinos villa halljában”. Körben a falak mentén az alacsony könyvszekrények teteje beborítva a díszpolgári és egyéb oklevelekkel, egy egész gyűjtemény. Gömbös mélabúsan, megadással beszélt a közelmúltról, sajnálkozását fejezte ki, hogy nagyapámék félreértették.

– Kérlek, ez érthető – biccentett nagypapa. Nézte a beteg embert. Mindjárt meg fog halni. Mennyivel könnyebb vele így, most beszélni. – Tudod, kérlek, ha én egy megtapsolt szereplésem után hazatérek, a szalonban nem azt látom, amit te – nagypapa tett egy önkéntelenül fitymáló mozdulatot –, hanem mondjuk Rákóczi fejedelem rodostói sorstársának arcképét, mondjuk a magyar királyt koronázó prímást, a türelmi rendeletet ellenjegyző kancellárét, Napóleon királyjelöltjét, a 48-as külügyminiszterét, látom, láthatom a Schmerlinget buktató nagyapám képét, és rájuk gondolva egyáltalán nem lehetek bizonyos abban, hogy ők is megtapsoltak volna. Te, kedves barátom, egy sikerült beszéded, merész akciód után hazajössz, és 504mit látsz. – Megint fitymálva körbepillantott. – Látod tucatjával a rád vonatkozó díszek s elismerések eme sok okmányát, így aligha kételkedhetel lépéseid helyességében, tartósságában. – Nagypapa látta, hogy Gömbös nem figyel, de mondta tovább. Jólesett őszintén beszélnie. – Amit te nem tudsz, és ez tartott messszibb minket egymástól, hogy más a történelmi felelősség érzete és más az egyéni siker múló tömjénfüstje. Ezek bizony másként hatnak az emberre. Ha – mosolyodott el nagyapám – meg tudod őket különböztetni egymástól!

Gömbös már fáradt volt, októberben meg is halt (1936). Búcsúzásnál váratlanul adott nagyapámnak egy nagy üveg baracklekvárt. Tízliteres, behemót üveg. „Jellemző Gömbös kapriciózusságára.”

A kitelepítésben aztán a „gömbösben”, mert neve lett a befőttesüvegnek, anyám rendszerint kovászos uborkát tartott, emlékszem a kapor ejtőernyőire, mígnem egyszer a fejemre nem esett, és szét nem tört ezer darabra. Valahogy sokan voltak, vendégség, és apám huszonhét darab üvegszilánkot szedett ki a szememből. Pisszenés nélkül figyeltek minket, apám meg mintha operált volna.

– Huszonhétszer vakulhattál volna meg – mondta később büszkén –, huszonhétszer!

– Kész! – jelentette ki egy darab idő után, és a vendégek megtapsolták. Papi megtörölte a homlokát, és azonnal megivott egy stampedlit. Történelmi felelősségről itt nem lehetett szó, csupán az egyéni siker múló tömjénfüstje csapta meg apámat. Örült neki. Én meg fölöslegessé váltam az estében.

98

Nagyapám a történelemnek nem esszéistája, hanem filológusa volt. Fiatalon került a főrendiházba, és, mi nem szokás, mint delegációs póttagot azonnal behívták a Monarchia közös ügyeit tárgyaló bécsi bizottságba. A zárszámadási albizottságnak lett tagja. Delegációs pót, zárszámadási al, vagy akár fő és főfő, de 505mindig efféle: kicsi, tárgyias ügyekkel való megvesztegethetetlen, szakszerű foglalatoskodás, miközben egy nemzet léte s becsülete forog kockán. A kérdés Isten létére vonatkozik, de gondolkodni csupán a bűnbocsánatul kirótt Miatyánkok számáról lehet.

Lesz-e háború, ez volt akkor a levegőben. Az ifjú albizottsági tag első nap lapozgat az iratok közt, s „valahogy eszébe jut” a hadiflotta szénhelyzete felől érdeklődni (hogy van-e de facto az a szén, ami a papíron van). Nem sejtette, micsoda darázsfészekbe nyúl, dehogy volt meg a szén, fegyvert vettek, ami kényes vitapont lett a Belvedere és a Flotta közt. Azonnal fölfüggesztették az ülést, hogy a tapintatlan kérdésre tapintatos választ szerkesszenek.

– Előbb kérdezz, mielőtt kérdeznél – szólt atyaian Wekerle.

Fényes udvari ebéd várta a delegátusokat a Burgban, utána pedig császári *cercle.* Ahol a megszólíttatás nagy kitüntetésszámba ment. A magyar urak félkörben fölállva várták a király sétáját, nagypapa mint újonc kissé hátrébb állt, hogy – mint passzív szemlélő! – szemügyre vehessen mindent, kizártnak tartván, hogy ő sorra kerüljön.

Ferenc József bejön, körülnéz, mint egy szigorú, ingerült irodavezető, meglátja huszonéves nagyapámat, köszönés nélkül azonnal felé indul, a többiek oldalt lépnek, hogy utat nyissanak, nagyapám riadtan észleli, hogy egyedül áll középen, mintegy útban, ő is azonnal félresasszéz, vissza a többiek karéjába, a király bosszankodva irányt vált, megint csak jön felé, sietősen, türelmetlenül, a delegátusok újra utat nyitnak, nagyapám hátrálva oldalt velük, a király, mintha egy mágnes után, fordul megint felé, és fölkiált:

– Halt endlich! – majd ugyanevvel a „mozdulattal” kegyesen elmosolyodik. – Nagyapja nékem jó emberem volt, amit Öntől is elvárok – avval az idősebbek felé fordul.

– Szépen hátráltál, Móric – gratuláltak azok a cercle után.

– Csak előre, édes fiam – kacsintott Wekerle.

Nagyapám nézegette az elszámolásokat, a kontraktusokat, kimutatásokat, jelentéseket, s ha nem értett valamit – eszes 506 emberek tulajdonsága –, kérdezett. Wekerle, Tisza rutinosan pöckölték le. Na de mi lesz, ha Szerbiával a határidőre nem kötik meg a szerződést, interpellálta nagypapa a miniszterelnököt.

– Hát akkor én a görög naptárt veszem mérvadóul, amivel én nyerek tizenhárom napot s a szerbek meg lesznek tisztelve – somolygott Wekerle.

Jót derült a ház az ifjú bosszantó kíváncsiskodását megsemmisítő válaszon. Máskor meg Tiszát vallatta hosszan, aprólékosan és gondosan. Erre aztán igazán válaszolnia kell! Válaszolt is, egész tíz másodpercig.

– Szép, szép – bólogatott a nagy Tisza. – Eszembe jut a kiskáté kérdése: ha mindezt hiszed, vallod és tudod, mi hasznod belőle?! – és leült. Derültség jobbról, balról s középről.

Szép rendben, napról napra dőlt össze a világ, nagyapám közelről nézhette. Élete mintha folyamatosan glosszázta volna a történelmet, lábjegyzetelte a maga szűkszavú, rigid understatementjeivel. A kevés néha elég, néha sok, de mindig több a semminél, ezt mondta. Meg hogy a dolgok vagy kicsinyek, vagy jelentősnek látszanak.

99

„Írásom (nem) igazolja talán de Ligne herceg mondását: Az emberek hamar megelégelik a jót, keresik a jobbat, meglelik a rosszat, és ehhez azután ragaszkodnak – tartva a rosszabbtól.

A szarajevói gyilkosság után néhányan, kik ösmertük az elhunytakat, egy zivataros éjszakán elkísértük a halottasvonatot Artstettenbe (St. Pölten mellett a Duna bal partján). Udvari körökben nemtetszés. Véleményem szerint, ha ünnepélyesebb a temetés, akkor összeülhettek volna a nagyhatalmak intézői, és más fordulatot vehetett volna a világ sorsa. (Mj.: a világ sorsa *sose* vesz *más*fordulatot.) Így csak az An meine Völker jött, én pedig bevonultam. Alajos öcsém hősi halált halt.

507

Ferenc József temetésére szabadságot kaptam. Valami kimondhatatlan ridegség volt ezen történelmi aktusban, ahogy eltemettük, öntudatlanul elhantoltuk a Monarchiát. Bécsből visszafelé a szerencse menti meg életem, véletlenül Marcheggen keresztül s nem Bruckon át, ahol vonatszerencsétlenség áldozata lett Thallóczy pénzügyminisztériumi osztályfőnök, márpedig biztosan vele utaztam volna a szalonkocsiban.

Ferenc József a történelem legjelentéktelenebb halottja.

A koronázáskor az a megtiszteltetés ért, hogy a Szent Koronát kísérhettem három napon át, a Várból, a páncélteremből a koronázási templomba, oda, vissza, oda, vissza.

Meglepetésemre titkos tanácsossá kinevezve.

A fenséges pár rövid itt-tartózkodása, gyors elutazása rossz benyomást tett.

Kevéssé ismert, tizenhét január eleje, pletykák egy korlátozás nélküli tengeralattjáró-háborúról. USA-belépés veszélye és ellentmondás az 1916. dec. 12-i jegyzékkel. Interpellálni akartam. Szokás volt a miniszterelnököt előre értesíteni; Tisza osztotta aggodalmaimat, elmondta, hogy ő maga is erősen ellenezte, jelezte Bethman-Hollweg kancellárnak is, de a németek nem engednek. Rezignáltan megjegyezte, hogy akkor ennek a döntésnek is magára veszi az ódiumát. Kérte, álljak el az interpellációtól. Lőn.

Tizenhét tavaszán fölrendeltek Pestre. Ott Tisza Bethlen Istvánt és engem kínált meg miniszteri tárcával. Megegyezés nem jött létre. Legföljebb politikai túszok lettünk volna az elégedetlenkedő pártok közt. Megjegyzem, a választójogra vonatkozó királyi kézirat az ún. porosz Osterbotschaftnak volt a következménye, mely ott hozta be a reformot.

Júniusban aztán hónapok óta lappangó válság megoldásaképp más híján én kaptam megbízatást kormányalakításra, ált. vál. jog behozatalára. Június 12-én kora reggel audienciára rendeltek, őfelsége közölte szándékát. Elutasítottam. A nap folya 508mán még kétszer audienciára. Végül beleegyezve a kisebbségi kormányzásba, a kezdetektől fogva gyönge lábakon. Amikor már harmadjára vártam őfelségére az előszobában, akkor Nagy báró, a kabinetiroda magyar vezetője őfelségétől jövet, felmálházva aktákkal azt kérdezte: De kegyelmes úr, mondja, mi folyik itten egész nap?!

Andrássy bölcs tanácsairól nem kívánva lemondani, kértem, legyen miniszter *a latere,* megígérte, utolsó pillanatban lemondta. A kabinetalakítás peripetiáit nem újítom fel, csak annyit, jogom volt föltételezni, hogy Apponyinak nem derogál a kultusz, s ősszel ő lehet utódom. Csalódtam; ő is.

Tizenhét nyarán Laxenburgban a német császár. Be kellett mutatkozzam. II. Vilmos asztalán ott feküdt a nekem szánt I. osztályú vaskereszt. Fagyos légkör elejétől fogva, nem kellemes. Végig állva. A császár több magyar és osztrák belügyet tett kritika tárgyává. Neki egyikhez sem, nekem a másodikhoz nem volt közöm. Ezt megmondottam neki. Úgy villogtatta a szemét, hogy majdnem

elnevettem magam. Pedig nem volt vicces. Őfelsége sem örült, hogy a miniszterelnöke így utáltatik.

A császár éles hangon számon kérte például Kramař kegyelemben való részesülését. Mondtam: a: osztrák belügy, én pedig a magyar miniszterelnök vagyok, b: ha katonai okból akarna részleteket tudni, forduljon Seidler miniszterelnökhöz. Ez aztán nem tetszett neki. Amikor a háború befejezésének időszerűségét említém, megütközött.

– Úgy látszik, fogalma sincs a hadihelyzetről!

– Kétségtelen, felség, a nyugati front, hogy úgy mondjam, fekete folt számomra.

– Hát azt tudja, hogy a franciák naponta ennyi meg ennyi lovat elveszítenek pestis által?

– Most hallom először, felség. Sajnálatosan Joffre marsall tizennégyben rekvirált taxikkal operált…

Mire ő még élesebben: – Tisztában van Ön avval, milyen elhatározás elé állított a vezérkarom? Választanom kell Párizs vagy Calais bevétele közt. – (Szó szerint! ’17. július 6-án.) Mint ha egy gyerek dicsekedne. Kis meghajlással csupán ennyit válaszoltam:

– Vajha felségednek a keresztülvitel ne esnék jobban nehezére, mint a választás.

A császár hosszan, némán nézett rám; ha lett volna mit vesztenem, mindenemet elveszítettem volna.

– Genug, danke.

És ekkor a mellkasáról leesett az egyik kitüntetés, éles, pengő hangot adott. Én hátrébb léptem, mire őfelsége, azóta sem értem, miért, utánahajolt, de akkor már Bárczy, a titkár ugrott oda, és mintha a cirkuszban, kobakjukkal összetalálkoztak.

– Idiot – legyintett a császár.

Nagyon sajátságos jelenet volt. Minő reflexek mozgathatták, hogy lehajoljon? Nekem eszembe nem jutott. (Egyébként évek múlva Dornban fölemlegette a volt császár »a fiatalember frech válaszát«.) Én csak állottam. A vaskereszt pedig ott maradt az asztalon. Az udvari ebéden szegény Bárczy azt hitte, elfelejtettem föltenni, gyorsan szerzett egyet, és amikor odasúgtam neki, hogy nem kaptam meg, nem tudta, hogy akkor ő most hordhatja-e az övét.

Megnyugtattam. (Megnyugodott.) Később a budapesti konzulátus révén megküldték a II. (!) osztályút, minden kommentár nélkül, és Németországba sem hívtak hivatali időm alatt sose. (Ashmed Bartlett angol újságíró The tragedy of Europe-könyvében eltorzítva írja le az egész jelenetet.)

Budán nagy dérrel-dúrral fölkeresett egy német tengerészküldöttség, meggyőzni a tengeri blokád hatékony voltáról. (Tudták, ellenzem, tudták, hogy csak Tisza beszélt le anno, hogy a plénumban felszólaljak. Tisza is ellene, ezt meg én tudtam.) Nagy, színes, szép térképeket gurigattak elém, ők mellétérdeltek a földre, én erre hajlandó nem voltam. Mondja utána Bárczy, hogy igazam van, a magyar miniszterelnök ezt nem tehette. Mondtam neki, hogy magánemberként maradtam állva, kinek fájós a térgye.

Megmutatták a térképen, hogy és hol zárták le a Földközi-, Északi-, Keleti-tengert, a La Manche- és a Szt. György-csatornát. Kérdem ártatlanul a Bresttől Bordeaux-ig terjedő részt, rázzák a fejüket. Ismerve a történteket, háromszoros bravó!

Augusztusra időszerűvé vált a lemondásom (hogy az őszi ülésszakra már consolidált kormány álljon föl). Ezt először Tiszával közöltem, mint a többségi párt vezérével. Utódomról is szó esett. Említem Klebelsberget, többek közt, hisz államtitkárja volt. Tisza hallgat, hátat fordít, kinéz az ablakon. Hallgat, én is. Végre megszólal:

– Nem, nem, ő nem alkalmas.

Hallgatásom immár meglepett hallgatás. Aztán lassan, mintha igen fontos, sőt súlyos dolgot közölne:

– Tudod, mit tett velem? – Derék Klebelsberg… el nem bírom képzelni, mit tehetett Tiszával. Aki végre elfordul az ablaktól. – Egy éven át elhitette velem, hogy kálvinista!

Hát ez aztán bizony nem qualificál; más is lett az utódom, dacára annak, hogy júniusban faképnél hagyott (Andrássy), de tán épp erre emlékezett a király.

Mivel őfelsége a politikai zavargások és a frontlátogatások miatt nehezen tudott volna Pestre jönni, ezért többször utaztam föl Reichenauba, illetve Badenba. (II. osztályon, amit sokan nemhogy nem értettek, de szememre lobbantották. A II. osztályú wagon is ugyanoda megy, volt a válaszom. Fösvénynek mondottak emiatt.) A föltűnést elkerülendő, Bruck után valahol leszálltam, s per autó az udvarba. Ahol a diszkréció nem volt valami különleges, így fülembe jutott egy s más, ami pedig eleve miniszterelnöki fülembe való volt. Pl. Revertera és Prinz Sixtus francia béketárgyalásai.”

100

Nicolas Graf Revertera fiánál, Nicolas Graf Reverteraéknál nyaraltunk egyszer a 60-as évek elején, ők lettek akkor kijelölve a „nyáridő eltöltése kvázividéki unokaöcs által”-föladat abszolválására. Vad Stájerország, rohanó hegyipatak (melyet gumimatraccal „lovagoltunk” meg, szerintem nem volt veszélytelen,

a Tante meg nevetve biztatott a partról s versenyzett velünk a dzsipjével), ősvadon, soha nem látott magas hegyek, sziklamászás (lelöktünk egyszer egy fotelnyi kődarabot a völgybe; akár egy labda, óriások játékszere, úgy pattogott lefelé, egyre nagyobbakat ugorva, át a völgy fenekén békésen legelésző tehéncsordán, törve-zúzva zúgván bele a szemközti fák közé; mint egy meteor, úgy csapódott be. Megijedtünk. Nem volt ott senki. Egy ekkora hegy, hegygerinc tetején nagyon egyedül lehet lenni, és óhatatlanul arra kellett gondolnunk, hogy közel vagyunk az éghez. Egy szót se szóltunk az öcsémmel egymáshoz, letérdeltünk abban a hatalmas csöndben, ami a kő után maradt, és meggyóntuk, meggyóntuk a rolling stone-t; de valahogy nem sikerült, úgy éreztük, bűnösök maradtunk, elrontottuk a hegyet).

A kastély! Ahogy gyermeki emlékezetembe vésődött képét fölidézem, nem is épületet látok magam előtt. Csak részletek élnek bennem: itt is, ott is egy-egy szoba, amott egy folyosórészlet, mely nem köti össze a két helyiséget, hanem csupán amúgy önmagában, töredékként őrzöm csupán. Így oldódott föl bennem minden – szobák, garádicsok, melyek oly körülményesen ereszkedtek alá, és a szűk csigalépcsők: homályukban úgy keringett az ember, mint erekben a vér. Toronyszobák, magasra aggatott erkélyek, váratlanul felbukkanó verandák, melyekre apró ajtókon toppan ki az ember – mindez még most is bennem él, s magamban hordozom mindörökké. E ház képe mintha végtelen magasságból belém zuhant volna, s mikor belül földet ért, széttörött.

Jean Gabinre hasonlított az Onkel, hallgatag, szép, öreg ember, monumentális, akár egy évszázados tölgy. Elkísérhettem vadászni. Őzbak. Két lépéssel mögötte kellett követnem. Ha megállt, megálltam. És talán ilyenkor kicsit aludtam is, olyan hajnal volt. Ha lőtt, talált. Örültem; azonnal a vadász helyzetébe gondoltam el magam. Mondják, az őz szeme, pillantása a legemberibb az állatoké közül, emberi és szomorú. Én a legyekre 512emlékezem, mindig mászkált a nyitott szemen és környékén légy. A vér a vadásznémetben nem Blut, hanem Schweiß. Kezdetben kijavíttattam (minden egyes alkalommal), később (ugyanúgy) megdicsértettem.

Súrlódott a vadonatúj farmerem a combomnál, ezt a tölgy nem tette szóvá, időnként szúrósan hátrapillantott, akkor én széjjelebb tettem a lábam, és egy ideig úgy mentem. Jó, hogy így nem látott senki, legföljebb az őz, de ő se sokáig. Ám kishamar újra rendesen lépdeltem, és akkor megint súrlódni kezdtem, amit ismét pillantás követett. Lehet, hogy keverem, nem is Revertera volt? Órákig nem beszéltünk. Együtt lenni és hallgatni, ezt nem ismertem. Addig csupán egyedül tudtam hallgatni.

Fél tizenegy felé értünk vissza a kastélyba, akkor *bőségesen* reggeliztünk, majd ledőltem aludni. Délután mentünk szalonkára. Nem, este. Munkás napok.

101

„Megbizonyosodván, mindez nem puszta traccs, elhatároztam, megyek; ajánlom magam. Három út: 1. Tisztázni őfelségével a helyzetet. Egyszerű volna, ám bizonnyal hátrányos a tárgyalások további menetére és zavarba hozná őfelségét, mért is volna még bizalma a felelős miniszterelnök iránt, aki elől ilyen tárgyalások eltitkoltattak. 2. Még egyszerűbb: további informálódás nélkül lemondani, a korona bizodalma megingott, felelősséget általam nem ismert tárgyalásokért nem viselhetek, felelősség nélküli miniszter: nincs. (Ha befuccsol, fuccsoljon, ha sikerül, antul jobb.) 3. Bonyolultabb: noha, mert valamely okból előlem eltitkolták, nem tudom megítélni, van-e, lehet-e esélye a tárgyalások sikerének, fedezni őfelségét, ha mégis borul a dolog.

Búcsúszereplésem alkalmával, az igazságnak megfelelően egészségi állapotomat, krónikus alváshiányom megjelölvén okként, őfelsége meghatóan nagylelkű; gondolom, sejtette, hogy egyet s mást sejtek. A legmagasabb kitüntetésre javasolt, mit köszönve elhárítottam, s kértem, változatlan bizalma kifejeződéseként még utolszor kövesse tanácsom, és tudassa írásban a német trónörökössel Belgium és Elzász-Lotaringia restitúciójának szükségességét, ami nélkül béke nem lehetséges, és hogy a teljes győzelem sok vért kívánna és bizonytalan is. Ez meg is történt (bár a javaslatomnál szelídebb formában, Belgium említése nélkül), gróf

Ledochowsky ezredes szárnysegéd vitte a Kronprinzhez. (A levelet Sixtus herceg a könyvében megjelentette, 277. oldal.)

Azon érzéssel álltam föl a bársonyszékből, hogy hasznosat cselekedtem; tudva a modern »secret du roi«-ról, a levéllel fedezni kívántam a királyt, s ha a vállalkozás balul üt ki, az »én már 1917 nyarán megmondtam« hasznos alibi lehet (bona fide). 1918 májusában a Czernin–Clemenceau-vitában a levélről megfeledkezve, mint »elavultra« nem hivatkoztak rá, pedig ez tárgytalanná tett volna sok kínos magyarázkodást. Wekerle-kormánybéli tárca nélküli miniszterségemről lemondva, nyolc hónapon belül másodszor. A nyilvánosságnak szánt magyarázatokat nem vállalhattam.

Az ekkor kitört X. kormánykrízis lehetővé tette határozottan elleneznem őfelsége lemondási szándékát, politikailag következetlen, katonailag katasztrofális, államjogi és dinasztikus szempontból pedig, figyelembe véve a trónörökös kiskorúságát, szerencsétlen. (I. Napóleon, X. Károly)

Vissza az 1917. augusztusi búcsúaudienciára. Noha cserbenhagyott, ezért őfelsége nem tekintette*nagyon* megbízhatónak, Andrássyt javasoltam utódul. Wekerle lett az (valószínűleg Daruváry javaslatára), aki nagy taktikus volt, nem bírta azonban őfelsége kegyét, aki átvette Ferenc Ferdinánd ellenérzéseit. (A F. F. – Wekerle antipátia kölcsönösségen alapult.) Próbáltam őfelségét meggyőzni, de látva, hogy véleménye változatlan, a bizalom fontosságát hangsúlyoztam. A háborús időkben különösen. (Januárban kizárólag Wekerlét ellenőrzendő kerültem a kormányba; kellemetlen…)

514

Őfelsége tapogatózott, mi lenne, ha »próbaképp« Károlyi kapna megbízást, kit én nem említék.

– Telefonon szólítaná fel felségedet a lemondásra – ami november 18-án meg is történt. Nevettünk, nem volt miért.

1918 nyarán – közben az aktív politikától erősen visszavonultam – Bécsben összefutottam Böhm-Ermolli marsallal (önkénteskoromban

alatta szolgáltam, miniszterelnökként többször is javasoltam személyét őfelségének, az olasz front inspiciálása végett), Badenba készült a királyhoz; a Michaeler Platzon Burian volt külügyminiszter csatlakozott hozzánk.

Sötéten ítélték meg a helyzetet.

– A legrosszabb, hogy már a németek sem hisznek a győzelemben. – Felhívtam Pesten egy ismerősöm, estére lehetőleg nagyfejűekkel [sic!] akarok találkozni. Az ötórai gyorsot vettem, tízkor már többen együtt vacsoráltunk. Tisza később csatlakozott.

– Elképzelhető – adom néki elő –, hogy a háború nem győzelemmel végződik. Mindenesetre a vége felé jár, ideje volna a békekötés kérdéseiről gondolkodni. Erdély és Horvátország és esetleg az északi megyék jöhetnek szóba a tárgyalásokon. Autonómiájukról kéne gondolkodni és gondoskodni, különben elveszítjük őket.

– Megismételnéd, Móric, amit mondtál? – nézett rám ingerülten.

– Különben elveszítjük őket.

Úgy pillantott rám csodálkozva, hidegen, mintha az én ötletem volna az országnyirbálás. Ami azután ténylegesen történt, azt egyikőnk se sejthette, a történelmi ostobaság, szűklátókörűség és bestiális önzés parádéját.

– Erdély uniója és Horvátország közjogi helyzete magyar belügy, s mint ilyen nem képezheti nemzetközi alku tárgyát.

Említém neki, hogy nemrég Prágában láttam Magyarország ún. etnográfiai térképét, körülbelül a későbbi trianoni határokkal.

– Nevetséges – válaszolta –, hisz akkor végül még Geszt (a Tisza-birtok) is Romániába esne!

515

Itt is nevettünk, és Geszt tényleg odaesett. (Nem esett oda, maradt Magyarországon, 870 méterre a határtól.) Céltalannak tetszett további »gondolkodás és gondoskodás«, hazamentem falura. Tisza szeme csupán szarajevói útja után nyílt föl. Megingathatatlan valóságtisztelete vezette az 1918. október 16-i végzetes kijelentéséhez:

– Igazat kell adnom gróf Károlyinak, a háborút elveszítettük.

Ez a mondat legitimálta Károlyit, feleségem unokabátyját, ezt az antidinasztikus defetistát, ki azután a Köztársaság elnöke lett 1918-ban, majd átadta a kommunista Kun Bélának a hatalmat, hazáját sorsára hagyván, 1919. július 4-én autón külföldre távozott (az én segítségemmel), ahonnét csupán 1946. május 8-án tért vissza, midőn ez már rizikóval nem járt. Sokan remélték, hogy a 18-as polgári köztársaság demokráciájáért fog küzdeni, ehelyett a proletárdiktatúrát képviselte Párizsban, igaz, exponálta aztán magát Rajkért, és lemondott. Anyagi hátrány nem érte, a saját házában halt meg, míg az »övéi«… nem részletezem. Szenvedélyes destruktivitása őt magát is elérte, személyét és emlékét. Conduire ne puis suivre ne daigne, ekképp jellemeztem őt évekkel elébb.

A Wilson elnöknek teendő fegyverszüneti ajánlat megbeszélésére 1918. október elején Burian Bécsbe hívatta Tiszát, Andrássyt és Apponyit, kiket én is elkísértem. Torokszorítóan drámai és tragikus volt láthatni és hallgathatni e három jelentős férfiút, az elmúlt 20–30 év magyar politikai történelmének kétségtelen vezető szerepet játszó embereit, kik nemegyszer ádáz s könyörtelen harcban állottak egymással – látni őket hazájuk végóráján. [Én meg a nagypapát látom így…] Tisza egészen a szarajevói útjának sokkja alatt állt, Andrássy mélabúsan konstatálta atyja művének összeomlását, Apponyinak pedig azt kellett látni, hogy az ország függetlensége és önállósága, miért ő egy életen át küzdött, nem elérhető lényeges territoriális áldozatok nélkül. Részt véve a megbeszélések némelyikén, abszolút nem osztottam a felek optimizmusát Wilson hamari és legalább félig-meddig előnyös válaszát illetően.

516

Volt némi betekintésem a Monarchia politikai boszorkányüstjébe, melyet mindennek lehetett nevezni, csak dualisztikusnak nem. A bomlás jelei már akkoron mutatkoztak, mikor még élt a hulla.

United States of Austria? (Herron Lammasch, 1918. február) Ha ezt akarták volna, Wilsonék megteremthették volna ehhez a föltételeket és az időt(!). Még soha a világtörténelemben ekkora hatalom nem volt egy négytagú grémium kezében, százmilliók sorsa. A

Donauraum szétdarabolása sikerült (megtorlás, bosszú, Gloire et Revanche, hang the Kaiser etc. – ezek voltak Clemenceau leitmotívjai), de a korlátlan hatalom és lehetőségek ellenére nem sikerült egy új, tartós formát találni. (Mint ahogy talált annak idején a Bécsi Kongresszus: megteremtette a XIX. századot. Ha akarom, nem nagy mű, nem egy Prachtstück, de valami.) Hitler, Sztálin, barna és piros diktatúra, ez Versailles–Trianon megsemmisítő következménye. A politikát a gyakorlat méri.

Kérdés más oldalról, hogy egy ilyen szövetségi állam, lényegében a Kossuth Lajos tervezte Dunakonföderáció működött volna-e? Nem növelte volna-e a külső irredenta propaganda és a belső önrendelkezési jog a centrifugális hatást? Hogyan viselkedett volna, különösen Magyarországon, az egyes vidékeken kisebbségbe kerülő magyarság? Satöbbi.

De hát ez a legteljesebb mértékben hipotetikus.

Ezzel szemben nem volt hipotetikus a Tanácsköztársaság. Kellemetlen. Megfontolható szociális gondolatok a legnagyobb káoszban, mérhetetlen ostobasággal és finoman szólva emberi gyöngeséggel. Személyesen nehéz idők, feleségem a szegedi antibolsevik kormány elnökének leánya, Hamburger népbiztos volt szíves gratulálni mint a Tanácsköztársaság legértékesebb túsza férjének. Kétes dics. Röviden börtönben is, a Batthyány-pincében a Lenin-fiúk vendégeként, Cserni és Co., egyedülhagyva feleségemet elsőszülöttünkkel. [Ez a Papi! A papám! Megszületett a papám! Írásom van róla!]

517

A Tk. utáni kurzus társadalmilag, amiként politikailag is vesztegzár alá helyezett, de mindenesetre félretolt, magatartásomat a választójog tekintetében és a bolsevizmus alatt nyilvánosan és privátim is kritizálták. Nem kis mértékben azután azért, mert 1919. augusztus elején közbenjártam Gorton tábornoknál a népbiztosok, többek közt Kun Béla szabad elvonulása érdekében, akinél viszolyogtatóbb frátert keveset ismertem. Különösen a Sacher-brigád (magyar arisztrók, akik a bécsi Sacherben »üléseztek«) kritizált hevesen. Több is veszett…, pedig elég sok elveszett.

Becsületbíróságok előtt meggyőződtem arról, hogy a csalhatatlanság nem örökletes. Kizártak a Nemzeti Casinóból, kérdezhettem volna, hogy akkor ki maradt benn.

Közben sorozatos halálesetek folytán a három ágból összesen tizenhárom kiskorú E. gyámja vagy gondnoka lettem, utódállamokbéli és olasz, francia, belga területen lévő vagyonságokkal, idehaza többször sok ezer holddal. Gond, munka, folytonos utazgatás járt e tisztségekkel, saját ügyeim elhanyagolása árán, ad notam Miklós nádor ősöm kifejezésével: atyafiságos szeretet.

1921. október vége, a király szerencsétlen visszatérési próbálkozása. Épp öcsém sírjánál, amikor keletről ágyúk szava, Bia-Torbágy felől. Megtudtuk, a felség Ferenc rokonomnál, Tatán. Délután lovaskocsin át Tatára, jól kiismervén magam a kastély körül, megerősített őrség ellenére is akadálytalanul be.

Jelentkeztem, nem lettem fogadva.

A királyt nem, de sokat láttam. Nyugodtabban telt az éjszaka, mint ahogy általában beszélték. Egy bizonyos Rátz vezetésével arrogáns különítmény, dolguk végezetlen távoztak. Ez a Rátz az orosz időkben újra felbukkant. A regulárisok, Siménfalvi ezredes (?) érkeztéig, nem tudták, hogy őfelsége védelmére vagy elfogására vannak-e ott.

Másnap koronatanács, Andrássy, Rakovszky bizonyosan stb. Az urak egyike közölte a döntést: mennék Pestre Apponyihoz, hogy tudassa az entente-tal, őfelsége kéri a védelmüket.

Az utat, mert nem látszott kockázatmentesnek, vállaltam, ám hangsúlyoztam, én Apponyinak az ellenkezőjét fogom taná518csolni. A koronás király nem játszhatik egy II. Világost, anélkül hogy a dinasztia örökre lehetetlenné ne lenne téve Magyarországon. Tatabányán a bányászoktól kaptam egy fűtött mozdonyt (a Tk. idejéből »ismertük egymást«, önálló szovjetet alapítottak, tudni se akartak Kun Béláról), Bia-Torbágy, Budaörs, katonaság nem akadályoz, mellékutcákon Budára A.-hoz. Az üzenetet a véleményemmel együtt átadtam.

Nem lett a dologból semmi.

Legitimista oldalról ezt az álláspontomat sokszor és sokan helytelenítették és kritizálták.

Politikától, említettem, visszahúzódtam, mígnem 1930 tájt egyszer Bethlen miniszterelnök egy népgyűlésen, minden aktuális ok nélkül, a »bolsevizmus szálláscsinálójának« nevezett. Fájdalom, húsz évvel később birtokaim államosításánál, személyem kitelepítésénél nekem ezt jóvá nem írták. A történelem slendriánul vezeti a bevétel–kiadás rovatokat. Tartok tőle, mások a rubrikái, mint a miénk, embereké.

Válaszul indulok Tapolcán képviselőnek, meg is választanak (hogy még láthassam Bethlen bukását tíz év miniszterelnökség után; kétségtelen konszolidálta a Horthy-regime-et, gyászos végét ő sem érdemelte meg). Napi politikával nem, inkább zárszámadásokat, költségvetéseket fésültem át szóban s írásban; főleg a belső bizottsági vitákban, nagy beszédek nagy plénum előtt nagyon nem feküsznek nekem. Tagja lettem a 33-as bizottságnak, amely a kényszerintézkedéseket vizsgálta. Ellenzékiek úgy hat-nyolcan voltunk, egyet-mást azonban el lehetett érni, különösen a zsidókérdésben, és a konkrét esetekben módunkban állott interveniálni.

Mint a honvédelmi bizottság tagja ismételten és ismételten eredménytelenül azt az álláspontot képviselve, hogy a szláv–német tengerben, annak kereszteződésében, rokon nép híján, 1914/18-ban eleget veszítvén, maradjunk ki jól fegyverzettségünk ellenére is a nagyok játékából.

519

1938 elején itt tárgyalt Schuschnigg, az osztrák külügyminiszter, Guido Schmidt és Ciano gróf. Franco elismerése, Olaszország kilépése a Népszövetségből stb. Az egyik vacsorán feleségem Ciano és Schmidt között ül [nagymama a világhatalmak szorításában!?]; Ciano Naplói (Bern, 1946, 87. oldal) szerint a feleségem kereken az olaszokat teszi felelőssé Magyarország földarabolásáért, és hogy könnyű egy országot szétszedni, de nagyon nehéz azután összeilleszteni. Hogy ezt mondta-e, nem tudom, de amikor Ciano a

fogas Orly fölé hajolva azt kérdezte, mért nem voltam hivatali időm alatt Rómában, azt válaszolta:

– Olaszország akkori magatartása ezt lehetetlenné tette – és még mondott valami hegyeset a szövetségi hűségről.

Mindenesetre arra pozitíve emlékszem, hogy XII. Pius pápa koronázásán (melyen Czapik Gyula, Huszár Károly volt miniszterelnök és Zsembery kíséretében vettem részt 1939 márciusában, mely azonban mint történelmi cezúra nem bírt akkora horderővel, sem szimbolikus nagysággal, mint Viktória királynő vagy Ferenc József császár temetése, mely mindkettőjének tanúja lehettem), Ciano hozzámlépett az emelvényen, és bizalmasan valósággal megsúgta a németek csehszlovákiai bevonulását mint küszöbönállót; hozzátette, »rassurez Madame que nous n’y sommes pour rien«, hogy még hozzáfűzte volna »cette fois«, nem emlékszem.

A szállodába visszaérve várt Stockholmból a távirat, mely tatai Ferenc öcsém haláláról értesített. (Súlyos agydaganat, amely némán fejlődött. Olivecrona páciense volt ő is.)

Sötét, nyirkos november végi estén egy ugyancsak sötét autó állt meg a kastélyom előtt. Teleki Pál szállt ki, a miniszterelnök, kíséret nélkül, ifjúkori barátom, kit 1917-ben a hadigondozó hivatal vezetőjévé neveztem ki, s aki később teljesen a Szegedi Vonal híve lett.

Néhány nappal ezelőtt (1940. XI. 23.) csatlakozott Magyarország a Háromhatalmi Egyezményhez. Teleki a Belvedere-ből hazatérve meglehetősen elégikus beszédet tartott, a be nem avatottak számára bizonnyal furcsát. Ezen az estén előttem is igen nyomott hangulatban mutatkozott. Még Ferenc unokafivéremtől kapott 28-as Château Laffitte-et kortyoltunk. Panaszkodott külügyi miniszterére, Csákyra [a szép Irmi néni volt férje!], hogy az a német kisebbségek ügyében túl messzi ment. Beszámolt a Hitlerrel való belvedere-beli tárgyalásáról.

– Ez az őrült még vérbe borítja egész Európát!

Szó szerint, ez az őrült még vérbe borítja egész Európát; és neki az az érzése, bármennyire nevetségesen hangozzék is, hogy Hitler

meg akarja támadni a Szovjetuniót, kettős front, német vereség, Magyarország hadszíntér. Hosszan – Laffitte-hosszan – beszéltünk a helyzetről, s arra az elhatározásra jutottunk, hogy azonnal barátsági- és megnemtámadási szerződést kell a Szovjettel kötni, ezt Hitler nyilvánosan nem veheti zokon, hiszen ez idő szerint szövetségese az oroszoknak, és ha a tavaszon mégis nekimenne Oroszországnak, volna valami, ugyan erősen kérdéses elvi lehetőség a semlegességre (Finnország). Hetekkel később jött a hír: a szegedi haditengerészeti lobogót nem lehet sarlóval s kalapáccsal fölvonni. Na, bitte… Pedig egy ilyen paktum nem ártott volna Jaltában.

E gondolat mintha nem múlt volna el nyomtalanul, vagy csak a hadihelyzet romlott, mindenesetre Teleki halála után Bethlen és csekélységem is több ízben hívattattunk Horthyhoz.

A kormányzónak az volt a fixa ideája, hogy a háború egy »round table Konferenz«-cel fog véget érni, s minthogy ehhez az ideához Casablanca (1943. január), valamint Roosevelt »unconditional surrender«-je után is ragaszkodott, azt kell hinnem, azt gondolta, Hitler nem fogja megérni a háború végét. Mindenesetre az 1944. július 20-i kudarc felett csalódottnak tűnt.

Emlékszem, ahogy egyszer Bethlennel jöttünk le a Várból, és ő németül azt mondta:

– Dem Menschen ist nicht zu helfen.

Nem mintha ő vagy én menthetők lettünk volna.

1941. március végén részt vettem Staud Lajos temetésén, akinél többször szálltam meg Kun Béla országlása idején. Több notabilitás is jelen. Hallom, részt akarunk venni egy jugoszláviai einmarschban, ahol megdőlt a németbarát kormány. Próbálom Telekit elérni, nem sikerült, s kerülök abba a fájdalmas helyzetbe, hogy hozzá egy crudélis levelet intézzek, benne a tervezett támadást, támadásunkat párját ritkító becstelenségnek nevezve stb.

Kértem, fogadjon azonnal.

Ez megtörtént. Kétségbe volt esve, a hadsereg kényszeríti, ami háborút jelent a Nyugattal stb., nem lát más kiutat, csak az öngyilkosságot.
– Attól majd észhez tér az ország! Erre majd fölkapja a fejét!
Sokáig nem válaszoltam, amit, akkor úgy tűnt, megértett. Azután megígértettem vele, hogy erről letesz, az öngyilkosság kizárólag szép gyászbeszédeket hozand. Megígérte; mindenesetre ha Horthy nem akadályozza meg a részvételt, ő azonnal lemond. Őelőtte Horthy ellene volt a bevonulásnak, de parancsot, ilyen értelműt, nem adott ki. Megint egyszer vállt vállnak vetve meneteltünk a vesztünkbe.
A háborúsbűnös-perekben, 1945/46, azt hiszem, a Bárdossyéban, szó esett Teleki Horthyhoz írt állítólagos búcsúleveléről. Életem végéig remélni fogom, hogy apokrif levél volt, mert benne némely kifejezés (párját ritkító becstelenség stb.) szó szerint megegyezett az én neki írott szigorú levelem egyes fordulataival.

1941. június végén biztos forrásból (B. tábornok, anyagi csoportfőnök): indul a németek keleti offenzívája. Sietve Bárdossyhoz.
– Meotis ingoványaiba kívánjuk követni a németeket? (Imrédy-féle csodaszarvas.)
Kategorikusan cáfolta, szó sincs erről, épp a minap döntött ellenkezőleg a minisztertanács egy vezérkari propozícióra. Megnyugodva kastélyomba vissza; hogy pár napra rá a rádióból értesüljek a hadüzenetről (1941. jún. 27.). Azonnal föl Bárdossyhoz, szemrehányás, számonkérés stb.
– Igen – nézett a szemembe –, a honvédség föllázadt volna, ha ismét tétlenek maradunk. Nem lehet éveken át mozgósítani 522mozgás nélkül. Nem lehet éveken át ellenségről beszélni és semmit nem tenni.
Kérdem Bartha hadügyminisztert, tisztában van-e avval, mit jelent ez a lépés.
– Hogyne, ez volt az utolsó alkalom bekapcsolódni. – Hát alaposan bekapcsolódtak, tudtunk, megkérdezésünk nélkül, törvény dacára.

A kassai bombázás, mely a hadüzenet ürügyéül szolgált, a németek műve volt. Erről Krúdy főhadnagy, a reptér vezetője, többször is biztosított, kivel együtt ültem Kőhidán, s lettünk 1951-ben együtt deportálva Heves megyébe. Nem hinném, hogy Horthyt igen kérdezgették volna, vagy szava, beleszólása lett volna. A vezérkar, Werth & Co., már túlontúl erős, mindenfélét ígértek Hitlernek, amelyről a kormány és maga Horthy is keveset tudhatott.

Apróság: 1941. december 12-én Hitler [Hittler: nagypapa valamiért rendre két t-vel írta] utasítására komikus-tragikus hadüzenet az USA-nak. Ezt figyelmen kívül hagyva ugyanúgy találkoztunk a követség tagjaival. Az egyik diplomatafeleség a Horthy családot föstötte, járt továbbra is föl a Várba a hadiállapotot figyelembe nem véve. Karácsony előtt megkért, kísérném el képkeretet venni. Magyar koronával díszített keretet keresett.
– Miért, mihez?
– Oh, tudja, épp a kormányzót festettem meg, s van a képről egy jó vázlatom, és nemsokára el kell hagynom, Móric, az önök szép hazáját, és odaát szeretném ezt az Ottónak (értsd: Otto von Habsburg) ajándékozni. He’ll be pleased with it!
Az a finom amerikai érzék a mi európai összevisszaságainkhoz…!

Történelmileg érdekesebb. Az 1941. december 16-i ülésen, ahol Bárdossy egyszerűen napirend előtt bejelentette a parlament megkérdezése nélkül elrendelt hadüzenetet, Tildy 523 Zoltán, a kisgazdák vezetője tartott beszédet. Anélkül hogy egy fél szót vesztegetett volna az elébb hallottakra, anélkül hogy tiltakozott volna a hadüzenet ilyetén elrendelése ellen s követelte volna azonnal a megkérdezés pótlását – hanem Horthyt meg Bácska tavaszi visszavételét dicsőítette, mintha egy pohárköszöntőt mondana egy partyn. (Bárdossyt éppen ezek miatt, Bácska annektálása és parlamenti megkérdezés nélküli hadüzenet, ítélték el és végezték ki 1946-ban. Ekkoriban ugyanezen Tildy miniszterelnök, resp. államelnök kegyelmezési joggal. Mindenesetre a fent említett ülés stenogrammja hivatali ideje alatt zárolt anyag (vagy

megsemmisítve?). – 1956-os szereplése sem használt senkinek. Azután hat év börtönt kapott.)”

102

A metszőolló bonyolult, erős szerkezete, a rugó érdekes szépsége, a ferdén levágott szárak, gallyak, a gyümölcsfák, a pipa, a füst, az illat, a barna alapú, kockás (Esterházy-kockás?) bricsesznadrág, a szürke pamutharisnya, a szakáll és a selymes, rózsaszín ajkak: ezekre emlékszem a nagypapával való közös „metszési délutánjainkról”. Szerette, ha körülötte vagyok, míg dolgozott, mert csöndes, jó gyerek voltam, tudtam és szerettem hallgatni, nem zavartam őt, se a munkában, se folyamatos, hangos beszédében. Mintha nekem mesélt volna; nem apámnak, nekem.

– Bárdossy okos volt, mint a nap. Éleseszű. Ez megtévesztette. Ésszel nem lehetett ezt a századot követni.

– Nem fáj? – Nagypapa csodálkozva rám nézett. Azt hiszem, úgy értette, hogy nem fáj-e neki a század. Nem válaszolt. Én meg a fára gondoltam, hogy fáj-e ez a nyesés.

– Apponyi meg jóakaratú volt. Ő még Clemenceau-ban is talált jót. Jóakaratúnak lenni is kevés.

– És nagypapa miben volt kevés?

– Honnan veszed, hogy kevés voltam?

524

Fölmutattam a kastély leégett fél szárnyára, azután „le”, a megfoltozott pulóverjére. Bólintott („igazad van, kicsi onokám”).

– Bennem az akarat volt kevés. A belátás túl sok.

103

„Ribbentrop mellé kerültem vacsorán 1942 elején. Lyukat beszélt a hasamba, a történelemben hihetetlenül járatlan. »Totál« biztos a győzelemben, »sein Führer« már megjövendölte a szovjetek vereségét (1941. október 3.: Der Gegner gebrochen und nie sich erheben wird), átvette a katonai irányítást, Anglia elveszti Indiát, az USA csak bluffol (evvel akart engem bluffolni), a német–szovjet viszony miattunk, magyarok miatt romlott meg, mert a második bécsi döntéssel a kedvünkért garantált új, román határok útját állták az orosz déli terjeszkedésének, via Focsani etc. Tényleg ennyire naiv lehetett, hogy ezt velem el akarta hitetni? (A nürnbergi perek anyaga

szerint sokkal előbb kész volt a támadási tervük.) Beszélgetésünk feszült hangú, kivívta az egész asztal ijedt érdeklődését.

Mondom neki, hogy talán Belgrád légibombázása is kedvét szeghette Sztálinnak. Az oroszok olyan szívemberek.

– Pardon?!

És számomra nem világos, mert érthetetlen, hogy az ő (sein) Führerje mért nem szabadítja fel az egyes szovjet államokat, melyek pedig gyűlölik a moszkvai jármot, ehelyett rekvirálással, mondjuk így, szigorú rendőri intézkedésekkel egybeforrasztják őket, és mintegy partizánokat nevelnek elő. Elengedte a füle mellett.

A feketekávénál (jött a feketeleves!) mesélt egyet s mást a berlini óvóhelyen történt Molotov-tárgyalás külsőségeiről, akkori alkalmi angol légitámadásról, én meg előadtam első és utolsó audienciámat Vilmos császárnál, s kértem, közölje ezt az ő (seinem) Führerjével. Erre fölcsattant, mindenki fölkapta a fejét, illetve többen éppen ellenkezőleg, szinte belebújtak a kávéjukba.

525

– Gróf! Hogyan hasonlíthatja össze II. Vilmost az én (meinem) Führeremmel?! – azzal az asztalszomszédjához fordult, s hozzám nem is szólt többé, vacsora után sem. A pincérek mozdulatlanul várták, hogy leszedhessék az asztalt.

Viszont ennek a botrányos beszélgetésnek köszönhetően nem kellett Horthyt forma szerint kikosaraznom, akinek akkortájt az a különös ideája támadt, hogy Bárdossy helyére, akitől már régebben meg akart szabadulni (és ami 1942 márciusában be is következett), mások mellett, engem is javasol a németeknek mint lehetséges utódot. Érthető, ha non grata valék.

1942-ben a szégyenletes »Újvidék« után találkozom Horthyval.

– Sajnálom, hogy nem vagyok vitéz – mondom neki.

– Miért? Miért? Még nem késő… – Nem érti, miről beszélek.

– Nem, nem, már elkéstem. Mert ha az lettem volna Újvidék előtt, most lemondhattam volna. Majd legföljebb sosem kérem.

Ez így is lett, sosem kértem, ha nem is egészen úgy, ahogy képzeltem.

Olasz kapituláció, Mussolini bukása után (1943) Horthynál. Egyik partner kivált a szövetségből, lépjünk ki mi is. Yorck porosz generális példáját hoztam föl Napóleonnal, taurrogeni konvenció, 1812. Teljesen egyetértett, különösen a Taurrogenre való hivatkozás villanyozta föl, kétszer is elmondatta, majd hálálkodva az ajtóig kísért. Aránytalan. Utólag megtudtam, Bethlen már fölkereste Kenderesen, hasonló szellemben beszélt és hasonló ígéretet kapott. (Bethlen Kállaynak is írt.) Megint egyszer megnyugodva tértem haza falura, hogy megint egyszer a rádióból értesüljek az ellenkezőjéről: újabb hadosztályok keletre vezényléséről.

1943 augusztusában Tildy, Peyer, Rassay meg én kérjük Kállayt, nyilvánítsa nyílt várossá Budapestet. Még javában beszélgetünk, amikor megszólalnak a szirénák. Levonulunk a miniszterelnöki óvóhelyre. A hadsereg-főparancsnokság már ott. Valamiért csodálkoznak az új jövevényeken, rajtunk. Nyugtatnak, hogy csak Bécsújhelyet bombázzák. Azonnal meg is nyugod 526 tam: a húgom ott teljesített ápolónői szolgálatot! [A szépséges szép, vak Mia tant'!] Nyílt városból semmi.

Ahogy gyakoribbá vált Budapest bombázása, a diplomatáknak úgynevezett »kitérőszállást« jelöltek ki. Nekem jutott a nunciatúra, így Rotta pápai nuncius nálam szállásoltatott el, 1944 márciusától. Igen istenfélő ember volt; jámborsága, mondjuk így, fölülmúlta politikai képességeit. Uditoréja, Msg. Verolino esetében ez fordítva állt. Hosszadalmas, nehézkes tárgyalások után (a nyomásgyakorlásban részt vállalt apósom és a később meggyilkolt Apor püspök) kész volt nem mint nuncius, hanem mint a diplomáciai kar feje, doyenje Horthynál (aki akkor hetekre visszahúzódott) és a svéd királynál közbenjárni, hogy azok interveniáljanak Hitlernél a zsidók további deportálása ellen. Pestről meg is szűnt a deportálás.

Október 15-én a nuncius azt a hírt kapta, hogy Horthy felesége a nunciatúrán kérne menedékjogot. Ment volna azonnal, de a riadóztatott németek Csákvártól 20 kilométerre föltartóztatták, és visszairányították. Rotta állandóan teázott, ezen a nap különösen.

Amikor a helyzet már teljességgel elveszettnek számított, több más volt miniszterelnökkel (apósom stb.), a vezérkari főnökkel, két-három tábornokkal ún. »koronatanácson« vettünk részt a királyi várban. (Augusztus végén Románia is kiugrott s nekünk háborút üzent, maradtunk Hitler utolsó szatelitje. Csatlós, mondották később; mindenesetre utolsó.)

1944. szeptember 8-án hosszabb ülés, Bethlen, ki vidéken bujdosott, ezredesi egyenruhában, kívüle tíz-tizenketten.

– Az oroszok ott és akkor nyomulnak be, amikor és ahol akarnak – adta tudtunkra Vörös, a vezérkar főnöke. – Guderian tábornok nékem bizalmasan néhány nappal ezelőtt elösmerte, hogy a V2-k nem döntik el a háborút.

Bethlen nagyon határozottan azonnali fegyverszünet-ajánlat mellett. Többé-kevésbé mindenki ebben a szellemben. Én kétszer szóltam hozzá.

527

– Mért kíváncsiak ebben a kétségbeesett helyzetben a véleményünkre, amikor Kassa után se kérdezték, csak nekimentek a Szovjetnek. Azonnali fegyverszünetet! Nem kívánom azt a keserű elégtételt, hogy levitézlett generálisok hotelportások módjára sapkájukat megemelve immár másodszor mondják: Igaza volt, kegyelmes úr.

– Igazad van, kegyelmes úr – mondta fanyar mosollyal Bethlen.

Késő este értem Csákvárra avval, hogy másnap megtörténik a döntő lépés. Nem történt meg, megint nem. Még ezen legutolsó órán is eltelt öt hét Horthy rádiószózatáig. Elkésve, letompítva; nem azt mondotta, hogy fegyverszünetet kötöttem, hanem hogy majd *fog,* holott a bevégzett tény közlése elejét vette volna a Szálasi-csőcselék ténykedésének. És még ez is vissza lett vonva a Vár fürdőszobájában (!), mikor Horthy, igaz, *vi ac metu* Hitler védelmét kérte, s átadta Szálasinak a hatalmat. Ahogy 1919-ben Károlyi Kunnak. Sajnálatos, hogy a Terézia-lovag példaképe Hacha lett, s nem pedig Moscardo [?] (Toledo).

Másfelől a kapituláció nélkül a hitleri ellenintézkedések és deportációk súlyosabbak lettek volna, mint lettek így. Talán még polgárháború is kitört volna, Szálasi vezetésével, a németek

támogatásával Horthy és az oroszok ellen! Valószínűleg enyhébb, barátságosabb orosz megszállás és bizonyosan jobb esélyek a békekötéskor. Ha szemünkre vetnék, resp. Horthynak a Benelux, dán vagy norvég példákat, nem lehet figyelmen kívül hagyni a földrajzi helyzetet és a tengert. Rebus sic stantibus, mindent a maga körülményei közt.

Az egyik résztvevőtől tudom, hogy négy héttel a koronatanács után, Lakatos, akkori miniszterelnök tudta nélkül, Horthy közvetlen utasítására október 11-én Moszkvában előzetes fegyverszüneti megállapodást írtak alá: Teleki Géza (Pál fia), Faragho, egy Szentiványi stb. Erre vonatkozó chiffre-anyag Vattaynál. Ezen megállapodás miatt nem állíttatta Sztálin Horthyt háborús bűnösként bíróság elé, noha négy miniszterelnöke politikai okból, öt éven belül, nem természetes halállal hunyt el.

528

1944 novemberében bizalmasan figyelmeztettek, rajta vagyok a német deportálási listán. Fölkészültem, várakoztam, nem kellemes. Gestapo letartóztat, Sopronkőhida, együtt Mindszentyvel (akkor veszprémi püspök), Rajk Lászlóval, Jávor Pali (ínygyulladás!), Bajcsy-Zsilinszky. Karácsonytól szaporodtak a kivégzések, mivel azonban Kőhida közbűntényesek és nem politikai foglyok számára volt berendezve, utóbbiak élettartama köztudottan nem hosszú – ezért mind a bitó, mind a hóhér hiányzott az alapberendezésből. Előbbit az egyik pajtában a gazdasági épületeknél improvizálták, utóbbi pótlására pedig egy köztörvényes elítéltet találtak, egy hasbeszélőt, ki esténte minket tudományával szórakoztatott, mígnem tudomást nem szereztünk új elfoglaltságáról, s akkor már nem kívántuk, hogy esténte minket tudományával szórakoztasson.

A rövid ideig ott időző Lakatos volt miniszterelnökkel elmondattam a fürdőszobában, októberben aláírt kormányzói kézirat történetét. Nem épültem rajta.

Két megdöbbentő kivégzés. December 24-én (!) kilenc óra tájt az egyik, Bajcsy-Zsilinszky képviselő kollégámé; egy tetőtől talpig tisztességes fantaszta, utolérhetetlen optimista, pl. hogy

Schuschnigg, aztán a lengyelek majd nem engedik be a németeket az országukba. Még két nappal a halála előtt is biztosított, hogy az angolszászok nem fogják engedni ezt a justizmordot. A másik az Odescalchi Nikyé, aki eltévedt a repülőgépével.

Fizikailag nem volt ott rossz dolgunk, de a V. K. F. bíróság tárgyalásai minduntalan kötéllel »kecsegtettek«.

Engem pusztán kihallgattak. Aprólékosan mindent a szemememre hánytak, a szeptember 8-i koronatanács egyes megjegyzéseit szó szerint idézve (»Ha nem kérdezték a háborúba való belépéskor, most mért stb.«); hazaárulást és gyávaságot, úgy hallottam, bizonyítottnak tekintették, mert fegyverszünetet követeltem volt, és a háború alatt végig hitszegő módon viseltettem volna Hitlerrel szemben (amiben, nemde, volt is valami).

529

Bíróság elé már nem kerültem, a közelgő oroszok elől Bajorországba hajtottak, per pedes, majd marhawagon. Egy éjszaka Mauthausenban.

A háború vége Bajorországban ért, egy parasztnál, egy malomban. Éppen borjadzott a tehén, ebben segédkeztünk, a szövetséges csapatok keletre tartottak, a katonák integettek. Nekünk-e, a borjúnak-e…?

Ellenkező értelmű tanácsok ellenére Mátyás fiammal, kit szintén ott ért a háború vége, vissza Pestre, mely a pusztulás képeit mutatta. Részt kellett mint tanú vennem a háborús bűnösök pereiben. Állandóan kéznél kellett lennem; szinte internálva. Baky és Endre antiszemita zsidóhóhérokat kivéve, együttérzés volt bennem az előre elítélt elítéltekkel kapcsolatban. Szűkszavúan és csak arra válaszoltam, amit kérdeztek. Sajnálatosan a kérdések pontosak és sokoldalúak voltak. Bárczy államtitkár följegyzéseire támaszkodtak, átmeneti izé Wahrheit és Dichtung közt. Hónapokig Pesten, telefonon elérhető »állapotban«. Életem egyik legkínosabb és kellemetlenebb élménye.”

Márai Sándort is beidézték (nagypapával együtt) Antal István tárgyalására a Népbíróság Markó utcai épületébe. Útközben bárcziházi Bárczyval találkozik, ő is tanú. Az udvaron most minden héten, néha mindennap akasztanak. Tíz év kegyelemnek számít; egy emelettel lejjebb éppen Szombathelyinek kegyelmeztek meg ilyen módon. Ezen a napon, érkezésük előtt néhány perccel, éppen Endrét és Bakyt akasztották. Bárczy, a hopmester, kifogástalan eleganciával öltözött úr, csevegve halad végig a folyosón, melynek ablakaiban a vérszagra gyűlt söpredék bámészkodik. Elmenőben egy nyitott ablakon át látják a mélyben a két akasztottat. Az arcokat már letakarták.

530

– Ó, Endre! – mondja könnyedén Bárczy, mintha ismerőst üdvözölne. Csak a *lorgnon* hiányzik kezéből, s a Conciergerie pincéjében képzelhetnők magunkat.

A tanúk sorjában érkeznek. Az *ancien régime* néhány érdekes alakja: Vladár, a jogász, aki Antalt követte az igazságügyminiszteri székben, az ablakfélfának dől és pipázik. Endréről úgy vélekedik, hogy „szerencsétlen ember”, aki „jó közigazgatási szakember volt, különösen Gödöllőn”. A valóságban iszákos szadista volt, a kurtanemes karrierista minden önkényével fűtött eszelős.

Nagypapa csaknem toprongyosan érkezik, gyűrött kalappal, térdnadrágban. Így is ő a legelegánsabb ember a városban, vagy talán éppen így az. Szelíden mosolyog, mikor Márai figyelmezteti:

– Ma még tanúk vagyunk, de holnap már vádlottak lehetünk.

– Kérlek, engem deportáltak a németek, de most nem találom Csákváron az Aiglon-leveleket. Ezt nagyon sajnálom. Egyáltalán, Csákváron kétszázötven éven át élt egy helyben a család, ez nagyon ritka. – Most mindene elveszett, Jávor Pálnál lakik albérletben.

Derűs és csendes. Az úr ritka példánya, gondolja Márai. Órákon át várakoznak, míg sorra kerülnek. Dél felé ezt mondja nagyapám:

– Nem butító ez kissé, kérlek?

– De igen, hülyítő – mondja Márai.

531

Ötödik fejezet

105

Arra a kérdésre, mért nem *mentek ki* Nyugatra, az arisztokraták többnyire zavartan vonogatják a vállukat, vagy jópofaságokkal igyekeznek elfedni… valamit, a saját tanácstalanságukat, esetleg fájdalmukat, s ha valóban deklasszálódtak: az önsajnálatukat. „A Zsiga ment volna, de a Széchenyi nem engedte”, mondta állítólag a nagy vadász magának Kádárnak. „Mért én menjek, menjenek ők!”, vagy „Ha már idepottyantott (!) a sors…!”, és így tovább.

Apám se adott sose értékelhető választ. Úgy lehet ez, hogy ha már kérdezni kell, akkor nem lehet válaszolni. Válasz csak akkor van, ha nincs kérdés. Ők mindenesetre maguknak sose tették föl ezt a kérdést, mintha döntésük inkább reflexszerű lett volna, biológiai. Ittmaradásuk olyannyira elemi érdekeik ellen valónak látszott, olyannyira nem jelentett semmit (az ország, a közösség számára), hogy okkal akadt fönn rajta: a kérdező. Úriember nem lepődik meg, de mintha ezen (a kérdésen és annak nyomán az ittmaradásukon) mégis meglepődtek volna.

Apám és nagyapám, ahogy bandukoltak Bajorországból hazafelé, találkoztak kifelé igyekvő rokonokkal (többek közt a nevemet viselővel is), akik hívták őket magukkal. Nagypapa udvariasan elhárította.

– Előbb még tájékozódom.

532

106

A háborúval kapcsolatban érdeklődtünk apánktól, ölt-e. Ölt-e embert. Mint rendesen, a húgunk volt a szószólónk. Álltunk, mint az orgonasíp.

– Mondja, Papi kérem, ölt maga embert?

A húgunk jól tudott a fölnőttekkel beszélni. Például sose köszönt csókolommal. Jó reggelt, jó napot, ezt mondta kicsit parodisztikus komolysággal, és a felnőttek igyekeztek ezen mosolyogni, de nem bírták magukat kivonni a következmények alól, másként beszéltek vele, mint egy gyerekkel. Telefonon például többen nem merték letegezni.

– Viszonthallásra, kisasszony.

– Viszonthallásla – mert az r-rel még hadilábon állt.

Húgunk valahogy mindig kirítt a környezetéből. Apánk – sosem. Ha, hogy egy példát mondjak, belépett egy kocsmába, azonnal hasonult, a tartásában, a homlokában volt ugyan *valami,* ám bárki meg merte szólítani, látszott, odavaló, nem idegen: tökéletes mimikri. Nagymamához menet Felső-Gallán kellett átszállni, várni a csatlakozást a vasúti restiben. Belépvén apám rögvest összehúzta, szétszedte és újratákolta magát, már húzta is le üvegből a sört, tegezte a kocsmárost és bazsalygott a pincérnőre. Ült egyszer a falnál, egymásnak tolt sörösládákon két részeg, két foghíjas fiatalabb férfi, láthatóan évek óta berúgva, borostásan. Böfögve, vigyorogva, kedvesen, barátkozva odakaffogtak a húgomnak:

– Szevasz, kisöreg.

Nem gőgösen válaszolt, csak formálisan, nem is hűvösen, csak udvariasan ott, ahol az udvariasság nehezen volt értelmezhető; feléjük fordult, mosoly nélkül biccentett.

– Jó napot kívánok.

A férfiak elkomolyodtak. Nem tudom, mire emlékeztethette őket ez a vézna szöszke, de kicsit ijedten bújtak össze a ládákon.

533

107

Ezt a pályaudvart én is ismertem. Vártuk az oroszlányi buszt. Farmotoros Ikarusz. Egyszer becsúsztunk a busszal az árokba, majdnem fölborult, mindenesetre nagyon ferdén állt, úgy kellett fölkapaszkodni az ajtóig, és leugrani. Lent állt az apám, és segítette le az embereket, különösen (?) a nőket, és magyarázta minden egyes utasnak, hogy *nagy valószínűséggel* egy darázs csípte meg a sofőrt, aki ezért vesztette el az uralmát az autóbusz fölött. Darázs, sofőr, uralmát, ezt vagy ötvenszer elmondta. Kicsit szégyelltem. Soha nem láttam ilyen tüsténkedőnek apámat. Mintha stréberkedett volna. Hosszú ideig féltem a farmotoros Ikaruszoktól.

Egy vasasztal mellett ültünk a kerthelyiségben, apám egyik sört kérte a másik után. Konkrétan ötöt tudnék felsorolni. Apám *pofozta* a sört: kipofozta a sörhabot a korsóból, egy erőteljes karlendítés, mintha teniszezne, mely egy, a teniszben tiltott, gyors, apró csuklómozdulatban végződött. Tetszett ez nekünk, nekem meg az apámnak. A sörök aranylón sárgálltak és büdösen keserűk voltak.

Föl nem tudtam fogni, mért kínozza szegény apám magát evvel a rettentő epés ízzel.

– A sör szép – nevetett a papám, és sörhabból bajuszt rajzolt az orrom alá. Undorodva fintorogtam. – Kóstold meg. – Nehezen ráálltam, óvatosan, mintha lóhúgyot kóstolnék, azt közismerten óvatosan kóstoljuk, belehörpöltem, és rögtön öklendezve kiköptem.

– Ez egyáltalán nem meggyőző, amit tetszik mondani – szóltam zavaromban, és erősen megfogadtam, jól emlékszem a pillanatra, hogy én soha életemben nem fogok sört inni. Hiszen nincsen értelme. Pisilni mentem (mintha söröztem volna), azután addig-addig kóválygtam, míg be nem tévedtem a sínek közé. Hatalmas mozdonyok közt surrantam, melegen sugároztak, akár az állatok; duruzsoltak, susogtak, ziháltak, valóban élőlények, ún. Kandó Kálmán-típusúak voltak. Akkor a hangosbeszélő a nevemet mondta. A rádió bemondott, beleizzadtam. A vasszörnyektől is megijedtem, mozdulni nem mertem, csak álltam a sínek közt, a mozdonyok majdnem súroltak. Nagyon féltem.

534

– Apád már nyugtalan – mondta lassan a vasutas, aki megtalált. A vállamra tette a kezét, majdnem összerogytam alatta. Úgy andalogtunk, mint két jó barát. Amikor meglátott, apám fölugrott a vézna asztal mellől, mozdulatai túlzók voltak, hevesek, összevisszák, mintha kapálódzott volna.

– Vigyázz magadra, kisfiam – súgta a lassú és fáradt vasutas, és gyöngéden elengedte a vállam, mint aki nem akarna túl közel kerülni ahhoz a homályos tekintetű, hadonászó férfihoz. Vicsorogva pördültem vissza hozzá:

– Én nem vagyok a maga kisfia!

Remegett a szám. A férfi vállat vont, bement az állomásépületbe. Apám lelkendezve átölelt, mintha valakinek lelkendezve mutatni akarná, hogy lelkendezve átölel, megijedtem, azt hittem, pofont kapok, elfordulva hátrakaptam a fejem, levertem apám szemüvegét, amire tényleg lekevert egy gyors pofont, amire beállt azután a nyugalom.

108

– Mondja, Papi kérem, ölt maga embert?

Lestük, mi lesz. De nem ölt, azt mondta legalábbis, nem ölt, és meghitt nyájassággal pillantott ránk. Ha jó kérdést tettünk föl apánknak, akkor olykor észrevett minket, újra meg újra észrevett minket. Többször láthattuk a szemében ezt a jókedvű meglepetést, mintha meglepte volna, kellemesen meglepte volna, hogy mi a gyerekei vagyunk, és ő az apánk.

Csalódottan vettük tudomásul, hogy nem ölt. Minek ment akkor háborúba. A Kinizsi Pál is ölt, a hazát csak így lehet megmenteni. Talán a nagypapa protekciója miatt úszta meg.

– Vagyis azt szeretnétek, ha öltem lettem volna légyen?!

Ezt a „lettem volna légyen”-t nem akartuk bolygatni, az ölést se bolygattuk, mi csupán azt szerettük volna, ha a papánk szerepelt volna abban a háborús filmben, melyet mi magunkban elgondoltunk.

Kimondani nem mertük, ám hevesen bólogattunk.

535

– És nem gondoltok arra a szegény emberre, akit, föltéve, de meg nem engedve, én öltem volna meg?

Ezt a föltévét, ezt megint nem értettük, de mutattuk, hogy nem, nem gondolunk rá.

– És a gyerekeire, akik talán éppen akkorák, mint ti?! – Hidegen ingattuk a fejünket, nem, nem, azokra se gondolunk. – De hát… de hát lehet, hogy épp ugyanazt tanulják, amit ti! – kiáltott föl elkeseredetten Papi. Furcsa; talán azt remélte, hogyha ugyanaz van a fejünkben, az agyunkban, akkor részvét ébred bennünk, akkor jobban látszik a helyzet abszurditása. De nekünk furcsa dolgok voltak a fejünkben.

– Fasisztának a gyereke is fasiszta! – kiáltottam hirtelen.

Apám döbbenten nézett rám; mint akit gyomorszájon vágtak. Éreztük, hibáztunk. Valahogy mélyen megsértettük őt, de nem tudtuk, hogyan, miért is.

– Szerinted, mi az, hogy fasiszta. – Apánk olyan kétségbeesett volt, hogy kérdezni sem tudott, állította a kérdő mondatot.

– A fasiszta az fasiszta! – vágtam rá kapásból.

– A németek – segített be az öcsém.

– De hát mi is a németek oldalán… a németek oldalán álltunk!

Megneszültünk ettől a hangtól, részint úgy beszélt velünk, mintha felnőttek volnánk, részint pedig az látszott rajta, hogy ebben a felnőttekkel folytatott vitában rosszul áll a szénája; ez ijesztő volt. De konkrétan főleg az döbbentett meg minket, hogy mi a németekkel, tehát a fasisztákkal egy csapatban harcoltunk volna. A Horthy Miklós talán igen, de mi, magyarok soha! Ne vicceljünk már! Hát hogyan volna az lehetséges, hogy a nagypapát börtönbe csukják a németek, miközben a fia, nemdebár a mi édesapánk, mint katona szövetségben állana ugyanezen németekkel!

– Pedig így volt! – kiáltott Papi, és akaratosan toppantott egyet, akár egy királylány.

De ez minket már nem érdekelt. A hülyeségnek is van határa.

536

109

Ezt az embert mától nem ismeritek, amikor anyánk ezt a mondatot még nem mondta ki, nem is gondolta, mert nem is gondolhatta (sőt, ellenkezőleg!), akkor ezt az embert is megkérdeztük.

– Parancsolnak az uraságok? – vonta föl a szemöldökét.

Hogy ölt-e embert.

– Ahogy méltóságtok kívánja – hajolt meg felénk –, hogyne öltem volna, a háború erre való. Mindig kell egy kis háború, hogy megnyugodjék az emberiség.

De nekünk ez a válasz se tetszett. Az se, ha nem öl valaki embert, és az se, ha öl. Ejtettük a második világháborút.

– Nem árt, nem használ – vonogattuk a vállunk.

110

Csak használtuk, mert apánk többször használta (Mami nem, ez valahogy Esterházy-mondat volt), de nem értettük ezt a „nem árt, nem használ”-t.

Szép, mély értelmű családi anekdotából való. Ősünk (természetesen ősünk testvére), Károly, egri püspök ideje alatt megszokták a parasztok, hogy ha jő a grófi hintó, ők letesznek kapát, kaszát, főfödőt, letérdelnek, a püspök pedig megáldja őket.

Hogy áldás közben mit sziszegtek hű fogaik közt, arra nincs adatom. Az 1765. évből van egy gúnyirat, a Károlyra vonatkozó, de reá éppen nem találó passzus így hangzik:

E. püspök maga hasznát nézi,
Nemes Ifjuságnak a szájába teszi.
Hogy ostoba legyen, maga észre veszi,
Sok titkos bűneit ekképpen tetézi:
Vigyáz Dézmájának szaporodására.
Szép Pásztor! Juhoknak ki vagy Fojtására,
Menne ki belőled a Lélekző pára,
Hogy meghűlt tetemed fordítnák hátára.

Ezen óhajtástól számított harmincnégy esztendővel később ment ki ténylegesen a nagy rokonból a lélekző pára, s meghűlt tetemét de facto hátára fordították. Az építő tizennyolcadik század építő embere volt. Pápa és Eger más városok volnának nélküle. Sok vitája akadt II. József császárral, állítólag azért írta volna sz-szel a nevét, hogy megkülönböztesse magát a család aulikus szárnyaitól. Midőn a császár megfenyegette, hogyha sokat rakoncátlankodik, megfosztja a püspökségtől, akkor aztán majd mit fog csinálni?!, vállat vont, a püspökök nem szoktak vállat vonni, és így szólt földi urának:

– Akkor majd hazamegyek, és ott is úr leszek.

Úr volt, de az urak is meghalnak, meghalt.

Amikor az örökös, az ifjú unokaöcs első ízben végighajtott a szelíd egri dombok közt, vulgo: a birtokon, meglepve, zavartan konstatálta az általános térdepelgetést.

– Herr Graf – súgta a jószágigazgató, bizonyos Törő Pál. Őt még Károly püspök vette magához, mégpedig katolikus szívjóságból, mert amikor a váci püspök rendeletére a mezőtúri protestáns egyházat elfoglalták – hajrá ellenreformáció!, ne hagyd magad pilises! –, a templomot erőszakkal bezárni akarónak ez a Törő kardjával kezét levágta. (De az nem igaz, mit terjesztettek, hogy ez a váci püspök épp Károly lett volna, mert ő csak 1759-ben lett azzá, 1754-ben tehát vagy nem a váci püspök záratta be, vagy nem a Nagybátyám! Ennyit a tényekről.)

– Herr Graf, tessen áldás osztani.

Azt nem, azt ő nem, neki arra nincs kompetenciája, Unsinn (német az eredetiben).

– Muszáj – szólt Törő, és nehéz, barna tekintetét új urára emelte; lelkében mindétig protestáns maradt.

Az ifjú Esterházy nem értette ezt a furcsa, „itthagyott” öregembert. Egyáltalán semmit nem értett itt, a nyelvet nem értette, az emberek mozdulatait, nem értette az egész országot. Bécset még értette, Wiener Neustadtot is, bár sok érteni való azon nem volt, de onnantól aztán – az anekdoták Lajtájától – már semmit nem értett, nem értette a sarat, a dűlőutakat, a szegénységet, a sátoros cigányokat, a magyarok folytonos büszkeségét, ugrásra kész sértődékenységüket.

Az, amit a magyarok akarnak, gondolta a fiatalember a vad öreg szemébe pillantva – „el fogom bocsátani!” –, az nehezen volna ócsárolható, ha legalább harminc millióan volnának, de így, ahogy van, ez elég nevetséges. (Egyébként évekkel később – mellesleg már a XIX. században – megismerkedvén az ország szépségével, járva a környékbeli varázsos dombokat, a titokzatos Szajla völgyét, valamelyest visszakozott, s úgy érezte, jobban megérti a magyarok magasra srófolt indulatait s vágyait. Ich habe mich ein wenig mit ihren Superlativen ausgesöhnt.)

Csikart a hasa, ezért dühös arckifejezést öltött. Azután meg eszébe jutott valami szép Horváthné. Vagy Vilmosné. Vagy az ugyanaz? Hogy annak milyen förtelmes a kiejtése! Majd hirtelen arra gondolt, hogy mostantól fogva ő is magyar. Ekkor félénken fölnevetett.

Törő Pál talán nem követett mindent apróra ura finom metszésű, bár puha, puhányos orcáján.

– Na, gyerünk má’ – morogta a vén magyar, s amikor látta, hogy az uraság még mindig nem kapisgálja, hirtelen megragadta, megrázta, muszáj, sziszegte, egy mozdulattal mintegy kilógatta a grófot a hintóból, előlógatta. Sóhaj futott végig a kazlak közt, sárgán ragyogott a mező, a nép sóhaja, amely nép eddig percről percre növekvő ingerültséggel és évszázados nyugalommal várakozott, nem tudván mire vélni ezt a szokatlan szünetet. – Minden forradalom origója az „üresség”, melyben egyszer csak kényszeresen önmagunkra pillantunk, írja a fiatal Goethe apjának; inkább okoskodás, mint mélység, de kedves, és lehet-e kedves a mélység, firkálja az apa a levél margójára. Semmi sem olyan nagy, mint az igazság, és a legkisebb igazság is hatalmas.

– Áldást – lihegte hátulról Törő Pál, mintha egy szerepébe belesülő színésznek –, adjá’ áldást!

Mire a gróf végre-végre fölemelte gyöngéd rajzú, vékony, sápadt kezét, meggyőződés nélkül keresztet rajzolt a levegőbe. Az emberek boldogan vetették magukra a keresztet, ő meg mormolta maga elé:

– Nützt nicht, schadet nicht, nem árt, nem használ – és eztán ha kikocsizott, mindig így tett, amivel, az egy Törő Pált leszámítva, mindenki meg volt elégedve.

111

Amikor a Huszárokkal vitáztam, hogy ki a labanc, mert szerintük mi labancok vagyunk, szerintem meg nem, és szerintük ők pedig kurucok, és mikor kérdeztem, mért, mondták, azért, mert ők szegények, mire mondtam, hogy mi is, amire aztán csöndbe lettek, igaz, többet én sem tudtam mondani, akkor hazaérve megkérdeztem anyámat, hogy mi szegények volnánk-e.

– Látod, nem?! – Föl se emelte a fejét, rám sem pillantott. Mintha ingerült lett volna, mert mintha én kétségbevontam volna a szegénységünket s az ő ebből eredő mázsás terheit. Apámat is megkérdeztem. Ő meg váratlanul elgondolkodott a kérdésen. Ő éppen ellenkezőleg, érdeklődve körbenézett a szobában, megállapítandó, hol is vagyunk, mi a helyzet.

– Mgen… hát gazdagok ez idő szerint nem vagyunk. – És hogy nem a szegény a gazdag ellentéte, a nem-gazdag még nem szegény. A szegény az még lejjebb van, az nincstelen, a szegény a szegénynél is szegényebb. – Nem, fiam, mi nem vagyunk szegények, mi csupán szegénységben élünk.

Édesapánkat folyamatos figyelmetlenség jellemezte, amit előzékenységgel és figyelmességgel leplezett. Kicsit mindig máshol volt, mint ahol volt. Nyúltunk érte, és a levegőbe markoltunk. Olykor a levegőnek volt apa-alakja. Úgy tetszett, evvel a *szegény kontra szegénységben élni*vel mintha azt állította volna apánk, hogy nekünk valami titokzatos oknál fogva könnyebb, mintha mi ezt csak úgy választottuk volna, már-már szórakozásból, játékból, amely így bármikor felfüggeszthető.

– Ez így azért túlzás – bólogatott atyánk jókedvűen. Élvezte a zavaromat. De hogy azért az nagy könnyebbségnek számított 540 a kitelepítésben, hogy minden pillanatban tudhattuk, hogy igazságtalanság történik velünk. A vereség külsőségei erkölcsi győzelmet takartak.

– A nehéz az nehéz – szólt be egy asszony a konyhából.

112

Anyám egyszer végső elkeseredésében, mert nem tudott mit enni adni nekünk, és már kérni sem tudott, lopott, krumplit, és lebukott. Sírt. Később többször láttam sírni, de mindig apánk miatt (és egyszer miattam); ez egyszer saját magáért sírt.

Ült a tornácon és zokogott. Akár egy hatalmas úrhoz, királyhoz, zarándokolt hozzá a ház, a ház urát (értsd: parasztját), Pista bácsit kivéve, aki az akkor (1951) fokozódó osztályharcnak megfelelően jól megérdemelt kulákbüntetését töltötte a hatvani börtönben. Hort a hatvani börtön vonzáskörzetébe tartozott. Terményrejtegetésért csukták le, vagy tilosvágásért vagy a rendetlen udvar miatt (szalmaszál a kút előtt), bármiért, akármiért, ok és okozat nem álltak abban a szigorú archaikus viszonyban, ahogy azt a régi görögök elképzelték. Ok és okozat nem oksági viszonyban állottak, hanem jogiban.

– Soha nem értettem – így anyánk –, mért vetett a kommunista állam arra súlyt, hogy nyilvánvaló jogtiprásait a jog eszközeivel megtámogassa. Mért nem elegendő kivégezni Rajkot, mért kell még a vallomása is?

– Európai tradíció – ejtette a szavakat maga elé apám. – Már az inkvizíció is így csinálta. Eszméket kizárólag gerinccel együtt lehet törni.

Jött Annu, a háziak nagylánya, a derekáig ért a haja, volt az arcán, a nagyon szép arcán valami bőrbaj, vörös, talányos folt, Mami szerzett neki orvost, mert ő nem mert elmenni, szégyellte. Simogatta anyám haját.

– Ne bánkódjék, Lilike néni!

Anyja, a Rozi néni, kis meleg tyúklevest hozott, mintha betegnek.

541

– Egyék, Lilike, enni mindig kell. Mindig.

Mami szipogott, kanalazott, szopogatta a tyúklábat. Papi is tapintatosan ült előtte, a lábainál, időnként fölnyúlt, és megsimogatta a kezét.

Jött a Kispista is, nagy szemeket meresztett anyámra; mint mindig: tiszteletét tette.

Tízvalahány évvel később a Kispista valami sikkasztási ügybe keveredett a Hatvani Cukorgyárban.

– Sikított – kuncogott Bogyica nagynéném, mintha helyeselné, vagy mintha ez valami vidám, vicces dolog volna, afféle kópéság; bár valószínűbb, hogy örökösen ugrásra kész káröröme talált tápot magának; híján minden humorérzéknek, alkatának iróniája keveredett szükségképp a káröröm karmaiba. („Bejöttek, ugye, ide ezek a derék oroszok. Most nem megyek bele abba a zsákutcába, hogy megerőszakolták-e a sógornőmet avagy ő viselkedett illetlenül és kihívóan…”)

Késő este, amikor hozzánk már nem szoktak csöngetni, csöngettek. Szabályos küldöttség állított be Hortról, fehér inges, fekete kalapos férfiak, mintha misére indulnának, és asszonyok kiskosztümben, mintha (kötelező) ünnepi műsor volna a kultúrházban. Hallgatóztam (természetesen), de csak ugyanazt a mondatot hallottam újra meg újra.

– Doktor úr, segéljen a Pistának, doktor úr, segéljen a Pistának!

De apám nem tudott segélni, le is csukták a Kispistát. Amit a hortiak igencsak zokon vettek apámtól. Ha akarta volna, nyilván el tudta volna intézni. Azt el sem bírták képzelni, hogy apám ugyanúgy nem akarhatott semmit, mint ők. Ha nem még úgyabbul…

Amikor a házból már mindenki anyámhoz járult, de változni mégsem változott semmi, anyám pityergett, apám ücsörgött a földön, akkor váratlanul újraindult az egész, mindenki (Pista bácsit kivéve) jött ugyanúgy, Annu, Rozi néni, magát s mozdulatait ismételve, biztosítva anyámat, hogy evvel ne is törődjék, nem baj, nem olyan nagy baj, megesett már mással is, ha rávitte a szükség.

542

Ám hiába mondták (a meglopottak), hogy nem baj, baj volt. Nagy baj. Azután elfelejtette mindenki. Ők is, anyám is, apám is, a magam módján én is.

Titokzatost érzékeltünk a szegénységhez való viszonyunkban, valami nem rendeset. Gyakorlatilag, így láttuk, szegények voltunk, szegényes a ruházatunk (sokáig úgy tudtuk, a gyerekruhák eleve használtak, új ruha nincsen is), nem jártunk nyaralni, kopottak a szőnyegek, ritkán van hús, csirke szinte sose – de mi erre sose gondoltunk! Rosszul kezdtem tehát: nem láttuk mi ezt a szegénységet, részint eltakartatott előlünk, anyánk eltakarta, részint meg megvolt mindenünk, ami nyilván azt jelentette, hogy ami megvolt, azt véltük mindennek. Apánk nem gondolt rá, mi nem vettük észre, az egyensúlyt anyánk tartotta fönn: nem szerette volna veszni hagyni a szegénységgel járó erkölcsi micsodát. Ha már robotol, mint a barom, legalább sajnálják. Vagy még ennél is kevesebbet kívánt: ha már robotol, mint a barom, legalább. Ha már.

Mégis voltak jelek, amelyek arra utaltak, hogy ez a gyakorlati szegénység homályos alapra épül. Hát már maga a főzés! Mert jó, hogy szegényes, de hogyan szegényes! Ne kerteljünk, anyánk az előételek rabja volt. Még a kitelepítésben is. Az előételügyet osztálytársaink előtt egyszerűen letagadtuk. Minek reménytelen magyarázkodásokba bonyolódni. Kapros túróval töltött paprika, paradicsom, vagy csak egy főtt hagyma majonézzel, májkonzerv tejföllel, kakukkfűvel följavítva, egy kis valami. Forma. Anyánk mindenből tudott valamit csinálni, illetve nem valamit, hanem szépet. Az élet minden területén harcot folytatott a csúfsággal, a formátlannal. Kecsketejből, búzadarából kemény tejbegrízt, amit kisimított, megsütött, karikákat vágott belőle, s azt feltornyozta, a karikák közé meg lekvárt tett. Ez volt a Bábel tornya. Ekkor összevissza beszélhettünk, részint nyilvánvaló ökörségeket, részint halandzsanyelven (nyilvánvaló bölcsességeket). Kacsa *sans orange.* Ki kér még a szanzoranzsból? (A deklasszált humor.) Szóval előétel és *dolce.* Dolcse.

– Egy kis dolcse? Pur la bon buss.

Mindig elhangzott ez a kettős mondat, mintha döntenünk kéne.

De már a paradicsomlevet nem tudtuk letagadni, borssal, szerecsendióval, gyömbérrel, ha volt, narancshéj reszelékkel. Mi nagyon szerettük. A barátaink fintorogva otthagyták.

– Micsoda úri pofátok van?!

Itt mintha lett volna valami úri gőg bennünk, büszkék voltunk az ízlelőbimbóinkra.

Noha időnként mi is anyánk szemére vetettük, hogy túl *úriasan* főz. Nehéz volna megmondani, mit értettünk ezen. Talán hogy a krumplileves nálunk nem olyan jó zsíros, és nem úsznak benne nagy hagymadarabok, mint „idegenben”, hanem sápadt, tejfölös. Franciás, állította anyánk. Hagymalevest is kaptunk. A húsokhoz, ezt se láttuk sehol másutt, kis édes kontraízt, például sült gyümölcsöket, vagy a legendás „szósz pikant”-ot, mindközönséges mustár mindközönséges lekvárral.

És hát a legsúlyosabb: az ezüst evőeszközök. Hogy mi mindig, nemcsak vasárnap vagy ünnepen, ezüsttel ettünk.

– Mért?

– Mert nincs más – vigyorgott apánk, anyánk meg a fejét csóválta. Benne is maradt a kezünkben az ezüst súlya. Vendégségben, napköziben mintegy át kellett állnia a kezünknek az alumíniumra.

– Mi van, nem tudtok rendesen enni?! – mert a túl könnyű kéz kapkod, kilötyböl, ledisznóz. Hallgattunk. De aztán lebuktunk. A strandon. Az még ezüsteszcájg nélkül is lebukás lett volna.

Szinte az egész nyarat a házunkkal szemben lévő strandon töltöttük, reggel ki, zárórakor be. Lehetett volna a büfében enni, de az drága, lehetett volna, ahogy uzsonnát az iskolába, kenyeret magunkkal vinni, vajas paprikást, olykor meg is történt, mindegyik külön szalvétába csomagolva, de délben meleget kell enni. Ha lehetett, mi tizenkét órakor ettünk, ezt hoztuk a kitelepítésből, faluról; harangszó, ebéd, évszázadokon át. Vagyis tizenkettőkor abbahagytuk, amit épp csináltunk, focit, úszást, csajozást, és mentünk a kerítéshez, ahol anyánk már várt az ételhordóval, mert enni kell, és enni rendesen kell, meg kell adni a módját, az egyik rekeszben tehát nem étel volt, hanem szalvéta meg a házban föllelhető egyetlen eszcájg, ama ősi. Ültünk testvérek egymás mellett, ezüstkés, ezüstvilla – ami a félmeztelen testek közt még abszurdabbul vette ki magát –, jöjj el Jézus, légy vendégünk, áldd meg, amit adtál nékünk. Körben a barátaink finoman fitymálva figyelték a kapros zöldbabsalátát(!).

Ezek az ebédek nem segítették összeforrásunkat a dolgozó nép tömegeivel.

114

Nem ismerem partjaim, mondja egy Ahmatova-verssor. Édesapám életét, ahogy a nagy orosz, illetőleg nagyon is szovjet folyókat, elterelték. Nem ismerem partjaim, ezt a mondatot apám sose mondta. Nem mintha ismerte volna, nem, hanem mert nem nézte. Életének első húsz esztendejében nem volt rajta mit néznie, egy elsőszülöttnek jól definiáltak a föladatai, minden szépen, puhán előírásszerűen haladt a medrében, tán a nadrágszárak tetszettek rövidebbnek, mint az elvárható lett volna Galánta grófjától, Fraknó örökös urától és várkapitányától, a magyar főrendiház örökös jogú tagjától, a hitbizomány várományosától. Húsz év a grófi szérűn: nem árt, nem használ.

A háborúban nem nézelődik az ember.

Utána meg mire körbenézhetett volna, lett, ami lehetett. Apám soha nem nézte, milyen lehetett volna az élete, mi helyett van a mostani; van, ami van.

115

Igazi élete akkor kezdődött, amikor újra eszébe jutott Lili kisasszony, vagyis akkor már özvegy, tanítónő. Anyám úgy viselkedett, mint akit meg kell még valamiről győzni, így volt fülig szerelmes apámba (ringlispíl, darázs). Apám pedig úgy viselkedett, mint egy fülig szerelmes fiatalember, minthogy fülig szerelmes fiatalember volt.

Még balettre is hajlandónak mutatkozott beülni, egyáltalán anyám kulturális érdeklődését gátlástalanul osztotta, ment vele a Szépművészetibe, a Zeneakadémiára, színházakba. Ezt még nekünk is fölemlegette bizonyítékul a szerelemre, amikor későbben kutakodtunk a gyökerek iránt.

– Hát még balettet is néztem! – hivalkodott büszkén.

Viszonzásul, revansképp (anyám használatában: rövans), fogat fogért, anyám futballmeccsre járt. Vagy ment. Egyszer legalábbis volt. Apánk valamiért sokat mesélt a nagy Henniről, a Fradi kapusáról; anyánk így sokat tudott Henniről, de szinte semmit magáról a játékról, annyit talán mégis, hogy azt gólra játsszák, így

amikor az Újpest gólt rúgott a Fradinak, Henninek, nekünk, anyám a dermedt Fradi-tábor közepén, ujjongva fölugrott, gó-ól!, kajabálta, fáradt, bánatos férfiszemek nézték, apám homlokát szégyenében a tenyerébe temette. Ezt sokszor hallottuk, főként anyánk önérzetes előadásában. Úgy néztünk rá, futballgyerekek, fradisták, miként akkor, a stadionban az a sok zöld-fehér szívű, szegény magyar férfi.

116

Klasszikus apa–fiú ikon, jártam meccsre apámmal. Az Üllői úton együtt láttuk a tizenhét éves Albertet először játszani. Az a kis ijedt csönd a stadionban, amikor a zsenialitás hirtelen testet ölt. Be volt kötve a feje, valami történhetett az első félidőben, de azt nem láttuk.

– Az a turbános – nézett körül jelentősen édesapám –, arról a gyerekről még fogunk hallani. – Ő már akkor megmondta.

Mindent úgy csináltunk, ahogy kell, ahogy szokás. Meccs előtt szotyolát meg tökmagot vettünk. Vagy külön papírzacskóba, vagy az ember oldalt fordulva mutatta, esetleg még a kijelölt 546 zseb száját széjjelhúzva, hogy hová. Szünetben pedig siettünk – szaladtunk, kivétel nélkül mindig szaladtunk: apám fogta erősen a kezemet, és húzott, én meg lebegtem, emelkedtem utána, akár egy kabát vagy tündér –, hogy jó helyet fogjunk a büfés sorban, anélkül természetesen, hogy egy másodpercet is mulasztanánk a mérkőzésből. Megvetettük az ilyen előbb indulókat. Én bambit vagy úgynevezett utasüdítőt ittam (később hallottam a szakkifejezést az efféle homályos eredetű, céljait tekintve szocialista, alkoholmentes italokra: lónyál), apám pedig sört. Egy vagy két korsó sört. Hármat. Otthonról azt az utasítást kaptam, hogy a másodikat próbáljam megakadályozni, de a harmadikat mindenképp.

– Papi, szépen kérem, ne tessék még eggyel inni – kérleltem egyszer, de úgy nézett rám, hogy evvel azután soha többé nem próbálkoztam. A negyediknél sem. Ha úgy adódott. (Mert nyert a csapat, és a győzelmi mámorban, vagy vesztett, és akkor abban a bénult tehetetlenségben, meg ha döntetlen lett, hogy a szakmai értékelés elvégeztessék.) Szó nélkül követtem, ha úgy adódott, a kocsmába, pedig azt már nem szerettem, féltem is kicsit, apám kiszámíthatatlanabb lett, mélabúsabb. De a harmadik sörig egyértelműen csak vidámodott, és az olyan jó volt.

A szünetben megszerzett virslit meg sült kolbászt a nagy plecsni mustárral vittük vissza a helyünkre. Szívesen néztük az üres pályát is. Szép. Jól emlékszem ezekre az ízekre, a fogak közé ragadt szotyola, a lónyál, a mustáros, zsíros, paprikás kolbász, a dohányfüst és egy *közeli* sörszag! Lent meg az a gyönyörűséges zöld négyszög, benne a fehér vonalak, körök.

A mennyország lehet ilyen, apa, finom ennivaló, szépség, gondoltam.

De úgy látszik, túlontúl katolikusra gondoltam el a mennyet, mert ezt a boldogságot szenvedéssel kellett kiérdemelnem, kiváltanom: kivétel nélkül minden alkalommal borzalmas fejfájást kaptam, migrént, hányással. De csakis meccs után. Sodródtunk a tömegben lefelé a lépcsőkön, ő rámnézett, én bólintottam, mire betértünk az első vécébe, ő odaállt a vizeldébe, én meg kivártam egy fülkét, és úgy. Ez a várakozás olyan kényeskedőnek hatott, ezt nem szerettem. Utána apám így szólt:

– De sápadt vagy.

Mindig ezt. Türelmetlenkedett, de leplezte. Mint egy roham, olyan volt ez a migrénes fájás. Indult a második félidő közepén, a húsz-huszonötödik perc táján, és a hányással be is fejeződött (csak egy kicsit sápadt voltam). A virslitől meg a sült kolbásztól az sem vette el a kedvem, hogy darabonként újra látnom adatott őket a vécékagylóban. Egyszer fordult elő, a hősiesen küzdő Tatabánya ellen, hogy már a szünet végén rákezdett a fejem, és ennek megfelelően minden hamarabb történt, az emberek röhögve-undorodva ugrottak széjjel.

– Ne igyál, kicsi, annyit, bazmeg!

Apám most nem leplezte türelmetlenségét, türelmetlenül védett meg.

– Menjenek már!, nem látják, hogy rosszul van!, azt hiszik, szórakoz*unk?!* – és egy durva mozdulattal megtörölte a számat. Fájt. Az inge ujja foltos lett, de őt ez nem érdekelte, fizikailag semmire se volt finnyás. Sose láttam undorodni például, soha, semmitől.

Egyszer.

Anyám családja nem nagyon szerette volna ezt a házasságot, tartottak apáméktól, noha akkorra már, 1947–48, megszűnt a nagypapák közti munkaviszony, de nyilván emlékeztek erre-arra. De avval igazán nem lehetett volna anyámat vádolni, hogy a jóba akart beleülni. Nem vallott volna valami jó ritmusérzékre. Apámat akkor már csak a két szép szeméért lehetett szeretni.

Született Endre, de mindenki Pattyinak hívta (mert a nagyszentjánosi óriáskertben volt egy gyorsan érő körtefa, s Pattyi bácsi állítólag egész kicsi korában odatotyogott a fához, vitte a kisszékét, s órákat ült ott, leste a körtéket, s ha egy leesett, bólintott, s szólt: patty; négyéves koráig más szót nem is mondott), 548anyám öccse, aki 1947 októberében jött haza a frontról – ő is ellenezte, noha apámat szerette, egy évben születtek, egy időben kerültek föl Budapestre, az egyetemre, illetve a Ludovikára.

Együtt járták az éjszakát is. A Tabán bár a Hadnagy utcában, és ott egy Micike nevű pincérnő!

– Valami őrületes cehhet csináltunk, tíz vagy tizenöt pengőt. A kezünk meg az asztal alatt találkozott a Micikén! Nevettünk mind a hárman, mit tehettünk mást.

Így szólt Pattyi bácsi kedvenc nővéréhez: – Ne feledd, egy arisztokrata család inkább elnézi, hogy fiuk egy kurvát vegyen el feleségül, mint azt, hogy egy hétszilvafás családból valót. Nagyvonalú família, de nagyvonalúságukat egymás közt élik ki. Mondjanak bármit, mindig le fognak nézni. Főként leendő apósod. Uszkár az uszkárral, puli a pulival, ne feledd.

Pattyi bácsi szigorú volt, inkább pedáns, még inkább elvei voltak, és azokat megtartotta. A nevelésről is bírt elvekkel, elvi elvekkel, melyek szellemében ostorozta is anyánkat a mi alapjaiban elhibázott nevelésünk miatt. És majd ő megmutatja. És valamiért Mami nem nevette ki, nem hessegette el, hanem szabad kezet, de legalábbis kezecskét adott neki.

Első lépésként Pattyi bácsi bevezette az úgynevezett Fekete Füzetet, egy fekete füzetet, amelybe fölírattak a mulasztásaink, hibázásaink, a szemtelenkedések és a restség különb s különb megnyilatkozásai; ezekkel egy sorban az ezért járó (kiszabott)

büntetés (tiltások, ellentételezések), majd a büntetés kitöltésének igazolása.

Mi fapofával, ellenkezés nélkül követtük ezt az új, ismeretlen, katonás rendet. Anyánk meglepetten és idegenkedve figyelt minket, nem volt hozzászokva *ennyi* segítéshez.

Noha amúgy is jártunk rendszeresen bevásárolni, megkaptuk cédulán a vásárlandókat, zárójelben ha nincs, mit helyette, mindent tudtunk, nem kellett félni semmitől, tíz zsömle, két kiló kenyér, húsz deka parizer. Sose párizsi. A téliszalámit is picknek írta (de a boltban téliszaláminak mondtuk). De azt ritkán vettünk, soha nem szeletelve, hanem egyben, és azután ő szeletelte föl. Csak neki szabadott, még apánknak sem, mert 549mindenki túl vastagra vágta (volna). Amikor egyszer – titokban, bűnözve – elrágicsáltam egy centi vastag darabot, mintha kolbászt, sőt kenyeret, az nem is hasonlított arra, amit ismertem; a lelkifurdalás is megváltoztatja az ízlelést, vagy a bűn igézete.

Soha olyan vékony szeleteket nem láttam, mint a mamáméi. A teremtés csodája, átsütött rajtuk a nap. Meg volt szabva, mennyit szabad egy kenyérre tenni. Pattyi bácsinál nyilván százalék lett volna, hány százalék kenyérfelület fedhető le és így tovább, még ki is kellett volna számolni. Később, a gimnázium alatt jártam hozzá, ő így mondta, magasabb mathézist tanulni. Inkább mérnök-, mint matematikusesze volt, de szép rendet tartott az agyában, ami jó hatással volt rám. Azt is jól viselte, inkább csak engem döbbentett meg, hogy némelyik föladatot nem tudtuk (tudta) megoldani.

Azt (sajnos) megérzi az ember, mennyi jár a szalámiból. Az biztos, hogy nem érinthették, fedhették a szeletek egymást, és nem lehetett akkora karéjt szelni, hogy háromnál több darabot szabadjon rátenni. Húgunk, aki szerette a találós kérdéseket, egyáltalán: szeretett gondolkodni, örömét lelte a fejtörésben (ha másfél mókus másfél nap alatt másfél mogyorót eszik meg, hányat eszik meg kilenc mókus kilenc nap alatt), fölvetette, hogy mekkora darab az ideális kenyér, hol a legjobb a szalámifölhasználhatósági hányados, hol ideális, de ezen nem volt mit gondolkodni, mert a zsömle az ideális, a fél vajas zsömle, a vaj épphogy betemethette a kis „gödröket”, egy szelet zöldpaprika és egy teljes körszelet téliszalámi.

A Fekete Füzet mellett a Szépevési Verseny számított Pattyi bácsi nagy didaktikai teljesítményei közé. Ki lettek dolgozva a szépevés elvi szempontjai és az evvel harmonizáló pontozási rend. Hogyan kell fogni a kést meg a villát (nem a nyakánál), kanál megy a fejhez, nem a fej a kanálhoz, kéz sosem az asztal alatt, könyök a test mellett (gyakorlásul valóban könyvet a hónunk alá szorítva ettünk), és vizet csak leves után. A zsűri, szüleink és az éceszgazda, szigorú arcokat vágva járta körbe az asztalt; jegyzeteltek, fintorogtak, bólogattak, láthatóan nagyon élvezték; mulattak. De arra nem volt szemük, hogy észrevegyék, mi nem mulatunk. Mi feszengtünk, illetve győzni akartunk, pedig evés közben csak enni akarni jó.

118

Anyai nagyapám, ezt Bogyica is, Pattyi bácsi is büszkélkedve említette, anyám nem nyilatkozott, nem ivós, ám mulatós embernek számított. Nem ivós, ám mulatós, vagyis fegyelmezett, ám életszerető. Az asztalon táncolt a győri Fehér Hajóban, Nyári Deske és zenekara játszott. De akkor is hajnalban kelt, pontban fél egykor ebéd, utána posta, újság, fél óra alvás. Minden este parancskihirdetés a majoros gazdáknak, tiszttartóknak, segédtiszteknek. Huszonhétezer hold erdő és még egyszer ennyi nem erdő, ez tartozott alája, mert ennyije volt a másik nagypapának. Felelősségteljes munka. Tárgyalni a magyaróvári kémikussal pászentos műtrágya dolgában. Mennyi a fornai tehenészetben a tejátlag, Wittman bérlővel újrabeszélni a kondíciókat. Tarokkozott, kis tételben. A gyerekek ritkán látták a szülőket, az internátus havonta egy hazajövetelt irányzott elő. Sose egy ujjal nem nyúlt a gyerekekhez; nagymama igen. Pofonokat is kaptak tőle.

Mi már nem láthattuk rajta a szigort, csupán az öregkori, rémült szomorúságot, mely ott fészkelt a mélységes mélyben ülő, dióbarna szemében. Öregkorára csúnya lett, mintha félig lett volna csak kifaragva az arca, új, gyalulatlan felületek, durva törések keletkeztek. Ez különösen Bogyikó szépsége mellett tűnt föl. De kedves volt, kedves nagymama.

Aztán egyik napról a másikra elfelejtett főzni. Ácsorgott a konyhában, kivett egy lábost, visszatette, fölemelte a fűszertartót, letette.

– Ne haragudj, kicsi lányom – mondta kuncogva Bogyikának –, de elfelejtettem! Mindent elfelejtettem! – Mintha egy gyerekes csínyt vallana be, jópofa tréfát.

Azután már az embereket se ismerte föl, kevergette az élőket és a holtakat, és szép lassan bekerítette valamiféle üldözési má 551nia, konkrétan hogy a Mami az életére akarna törni. Ebbéli vélekedésében mi lelkesen erősítettük, sok apró tárgyi bizonyítékot szállítva néki mondott asszony elvetemültségéről. Mi anyánkat olyan jónak és tökéletesnek láttuk és éreztük, hogy nagy örömet okozott róla mint gonoszról beszélni. Olyannyira nem volt ennek köze a valósághoz, hogy titkos rágalomhadjáratunkat valamiféle szemérmes szerelmi vallomásként éltük meg. Oly sok jó lehetetlenség jött össze; nyugodtan élvezkedtünk. És a nagymama lelkesen vevő volt minderre, szinte újjáéledt. Pisztolyt is ígértünk neki önvédelem céljából. Mire váratlanul azt mondta:

– Bogárkáim, ragaszkodom a 38-as Smith and Wessonhoz.

Senki nem tudta, honnan szedte ezt.

119

IV. (Nepomuk) János, cseszneki ág, kamarás, Hunyad és Zaránd megyék, majd Veszprém megye főispánja, titkos tanácsos, helyettes főajtónálló mester, a „Koronázott Remény” bécsi szabadkőműves páholy tagja, 1777. június 10-én feleségül vette Schönbrunnban losonczi Bánffy Ágnes grófnőt, Dénes gróf és báró nagybarcsai Barcsay Ágnes leányát, Mária Terézia királynő kereszt- és nevelt leányát.

Mellesleg mesélném el, hogy a Veszprém megyei hivataloskodás alatt történt, hogy egy alkalommal kocsi Horváth János alispán megválasztása ellen a régi rokon kellőn túl buzgólkodott, miáltal a tisztújítási kongregációt, nevezetesen a szentgáli nemes urakat annyira fölbőszítette maga ellen, hogy azok őt agyonütéssel fenyegetve a megyeház-terem ajtaját betörték, és már-már tettlegességre került volna a dolog, ám János egy mellékajtón hirtelen kiosonva, hű vadásza által kísérve, a lármázó választóktól követve, a visszavonuló helyiség felé rohant. Az ajtó előtt azonban utolérték és mentéjének egyik ujját letépték. Ekkor azonban vadásza

a kését azok elé tartva, nagyatyánkat az ajtón betolva, az üldözésnek véget vetett.

552

Ágnes apja katolikus, anyja protestáns, aki a házasságkötésükkor reverzálist adott, hogy gyermekeit (rendben) katolikusnak fogja nevelni. De volt eszében. Az apa mint Erdély kancellárja sokat tartózkodott távol (Bécsben), így az anya még arra is kényszeríteni akarta leányát, hogy protestáns emberhez – férfihoz – menjen férjhez. Amikor a kancellár szeméről lehullt a hályog, felszólította a feleségét, adja ki neki a lányukat, amit az megtagadott, sőt. Bánffy igyekezett a „protestáns ürdüng”-re hatni, hiába. Erre katonai karhatalommal támadt saját házára, leányát kiszabadítván vitte Bécsbe anyjához. Itt megkeresztelték katolikusnak, keresztanyja a királyné lett, hozzáment János rokonomhoz, esküvőjüket a schönbrunni császári kápolnában tartották, a menyasszony hozományát a királynő adta, amiképpen az ebédet is Schönbrunnban. (Az ünnepély részleteit gróf Michna Mihályné, született báró Desfaigny Latonselle palotahölgynek a Bánffy-családhoz írt leveleiben közli. – A királyné által ajándékozott aranyos kocsi egyik vörösbársony párnája még megvan.)

Namármost ezeknek a leánya, Josefa, nem, Marianna, aki egy Ruspoli herceghez ment hozzá, egy árva szót sem tudott magyarul. Állt az ablakban ez a nagynéném a római palotájában, körötte az a sok Ruspoli, tekintete végigfutott a Vatikán tetőin, megfordult, és hibátlan kiejtéssel, csupán az r-eket pörgetve erősebben, mint azt, mondjuk, Cegléden szokás, azt mondotta:

– Őry Jánosnak árnyékában jó ülni.

Se előtte, se utána egy szót se magyarul. Viganellóban temették, a Ruspolik sírboltjában.

Őry (Őri?) Jánosnak árnyékában jó ülni, senki nem tudta, honnan szedte ezt.

120

Nagypapa, ha jókedvű volt, szépen fütyölt. A térdére legtöbbször anyámat ültette. Egyszer meg odavágta dühében a kávéscsészét a falhoz. (Meleg volt a hideg meggyleves. Furcsa: ha hi 553deg lett a leves, mindig tréfált: Tán szél fútt a konyhában? Vihar, szellő, vagy

hurrikán?! De valami *vót…)* De másnap engesztelésül huszonnégyszemélyes készletet hozatott Bécsből. Megfellebbezhetetlen tekintélye volt. A fiúk se vitatkoztak vele soha. Ha Apik úgy gondolja. Ahogy Apik akarja. Bogyicáék szerint, noha a gazdagságot illetően világok választották őket el egymástól, sokkal nagyvonalúbb volt, mint a másik nagypapa.

– A kegyelmes úrhoz nem is lehetett hozzászólni – jegyezte meg Bogyi pikírten.

– Ez nem igaz – hajtotta le apám a fejét szégyenlősen.

A Ludovikán Jóni Imre volt a Pattyi bácsi osztálytisztje.

– Kérek eltávozást, haldoklik az édesapám.

– Engedélyezem, de ha az apja nem halálos beteg, magát lecsukatom!

Nagyapám 1940. október 4-én halt meg, este hétkor. Mind a négy gyerek ott állt az ágyánál, várták a hét órát. A halál pillanatában Mamili önkívületbe esett, és megátkozta az Istent.

Megátkozta az Istent.

A gyerekek zokogni kezdtek rémületükben.

Erről később sosem beszéltek. Mikor a húgom ezt kitudta, azonnal nagymamához sietett, és rákérdezett. A húgunk minden kérdést föltesz: így bátor és így gyáva.

Nagymama elpirult, azután mosolygott, azután a fejét csóválta.

– Miről beszélsz, bogaram? Inkább sütök neked egy kis palacsintát.

Mert elképesztő, ízletes és könnyű palacsintákat tudott sütni. És dobálta is! Soha más helyzetben nem látszott rajta semmi játékosság, sőt vidámság sem, csak ekkor, palacsintakor.

Azután elfelejtette a palacsintát is.

121

Szerelemgyerekek vagyunk-e, kérdeztük külön-külön, őket egymásnak mintegy kijátszva, szüleinket. De már későn kérdeztük, a kérdés nem volt értelmezhető.

554

122

Azt azért nem lehetne állítani, hogy – ellentétben anyáméval – az apám családja akarta volna a házasságot, mert ez nagyapám

akaratát jelentette volna, aki nem akart e házasságot illetően semmit.

Ami meglepő, nem? Mintha nem érdekelte volna az apám sorsa.

De a nagymamát érdekelte.

Ezért ünnepélyesen meglátogatta anyámat, hogy egyszerűen rábeszélje a házasságra, akit ugyan nem kellett rábeszélni, de nagymama jól érezte, hogy anyám bizonytalankodik kicsit. Anyám akkor együtt lakott Mamilival és Bogyicáékkal, szemben a Császár uszodával. Nagymama, amit sose, kiöltözött. Bogyica ezen titokban nevetett. Ő főzte a kávét, a híresen jó „kaffáját” a tárgyaló felek számára. Anyámat bosszantotta a nővére fölényeskedése. Neki nem volt kedve nevetni.

Félt. Mert mindentől félt? Vagy akkor még nem? Akkor még olyan volt, amilyennek a fényképei mutatják? („Úrnő vagyok, életem főszereplője, így döntöttem.”) Mi többnyire a nem túl izgalmas „áldozatos családanya”-arcot láttuk, ebből villant ki néha, mondjam így, a húgom arca, egy zabolázhatatlan, kópés, mégis nyugodt női személy arca. Vad szabálytalansága főként Bogyikóval összevetve tűnt ki. Aki olyan szépséges volt, mintha egy színes magazinból lépett volna ki – ugyanabból, ahonnét a Mia tant’ –, úrinős eleganciája az ötvenes években önmagában bizonyította a proletárdiktatúra esetlegességét. Nem tudott nem elegáns és nem gyönyörű lenni. De, mindevvel szöges ellentétben, mindent kizárólag úgy mert és tudott csinálni, ahogy illik. Anyánk megvetően emlegette föl, hogy a nővére a tortáit mindig akkurátusan kigrammozza. És vállat vonva mindig hozzátette:

– Igaz, összehasonlíthatatlanul jobbak is, mint az enyémek.

Nagymama nem jelezte jövetelét, beállított. Elviharzott az ajtót nyitó Bábikó mellett, mintha az a szobalány volna csak. Anyám olvasott épp, ám amikor nagyanyám megállt az ajtóban s szemügyre vette őt, akkor – akkor nem történt semmi, olvasott tovább, úgy tett, mintha nem vett volna észre semmit. Félreértette nagyanyámat. Aki egyszer csak mintha rohamra indulna, két hatalmas szökkenéssel, akár egy tigrisféle, anyámnál termett, az örök fekete ballon, ahogy a bolseviki zászlók a bolseviki filmeken, lobogott utána, legalább ilyen

váratlanul leguggolt, megfogta Mami kezét, megsimogatta. Semmit nem mondtak egymásnak. Mindkettőjüknek tetszett a másik keze.

– Szépen kérlek, ne hagyd el a fiamat.

Szótlanul ültek a Bogyikó kávéja körül.

A nagymama kérni jött, de amikor látta, hogy a mamám a világ végezetéig fogja a papámat szeretni, egy másodpercet sem maradt tovább. A fia érdekelte, nem a menye. Kicsit mindig átnézett anyámon. Például soha nem beszélt róla. Csak, ha, apánkról, rólunk. De minden héten írt egy levelet neki, pontosabban egy nyílt levelezőlapot. S amikor hallotta, hogy anyánk franciául tanul (fölfrissíti a franciáját), akkor franciául írta ezeket. Amikor, rövid ideig, angolul, akkor angolul.

– Is the pen on the table? – kérdeztük szigorúan, de igazságosan.

– Oui, the pen is on the table! – rikkantott anyánk really boldogan. Erre mindig hajlandó volt.

A lapok mindig ugyanarról szóltak, rövid, tárgyias beszámoló, hogy ő meg a húga miként vannak, azután a várható időjárás elemzése összmezőgazdasági szempontból, jó-e az országnak ez a sok eső most, esetleg még valami a nemzetközi helyzetről, különös figyelemmel a Kennedyekre és a pápára.

123

A történelmi önvád és lelkifurdalás?, a kurucos reflexek?, a kettős neveltetés?, valamiért jó ideig úgy tudtam, hogy mi, annak idején, négyszáz éve, számításból, az idők szavát hajlékonyan követve léptünk át az ellenreformáció farvizén a pápistákhoz, ez és két okos házasság lett volna ama híres családi fundamentum.

556

Nem mintha ebben valami zavarót találtam volna. Mindenki azt mondja, minden gazdag ember, milliomos („manapság már nincsenek gazdag emberek, csak milliomosok”), hogy ő, meglehet, tisztességes ember, de az első millió megszerzéséről ne kérdezzék, szóval, úgy tetszik, ez a dolog természetéhez tartozik, tőr, gyilok, házasság és házasságtörés, adóellenőrök sárga hullái a Temze zavaros vizében satöbbi, mért éppen mi volnánk kivételek.

És nyilván nem is voltunk azok, mindazonáltal Miklós ősöm nem világi számításból lett katolikussá, hanem hitből, meggyőződésből,

szívből, legbensőbb meggyőződésének kifolyásából; bizonyítaná ezt az is, hogy hosszú éveken át neki ebből csak hátránya származott. Hosszú távon persze nem. Hosszútávfutó család (kevés van ilyenből, igazán talán csak a Károlyiak még).

A családi emlékezet őriz egy minden bizonnyal soha meg nem történt, több helyről (egyről) megerősített jelenetet, melyben a felháborodott és protestáns apa elűzi házától katolikussá lett fiát.

Akkoriban nem egy protestáns família taníttatta gyermekeit katolikusoknál, rendszerint jezsuita iskolákban. Miklós, a későbbi nagy nádor, a Galántához közel eső Vágsellyén tanult, nem lévén elérhető távolságban protestáns iskola. Érdekes, hogy nem tartottak a jezsuitáktól, pedig ha egy jezsuita megfog valakit, azt nem ereszti… Fiatal és büszke volt a magyar protestantizmus, bíztak magukban és a protestáns gondviselésben. Isten és a fiatalemberek útjai azonban kifürkészhetetlenek. Még nem fordult a század, amikor híre jött, hogy az ifjú „átallépett”, anyai nagybátyja, a nagy hatalmú úr, Illésházy István, a későbbi nádor (1608), harcos protestáns, valamint atyja, Ferenc, „eszes tanácsos főember”, üstöllést hazahívták Galántára.

Megérkezésekor éppen ebédnél ülve, atyja, így mondják, úgy csapta a levestálba a kanalat, hogy az egész Miklósig fröccsent.

– Igen! – kiáltotta ő ama kérdésre, hogy katolizált vala-e. Bizony vala, és e hitben is akar meghalni.

Hogy annak semmi akadálya nem leszen, tört ki haragja apjának, s vágta sorba feléje a tányérokat.

557

– Tíz fiam közül tégedet adtalak tizedről és dézsmájul az ördegnek – fenyegette, hogy imígy-amúgy vereti, bünteti és exhćredálja őtet. Végre ugyan felüté az asztaltól, és a házból is kicokigatta.

Az ifjú nagy pacienciával szenvedett, semmit nem is szólván azokra attyának, hanem a ház előtt való kertben egy fa alatt letérdepelt, és sírván nagy áhítattal adott Istennek hálát érette, hogy az igaz hitért olyanokat engedett volna neki is szenvedni. Anyjának sok sírásával s áldásival a mezőre kiküldetvén gyalog, s a többi közt azt mondván:

– Te vagy édes fiam az, ki édes anyád fájdalmit megszolgáltad, azért menj el már az Úr Istennek szent áldásával – s így váltanak el

sírva egymástól. Atyjával többé már nem is látták egymást, ki 1603-ban még élt, de azon innen okleveleinkben neve többé elő nem fordulván, valószínűleg 1604 körül múlhatott ki.

És az persze igaz, hogy az özvegy Mágochy Ferencné, báró Dersffy Orsolyával való házasság nagy lendületet adott a majdan magasba ívelő pályának, ám minden más szóbeszéd, mely az érdekházasság tényét valószerűsítené, nem más, mint protestáns publicisták rágalomműve. Ebben Szalárdi János meg Sepsi Lackó Máté jártak elöl. Ez utóbbi történeti följegyzéseiben el sem tudja képzelni, hogy protestáns főurak másként, mint pápisták mérgétől haljanak meg, így Homonnai Bálint s ennek István fia, így Mágochy Ferenc is.

Mindenesetre a Mágochy-rokon Pázmány érsek nem talált kivetnivalót a körülményekben. (Pázmány anyja, haraklányi Massai Margit, húga volt Mágochy Gáspár második feleségének, Massai Euláliának.) Drugeth György se talált, sőt a pozsonyi jezsuiták sem találtak.

Hírelték, hogy már a férj halála előtt entyem-pentyem, aztán hogy a házasságkötés előtt nyilvánosan együtt éltek volna, és hogy az öregecske Orsolya meddő lévén ágyasokat fogadott volna Miklósnak, részint jóság- és nagyvonalúságból, részint az örököst biztosítani.

Nézzük csak ezt az egyet, hogy öregebb lett volna ősanyánk ősapánknál, zúzzuk itt tönkre a komisz protestáns malevolentiát. Mert ha föllapozzuk, s mért ne lapoznók föl, Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveit, ott olvashatunk egy tiltakozást a lánzséri domínium egy legelőjének használata ellen „Nagyságos Császár Orsolya leányasszony, lánzséri Császár Miklós leánya” nevében 1586. január 7-i dátummal. Tehát Dersffy Orsolya anyja ekkor még nem volt férjnél. Minthogy Mágochy 1582-ben, Miklós bácsi 1583-ban született, Orsolya néni pedig nem 1586 előtt, így utóbbi amazoknál idősebb lehetni nem lehetett. Quod erat demonstrandum.

124

Mármost ami anyámék házasságát illeti, az itt is nagy lendületet adott a vonatkozó férfi életének, amely azonban utána,

visszafogottan szólva, nem ívelt a magasba. Igaz, ellentétben a Dersffy-nagymamával, anyám idősebb volt apámnál.

A házasság természetesen súlyos mésalliance-nak számított, akkor is, ha már nem volt rang, illetve mindenki, mindenki, aki számított, rangon alul volt.

Aki persze elsőszülöttet szül és fiút, az, másfelől, rangos valaki. Úgyhogy én kicsikét megemeltem anyám tekintélyét ott a század kellős közepén, egy áprilisi napon.

Anyám szerény keresztelőt akart, nem érdekelte a presztízse, noha később többször láthattuk reménytelen küzdelmét, a láthatatlan bajvívást a láthatatlan családdal; ez alkalomból inkább gondolt az Istenre, mint a rokonságra. Viszont a rokonság gondolt ránk, itt apámnak sem lehetett szava, a százados szokások erősebbnek mutatkoztak, s az anyaszentegyház azonnal és ünnepélyes keretek közt rám tette a kezét.

Ordítottam.

– Ó, a kis pogány!

Ordítottam ezüst skófiummal szegett, ősi pólyámban, a sárga-kék családi színekkel fölszalagozva, az egyház hű szolgája pedig nem minden kenetesség nélkül (munkahelyi ártalom; mint a bányászoknál a csúz) regisztrálta a közösség gyarapodását.

559

Az Egyházat mi persze ex officio is támogattuk, minden vasárnap századokon át ott ültünk a misén a kegyúri padban. (Kegyúri padban, mintegy nekem fenntartott kegyúri padban már ültem, ha plébánosállítási jogomat nem gyakoroltam is.) Össze voltunk, nemdebár, fonódva, fontos püspököket adtunk a klérusnak, sőt hercegprímást, folytonos és természetes kapcsolat volt ez (amibe még az is belefért, hogy II. József kezdeti reformtörekvéseit Ferencünk támogatta – Károly püspökünk meg fumigálta –, csak azután elszaladt a ló evvel a Józseffel, s már nem lehetett követni).

A majki nagymamánk testesítette meg – láthattuk – ezt a gyakorlatias és barátságos, tehát kritikus viszonyt, így azután ellentétben azokkal, kik, lényegében francia hagyományokat követve, az Egyház kezét szőrös, zsíros mancsnak avagy púderes, gonosz, csontos hatalmi kézfőnek látják – én úgy vagyok az

Egyházzal, mint a fogorvossal: a szokásokkal ellentétben nem félek tőle.

125

Azért nem, mert mi a Baynok Laci bácsihoz jártunk kezelésre, a Bogyica sógorához, a férje bátyjához, aki szintén hasonlított a Vittorio de Sicához, ha nem is annyira, mint az öccse.

Nem féltem, mert részint aranykeze volt (a fájdalommentesség fontos eleme az eszmefuttatásnak), részint a kezelés egy afféle családi látogatás részeként lett eladva (beadva), a felnőttek kávéztak,*diskuráltak* (apám is!), mi a testvéreimmel titokban egy meztelen nőt ábrázoló festménnyel akartunk minél több időt tölteni (húgunk is!), ártatlanul pislogtunk az *irányba,* miközben régi, háború előtti lapokat nézegettünk, A Társaságot meg az évfolyamonként bekötött Színházi Életet. Ilyenkor Laci bácsi felesége, Flóra néni, akit nem szabadott néninek szólítani, lenénizni, és ezért nem szólítottuk meg sehogy, és aki zsidó volt, és hiányzott az egyik alsó karja, de olyan ügyesen mozgatta és nem mozgatta, hogy senki nem vette észre, és nem is beszéltünk róla, egyikről sem, és aki rettenetes szenvedések közepette halt meg később, a karjánál kezdve rothadni kezdett, ilyenkor mindig ugyanazt a mondatokat mondotta:

– Színházi Élet? Az az Egyed Zoltán lapja. Ügyes, intelligens, finom zsidó volt. – Mindig ezt.

Állítólag, anyánk állította, az akt őt ábrázolta.

– Azt maga honnét veszi? – vigyorgott apánk, mintha tán ő föstötte volna a képet vagy ő lett volna az ecset.

Váratlanul igen jólnevelten viseltük magunkat ezeken a délutánokon, mintha Pattyi bácsi nevelt volna minket, vagyis egy kicsit mégis féltünk. Ezt az egészet untuk is, meg nem is. És akkor időnként hátulról, innét a lakás felől, valaki valódi (egyszerű) és várakozó beteget megelőzve úgymond bekukkantottunk Laci bácsihoz, köszönni, meg hogy hogyan van, aki azután amúgy mellesleg megnézte a fogainkat. Az „agyarainkat”.

– No ez apátok fogköve! Ínyben gyönge család! – ilyeneket mondott.

Amikor fölvettek a piaristákhoz, hirtelen – bár ettől nyilván függetlenül – nőni kezdett a fogam, az egyik szemfogam, akár egy

nyúlnak, ki kevés sárgarépát harapdál, avagy egy farkasnak, ki kevés nyulat. Laci bácsinak ekkor halt meg az apja. Százéves volt épp. Méhészkedett a Hűvösvölgyben. Egyszer elveszítette a méhkirálynőt a vonaton. Le kellett állítani a szerelvényt Ceglédbercelnél. A ceglédberceli eset! A temetés napjára kaptam időpontot.

– Roppant avantgarde elképzelés ez egy szemfog részéről – mormolta, tűnődőn kocogtatva a fogam. Az öltönyre vette rá a fehér köpenyét. Gyönyörűséges selyemnyakkendőket hordott, olaszokat. Anyánk szerint egy vagyon. Bisszig megjegyzéseket tett Laci bácsira. Ennek több oka is volt. Lenézte őket, mert Laci bácsiék időnként összeverekedtek, sőt, erről még beszéltek is, mintha ez a szerelmüket bizonyítaná, megvetette őket, mert a háború után hamiskártyázással tartották el magukat (ezt cáfolták, de mindhiába), a harmadik ok pedig, hogy apánk e látogatásokon erősen flörtölt Flóra nénivel, és anyánk elvárta volna Laci bácsitól, hogy tegyen valamit ez ellen vagy emiatt, de az nem tett. Mi úgy láttuk, anyánk nagyon is jóban van Flóra nénivel, kedvesek egymáshoz, és mindig mosolyognak. Bábozni is tőle tanult meg a Mami az ostrom alatt, amikor két hónapig egy lakásban meg egy bunkerben éltek.

– A temetés nem avantgarde műfaj – és tovább kocogtatta a fogaim. – Helyes, a piaristák, nagyon helyes. Vernünftig. A piarok kihozzák, ami benned van. Ebben a korban ez kell. Tanítórend, van bennük szerénység és szigorúság, tudják, hogy a tudás eleve véges, ezért kell tisztelni és vigyázni rá. Modern pofák, nyitottak. Nem olyan esetlenek, mint a ferencesek, de nem is olyan édesek, és nem akarják annyira a hatalmat, mint a jezsoviták. Most persze akarhatnak, amit csak akarnak, örülnek, hogy élnek. Ami inkább ferences program. A piaristák furtonfurt gondolkodnak. Fáj? Látom, hogy fáj. Ki kell várni, mit akar. Ez, fiam, egy akarnok fog. Ne bosszantsuk. És ne nevess egy ideig!

Leült velem szemben egy kisszékre, amely forgott, mint a zongoraszék.

– Így még nem is láttalak. Én az egész országot félig nyitott pofával látom. Az a sok sötét a szájakban… Dohányzol? – Nem dohányoztam. Akkor kezdtem nem dohányozni. – Piaristák, az jó, jó

szolid. Akár egy tweedöltöny. No de hol vannak ma már a tweedek… Igaz, tartósak… Keresztelőt, temetést kizárólag a katolikusokkal szabad csináltatni. Manapság már alig csináltatnak öltönyöket. Mintha bizony előre ki lehetne találni, milyen egy ember! Ruhagyár! Contradictio in adjecto, fiam! Majd ezt is eldeclinálják neked a piarok. Nálatok persze mindenki katolikus, ától cettig, fejtől lábig, keresztül-kasul. Bár jut eszembe: anyád…! Reverzális, fölteszem. Akkor csak ától emig, vagy emtől zettig. Születés, halál… mindig csak a szokásost, csak ami már bevált… A katolikusok színházban gondolkodnak. Az működik. Egy jól olajozott gépezet. Gördülékeny. A katolikusok gördülékenyek. Katarzis nincs sok, de túl lehet élni. Bemegy az ember hétkor és kijön háromnegyed tízkor. Addig is eltelt az a kis idő… Ha majd kell, nyugodtan dőlj rá a katolicizmusodra!

562

Nem mertem megszólalni, ám sokáig hallgatni sem mertem. Elébb bólogattam, hogy jó, rádőlök, és aztán megkérdeztem, hogy ő rádől-e.

Hogy rá szokott-e dőlni.

– Hová dőlni? – mosolygott rám. Szép férfi volt, és ezt tudta is.

Volt még egy harmadik testvérük, a Dodó bácsi, a Do-ódi, ahogy Bogyica kántálta, őbelőle már teljesen kiveszett a Vittorio de Sica, azt mondták róla, hogy minden képzeletet fölülmúlóan önző és garasos („Smucig, fiam, egy smucig fráter!”), és hogy nőkkel tartatja el magát, öreg nőkkel, bár már lassan, igaz, hozzájuk öregedett.

– És állandóan kirándul azokkal a vén spinékkel! Az egészséges élet! Nem akar meghalni, micsoda közönséges gondolat! És állandóan zöld térdzoknit visel az állandó kirándulásain!

Laci bácsi mosolyától olvadoztak volna a nők, ám csupán én voltam kéznél.

– Hová dőlni?

– Hát ahogy tetszetted mondani, a katolicizmusra.

– Dőljön, akinek van. – Megérintette a térdemet. – Én csak olyan valláshoz tudnék csatlakozni, amely szerint a Teremtő nevet azon, amit teremtett; amelyben a Teremtő *gúnyolódó* Isten volna. Mennyivel egyszerűbb volna minden, ha elfogadnánk a gunyoros

Istent. A kereszténységben nincsen nevetés… Nekem nincs semmim. – Megsimította a térdem. – Én vagyok a leggazdagabb.

Ezt nem értettem. Azután óvatosan megkérdeztem:

– Te protestáns vagy?

Súgta, akár egy titkot:

– Ó, még annál es jobb: ateista.

– Jaj! – szaladt ki a számon.

– De el ne áruld ezeknek – és körbemutatott, mintha az egész világra. – El kell néha merülni az önsajnálat gyógyító iszapjában, de nem túl sokat, mert olyan ez, mint az onánia: megvan a bukéja, de valahogy nem… nem Istennek tetsző dolog. – A legkedvesebben az ateisták tudják kiejteni az Isten szót. Az ablakon át a Parlamentre láttam. Hallgattunk; majd átölelte a lábamat, és a fejét a térdemre hajtotta. Én meg föntről, az öblös fogorvosi székből, akár egy trónusról pillantottam alá. Nagy sokára azt mondta:

– Uram, királyom. – Csönd. – Szép dolog, ha az embernek meghal az apja, majd meglátod. Szép. Csak a méhekkel mi lesz. Mi lesz a méhekkel.

Megsimítottam a vállát.

A szemfogam nyilván eközben is nőtt.

126

A keresztelőmön mindenki rendben tette a dolgát: az egyház szolgája adminisztrált, az Úristen várakozón tudomásul vette a nyájgyarapodást, apám pedig megkezdte kalandos apaságát, vidoran rámpillantott, majd lelkesen, a keresztelő rítusának megfelelően, helyettem, ellene mondott az ürdöngnek. (Apának lenni titokzatos föladat. Titkos kérdésekre titkos válaszok születnek, a felek tudta nélkül. Apának lenni azért nehéz, mert nem lehet rá fölkészülni. Ami az apaságból megtanulható és jószándékkal, érzékenységgel teljesíthető, az mind nem érdekes. Ezt én akkor nem tudtam, de apám tudta. Ő azt nem tudta, hogy végül aztán mindig minden kiderül.)

Anyám boldogság (én!, én!) gyötörte arcát a szokásosnak mondható borongás felhőzte, az, ami a családunkban szükségszerűen elfogja az anyákat, akik, értelemszerűen, nem született Esterházyk (bár előfordult, hogy az egyik ág besegített a

másiknak, ha nem is annyiszor, mint a Károlyiaknál, kik puritán gőgjükben legszívesebben mindig maguk közül választottak volna, az a biztos), így valamelyest*mégis* kívülállók, akkor is, ha, értelemszerűen, nélkülük az ág leszáradna, eltörne, kihalna.

Anyám, karján a deddel, büszkén, klasszikus Mária-pozitúrában, úgy érezte hirtelen, mintha a Jóisten egy kellemetlen sógor volna, egy pökhendi sógorféleség, vagy talán anyós, nem, inkább annak, s főleg apósunknak nővére, egy nagynéni, egy gi 564gantikus tanti, egy giganti, az ő pillantása fogja át a „betolakodó” életét. A tantik bonyolult rendszere röpült folyvást a család fölött. Arcukon nem a magtalanok irigysége, hanem szigor és tudás; a rend őrei ők, egy belső, kimondatlan és kimondhatatlan és, úgy tetszik, megismerhetetlen családi rend őrei. Nem gyöngécske vénkisasszonyok, ez a könnyű elégtétel anyámnak se adatott meg, ahogy félig oldalt pillantva ismét meglátta a hatalmas, széles karimájú, színes, *árnyas* kalapokat, melyekhez oly kíméletlenül és szükségszerűen passzolt minden, a szemfesték, a rúzs, az öv csatja, a táska mintája, a cipő talpa.

Nehéz rend ez.

S ha hátrálunk az időben, még könnyebben megborzonghatunk: egy múlt századi, állig begombolható, fekete, zárt ruha, Bécsből való, egy muttermörder, bár ott vélhetően már nem hordják, egy ilyen ruhadarab önmagában képviselné ezt a tantis tekintélyt és óhatatlan rosszallást, és így tovább, visszafelé, elébb ebben, majd abban az évszázadban nem találva nyugtot, hogy végül kikössünk annál az arannyal hímzett tafotás mellénykénél, melyet a nádor húga viselt, s mely hétfő kivételével megtekinthető a budapesti Iparművészeti Múzeum félemeletén. Minden efféle ruhadarabon, tárgyon, a Bogyica rúzsától az Illésházy Zsófia pirosítójáig, tetten érhető e sajátos családi metafizika, archaikus etikett állandó jelenléte.

– Ellene mondunk! Ellene mondunk! – kántálták kaján ügybuzgósággal a családtagok. Ezerkilencszázötvenet írtunk, vagy hát írta, aki írta, világos volt, hogy mire gondoltak. Egy vasárnap, egy keresztelő erejéig még könnyen tudtunk elegánsak lenni, botrányosan előkelőek, büszkék, kevélyek. Még közel voltak a birtoklás évszázadai, még éreztük az ízét. A nincs, a semmi ízét

nem éreztük. (Én meg még a cucliét sem, anyám ragaszkodott ahhoz, hogy gyermekei cuclimentes övezetben nőjenek föl. Így is lett. Úgy tartotta, hogy a cucli közönséges, és minden közönségestől meg akart minket óvni szegény…)

– Azért kétezer év az kétezer év – bólogattak elégedetten az oltár felé. – Ez a komcsi vircsaft alles mit allem *legfönnebb* harminc esztendőt tudhat magáénak. Érthető, ha viszolyogtató és 565kellemetlen is, hogy most bizonyos hebehurgya – ezt gondoljuk el raccsolva!, hebehuhgya, azonnal értjük a proletárforradalmak genezisét! – vadsággal iparkodik ledolgozni azt, ami az elemi mathesis szerint is lehetetlen: a különbözetet.

Én politikailag semlegesen továbbra is bömböltem, bár ekkortájt ezt már nehezen lehetett volna bizonyítani. Mia néni tartott a keresztvíz alá, izgalmában kiment a fejéből, hogy ott fekszem a karján, és belepottyantott a szenteltvíztartóba. Tökéletes protestáns alámerítkezés. A ministránsgyerek kikapott a medencéből, és visszaadott anyámnak, aki hüppögve ölelte át víztől csöpögő magzatát, és a keblére szorította. A pap elnevette magát, ő még ilyet nem látott, ez most már egy rendes baptista gyerek, rá, mármint a papra nincs is szükség. Apám, akár egy házőrző, megmordult, holmi protestánsnak ne gyalázza senki az ő gyermekét.

– Csöndesebben, Isten házában vagyunk.

Tele voltam – indulásképp – szent vízzel. Nyár volt, jólesett.

127

Azt álmodtam (álmodoztam), hogy érdeklődöm az apám iránt az Úristennél. Puhatolózom, tapogatózom, feszegetem. Hogy milyen. Szerettem volna tudni, hogy milyen. Biztos, ami biztos. Evvel töltöttem a mamám hasában az időmet. Ám többszöri sürgetésemre se adott érdemi választ az Úr. Hogy ő nem javasasszony (a fiatal Sinkovits Imre hangján beszélt). De én nem azt kérdem, mi lesz a sorsom, hanem hogy milyen lesz az apám. Erre kuncogni kezdett, akár egy bakfis, s mondotta: vajon? Utólag úgy tetszik, a Jóisten ravaszkodva úgy beszélt volt velem, miként későbben olykor apám; tán, hogy szokjam. Szokjam a tónust.

De én azt szerettem volna, hogy meséljen, ne csak jelezzen, utaljon, hanem meséljen a papámról meg erről a Magyarország nevű

Magyarországról – mégis, mire számíthatok.

Nem. Ezzel szemben avval a javaslattal él, hogy képzeljem el az apámat. Vonogattam a vállam, vihar egy pohár magzatvízben, á, nem olyan fontos, majd csak lesz valahogy. De én csak képzeljem el. Fössem a képzeletem vásznára. Falára. Vágjam ki papundekliből, s majd színezzem ki. (A papundekli és a papám etimológiailag így függ össze.) Ollóval készítsek árnyfigurát ŕ la Goethe. Ne félj Goethétől, nem harap. Vagy gyurma. Még talán a gyurma lesz a legjobb. Meglehet, nem klasszikus anyag, de sokrétű. Vagyishogy mozgékony. Szóval csak gyűrjem, gyömöszöljem, dagasszam. Kit? Az apámat. Állítsam piedesztálra, ábrázzam, fényképezzem le. A szétszaggatott, az édesanyám által dühében egyszer szétszaggatott fénykép darabjait gyűjtsem és ragasszam össze. Mikor? Az idők folyamán.

És készítsek vázlatokat, rajzokat, föstményeket.

Apám mint rézkarc, akvarell, szitanyomat, mint karikatúra, tájkép és csatajelenet. A csatajelenet főként filmen venné ki jól magát, amint a hajnali ködben föltűnnének a marcona lovasok apám hajszálai közt, az erdőszélen, majd lassan, óvatos méltósággal előretrappolnának a homlok széles, tág terében, én vigyázva megemelkednék a Zöldfikár nyergében, nem vagyok gőgös, de örömös, mely paripát Pázmány nagyuramtól kaptam volna, a szép eszességű és magasra vágyó kardináltól, kaptam szívből és ravaszságból, szeretésből és fondorlatból, mert ez őnála egybetorkollik – számításban, fortélyban és valódi, szent jóságban.

128

Azt viszont nem álmodtam, amidőn egyszer – egyetlenegyszer – összecsaptunk, mint két bajvívó. Nem Pázmánnyal, hanem az apámmal. Mikor? Még jártunk Fradi-meccsre, de már nem együtt. Mindenesetre jócskán a westfáliai béke után. Lihegve álltam előtte, aki, fehér holló, éppen igen apának mutatkozott.

– Nagyon téved, ha maga azt hiszi, hogy meg tudja akadályozni a terveimet! – sziszegtem, és öntudatlanul magázásba váltottam vissza. Éppen akkoriban kezdtünk tegeződni, ám ha ő pusztán apa és én pusztán fiú, gyerek, akkor úgy beszélek, akár egy gyerek,

abból a régebbi időből. – Maga, édesapám, ha a feje tetejére áll, akkor se…

Meg voltam hatódva váratlan határozottságomtól. Viszonylag nyugodalmas kamasz voltam, nem volt sok baj velem, mert nekem sem volt sok bajom a „többiekkel”. Magányosnak ugyan magányosnak éreztem magam, egyedülesnek, de nem tudtam, ezt kinek a számlájára írjam. Általában beszéd helyett hallgattam, amire apám hallgatással válaszolt, amit én indulatos csönddel vettem tudomásul.

Most elmosolyodott az öreg (egy idő után áttértünk a faterről az öregre, ő meg majdnem úgy tett, mint aki ezt helyteleníti, de tévedésből büszke rá), homlokán összeszaladtak az úgynevezett nevetőráncok. A homlok ezen mozgékonysága, élettelisége azt az érzést kelti, hogy apám feszt gondolkodik, mérlegel, kétségbevon; a ráncok előzékenységet jeleztek, és valami grandiózus szkepszist, amit könnyen lehetett fölényességnek értelmezni.

Ezt azután magamon is tapasztalhattam, a legbarátságosabbnak, hangsúlyosan kedvesnek, sőt olykor elsőrendűen megnyugtatónak szánt mozdulatomba, mondatomba is keveredett az apám iróniájából és távolságtartásából, ami zavarba hozhatja vagy bőszítheti az embereket, akkor is, ha én ezt nem akarom, vagy éppen ez az, amit nem akarok.

A falnak bírtam volna menni (nem mentem) apám időnkénti fölényeskedésétől, ettől a hallgatag ál-mindentudástól; nem vettem észre, hogy ezt én kényszerítem rá: ha békén hagyom, magamagától sosem ilyen. Csak ha a farbát hozatnám elő vele, akkor ilyen. A farbával nem akar előjönni. Vagy nincs is farba. Vagy több van, neki is van, nekem is van, és amikor ő előjön az övével, azt én észre sem veszem.

– Te csupán megnehezíteni tudod az életemet! – kiáltottam ifjúi hévvel, ijedten az arcába. Engem is meglepett a hevességem. Mintha nem is én beszéltem volna, de én beszéltem. Apámmal egyébként sem lehetett klasszikusan veszekedni, részint kijött belőle a nagypapa jeges arisztokratizmusa, veszekedni – micsoda cselédtempó, és az ember, a veszekedni kívánó, azonnal s önkéntelenül, az első szemöldökvonásra csatlakozott ehhez a

fölfogáshoz, részint általában kerülte minden konfliktust, kisiklott, alig láthatóan megcsóválta a fejét, megmoccantak a szeme körül a szarkalábak, a hunyorgós derű redői, tekintete fölcsillant, jelezte a mosolyt, ami maga volt a mosoly, és finoman *arrébb* lépett.

(Édesanyámmal se veszekedtek sokat. Akkor se nagyon, midőn rossz passzba került, ivott is – „ivott, mint a gödény” –, el-elmaradozott. Ez nyilván anyánkon is múlott, aki akarta is tudni meg nem is azt, amit tudott, de nem akart tudni.

A húgunk talált egy vékony, fehér, úgynevezett írófüzetet. Piszkos, pecsétes, foltos, a fénytől megfakult. A Fűzfői Papírgyár terméke, fogyasztói ár: Ft 0,50, és valamelyikőnk gyerekírásával rá van írva: Vázlatpontos füzet, és rögtön át is van húzva. A hátlapján az ábécé szerepel, írott betűkkel, mintegy mutatva, hogyan kell: Aa-tól Zszs-ig, azután: Írásjelek: . ? ! , ; : – „ ”, majd pedig egy megszívlelendő imperatív: Minden írásbeli munkád külső alakja tiszta, gondos és tetszetős legyen! Budapest, 1963. szept. 4.

A füzetet tőlünk csaklizhatta anyánk, gyakorlatias följegyzések vannak benne, Bogyikónak adott vagy tőle kapott ruhák jegyzéke, a Margitkának fizetett pénzek, mosogatás, vasalás (melyből kiderül, hogy tíz forint volt az órabére), kiadások, számsorok (összeadva). A füzetben minden egyes tétel ki is van húzva, vagyis minden mintegy elintézve. A füzet végében, hátulról visszafelé, anyánk akkurátusan jegyzetelte „apám viselt dolgait”, dátum, óra, perc, esemény. Nem szívesen idézném. De ott is ez látszott, ez az igen–nem, nyilván rögzíteni is azért kellett, hogy ne tagadhassa le majd maga előtt oly könnyen a „dolgokat”. Mert apám persze (?) mindig mindent tagadott, a szemrehányásokat indokolatlannak, de mindenképp túlzásnak minősítette, mindazonáltal ígéri, többé nem fordul elő. Néhanap hallottunk ilyen suttogásokat; de vajon mi nem fordul elő *többé,* ha, nemdebár, sohase is fordult elő valami, ami szemrehányást érdemelne. Ezekben a följegyzéseiben sem merte anyánk kiírni a szavakat, láthatóan félt a szavaktól, a szavak általi rögzítéstől, és félt az üres soroktól is, a tátongó semmitől, mint öncsalástól. Pl. *hul:* ez azt jelentette, hogy hulla, hulla részeg; *rúz:* hogy rúzsos volt az inge vagy ő maga.)

Ebben az alig létező vitában röviden vázoltam Papinak – nem figyelt – a terveimet, különös tekintettel a közös emlékezetre vonatkozó programra, az angyalok karától a körömpörköltig, Pázmány Pétertől a farkamig, édesanyámtól az édesapámig, és hogy – ez különösen szép gondolat – mindenki emlékezete az enyém is, az övé is, a testvéreimé is, a szomszédoké, és enyém az önkéntes rendőré, minden… Mondtam a magamét.

– Te mindég gyerek maradsz – szólt váratlanul közbe. Hangjából büszkeséget hallottam ki, melyet kénytelen voltam magamra vonatkoztatni, az én körmönfont dicséretemnek vagy fiúi pozícióm tiszteletének fölfogni. – Te mindég gyerek maradsz, és én mindég az apád. – Csönd, majd mintha a vicc poénját mondaná, élvezkedve: – Amíg meg nem halok.

Vállat vontam, úgy emlékszem. És akkor apám, mintha saját magán átbucskázva, bohóckodva magyarázni kezdett, hogy lám és vagyis, fiatalúr, a közös emlékezet nem sziklára épül, hiába nyertem én a gondos szülők gondoskodása folytán a keresztségben a kőszikla, Petrusz, nevet, bizony az nem erre a kősziklára épül, hanem ingoványra, arra a poshadt, tőzeges, gázoktól sziszegő, lidérces pocsadékra, melynek halál a neve.

Hirtelen megcsókolt.

– A közös emlékezet malterja a halál, bizony, úgy ám, maflicsek.

Két bajvívó; bajt víttunk.

570

Hatodik fejezet

129

Amikor 1951 májusában megkezdődtek Budapesten az úgynevezett kitelepítések, szüleim nem aggódtak vagy izgultak, nem volt miért; ismét a szokásos: ha minden el van veszve, akkor nincs mit veszíteni, ami akár szabadságnak is nevezhető, de legalábbis a szabadság érzetét keltheti. Én ugyan még nem veszítettem semmit, de én se aggódtam, és nem is izgultam, mert én meg azt képzeltem, hisz mi mást is képzelhettem volna, hogy ez a természetes, hogy ilyen az ember élete: hogy még a bölcsőből kirángatják, idegen emberek jönnek, kiabálnak, csomagolás, szaladgálás, sötét, teherautó, gázolajszag, megint idegenek, megint kiabálás, apám

rezzenéstelen arca, anyám sír, aztán nem sír, már sose sír, szinte sose, hogy tehát ez volna a dolgok rendes menete, és ha ez a dolgok rendes menete, akkor mivégre volna az aggódás meg az izgulás.

Nem tudtam, hogy amikor először megpillantottam, Budapest a félelem városa volt; szülővárosomat a félelem uralta, az övé volt mindenestül, a félelemé, a Vár utcácskái, a sétányok, a koszos külvárosok és az elegáns allék („a nagybácsikról elnevezett allék”), minden, a rettegés ült a városon „hatalmas, fekélyes, rút valagával”. Bölcsőmből káprázatos kilátás nyílt a Vérmezőre meg a Várra. Jó helyen laktunk; első lakásom egy budai villa volt, meredek telken, mintha a ház a dombból nőtt volna, nem messzi a Csaba királyunkról elnevezett lépcsőtől, a szerencsétlen áruló Martinovics nevét viselő hegy oldalában.

A Schwarzenberg dédmama és a Mia néni is velünk laktak, miután a zárdát, hol kvártélyt kaptak, s melyet, rémlik, mi finanszíroztunk, a család, feloszlatták. Mia néni szépségét még inkább kiemelte az örök fekete szemüveg. Mint egy híres színésznő, aki rejtezkedik. Pedig semmi színésznős nem volt benne, és a szépsége is erőtlenné lett (vagy mindig is az volt, ami önellentmondás); férfi őt mint férfi sose szólította meg, érzelmi kapcsolat pusztán a fivéréhez, a nagypapához fűzte, őt szolgálta volna egész életében, de ő nem hagyta. Nem engedte. Kézenfekvő lett volna, ha apácának megy, de Krisztus jegyese és szolgája se akart lenni, ahhoz is hiányzott belőle az érzés. Maradt a pénzügyi támogatás. Az érzelem hiányát Mia néni kétségbeesetten igyekezett leplezni, kedvességgel leplezte, sikertelenül. Mire mi, gyerekek, kétségbeesetten biztosítottuk, hogy szeretjük. Azt hiszem, a kétségbeeséseink elég jó lábon állottak egymással. Az viszont bizonyos, hogy a világon neki volt a legselymesebb keze. Megfogtuk, mint egy gyönge madárkát, engedte, és föl-le húzogattuk az arcunkon. Miközben ő, úgymond, németre tanított minket.

130

Volt nekem egy távoli, fantasztikus és titokzatos nagybátyám, Szebek Miklós, akit mindenki csak Robertónak hívott, mintha olasz selyemfiú lett volna, kivéve (később apámat, ő akkor már nem hívta

sehogy, „nevét nem vette ajkára”) anyámat, ő komolyan mindig Miklósnak szólította, Miklós, Miklós, kérem, mindig így.

Időnként ő is nálunk lakott, volt egy állandó matraca („ez bizony lószőr!, jó lószőr ez!”), eleinte az én szobámban, ám anyám folytonosan aggódott, mi lehet velem ott messzi, a másik szobában, vagy csupán vágyódott utánam, és nem akarta, hogy nélküle múljék az időm (később, hogy sokan lettünk, akkor már összevissza múlt az idő, s anyám se bírta és akarta fölügyelni e múlást, igaz, akkor már aggódni sem aggódott, négy gyerekért nem lehet aggódni, mert abba belehülyülne az ember, négy gyerekért csak reménykedni lehet, nem mintha az kevés volna, elég az, ha elég), mindenesetre ő átköltözött hozzám a matracra, Roberto meg át apámhoz, a hitvesi ágyba. Ezen nagyokat nevettek – mind a hárman. Eredetileg Roberto lett volna a keresztapám, minthogy már tanúnak bevált az esküvőn. De ő nem akarta.

– Keresztapának nem ilyen kell – mondta hidegen, és elpirult.

131

Sokáig úgy tudtam, hogy 1951. június 16-án érkezett a gonosz papír, hogy lennénk ha szívesek huszonnégy órán belül a számunkra kijelölt kényszerlakhelyre elhordani az irhánkat, ami nemcsak avval a morális haszonnal járt, hogy a nép ellensége, ez voltam lényegében én (egyébként véletlenül az én nevemre lett a papír kiállítva, de apámék úgy tettek, mintha nem vették volna észre), móresra lett tanítva, hanem avval a gyakorlatival is, hogy egy kellemes lakás üressé vált, konkrétan a nép számára vált üressé, még konkrétabban P. E. elvtárs számára, hogy vinné el őt a fekete fene.

Vagyis mindenki jól járt, mi erkölcsi balanszba kerültünk, a nép meg stb.

Június 16-a jó dátum, de július 16-a is az, mert ez volt a kiköltöztetések utolsó napja. A legeslegutolsó. Szóval el lett húzva a mézesmadzag a szüleim szája előtt, akikkel így mégis megesett a legnagyobb baj, ami diktatúrában érheti az embert: reménykedni kezdtek.

De ez azután többet nem fordult elő.

132

– Bocsánat, kegyelmes úr, a Nuszbaum bácsi van itt. Beszélni szeretne a kegyelmes úrral. – Artúrné, Artúr Gáborné, így hívták a nagypapa pesti házvezetőnőjét. A nagypapa Pestre volt bejelentve, ezért őt is utánunk küldték. Nagymama maradt Majkon.

– Én *voltaképp* Görgey-leszármazott vagyok – súgta Artúrné nagyapámnak, nem tudván, hogy nagyapámnak nem lehetett 573súgni, legalábbis nem volt senki a világon, aki abban a helyzetben lett volna, hogy súgni akart vagy mert vagy tudott volna. Nagypapa visszahőkölt.

– Görgey. Kérem, ahogy jónak látja. – De Artúrné rajongott érte, leste minden kívánságát (lágytojás stb.). E napon, a kitelepítés napján állandóan elpityeregte magát.

– Ki az a Nuszbaum bácsi?

– A fűszeres a Lövőház utcából. Nem tetszik ismerni?

– Nem én.

– Nagyon akar beszélni a kegyelmes úrral. Beengedhetem?

– Nem lehetne máskor? Mondjuk jövő csütörtökön délután ötkor teaidőben Horton, annál a kuláknál, ahová szállásomat áthelyeztem.

– Mért tetszik beszélni erről? – szipogott az asszony. – Nagyon izgatott a szegény öreg. Hadd engedjem be.

Nagypapa bólint, Artúrné beenged, Nuszbaum úr mélyen meghajolva jő, köszön, nagypapa gyanakvóan biccent.

– Jó napot.

– Nuszbaum Mór vagyok. Nem tetszik ismerni? Na ja, majd pont egy Esterházy gróf fog ismerni egy Nuszbaumot. – Amikor nagypapa hazajött a fogságból, állt sorban a Joint segélyhelynél. Nézik a nevét, Móric, rendben, anyja neve Schwarzenberg, rendben, nű, Móric bátyám, de hogy sikerült ezt a szép családi nevet szerezned.

– Tessék, Nuszbaum úr.

– Hát mégis tetszik tudni, hogy Nuszbaum vagyok?

– Most mondta.

– Ja, hacsak úgy nem!

– Mivel szolgálhatok, Nuszbaum úr?

– Kérem, én nem akarok achremből jönni…

– Achrem? Várjon csak… Az első világháborúban Galíciában szolgáltam pár évet. Alajos öcsém is ott halt hősi halált. De erre a

városra nem emlékszem…

– Az nem város kérem, mármint az achrem. Az achrem az ez! – Azzal afféle „hátulról mellbe”-mozdulattal, jobb kezével nyakatekerten megvakarta a bal fülét. – Tetszik érteni.

574

– Mondjuk – mondta nagypapa kedélytelenül.

– Na, szóval én nem akarok achremből jönni.

– Jöjjön nyugodtan achremből! Csak jöjjön már! – kiáltott nagypapa türelmetlenül a félig pakolt kofferek közül.

– Kérdem én: ki az a Nuszbaum? A Nuszbaum az egy senki! Egy nagy nímand, kérem szépen, egy Esterházy mellett. Most tessék nekem őszintén megmondani: nincs igazam?

– Nem tudom, mire akar kilyukadni. – Nagypapa feszengett.

– Hallottam erről a bajról, amibe a kegyelmes úr jutott. Micsoda baj, én aztán tudom! Nekem ez benne van a véremben ötezer éve. Ez a futkosás ide-oda, felkapni azt a kis motyót, mindig menekülni, ki tudja, hová. Ismerjük mi, kérem, nekem már a nagyapám is, amikor Galíciából menekült… Meg az egész ószövetségi bolyongás, negyven év a sivatagban, az a sok hercehurca, kérem, az is itt van a véremben…

– Kedves Nuszbaum úr, ha szabad kérnem, térjünk, ha van, a tárgyra…

– Tetszik látni, csak beszélek, beszélek, egy ilyen fecsegő vénember, és feltartóztatom a kegyelmes urat.

– Hát őszintén szólva…

– De mielőtt rátérnék a tárgyra, csak azt akarom mondani: ne tessék erről a Rákosi Mátyásról megítélni bennünket… Ezt mi nem szeretjük. – Ő is elkövette azt a hibát, mint a házvezetőnő, suttogni kezdett. – Az egy azesz!

– Aha – mondta nagypapa, és belepottyantak egy nagy csöndbe. – Hát kedves Nuszbaum úr, nagyon örültem…

– Tessék várni, tessék várni! Még el sem kezdtem, amiért jöttem.

– Lehetne akkor röviden?

– Megpróbálom, csak tetszik tudni, mielőtt idemerészkedtem volna, arra gondoltam, a kegyelmes úr majd egyszerűen kidob.

– Hát ha már említi…

– Mert amikor meghallottam, hogy a kegyelmes urat holnap kitelepítik, összeállítottam egy csomagot. Itt van, kérem. És ne tessék engemet kidobni vele!

575

– De hát mi ez? – képedt el nagyapám.

– Én megjártam a poklok poklát az egész családommal. Én tudom, hogy ilyenkor mire van az embernek leginkább szüksége. Ez egy ilyen csomag, kérem. Én állítottam össze. Tessék megbízni az én nagy tapasztalatomban.

Nagyapám haragra lobbant. Nem volt nagy tapasztalata a nem rangbéliekkel való érintkezésben. Ez idő szerint azt vette leginkább zokon az új időkből: az új relációkat.

– De hát csak nem képzeli, hogy én egy ilyen könyöradományt…

Nuszbaum átölelte a csomagot, egészen közel lépett nagypapához.

– Kegyelmes úr! Nagyon szépen kérem, fogadja el! – Némán nézték egymást. – Elmondjam? Amikor 1944-ben sárga csillaggal a mellünkön elhajtottak bennünket a nyilasok, a kegyelmes úr épp arra járt a Lövőház utcán. Halszálkás öltönyben, sétabottal a kezében, szürke kalappal a fején. – Ezt ismertem Hortról, minden vasárnap ezt viselte nagypapa, halszálka, sétabot, szürke kalap, így ment a templomba. A párttitkár meg akarta tiltani, főleg a sétabotot, de nem lehetett, mert vallásszabadság volt. Féltem tőle, a halszálkáktól, nem mertem a zakóhoz hozzáérni, nehogy megszúrjon, pontosabban, nehogy megfulladjak, mert azt már tudtam, a halszálkától meg lehet fulladni. – Akkor a kegyelmes úr megállt a járda szélén, és ahogy elhaladtunk az úttesten… egy gyönyörű mozdulattal, mélyen megemelte előttünk a kalapját!

– Nem is emlékszem… De hát ez igazán nevetséges semmiség…

– Semmiség? Én ezt sohasem fogom elfelejteni! Tetszik tudni, mit jelentett ez nekem akkor, ott, abban az állapotban? Újra embernek éreztem magam! Tetszik érteni? Embernek! Kiegyenesedtem, és belenéztem a géppisztolyos nyilas pofájába!

– Ez csak a maga lelki erejét dicséri, Nuszbaum úr…

– Nem igaz, kérem. Nekem ez a nyilvános kalapemelés adott erőt a későbbi borzalmakhoz is. Az egész családom elpusztult. Mind egy szálig!

576

Ez a „mind egy szálig”, ez valahogy zsidó szokás – jutott hirtelen nagyapám eszébe. Egy arisztokrata család nem pusztul ki egy szálig. Valahogy mindig marad valaki. Négyen, egy csatamezőn, egy órában hősi halált halni: igen, de mind egy szálig nem. Valahogy ilyen a számtan.

– Mind egy szálig! De tetszik tudni, hányszor eszembe jutott az a kalapemelés? Hogy akkor valaki, ott a Lövőház utcában, visszaadta a méltóságérzetemet! – Nuszbaum úr lihegett a fölindultságtól, arcát megtörölte a zsebkendőjével. Majd fáradtan így szólt: – Hát ezt akartam elmondani, hogy én csak adósa vagyok a kegyelmes úrnak.

– De hogyhogy ezt csak most mondja, ennyi év után?

– Mindig akartam, de nem volt bátorságom. Most… úgy éreztem… közelebb kerültünk.

– Nem – mondta hallhatatlanul és kétségbeesve nagyapám.

– Közelebb kerültünk… talán… – Az ajtóból visszafordult: – Az én Istenem áldja meg, kegyelmes úr!

Mintegy függöny.

– Jobb volna, ha ez a Nuszbaum volna az Isten. Láthatóan jobban járnék.

133

A Teherfuvarozási Vállalat X sorozatú és 0111263 sorszámú fuvarlevelét ceruzával töltötték ki. Rendszám: YT–404. Gépkocsi raksúly: 4 tonna. Pótkocsi raksúly: –. Menetlevélszám: 013601. Rendelési szám: 31252. A fuvarozási szerződésre a GÜSZ és a díjszabások érvényesek. Felrakás helye: Budapest. Lerakás helye: Hort, Heves megye. Feladó (fuvaroztató) az édesapám, sz-szel, i-vel, lakhelye: XII. kerület stb., lakása (?): u.a. Átvevő: ott apám elképesztő aláírása, doktorostul, utánozhatatlanul. Csillag, lábjegyzet lent: Csak helyközi fuvarozásnál kell kitölteni. Akkor ez helyközi volt. Itt alul még az is olvasható, hogy a vastagon bekeretezett rész a feladó (fuvaroztató) (vagyis az édesapám) bejegyzésére szolgál.

577

Csomagolás neme nincs kitöltve, darabszám nincs kitöltve, áru megnevezése: ingóság, bevallott súly mázsában nincs kitöltve,

megállapított súly (már a vastag kereten kívül!) nincs kitöltve.

Különmegállapodások, egyéb bejegyzések (pl. fel- és lerakásra, útirányelőírásra, rakszerszükségletre vonatkozóan): üresen hagyva, mellékletek: üresen hagyva. A fuvardíjat fizető neve (cége): u.a. Lakhelye és lakása: u.a. Egyenszámlaszáma: kp., s alatta ismét a drága feladó (fuvaroztató) mondhatni forradalmi aláírása, a kezdőbetű több helyen átszaggatja a papírt, ezzel a fergeteges és grandiózus D-vel nem tanácsos viccelődni, pedig ez még csak a doktor d-je, de mindenestül a névhez tartozik. Olyan, mintha a gróf helyett lenne; ám midőn ezt fölemlítettem előtte, úgy nézett rám, mintha eszemet veszejtettem volna, mintha a családunk névtelenül, csakis parasztfölkelésekben angazsálta volna magát (Dózsa György unokája stb.). Aki egyszer találkozott apám D-jével, más szemmel néz rá, ez az ember még sokra viszi. Aláíráshamisítás szóba sem jöhet, évekig gyakoroltam, silány utánzatokra telt csupán. Csodálom őt ezért a D-ért. Sokszor csak úgy öncélúan, az élvezet kedvéért megkértem, vesse papírra a nevét, a nevünket, másodpercekig szánkázik a toll föl-alá, hurkok csapódnak jobbra-balra, duplaszaltó és svédcsavar, de nem ám csak úgy összevissza, hanem egy tökéletesen begyakorolt és indulatos terv szerint (45 után két évig a Kerbankban dolgozott, külföldi levelezés, ott „tanult ebbe bele”), és egyszer csak ott állt megint ez a különös, vad ábra, ami távolról sem emlékeztet arra a névre, amit én írok, amit nekem kell írni, ám mégis az, eksztatikus, földöntúli, isteni változatban. A lenyűgöző iniciáléhoz – ami még csak nem is „mi” vagyunk – elvékonyodó, jelentéktelen kis farkat rezzent, a név fölös maradékát, így vet tőrt a nagyratörő szándéknak az elbizonytalanodó akarat.

A gépkocsinak jelentkezni kell 1951. VII. 16. 21 óra; szállított személyek, sz-szel, i-vel, édesapám, édesanyám, meg én, koruk: 30, 30, 1, ami nem felelt meg a valóságnak, apám 32 volt, anyám meg 35. Szállított személyként szerepel még egy gödöllői illetőségű rendőr, 35 esztendő, Török utca.

578

A vastag kereten kívül található a fuvardíj-számítás. A gépkocsi az irat szerint 71 kilométert tett meg, ezért 484 forintot számoltak föl; pótkocsi: nincs kitöltve, visszafuvar, várakozási díj: nincs kitöltve.

Hegymenet, gondolom a gödöllői emelkedő (akkor még létezett a híres-hírhedt „patkó”), 10 kilométer, ez 40 forintot tett ki. Nem számoltak földutat, hópótdíjat, és fertőtlenítési díjat sem, viszont szerepel gépkocsiállás-pénz: 34 forint. Ez mindösszesen 558, azaz ötszázötvennyolc jó magyar forintok. Melyeknek felvételét igazolom: Meszes László gépkocsivezető. Kirendeltség bélyegzője, aláírás, a fuvarlevél kiállításának helye és ideje. 1. sz. keresk. m. – 511133. Athenaeum Nyomda.

A túloldalon mintegy címként áll: Teljesítményigazolás. Alcím vagy műfajmegjelölés: Meszes László. Másodpéldány; az indigó kékes, könnyű foltjai maszatolták össze a lapot – mintha alkonyodnék, s nem tudni, az eget látjuk-e avagy a földet. A lapról megtudható, hogy a teherautó 19^{40}-kor indul a garage-ból (érdekes, hogy így írták; a fejlécen, mintha lélektől lélekig, az áll: garázstól garázsig), a kilométeróra állása: 37620. Fél kilencre ért hozzánk, 14 km-t tett meg (üresen, hangsúlyozza a rubrika). Két óra alatt felpakoltak, felpakoltunk, háromnegyed tizenegykor indultunk.

Kis tanácskozás után úgy döntött apám, hogy a nagymamának (déd) és Mia néninek taxit hívnak. Érdekes, hogy ebben később se látott senki semmi furcsát. Mégiscsak taxival kitelepítésbe…! Valamicske kis fennhéjas büszkeség legalább! De semmi, csak a racionális megfontolás, illetve a két idős hölgy teherautós utazásának a feltételezésének az abszurditása! Mia néni a platón, igen, az furcsa. A taxizás az nem furcsa, az csak drága.

A sofőrfülkébe került a rendőr, aki rendesen viselkedett, vagy még annál is jobban, részvétlenül, szárazon, akár egy angol inas, egy butler, segített felpakolni, halkan, tárgyszerűen beszélt, olykor odabökött egy-egy félszót anyámnak.

– Azt ne, arra nem lesz szüksége, azt igen.

Úgy mondta, kicsit undokul, hogy nem kellett megköszönni, sőt még, tetszés szerint, utálni is lehetett. Anyám nem akart 579 előre ülni, apám ült a rendőr mellé, én meg az apám ölébe. Máig érzem a Csepel teherautó szagát, a Diesel-olajét. (Ez nekem az, ami Proustnak a madeleine-darabka íze a teában.)

Mami fölült a platóra, csöndes nyáréjszaka borult fölé, beledőlt a vöröscédrus fotőjbe, rágyújtott – szerettük a Mami dohányzását, vártuk, lestük, csodáltuk, a mozdulatot, ahogy szívta, ahogy lehunyta kéjesen a pilláit, ahogy vidám sóhajjal kiengedte magából a füstöt, ez az egész kényes és kétséges szertartás egy pillanatra mögé rajzolta azt az elegáns nagypolgári világot, amely sohase is létezett –, hosszú, bogyicai szépségű lábait átvetette egymáson, akárha egy hatalmas, égi (és mozgó) szalonban ülne.

És csöndesen énekelgetett.

Az a fáradtság húzta a föld felé, mely élete végéig azután el sem hagyta, sikerült jól fölpakolni, elégedett volt, carpe diem, élvezte a pillanatot. Időnként vidáman leintegetett a taxinak, amire nagymama dühösen legyintgetett. Anyám hallatlanra vette. Anyám ott ártott az Esterházyaknak, ahol tudott: ez ugyan így egyáltalán nem igaz, hisz a gyerekeinek, mind megannyi *olyan,* sose ártott, de azért olykor-olykor kajánul betett nekik.

A Schwarzenberg hercegnő tehát dühödt tehetetlenséggel integetett, hogy álljanak meg, valamit mondani akar, anyám azonban Hatvanig a füle botját se mozdította. Megálltak, a rendőr tudott ott egy restit, amely még nyitva tartott, s a férfiak bedöntöttek egy-egy kevertet. A rendőr – Juhász András – ismét az angol inas hallgatag maszkjában. Dédmama akkor már túl a kilencvenen, de még mindig erős és parancsoló, és akkora, mint egy barokk szekrény. Többnyire németül beszélt. Én valahogy úgy értettem, hogy a cseheknél ő a király, illetve régebben ő volt, de ez most valamiért szünetel. Féltem tőle, mert átnézett rajtam. Egyetlenegyszer nem nézett át rajtam, a tekintete megbotlott a kezemben. Fölemelte, megvetően forgatta.

– Ezekkel az ujjakkal csak német zenét lehet játszani. Semmi Chopin! – És leejtette a kezemet, mint egy fölösleges tárgyat.

580

Horton azután, feketébe bugyolálva, berlinerkendőkbe, akár egy parasztasszony, ki lett téve az ambitra, a napra, ott ült estig, míg be nem kerítette az árnyék. Óránként arrébb kellett tolni. A félelmem akkor múlt el, amikor egyszer elszellentette magát, és én ott álltam mellette. Meg se rezzent az arca. Hahotázni kezdtem, és elszaladtam. A csehek királya a botjával hadonászott utánam. Azt se

tudni, kik is azok a csehek. Egyébként is akkor már vagy éppen még parasztgyerek voltam, aki már lerázta vagy éppen lerázza az évszázados feudális jármot.

– Matyi, kérem! Bitte! – rendelte ott magához apámat a lágy hatvani éjszakában. Feltűnés nélkül szemöldökével a rendőr felé mutogatott. Mindenki őket nézte. – Mondják – súgta dédmama –, hogy a szultán férficselédeit – itt megint Juhász András felé intett –, akik szépségük okán kerülnek a szolgálatába, és a számuk légió, legkésőbb 22 éves korukban szélnek eresztik.

Meredten nézte apámat. Ő bólintott. Sóhajtott. Megint bólintott. Aztán dédmama hirtelen témát váltott, és csodálkozásának és méltatlankodásának adott hangot, hogy apám ily pocsék látási viszonyok mellett organizálta ezt a kirándulást, ő szereti ezeket a vidám piknikeket, de hát így, s körbemutatott, semmit, nichts, Matyi lieber, nichts, semmit nem lát a tájból, noha emlékei szerint ez az északmagyar dombosodó vidék nagyon is bájos, részt vett egy császári vadászaton, nem is, a császár nem volt jelen…

– Király – morogta apám.

Csak szegény Erzsébet, egyszóval micsoda figyelmetlenség ez, szegény Miának talán mindegy, ó, az örök sötétség birodalma, és még ez a teherautó is az orruk alá pöfög.

Apám lehajtotta a fejét, és őszintén bocsánatot kért a nagymamájától, hogy valóban nem *klappol*minden.

– Bocsánat, ómama.

A félelmetes Schwarzenberg asszony hirtelen elmosolyodott, megsimogatta az apukám fejét.

– In Ordnung, bist ein braver Bube! – azután révedezve még hozzátette: – Ein Ehemann ist eine schöne Sache.

581

A mamám fent maradt a vörös cédruson, énekelt, ő is kapott egy felest – a kevés alkalmak egyike, hogy együtt ivott apámmal; aki egyre magányosabb lett, kéz a kézben a piával.

– Mit isznak itt maguk, kérem? – szimatolt körbe dédmama. Apám dugdosta volna. – No, mutassa csak!

– Ez nem ómamának való, ómama kérem – mondta kicsit megszeppenve.

– Azt majd, fiam, én eldöntöm. Egyébképpen mit keres itten ez a rendőr? Nem szeretem a rendőröket.

– Ómama!

– Ne suttogj, nem illik. Régen se szerettem őket, azokkal a tollakkal, most meg különösen nem szeretem őket. – Kivette apám kezéből a felest, beleszagolt. – Mein lieber, ez a rettenet maga.

– Az, ómama, kérem, a rettenet maga.

De az öregasszony ekkorra már, mint egy kocsis, lehajtotta a pálinkát.

– Tényleg a rettenet maga. Köszönöm, fiam. – Körbepillantott, mintha csak ekkor vette volna észre a bútorokkal megpakolt teherautót, s fönt a csöndesen gajdoló anyámat.

– Lili – mondta döbbenten dédmama. Kis szünet állt be.

– Menjünk, mert elkésünk – szólt a sofőr.

– Az nem lehetséges, fiatalember. Vacsoráról én többnyire nem tudok elkésni. Többnyire *ilyenkor* a többiek jöttek korán. – Hol a rendőrre nézett, hol a sofőrre, hol föl anyámra. – Olykor szükség van földelkobzásra, bútorok lefoglalására, börtönre és más büntetésre, elismerem. – Beleszagolt a pohárba. – De eltekintve az igazságszolgáltatástól, a törvényektől és a szükségességtől, mindig újra és újra csodálkozom, ha azt látom, milyen vadul bánnak az emberek az emberekkel. Vadul.

A három férfi hallgatott.

– Na jó, gond nem játék, alé, alé, induljunk! – És most majd ők mennének elöl, mert ők mégse olyan büdösek, mint mi. A falkában a legkevésbé büdös megy elöl.

Így is történt, ám a taxi olykor túl gyorsan haladt, akkor villogtunk rá, amit azok kezdetben félreértettek, és gyorsítani 582kezdtek, mi nehézkesen repesztettünk utánuk, anyám nevetve sikoltozott hátul, én kapaszkodtam apám térdébe, mintha autóversenyt játszottak volna a felnőttek, dülöngéltünk a nagy alföldi éjszakában. Vagy nem is Alföld?

A Gyöngyösre vezető országútról balra kellett bekanyarodni, csikorogtak, sikongtak a kerekek, és a dédmama viharosan integetett, hogy kövessük őket, ha bírjuk. Tisztán látszott, ahogy kacag. Ilyennek sose lehetett látni. Mondtam is:

– Dédmama kacag.

– Ne szemtelenkedj, fiam. – Felesszaga volt apám szavainak, ami engem, ellentétben a mamámmal, nem zavart, ellenkezőleg. A másnapos borszagot én se szerettem, az olyan áporodott, savanyú, hideg. A friss pálinkaszag meleg és bódító és erős. Erős Papi.

Hosszú, egyenes út vitt be a főtérig. Néztük, hogy válik az égbolt először vörössé, aztán kékké. Mintha örömtüzeket gyújtottak volna tiszteletünkre, de csak egy ház égett. A madarak is rákezdték az éneklést, azt hihették, fölkelt a nap.

– Ez a pokol? – kérdeztem.

– Nem – válaszolt apám kurtán.

A bizarr világításban különös állatokat pillantottunk meg a mezőn. Bennünket bámultak.

– Mik ezek, édesapám?

– Tehenek, kisfiam.

– Mi az, hogy tehén, édesapám?

– A tehén az tehén, kisfiam.

Ahogy haladtunk tovább az egyre világosabb úton, újabb állatokkal találkoztunk, szőrös, fehér négylábúakkal.

– Mik ezek, édesapám?

– Birkák, kisfiam.

– Mi az, hogy birka, édesapám?

Apám dühösen a térde felé rántott, mintha a földbe akarna döngölni, rámüvöltött, hogy most már soha nem lesz vége ennek a kérdezősdinek?

– A birka az birka, a tehén az tehén, az meg ott egy kecske. A kecske az kecske. A kecske tejet ad, a birka gyapjút, a tehén, az meg mindent. Mi az Istent szeretnél még tudni.

583

Elbőgtem magam, apám soha nem beszélt durván, soha. Lehet, hogy erős volt apám, de aznap már igencsak fáradt.

Lehet, hogy fáradt volt apám, de ahogy a főtérre értünk, leugrott a fülkéből, intett a sofőrnek is, a rendőr hallgatott, és azonnal beállt a sorba, az oltók közé, adogatni a vizesvödröt.

– Maga kicsoda? – lépett hozzá kevésvártatva egy egyenruhás. Apámat fölvidította a munka, meg hogy segített.

– Ég a ház – válaszolta apám hányavetin, és adta volna tovább a vödröt, de a rendőr megragadta a karját. A víz kiloccsant. – Ég a ház. – És még magyarázólag hozzátette: – A tűz nem kérdi, ki kicsoda.

Egy asszony állt mellette, hosszú haját láthatóan nem volt ideje rendben kontyba tenni, gyorsan egy befőttes gumival fogta össze; most egyszerre hahotázni kezdett. A baj, a tűz fölszabadította az embereket, elfelejtették, hogy félnek. Megálltak a munkával, és nevetve ismételgették az idegen szavait, a tűz nem kérdi, ki kicsoda, bruhaha. A rendőr zavartan álldogált. Tűz Lajosnak hívták, ezért nevetett mindenki. Akkorra már a *mi* rendőrünk is odajött, susmorogtak a kollégával. Tisztázva lettünk.

1^{30}-kor érkeztünk a kijelölt címre, a kilométeróra 37 705 km-t mutatott. A szállított áru neve: ingóság, súlya 40 mázsa. Fordulók száma: 1. Indulás Hortból 3^{00}, eltöltött idő: 6^{30}. És jobbra lent: fuvaroztató bélyegzője (cégszöveggel) és aláírás: és ott megint a lendületes, lélegzetállító írás, a gigantikus D-vel induló, saját magára visszacsapódó, megtörhetetlen skorpió.

134

Simon Pista bácsi a kapuban várt minket.

– Simonék? – kérdezte a sofőr.

– Én vagyok – válaszolta, de a szemét le nem vette apámról.

– Simon István kulák? – pontosított a rendőrünk, most először elég rendőrösen.

584

– Úgy mondják – vont vállat az öreg paraszt, és rendületlenül nézte apámat. Aki ekkor lelépett a magas fülkéből, és mielőtt bármit tehetett volna (mondjuk engemet levenni, vagy ami még jobb, azonnal nyakba venni), Pista bácsi odaugrott hozzá…

– Isten hozta, gróf úr – sikoltotta, megragadta apám kezét, és cuppanósan megcsókolta. Apámat ez annyira meglepte, hogy hagyta. Az öreg meg csak mondta, hogy mennyire örvend, és mekkora megtiszteltetés ez neki (ahogy később a faluban kevélyen emlegette: a legfainabb pesti a legfainabb gazdához), és hogy ő nem is tudja, mivel érdemelte ki ezt a kegyet, ő még ekkora úrral

sose találkozott, ekkora úrral sose foghatott kezet. Apám végre zavarba jött.

– Jól van, jól van már, Simon bátyám! – és megfogta a két vállánál, mintha egy részeget akarna egyenesben tartani. – Nem vagyunk egyedül – tette hozzá halkan.

A konyhában, a sparherd előtt egy asszony állt, a Rozi néni, valamit sütött, beléptünkre nem fordult meg.

– Kezet csókolt? – morogta maga elé, mégis érthetően. Menetünk megtorpant. – Kezet csókolt neki?!

– Kezet – mondta halkan Pista bácsi, ő is maga elé, a semmibe, mérgesen –, kezet, ahogy kell!

– Micsoda marha maga! – és valahogy még jobban hátat fordított. Nekünk sütött éjjeli vacsorát, hagymás, zöldpaprikás, kolbászos tojást, olyan tojásból, melynek a sárgája: sárga.

Engem meg a két öreg hölgyet azonnal lefektettek. Dédmama már az ágyban magához rendelte apámat.

– Ezt ügyesen csináltad, kisunokám. Hort, das ist wirklich schön, einen richtigen Hort zu besitzen… (Hort jelentése tudniillik németül: kincs, mentsvár, menedék.) Menedék! Jól van, fiacskám.

– Nincsen jól, ómama, semmi – motyogta apám, aki megint kizárólag fáradt volt –, ez itt, ómama, ez az egész, ez az egész magyarul van.

585

135

Rögvest, másnap, egy percre rá, a földosztás után fölkereste apámat a falubéli férfiak egy delegációja, hogy ők meghányták-vetették a dolgokat, s arra a jól megalapozott döntésre jutottak, hogy nekik nem kell az a kis föld, visszaadnák azt rendben a gróf úrnak (a Papinak), vezesse és irányítsa továbbra is ő a dolgokat, az már olyan jól bevált. Apám csak nézte ezeket a komoly felnőtt férfiakat, felöltöztek, mintha a húsvéti feltámadási körmenetre, tükrösen fénylett a csizmájuk, fehér ingük állig begombolva, kezükben fekete kalap, melyet egyformán gyűrögettek.

Csönd volt, apám nyájasan hallgatott, ők meg elmondtak mindent, amit akartak. Aztán egyikük, a Knapp Dodi apja, nem bírta tovább:

– Tessen már valamit mondani! Mondani kell valamit. Ne tessen így szégyenben hagyni bennönket!

– Azután – szólt lassan, élvezkedve apám –, mondják kendek, a sorrend meg-e van már?

– Miféle sorrend, gróf úr kérem?

– A látogatási sorrend.

– Miféle látogatás? – néztek értetlenkedve és ingerülten egymásra a férfiak.

– Hát az ávóra.

Az ávó szóra közelebb húzódtak egymáshoz.

– Mért tetszik ilyet mondani nekünk?

– Azért tetszem, mert hát mit gondolnak, ha ezt maguk megteszik, hány perc kéne az ávónak, hogy letartóztassanak engem? Semmi perc. Akkor aztán jöhetnének látogatni engem a bóterba. Hát ezért fontos a sorrend… Vagy nem akarnának meglátogatni?

Amazok megint egymásra pillantottak, de erre a kérdésre nem akartak válaszolni. Nem akarták elkötelezni magukat. Meg nem szerették a feltételes módot. Ha ez meg az, akkor, ezt nem szerették, komolytalannak tartották a kijelentő módhoz képest. A vant ismerték csak.

586

– Akkor tessen gróf úr megmondani, mitévők legyünk.

Apám gyorsan vállat vont. Amit azok nagyon is rossz néven vettek, és csalódottan távoztak. Később a nagypapa is csalódást okozott nekik a téeszpártiságával. Értelmetlenségnek tartotta a törpebirtokokra való felparcellázást.

– Ez értelmetlen! – És nagyapának az értelem volt a vezérlőelve, a legfőbb szentség. A magyar paraszt évszázados földéhségét nem bírta értelmezni, minthogy neki sosem volt földéhsége; földje volt. Amikor azután – figyelmetlenségből adódó hirtelen demokratikus fölindultságában – meg akart győzni egy parasztot az új módszerek felsőbbrendűségéről, arról, milyen előnyökkel jár, ha megszabott időben fog dolgozni, másokkal közösen, mint egy tisztviselő, hogy nagyobb lesz a terméshozam stb. stb., az óvatos paraszt nem akart sem igent, sem nemet mondani, de feleletképpen egy madárra mutatott, amely a fejük fölött repült. Nem mert szabadságról

beszélni, de ahhoz elég bátorság volt benne, hogy a szabadság jelképére mutasson…

136

Édesanyámat úgymond az életre nevelték. Mamili szigorúan befogta a lányokat, sütni-főzni már korán megtanultak, takarítani ugyan a személyzet dolga, ám egy fél évig azt is ők csinálták („tudjad, fiam, mi az, amit megkövetelhetsz”), háztartás plusz műveltség, vallás és közoktatás, és egy kis tánc, azaz mindent tudtak, amit egy úrilánynak tudnia kell.

És hát apámat is arra nevelték, az életre. Csak éppen mindkettőjüket egy másikra, a kitelepítés nem szerepelt az elképzelhető lehetséges életek között. A neveltetés azt ugyan nem opponálta, hogy ez a világ a lehetséges világok legjobbika volna, csak azt nem hitte, hogy ami lett, az lehetséges.

Ha megmentette, anyámat nem a tudása, a kitartása, az ereje vagy felelősségérzete mentette meg, hanem az ízlése. A veleszületett finomság, amelyről azt gondolta, hogy az hozzátartozik a teremtéshez, és ehhez a látomásához azután ragaszkodott, 587könnyedén, konokul, megtörhetetlenül. Bogyikóban is élt a formának a tisztelete – jó ideig működik az is –, de hiányzott belőle a finomság személyessége. Szép nagynéném sose ment csínbe, mindenben óvatos volt, még a tényleg lélegzetelállító szépségében is. A mamámnak csöndes életet adott az élet, de az mindenestül az övé volt.

Ezek az ő szalvétái, maga festette tányéralátétjei, az ülésrendek, a kézzel írt vacsorakártyái (a legendás papundekli menükártya az élet legaljáról, elegánsan, sőt franciául, Hort, 26.4.1951., a nagypapa 70 éves díszvacsorája az ámbiton, carré de porc rôti, mert Rozi néni szerzett disznóhúst feketevágásból; és a rémes bikavér: Château Torro Rosso!), a csöndes, választékos beszéde – megóvta a családot valami süllyedéstől. Kis túlzással szólva. (Hisz nem óvta meg semmitől.) Apám mindezt szó nélkül elfogadta, őt nem érdekelte a finomság, minthogy mindig finom dolgok vették körül; nem értékelte ezt, meg se látta. Anyám becsvágyát, a finomsága nyílt személyességét kis gyanakvással szemlélte. Ha szemernyi gőg lett volna benne, akkor lenézéssel.

Édesapám nem nézett le senkit, így volt arisztokrata. A nagypapa mindenkit lenézett, ő meg így volt arisztokrata.

Én meg pislogok.

137

Amikor az öcsém beteg lett, vagy a Menyus bácsi?, akkor Papi többször is járt Pesten, 14^{30}-kor indult a busz, 16^{10}-re ért föl az Engels térre, 18^{55}-kor indult vissza és fél kilencre már megint azon a helyen tartózkodott, ahol lehetett neki. Sose bukott le. Egyszer nevetve mesélte nagypapának, hogy elfelejtett a buszon jegyet venni, de nem is kérték.

– Jegy nélkül utaztál?

– Hogyne, hogyne – büszkélkedett apám. És fürdőkádban fürdött! Egy év után! Meleg vízben! És fagylaltot is evett. – És szereztem öt mázsa legvacakabb lignitet! És vasúti talpfákat be gyújtáshoz! Attól tartok, hogy a talpfák azonosak a Menyus által ugyanitt 1944-ben beépítettekkel. – Nyújtózott egyet. – Mindig szerettem azt csinálni, ami jólesett, vagy ha nem lehetett, szerettem, ha jólesik, amit csinálok. – Vigyorgott.

– Jegy nélkül utaztál?

Papi csak most vette tudomásul nagypapa szigorú arckifejezését, bólintott, igen, jegy nélkül, úgy adódott. Akkor nagyapám is bólintott.

– Akkor pedig most úgy adódik, fiam, hogy kimész a buszállomásra, és veszel egy jegyet, majd összetéped.

– És?

– Ennyi.

– És hozzam el a jegyet?

– Miért hoznád?

– Megmutatni.

– Minek.

Kiment, vett, összetépte; visszaállt a rend.

Erről a rendről még: Nagypapa csokoládét evett. Ült a karosszékében a függöny mögött, és titokban majszolt. Kértem, adjon egy kicsikét.

– Kérek.

– Egy Esterházy nem kér.

– Akkor nem kérek.

Láss csodát, erre se adott!

138

A proletárdiktatúrának az a ravasznak szánt számítása, hogy a kitelepítéssel a munkásosztállyal szövetséges parasztság még jobban, az előírásoknak immár megfelelően gyűlölni fogja az őt évszázadokig elnyomó, velejéig rohadt uralkodó osztályt, nem vált be.

Ellenkezőleg, a szolidaritás differenciálatlan érzése fogta el őket. („Tessik mán betérgyölni a második pádbá a gyóntatótól számítva, van ott válámi, egy miatyánkra.” „Na pupák, annyi csirkét még nem ettetek, mint akkor.”) Azt a kellemetlen konkrétumot például, hogy egy idegen családot kell a saját lakásukban kerülgetni, gondolkodás nélkül a kommunisták nyakába varrták, illetőleg megtiszteltetésnek vették.

Ennek megfelelően a legszebb, a *tiszta* szobát adták át nekünk, noha a papír szerint a tyúkszaros, alig fűthető, a házhoz ragasztott fészerszerűségben kellett volna laknunk (lakolnunk). Ellenőrzéskor szóvá is lett téve.

– Elférünk így is – mondta Pista bácsi, és nem nézett a tanácsi ember szemébe.

– Maga tudja, Simon – hepciáskodott a fiatalember –, csak aztán meg ne bánja!

Ezek nem tudtak úgy egy mondatot kimondani, hogy abban ne lett volna fenyegetés. Kérem a sót. Fáj a fejem. Te vidd ma a gyereket az óvodába. Ma kivégezték a nagybátyádat. Ez inkább a következetesség jele volt, mint a rosszindulaté, hisz ténylegesen állandóan fenyegettek – függetlenül attól, hogy mit mondtak, gondoltak vagy hazudtak. Ez a diktatúra: óhatatlan fenyegetés és óhatatlan félelem, f + f, fenyegetés plusz félelem, ez a diktatúra, de nem úgy, hogy az ország egyik fele fenyegeti a másikat, vagy az úgynevezett hatalom fenyeget mindenkit, hanem mindezekhez tartozik még valami ordító, rémületes bizonytalanság is, a fenyegető is fél, és a fenyegetett is fenyeget, a szigorúan kijelölt szerepek a legvégsőkig bizonytalanok, mindenki fenyeget és mindenki fél, miközben van hóhér és van áldozat, és a kettő megkülönböztethető egymástól.

Volt időszak, amikor heten kellett elférnünk, tehát heten fértünk el a tiszta szoba tágas huszonöt négyzetméterében. A szobát egy szürke pokróccal kettéválasztottuk, és a hátsó, a pokrócon (az Óperencián) túli birodalom a nagypapáé volt, az egész, és egyedül az övé, amit mindenki rendjén valónak talált. Ő is. Mami nem, szerintem, csak nem merte mondani. Nagypapa ellen nem lehetett lázadni. (Persze attól függ, mit értünk lázadáson. Mert a nagy emberi lázadások, másfelől, föltartóztathatatlanok.)

Simon Pista bácsiék (inclusive a lázadó Rozi nénit) meg se merték szólítani. Nem merték szóval illetni. Pedig nagypapa, 590saját magához képest, melegszívű és kedves öregúr lett; amikor beszélgetést kezdeményezett a háziakkal, tárgyszerű, általános mezőgazdasági témakörben, akkor azok egyszerűen elszaladtak, szégyenlősen, arcukat eltakarva. Nagypapa csóválta a fejét, de nem jött rá, hol hibázott.

Anyámat mindenki a keresztnevén szólította, őt nem tekintették úrnak vagy úrnőnek, de még úriasszonynak sem (pedig annak azért az volt), hanem elsődlegesen anyának. Fölkiáltójelként ott óbégattam én, és akkor már az öcsémmel is terhes volt vagy áldott állapotban, ez még nem dőlt el. Apám doktor úrnak szólíttatott. Pista bácsi ragaszkodott volna a gróf úrhoz, de apám lebeszélte. Az öreg gondolkodott, gondolkodott, majd somolyogva bólintott, rendben.

– Aztán min nevet, Pista bátyám?

– Semmin, *doktor úr,* kérem. – A doktor úrra kacsintott.

– Semmin csak a bolond nevet, hát nem-e, Pista bátyám?

– Az már nagyon igaz, *doktor úr,* kérem. – Kacsintás.

– Valami a szemébe ment, öregem – csattant föl apám. Erre hallgattak. – Hát akkor mondja meg kend, mi van a semmi helyén, mert különben… érti, ugye?!

Az öreg kuncogni kezdett, szája elé kapta a kezét.

– Már hogyne… hogyne érteném… dohoktor uhúr…

Úgy beszéltek, mintha attól tartanának, hogy lehallgatják őket, Pista bácsi kerülgette, élvezgette azt, amit nem mondott ki, apám meg valami elvarázsolt parasztnyelvvel kísérletezett, mintha egy székely anekdotában leledzne – ahogy azt az anekdotát Pesten mesélnék.

Az öreg kulák azon mulatott, hogy milyen jól átverte az ávót, mert ő ugyan doktor urat mond, de gróf urat ért rajta.

– És minthogy evvel mindenki így van a faluban, hát iszen – megint kacsintott – mindőnk doktor urat mond!, ez a doktor úr akkor azt is jelenti, hogy gróf úr, mégse lehet evvel megfogni senkit se, hát iszen mindőnk doktor urat mond!

Tisztán nyelvészetileg igaza volt Pista bácsinak, korrekt gondolat pontos végrehajtása, nem lehet megfogni senkit. Aztán az is meg lett tanulva, megtanulódott, hogy megfogni mindenkit meg lehet, és ezek meg is fognak mindenkit. Pista bácsit is nemsokára bezárták, kis koholt váddal, illetve a diktatúrának többnyire nem koholt vádra van szüksége – csak nagy ritkán –, sokkal inkább koholt törvényekre, melyeket azután nem lehet betartani, illetve betartásuk ellenőrzése… hát ott tág tér nyílik.

Egy évre lecsukták. Amikor kijött, nem nevetett. Zokogott:

– Nézze, doktor úr, mit csináltak velem… – és előretette a kezét, úgy mutatta apámnak. Apám nem látott semmi különöset, jó, erős parasztkezek. – Fehér, doktor úr, kifehérült… Ezt a szégyent!

Egy évig nem dolgozott, s ez meglátszódott a kezén, ezt mutatta, ezt a szégyent. Addigra már apámnak is rendes, napbarnította, kérges, izmos munkáskeze volt. Olyan erő lakozott az ujjában, hogy azon hintázni lehetett. Megkapaszkodtunk a mutatóujjába, kezünk alig bírta körbemarkolni, s ő hintáztatott bennünket.

Szeptemberben megszületett az öcsém, csodájára jártak, akkora feje volt vagy lett, jött vele, decemberben meghalt kilencvenévesen a dédmama.

Volt a vízilófejes ezüstbotja (állítólag Charlie bácsi hozta Afrikából, ajándékba kapta valamilyen alkirálytól, együtt a krónikus görvélyes szemgyulladással), avval ha koppantott, szaladni kellett hozzá, elétérdelni vagy hogy; ült a trónusszerű székében. Kezet kellett csókolni.

– Ne fogdosd a kezem, nem haldoklom.

A végén gutaütést kapott, mindenről tudott s mindent megértett, de gondolatai s szavai közt a kapcsolat megszakadozott. Nagyon kínlódott. Egy ebédnél rám néz s azt mondja:

– Add ide a sót. – Nyújtom neki a sót, arcán kiüt a veríték, gesztikulálni kezd remegő kezével, könnyes lesz a szeme, s azt hajtogatja: – Nem ezt, a sót, a sót!

Rémület fogott el és sajnálkozás, tanácstalanul néztem Mia nénire, ő gardírozta dédmamát. Mia néni ajkát harapdálva sápadtan meredt maga elé s a többiekre, akik fészkelődtek, s sorban nyújtották a fogpiszkálót, a paprikát, a levesestálat.

– De nem ezt, a sót, a sót!

592

Ekkor ostobán, durván kitört belőlem a sírás helyett a nevetés.

– Miestvich! – kiáltott rám Mia néni. – Schweinehund! Marsch hinaus!

Napokig nem mertem senkinek a szemébe nézni. Mia nénit pedig gyűlöltem, határtalanul, mert igaza volt. A gyász, a tragikum azóta is inkább nevetésre ingerel, mint sírásra, talán valami atavizmus ez bennem? Olyan törzsből származom, amely sír, ha örül, s nevet, ha fáj neki valami? Soha nem vagyok olyan jókedvű és tréfás, mint amikor boldogtalan vagyok.

Eztán dédmama már nem beszélt, azt se mondta, hogy só. Ha elérte az árnyék, fölsikoltott, akkor valaki arrébb tolta, vissza a napra. Délutánra már lekerült a téglás verandáról az udvarra, a földre. A föld nem kopog. Már nem tudott kopogni a botjával. Szerintem ebbe halt bele, hogy már *semmi*hatalma nem maradt. Mi lesz most a csehekkel, mi a koronával. Papi majd átveszi. Bár sok ideje nincs. Korán elmegy, ha megjön, dögfáradt, elcsigázottan üldögél a tornácon, az ámbiton, ül egyedül a sötét estében, ül, ül, és senki nem meri megszólítani, még nagypapa sem, csak a mamám. Olyan egyedül van, mint egy király, akit országának súlyos gondjai nyomasztanak, mindazonáltal olyan királynak látszik lenni, ki alattvaló is egyben, s az ilyesmi kedvét szegi a királyoknak. Majd váratlan fölugrik, arrébb hessennek a tyúkok, mint beijedt udvaroncok, hermelinpalástja végigseper a tornác hűs kövén, s mire az ágyához ér, már alszik.

Előfordult, hogy előbb aludt el, mint én. Ez büszkeséggel töltött el.

Olykor óvatosan oda lehetett hozzá sündörögni és mesét kérni. De ha eltévesztettük a megfelelő időpontot, akkor szó nélkül arrébb söpört minket, akár a macskákat, vagy arrébb hessentett, akár a kiskacsákat, hogy rá ne lépjen. (Az öcsém egyszer, nem 593 ezért, beledobálta a kiskacsákat a budiba. „Olyan szépen *siválkodták.”)*

Főleg az ősies magyarokról mesélt. Vagy hősies. Csaba királyfiról, hogy csillagporos lett a paripájának a patája. És utánozni is tudta a pata dobogását, ha a Csaba királyfi flaszteren lovagolt, például Gyöngyösre vagy Hatvanba. Flaszteres lódobogásban verhetetlen az apám. Mi is megtanultuk. Tudok én is. De egy egész fúvószenekart csak ő bírt utánozni, blasmusik, cintányérral, harsonákkal vagy mikkel, lehettek vagy hatan (a zenekar tudniillik), de ehhez az kellett, hogy vagy nagyon jókedve legyen, vagy kicsit be legyen rúgva.

– Putakesz, putakesz, ot lakom én, ot csinál a tejet tehén meg én, a tehén lápa közt van egy kepel, melyet a tej végett cupfolni kell.

És akkor mi már azt is tudtuk, mi az a tehén. A tehén az tehén, ha-ha-ha!

Mindegyikőnk más mesét kap. Enyém a Csaba királyfi meg a csillagpor, az öcsémé a hétmérföldes csizma, a húgunké meg a tetanuszoltás (ha-ha-ha). Mindenkinek megvan a meséje. Én így gondolom. Az öcsém sokat beszél, állandóan mindenkivel szóba áll (azóta is). A húgunk meg mindig sír, mert vagy középfültő-gyulladása van, és azért, vagy csikar a hasa, és azért, vagy egyik se, és azért! Grimaszokat vágok neki, hogy abbahagyja a sírást. Egy falevelet teszek a fejemre, és hagyom, hogy leessen, húgunk nevet, nevet; tologatom az udvaron meg a ház előtt a babakocsit – csodájára jártak az utcában: féderes babakocsi!, grófi kocsi! –, miközben az öcsém a Fűszeres Frédivel hintázik, s hallom, ahogy a Csaba királyfi csillagporáról mesél, s klityog-klatyog a nyelvével, hogy így csinál a Csaba királyfi lova az aszfalton, ha például Gyöngyösre megy vagy Hatvanba.

Figyelmeztetem, hogy hagyja abba a mesélést, mert ez az én mesém. Az én történetem, és az én történetem az az enyém. Nem hagyja abba. Ellököm, mire bőgni kezd, Frédi engem lök el, nevet,

ott a fejében a történetem, ekkor minden elsötétül előttem, nekirontok, ököllel, térddel és lábbal…

– Elég! Hagyd abba! – …de nem vagyok képes abbahagyni, nem tudom, hogyan hagyjam abba, egyébként is, ha abbahagynám, elvennék tőlem a történetemet, és ők mondanák tovább. Frédi ellök magától, s bömbölve elrohan.

– A gróf le akart mészárolni! – ordítja. – A gróf le akart mészárolni!

Nem tudom, mitévő legyek, mert idáig soha senkit nem akartam lemészárolni, az öcsém ijedten pislog a hintában, bőg.

– Édes bátyám, nagyon kérlek, ne mészároljál le, nagyon kérlek, édes bátyám.

Olyan szerencsétlenül csüng a hintán, hogy átkarolom, és lesegítem. Átölel.

– Ígérem, soha senkinek nem mondom el a történetedet – suttogja forrón a fülembe. – Nem mesélek Frédinek Csaba királyfiról.

Nevetni szeretnék, de nem tudok, mert a húgom már sír a kocsiban, és már ránk sötétedett a téren, és mi haszna volna grimaszolni meg faleveleket leejteni a fejemről, amikor a sötétben úgysem látni.

Kérdi este anyám, mit csináltam szegény Fűszeres Frédivel.

– Itt járt az édesanyja. Nagyon rendes nő. Nem is tudom, hová lennénk nélküle.

Az öcsém azonnal a védelmemre siet, hogy én egyáltalán nem akartam lemészárolni a Frédit, sőt őt se akartam lemészárolni, valószínűleg senkit nem akartam lemészárolni. Apám leinti és ölbe veszi, „hoppa hoppa reiter”-ezik vele, vagyis a térdén lovagoltatja.

– Menj át a Frédiékhez, és kérj bocsánatot – mondja anyám. Apám közbevág.

– *Akarsz* bocsánatot kérni Fréditől?

– Nem.

A szüleim egymásra néznek.

– Ez a Frédi jó kisfiú. Csak az öcsédet hintáztatta. Így volt?

– El akarta lopni a csillagporos történetemet.

– Ugyan, ugyan, édes öregem. – Papi hosszan néz rám. – A Frédinek *ganz egal* a Csaba király története. Van neki saját meséje.

Százszámra van neki saját meséje. Frédi zsidó kisfiú.
595

– Mi az, hogy zsidó?
– A zsidó… – apám elneveti magát – …a zsidók az egy olyan nép, amelyiknek saját történetei vannak. Nem kell nekik Csaba királyfi. Ott van nekik Mózes. Ott van nekik Sámson.
– Mi az a Sámson?
– Ha most átmész és beszélsz Frédivel, később mesélek neked Sámsonról.
De soha nem mesélt Sámsonról.

140

Tíz-egynéhány évvel később az öcsém karonfogva sétált a mamámmal a Szent István körúton. A Luxor előtt jártak. Az öcsém az évben nőtt tizenöt centit, belekarolt a mamámba, azt játszották, hogy Mami egy érett nő, ő pedig egy fiatalember. Akkor még nem puffadt föl a Mami hasa, parókát se hordott, s néha még kiöltözködött, mi azt a vadsárga, dögös kosztümjét bírtuk, különösen a hozzá való turbánnal. A turbán olyan volt, mint a dohányzás: valaki mást mutatott, mint akit naponként láttunk.

És kacsintani is tudott. Finoman, alig észrevehetően a bal szemével. Ezt főleg velem játszotta a héven. Mintha idegenek volnánk, és ő rámkacsint. Jó kis játék. Nem féltékenykedtem az öcsémre. Ő jobban szerette anyánkat, mint én, mert ő még apánk ellenébe is szerette, kontraszerette, ami belőlem teljességgel hiányzott. Mégis azt érezhettem mindig, hogy kitüntetett helyzetem van, mert ugyan anyánk nem szeretett jobban engem a *többinél,* de azt lehet mondani, hálás volt nekem, nekem mint elsőszülöttnek, soha nem felejtette el nekem, hogy mikor én születtem, boldog volt. Nem biztos, hogy amiatt, de boldog volt. Ezért nem féltékenykedtem én senkire, se az öcsém kizárólagos, így nagyobb szeretetére, se a húgunkra, akit a legjobban *kellett* szeretni (középfültő-gyulladás stb.).

A Luxor előtt odalépett hozzájuk egy jólöltözött férfi, galambszürke felöltőben, galambszürke, puha borzalínókalapban; 596nagyvilági férfinak tetszett, egészen addig, míg meg nem szólalt, mert akkor azonnal eltakart mindent a kellemetlenül gazsuláló,

meghunyászkodó és őszintétlen hang. Egy hazug embert nem javít föl a galambszürke.

– Méltóságos asszony, szabadjon tisztelettel üdvözölnöm, kezeit csókolom, és az ifjú gróf urat, mert fölteszem, nem tévedek, szabadjon tisztelettel őt is köszöntenem.

Az öcsém nem rezzent. Így még nem hallott beszélni embert, legföljebb filmen. („Némafilmen.”) De anyámat se hallotta így beszélni:

– Kelemen! – süvöltötte anyánk, mint egy markotányosnő. A férfi szabályosan behúzta a nyakát. – Hol vannak az ezüstök?! A bútoraink! A lábosok! – A férfi húzódott össze. – A Dumas fils! – Fisz, csak úgy sivított. Anyánk kikelt magából, öcsém nem engedte el a karját, attól lehetett tartani, hogy nekiront ennek a Kelemennek. – És a Jókai-összes? Az öreg óra? A Vekerdy öreg órája? – Őrjöngött. – Jerger Schachuhr Robust Genau Geräuscharm Seit Jahrzehnten!!!

– Mamikám! Ne, mamikám!

– És a gramofon? His master’s voice! – Ezt az öcsémnek, amúgy zárójelben. – És az Emma néni halálos ágya?! – Lihegett. – Azonnal szerezze vissza az ezüstöket, maga becstelen fráter.

A becstelen fráterre a férfi arcán gyors, fájdalmas és fennkölten gőgös mosoly futott át, hajlongva hátrálni kezdett ott az utcán, mintha a szigorú, spanyol etikett szerint.

– Azon vagyok, méltóságos asszony, azon vagyok, és mondhatom, jó reményünk van a sikerre, addig is ajánlom magamat – megtorpant, meghajolt, majd külön az öcsém felé, majd villámgyorsan megfordult, s enyhén hajlott tartással a Nyugati pályaudvar irányába iszkolt.

Anyámat megviselte a jelenet, zihált, arca szikrázott a dühtől. A szüleim annak idején, a kitelepítés napján Kelemen ügyvédhez vitték föl az ingóságok egy részét, tenné el, míg vissza nem jövünk; az ezüstök, az ezüsttálak, boroskupák, az oroszlánfejes tálcás levesestálak, a Vermeil-sorozat, a gyertyatartók („poncoltak!”), lehetett együtt vagy két mázsa. Három. Kettő 597 vagy három. Soha többé nem láttuk. Ez bizonyult a családi ezüst elkótyavetyélésének egyik leghatékonyabb módjának. Vajon apánk mért nem verte ki

belőle? Mért nem kezdte fojtogatni vagy más módon presszionálni? Nem tudom.

Van egy pohár, egy jelentéktelennek látszó pohárka, benne egy cédula, üzenet anyám írásával: *Ez a pohár Mányoky Ádám édesanyjáé, Deli Rózáé volt. Azért DF, mert Róza atyja Ferenc vala. Nem ezüst, de koránál fogva értékes, a mintát felhőmintának hívják. Múzeumban nézettem, cca 400 év.*

– Micsoda egy aljas egy zsidó! – sziszegte anyám a Luxor előtt. Öcsém (ismét) rezzenéstelenül ment mellette, már magasabb volt anyámnál. Aki megrázta a fejét, mintha csak most vette volna észre, mit mond. – Nincs nekem a zsidókkal semmi bajom. Csak a szemtelen és tisztességtelen emberekkel van bajom, akik közt föltűnően sok a zsidó.

141

Apámék hamar beletanultak a fizikai munkába. Képesnek bizonyultak rá, és akarták is. A pestiek többsége nem így gondolta. Megsértődtek, mert megsértették őket, a fizikai munkát meg lenézték. Apám, mondtam, nem nézett le semmit.

Már másnap lehetett jelentkezni segédmunkásnak a templomépítéshez. Érdekes, hogy ezt akkor engedélyezték, az építést. A plébános úr már várta apámat, külön fogadta, megkínálta likőrrel, és igyekezett őt lebeszélni az alantasnak mondható malterkeverésről. Mire apám rókalelkűn, játszva, szerette ezeket a játékokat, azt a kenetes költői kérdést tette föl, hogy vajon van-e munka és munka közt különbség, ha az az Úr dicsőségére szolgál, s vajon néki (nem neki, néki) mint családja tagjának nem kötelessége-e folytatni azt, amit az elődök évszázadokon át tettek, segíteni az egyházat; ha palatinusként, akkor úgy, ha segédmunkásként, akkor úgy. A tisztelendő úr a gondolatot igen nemesnek és valóban kézenfekvőnek találta, úgyhogy ittak még egy kis kontyalávalót.

598

Azután béreltek felesben földet az Andris dombján meg a Keller-majorban. Krumplikapálás. („Szép asszony maga. A maga farára két sor krumplit lehet elültetni.”) Mintha részegen, úgy dülöngéltek haza a fáradtságtól. A tenyerük feltörve, a bőr cafatokban, egy-egy helyen a húsig lesúrolva – de ez legalább látszott, egy seb, amit lehet

érteni, föl lehet fogni. De mi ez a fáradtságnál, kimerültségnél több, mi ez a vereség a testben, egyáltalán hogy csupán a test van, és az ember azonos a testével, a fájdalommal, a kilátástalansággal, mi ez?

– A munka – morogta Rozi néni, szokása szerint a sparherdnek.

Apám színpadiasan a derekát tapogatta, akár egy öregasszony.

– Jajjaj, meghalok! – és nevetni igyekezett.

Rozi néni nem fordult meg, örökké volt mit tennie a platnin, mert a platnin örökké van mit tenni.

– Dehogy hal meg – hangzott közönyösen.

– Mit mond, Rozi néném? – perdült oda apám, aki nem szerette a konfliktusokat, igyekezett mindig kitérni vagy elsimítani.

– Csak azt, gróf úr, hogy egy krumplikapálástól nem hal meg a gróf úr.

– Csitt, csitt – pisszegett bele férfias gyávasággal Pista bácsi.

– Mit csitteg itten, ne csittegjen itten nekem! – Rozi nénit öregasszonynak láttam, olyan ötvenéves lehetett, kontyos, testes, sokszoknyás parasztasszony. Csillogott az arca a haragtól. A szeme mindig csillogott, ami megszépítette, de mindenképp megkülönböztette. – Ha gróf, akkor gróf, és gróf. Mit akar maga?! Így doktor úr, úgy doktor úr, kit akar evvel becsapni? Magát? Őt? Vagy az ávót?

Palócul beszélt, amely nekem is anyanyelvem lett, az ávó, voú, áú, úgy hangzott, akár az ugatás, egy nyüszítés.

– Gróf – bólintott, és apámra nézett, mintha ellenőrizné, igazat beszél-e. – Egy gróf ne kapáljon. – Vagy csak most fordult meg? – A kapálás nem úrnak való.

Csönd lett. Mintha azt mondta volna, nincs apáméknak itt semmi keresnivalójuk. Apám zavartan álldogált, nem volt kivel vitatkozni, nem volt mit mondani.

599

– De hát Rozikám – próbálkozott Pista bácsi –, a doktor urék azok… azok nem… – Elhallgatott.

– Nem micsoda?! – csapott le rá az asszony, mintha apámék ott se volnának. Anyám sírva beszaladt a szobába, teli volt emberekkel (velünk), erre újra ki, ki az udvarra, hátra a kertbe. Pista bácsi ijedten

tipegett, mint aki tánclépéseket gyakorol (kezdő kurzus), Rozi néni szenvtelenül figyelte a fiatalasszony ámokfutását.

– Mi a baj, Rozi néni? – fuvolázta apám.

– Semmi – fordult vissza az asszony a tűzhelyhez –, baj, gróf úr, az nincsen.

Nem volt megint mit mondani.

Jó hétig a köszönésen kívül nem szóltak egymáshoz. (Pista bácsi sem!) Apámék hajnalban kimentek a krumpliföldre, napnyugtakor betántorogtak, kezüket rongyokba bugyolálták, mint a leprások, anyám tolatott a nagy hasával, kint a nyári konyhában főzött, rémséges *ügyeket,* nem tudta még, hogyan kell a semmiből főzni (lehet!), reggel köszöntek, este köszöntek, segítséget nem kértek, nem kaptak. Sokáig nem mehetett ez így, de a szüleim fiatalok voltak, és bizonyos értelemben elkényeztetettek, azt hitték, erejük végtelen.

Azután egyik este, amikor apám beszédelgett a konyhába, azt mondotta Rozi néni a sparherdnak:

– Túlontúl gyorsan kapál, *doktor* úr.

– Lassabban kéne?

– Nem az, hogy lassabban, hanem állandóan. Ahogy a szíve ver, doktor úr – és lángba borult az arca.

Ettől kezdve mindenben segített, hogyan kell a kapát fogni, a kapcát tekerni, mit kell tényleg kapálni, mit elég horolni, mi az a lúdtalpkapa, és hogy kell leellenőrizni, hogy elég kövér-e a liba (a szárnya alatt, a „hónaljában” van egy púp, csak akkor!), hogyan kell kukoricaprószát csinálni. Meg langallót. Meg puporát.

– Mindenből lehet ennivalót mesterkélni, Lilike. Minden tud ízleni, higgye meg nekem. Minden! – mondta elkeseredetten, és csillogott a szeme nagyon.

600

Aztán a mákos guba! Amiért én állítólag rajongtam. Az tartott életben vagy mi.

– Csócsálok a gyereknek egy kis mákos gubát, Lilike.

Lilike köszönte, nem tudta, mi az a csócsálás. Apám tudta, de nem mondta.

– Rozi néni, megmutatná, megmondaná, kérem, mi az a csócsálás?

– No hát a csócsálás az csócsálás, nincs azon mit mutogatni.

De azért megmutatta. Mint egy kenyérsütő lapátot egyszer csak előretolta a nyelvét, mintha nyelvet öltött volna anyámra, noha pusztán azt akarta, lássa anyám, hol tart.

– A bő nyál, Lilike, az a lényeg, akkor lesz szép puha, gyöngéd, *selymetes* a csócsa, lássa, Lilikém.

Anyám, mintha egy született grófnő volna, pedig nem, fogta magát, és egyszerűen elájult. Hogy az ő egyszülött fiacskája ezt az undorító, sötét (a mák!) nyáladzmányt… Apám karjaiba vette, és mosolyogva (nézzünk szembe a tényekkel: röhögve) kivitte, akár egy szocialista Gregory Peck.

Később azután a mamám is jelentős csócsálóvá nőtte ki magát.

142

Kenyér, tartozván a legalsó kasztba, értelmiségi plusz osztályellenség, huszonöt deka járt nekünk, az is kizárólag akkor, ha már mindenki más kapott. Olykor én mentem a nagypapával, kézen fogva. Örökké pipázott. Beálltunk a sor végére, és ott is maradtunk; ha jött valaki, elénk állt. Ha nem állt elénk, a Kenderesiné, a nagyszájú boltosnő, boltos elvtársnő, a tanácselnök felesége figyelmeztette.

– A pestiek állnak a végén! – és akkor megint mi álltunk a végén. Ha elfogyott a sor, akkor is várni kellett, részint mert nem tudták mondani, hogy álljunk a sor végére, részint hátha jön még valaki, aki jobban megérdemli a kenyeret, mint mi, és majdnem mindenki ilyennek számított.

601

A kenyér illata, a kenyérszag, az valami gyönyörűséges. Úgyhogy mi az öcsémmel nem értettünk egyet a besorolásunkkal, az öcsém nem tartotta magát pestinek, Gyöngyösön született, és nem lépte még át a falu határát (egyszer Bogyica fölcsempészte ugyan Pestre, de azt itt nem tudhatták), (látványosan mutatja a történelem kerekének mozgását, amely kereket, mint tudjuk, nem lehet visszaforgatni, a születési helyek, helyeink változása: Budapest, Gyöngyös, Budapest). Én meg tartottam magam a Miatyánkhoz, s

kértem a mindennapi kenyerünket. Bömböltünk. A vegyeskereskedés vegyes közönsége vegyesen hallgatta koncertünket.

– Kekszet nekik! – vakkantott oda a kisegítőlánynak végre Kenderesiné. Ami nagyapámat kis glossza írására ösztökélte, melyben röviden áttekintette a történelmet mint olyant, majd, vagy már eközben, párhuzamot vont a Mária Antoinette kalácsa („ha kenyeretek nincs, hát egyetek kalácsot!”) és a Kenderesiné keksze között, *akkor brioche, ma cakes,* de akkor is, ma is: szűken a kenyér; este felolvasta, de senki nem figyelt rá, amit nagypapa elégedetten nyugtázott, egyfelől úgy tett, mint aki nem vette ezt észre, másfelől megerősítette a világot illető szkepszisében, és másnap azonnal elküldte az írás másodpéldányát a „közelben raboskodó” (epitethon ornans) Rassay Károlynak, hajdani politikustársának, akitől azután értő, részletes és biztató bírálatot kapott. Rendszeresen leveleztek; mint két sakkozó, régi politikai helyzeteket elemeztek (megbukott volna-e Imrédy, ha a nagypapa barátja nem produkálja 1939-ben az Imrédy részbeni zsidó származását bizonyító iratokat etc.), kritikusan, önkritikusan, aprólékosan, csak őelőttük ismert tényecskék mérlegelésével. Álnéven írtak, hogy megtévesszék a szerveket. Nohiszen.

Kenderesiné, ez a vén dög, csalt is. Úgy rakta az árut a mérleg serpenyőjére, hogy a csomagolópapír lelógjon azon az oldalon, ahol szerinte úgysem veszik észre. Aztán rátehénkedett a papírra, és meghúzta, úgyhogy örülhetett az ember, ha a felét megkapta annak, ami járt, vagyis 1 kg helyett ˝ kilót, 2 kiló helyett 1 kilót, satöbbi, és senki nem mert szólni, mert ő volt a tanácselnök felesége, az üzlet falán úgy lógtak a Rákosi- meg Sztálin-képek, mint a Szűzmáriáé meg a Szent Szívé.

– Ahogy most a pártirodán, régebben folyton ott térdepelt a Szent József-kápolnában, csörgette a rózsafüzérét, és úgy lihegett, mint egy szűz vértanú, az a rohadék vénasszony!

A mamám azt tudta, hogy a Kenderesiné a tanácselnök felesége, de azt nem tudta, mit jelent tanácselnöknek lenni meg mit a feleségének lenni. Mikor legelőször megjött a boltból, már messziről kiabált.

– Rozi néni! Rozi néni! Hát ennyi egy kiló? Ennyi semmi egy kiló?

Rozi néni megint a sparherdnak mondta:

– Fél kiló, Lilikém, fél kiló.

Anyám ragaszkodott egy mérleghez.

– Minek, Lilike.

Ő meg akarja mérni. Megmérték, 54 deka.

– Lássa! Lássa!

– Látom.

Akkor egyszer csak itt sem volt mit mondani.

Amikor következőre sorban állt a mamám, és az Arany Annunak mérte épp a félkilós kilót a Kenderesiné, újságpapírt tett a mérlegre, és a lisztet egy nagy zsákból öntötte rá, szitálta, szitálta, tessék, egy kiló liszt, akkor hátulról közbeszólt, hogy ő nem hiszi, nagyon szűköske lesz az a kiló.

Kenderesiné elvörösödött, és dühödten nézett:

– Gyanúsítgat?? Éppen maga gyanúsítgat engem?

– Ugyan, kedvesem, drága Kenderesi elvtársnő, hogy jut az eszébe… – Anyám olyan bűbáj volt, mint ide Lacháza (bár Horttól Kiskunlacháza nincs is olyan nagyon messzi). – Inkább az a kis ügyetlenség történt, hogy amikor fordulni tetszett – ez lehetett anyám életében az egyetlen alkalom, midőn (és élvezettel!) tetszikezett –, a csípőjével meg tetszett a mérleget nyomni, illetőleg a papírt…

Az asszonyok csöndben várakoztak, nem értették ezt a vékony pesti nőt, mit akar. Néztek maguk elé. Csak Arany Annu nem, ő büszkélkedve nézett a mamámra.

– Isten ments gyanúsítani – az Isten szót erősen megnyomta anyám, szólt szépen, a szövegösszefüggésből kiragadva –, Isten ments, Kenderesiné elvtársnő, a Kenderesi elvtárs felesége… jaj, nem a maga pénze esett le ott a padlóra?

Kenderesiné gyorsan hátralépett, amitől a mérleg mutatója elmozdult és kilengett.

– Milyen pénzről beszél? – kérdezte, aztán anyámra nézett, és megértette a helyzetet. Anyám mosolygott.

– Az árnyék mindig becsapja az embert – mondta, és mosolyogva nézett a mérlegre. Elég pontatlanra sikeredett a mérés, a mutató ott bóklászott a fél kiló körül.

– Mennyi bajom van evvel a mérleggel – mondta Kenderesiné elvtársnő.

– Képzelem – felelte anyám.

– De a lelkiismeretem tiszta.

– Az biztos. Méltán emlegetik magát faluszerte.

– Igyekszem jó kommunista lenni.

– Igyekszik? Isten – kicsi szünet – látja lelkemet, nem kell nagyon igyekeznie, mert mindenki ismeri az áldott jó szívét. Épp kérdem magamban, nem volna ebben a minden gyanún fölül álló boltban egy kis minden gyanún fölül álló édesség ezeknek a minden gyanún fölül álló gyerekeknek?

– Hát, ami azt illeti, nem vagyok milliomos, de tessék…

– Az Isten áldja meg, Kenderesiné elvtársnő! Ilyenkor mutatkozik meg a demokrácia ereje… Épp kérdem magamban, tudom, hogy nagy kérés, de nem szánna meg egypár cigarettával?

– Hát… nem… nem az a dolgom, hogy luxuscikkeket ajándékozgassak.

– Esetleg mégis rászánhatná magát, asszonyom, és biztos lehet benne, hogy az ön elvszerű jósága sokat nyom majd a latban, akarom mondani, a mérlegen.

– Na jó, legyen. Tessék. Itt van a cigaretta. De ezt soha többet!

– Áldja meg az Isten, és őszintén sajnálom, hogy annyi kellemetlenséget okoz az a mérleg.

– Utcán úrinő nem dohányoz – mondta anyám már az utcán nevetve Annunak, és köhögve nagyot szívott a cigarettából. Mire hazaértek, Rozi néni már mindent tudott.

– Azért csak tessen vigyázni, Lilike.

– Hát persze – mosolygott anyám diadalmasan –, vigyázok én.

De nem vigyázott.

143

– Ne csinálja, doktor úr, csak egybecirmolja! – mondták apánknak, amikor a cséplés szünetében (a cséplésben nincs szünet!) meg akarta törülni az arcát. – Hagyni kell mocsétosan!

A pestieket közös – csökkent képességű – brigádba osztották (rossz munkák, rossz órabérért, de rosszul is dolgoztak), ám apámat hamar kiemelték, s bevették egy rendesbe, magukhoz. Tudott dolgozni, noha nem tanulta. Alkalmazkodott. Alkalmazkodott a teste. Alkalmazkodott is meg nem is.

Mert áll a cséplőgép tetején, ő az etető, száll a törek, akár sokezer apró bogár, hajladozik a fiatal férfi sudár és törékeny teste, erős törékeny teste, mintha szél fúna, úgy hajlik, mint a nád, rajta a nehéz is, a munkanehéz, kiegyenesedik, megropogtatja a derekát, cejgnadrágban, kockás flanellingben, barna svájcisapkában, ugyanúgy, mint ott bárki más (leszámítva a cipőit, mert a cipőire mindig aggályosan ügyelt), mégis úgy, mintha a remegő, dohogó, poros, zakatoló cséplőgép egy óriás hajó volna, elegáns óceánjáró a búzatengerben, egy olyan Titanic hát, amely falja föl a tengert maga alól, maga alatt vágja a tengert, ennek a parancsnoki hídján áll az apám, nem kapitányként, az túlzás volna, inkább sziluettként, üres, finom, lengő alakként. A munka egyenlővé tette a parasztokkal, testének ez az alig magyarázható kecsessége pedig magányossá.

Később az egyik legnehezebb munkát végezte, a *rudalást.* Ehhez külön képesség kell, talentum, nem elegendő kitartás, erő, vakmerőség: kézben a „teli” villával egy lendületből kell fölszaladni a létrán a kazal tetejére. Apám olyan ügyesen csinálta, olyan ismeretlen könnyedséggel, hogy az emberek szájtátva bámulták. Ő meg nevetve futkározott a kazlak tetejére, mintha egész életében erre készült volna; krisztusi korba ért.

Volt még a dinnye. A zardecki cirmos, szép név. Később is mindig apánk válogatta a dinnyét, kopogtatta, fogdosta, a zöldségesek réme! A dinnyés brigádok eljártak távoli dinnyeföldekre is. Földbe vájt kunyhóban laktak. Mentünk néha meglátogatni; nagyon tetszett a kunyhó, olyan volt, mint egy játékház. Csak épp rettegtünk, mire érkezünk, mert ott sokat ittak a férfiak.

– Nagy Pali az apátok rossz szelleme.

1954-ben elöntötte a Duna a dinnyeföldet, s úsztak a dinnyék, mint a futball-labdák!

144

Ha valaki aljas, szerencsésebb, ha buta. Ez a Kenderesi nem volt buta ember. Azt ötölte ki, hogy apámat osztotta be a rendőrökhöz a portákat ellenőrizni. Ellenőrizni a beszolgáltatást. Vagyis apám „söpörte le a padlást”. Ellenállni, cinkoskodni nem lehetett, meg lett mondva, hogy már ki van jelölve a hatvani börtönben a cella.

– Rád vár, gróf, úgy seperj. Új seprő!

Az emberek ezt tudták, mondták is, hogy nem baj, doktor úr. De, ismétlés, baj volt. Engem is leköptek az utcában. Nem szóltam senkinek. Meg is tagadhatta volna a lesöprést, gondoltam akkor. De nem tagadta meg.

145

1953. március 5-én hívott engem először majoreszkónak Roberto, amit én azonnal érteni is véltem, a majoreszkó nyilvánvalóan olyasvalaki, aki sokat kószál a majorban, ami megfelelt a tényeknek, a felesben bérelt föld az Andris dombján meg a Kel ler-dűlőben a falutól északra, Gyöngyös felé esett, amerre az egyik major. Sokat játszottam ott egymagamban, hosszú, vékonyka spárgával kipányvázva, ami nem annyira könyörtelen és brutális, ahogy elsőre hallatszik, inkább csupán célirányos, én biztos, ami biztos alapon mégis igyekeztem anyámékban lelkifurdalást gerjeszteni, fájdalmas képpel simogattam esténte a bokámat, dagadt, mutogattam, ám mindhiába, akkorra ők már olyan fáradtak voltak, hogy ott már nem maradt szemernyi hely sem semmiféle furdalásnak és gerjedésnek.

A majoreszkóból, a szóból erő sugárzott, váratlan erő. Először éreztem, hogy egy szó beleavatkozik a világba. Másként beszélt velem Roberto, amidőn így szólított, mert mintha én lettem volna

mássá: másnak mondtak, hát más vagyok. Az nem ért váratlanul, hogy a játszótársaim grófoztak, hogy legrófoztak – a kezdetekben védekeztünk kicsit: Gróf a te anyád! –, mert azt már hallottuk, hogy a nagypapa gróf, és fiatalabb éveiben Papi is az volt, de azután abbahagyta vagy beszüntették, szóval elmúlt; de a gyerekvilágban ennek nem volt jelentősége, a grófozás nem járt semmivel, nem növelte és nem csökkentette a tekintélyemet és esélyeimet, a megkülönböztetés sajátos eszközének tetszett. Megkülönböztetés és megbélyegzés közt keskeny a mezsgye.

És mégiscsak jelezte – ahogy az ezüsteszcájg meg a Mami kosztja –, hogy evvel a családdal, melyhez tartozom, valami nincsen egészen rendben. De arra, hogy nevem ómen volna, jel, méghozzá baljóslatú, arra sokáig nem kellett gondolnom. Homlokunkon ott virított a bélyeg, de ezt nem tekintettük baljósnak, úgy gondoltuk, hogy ez a dolgok rendje, az ember meg van bélyegezve, valami egzecírozás mindég van, hol azért, mert Kovácsnak hívják az embert, hol azért, mert mondjuk hittanra jár. Az osztályban, később, volt négy Kovács, és a tanárok azt valamiért jó tréfának tartották, ha így szóltak: felelni fog pediglen most Kovács…, és selmán mosolyogtak, az idő meg múlt, szegény Kovácsok pedig, köztük a még szegényebb Kováts is, remegtek a félelemtől.

607

146

Az egész osztályból egyedül én jártam hittanra. Nem a hittanra járás a baj, nem a klerikális befolyásoltság, a materializmus pozícióinak gyöngülése, hanem a beiratkozás. Ami rontotta a statisztikát. Minthogy vallásszabadság volt, mert azt mondották, vallásszabadság van, létezett az úgynevezett iskolai hittan, hittanóra az iskolában, órarend szerint, amit azonban a hívő szülők nem forszíroztak, a korszellemnek megfelelően nem bolygatták a népi demokráciának a szabadság irányába tett (nagyon) elvi gesztusát, hanem mindenféle beiratkozás nélkül elzavarták az erkölcsi szóra sóvár pulyákat a plébániai hittanfoglalkozásokra. Úrnak, ami az úré, és a császárnak, ami szintén az úré. Minthogy minden a császáré.

De az édesanyám valamiért bolygatta. Bizonyosan nem hősiességből – félő, távol állt tőle a mindennapok forradalmisága –,

nem is a példaadás fegyelme, szépsége vagy erkölcse vezette, jobban a minden mindegy, illetve ellenkezőleg: ha egyszer ki van hirdetve, hogy hittanbeíratás hétfőn 1 és negyed 2 közt (az utolsó pillanatban tették át keddről, hadd szivárogjon az az információ – el), akkor vegyük ezt komolyan, nem provokációképp, nem is kajánul, kicsit fáradtan, fáradt következetességgel, de ijedt körbepillogások nélkül, sőt elhagyva a kötelező óvatosságot is: mintha normális emberek volnánk. Diktatúrában normálisnak lenni életveszélyes. Őrültség.

Kicsi dolog ez; tényleg úgy esett, ahogy a mondás tartja: anyámék a kicsire nem adtak, a nagy meg nem számított. Kisdobos se voltam, meg úttörő se (a Kommunista Ifjúsági Szövetség középiskolai alapszervezete pedig nem létezett, a kegyesrendi atyák elmellékelték a megalapítást, valahogy ezt nem favorizálták); rajtam kívül még az Oláh Jani sem, egy cigányfiú, meg a Stern, akit soha senki nem hívott a keresztnevén (Pityu), s aki állítólag zsidó volt, a Kishuszár a bátyjától hallotta, nem tudtuk, hogy az micsoda, az orrával volt összefüggésben, de nem biztos, hogy ezért nem lehetett kisdobos. Ezek valóságos bélyegek, de mégsem mutatkoztak valóságosnak, nem lettem kizárva semmiből, csak a kisdobosgyűlésről, amiért evett mindenkit a sárga ácsánkodás; rossz jegyeket nem bírtak adni (nem is nagyon akartak), az osztálycsapatból nem lehetett kihagyni, más meg nem létezett.

147

Gesztenyével ülve dekázni (szakszó: kis magasságba sokszor egymás után fölfelé rugdosni a labdát), ezt én tudtam az iskolában a legjobban. Állva nem, de ülve igen. Mérföldekkel. Nem tudnám megmondani, miért, valamiképpen a sípcsontomnak is gömbérzéke támadt, mindenesetre elegendő volt pusztán föltartani a puszta lábamat, lefeszített lábfejjel természetesen, akár egy Lepesinszkája, ráejteni a labdát vagy a gesztenyét, pucéran vagy héjastul, és az mintegy magától pattogott.

Kis tétekben játszottam, és nem pénzben, iskolatej, pacsni, kakaó, amire épp szükségem volt (ahogy nyáron a Balaton melletti kihívásos strandmeccseken: főzelékért, feltét nélkül). Nem mindig nyertem, de többnyire. Ültem a fal mellett a padon a nagyszünetben,

és vártam a kuncsaftokat; a Kishuszár volt a titkárom, ami nagy tapintatot és hozzáértést igénylő állás, mert ő választotta ki vagy kereste meg a jelentkezőket, állapodott meg velük a föltételekben, ami a felsőbb osztályokba járókkal többnyire kényes ügyletnek bizonyult, bizalmi állás, tartania kellett magát a közösen elhatározott elvekhez, azaz a versengés az elsődleges, nem a nyeremény, mindazonáltal járjunk a földön és semmiképpen se legyünk önmagunk ellensége stb.; mint a pók, ültem s vártam.

Ráadásul a kéjelgés üzletszerű részét célirányosnak látszott a tanárok elől elfedni. Mindezt a Huszi bonyolította, s őt illette a bevételek negyven százaléka, megítélésem szerint méltányos summa. Kezdetben a 40 százalék kis feszültséget okozott, amire nem figyeltem föl, a kis Huszi részint nem tudta, mi az a 40 százalék, s mikor mondtam, hogy tízből négy, akkor valódi értetlenséggel, sőt zavarban nézett az arcomba, hogy mért négy, 609mért *éppen* négy, és mi köze vajon a négynek a negyvenhez, részint egyszerűen felezni akart. Ám én ezt nem tartottam volna elvileg helyesnek, engem nem a bírvágy, hanem a tudás megbecsülése motivált, és a negyven százalék az gyakorlatilag amúgy is felezés majdnem.

Pusztán a félreértések elkerülése végett: a kis Huszi nem a csicskásom, nem a szolgám volt, viszonyunk semmi szolgaszerűre nem utalt, két egyenrangú fél vitte saját tudását a közös vállalkozásba, a különbség legföljebb annyi, hogy én ültem, ő meg állt, értelemszerűen. Ha állva is jól dekáztam volna gesztenyével, én is álltam volna, mint ő, értelemszerűen.

Ücsörögtem hát a hatvanas évek legelején a nagyszünetben az iskolaudvaron, a kőkerítés tövében, anélkül hogy sejtésem lett volna Nyikita Szergejevics Hruscsov szaporodó gondjairól a búza és a kínaiak tárgyában, amikor hosszú, setét árnyék vetődött rám, puha, őszi árnyék, a Nagyhuszáré, és én azonnal tudtam, nekem is szaporodó gondjaim fognak lenni, de még nem sejtettem, minek a tárgyában.

A Nagyhuszártól félt mindenki, a tanárok is, a Kishuszár is. Én is, értelemszerűen. Kiszámíthatatlan és vad volt, vérszomjas, buta, mint a föld, de közben viszolyogtatóan ravasz, erős, fékezhetetlen,

háromszor bukott már, hát bizony, akár a mamáméknak, neki se volt vesztenivalója.

Egyszóval a Nagyhuszár szabad volt. Ami nem szokás általános iskolában. Már nőtt a szőre, ivott is, sokat lógott (igazolatlanul!), ilyenkor állítólag dolgozott, szeneskocsit pakolt a Déliben, a szüleik elváltak, de egy lakásban éltek, az anyja ivott, mint a gödény (ismertem, Ilike néni, vékony, múmiaszerű, mintha, akár egy szűk harisnyát, a fejére húzták volna a sötétbarna bőrt, váratlanul mély brummogó hangon, valami furcsa, indokolatlan udvariassággal köszönt nekem, jó napot, fiacskám, és fejet hajtott, mintha nem is gyerek volnék), s ha elfogyott a pénzük, a Nagyhuszárnak kellett besegítenie. De ebből akkoriban főként annyi látszott, hogy a Nagyhuszár egy állat.

Egyébként ötven fillérért megevett egy legyet, egy forintért le lehetett fényképezni a tetemet a nyelvén, öt forintért és egy almáért (starking) kettéharapott egy egeret. Soha nem hozott egérrel dolgozott, maga fogta.

Féltem, de mégsem álltam föl, a nagyszünet az enyém, a gesztenyéé, a dekázásé, az enyém meg a kis Huszié. Aki nem eléggé megszeppenten álldogált valamivel hátrébb, és, amit még jelenlétemben sose, egy gesztenyével dekázott. Sajátos. Most látszott csak, mennyire hasonlítanak egymásra. A Nagyhuszár beszélt – mintha ő lett volna a kicsi titkára. Már csak nekem kellett volna egy titkári állást találni, nem sikerült, és ez hibának bizonyult.

Végül is nem a 40 százalék körül támadt baj, hanem hogy minek a 40 százaléka. Mert mért fogom én vissza az ő öccsét, mért fékezem, mért nem adok szabad utat az ő jó, jobbnál is jobb ötleteinek, például az árveréses dekázás, amit fogadóirodaszerűen kéne működtetni, és semmi perc alatt a csillagos égig szaladnának az árak.

– Göncölszekér, Esthajnalcsillag – mondotta még fenyegetően.

Ténylegesen nem értettem, mit akar. Milyen árak és mért szaladgálnának a csillagos égig? És ott fönn mit csinálnának?

– Te hülye vagy – bólintott unottan a Nagyhuszár, aki számára én túlontúl jelentéktelen pont voltam ahhoz, hogy verés fenyegessen. De valamit akart. Én meggyőződéssel ingattam a fejem, nem láttam

különös okát magamat hülyének tartani. De bizony, hogy az volnék, egy kapitális példány méghozzá, hogy így két marokkal szórom a pénzt ki az ablakon. Azt a képességemet, hogy szóképeket szó szerint érzékeljek, már korán fölfedeztem magamban, így mostan azután kizárólag erre a két marokra bírtam gondolni, ahogy szórnak, nyilván ikrek, és járnak megbízóról megbízóra szórni a pénzt ki. Az ablakon. Nem is volna rossz pálya. Foglalkozása: kétmarok.

A Kishuszár arcáról semmit nem tudtam leolvasni, legkevésbé biztatót. Mégis inkább neki mondtam, mint a bátyjának, hogy ez játék.

– A pöcsöddel a porban! – kiáltotta a nagy, és mint egy teniszlabdát, elkapta a tüskés gesztenyét, s összeszorította. Fölszisszentem. – Mi az, hogy játék!?

611

Nem valószínű, hogy választ várt, ám én válaszoltam. Mert sokat gondolkodtam a játékról, sokat kellett, arról a feszültségről, hogy a játékot mindenki komolytalannak tekinti, alsóbbrendűnek, *csak*játéknak, miközben nekem homlokegyenest ellenkezőek a tapasztalataim. Kis túlzással mindig játszottam, mert vagy futballoztam, vagy olvastam. És akkor, ahogy kell, mindenestül elmerültem az olvasmány világába, bár ritkán azonosítottam magam valamelyik szereplővel, sose akartam Bornemissza Gergő lenni az Egri csillagokból, Vicuska se, se Boka, se Nemecsek, se Copperfield Dávid, amibe elmerültem, az maga a könyv volt, tehát nem a török hódoltság ideje vagy a századforduló Budapestje, hanem egy olyan új tér, amely több dologból állt össze: magából a könyvből, a konkrét tárgyból, betűtípus, papírminőség, a borító állapota, rajta szerző fényképe (pillantása!), azután persze abból, amiről a könyv szól, párálló lovak, ködös reggelek, egy püspöklila katolikus szemvillanás, a befagyott Balaton, egy londoni nyomornegyed, egy csendes-óceáni sziget valószerűtlen egyedisége, valamint az a helyzet, amelyben olvastam a könyvet, buszon állva, betegen fekve (cseresznyebefőtt! Sport-szelet!), hajnalban, hol fölébredés, hol elalvás előtt, pad alatt órán, keverve a benti izgalmakat a kintiekkel, Fagin kontra Váradiné – és itt meg is állok: a keveredés nem jó szó ide, félrevezető, mert éppen a kint és a bent szűnik meg, a játék

szüntette meg, akár fociztam, akár olvastam, akár álmodoztam (lényegében a Katona-Rácz Évit szabadítottam ki különféle életveszélyes helyzetekből, oroszlán, rabló, nyolcadikosok), ezek az események nem az úgynevezett valóságban helyezkedtek el, szigetként, amattól jól elhatárolhatóan, kint, bent, hanem ők maguk voltak a valóság, teljes értékűn, megszorítás nélkül, nem lévén más, mint a valóság.

Ezért – vagyis egyszerű önérdekből – vettem én a játékot komolyan. Tudtam én, hogy egy vesztett meccs az nem a világ vége, de játék közben azzal biztatni magunkat, hogy a mérkőzés befejeztével ez már nem számít, nem érdekes, mi történt a pályán, hisz tanulni kell, vacsorázni menni – ezt nevetségesnek és főleg lehetetlennek tartottam. A képzelet komoly kázus, állapítottam tehát meg.

612

Ezen tapasztalatokból adtam át csokornyit a két Huszárnak. Hogy amikor én ott ülök a téglafal tövében és dekázom a gesztenyével, akkor én semmi más nem vagyok, mint az, aki ül a téglafal tövében és dekázik a gesztenyével, ez minden!, értitek?!, minden!, és ehhez képest a nyeremény, a nyereség az másodlagos, utólagos, érdektelen ügy, csak a játék számít, az a minden, és a mindenen kívül nincsen semmi.

– Ugye és nemdebár? – nevettem rájuk.

A Kishuszár hallgatott. A nagy arcán fájdalmas fintorgás hullámzott, fizikai fájdalmat okozott neki az, amit mondtam. Ettől a fájdalomtól hirtelen ő is kisfiú lett. Ekkor talpra ugrottam. Visszahőköltek. A kicsi azonnal, a hőkölésben még, beszélni kezdett, nem buta, tudtam.

Azt fejtegette, hogy éppenséggel semmi ugye és nemdebár, mert éppenséggel arról van szó, hogy én ülök a téglafal tövében, de ő nem ül a téglafal tövében, én dekázom a gesztenyével, ő nem dekázik a gesztenyével, és ő nincs ezen megsértődve, és nem is állítja, hogy jobb volna ülni, mint állni, hogy jobb volna ott ülnie és csinálnia azt, amit én csinálok, mint állni és azt csinálni, amit ő csinál, csak éppenséggel, na ez az éppenséggel!, ha mindezt játéknak nevezzük, akkor a leghatározottabban ki kell jelentenie – akár a bátyja, ha izgatott lett, ő is felnőtt mondatokban beszélt –,

hogy én meg ő egyszerűen más játékot játszunk, vagyishogy más a minden, és a mindenen kívül valóban nincsen semmi, de az, ami az én mindenemen kívül esik, tehát nincs, az dúdolva az ő mindenén belül lehet, mindez a legteljesebb figyelmet követeli, tehát, vagy hogy az én szóhasználatommal éljen – apád faszát szórakozol velem, és az a határozott érzésem támadt, hogy erősebb vagyok náluk, mind a kettőnél, együtt is, külön is –, ez komolyságot követel.

A Nagyhuszár minden egyes *játék* szóra megrándult; mintha megütöttük volna. A Huszinak igaza volt, ez megzavart, a mindenből nem lehet kikukucskálni a semmibe. Most akkor mi lesz? A nagy már darab idő óta mondani akart valamit, tátogott, nekiindult, megtorpant, végül a düh, a tehetetlenség, az agyarkodás rekedt szenvedélyességével köpte ki a szavakat.

613

– Ti labancok vagytok!

Tudtam, hogy ez nem igaz, mert a Pattyi bácsi játszott a Rákóczi hadnagya című filmben, ő lovagolt a Rákóczi hadnagya helyett, akit Bitskey Tibor játszott, és egy kuruc dublőrje is kuruc. De mi az, hogy ti?

– Hát az egész családotok! Hiába! Tanultuk, hogy elnyomtátok a népet! Te is tanultad.

– Kicsoda nyomta el a népet? – horkantam föl, bár eléggé bizonytalanul, mert erről otthon nem esvén szó, volt bennem egy kis félsz, hátha tényleg elnyomtuk. Bár mért nyomtuk volna el…

– Hát… – a Nagyhuszár se tudta egészen, mit akar –, hát… tik!

– Kicsoda?! Én?! – Hallgatott, erre nekilódultam. – Vagy a húgunk, aki óvodás? Mi nyomtuk el a népet?

Halkan, megint mint egy felnőtt, szólt közbe a Kishuszár.

– Nem az öcséd, meg így. Hanem az apád. Meg annak az apja, meg annak az apja!

– És ti? És a te apád apja, az ugyanúgy elnyomhatta!

Egyszerre mondták:

– Nekünk olyan nincs.

– Olyan nincs, hogy nincs. Mindenkinek van, családja mindenkinek van.

– Nekünk nincs. Nálunk csak mi vagyunk meg szüleink, azok is el vannak válva.
– Nálunk is csak mi vagyunk, én, a testvéreim meg a szüleink, csak azok nincsenek elválva. De néha azért veszekednek.
Egyszerre olyan magabiztosak lettek ezek a Huszárok. Mintha (közben, észrevétlenül) fordult volna a kocka.
– Nem, nem, nem úgy van az! Tik nemcsak tik vagytok, hanem mindnyájan, az mind tik vagytok, nemcsak a mostaniak, hanem azok a hercegek meg mindenki. – A Nagyhuszár felröhögött. – Na, ez a minden, kispofám!
– És akkor ti mik vagytok?
– Semmik – mondta a Kishuszár.
– Kurucok – mondta a Nagyhuszár.
614
– Már mért volnátok ti kurucok?
– Mert szegények vagyunk.
– Mi is szegények vagyunk.
Erre nem tudott mondani senki semmit, se ők, se én. Kivettem a Nagyhuszár kezéből a megnyomorított gesztenyét, és visszaültem.
615

Hetedik fejezet

148

Az én életembe nem (nagyon) avatkozott bele a nevem. Meg-megérintett, de sem nem lökdösött, sem nem vakított. Még leginkább anekdotázott.
Ahogy egyszer a buszon rámszóltak, mert a nagy (profán) tömegben finnyásan pofákat vágtam, csöndesen utálkoztam meg a lábamra is ráléptek, hogy ha nem tetszik, menjek taxin, amire továbbra is piponyáskodtam, mire jött a nevezetes mondat, hogy mit piponyáskodom, tán azt hiszem, én volnék a herceg, és itt jött a név, „apám jó neve”. Akkor kaptam frissen az első személyimet, azt az orra alá toltam. (Hercegi-grófi distinkciókba nem bonyolódtam.) Szótagolva elolvasta. Lényegében nem hitt a szemének. Vállat vont. Nem volt hatással rá az esemény, csupán elhallgatott; csöndben lett.
Ekkoriban, ha megkérdezték, rokon vagyok-e, azt válaszoltam, nem, nem vagyok rokon, én vagyok az. Ezt nem büszkén vagy

gőgösen gondoltam (hangzani persze úgy hangzott), hanem formálisan, én nem rokonságban állok a családommal, hanem része vagyok, az vagyok, én vagyok az.

Többnyire azonban túl gyorsan válaszoltam, ezt sem értették, csupán (gyorsan) elhallgattak – egyszerűbb lett volna itt is taxizni vagy konflisozni.

149

Egyedül a katonaságnál működött gorombán (a nevem). A kaszárnyán belül más időszámítás dívott, szó szerint: más idők 616 jártak, tizenöt-húsz évvel korábbiak. Így kicsit kipróbálhattam, milyen lehetett igazi diktatúrában ezt a nevet viselni. (Röviden: macerás.) Bámultak rám, mint bornyú az új kapura. Én meg még nem féltem, mert nem tudtam, hogy félnem kellene (dehogynem tudtam!, csak újra meg újra elfelejtettem, féltem és elfelejtettem, féltem és elfelejtettem, ez a diktatúra, féltem és elfelejtettem; félelemmel és felejtéssel vétkeztem a hanyadik parancsolattal szemben; egyedül féltem, tanúk nélkül, ezért könnyebben felejtettem), a gimnáziumi védettségből minden átmenet nélkül estem*ebbe* bele.

– Na grófom – szólt a fiatal sorozóorvos barátságosan –, neked is csak egy farkad van.

– Indeed, sir – bólintottam sarjként hűvösen, és készségesen, egy proli futballista udvariasságával megemeltem a tökeim: nyílt kártyákkal játszottam: titok, Észak-fok, idegenség: hát tessék!, nesze!

Az orvos hosszan rámpillantott, gyerekarca rózsán világlott, mintha ő is most érettségizett volna, sűrű, fekete szemöldöke összeért, ettől elszigorodott a tekintete, és mintha ezt ellensúlyozta volna folyamatos, lányos mosolyával. Amikor felöltöztem, magához intett.

– Nincs ellenedre, kérlek, hogy tegezlek, ugye? – Gyanakodva várakoztam. – Az édesanyám Nádasdy-lány! – kiáltotta suttogva, és megragadta kétoldalt a könyököm. Roppant fontos lehetett, amit mondott, bizonyíték és leleplezés, ellenségesen hallgattam. Rémlett, a Nádasdyak rokonok, de hát egyrészt ki nem rokon, másrészt ama Nádasdy Ferenc álnokul nemde hátbatámadott minket, szemtől szembe atyafiságoskodott, megkapta nőül Júlia nénénket, aztán

amikor bajba kerültünk, azonnal le akarta nyúlni a birtokainkat. Bár azután rendben lefejezték, annak meg mi lettünk a kedvezményezettje. Ah, kedves rokon, látásod tetszésünkre van.

Az orvosfiú fojtott hangon beszélt. Hogy tudom-e, mire való a katonaság. Hát akkor inkább már ez az „anyám Nádasdy-lány volt”-vonal! Mert nehogy azt higgyem, hogy a hon védelme, papperlapapp! (??), még csak nem is a, halkított, szocialista táboré.

617

– Internácionálizmus – súgta olyan á-kkal, ahogy Mami szokta mondani a táxit, veszek egy táxit. Fölnevetett. – Ó, nem, itt csakis rólatok van szó, vagyis rólunk, a fiatalságról, hogy betörjenek minket, hogy megtanuljuk, hol lakik az – megint halkított – Úristen.

És még hosszan sutyorgott a diktatúra természetéről, a félelemről, arról, hogy a diktatúra is fél, de annál rosszabb nekünk, alattvalóknak, a diktatúra az csak járkáljon peckesen, ne pedig így, ahogy ez, ődöngve. Egy szót se értettem; hogy peckesen kicsoda hová ődöng? Egy Nádasdy-lányt képzeltem magam elé, ahogy kibontott hajjal vágtázik a párálló mezők fölött az ődöngő proletárdiktatúra nyomában.

– Vigyázz magadra, öregem – szólalt meg hirtelen az orvos, átmenet fiú és férfi között, kezét lágyan a karomra csúsztatta, selymes volt a tenyere, mint a Mia nénié, majd zavartan visszavonta a mozdulatot. Nem értettem, miről beszélt, és nem is érdekelt, de később, ha elszaladt velem a ló (nem a Nádasdy-lányé), ha éreztem, nagyon úgy viselkedem, ahogy a kedvem tartja, eszembe jutott e furcsa, felnőtt kisfiú szemérmes figyelmeztetése, vigyázz magadra, öregem.

150

Noha vigyáztak rám ott elegen. Szabó Gyulával aludtunk együtt egy párban, az egymás mellé tolt vaságyakon. Nyugis, vidéki fiú volt, matfizes tanárnak készült, csontos, erős alkatú, szőke szöghajú, turcsi, lányos orral, de durva, himlőhelyes bőrrel, ragyával; bátor, de óvatos, zokszó nélkül végezte a rá kiróttakat, benne megvolt az, ami belőlünk, sok gyerekemberből, ki magának diadalmas jövőt képzel (előfölvételi!) hiányzott – a komolyság. Nem is szórakozott vele senki, még a legganajabb tisztes is békén hagyta.

Nem bevallotta vagy elárulta – semmi titkosat vagy titkolandót nem talált benne –, csupán elmondta, mert megtörtént, és mert rám tartozott. Nem foglalt állást, nem volt fölháborodva, 618 nem szégyenkezett, inkább ingerültség látszott rajta. Mindent, ami nem kapcsolódott a kétkezi munkához, gyanúsnak tartott. Mért jelentkezett akkor egyetemre? Mert nagyon okos volt, s otthon nyilván nem akarták, hogy ez pocsékba menjen, amivel a Gyula parasztlelke is egyetértett. És tanárnak lenni, amúgy is majdnem kétkezi munka.

Elmondta, hogy az őrnagy az Elhárításról magához hívatta, és rólam érdeklődött. Hogy mesélne neki a Gyula ezt-azt, mert nyilván hall a Gyula ezt-azt, miket beszélek én, kikről és kikkel, mert sose higgye a Gyula, hogy én kibújtam a bőrömből, kutyából nem lesz szalonna, vigyázzon tehát a Gyula és legyen éber, mert a Gyula a nép fia, ezt ne felejtse, én meg nem vagyok a nép fia, ezt vésse a Gyula jól az eszébe, és gondoljon az apjára, a nincstelen zsellérre, meg a nagyapjára, dettó, nagyon is elképzelhető, hogy a Gyuláék a mi rabigánkban sínylődtek, minthogy a Gyula dunántúli, és ott, nemdebár, nincs pardon.

– Azt mondta, nincs pardon? A Dunántúlon? – csodálkoztam. Itt akkor vajon van pardon? De tudtam, csak annyi állítható, hogy ha van pardon, akkor ez nem a Dunántúl. Az Alföld mélységes mélyén leledztünk, a titokzatos nevű Hódmezővásárhelyen. Parasztpárizs.

– Nincs, nincs pardon – morogta Gyula. Hogy *ott mi* grasszáltunk.

Hogy grasszáltunk volna?

Ő csak azt ismétli, amit az őrnagy mondott, egyébként se tudja, mi az a grasszálni.

Hogy el voltunk harapózva.

Hát ez valószínű, mert az őrnagy apjáék, mesélte az őrnagy, nyolcan voltak testvérek, és kizárólag azért születtek hét, a család birtokában lévő kastélyban, mert volt egy ikerpár is. Magam elé képzeltem a nincstelen zselléreket ikerpárokként, ahogy sértődötten és éberen bömbölve születgetnek a különb-különb kastélyainkban.

– Miről beszélünk, édes Gyulám?

– Arról, bazmeg, hogy nekem jelentenem kell!

– Engem föl?

619

Legyintett, itt nem rólam van szó, hanem őróla, neki kell minden este jelentést írnia arról, hogy mit csináltam én egész nap, és ő ezt nem tudja, nem is érdekli, de ha érdekelné se tudná, mert én állandóan kint lógok a városban a focistákkal.

– A följelentés minimális föltételei sincsenek adva – mondta komolyan és gondterhelten.

151

Rögvest az első napokban kitereltek minket a laktanya mögötti széles rétre, a magyar Alföldre, és futballoztattak, egyszerre vagy negyvenünket. Egy szál gatyában, meztélláb. Élveztem ezt a majdnem meztelenséget, amely persze főleg az egyenruhátlanságot jelentette.

Nem álltam ellenséges kapcsolatban a testemmel, de nem is a legbarátságosabban, szorongós se voltam, inkább ingerült. A feszült viszony hármas alapon nyugodott. Az első épp a futballal függött össze, azzal, hogy fizikailag nem voltam elég jó, rossz se, de semmi segítséget nem kaptam a testemtől, semmi bónusz, ha gyorsaság kellett, ezernyi sprintgyakorlat kellett hozzá, ha állóképesség kellett, robotoltam a hosszú, sötét csillaghegyi utakon; hogy utáltam! Nehezemre esett belátni, hogy a futballista tehetséghez hozzátartozik a test tehetségessége is. Nekem úgy kellett mindent kirimánkodni a testemből.

Zokon vettem ezt a tehetségtelenséget. Amiképpen az orromat is. Tizennégy éves korom táján megnőtt, és ez éveken át elégedetlenséggel töltött el. Rendszeresen mértem (nem egyszerű föladat, homlok, orrtő, orrnyereg, hol végződik, hol kezdődik, elfogultság nélkül), tükrök bonyolult rendszerével vizsgáltam, foglalkoztatott a dolog, aztán úgy három év múlva egyik pillanatról a másikra megszűnt az orrelégedetlenség. Talán arra jöttem rá, hogy az orrom is én vagyok.

Amiképpen az úgynevezett férfiasságom is. Hogy ezek nem kapcsolt részeim; egy ín, egy boka, egy porc (leválással együtt), egy izom, az orrom, a farkam: ez mind én vagyok. A természet 620 részének tekintettem magam. Meg katolikusnak, de ennek erkölcséből elsőre csak annyit értettem meg, hogy bűnösök

vagyunk, a bűn pedig azonos a hatodik parancsolat elleni vétkezéssel, vagyis a paráználkodással, vagyis az önkielégítéssel, a gyónásbeli megfogalmazással, a hatodik parancsolat elleni egyedül való vétkezéssel. Egyedül. Ezt a túlméretezett hercehurcát a farkam körül nevetségesnek és egyszersmind félelmetesnek találtam, és időnként kiterjesztettem vagy leszűkítettem az egész testemre.

Az pedig mélyen elgondolkoztatott, hogy ha időről időre nem buknék el „egyedül”, akkor egyenest bűntelen volnék, nem volna mit gyónnom, ami nyilván – érezhetően – képtelenség. E bűnös testnek köszönhettem – el is fogott a hála szép pogány érzése –, hogy morálisan valóságos lénynek foghattam föl magam.

152

Meztélláb álldigáltam ott a végtelen réten, báván vigyorogva, máig emlékezetes boldogságban, testelégedettségben, egyesülve a természettel (mintegy), a talpamat birizgálta a fű, a gatyaszárban a lágy, alföldi szellő, egy pillanatra nem gondolva arra az ismeretlen fenyegető világra, amely épp fölfalni akart.

A meztélláb extra kéjnek számított, nemcsak a civil lét titkos jele, mezítlábas katona nem létezik, hanem akkorra már feltörte a lábunkat a bakancs, a sebszélek begyulladtak, vörösen fénylettek, olyik már gennyezni kezdett. Jaj, a kapca! – mikor szputnyikok száguldanak az űrben! Kapcát rendben, szakszerűen föltekerni nem lehetetlen vállalkozás, de van egy életszakasz, amikor ez a darab rongy, mint valami rosszindulatú élőlény összegubózva egy pillanat alatt a bakancs legváratlanabb zugaiban bukkan föl, hogy beleharapjon mindenbe, amit talál, éktelenkedett seb a sarkokon, a legkülönbözőbb lábujjak legkülönbözőbb felületrészein, de még a boka alatt is. A bakancsjárást is tanulni kellett; mint két irdatlan kőgolyót – nem lépni: lendíteni.

621

Mintha nyolc-tíz bíró (játékvezető) volna, a pályán dohányozva öregkatonák sétálgattak a laktanyacsapatból, mustráltak bennünket, akár a barmokat.

– Te! Te ott! Meg te!

Akire rámutattak, annak fölírták a nevét. Hasonlított a Két félidő a pokolban című filmhez, ahol a lágerlakók csapata játszott a német

őrzőkével, és az állt volna a rabok érdekében, ha szép csöndben veszítenek, de azután fölülkerekedett az emberi méltóság.

Egy sóhajtásig én is gondoltam a méltóságra, a futball méltóságára: negyvenen egyszerre nem lehetséges futballozni, elvileg lehetetlen, hiába nagyobbítjuk meg arányosan a pályát, egyszerűen más, idegen koreográfia jön létre, a játéknak nem megfelelő csomópontok, afféle Brown-mozgás, amely nézetre a mezei futás és a biliárd ötvözetének tetszik, tetszett; a szabálytalan mozgásban tartott részecskék, melyek elmozdulásából meghatározható az ún. Loschmidt-szám, más néven Avogadro-szám (lásd még ráksaláta avogadróval), az életükért küzdöttek, küzdöttünk, akár ama filmben.

Szakmailag hamar átláttam a teret, de hát a futball csapatjáték, és itt csapatnak híre-hamva se látszott lenni, egymásnak uszított kis hülyék, futkároztunk. Darabot még ácsorogtam a meztéllábas boldogságban, azután fölülkerekedett bennem az életnek az ösztöne, és űzőbe vettem a labdát, mintha rókavadászaton volnék, uzsgyi és halali! Midőn utolértem, nyomban én lettem a róka, az üldözött, nyomomban az egész falka, félresandítok, mellettem egy kis fekete, zsufa gyerek, félmeztelen, tehát a mieink, most kéne továbbadni, de inkább még egy csel, sikerül is meg nem is, beérnek, leterítenek.

Lent, nagyon lent, ültem a földön, a kis fekete állt előttem.

– Üresen vóútam – mondta halkan, furcsállva végigmért, és kocogott *vissza.* Mintha lett volna vissza! Azaz ő megadta a játéknak a tiszteletet. Helyes cigányfiú, Máté Gyuri, a legjobb szélső, akivel valaha dolgom akadt, csöndes, sose pörölt, egy őstehetség. Ha valakibe, szakmai ártalom, belerúgott, az kizárólag véletlen lehetett, ő szinte (szinte) jobban szenvedett, mint az áldozat.

– Édös egykomám, édös egykomám – kántálta ilyenkor sírósan, és újra meg újra ijedten meghőkölt, nem értvén, mért dühödnek meg ettől az ellenfelek. Hát a jóságtól. Látszott az arcán a jóság, lerított róla.

Tényleg üresen vóút. Elvörösödtem a szégyentől, megutáltam ezt az alakot, aki ott voltam. Aki megszentségtelenítettem a játékot, nem vetettem magamat alá a törvényeinek, idegen, külső törvényeknek

engedelmeskedtem, a kegyet akartam elnyerni. Elkedvetlenedtem. Attól kezdve nem cseleztem, nem rókavadásztam, ha hozzám került a labda, azonnal, ahogy tanítják, továbbpasszoltam.

Igaz, azt is tanítják, hogy viselj felelősséget minden másodperc, minden mozdulat iránt.

Lassan rámszáradt az izzadság.

Magához intett az egyik öregkatona. Ha eddig alig érintett a nevem, itt, ettől a pillanattól fogva minduntalan felöklelt. Hátbavágott; mintha sötétben lennék, s egyszeriben innen-onnan, honnét, sose tudni, fejbevágnak, belémcsípnek, kokit adnak a fejemre, megcsavarják az orrom, s elefántpuszit nyomnak a combomra.

– Én? – kerekedett el csodálkozva a szemem, és a biztonság kedvéért magamra mutattam. És akkor megint jött a mondat.

– Nem. Hanem a herceg… – Puff neki. Amire én elröhögtem magam. – Mit röhög, katona? Ácsorog és röhög. Azt hiszi, maga itt a Beckenbauer? Ki maga, bassza meg?!

Komolyan vettem a kérdést. Valóban, ki is? Előző nap levágták a hajam, felnyúlva a tarkómhoz elrettentem ettől az új, idegen pucérságtól. Mint egy meztelen csiga. Vagy a meztelen csiga nyaka. Már a nyakam sem az enyém. És a hajvágástól az orrom is megnőtt, nézegettem megint az árnyékát, pedig erről már leszoktam. Erősen sütött a szeptemberi nap, távolabb gémeskút bókolt, akár egy képeslapon, magyar puszta színesben, s eközben az őrvezető egyfolytában kárált, üvöltözött, de inkább érdeklődésből, mint méregből. Vagy méregből, de nem dühből. Ne higgyem én, hogy itt csak rám vártak, eddig is volt itt csapat, a Hunyadi SE, eztán is lesz, a Hunyadi SE, de egy katonacsapat az nem úrikaszinó, itt hajtani kell, cipelni a zongorát, fölszántani a pályát – érdekes, hogy azok, akiknek a futballhoz közük van, óhatatlanul a sportújságírás kliséivel beszélnek: hálóba továbbítani a pettyest, áthámozni magát a védelmen, bátran betörni a büntetőterületre és a Perint-parti pokol –, hajtani, aranyapám, nem ám így, ácsorogni, mint egy szabadnapos őrgróf, a szemem nem rebbent, mondjam csak meg, ha nem akarok játszani, azt is lehet, ez egy szabad ország.

– Neve?

Nem akartam megmondani. Először életemben éreztem úgy, hogy jobb lenne, ha másképp hívnának, Kovácsnak, Eichnek, de még a Zichy is kellemesebb volna; furcsa érzés volt, megcsapott az árulás lehe.

– Nincsen neve?

– Visszamennék játszani – és visszamentem játszani.

– Nagy fasz maga, kopaszkám. De majd még elkapom – búgta utánam jóindulatúan.

A rét túlfele vizesen tocsogott, ingoványos, mély talaj, nagyokat potyogtak az arra keveredők, csúszkáltak, mint a rajzfilmeken, röhögtek a tisztesek.

– Jaó vóútá neki? – nevetett rám futtában Máté Gyuri, és keményen rámpasszolta a labdát, a pettyest, én egyből vissza, ahogy kell, aztán beindultam az üresbe, be az ingoványba, ahogy kell.

Ez ugyanaz a kell.

153

1652. augusztus huszonhatodikán László bátyám Zöldfikár nevezetű lova az ingoványban végzetesen megcsúszott.

Ez milyen ugyanaz?

624

154

Amikor pályára léptem, azt éreztem, olyasfélét, mintha a Zöldfikár nyergében lovagolnék végig a városon – igen szép török lovacska, pej és mén –, délcegen s nyugalomban: egy dalia, a város jótevője, néhány tallért szórok közéjük, a patkó úgy klikk-klakkol, mintha apám szinkronizálná, a cigánylányoknak részvéttel csókot dobok (in concreto többnyire kurvák).

A pályán száguldoztam, ficánkoltam, hajtottam, güriztem, játszottam, tobzódtam, sőt magamban hangosan nevetgéltem, annyira élveztem ezt a kötetlenséget, az elmenekülést, oly hálás voltam a Játék Istenének, hogy így boldoggá tett. Ezen ujjongás miatt kissé gügyének tarthattak, de megbízható fachmann voltam, klasszikus, szolid jobbhalf, egy fedezet, még embert, pontosabban emberfogást is rám lehetett bízni.

Ahogy öltöztem föl, s húztam magamra a Magyar Néphadsereg akkor rendszeresített gönceit, úgy hagyott el, darabról darabra, ez a kedély és nevetgélés. Leghevesebben a sapkát utáltam, viszketett tőle a fejem, meg csúnyított is; mire felöltöztem, már ismét az a szomorkás alak voltam, búval bélelt alak, akit nem szerettem, ezt az egyenruhás, fölnyírt tarkójú, sovány idegent, akit meg-megpillantottam az autók vagy kirakatok üvegében, és akitől szerettem volna megóvni főleg a nőket, akire elegendő volt rápillantani, és máris szitálni kezdett az eső, télen meg a hó, meg az ólmos eső, ami reggelre megfagyott, és a Szántó Kovács szobor előtt összecsúsztak az autók, nehéz megállapítani, ki a hibás, mindenki szentségelt, és a biztosító sem akart fizetni.

155

De lett a városban egy támaszpontom, egy civil odú, ahol mégsem magam kellett legyek, mint az állat, ahogy a kocsmákban, ahová elbújtam, ha edzés ügyén és ürügyén kijöhettem a laktanyából, egy ház, ahová mindig mehettem, ahol vártak és etettek. Mindig ettünk, az evés jelentett mindent: a tiszteletet, a figyelmességet, azt, hogy vártak.

A nevemtől valamicskét tartottak – összesúgtak a szomszédasszonnyal a hátam mögött –, de mértékkel, inkább egyszerűen büszkélkedtek, hogy hozzájuk egy *ilyen* jár. Attól tartok, ha hús-vér, két lábon járó geróf lettem volna, Csákvár és Gesztes örökös satöbbi, akkor se csináltak volna nagyobb faxnit. Aggasztó. Hű népemen a megbízhatatlanság keserű foltjai mutatkoznak. Ezek a kommunisták ellumpenesítik a világot. Vagy csak az Alföldön vagyunk? Ahol a szegénység lassúvá és konokká tesz? A Dunántúl más, rend, hierarchia. Az Alföld gorombább, egyszerűbb. (De talán őszintébb is. Nem, a közvetlenségnek nincs köze az őszinteséghez.)

Váratlanul az egyenruhának támadt tisztelete. Engem ettől a katonásditól csak hányinger fogott el, undor, viszolygás, megvetés, félelem, egy vicc, de ők ezt összekapcsolhatták a huszárokkal, a hősiességgel, a hazával, a haza védelmével. Meglepődtem, nem vitáztam, csöndesen élveztem a félreértést.

Ide Margit néni révén keveredhettem, aki főzni, vasalni, segíteni járt anyámhoz (órabér: tíz forint). Őszintétlen, alamuszi embernek

tartottam, aki csodálatos édességeket tudott sütni, ilyenkor egy nagymama magasságaiba emelkedett, vaníliás kiflit meg cukrozott és csokis tallérokat. Nem kedveltem őt, de meghökkentett, amikor kiderült, hogy ő se engem. Hogy ilyen merész a gyávaságában.

Sunyi szolga, gondoltam róla, cseléd. Alázatoskodva beszélt mindenkivel, ha pedig apám nagy ritkán megszólította, mert többnyire észre sem vette, akkor fuldokolt a megtiszteltetéstől, és a talpáig belevörösödött.

– Hogy van, Margitka?

– Ugyan, drága gróf úr, ugyan! – pihegett, amitől apám a falnak ment.

– Ugyan! – sziszegte vissza –, ugyan! –, és idegesen rázogatta a fejét (pofacsont!).

Időről időre Margitka elkapta az öreg gróf *(ötven év!)* kezét, rábukott, cuppanva megcsókolta.

626

– Mit csinál maga szerencsétlen! – kiáltott rá apám, undorát nem tudva leplezni. Ekkor azonban, többször is tanúja lehettem, Margitka valamiképpen átvette az irányítást, alulról, a kézcsókból bandzsán fölpislantott – hamis kutya! –, és, megkockáztatom, pökhendin, mindenesetre az undor ugyanoly hevességével ejtette a kézfőre a szavakat, mint apám:

– Bocsánat! Bocsánat! – és még egyszer rábukott a gyönyörű kézre.

Apám vett a tallérokból, és majszolva visszavonult az íróasztalába.

Ennek a Margit néninek a húga lakott lent Hódmezővásárhelyen, az Ilus, néninek őt se szólította senki. Tűz és víz. Ilus maga a büszkeség, ahogy a nyakát tartja, fennen hordja a fejét, enyhén hátrafeszíti a vállait, kényesen tartja a rüsztjét, mint egy nemes paripa, a pillantása pajkos, kedves, szemernyit fölényes. Az ura, a Józsi, a Józsi bácsi, kétméteres, szálfa férfi, annak idején csendőr („ilyen formátumossággal hová möntem volna?!”), csendér, amiről szívesen mesélt. Szerették egymást. Őzve beszéltek, és úgy ették, harapták az erőspaprikát, mint más az almát.

– Kér, édösöm? – szipogta Iluska, és könnyben úszott az arca.

Az édösömtől elszorult a szívem. Beleharapni ezekbe a vad növényekbe, a cseresznyepaprikába vagy a vékony, macskapöcse nevezetűbe ugyan nem merészeltem, de a rántottába bőven szórtam a méregzöld karikákat és a pörköltféléket is utánapaprikáztam, és látszott, élvezetből, szükségből, nem kivagyiságból vagy udvariasságból, amit csöndes elismeréssel nyugtáztak, nem nézték ki ebből a kákabélű városi úrigyerekből. Apámnak köszönhettem ezt a paprikatekintélyt, tőle tanultam meg tisztelni az erőspaprikát (gulyás).

Sokat ettünk (az evéstől is be lehet rúgni, lehet mámor az is), néha ittunk is.

– A sors végtelen hatalmára! – vezényelte Józsi bácsi, és föl kellett állni. Elállt a kisujjuk, mint a szamárfüle, elegánsan. Sokat volt jókedvünk. Jókat ettem, fűszeresen lesütött zsíros olda 627lasokat, friss kolbászt, melyből kiérződött még az élő disznó, paprikás szalámit, disznósajtot, úgyismint svártlit, és persze csirkét, grandiózusan paprikásan, pörköltnek, galuskával, meg rántott jércét és tojást, lágyan, rántottának, tükrösen, mindig kis hagymával alá.

Józsi bácsi öngyilkos lett, fölakasztotta magát.

– Nem értöm, édösöm, nem értöm.

Ilonka attól fogva többet járt Pestre. Húg és nővér nem állhatta egymást.

– Á, ugyan!, az?! – és legyintettek. Csak az Ilus még nevetett is hozzá. Nem volt hajlandó metrón utazni.

– Röndös embör nem mén a főd gyomrába, Pétörkém – avval taxit hívott. A nővére soha életében nem ült taxiban, rendes ember nem jár taxival, gondolta volna, ha gondolt volna ilyesmiket. Aztán összeköltöztek.

– Egy pokol, édösöm.

156

Mint a Szókratész kakastartozása, találtam egy cédulát anyám holmijai közt: Margitka 150 forint. Átmentem hozzá. Sípolva, lihegve vette a levegőt, amit néma tátogásokkal szakított meg, szünetekkel, ahol nem érvényes semmi. Az ágya mellett, a kisasztalkán anyám gondosan berámázott fotóját pillantottam meg; egy ritka, nevetős kép, nem ismertem.

– Ez mi?! – rivalltam rá.

– Tudja azt maga nagyon jól! – bólogatott Margitka, szemét résnyire húzta, akár egy vén (gyanakvó) macska, úgy méregetett. Látszott, tényleg azt gondolja, hogy nekem kéne valamit tudnom. Valamit kéne valóban tudni. – Tudja azt maga nagyon jól! – Ezt már rikácsolta. Ám ahogy rólam a fotóra csúszott a tekintete, azonnal megváltozott az arca, felpuhult, kipirult, vörös és kifehéredett foltok mászkáltak a nyakán. Most másképp lihegett. Rólam megfeledkezett. – Ó, hát mért haltál meg?! – azzal fölkapta a képet, és csókolgatni kezdte.

628

A nyálra kellett gondolnom, a nyálra a Margitka öreg szájában, ahogy az most folyik – túlzás – az anyám arcára. Meg az egész kézfejére. Vagyis mintegy az apám érzéseivel, viszolygásával dolgoztam. Mulatságos, érdekes és félelmetes is ez egyszerre. Féltékenység, undor és fiúi meghatódottság keveredett bennem. Lám, milyen szövevényes viszonyokba kerül az ember azonnal a születése pillanatában! Apának lenni, anyának lenni, gyereknek lenni: milyen tekervényes dolog ez, milyen áttekinthetetlen építmény egy család, a védettség és kiszolgáltatottság, a biztonság és fenyegetés libikókája. Hullámzása. Ciróka-marókája!

– Te gyönyörű! Te szép! Te tökéletes! Mért hagytál itt minket! Mért hagytál engem egyedül?! – Észrevette, hogy ott állok, arcára visszatért a kis kegyetlen vonás. – Hát mért nem rendelkezett énrólam? – kiáltotta az arcomba.

Csönd lett, majd bizonytalanul azt kérdeztem, amit a rét szélén a tizedestől:

– Én?

Ez ugyanaz az én; kevésbé a nárcizmus diktálta a kérdést, mint inkább „az ember mindig hibás egy kicsit”-féle gyanakvás.

Margitka megvetően legyintett.

– Maga?! Ugyan, maga?! – Az „a” hangoktól megnyúlt az arca, megvetően leesett az álla, a lesajnálás és a meghökkenés mozdulatával. – Dehogy maga, hanem ő! Az édesanyja. Ő mért nem rendelkezett énrólam?! Hát ennyit se számít a Margit néni? Miből állt volna a házukhoz építeni, odacsapni egy kalyibát, egy ólat, ennek a

vénasszonynak, miből állt volna? Szolgáltam volna, halálomig szolgáltam volna, de maguknak nem kelletett. – Zihált. Nem éreztem részvétet. Megragadta a kezem. – Én kis ember vagyok, gróf úr, egyedül én mire volnék.

Elrántottam a kezem, megint az apám helyzetében találtam magam. Átkozódva rázta felém a mutatóujját, félelmetesen, mint a mesékben a boszorkány.

– De hát maga mindig ilyen volt, ilyen szuszos, gőgös! Már kiskorában is! Sok éve látom én magát, ha nem gondol is erre 629szívesen! Azt hiszi, nem vettem észre? Nem vagyok én hülye, azért, mert én vasalok meg mosogatok, nem vagyok hülye… Egy igaz szava se volt… ahogy előzékenykedett… Margit néni megítélése szerint, megítélése szerint!, röhej, melyik édességet válasszam… hogy oda ne rohanjak… Emlékszem én! Hát milyen beszéd ez!? Azt is hogy szégyellte, ha magáért küldött az édesanyja az iskola elé. Először megpróbált nem észrevenni, aztán úgy tett, mintha épp akkor venne észre, ott illemtudóskodott, pfuj, akár egy kis lovag!… Ó, csak nem maga az, kedves Margit néni!… ó, de igen, a franc abba az úri puckos fajtádba, de ezt nem mondtam, mert nem mertem mondani, mert féltem magától, egy gyerektől!, féltem egy gyerektől, föl tudja ezt fogni?

Mozdulatlanul vállat vontam.

– Mindig féltem maguktól… a legeslegjobban az édesapjától féltem… ahogy az a gyönyörű termetű ember kijött a dolgozószobájából, hát én majdnem bepisiltem… hogy van, Margitka?, majdnem bepisiltem… Egyszer véletlenül kilöttyintettem a teavizet, és ő akkor lépett a konyhába, és azt hitte, hogy maguk voltak, és azt kérdezte, ki volt ez a marha. Maguk persze röhögtek. Ki volt ez a marha? Én voltam az a marha, mondtam rögtön, jobb az ilyet azonnal bevallani. Amire ő krákogni kezdett, és így szólt: Hát akkor… hogyne… ö…, hogy van Margitka? A mái napig hallom: Hát akkor… hogyne… ö…, hogy van Margitka? Amikor legelőször megláttam az apját, láttam, ez olyan szép, hogy soha, de soha nem fogom elfelejteni. Ettől is megijedtem… hogy soha… Ilyet addig nem éreztem… Ilyen hosszú távra, hogy soha… erre addig én nem gondoltam… Ne féljen, maga csöppet sem hasonlít rá… Csak az

édesanyjától nem féltem, az én Lilikémtől, mert az olyan drága jó asszony volt, hogy azt maguk meg sem érdemelték… egy szent… Magától is féltem.

Büszkén a szemembe nézett. Először és utoljára láttam benne büszkeséget. Kihúztam magam, főúri fenevad.

– Mert azt hittem, maga is egy gróf! – Legyintett. – A süteményem se kellett magának. – Ez nem igaz, gondoltam, de juszt se szólok. – De maga mindig ilyen volt, gőgös, okos, hiú, hát hiszen se a pite nem kellett, pedig ott fuldokolt a meggytől…

630

– Fuldokolt? Kicsoda? A pite?

– …se a béles nem kellett. Se a pite, se a béles.

– Diós – révedeztem.

– Akkor én most kit szolgáljak?! Pedig szolgáltam volna, szolgáltam volna halálomig. – Vigyor terült el rajta. – Vagy a maga haláláig… Maga nem rendes gróf. Egy rendes gróf gondoskodik arról, hogy őt szolgálják… Azt hiszi, nem látom, hogy maga még büszke is erre… Hogy a saját maga szolgája! Azt hiszi, ez az alázat? Egy grófnak nem ez az alázat, egy rendes gróf nem hagyja el így az embereit. Szolga van elég! Itt mindenki szolga, szolgát csináltak mindenkiből, csak a maga édesapjából nem csináltak szolgát, az egy piedesztálon áll, ahhoz nem tudtak hozzá se nyúlni… El vannak hagyva itt az emberek, ezért rossz ez az ország. Rossz ország.

Ezt úgy köpte a végére, mintha rám vonatkozna, mintha én volnék ez a rossz ország. Soha nem beszélt így, ilyen valóságosan. Ki gondolta volna, hogy Margitka valóságos személy? És hogy szeretni is tud. Akkor ezt most megjegyzem, gondoltam. Visszatette a fényképet az asztalra, és evvel a mozdulattal mintegy elbocsátott. A százötven forintról megfeledkeztem. De ő nem feledkezett meg, szólt. Kétszázat adtam, bólintott.

157

Kezdetben azt hihettem, itt is csak anekdotázni fog a nevem. Magyar anekdotában nem történhet baj.

Egyszer politikai foglalkozás közben – a tiltott alvás paradicsoma – arra ébredtem, hogy szólítanak, fölugrottam és előírásszerűen jelentkeztem, pedig csak a hős Szamuely Tibor senyvedett egy

Esterházy-birtokon, és ezt értettem félre. Szóval az előadó azt mondja:

– Esterházy-birtok.

Mire én:

– Jelen! – ordítom lelkesen, vigyázzban.

Ezt tekinthették volna provokációnak is, de csupán, ártatlan, álmos arcocskámnak megfelelően, hülyeségnek tekintették. Ők 631 se voltak fölkészülve a nevemre, nem csak én (se). Nem lett belőle semmi. Semmiből nem lesz semmi, gondoltam, minthogy semmiből nem lett semmi. Amikor aztán lett valamiből valami, rögtön meg kellett tanulnom, hogy ha nem lesz is semmiből semmi, de bármikor bármiből lehet valami.

Abból se lett semmi, amikor valahová be kellett írni a szülők, nagyszülők foglalkozását. Földbirtokos, vallottam be, de konkretizálni kellett, hogy akkor hány hold föld, s láttam a nyomtatványon, a rubrikán, hogy kicsi lesz, oda annyi nulla nem fér be. Ezt megmondtam. Ekkor kicsit üvöltöztek, pedig jóból mondtam.

Item: az ágy melletti kisszekrényben a szabályzat két darab könyv elhelyezését teszi lehetővé. De a majki nagymama úgy döntött, hogy ilyenkor kell a XIX. századot végigolvasni, így elküldött egy egész Olcsó Könyvtár-sorozatot, vagy húsz darab könyvet, Stendhal, Balzac, Turgenyev, Flaubert, mindenki, ahogy kell, rendben el is olvastam őket. (Basch Lóránthoz valamikor az ötvenes évek elején, akkori szokás szerint, kultúragitátorok állítottak be. Meglátva a rengeteg könyvet, az egyik fiatal, szerencsétlen agitátor felsóhajt, be szép rengeteg könyv! Mire az öregúr dühösen: És vegye tudomásul, hogy mindet el is olvastam!)

Húsz darab könyvet is el lehet rendben helyezni, ám nem szabályszerűen. A százados nem hitt a szemének, amikor ellenőrzéskor földerítette ezt a kicsiny, de intelligensen karbantartott munkáskönyvtárat. Nem kapott levegőt. Hogy könnyű rosszullétén enyhítsen, megragadta a szekrénykét, akár egy macskát, egy kicsi cicát a nyakánál fogva, s kezdte rázni, rázni, és hullt a világirodalom, hullt alá, míg végre megnyugodott a százados, Stendhal, Balzac, Turgenyev megnyugtatta őt.

Lihegve s valahogy hálásan nézett rám. Egyenes ember volt, nem készített álnok csapdákat nekünk, de ha beleestünk valamelyikbe, megbüntetett; sokat üvöltözött, de amelyik kutya ugat, az nem harap. Most szinte szeretettel súgta a nevemet, miközben lehunyta a szemét. Vajon mit láthatott? Ismét ellehelte a nevem.

632

– Esterházy. Jegyezze. Meg. Ez nem. Regényolvasó hadsereg.

Vigyorogtam, megjegyeztem, ez nem regényolvasó hadsereg. Valóban. Adott valami elvégezhetetlen föladatot, de a fenyítés mértéke kiszámítható volt. Bagatell.

158

Kevés dolgot élveztem annyira, mint az önfeljelentést. Vadul elmerültem a műfajban, vadul és álmodozva: éppen az életemet találtam ki. Felelősséget nem éreztem, szempontjaim szépészetiek voltak, cinikus nem voltam.

Élvezettel cincáltam szét az életemet, szedtem darabokra, akár egy legóépítményt vagy öltöztethető babát, s a darabokat ide-oda hajigáltam, nagyítottam, kicsinyítettem, eltüntettem őket, a megtörténteket kevertem a képzelet szülötteivel, a képzeletet valóságnak tekintettem, a tényeket pedig kifundáltnak, és fordítva, őszinte vallomásokat helyeztem velejéig hazug keretbe, és a füllentéseket ellenőrizhetően megtörtént eseményekkel párnáztam.

Majdnem olyan jól éreztem magam, mint a futballpályán. Majdnem. Nem tudtam volna megmondani, mi az, ami más, és nem is törődtem evvel. Azt sem vettem észre ebben a mindennapi viháncolásban, mely a csöndes esti diktálásban érte el csúcsait, hogy Gyula növekvő ellenszenvvel, sőt irtózattal fürkész engem.

Föl-le járkáltam, mint ahogy filmen ábrázolva van az alkotás kínja, töprengtem, gesztikuláltam, kiabáltam: élvezkedtem.

– Új bekezdés, angyalka. És akkor célszemély, zárójel, nagy E pont honvéd, zárójel be, miután nemesen metszett orcáját, nem, arcélét, a lebukó nap sugáriba mártotta, le ne írd, marha!, szóval: dehonesztáló, legyen csak latin, törjék a kis kobakjukat, dehonesztáló megjegyzést tett a szocialista honvédelemre mint olyanra, nevezetesen… Vagy legyen jelesül?

– Nevezetesen.

– Nevezetesen, hogy az tehet neki egy szívességet.

– Elég mára már – morogta kedvetlenül a párom.

– Az nem úgy van, Gyula édes. Magára vessen az elhárítás, ha már így kikezdett velünk. Nincs grácia, új bekezdés! Ma sikerült föllelnem egy levelet… Figyeled, Gyulus?! Nélkülem mikor *leltél* volna valamit is *föl?* Legföljebb megtaláltad volna… Tovább. Föllelnem egy levelet, melyet célszemély párnája alá rejtett…

Megmerevedtem, és csalódottan pillantottam társamra.

– Azért, hogy te milyen aljas egy disznó alak vagy, Gyula, hogy így turkászol a holmijaim közt! És épp az apám levelét…!

– Fogd be a pofád! – ugrott föl fenyegetőn a szőke fiú.

De engem akkor, az írás mámorát fölfedező fölfedezőt, nem lehetett megállítani. Diktáltam, ha pedig nagyon szép változásokat eszközöltem a világon, fölvihogtam. Éppen egy apába bonyolódtam, könnyedén egy könnyed apába, könnyelműn egy könnyelműbe.

– Új bekezdés. Édes fiam, egy vérből valók vagyunk, hát valószínűnek tartom, hogy te is apád hibáiba fogsz esni. Akkor azonban iparkodjál te is tisztességgel kimászni a különböző kényes helyzetekből, mint ahogy azt én is megtettem. – És hogy az édes fiam egy esetleges háborúban három dologra vigyázzon: fölöttesei parancsára, alantasai jólétére és a lovára. Az ellenségeire majd vigyáznak a parancsnokai. – Satöbbi, szerető apád. Szerető apád, na ez milyen, angyalka?!

Gyula kigúvadó szemekkel, iszonyodva bámult rám. Ijedten ugrottam hátra. Mi ez?

– Milyen szerető apáról pofázol, te geci?! – sziszegte, és tépni kezdte az aznapi munkánk eredményét. Tépdeste, rángatta a papírlapokat. És én őt nem fogom ebbe a szemétségbe belevinni, ebbe az aljas és moslék árulásba, én nem fogok őbelőle egy nímand spiclit csinálni, tudja ő, hogy erre megy ki ez a bonyolult összevisszaság, és ő nem egy hős, de ezt nem, ő ezt nem csinálja tovább és nem bírja tovább.

Körömnyi darabokra tépte az írást. Mintha havazott volna, aztán üres lett a keze.

634
– De hát Gyula, angyalom, csak játszunk, nem?, csak játszunk? – súgtam megszeppenten.
– A büdös kurva anyáddal játsszál! – ordított föl acsarkodva, és öklendezni kezdett.

159

Ekkor gondoltam rá először, mióta Roberto eltűnt az országból, most gondoltam rá először. De csak röviden. Elmúlt, nincs rajta mit rágódni.
1957 januárja és 1963 júniusa közt szinte minden hónapban találkoztunk. Ha nem ért rá, üzent, de minthogy otthon erről nem tudhattak, ez elég bonyolultan zajlott. Illetve nem zajlott bonyolultan, az iskolai pedellus közvetített. Mindig pár soros levelet írt, a szokásosnál kisebb, rózsaszín borítékocskában.
– Nőügy, nőügy?! – bólogatott fáradtan a pedellus.
Kegyelmes úr, drága Petárom, ez volt az állandó megszólítás. Szerettem ezt a megszólítást, vigyorogni kezdtem tőle.
– Fiacskám, ne előttem nyisd föl a levelet. – Volt a gondnok hangjában – nem fenyegetés, de olyasmi. Acsargás? Mintha módjában állna intőt adnia.
A leveleket szerettem, noha azok az esedékes találkozás elmaradásáról szóltak, és én szerettem ezeket a találkozásokat. Úgy kicsit, ahogy a felelést, ha az ember tudja az anyagot. Tehát örültem is, és féltem is. Izgultam. Izgalmas volt becsapni a szüleimet is, így folyamatosan, nem alkalomszerűen, nem fölindulásból. Azt mondtam, angolra járok. Apám egyszer rámköszönt, how are you, mielőtt azonban válaszolhattam volna (terveim szerint: tenk jú, veri vell), és ezzel lelepleztem volna magam, rögtön figyelmeztetett is, hogy ne válaszoljak semmit, csak mosolyogjak. Nem mosolyogtam, ő se.
Volt a Robertóval való találkozásokban valami szédületszerű. Mintha álmodnék. Vagy fejbe volnék kólintva. Fájna a fejem. Sokat fájt a fejem. Ez is örökség. Nagyon egyedül maradtam én akkor. Gyerekkel (osztálytárs, testvér) nem volt erről 635 mit beszélni. Apámmal nem lehetett, nem voltam abban a helyzetben, hogy szóba hozzam, és nem is akartam volna, hogy fölidézzük azokat a szörnyű

napokat, éppen azt akartam, hogy felejtse el, mintha nem is lett volna semmi. Semmi. Én is csak arra emlékeztettem őt, ezért bújtam is előle. Mami meg olyan sistergőn gyűlölte Robertót, hogy nem is hitte volna el, hogy én közben vele találkozom.

Vagyis a vele való találkozókról csak vele tudtam beszélgetni. Így megy ez. De ezt rendben levőnek találtam. Ő olyan igazi nagybácsinak tűnt a szememben. A nagybácsi az majdnem mindent tud, amit egy apa, csak kellemesebb, mert ebből a tudásból nem kell folyton-folyvást következtetéseket levonni. Egy apát sosem lehetséges tisztán élvezni; ellentétben a nagybácsival, az arra való. Igaz, ritkán tudnak fontosak lenni, ami csökkenti élvezeti értéküket.

Mindig ugyanott, egy Üllői úti presszóban találkoztunk, szemben az Iparművészeti Múzeummal, kint a bárány, bent a farkas, kint a hatvanas évek, bent mi. Azért ott, mert első alkalommal, azután többször is, a beszélgetés vagy beszámoló után átmentünk a múzeumba, Roberto mindent el tudott intézni, a raktárba meg a restaurálóműhelybe, hogy végigmutogassa nekem az ott őrzött családi kincseket. Kulacsok, tálak, násfákkal és boglárokkal ékesített serlegek, impozáns díszkancsók, díszfegyverek, strucctojásból és ezüstből képzett asztaldíszek, elefántcsont domborművekkel díszített kupák, „keresztórák”, korall- és achátszemekből rózsafüzérek, domborműves elefántagyarak. Miminden. Hogy ezt nekem látnom kell.

Láttam. Nem éreztem semmit.

Igaz, akkorra már rendszerint erős fejfájás gyötört. Meg el is fáradtam.

A presszóban Roberto konyakot ivott, finom Lánchíd konyakot, s ha közel hajolt, éreztem az illatát, dohány és konyak és melegség együtt: jó beleszippantani. (Apám többnyire hideg és savanyú lett, ha ivott. Az nem jó.) Kezdetben, az első két-három alkalommal csak úgy beszélgettünk, kötetlenül, szabadon meséltem, mi történt velünk az elmúlt néhány hétben, s külö nösen apámról igyekeztem minél részletesebb rajzot adni, későbben azonban jegyzeteket is készítettem, hogy ne hagyjak el semmi apróságot, amely talán fontos lehet Robertónak, aki közbe-közbe kérdezett, s föl-fölírt valamiket, sőt az én céduláimat is elkérte.

– Ugye, békében hagynak titeket?

Tudtam, hogy a rendőrökre gondol, s mondtam, hogy igen.

Szerettem vele találkozni, mégis az idők során valami homályos rossz érzés ébredt bennem. Mintha közelebb állnék hozzá, mint apámhoz, ez zavart, és ezért javasoltam, hogy ne találkozzunk többet. Vagy ritkábban.

Ingerülten fölkapta a fejét, majd lehajtotta. Egy idő után nagyot sóhajtott. Rátette a kezét a kezemre. Ő kifejezetten örül, hogy ilyen őszinte vagyok hozzá, mert az őszinteség roppant fontos, nem is tulajdonság, hanem adomány, csak mellesleg jegyezné meg, hogy ennek ellenére, nem kell mindig mindent kimondani, a hallgatni tudás is fontos, erre is emlékezzek majd, de valóban az őszinteség a mi kapcsolatunkban is alapvető, ez az a fundamentum, amelyre tisztelet, becsülés s szeretet épülhet, és ő tudja, hogy olykor éppen a találkozásaink érdekében, vagyis apám érdekében hazudnom kell otthon, és el tudja képzelni, mennyire szenvedek én ettől (nem szenvedtem, igyekeztem mindig *röviden*hazudni, nem fabuláltam, röviden és józanul azt tettem, amit tennem kellett, hogy az Üllői útra jöhessek), és ezt ő okvetlenül méltányolja, ám maradjunk csak az eddig bevált rendnél, a kezemet, nyilván öntudatlanul, elég erősen az asztal lapjához nyomta, fájt, és gondoljam csak el, *ténylegesen*milyen kellemetlen volna, ha ezek az én följegyzéseim valahogy az anyám kezébe jutnának, milyen*nehéz* volna ezt a helyzetet megmagyarázni, mert ez a helyzet nagyon bonyolult, nem fekete vagy fehér, mert a világ a bonyolult árnyalatok bonyolult összjátéka, bár tulajdonképpen azt kéne mondania, belesimított a tenyerembe, hogy apám a bonyolult, az ő bonyolultsága eredményezte ezt a helyzetet, de ne is beszéljünk erről tovább, reméli, megértettem, miről van szó, őt egyenesen elképeszti, hogy milyen érett kis felnőtté váltam e rövid idő alatt, 637lassan, kis túlzással szólva, konyakos pohárral koccinthatunk, és még annyit mondana ettől az érettségtől fölbátorodva, hogy bizonyos értelemben már késő volna visszakozni, ami megtörtént, az megtörtént, nem lehet visszacsinálni, a történelem az nem kívánságműsor, hogy anyám, nem ilyen lovat akartam, és ne emésszem magam, éppen a kérdés fölvetése

mutatja, hogy mennyire közel állok apámhoz, és természetesen reméli, hozzá is, de nem kell ezt méricskélni, az történt, aminek történnie kellett, és azáltal, hogy a szálak az ő kezében futnak össze, aki mégiscsak a család barátja, ha ezt most nálunk másképpen gondolják is, a történések nem önállósítják magukat, biztosítva van… minden, lényegében, ami pedig a jegyzeteket illeti, ne nyugtalankodjam, azt ő pusztán elvi eshetőségként említette, és személyesen biztosít, hogy azok soha, de soha nem jutnak illetéktelen kezekbe.

Egészen össze volt gyűrve a kezem. Eszembe jutott az a félelem, amely 1956. november 5-én reggel ragadt torkon. Próbáltam rá emlékezni, de nemigen sikerült. Úgy éreztem itt a presszóban magam, akár egy szigeten, ahol csak mi ketten vagyunk meg áttételesen az apám, ha akarom, ez titok, ha akarom, őszinteség, a szárazföld messzi van, és mivel ez kizárólag tőlem függ, nem érzem szükségét, hogy ott beszámoljak a szigeti életemről.

A háttérben, a félhomályban állt a pikolófiú, francia pikéje fehéren világított, de lopva engem figyelt, még ha közben az ujjai szalvétába tekerték is az evőeszközöket, görbén pillantott felénk…

160

Hogy megőrültem-e, kérdezte Molnár őrnagy, kit elemi fáradtság fogott el, ha ki kellett mondania a nevemet. Alig bírt a végére érni, valahogy nem maradt levegője, a z nem zizegett, az á nem tátogott, az y nem villant, halk kókadás, ásítás, mintha már ki is halt volna a család fiága.

638

Politikai tiszt volt, futballőrült, a focisták védőangyala, okos, cinikus ember. Velünk jól bánt, de vigyázni kellett vele, nem volt megbízható, viszont roppant hiú és bosszúálló.

És hogy mit képzelek, hol vagyok. Talán az iskolában? Az irodalmi önkielégítőben? És hogy ő nekem jó emberem, ezért megmondja, hol vagyok. A Magyar Népköztársaság hadseregében vagyok, a kurvák faszát! És hogy ugye azt hiszem, itt mindenki hülye.

– Erre most mit mondjak?

– Mit mondjak, őrnagy elvtárs. Ez katonaság, nem ötórai tea.

– Értettem, őrnagy elvtárs.

Hirtelen megváltozott a hangja; mintha eddig hülyültünk volna, és mostantól komoly volna.

– Ne szórakozzál, bazmeg. Az első pillanattól tudják, hogy te írod a jelentéseket.

Beleszédültem, annyira váratlanul ért ez, annyira nem számoltam evvel. Sosem éreztem ilyen tisztán, hogy hibáztam és a hibát nem lehet helyrehozni. A hiba görget maga előtt. Mint mikor az ember tizenegyest ront, már elrúgta a labdát, már minden eldőlt, de még nem derült ki. Csak a keserű és hiábavaló könyörgés marad, hogy csináljuk valahogy vissza. Jaj, nem ér, ne tessék haragudni, én nem így gondoltam.

– Mindent tudnak rólad.

– De hát mért? – hápogtam.

– Nem mért, hanem mindent.

Ugyanazt a megvetést láttam a szemében, mint a Gyuláéban, csak ott még rémületet is, itt meg unalmat. A saját szememet nem látom. Az őrnagy csinoska arcát már megdolgozta az alkohol, enyhe gyurmaszerűség utalt erre, szín és állag. Az a viszolyogtató érzésem támadt, hogy minden, amit ennek a véletlenszerű Gyulának diktáltam, az igaz. Igaz abban a pimf, lapos értelemben, hogy megtörtént. Egyszer csak mindennek részese lettem, a saját történetemnek, melyet röhincsélve, vihogva esténte eszeltem ki, és az ország történetének, melyet nem tudom, ki eszelt ki. Sok tréfa nincs benne.

639

Nyolcadik fejezet

161

Édesanyánkban számolatlan fáradtság és számolatlan fáradhatatlanság lakozott. Váratlan erők buzogtak benne. Négy gyerek anyjának lenni, ehhez nem elegendő annyi erő, amennyi van, kicsit több kell. S ha kicsit több van, akkor megint kicsivel több kell. Mindebből azonban reményre, reménytelenségre alig lehet következtetni.

Anyánk erői széles skálán mozogtak, volt minden, kislányos kiszámíthatatlanság, nevetős súlytalanság, szótlan kitartás, az erő mint játékos fölösleg, mint fegyelmezettség, mint az igavonó barom

megbízhatósága. Később azt is láthattuk, hogy az anyai erő is csak majdnem végtelen.

Anyánk estéli előadásait nem előzte meg semmi előkészület, még tulajdonképpen az előző előadás sem előzte meg, mindegyik mintha első lett volna, premier, váratlan, meghökkentő, talányos, mégis természetes, akár a csoda, szükségszerű, ami azonban nem következett semmiből, főként nem következett a napból, az aznapból.

Anyánkból következett, és ő, hát persze!, nem következett semmiből.

Nem készített elő, nem magyarázott, nem győzködött, nem szervezkedett – üzemi közönségszervezőnek pocsék lett volna –, hanem ha eljött az idő, szólt. Sorban szólt mindenkinek, egyenként libbent az emberekhez, suttogott nekik valamit, egymás után, elébb a háziak, Pista bácsi, Rozi néni, Annu, a Kispista, azután, nagy levegőt véve, az apósa (ott nem suttogott, megállt előtte, bólintott, és nagyon halkan azt mondta: – Papa, kérem…), Mia néni, míg nem lett nagyon beteg, a dédmama, meg mi.

640

A Papinak is súgott valamit, de mintha nem ugyanazt, mint a többieknek; tündöklő férfiarc az ötvenes évek elején!

Azt is a fülünkbe súgta, hogy hozzunk valamit ülni, széket, sámlit, hokedlit, párnát, lészát, trónust, és üljünk ide meg ide. Mindenki követte az utasításokat, senkinek nem jutott eszébe ellenszegülni, szótlanul engedelmeskedett a ház, még nagypapa is, legföljebb az ő arca nem pirult ki a lelkesedéstől, pipázva, sztoikus jóindulattal szemlélődött, fanyar figyelemmel.

Izgatott vonulás kezdődött az ülőalkalmatosságokkal, hasonlatosan a későbbi hatvanas évekbeli tévézésekhez. Amikor azután a közönség elhelyezkedett – volt zsongás is, ami aztán elhalt –, és szépen csönd lett, Mami elkezdte: vagy fölolvasott, vagy bábszínházazott. Ha fölolvasott, akkor is tartott a kezében egy bábot, mintha az olvasna. Miket, nem emlékszem. Dickens, Conrad, A kis herceg. Sosem ugyanott tartotta az előadást, hol nálunk, hol a konyhában, olykor az udvaron, az udvar végében (a trágyadomb mellett). Ha nálunk, akkor nagypapa elválasztó pokróca mögül

bábozott. Amúgy Pista bácsi „börtönszőnyegét” használta. A cellában két méter hetven centi tér adatott sétálni föl-le, föl-le, és az öreg, a lába, a teste, a szíve, beállt erre a távra, s mikor kiengedték, vett egy szőnyeget (Mami szerint: nem is olyan förtelmes), két méter hetven hosszúságút, és minden este, lefekvés előtt egy fél órát sétált rajta föl-le, föl-le. Rozi néni rítt.

Az előadások sosem tartottak harminc percnél tovább, és a végén mindenki nevetett, akár a gyerekek, a gyerekek is.

162

Nem köszöntött még be az este, de már sötét lett, kékültek az órák, 1953. március 5-én, a publikum elcsöndesedett, a Schwarzenberg dédmama már nem élt, de én még mindig féltem tőle. Vagy nem féltem? Ha az ember nem tudja, félt vagy nem félt, akkor félt. Korábban sötétedett, duzzadt, nehéz hófelhő takarta be az eget, természetellenes homály függött a falu fölött, mint amikor színpadon fortélyos világítással sötétet állítanak elő.

641

Vártuk a havat. Mami most úgy rendezte, hogy az ablakot tekintsük színpadnak. Nem szólt semmit, mozdulatlanul nézett ki a homályba, csak midőn elkezdett hullani hirtelen pelyhekben a hó, ha vártuk is, váratlanul, akkor hajtotta le a fejét, hangsúlyos szerénységgel, vagyis álszerényen: a rendező, aki meg van elégedve a játékosaival. Kétfélén esett a hó, közelebb erre srégen, távolabb meg amarra, rombuszok lettek meg tán tetraéderek, a levegőnek dimenziója lett (három). A pihék azonnal elolvadtak.

Meg voltunk elégedve anyánk szép, eredeti és fölfoghatatlan teljesítményével, a hóviharral.

Roberto nagy betoppanó volt, valahogy mindig ünnepet csinált magából, ha megérkezett, vasárnap lett. Őt mindenki szerette; apám-e, anyám-e jobban, nehéz volna megmondani. Anyám egészen kifiatalodott mellette, viháncoltak, mint a gyerekek, olyanok voltak, mint a testvérek. Apám meg inkább, mint egy öregember, kedvtelve nézegette, méregette a barátját. Mások előtt szinte sose beszéltek, elvonultak, sutyorogtak.

Most együtt jött a hóviharral. Nem toppant, berobbant; majd hirtelen, mintha fékezne, megkapaszkodott az ajtófélfában, nézett

körbe, azután halkan, szinte odaköpte:

– Kifelé.

Be volt rúgva. A háziak egy villanás alatt eltűntek. A havazás elállt, befejeződött anyám produkciója; most nem nevetett senki.

– Bocsánat, Móric bácsi – biccentett Roberto nagyapám felé, aki nem állhatta a részegeket, és azonnal szótlanul eltűnt a pokróc mögé, a lakosztályába. Szüleim hökkenten nézték a barátjukat. Ő belevetette magát nagypapa foteljébe, és mint aki álomból riadt, nyugtatni kezdett minket, de valamiért főleg engem, így majoreszkó, úgy majoreszkó, hogy hogyan méltóztatom lenni, és kegyeskedtem-e már tűnődni a jövőről, amely így most kedvezőre fordult, változván a politikai konstelláció. És hogy most jött el az én időm. A majoreszkó ideje.

Amiből arra következtettem, hogy mostantól még többet leszek a majorban kipányvázva, kószálhatok, ameddig a zsineg [642] enged. Ezért visszafogott lelkesedéssel fogadtam Sztálin halálának hírét. Azt se tudtam, ki az.

– Lehunyta szemét a szemét – vigyorgott Roberto, és ő is lehunyta a szemét. Előtte rámkacsintott: – Lefordíthatatlan szójáték – súgta.

– Isten nyugosztalja, nagy gazember volt – bólogatott anyám. Nem értették Roberto izgatottságát. Nem hallgatták naponta a Szabad Európát, és nem várták az amerikaiakat, hanem az estét várták (naponta). Betemette őket a munka, a mindennapi küzdelem. Onnét nem látszódott Sztálin.

– A diktatúrákat csakis a zsarnok tartja össze, értsétek meg! – hadonászott Roberto.

– Én nem vagyok semmi jónak az elrontója – nevetgélt apám.

163

A „Mensch ärgere dich nicht”-játékot Mia néni játszotta a legkíméletlenebbül. Soha nem kegyelmezett, soha, egyetlen alkalommal sem; látható örömmel, pogány örömmel ütötte ki a kiüthetőt, mégpedig úgy, hogy az ellen bábuja előtt egy-kétszer meglengette az övét, mintha tűnődnék még, mintha volna csöppecske remény, s ó, a gyermekben sok remény van!, majd egy apró, libbenős mozdulattal, mintha csöngetne, irgalom nélkül lepöccentette a bábut, mintha lefejezte volna, miközben érdeklődőn

a játékos, az áldozat arcára függesztette tekintetét. Valahogy mindig ő nyert. És akkor azt mondta:

– Mensch ärgere dich nicht. – És még hozzátette: – Ärgere, umlauttal! – Az öcsém többször elsírta magát; mintha az umlaut lett volna sok.

Roberto állítgatta a bábukat, dobott, majd összevissza lépegetett, de mindig úgy, hogy piros bábut üssön ki.

– Itt a vörös, hol a vörös? Megy a vörös! – és Mia nénisen ütötte-vágta a vörösöket. – Nesztek! Kifelé! Eleget voltatok itt! Takarodás!

Apámék nevetve nézték.

643

– Mi is! Mi is!

Így aztán együtt csépelték a vörösöket. Ez a „Mensch” ugyanaz a játék, mint a „Ki nevet a végén”. Apám arról bölcselkedett, mennyire jellemző a magyar és a német elnevezés. A Nyugat, az örök győztes megengedheti magának, hogy a vesztes szempontjából szemlélje a helyzetet, és őt, a vesztest, kedélyes nagyvonalúsággal vigasztalja, öregem, ne bosszankodj, ärgere dich nicht, ez csupán játék, és egyébként is, egyszer fönt, másszor lent, most ugyan vesztettél, majd máskor nyersz. A magyar kérdésnek iránya, pozíciója sem világos. Mintha ártatlan érdeklődés volna csupán, elvi tájékozódás, ki is nevet a végén. De nem. Ez a vesztesek kérdése, mert az ember vesztes, ezért a reményeit a jövőbe helyezi, van, ami van, történik, ami történik, ám a végén, akkor majd én nevetek, én röhögök ki mindenkit, mert csakis ez számít, az, hogy kicsoda nevet a végén.

– Matikám, de sokat beszél ma – mondta Mami szomorkásan.

Roberto hahotázni kezdett.

– Nevet! – kiáltotta –, látod, öregem, nevet! És ki nevet a végén? – Megvetően gurigatta a piros bábukat. – Én! Mi! Mi nevetünk, öregem, nem ez a piszkos horda.

Apám (rossz) szokása szerint elgondolkodott.

– Mért? Most van vége?

164

Két és fél év múlva, 56 októberében lett egy kis vége, nevetni nem nagyon nevetett senki (illetve a vége végén „ők” nevettek), de a piros bábuk valóban úgy dőltek, ahogy Roberto mutatta. Mi akkor már,

már és még, Csobánkán laktunk; mert a kitelepítettek ugyan szabadon választhattak lakhelyet (a jobbágyok röghöz kötöttsége már a múlt században megszűnt), nem azonban Budapestet, minthogy ott nem bírtak bejelentett lakhellyel, minthogy éppenséggel ki voltak telepítve, vagyis ha a probléma 644 nem léteznék, akkor a probléma minden nehézség nélkül megoldható volna.

Amikor 1954 májusában beléptünk Csobánkán abba az örökké homályos, alagsori szuterénlakásba, ahol aztán a falak mellé anyánknak egy vájdlingot kellett állítania, amely estére megtelt vízzel – erre kifejezetten büszkeséggel gondoltam, a *teli* vájdlingra, mint ami érzékelteti a szenvedés, a nyomorúság mértékét –, Mami várt minket, álltunk az ajtóban, apánk kezét fogva két oldalról, és a szoba, mint a mesében, telisdeteli volt játékkal, középen egy brummogó (feslett!) mackó trónolt, mellette egy pöttyös gumilabda, és ami később a legjobb játéknak bizonyult, üres (sárga, dán) szardíniásdobozokból damillal összefűzött vonat, melyet homokban vagy fűrészporban huzogattunk, ami által azonnal sínek is keletkeztek, amelyekhez azután tartani illett magunkat (szabadság és kötöttség: nagyon izgalmas!).

Mindezekért meg az ünnepélyes arcot vágó szülők miatt azt hittük, hogy karácsony van. A meleg nem is zavart volna, de hol a fa, a karácsonyfa? Ingerülten topogtunk. Anyánk éppen végzett a mosással, a ház előtti fenyőre aggatta a ruhákat, színes ingeket, gatyákat, piros, kék, sárga, fehér, hirtelen rámutatott, ott, ott a fa, ott, az az!

Az öcsémmel egymásra néztünk. Én vittem a szót.

– Akkor tessék édesanyámnak majd megmondani a Jézuskának, hogy be lehetett volna vinni azt a karácsonyfát rendesen a szobába, ahová való.

De hogy az milyen szép nagy.

Ez igaz, de akkor is, gondolta volna *át* ezt idejében a Jézuska.

De hogy még sose volt ekkora karácsonyfánk.

Ez igaz, de mi akkor se értjük a Jézuska részéről ezt a *kelletlenséget.*

Ekkor apánk akkorát csapott az asztalra, hogy hosszan remegtek a poharak és evőeszközök. Harmincöt éves volt, az emberélet útjának

felén egy sűrű sötétlő erdőbe ért.

645

165

Elébb a békásmegyeri Vörös Csillag termelőszövetkezetnél állt egy idényen át részes dinnyekertészként alkalmazásban. Ott láttuk azokat a mesés földbe vájt kunyhókat! A legrettentőbb kánikulában is kellemesen hűvös. Mintha apámék játékból építették volna, afféle homokvár, csak még annál is jobb, mert bele lehetett bújni. Nagy Pali, vele dolgozott együtt, párban, „apánk rossz szelleme”. Ahogy Bogyica szerette kijelenteni: Sűrűn tütüztek. Tütüztek, utáltam ezt a szót. Viccelt sokat a Pali bácsi. Meg nagy villogó aranyfog lógott a szájában.

– Teli van arannyal!

Azt nem nagyon hittük, hogy egyidős Papival, látni lehetett, hogy sokkal öregebb. Belőle is mindig jó pálinkaszag áramlott.

Papi a dinnyésség után a Budapesti Útfenntartó Vállalatnál lett segédmunkás. Útkaparó! Ezt a szót viszont nagyon szerettük, büszkélkedtünk is, ahol tudtunk: útkaparó! A mi édesapánk nem akárki, útkaparó! Az útkaparó nem ám az, aki az utat kaparja, nem csirke az, hogy kapirgáljon, hanem afféle kovboj, szabadon jár-kel a világban, az utak mentén, és ügyel, hogy azok rendben legyenek, mintha az út egy ló volna, hol muraközi, hol arabs telivér, klikk-klakk, s ő időnként megpaskolja a nyakukat, hogy jól van, Ráró, jól van! A mi édesapánk építette a Pomázra vezető utat is, meg a csobánkai bekötőutat! Vagy hát nem építette, de gondját viselte, szépen följavította, a kátyúkat bitumennel kipótolta, oldalt a padkákat helyrepofozta, az árkokat kigazolta, rendbe tett mindent, ahogy kell.

Olykor, ha a közelben dolgozott, meglestük az öcsémmel (engedély nélkül). Annyira büszkék voltunk rá, ahogy ott félmeztelenül egyengette a bitument, sötét mocsokcsíkok csúszkáltak a testén, időnként valaki elsüvöltötte magát mellette, *gróf, a kurva anyád, ne baszd már el megint!,* a hátán, a derekán csillogott az izzadság, meg a homlokán, alkarjával megtörölte, megigazította a szemüvegét, egy félmeztelen professzor, látszott rajta az ész, meg az erő is, ész és erő, mint a görögök, akikről Mami olvasott föl nekünk, mert mi magunktól nem akartunk olvasni, mert, 646mondtuk, mi is útkaparók

akarunk lenni, olyan, mint a Papi, és nem fogunk olvasni, legföljebb lesz egy szemüvegünk az okosság miatt, *leleményes Odüsszeusz,* hallottuk, de elsősorban bitumenezni akarunk, és akkor ő elsírta magát, valamit félreérthetett, de mi meg nevettünk, a kettő kiegyenlítette egymást.

Gyerekkorunkban gyakran láttunk felnőttet sírni.

Előfordult, hogy nem jött este haza, mert messzibb dolgoztak vagy „nem diszpécseltek teherautót”, amely a munkásokat hazaszállítaná, és ilyenkor ott aludt a lakókocsiban. A lakókocsit nem tartottuk annyira izgalmasnak, mint a földkunyhót, viszont mozgott. Egy mozgó szoba!

(Van egy gyönyörű cédulám, félbeszakított, A4-es, franciakockás papír 1952-ből, a „Székesfehérvári Útfenntartó Vállalat, Hídépítés Környe, munkavezetősége” pecsét van aláírásként, a levelet ceruzával írták. Esterházy Móric, Majkpuszta, Kastély – Szükségünk volna a majkpusztai hídépítésnél 1-2 éjjeliőrre, lehetőleg olyanra, aki közel lakik. Amennyiben Ön vállalná a munkát, kérjük, hogy munkavezetőnket vagy a helyszínen dolgozó kőműves csoportvezetőt felkeresni szíveskedjék. Munkaidő kb. 12 óra naponta, tartama kb. 4 hét, órabér 2 forint körül. A munkahelyen felállított bódéban kellene tartózkodni a szolgálat ideje alatt; tüzelés meg van engedve. Választ kérünk.

Ki az, aki egy efféle levelet mondjuk 1917-ben el bírt képzelni? Nincs az a rosszindulatú, kommunista agy, amely idáig merészkedne. Nyaktiló igen, de éjjeliőr?!)

Ha nem jött, abban az volt a jó, hogy vártuk, hogy jöjjön, hogy mikor jön már, és akkor megjött, és akkor annak örültünk, és Mami külön is örült (később aztán már nem örült, akkor már csak várt, és akkor is várt tovább, amikor Papi megérkezett, és mi is átvettük ezt a várakozást, és már nem tudtuk, mikor örülünk), mindenki örült, csak az ikrek nem, mert azok túl kicsik voltak az örülésre.

A pólyások nem olyanok, mint a kis állatkák, mert azok igenis tudnak szomorúak meg vidámak lenni, egy kutya vagy egy kecske, mert van a kertben egy kecske, szakállas professzor, próbáltuk megfejni, de nem lehet, vagy nem engedte magát, vissza fogta a tejét, hanem a pólyások inkább olyanok, mint a növények, bár az

ikrek mindazonáltal sokat ríttak, mert sokat fájt a fülük, a középfültövük. Mindig ugyanazt a betegséget kapták meg, ha nátha, akkor nátha, ha ez a középfül, akkor az. Ilyenek az ikrek. Majd kiderül a krumplistésztánál, hogy azt is egyformán-e. Vagy minket. De mit fognak kezdeni egymással? Mert ha szeretés, akkor egyre jobban fogják egymást szeretni, míg végül majd egymásba olvadnak, mint némely csillagok, Kulin–Róka!, ha meg utálás, ő őt, az viszont, ő még inkább, és akkor meg megsemmisítik egymást. Mindebből nem lett semmi.

166

Sokat betegeskedtünk, még én a legkevésbé, legtöbbet az ikrek. Mintha mindenen osztozniok kellett volna, életerőben is. Egyszer be kellett csempészni az öcsémet Pestre, a klinikára, a Szlávikhoz, mert szamárköhögést kapott, és az meghaladta az itteni orvos lehetőségeit. Nem tudta megállapítani, hogy a szamárköhögés szamárköhögés.

Bogyica vállalta a csempészést (ez már Horton is bevált). Fölültek a buszra, amikor jött a rendőri ellenőrzés, Bogyica adta is a személyijét, amelyben rendben szerepelt egy gyerek, az unokafivérünk; a rendőr végigmustrálta Bogyicát, végigmustrálta az öcsémet.

– Szóval ez volna a maga fia?

Bogyikó igent sóhajtott, és úgy mosolygott, mint egy színésznő, amikor azt játssza, hogy úgy mosolyog, mint egy színésznő. A rendőr becsukta az igazolványt, ingatta, legyezgette, Bogyikó azonnal tudta, hogy lebukott, az ő fia hat évvel idősebb az öcsémnél, abba is hagyta a dupla mosolyt, már eddig is félt, de most már látszott is rajta. Ekkor a rendőr gyorsan megszólalt, mintha megijedt volna ennek a nagyon szép asszonynak a félelmétől.

– Korához *mérést* elég apróka ez a gyerek.

– Beteg – mondta Bogyikó ellenségesen.

648

– Akkor csak siessenek ahhó’ az orvoshó’ – és nyújtotta volna át a személyit, de a nagynéném gyorsabban nyúlt, el akarta venni, és a rendőr még nem engedte el, amitől úgy tetszett, mintha huzakodnának.

– Elnézést – szólt kedvesen a férfi.

– Kérem – válaszolta Bogyica olyan hidegen, hogy jégvirágos lett az ablak. Nem így akarta, de ez a félelem föl-le, már nem igazodott el magán sem, reflexből felelt, és ilyenre sikeredett, arrogánsra, pöffeszkedőre. – Kérem – és kinézett a bebugyolált gyerek feje fölött az ablakon, már amennyire a jégvirágtól lehetett.

– A francba – morogta hangosan a rendőr, és arra gondolt, mégiscsak le kellett volna az előírásoknak megfelelően szállítani ezt a puccos hölgyikét a pereputtyával, mit kell egy kis betegséggel azonnal Pestre urizálni, van itt is rendes orvos, mindenki hozzá jár, de nem szólt semmit, leszállt, már ő sem igazodott el magán.

167

Gyakran jött vendégségbe hozzánk egy oldalkocsis motorkerékpár, benne (rajta) két *kedves* férfi, a Vadászsanyi bácsi meg a Lovászmiska, aki teljesen kopasz volt, noha fiatal, mindketten Maminak voltak a háború után a nyomdában munkatársai.

Egy óriás kert tartozott a házhoz, akár egy park, még patak is volt a kertek alján. Mi ugyan a szuterénben laktunk, alul, de használhattuk az egész kertet, mintha a miénk lett volna. Ha jött a BMW, lesétáltunk mindnyájan a patakhoz, a tisztáshoz, pokrócot terítettünk le, a BMW hozott sült csirkét, bort, piknik!, tiszta majális!

Majális, októberben is. A felnőttek bort ittak, mi meg limonádét. De koccinthattunk. Aztán szalonnát sütöttünk, a Papié lett (mindig) a legszebb, pedig nekünk is ő vagdosta be, mégse nyílt ki úgy, mint neki, akár egy nyújtózkodó korona. Mindenki állandóan arra hívta föl a figyelmünket, hogy ne a lángba, ki zárólag a parázs fölé. Érthetetlen lévén, a jótanácsot nem tartottuk meg. Mami cigarettázott, fújta, fújta a füstöt, Kozákmiskáék meg udvaroltak neki.

Azt hiszem, ekkor még fiatalok voltak a szüleink. Este már nem.

Az ikrek tejben főtt hagymát kaptak, amit Mami még Rozi nénitől tanult, hagymát félbevágni, egy kis vajjal együtt a forrásban lévő tejbe tenni, és az egészet meghinteni borssal, minden betegségre jó. Próbáltam az ikrekbe belényomni, de nem nagyon akarták. Szerettünk velük játszani, mozogtak, hangot adtak. De Mami azonnal ránk szólt, hogy ne babráljuk őket, nem játékszer. Miközben jól láttuk, hogy ő meg a Papi nagyon is játszanak velük.

De most egymással játszottak a felnőttek, egymást hallgatták meg a patak csobogását, elmerültek a barátságukban. (Egy-kétszer Roberto is megjelent, de a Vadászsanyiékkal nem jött ki. Ezt főleg Mami fájlalta.) Észrevettem, hogy az egyik iker nem úgy viselkedik, mint a másik, mert az egyik sehogy sem viselkedett.

– Van még láza? – kérdezte Mami nevetve, mintha én nem én volnék, hanem az orvos.

– Hát, nagyon csöndben van, és egy kicsit hideg.

Még egyszer nem mertem mondani. Ünnepélyes érzés fogott el, akkor láttam először ilyen közelről halottat. Csak percek múltán ért el anyámhoz a hangom rémülete. Sikoltva a gyerekhez ugrott, magához szorította, önkéntelenül megcsókolta, csókolgatta, és rohanni kezdett föl a ház felé.

– Nem!, nem!, nem! – üvöltötte.

Nem állt meg a háznál, futott tovább. Mi, ahogy szoktuk, fogtuk két oldalról a Papi erős, meleg kezét. Dermedten állt mindenki. Azután a két barát anyám után eredt, mint egy lóra, ráugrottak a BMW-re, s a kerti úton dülöngélve eltűntek a szemünk elől.

– Lilike! Lilike! – kiabálták a motorból, de anyám nem látott, nem hallott, üvöltött, ahogy a torkán kifért, szorította magához az egyik ikret, s futott végig a falun. Azt hitték, megőrült. 650Az orvos elsőre nem nyitotta ki az ajtót, mert ő meg azt hitte, a forradalmárok keresik, merthogy a fia az ávónál, s hiába ismételte, hogy a zöldávónál, a határőröknél, az ávó az ávó.

– Az exitus beállt – mondta szenvtelen hangon.

Anyám nekiugrott, megragadta a grabancát, mint egy férfi, s kezdte rázni, fojtogatni.

– Rohadék ávós, aljas szemét, azonnal gyógyítsa meg!

Sanyi bácsiék lefogták, ketten is alig bírtak vele.

– Tartsák! – lihegte ijedten az orvos, s beadott egy nyugtató injekciót.

168

Igyekeztem apánkat vigasztalni.

– Akkor most már csak egy ikernek van középfült*ű*-gyulladása.

– Te! – hördült föl apánk, de mégsem ütött. Undorodva nézett rám. Összekeveredtek az érzéseink ebben a nagy bajban.

– Fültő – készségeskedett az öcsém, akit mindenki szeretett, olyan szép volt.
Éjszaka apánk sírására riadtunk. Ült az üres gyerekágy előtt a földön, félig ráborulva az ágyra, mintha a testével betakarná, betemetné, és rázta a zokogás. Levette a szemüvegét, üres, idegen lett ettől az arca, lucskos a sírástól, mintha piszkos hó olvadt volna el rajta. Hüppögött, csuklott (mint iváskor). Jajongott is, csókolgatta a fakeretet, jajjajjaj, aztán a rácshoz nyomta a homlokát, a keze fönt tehetetlenül csüggött, akár egy tört madárszárny. A rácsok nyomot hagytak a homlokán.
– Én drága kicsikém, kicsi drágám, édes kicsikém. – Rossz volt hallgatni.
Anyánk hangtalanul feküdt az ágyán. Ezt is rossz volt hallgatni.
Mi fejtől-lábig aludtunk az öcsémmel a fehér vaságyban, de most egymás mellett. Megcirógatott.
– Látod – mutatott apánkra –, mennyire szeret minket… Ha majd mi halunk meg, akkor is ilyen szépen fog sírni.
651
Egymást átölelve aludtunk el.
– Nagyon csöndben van, és egy kicsit hideg. – Ezt mormoltam félálomban.
Soha többet senki nem beszélt a családban a másik ikerről, az ikrekről, se közvetlenül, se közvetve, soha.
169
Fehér koporsó; amíg Mamiék a temetésen voltak, ránk Irmi néni vigyázott. Aki még Bogyicánál is szebb volt, amit addig el sem tudtunk volna képzelni. Németes akcentussal beszélt, Grazban született, őt is kitelepítették, mert a második férje, a Prónay Józsi bácsi avval a különítményes Prónayval állt rokonságban, aki 1920-ban járta az országot, és akasztotta föl a kommunistákat vagy azokat, akiket annak neveztek vagy akikről föltételezték, hogy kommunisták vagy annak neveznék.
Az első férje pedig nem volt más, mint Csáky István külügyminiszter. Nekünk is többször elmesélte a tragédiát, avval a föltétellel, hogy hallgatunk, mint a sír.

– Hallgassatok, süße fiacskák, miként a sírásók, also wie gesagt – és az ajkára tette az ujját, az ajkára, melyet (már akkor!) barna rúzzsal színezett.

Amikor a jugoszláv egyezmény aláírása után jöttek együtt vissza Hitlertől, Berchtesgadenből, a szalonkocsiban halat szervíroztak a fehérkesztyűs pincérek. Ám Irmike nem szerette a halat. Ez mentette meg.

– Miniszternéként már megengedhettem, hogy válogassak – mondta nekünk figyelmeztetőül és magyarázatképp. Az azonnal világos volt számunkra, hogy miniszternéként akarjuk végezni.

Papival mindig németül beszéltek. Könnyezett, ha első férjéről beszélt, könnyezett és mosolygott, és elég sokat beszélt róla. Józsi bácsi ilyenkor előredőlve figyelt, mintha először hallaná; izgatta, hogy talán egyszer megússza a szerencsétlen sorsú Csáky. De nem úszta meg. Mert az egyik pincér a Gestapo embere lévén, őrölt üveget kevert az aszpikba (ejtsd: ászpik). Azért ilyen bonyolultan tették el láb alól, mert ez vesevérzést okoz, melynek okát így nem lehet kimutatni, tehát szegény Csáky két héttel később „természetes halállal” halt meg a kórházban. (Hitlernek sehogy sem tetszett ez a barátkozás Jugoszláviával…) Hallgattunk, mint a sír (sírásó).

Az ő kávéi is híresek voltak, akár a Bogyicáéi. Jártunk át hozzájuk föl a hegyoldalra kávézni. Nagy szertartás, mintha varázslás folyt volna. Én tejeskávéztam, teljes (tejes) jogú résztvevőként, mégpedig a Mariska néniék friss fejéséből még langyosan áthozott, néha tejszín finomságú tej segítségével.

De a felnőttek is keveréket ittak. Közepes erősségű, de igen jóízű, két egymásba illesztett lombikban felfőzött babkávé, valamint cikória (piros zacskó) és Frank kávé keveréke. (Sárga papírba tekert rudacska? Ami préselt pasztillákból állt össze? Az őrleményben itt-ott sárgán villant ki az árpatörek. Vagy fordítva? A cikória volt ez a pasztilla?) A két lombik közül az alsó, gömbölyű alatt spirituszláng égett, kanócon. Itt volt a víz. Amikor felforrt, fölemelkedett a csövével beleillesztett felső, kehelyszerű lombikba, s átjárta a szűrőlapra beszórt darált pörkölt kávét – darálás, pörkölés: itthon: Józsi bácsi –, majd elvették a lángot, s a hűlő folyadék, immár barnásfeketén visszafolyt. Ezt még kétszer ismételték. Az üvegcsövet a tövénél

parafa fogta körül, ez illeszkedett dugóként az alsó lombik szájába. A felső, kehelyforma lombik nyitott volt.

Mikor elkészült a mű, Irmike ezt sóhajtotta:

– Az én életemben a kávézás percei a nyugodt percek.

Józsi bácsi pedig akár egy verssort, mondta rá:

– Az oldódás és az elmélyülés percei.

Mire Irmike a szájához kapta a kezét:

– Jesszusom! Csak nem az igazságot akarja valaki elmondani! Gehört sich nicht!

Otthon Mamiék nevetve utánozták:

– Az elmélyü-hülés pe-herce-i! – Papi pedig saját magát kifigurázva mondta:

– Viszont a kaffa, az első osztályú! Grand cru!

653

Egyszer felrobbant az ördögmasina. Nagyot szólt, nem lett baj, csak minden barna-fekete pöttyös lett. A felnőttek kuncogtak, egyikőjük se merte kimondani, hogy olyan, mint a szar. A szar a ventillátorban. Így aztán mi se mondtuk ki. Mikor Józsi bácsi hatvanvalahányban meghalt, Irmi néni kivándorolt, egy grazi öregotthonba került. Rengeteg gót betűs könyvet hagyott nálunk, Csáky ex librisszel.

– Es gehört sich nicht! – Hallom.

170

A falu lassabban, lustábban mozdult a forradalomra, ám azután a bosszúból ugyanúgy részt kapott, mintha lobogó, közepén kilyukasztott zászlókkal mámorosan ünnepelte volna azt, amit szorongva várt. Bár lehet, több történt, csak mi nem vettük észre. Édesapám 1959. február 9-én keltezett önéletrajzában ez áll: „Az ellenforradalom alatti magatartásomra vonatkozóan illetékes hatóságok ismételten kihallgattak és kivetnivalót nem találtak.”

Nem találtak kivetnivalót. Ismételten. Az anyjuk picsája.

Nem mozdultak a lakásból, anyám pityergett, azt sem tudta hirtelen, hol van, apám a rádión csüngött. Beállítottak a Vadászsanyi bácsiék, figyelmetlenül vigasztalták anyámat, és izgatottan kapacitálták apámat, hogy menjen, jöjjön, vegyen részt az ország sorsának alakításában, mely sors most dől el.

Apámban már láthatóan készen volt a válasz, nem, ellenkezőleg, neki ebben egyáltalán nem kell részt vennie, sőt, nem szabad, nem mintha nem értene tökéletesen egyet vele, ezt mondani még kevés is volna, nem, ez az ő forradalma is, amelyben azonban éppen az a gyönyörű, az a világszenzáció, hogy azok lázadtak föl, akik nevében történt az utóbbi évek egész borzalma, a nép, és ő ugyan, igaz, nem kérdezték, akarja-e, mostanra szintén nép lett, ebben a pillanatban is nép, most már ő mindig nép, ha tetszik, a nép fia (a nagypapa például sose lett a nép fia, ha akart, se tudott volna, de nem is akart), csakhogy ha ennek a helyzetnek érvényt szerezne, és részt kívánna venni a nép forra dalmában, akkor ő azonnal gróffá vedlene vissza, főúrrá, levitézlett uralkodóosztállyá, és az árnyékot vetne erre a nagy ügyre, Mindszenty is jobban tenné, ha csupán imádkoznék a forradalomért, jobban tenné, ha fönt, az égben tájékozódnék.

Sanyibácsiék – türelmetlenül – végighallgatták az elemzést, férfiasan megölelték apámat meg anyámat is, és elvágtattak a BMW-n. Hova lettek?

Egyébként a mi házunk előtt is ott állt már az emblematikus vöröskeresztes teherautó. Apám föl sem nézett, úgy küldte el a sofőrt. Azután mondta csak azt, amit később a meccseken, egy-egy rossz átadásunk után, annyiszor hallhattunk süvölteni a lelátóról: Kinek? Hová? Miért? Egy kis változtatással mondta ezt akkor, azon a novemberi közönyös hajnalban, csak most halkan:

– Minek. Hová. Miért.

171

Azért mégis történhetett a faluban ez-az, mert az iskolában egyik napról a másikra megváltozott az osztályzás, megfordult, az egyes lett a legjobb, azaz ötös, ahogy még a háború előtt használták. A tanító néni fölírta a táblára: 1-es jeles, 2-es jó, 3-as közepes (a közepes lám nem változott!, a közepes az mindig közepes, közepes), 4-es elégséges, 5-ös elégtelen.

De hiába, 5-ös elégtelen!, ezen csak röhögni bírtunk. Rajtam is röhögtünk, hö-hö, ötös tanuló!, és mutogattak rám, pedig én akkor már legalább kettő perce egyes tanuló voltam, csak rá kellett volna nézniük a táblára, és rá is néztek, de nem vették figyelembe, és

nekik volt igazuk, a szavakat nem lehet így üptre cserélgetni. Szokni kell őket.

Én tényleg rémesen jó tanuló voltam, mindent megtanultam, azt hittem, erre való az iskola, már az általánosban is tanultam, ami tényleg nem szokás, még a testvéreim is lenéztek ezért, némileg a butaság jelének vették, pedig legföljebb a húgom okosabb, eszélyesebb, ő nulla tanulással lett kitűnő, amire én valószínűleg nem lettem volna képes, valószínűleg, mert kipróbálni nem mertem, nem jutott az eszembe, hogy a föladott leckét ne végezzem el becsülettel.

Mindezen szenvedélyek és naivitások következtében gyakran kaptam ötöst, így közvetlen október 23-a után is, ötös ötöst, de amikor az ötös egyes lett, az egyszerűség kedvéért ezeket az ötösöket is törölték, nem írták egyessé, így azok kárba vesztek.

November 4-én, vasárnap egész délután ezt orvosoltam Klotild néni segítségével. Tőlük béreltük a lakást; a Varga bácsit illetően egy mondat maradt meg: ő volt a szegkovácsok főnöke, de hogy ez mit jelent, azt már nem tudom. Klotild néni egy évben született Mamival, mégis öregasszonynak számított, hiányoztak a fogai, a műfogsort szégyellte, pöszézett, és alig merte kinyitni a száját. Hozzá fordultam, mert most Mamihoz nem lehetett, napok óta hallgatott, szótlanul tette elénk az ételt, aztán ruhástul befeküdt az ágyba. Vigasztalni sem lehetett, nem is mertük. Papi néha mellé ült, de ő se szólt semmit.

Az ember három ötösért kapott egy nagy ötöst, egy papundekli ötöst, egy papundekli darab, amelyre a tanító néni valami varázsos bíborszínű tollal egy ötöst rajzolt. És én úgy döntöttem, hogy a világ rendjét úgy lehet visszaállítani, ha csinálok, csinálunk, csináltatok egy papundekli egyest a gallyra ment ötösökért cserébe. Klotild néninek azt mondtam, elveszett. Szép bíborszínt kevercselt. A végén megsimogatta a fejem, és lágyan a Móra-elbeszélés címét mondta:

– Pétör, a csaló.

Másnap vittem volna be a művet, a történelmi tények ismeretében mondhatni nem *a tempo.*Szerencsére az ötös bíbor egyes nem ért

be az iskolába, mire beért volna, már rég egyes egyes lett volna, meglehet bíbornak bíbor.

172

Hajnalban baromi dörömbölésre riadtunk.

Télen Papi hatkor kel, ő gyújt be a két vaskályhába (koksz és tojásbrikett), látjuk félálomban, ahogy kabát nélkül, fölhajtott gallérral, mintha könnyű tavasz volna, fejébe súlyos kucsma húzva, szájában lüktetőn parázsló cigarettával röpül át a szobán. (Nekünk is volt kucsmánk, az öcsémnek barna, puha bolyhos, szerette, az enyimet nem lehetett úgy fogdosni, meg nem is szerettem hordani, viszketett a fejem tőle.)

– Aludjatok, kutyák – murran oda, ha mocorgást észlel.

Sose csinálja meg előre, nem készíti be este a gyújtóst, reggel vagdossa föl. Nagy tudomány. Fél kézzel a tövénél fogja a baltát, farigcsál vele, mint egy bicskával. Mintha durva, meszes pemzlivel akvarellt kéne. Néhány hasítás után a fahasáb már nem áll meg magában, ekkor az ember ügyes, okos, mindentudó apácskája baljával kiegyensúlyozza a fát, hopp, elengedi, s abban a pillanatnyi örökkévalóságban csap oda csuklóból, apró lendületből, határozottan. Még később már nincsen kicsi örökkévalóság sem, vagy a bal kéz mutatóujja tartja ki a fát, ekkor még kisebb távról lehet lesújtani, vagy alulról markol a bal, ekkor szabadabb az ütés, vigyázni arra kell, hogy túl ne szaladjon a fejsze.

Mami fél hétkor kel (nyáron hatkor), mi meg hétkor, a készre, a melegre, a reggelire. Ha majd én apa leszek, én is fogok gyújtóst vágni, akkor amikor még mindenki aluszik, szuszog a ház, én csinálom a meleget, nem is tudják, csak ott lesz egyszerre a meleg. (Néhány évre rá megjelent az előregyártott Tüker-alágyújtós, aztán bevezették a gázt. Reggel meleg *van.)*

Mintha fejszével hasogatnák az ajtónkat.

– Kinyitni! Kinyitni!

Mintha hatalmas, gonosz angyalok akarnának belőlünk Tüker-alágyújtóst csinálni. Papi pizsamában botorkál kifelé, haja ezerfelé mered, reggel mindig ilyen, de mi csak vasárnap szoktuk látni, ma hétfő van (ein Struwwelpeter, mondtuk később, no, no, mondta ő a későbbnél kicsit később), kétoldalt fölfelé áll, mintha szárnyak

volnának, hátul az igazi összevissza, szalmakazal, párnazilált, elöl meg, ez a leghihetetlenebb, lóg bele a homlokába, mintha előre volna fésülve, hülyegyerek frizura vagy egy római császáré. Észreveszi, hogy figyeljük, megtorpan.

– Kinyitni vagy betörjük!

– Ne féljetek, kutyák!

657

– Nem félünk, édesapám! – kiáltjuk kórusban, mert hirtelen csak őt látjuk, ezt a muris, nevetséges, álmos római császárt a csúszkáló pizsamában, csak őt, semmi mást, mért félnénk akkor bármitől is. Harciasan meredünk rá, biztatón, ha mi nem félünk, ő se féljen! Ekkor, az egyre fenyegetőbb zaj közepette hozzánk lép (nincs a világon még egy ember, Mamit is beleértve, aki ezt meg merte, tudta volna tenni, aki tudott volna erre így időt teremteni, minden épeszű ember rohant volna az ajtóhoz), megérint minket, engem az orcámon, öcsémet a hajánál, majd számunkra váratlanul, röviden fölnevet.

– Ja, hogy nem is féltek?! Azért az is túlzás.

Mint a filmeken, úgy özönlenek be a katonák. Nyilván tanulhatták, miként kell a veszélyesen ellenséges gyerek- és hálószobákat elfoglalni, fürgén, gyakorlottan ugrálnak ide-oda, lapulnak a falhoz, fedezik az előretörőt. Nagy hatást tesz ránk, rám meg az öcsémre, tátott szájjal figyeljük ezt a trappot, így midőn végeztek a dolgukkal, és láthatóan vér s áldozat nélkül elfoglalták a lakásunkat és, másodpercek alatt!, maguk alá gyűrték az ellent, mi ketten tapsolni kezdünk, anyánk rögvest odalép, fázósan összehúzva magán a köpenyét, mintha elkapta volna a saját grabancát, fejünkre sóz.

– Csönd, te!

Papi az ajtó mellett áll, ilyennek még nem láttuk az arcát, sápadt, kimerült, esnek le róla a vonalak, mintha ott se volna, mintha csupán bérelné az arcát. A horti estében, az ámbiton, a királyi arca, az lehetett ilyen, de ez még annál is sötétebb, árnyékosabb. Ám ahogy az özönlést követően kidugja a fejét az ajtón, kikukucskál, az majdnem vidám, vagy ha rémült, akkor rémület egy vígjátékból.

A katonák után, mint aki lemaradt, elkésett, ügyetlen civil, szemüveges, szőke fiatalember lép be, olyan, akár egy tanár, csak

kedvesebb, lágyabb. Még mindig a vígjátékból, megkocogtatja apám vállát, aki még mindig hajol kifelé kémlelve.

– A ház körbe van fogva – mondja magyarázólag, mintha Papi ezt ellenőrizte volna vagy a menekülés lehetőségeit fürkészné. Apánk fölegyenesedik.

658

– Nagyon helyes – bólint –, csak így tovább. – Sokszor mondja ezt, valami viccnek a csattanója.

– Matikám, vigyázz magadra – suttogja Mami, de csak mi, Papi nem, halljuk ezt a szerelmi vallomást (és soha, se előtte, se utána, semelyikőjüktől nem hallottunk szerelmi vallomást).

A fiatalember megütközve, majd szánalommal néz apánkra, halkan mondja, nem hivatalosan:

– Ne tessék félni, nem kell félni, minden házat átvizsgálnak az orosz elvtársak. Ellenforradalmárokat keresnek a faluban.

– Nagyon helyes – bólogat ismét apám.

– Sto?, sto? – kapja föl a fejét az egyik orosz, ő a főnök, noha egyforma mind, s mind fiatal, de ez látszik rajta. Eddig kizárólag az egyenruháikat meg a fegyverüket vettük észre, az arcukat nem. Most öcsém döbbenten felsóhajt:

– Mami, ezek kínaiak.

– Sto?, sto? – fordul felénk a főnök.

Anyám rázza a fejét, nagyon rázza, abba se fogja tudni hagyni, hogy semmi, nincs semmi, senki nem mondott semmit, senki nem gondol semmit, mi nem vagyunk itt, mi sehol sem vagyunk, tessék csak nyugodtan dolgozni, tevékenykedni, körbenézni, mi addig becsukjuk a szemünket.

Ki kell szállnunk az ágyból, állunk anyánk, apánk mellett, mint a tornasorban. Az öcsém nem fél, de azért mondom neki, hogy ne féljen, mert szobában nem szokás kivégzést tartani.

– Sto?, sto?

Ezt már értem, válaszolok is, mondom, azt mondtam az öcsémnek, mert ő az öcsém, hogy ne féljen, mert olyan nincs, hogy szobakivég 659zés, és ránézek a szemüvegesre, hogy fordítsa, aki váratlanul valóban fordítani kezd. A főnök elneveti magát, majd mond valamit, ezt már nevetés nélkül.

– Van-e a házban elrejtett fegyver? – fordítja a fordítóm.
– Nincs – így apám azonnal.
– Van – így öcsém azonnal.
Ezt valamiért nem kell lefordítani, mindenki megérti, a katonák vezényszó nélkül ránk emelik fegyverüket. Lehetséges, hogy rosszul vagyok informálva, és mégis létezik szobakivégzés? Lehetséges, hogy kivégzőosztag bárhol fölállítható? A kínaiak láthatóan rettegnek az öcsémtől. Most csak édesapánk nem retteg, ő dühöng, mozog a pofacsont.
– Igyi szuda – szól komolyan a parancsnok.
Az igyi szudára Mami megborzong, és azonnal átölel minket. Most mi hárman félünk.
– Ne féljen, asszonyom, csupán rutinellenőrzés, nincs semmi probléma – mondja a tolmács. Hazudik. És ő is fél. Ez rendes tőle.
– Igyi szuda – ismétli meg a kínai.
– Nem! Sehová nem megy! – sikít föl anyám, pont a fülembe. Ölelget minket.
– Legalább ne fogják ránk a fegyvert – jegyzi meg Papi halkan. Ettől mindenki ideges lesz. Nekünk is mindig azt mondja, hogy ha nagyon muszáj, játszhatunk puskával, de ne fogjuk egymásra.
– Emberre az ember nem fog puskát. – Ez valahogy úgy hallatszott, mint egy illemtani előírás. Este fogat mosunk, napközben nem fogunk fegyvert emberre.
– És ha a böszörmények és/vagy a bergengócok megtámadják a hazát!? – szegezte a kérdést húgunk apánknak.
– Az más – válaszolta ő kedvetlenül.
Az öcsém szeret szerepelni, kibújik anyám hősies öleléséből, és elindul a kisszekrény felé, húgunk, az örök rebellis, teljes torokból rázendít, a parancsnok int, az egyik kínai, furcsa, lábujjhegyen követi a totyogó öcsémet, aki megáll a szekrény előtt.
– Itt van.
– Ki van itt? – kérdi idegesen a szemüveges.
– Kuss! – dörgi váratlanul a kínai, ezt már tudja magyarul. Öcsém megfordul, látom a szemén, hogy most már szegény retteg, aztán gyorsan lehajol, a katona velemozdul, és előhúzza az *én*dugóspuskámat. Az enyémet, a szemét. Ebben a pillanatban

kap egy pofont a katonától, pofonnál kevesebbet, csak úgy odalegyint egyet, egy taslit. Amire a főnök nagyon szigorúan rászól. Ráordít. A tolmács föllélegez, majdnem kedélyesen fordul apánk felé.

– Az orosz elvtársak roppantul tisztelik a gyermekeket.

– Helyes – bólint apám. És örömmel látom, hogy ami az öcsémet illeti, van egy kicsi különvéleménye.

– Sto?, sto?

– Gyétyi!, gyétyi!

– Da, da.

Az oroszok: összejárkálják a házat, a kertet (később az egész országot). Egy szál kínai maradt a konyhában a biztonság végett. Anyánk etet minket, apánk nem eszik, a pöttyös teásbögrét szorongatja, áll a falnál. Mozog a pofacsont. Úgy áll ott, mint egy napközis. Mami megkínálja vajaskenyérrel a katonát.

– Vulevu egy kis hleb?

Kedves mozdulat, kásás, keserű hang. Mint akibe belecsíptek, fordul meg apánk.

– Eteti? Maga ezt itt eteti?

A kínai érti. Ezek egyre jobban beszélnek magyarul.

– Éhes – mondja anyánk továbbra is azon a fakó, elkeseredett hangon.

Ebben a pillanatban kintről géppisztolysorozat hallatszik. Az éhes kínaink azonnal ránk emeli a fegyvert, miközben meglepetten nézi a kenyeret anyám kezében, s a fegyverrel noszogat, hogy álljunk megint az ágyak elé. (Nem kínai, ázsiai, javított ki anyánk, de mi megnéztük a térképet, és Kína az Ázsia. Anyánk ezt fejcsóválva kénytelen volt elfogadni. Húgunk persze akadékoskodott, hogy Kína az Ázsia, de Ázsia az nem Kína. Marhaság. Nem marhaság, minden kínai ázsiai, de nem minden ázsiai kínai. Ezt nem értettük. Hát mindenki, aki most a szobában van, az ember, de nem minden ember van a szobában, például a Klotild néni, mert ő fönn van az emeleten, ezt se értitek? De, hazudtuk.)

Állunk az ágyak előtt.

Fogom az öcsém kezét, és fogadalmat teszek, hogy ezt soha nem fogom elfelejteni neki, ezt a meleg kis párnás kezecskét, amelyet odanyújtott nekem, hogy foghassam. A tolmács érkezik lihegve, valamit mond a katonának, az röhögni kezd, *amúgy* kedves fiú,

aztán nekünk magyarázza, hogy nincsen semmi, csak a kecskét lőtték le tévedésből.

661

– Nagyon helyes, csak így tovább – bólint apám.

Érzem az öcsém kezét kicsúszni az enyémből.

– A Gézát?!

Számonkérő hangja elcsuklik. Apám kéjesen bólint, anyám megsimogatja az öcsém fejét, jól simogatható, nagy, kerek feje van, de ő kirántja magát, s leszegett fejjel, ahogy olykor Géza is, nekirontva felökleli a szemüvegest. A katona nem mozdul, nézi, röhög.

Néhány napja már Papi nem ment munkába, átbiciklizett Pomázra, aztán dolgavégezetlen vissza („gróf, szünetel a proletárdiktatúra”), én viszont mehettem iskolába. Megyek. A kertkapuban megállítanak a katonák. Magyarok. Mutassam a táskám. Mutatom, igyekszem nem szemtelenkedni, itt hamar kaphat az ember tévedésből egy pofont. Vagy mint szegény és nagyon büdös Géza, egy sorozatot. De azért mégis fölényeskedve mutogatom a könyveim, füzeteim.

– Ez mi? – kérdi a katona, aki még Papinál is magasabb, pedig az nem szokás, és akár egy vámos, gyanakodva kézbe veszi a papundekli egyesemet, a bíbor ötös egyesemet, a Klotild-változatot. Mintha minden rá volna írva arra a darab keménypapírra, elvörösödöm. A katona bizalmatlanul pillant alá, én tüstént magyarázni kezdek, hogy ez egy ötös, egy nagy ötös, mert három kis ötös az egy nagy ötös, és mivel nekem a három kis ötös…

– Álljál már le, kisöcsi. Nyugi. Nem bántom én az ötösödet. Nekem is van egy ekkora kölköm. Nédda – és fölemeli a papundeklit, mosolyog, mint egy Rodolfo, rajtam akarja jóvá tenni, amit a hülye fiacskája ellen vétett, s valóban, hogy nézzem csak meg, ez a legkevésbé sem ötös, hanem egyes, egy szálka, egy fa, egy karó (de tudod!), és akkor ő most ezt, mert egy katona bizonyos helyzetekben azt is megteheti, amit egy apa nem, akkor ő most ezt megsemmisíti, vagyis szétszakítja, íme.

– Jaj! – sikítok, eszembe jut az a sok aprómunka, ami kelletik egy csaláshoz, az elszánás, a figyelem, a lelemény, az összjáték, a szín, a kanyarok a kisollóval… Késő.

A katona és apa elunja, elun engem. De azért még leveteti a cipőmet, hogy mit viszek benne. Csak a lábamat találjuk. Int, tűnés, majd utánam susogja:

– Kis fasz.

Ettől valamiért megijedek, futásnak eredek, lesek vissza, nem ér-e utol, nem ér-e utol a két szó; mintha kilőtt golyó elől futnék. Tehát vagy álmodom, vagy mindjárt meghalok.

Ez utóbbi következett be.

173

Apám nem fejfájós, nem fájt soha semmije, még azok a hihetetlen vastag, kanyargós visszerek se fájtak a lábán, melyeket kizárólag ünnepi alkalmakkor szabadott megérintenünk. Vagy csak úgy, ok és cél nélkül végigfutott rajta az ujjunk, vagy folyóst játszottunk.

– Duna, Tisza, Dráva, Száva, törjön el az apánk lába!

– Törött láb, törött visszér, törött Duna – mutatott rá a családfő a problémára.

Vagy vonatost játszottunk, s ahol eltűnik a visszér, az az alagút. Apánk lába egy sokhasznosíthatóságú apai láb volt.

Anyámtól örököltem a fejfájósságot; az enyém annyival jobb az övénél, hogy soha nem tart egy napnál tovább, alvással magától elmúlik, és szinte sosem ébredek fejfájásra. Neki olykor egy hétig is elhúzódott, mégis csak nagy ritkán engedte meg magának, hogy lefeküdjék; ilyenkor behúzott függönyök mögött feküdt, bántotta a fény (ez lassan derült csak ki, mert jó ideig eleve olyan helyeken laktunk, ahová sose esett napfény), nem aludt, nem tudott, túl erősen fájt a fájás, de hagyni se hagytuk, ez hogyan van, az hogyan van, kérdeztük, szépen félénken, de állandóan, ezt hová, avval mit; végül is onnét a sötétből is ő irányította, mint rendesen, a házat.

Rosszabb pedig azért az enyém az övénél, mert ahogy említettem már, az enyémhez hányás is járt, és bárhol, bármikor kiderült ez, mindig akadt valaki, Mami, Bogyica, Irmike, bárki, aki ilyenkor fontoskodva kijelentette: migrén. Mindig. Még az elismerés is kihallatszott, ilyen fiatal, *szinte* gyerek, és már migrénje van. („So jung und schon ein Zichy.”)

Ezen a napon az iskolában bejelentették, hogy visszatérünk a régi rendhez, az egyes az ötös, a kettes a négyes, a hármas a hármas…

– Az akkor marad?

A tanító néni hamuszín arccal sorolta tovább, hogy a négyes kettes, az ötös egyes.

– Ezt most nem írom föl – mondta Katona Mária tanító néni.

Végül is csak annyit kellett megértenünk, hogy az egyes egyes, pontosabban, hogy az egyes az egyes, a kettes a kettes és így tovább. Azt hittük, ez magától értődő.

174

Ilyenkor, ha fájt a fejem, iszkoltam haza, szerettem otthon hányni. Valahogy mindig úgy is kezdődött, hogy időben hazaértem, haza tudtam vinni. Most nem.

Delet harangoznak, a főtéren sok nép van. Férfiak. Széles, fekete hátak mögött állok, mintha az utolsó sorban, mintha oda kaptam volna már csak jegyet. Nem is látom, mi történik a színpadon. Szokatlan, nehéz csönd: mintha senki nem venne levegőt. Néznek valamit a színpadon, nem tapsolnak, nem fütyülnek. Nem is izgatottak, csak állnak. Bújnék át a kabátok közt, nem megy. Hogy a fekete nem egyforma, azóta tudom. Van, hogy azután egészen sötétkék.

– Menjél, kisfiam, haza.

Már késő, hányásra nem érnék haza, bekóválygok a Posta kis udvarára, nekitámaszkodom a falnak, közelről látom a salétromos foltokat, iszonyatos okádás jön rám, nem marad bennem semmi, magamat hányom ki magamból, folyik a nyálam, még a fenekemet is össze kell szorítanom, ott is jönne, mindenhol jönne, jön valahogy az orromon keresztül is, egy répadarab inog ott.

664

Büdös van, büdös vagyok.

Amikor visszaérek a térre, az emberek épp oszlanak, oszlatják őket.

– Oszoljanak, emberek!

Amit látok, amit ott középen látok, azt nem hihetem el. A fekete mellett azóta tudom azt is, mi az, kővé dermedni. Mintha nagyapám pillantott volna rám, kővé dermedten nézem, ahogy apámat

összekaparják a földről, fölráncigálják, majd betuszkolják a rendőrautóba, és utána hajítják, mint egy másik letartóztatottat, a kabátját. A rendőrautó tesz egy kört, felém kanyarodik, félek, középen az egyik rendőr fölvesz a földről egy szemüveget, én jól látok, a rendőr integet, az autó megáll, itt, közvetlenül előttem, ott ül benne a papám az üveg mögött, mereven néz előre, az arca olyan, mint vasárnaponként reggel, amikor játszunk, szemüvegtelen, pucér, kicsit idegen, kicsit fiatalabb, állok, nagyon félek, nem merek megmozdulni, Papika, bocsáss meg, nem tudlak most megmenteni, de ígérem, hogy majd mindig megmentelek, kiszabadítalak mindenhonnét, könnyű mokaszinomban besurranok a sofőr mögé, hangtalan elvágom a torkát, miközben a társát egy csapással letaglózom, uram, elnézést a késésért, de kissé feltartóztattak, mondom neked, bólintasz, fölveszed a szemüveged, köszönöm, édes fiam, ez takaros munka volt, azzal várakozó lovainkra pattanunk, s eltűnünk a fenséges Nagy-Kevély erdei felé. Iszamós kezed töröld lovad sörényébe, fiam.

Bentről letekerik az ablakot, a rendőr behajítja a szemüveget, nevetnek, az autó kipörgő kerekekkel elvágtat a pomázi bekötőút irányába.

175

Egész délután *jótestvér* voltam. Legyünk jótestvérek, intettek folyton a szüleink, mert különben hová jut a világ! Így a kedvükért időről időre jótestvérek voltunk, beosztottuk, ki mikor jön sorra, tülekedni nem tülekedtünk, macerás meló, figyelmet, tapintatot igényel, amellett tök unalom, és láthatóan nem vezet sehová, eltekintve a világállapot javulásától, többe van a leves, mint a hús. El nem bírtuk képzelni, mit forszírozzák ezt ennyire, és mért örülnek aztán úgy, egymásra pillognak, ragyognak – brrrr!

Nem csupán nyugalmat szerettek volna a maguk számára kicsikarni. (Tudhatták volna, ennyi gyereknél ez *elvileg* is lehetetlen.) Ha nyugtot, konkrétan csöndet akartak, akkor a *néma oroszlánosdi*t játszatták velünk. Nemtelen mesterkedésükön átláttunk, de szívesen játszottuk, mert jó játék. Vészterhesen, fenyegetően, sőt vadul járkálhattunk oroszlánként, tehát négykézláb az egész lakásban, ám némán, egy mukk nélkül, minthogy a Teremtő, ez volt a ravaszkodó

föltételezés, megvonta tőlünk a hangadás képességét. Szerettük volna tudni, hogy vannak-e tényleg néma oroszlánok, vagy mi vagyunk az egyetlenek.

– No hát hogyne – dünnyögte apánk gyorsan, de láttuk, nem tudja, mit beszél.

– Mert ha ilyen nincs a valóságban, a természetben, akkor mi sem vagyunk, akkor, édesapánk, ilyen játék nincs! Az ember nem lehet a saját fantáziájának a gyümölcse! – villogott harciasan húgunk Papira, aki már megint avval a mindentudó mosollyal zárta le a disputát, amelynek az volt a lényege, hogy majd, majd erre a saját kútfőnkből kell választ találnunk (ezt a kútfőt nagyon szerettük, beh nagy böhöm kútfőd van! stb.), meglehet, igaz, amit mondunk, meglehet, nem, sőt tán mindkettő vagy egyik se, tehát egy harmadik.

Szerettük is meg nem is ezt a mosolyt. Nem szerettük, mert válaszokat akartunk. Egyszerű kérdésekre egyszerű válaszokat, ki a jó ember, ki a rossz ember, mikor és hol lehetne rendesen, de most már végre tényleg rendesen beszélni a Jóistennel, szóval nem akartunk sokat, csupán egyértelműséget és nem ezt a sompolygást. És szerettük, mert szokatlan érdeklődést, figyelmességet és izgatottságot láttunk szülőatyánkon, mintha tőlünk akarna valamit megtudni; szegényke.

Olykor kaptunk kedvezményt, a tízszázalékos némát – a portici néma!, jelentette ki ilyenkor automatikusan anyánk, amit senki se értett –, amely halk morgás alkalmazását is engedélyezte. Morgásban Papi vitte el a pálmát, a torkából, mélyről gurguláztatta, hullámoztatta elő a puszta fenyegetést, olyan fojtottan, pianóban, hogy elment volna öt százalékosnak is, és olyan vérfagylalón, hogy azonnal futottunk Mamihoz.

Aki a rosszabbik esetben szenvtelenül kiszólt apánkra, hogy ne ijesztgesse a gyerekeket. A jobbik esetben azonban a mellső mancsait súlyosan a fejünkre zuhintotta, gyilkos piros karmait – csodálkozott is a természet – kieresztette, hidegen ellökött magától, fölhorkantott, orrlyukai megremegtek, a felső ajkak följebb húzódtak, kivillant a nőstényoroszlán félelmetes fogazata, szinte megállt a szívünk.

De szerettünk így félni!

– Papi, Papika, segíts! Oroszlános leó a konyhában! – s rohantunk vissza védelemért, s öleltük át a lábát, akár egy fatörzset, ahová el lehet bújni. A csudába! Nem fa az, hanem az oroszlánkirály fenséges és éhes lába! Menekülés vissza a konyhába.

– Jajjaj, édes Mamikám stb.!

És nem lehetett tudni – és egyik jobb volt, mint a másik –, hogy most majdnem reménytelenül két tűz közé kerültünk, vagy anyánk most majd megpördül – ő is sokat állt arccal a tűzhelynek, akárcsak Rozi néni –, s bájosan, mint aki boldog anyát játszik, színpadiasan megnyugtat, ó gyermekeim, nyugodjatok meg, nem lehet itt oroszlán, hisz jól tudjátok, az Afrikában honos, majd amikor átölel, mégiscsak vészjóslón felmordul, futnánk, nem ereszt, azonnal visszavált bájba, és azt mondja arcunkat fürkészve, amit csak apánk szokott:

– Na, mi van pupákok?! Bonyolult a világ?

176

Apánk ritkán játszott, ritkán lehetett játszó helyzetbe hozni. Amit rendjén valónak találtunk; annál jobban örültünk, ha sikerült mégis valamire rávenni. Hát már csak az, ha földobott és elkapott! „Nagy laklikként” is meg-megkértük erre. És aztán a *Misztike papája*-produkció! (Ki lehetett vajon ez a Misztike? Mistake? Nem valószínű.) Ez a következőt jelentette: fölálltunk valamelyik bútorra, akár még az asztalra is! (de talán mégse cipővel), meghajoltunk a közönségnek, nem a mennyiség számít, majd intettünk az untermannak, aki hivatalosan is bejelentette az eseményt.

– Most következik – krákogott kicsit, hogy mindenki, mennyiség nem számít, számára világos legyen a pillanat horderejе és kockázatossága – Misztike papája! – És a papájára elugrottunk a levegőégbe, ahonnét azután atyánk, az untermann kihalászott. Mami nem szerette ezt.

Az éjjeli oroszlánosdit mi sem szerettük. Ha Papi éjjel jött meg és becsípve, akkor olykor, a becsípés fokától függően, játszani kívánt. Nem érdekelte semmi, fölvert az álmunkból.

– Kutyák! Sáskák! Föl! Föl! Hí a haza!

Hiába kérleltük, hajthatatlan maradt. A sírás csak rontott a helyzeten. Semmit, de ténylegesen semmit nem célszerű ilyenkor

tenni, kizárólag azt, amit ő akar. Pedig nem kezdődik rosszul – csak álmosak vagyunk –, ahogy ugrál egyik ágytól a másikig, hogy hic sunt leončs, és szimatol, fújtat, játszik, az jó, mert jó mulatságos, és minden jó is volna, ha nem félnénk, de félünk, hiába játszik végre velünk.

– Egy forint üti mindazonki markát, ki megesküszik arra, hogy életét adja szegény hazánkért! – Aztán ezt azonnal visszavonja. – Nem! Gyönge nemzedék! Pénzt árva fillért se! Csakis a hű szív parancsolatjára!

Ekkor már haptákban kellett állni. Rosszabb esetben dideregve a szoba közepén, szerencsésebben az ágyon, az öcsém állva is tudott aludni, alva is szolgálta hazáját. Az ágyon viszont a süppedős matrac miatt imbolyogtunk.

– Magyar ember eskü közben nem imbolyg!

Egyszer megkérdeztem, mi az a magyarember. Az imbolygásból indultam ki, és minthogy én a matrac miatt, apám az ital miatt imbolygott, így aztán gondolatilag nem juthattam messzire. Akár egy gyilkosra, úgy nézett rám apám. Fenyegetőn felém lépett.

668

– Jaj, ne, kérem, Papi!

Hibáztam, mert még inkább jött. Ekkor becsuktam a szemem.

– Gyógyulj meg, édes Papikám! – mondtam magamban – meg az a rohadék haza is! –, és hangosan fölkiáltottam: – Magyar ember eskü közben nem imbolyg!

Csukott szemmel is lehet ám sírni. Hallottam, ahogy megtorpan. Mintha varázsszót mondottam volna.

– Ez az, fiam. Akkor hát esküdj! Végül nem is tudtam, hogy ilyen derék fiaim vannak, Petárom, nem így indultál.

Utáltam *ezt* a Petárt, ezt csak részegen használta, később pontosan meg tudtam mondani, mit ivott, mit kellett a Petárhoz, a Petárig innia. Miután föleskündtünk a hazára, elénekeltük a Himnuszt vagy (italtól függően) a Rákóczi-indulót. (Futballmeccsen a Himnusz és a kötelező „hajrá magyarok!” után sokáig szertartásosan és nagyon magamban azt morogtam: Magyar ember eskü közben nem imbolyg!) Apánk a Rákóczi-indulót egy egész zenekart utánozva kísérte, ez még a Pútakesz, pútakesznél is jobban tetszett nekünk,

főleg az, hogy mennydörög az ágyú, csattog a kard, ez lelkesíti csatára a magyart!

Ekkorra minket már elfogott a hazafiúi buzgóság és lelkesen kurjongattunk, ellentétben apánkkal, akit viszont eddigre leterített a hazafiúi bú.

– Ez lelkesíti csatára a magyart! – szöszögte végtelen búval. Egy csapásra megfeledkezett rólunk, nekem még visszaszólt: – Petárkám, csak arra vigyázz, ne otthon tartóztassanak le! – majd az asztalhoz ült, s halkan, meghatódottan ír hazafias dalokat kezdett énekelni, melyeket a nagypapától tanult, aki ezeket Oxfordban szedte föl egyetemi tanulmányai alatt; ez akkor ott tréfásnak, szemtelennek és forradalminak számított.

Vagy a Roddy McCorleyt énekelte, a Radimekkorlit, vagy a Kevin Barryt, a Kevinberrit. Ez volt a hangosabb.

Tizennyolc nyarat ért csak,

De láthatta a nép,

Mikor halni ment aznap reggel

Be büszkén hordta fejét.

Kopognak. Varga bácsi áll az ajtóban.

669

– Jaj, doktor úr, az Isten szerelmére, hajnali három van. Az egész házat fölveri evvel az óbégatással.

– Ugyan már, Danikám, most tanulják meg a gyerekek, hogyan kell meghalni a hazáért.

– Azt nappal is megtehetik, nem? Nappal is meg lehet halni a hazáért.

– Ez nagyon sürgős, Danikám, nagyon sürgős. Szorít az idő – azzal keresztben átöleli saját magát és szorítja, szorítja. Ijesztő.

– Belátom, doktor úr, de akkor is csak gyerekek még. Kisbabák. Menjen, feküdjön le, ahogy rendes emberhez illik.

– Feküdjek le?! – Apánk szipog, mi haptákban állunk, készen arra, hogy halállal haljunk a hazáért, csak most a Varga bácsit kéne kilökdösni innét, hogy ne lásson minket ilyen állapotban, hogy másnap ne sajnálkozhasson nekünk, és Klotild néni ne simogasson minket szenvedő pofákat vágva. Pralinét is ad a titkos csokikészletéből.

– Szegény kicsikéim! – hopp egy praliné! Ha a Papi éjszakai rémjelenetei nélkül is el lehetne jutni a pralinékig, ha ezt meg tudnánk oldani, szép volna a világ.

– Hát mi keresnivalóm van az ágyban, Danikám? Ott éjjel-nappal a kislányom arcát látom, a göndör, fekete haját, meg a gyönyörű, kék szemét. Jaj, Istenem, Danikám, mi lesz velem? Szerinted az éhezés vitte el, Dani?

– Lehetetlen. A Lilike rendesen szoptatta, és akit anya szoptat, nem éhes. Isten vette el. Isten nem cselekszik ok nélkül.

– Még egy nótát, testvér, mielőtt lefekszem.

– Jó éjszakát, doktor úr.

– Kutyák, sáskák! Előre, keresztények! Nóta indul.

Rázendítünk.

Jangrudi mekkorli gőztudáj

Andöbridzs ettúm tudáj

– Akkor készen vagytok meghalni a magyar hazáért, vagy tévednék?

– Igenis, Papika, meghalunk. – Sírásra görbül a szánk, bár szívesen halunk meg a hazáért, de hát mégis mi vagyunk azok, akik meghalunk. Apánk viszont vidám megint.

– Rendicsek. És mindannyian találkozunk a kishúgotokkal a mennyországban, vagy tévednék?

– Nem. Igen. Jaj. Találkozunk.

Az öcsém az asztal lábához támaszkodik, és állva alszik. Apám fölemeli, keresztülbotorkál vele a szobán – átimbolyog: úgy látszik, magyar ember kizárólag eskü közben nem imbolyg –, és Mami mellé fekteti az ágyba. Én is bemászom, Papi ruhástul dől le mellém. Remélem, hogy átkarol, mert néha átkarol, de ehelyett továbbra is a radimekkorlit dudorássza, és a kistestvérünkhöz beszél, a másik ikerhez, aki nincs.

– Jaj, édes, kicsi, göndör hajú, kék szemű drágaságom, selyembe öltöztetlek, bíborba járatlak, bársonyba takarlak, és elmegyünk együtt a Savoyba.

Elhallgat, de nem alszik, hallom, hogy nem alszik. Hajnalodik, amikor elnyom az álom.

Az a legrosszabb, ha anyánk közbeavatkozik.
– Legalább azokat az ártatlan kisgyerekeket hagyja békében!
A konyhaasztalnál ül és reszket, a haja nedvesen előrelóg, az arca is csupa lucsok.
– Feküdjék már le, és szégyellje magát! Mit hülyíti ezeket az ártatlanokat!? – Csak ilyenkor vagyunk ártatlanok, máskor sose. Odajön hozzánk, kéri, bújjunk vissza az ágyba.
Nem mozdulunk, tudunk mindent, illetve nem mindent, ezért félünk, semmit nem tudunk, picit mégis megmozdulunk, ne hihesse anyánk, hogy apánk pártján állunk. Éjszaka nem állunk senkinek a pártján, részint mert alig ismerünk rájuk (mintha valami szerepet játszanának, jól), részint rosszul járnánk, a másik keményen megbosszulja, édesapánk azonnal, kiszámíthatatlanul, véresen, édesanyánk másnap veri le rajtunk az árulást, kifinomultabban, egyik rosszabb, mint a másik, és a másik is rosszabb.
Amúgy megosztott minket ez a küzdelem. Ki erre, ki arra sodródott, húgunk apánk felé, öcsém anyánk felé, nem szigorú választás volt ez, pártállás, inkább pártálldogálás, nem várbástya, de kinek-kinek megvolt a favoritja. Én hol ide, hol oda vetődtem. A szeretetek nem összehasonlíthatók. És én akkor se kerülök egyértelműbb helyzetbe, ha fordítva ügyeskedem, és nem azt kérdezem, kit szeretek jobban, hanem ki hiányzik jobban.
Nekem mindenki hiányzik.
– Álljon csak meg a lakodalmas menet! – parancsolja apánk. – Azt akarom, hogy itt álljanak. Azt akarom, hogy készüljenek a napra, amikor egész Magyarország szabad lesz. Ebbe maga ne szóljon bele, maga csak aludjon, maga szent asszony! Ezek a gyerekek viszik tovább a lángot! Vagy tévednék? – Nem mindig figyelünk a végszóra. – Vagy tévednék?
– Igen. Nem. Visszük.
– Bújjatok ágyba, apátok megőrült!
Nem mozdulunk, csak annyit, mintha mozdulnánk. Papi öltözni kezd.
– Ne próbálj elmenni hazulról! – ugrik föl anyánk. – Ne próbálj itt elmenni előttem, mert szomorú nap virrad rád!

– Szegény, szomorú nap – vigyorog Papi, és tekeri a sálat a nyaka köré. Ránk pillant, elkomorodik. – És szegény hazám.

Pedig viszonylag vigyázzban állunk, alig imbolygva.

178

– Énekelje. Énekelje. Énekelje!!!

– Nem.

– Énekelje, mert szomorú nap virrad magára.

– Ne csinálja ezt, Matika.

– Ne matikázz nekem, a kurva anyád…

– Jesszusom.

– Ne jesszusomozzon, és ne bőgjön. Énekelje. Hallja?! Nem mondom még egyszer. Ne sírjon. Segítek. Nem messze van innét Pécel. Mondja szépen. Mondja szépen utánam, nem messze van innét Pécel… mondjad, a kurva életbe, mert…

– Nem messze van innét Pécel.

672

– Kitűnő, angyalka.

– Ne mondja nekem, hogy angyalka.

– Már mért ne mondanám, angyalka, hogy angyalka?

– Mondja a… a kurváinak.

– Rendben. Angyalka. Akkor most tovább!

– Nem tudom.

– Dehogysenem tudja. Tudja azt maga nagyon jól, maga szent asszony.

– Kérem, Matika, hagyjuk ezt abba.

– Hol a pinát verik léccel!

– Nem.

– Hol a pinát verik léccel!

– Undorító!

– Te!

– Hol a… pinát verik léccel!

– Remek, angyalka. Most okosan együtt a két sort!

– Nem messze van innét Pécel, hol a… pinát verik léccel.

– Pinát! Mondja rendesen. Tisztességesen!

– Pinát.

– Ez magának pina?! Ez nem pina, ez szar. Pinát!

– Pinát.

– A picsába, ez nem pina, ez nyöszörgés… De hát beszélhetek én magának… Magának ez undorító… Akkor most a másikat, nem messze van innét Dorog.

– Ezt én nem bírom tovább!

– Dehogysenem bírod, a kurva anyád, énekeld, mert agyonbaszlak a rohadt kölykeiddel együtt, énekelj, szent asszony, énekelj, amíg jó dolgod van.

– Nem messze van innét Dorog, hol a pina dróton forog.

– Jól van, ezt szépen énekelte. Tud maga, ha akar. Még egyszer, nóta indul.

– Nem messze van innét Dorog, hol a pina dróton forog.

– Gyönyörű. Édesem, ez egyre jobb. Maga egyre fantasztikusabb… Ne sírjon… Nincs semmi baj… Énekelje szép csöndesen ide a fülembe. Vagy a nyakamba… Nem messze van, mindegy, hát nem mindegy?, Pécel, Dorog…

673

A tanítóképzőben az egyik szaka ének volt, Mami szépen énekelt, érzéssel.

179

A jótestvér ravaszabb elképzelés volt, mint gondoltuk. Mert a jótestvér nemcsak, vagy főleg nem ez az általános jóság és humanizmus, szerénység, kegyesség és szendeség meg egy kis kenetesség, hanem a jótestvér az azt jelenti, hogy szereti. A jótestvér a jótestvért. Vagyis hogy egyedül nem is lehetséges jótestvérnek lenni, vagyis egymásra vagyunk utalva, hiába osztjuk be, és toljuk a másikra, rajtunk marad, roppant alattomosan volt ez kitalálva.

November 5-én egész délután jótestvérként viselkedtem. Ez hányás után könnyebben megy. Meg féltem is. (De sokat féltem!) Attól féltem, amit láttam, meg amit nem. Amit láttam, úgy vettem, mintha álmodtam volna, noha tudtam, hogy nem álmodtam, pontosan emlékeztem a répadarabra, a széttárt szárú szemüvegre, apám fagyott arcára, a lovakra, a Nagy-Kevélyre, de mivel ezeket rajtam kívül senki se tudta, Papi sem (!), ezért úgy vettem, mintha álmodtam volna.

És az álmomról hallgattam. Ám úgy látszik, anyám is álmodhatott valamit, mert mintha ott se lennénk, mászkált föl s alá, egyik cigarettáról gyújtott a másikra. A föl s alát nem szerettük, a cigarettázását szerettük. Nem maradt meg a lakásban, kiment a kertbe, és ott is: föl s alá.

Varga bácsi rendes ember volt, de nem szerette, ha Klotild néni (sokat) beszélget Mamival, hátha baj lesz belőle. De sokat járt a szegkovácsokhoz, és akkor Klotild néni lejött beszélgetni a mamával meg kicsit segítgetni. Lenéztük, mert nem volt foga. Úgy tekintettük, mint egy hatalmát vesztett boszorkányt, kinevettük. Azt hiszem, tudta. Midőn forradalmi bíbor egyesemet eszkabáltuk, többször rámnézett szemrehányó fájdalommal. Akkor persze nem nevettem, mert akartam tőle valamit. A Varga bácsi a második férje, az első meghalt a Don-kanyarnál.

674

Most csatlakozott a kertben a mamámhoz, belékarolt, sétáltak, mint a barátnők.

– Nem szabad izgulni, Lilike. Nem izgulni kell, hanem várni. Várni nem azért kell, mert az segít, hanem mert kell. Ha valaki elment vagy elvitték, akkor azt várni kell, aztán vagy megjön, vagy meghozzák. Tudja, Lilike, ezzel vagy ezen, talán a Gracchusok anyja… Erővel várni, mint amilyen erővel eltűnt az, akit vársz. – Hirtelen összetegeződtek. – Áhítattal, szenvedéllyel, figyelemmel és kérlelhetetlenül várni. Aki eltűnt, fecseghet, de te várj szűkszavúan. Minden szót, kimondottat és elmulasztottat, sorra venni, egymás után, előre és hátra hallgatózva az időben, látva a nyomokat, melyek a sűrűbe vezetnek, figyelni a titkos jeladásokra, melyeket a másik talán elmulasztott észlelni, mikor előrehaladt sorsa rengetegében. Soha nem várni fitymálva, mellékesen, mint akit egy isteni lakomára hívtak, s csak a villa hegyével turkál az ételekben. Elegánsan várni, nagylelkűen. Úgy várni, mintha a siralomházban várnád az utolsó pillanatot, melyet még engedélyezett számodra a porkoláb. Életre-halálra várni, mert ez a legnagyobb, az emberi ajándék. Gondold meg, Lilike, csak az ember vár.

– Meg a kutya – mondta anyám figyelmetlenül.

Mert ő (a Klotild néni) sokat várt, tudja, mi a várás. A Bélával ő kitanulta a várakozás keserveit és fájdalmas örömét. Hogy ki az a Béla. Klotild néni csóválni kezdte a fejét, mint aki azt mondja, gondolkozz kicsit. A mamám a homlokára csapott, bocsánat és hogy már mindent ért.

Semmit nem értett. Ő a maga rettenetes módján várakozott, amit mi aztán teljes mélységében, minden porcikájában megismertünk. (Van a félős meg a megalázós várakozás. Az első szerint, aki várakozik, az fél, fél a másikért vagy önmagáért vagy másikért és önmagáért vagy – ritkábban – valami másért. A második szerint, aki várakozik, az meg van alázva a várakozás által. Klotild néni az elsőről beszélt, édesanyám a másodikat gyakorolta.)

Késő délutánra megnyugodott, sugárzott belőle a csöndesség, mintha Mami is csatlakozott volna a jótestvér-mozgalom 675hoz. Viszont a jótestvérséget sokáig nem lehet bírni. Ahogy víz alatt se. A sajátjával még elvolna az ember, de látva a szerencsétlen ellenfele jóságtól sugárzó pirospozsgás arcának humanista erőfeszítéseit, mikor pedig csupán építőkockázni kellene – ilyenkor óhatatlan vágy ébred az emberben, hogy éppen abban a pillanatban, mikor a másik az utolsó, győztes háromszöghasábot föltenné a torony tetejére, észrevétlen kimozdítsuk a legalsó kockát a torony alól. A másik ismeri e földi, bűnös világot, így sejti, hogy alsó kocka nem mászik magától ki a helyéről, azt mászatják, így aztán abban az iszonyatos robajban, melytől anyánk, mint akit megütöttek, összerándult, az egyik kockát a levegőben, még a dőlésben elkapva azt a mászató sípcsontja felé irányítja, aki erre rúg egyet előre stb.; mire a torony így többszörösen összedől, már vad erővel hallatszik két bőgés, ordítás, „mint akit nyúznak”.

Ilyen esetekben könnyen kapott pofont – az egyik. Vagy a másik. Konkrétan azonban az öcsém. A kicsit is kérdéses helyzetekben kivétel nélkül mindig ő kapta a pofont, mind a racionális, gyakorlatias anyaiakat, mind a ritka, ám sarkalatos, szimbolikus apaiakat. Részint ő valóban úgynevezett élénk gyerek volt, „csintalan”, „rosszcsont”, részint én egy levegővel hosszabban bírtam kitartani a jótestvér-arckifejezést.

– Álnok kis Biberach – összegezte ezt anyám, de ez sem változtatott a pofonok rendjén.

Így megszoktuk, hogy az örök perzekutori „ki volt az?”-kérdésre, reflexszerűen rávágjuk, hogy az öcsém. Aki ilyenkor, időnként az igazságnak megfelelően, tagadott, cáfolt, védekezett, támadott, érvelt, vitázott, egyre rosszabb, szánalmasabb helyzetbe kerülve, amit én fájdalmas mosollyal kísértem, szerencsétlen ember, hogy így alázza magát, kapkod a nyomorult, ahelyett, hogy emelt fővel vállalná valóban ocsmány tettét. Érdekes, az öcsém nem sértődött meg a folyamatos igazságtalanságon, sőt némi büszkeséggel, öntudattal viselte sorsát. Később az emlékezést egy vállrándítással elintézte. Jó testvér.

676

180

Még mielőtt valamelyik jótestvérnek, most anyánkat is hozzávéve, eszébe jutott volna megérinteni azt a képzeletbeli, de mindig létező építőkockát, betoppant, mint régen, Roberto (hogy ő azután valóban kirúgjon, bakanccsal, bele, alulról egy kockát, dőlt is minden némán).

Azonnal tudtam, hogy apámról hozott hírt.

Mint rendesen, kopogás nélkül rontott be, mint a hatóság vagy mintha otthon volna.

– Jaj, Miklós! – ugrott anyám a nyakába. Ő átölelte a mamánkat, a karjában tartotta, röviden ringatta. Anyánk mindig így fogadta őt, de nem mindig volt ilyen rémült, és hiányzott a képből apánk, aki vigyorogva szokta nézni a barátját, s várta, eljátszva a türelmetlent, hogy mikor jön ő sorra az ölelésben.

Most csak egy ölelés volt.

De minket a szokott szertartásossággal köszöntött, az ifjú grófok, a kontesz, a majoreszkó, rendben, ahogy szokta. Az öcsém vigyorgott, én ragyogtam, húgunk hallgatott.

Amikor lehajolt és megpaskolt minket, megéreztem, hogy ivott. Soha nem neveztem apámat részegnek, magamban se, ivott, spicces, be van csípve, állítva. Ezeket hallottam. Micsoda állapotban van! – ezt is. Anyánk szégyellte apánk részegségeit. Ez aztán megváltozott, és akkor magát kezdte el szégyellni, aztán még

később már senki nem szégyellte senki és semmi előtt magát, maradt a kibírni. Aztán az se.

– Ezt ismételje meg! – csattant föl anyám hangja a konyhából. Folyton játszottak, most mintha nem. Roberto dörmögő hangján gordonkázott valamit. – Menjen innét! – zihálta anyám.

– Kidob? Csak nem kidob, édes Lilike? – Nevetett. – Maga ki akar innét utasítani? Maga egy perszóna non grátát akar direkte csinálni belőlem?!

– Takarodjék.

Csönd. Füleltünk. Mintha dulakodás, megint csönd.

– Ne essen túlzásba, méltóságos asszony!

– Fenyeget? Maga képes engem megfenyegetni?!

677

– Ugyan, csak nem képzeli, drágám.

Roberto bevágta maga mögött az ajtót, ahogy néha, ritkán, apám.

Mami lassan bejött, becsoszogott, hajolva, mintha mindjárt összeesne, alig ismertünk rá az arcára, sápadozott, vörösödött egyszerre. Csak gyöngeség látszott rajta, viszont amikor megszólalt, hangja elszántan zengett, a harag erejével. A szeme szikrázott, mintha mi is hibásak lennénk. (Volt egy ilyen „ti férfiak”-pillantása.)

– Tudjátok, ki volt ez az alak? – Komolyan bólintottunk. – Ezt az embert mától nem ismeritek.

Az öcsém nem értette, hogyan tudnánk nem ismerni azt, akit ismerünk, hisz csak azt tudnánk nem ismerni, akit nem ismerünk. De nekünk nem is ezt szabták ki, hanem azt, hogy mától ne ismerjünk valakit, vagyis úgy kell tennünk, *mintha* nem ismernénk, noha ismerjük. Mintha. Egész este ezt gyakoroltuk. Egyikőnk volt Roberto, a másik meg nem ismerte meg. Aztán cseréltünk. A gyakorlás folyamán arra is rájöttünk, hogy akit mától nem ismerünk, azt mától utálnunk is kell, avval szóba sem szabad állni.

De mért kéne nekünk Robertót utálni?

A húgunk, a kis pisis, vagy semmit nem értett, vagy rögtön mindent, mert amikor őt is bevontuk jószándékúan a gyakorlásba, akkor, ha ő jött sorra, és őt nem ismertük meg, azonnal keservesen bőgni kezdett.

A benti szobában meg Mami.

Lefekvéskor imádkozni kellett Papiért.

– Mért, meghalt? – kérdezte bátran és okszerűen az öcsém. Visszakézből kapott egy félig atyai pofont anyánktól. Az öcsém, ellentétben velem, aki azonnal jeleztem a fájdalom és igazságtalanság mértékét, sosem sírt – most elbőgte magát. Mami magához ölelte. Nem kivételezett vele (senkivel nem kivételezett, talán velem egy kicsit, mert én voltam neki az első); az idegenek őt babusgatták, simogatták a göndör fürtjeit meg a finom barna bőrét: az öcsém szép, és az emberek ennek örülnek. Nagyon nem, egy kicsit irigykedtem rá sokáig.

678

Amikor készen lettünk a Miatyánkkal, megkérdeztem, hogy Robertóért nem imádkozunk-e. Anyám villant, majd otthagyott minket. Mi a biztonság kedvéért lenyomtunk egy Üdvözlégyet Robertóért. Anyánk igazán hitt Istenben, csupán azon akadt fenn, hogy mért kell neki annyit szenvednie.

– Az eredeti bűn, jóasszony, az eredeti bűn – vigyorogtunk a hittanórákról jövet –, bizony, kiűzetés a Paradicsomból meg arcod verejtéke. Tetszett volna előbb meggondolni, mamikám, most már késő.

Anyám soha többé nem látta Robertót. Én már másnap. Lehetséges, hogy jobb lett volna nem látni, de akkor édesapámat se látom.

181

Nem féltem. Arra gondoltam, hogy a mostanra esedékes félelmet – mert esedékesnek azért esedékesnek látszott – már előre elféltem, előző nap a Posta előtt. Amikor kiléptem az iskola kapuján, hogy napi rendes szokásomnak megfelelően részt vegyek a harmadikosok focizásában (bevettek!!!), hozzám lépett az a két zsernyák, aki előző nap apámat elhurcolta. Olyannak tetszett, mint egy filmben, ettől fölényeskedni kezdtem, mert úgy éreztem, fölényben vagyok.

Hogy jöjjek velük, és szállj be, öcsi.

Én nem vagyok öcsi, és van nekem rendes nevem, és talán mégsem itt kéne, mindenki szeme láttára.

Otthagytam őket, az autójuk felé indultam, járó motorral állt ott egy Pobeda. A harmadikosok nem mertek utánam szólni, de láttam, hogy láttak. Néztek, hát láttak. A két rendőr zavartan követett. Hibáztak, tudtam, hisz nyilván „föltűnés nélkül” kellett volna begyűjteniük, ellenkező esetben azonnal az igazgatóhoz mentek volna, de hát itt dekkoltak, föltűnés nélkül, ahogy azt mindnyájan láthattuk. Vagy-vagy.

Nem tudtam, előre szálljak-e vagy hátra. Ettől mégis félni kezdtem.

679

Elköszönnék még az édesanyámtól.

Ezen jót röhögtek.

– Nédd má, a család hőse!

A röhögésüktől megint elszállt a félelem, bár már kicsit untam ezt a libikókát. Most akkor félek vagy nem félek. Összeszorítottam a számat, ahogy apámtól láttam.

Sorban elénekeltem magamban a Föl, föl, vitézeket, a Radimekkorlit, a Kevinberrit és még a Pútakesz, pútakeszt is, apám hangszerelésében, természetesen néma oroszlánként. Azok ott elöl nem is sejtették, minő királyi vad fenyegeti koszos életük. A Himnuszt nem tudtam elénekelni, mert nem lehetett fölállni. Ezt majd még meg kell tanácskoznom apámmal, hogy az efféle akadályoztatás esetén mik a teendők. Mert a bitó alatt könnyű, ott eleve vigyázzban áll az ember. De már teszem azt ülőkádban, ahogy a neve is mutatja?

Föltérdeltem, kinéztem az ovális hátsó ablakon. Az Oszoly sziklája olyan, mint egy arc, egy fej, egy valaki. Nézett. Ha már térdeltem, imádkoztam is.

– Leülni – kaffogtak rám, ahogy egy kutyának.

182

Embernek úgy még nem örültem, mint akkor Robertónak. A szentendrei rendőrörs előtt landoltunk, mondták, várjak az autóban. Megint énekeltem kicsit, reszkettem kicsit. Vagy éneklek, vagy sírok; így, hogy nem sírhattam, még jobban – nem féltem, csak ugyanúgy éreztem magam, mint a csobánkai főtéren, mozdulni se bírtam. Nem fájt a fejem.

– Kegyelmes uram, méltóztassék! – nyílik mellettem az ajtó, Roberto hajol szolgai mélységbe, fölismerem éjfekete fejebúbját, éppenhogy, de kopaszodik, ezt most látom először.

– Édes Roberto! – ugrom a nyakába, tökéletesen megfeledkezve az anyai figyelmeztetésről; majd később, gondolom, később majd arra is sort kerítek, hogy nem ismerem, de addig is átölelem, fejemet a nyakába fúrom, édes Roberto.

680

Hamarabb, mint várnám, letesz, menjünk.

– Meneküljünk? – topogok utána.

– Úgy is lehet mondani – nem néz vissza.

– Fussunk?

Megáll, visszanéz, ne, futni ne fussunk. Nincs értelme.

– Értem – vágom rá, mivel semmit nem értek. De! Nem is akarok. Ami azért új. Az iskolatáskámat az autóban felejtettem, Roberto legyint, amit úgy értelmezhetek, hogy soha többé nem kell iskolába mennem, de ennek nem nagyon örülök a már említett musterkind-megfontolásokból.

Nem tudom beérni, Roberto mindig két lépéssel előttem, ügetünk a házak közt, a szűk utcákon, fölfelé, aztán lefelé, egyszer csak ott állunk a Dunánál. Nagy. Egészen a vízhez megyünk. Ha lovak volnánk, de jót ihatnánk, gondolom. Süt a nap, hideg szél fúj, sétálunk föl s alá, mint két régi barát. De mindenképpen felnőtt. Ennek megfelelően igyekszem nagyokat lépni, lépést tartok. Várok, mondani akarnak nekem valamit. Állunk, arccal a Dunának.

– Tudod, mi az a politika?

Ezt tudom, a ruszkik meg a komcsik. Elhúzza a szája szélét, nem tudni, mosolyog-e vagy megvet, és ha megvet, kit vet meg.

Hogy ez most mindenesetre politikai kérdés. A Papiból politikai kérdést csináltak. Mert most az mindegy, ki mit tett vagy nem tett, ő tudja, apám óvatos duhaj, szájszélhúzás, sokat nyilván nem csinált, nyilván semmit se csinált, ám most a lényeg az, hogy ki mit csinálhatott, a lehet lett a fontos, a lehet a veszélyes, a van nem veszélyes, a van sohasem veszélyes, amennyiben elvileg, in thesi, mindig nyakoncsípható, a vannal van a legkevesebb kalamajka,

kaphat egy évet, kettőt, százat, nullát, az előírások vagy régies szóval törvények akkurátusan megmondják, mi a teendő.

Ám a lehet!

A lehet az nem állítható bíróság elé, az kicsusszan a regulák, ukázok és szabályzatok markából, elillan, és hiába tudunk az *illetőről* mindent, *csak* mindent tudunk róla, vagyis azt, amit tudni lehet, tudják, kivel szokott apám beszélni, találkozni, odahaza, a faluban, falun kívül, a munkahelyén, kiket fogad abban az 681útszéli fatákolmányban, kalyibában, lakókocsiban, de hagyjuk a részleteket, nem kell nekem mindent tudnom, a felnőttek világa se egészen olyan, ahogy az gyermekperspektívából látszik, szóval csak ennyit tudnak, mindent, de hogy most a Papit a lehetből a vanba kell átsegíteni, és itt van most a kutya elásva, a lehetből van legyen, de tudjuk, milyen makacs az apám, ő is tudja, én is tudom, én nem tudom, az öcsém szokott makacs lenni, meg a Géza, a kecske, de most már ő se makacs nemde, de hogy felnőtt is lehet makacs?, szóval hogy az apám makacs, ami felettébb érthető, hiszen ő egy szuverén lény, ragaszkodik, amihez álláspontja szerint ragaszkodnia kell, s ezt ő nem veszi és nem is veheti zokon, egyébként se arról volna szó, hogy megítéljük őt, hanem hogy segítsünk rajta, s akkor meg nevetséges volna szemére hányni azt, ami nélkül nem volna miről beszélni, mert nem volna szükség a segítségre.

Mindazonáltal egy kevés értetlenkedés volna benne. Mert hát mit is kívánnak az én olyan kitűnő apámtól?

– Kik?

– Ne szólj közbe.

Egy aláírást csupán, egy gesztust, egy jelzést, az élet nem fekete vagy fehér, apám se lesz tisztább, ha ezt nem vállalja, az ember ne mutassa magát makulátlanabbnak, mint amilyen, az élet nem tiszta vagy piszkos vagy rohadt vagy fölemelő, hanem megy, folyik, folyna és menne tovább, sőt még arról is lehetne szó, hogy apám képességeinek, melyeket aztán igazán nem von kétségbe senki sem, ezeknek az első osztályú kvalitásoknak megfelelő munkához jusson, az országnak nem mártírokra van szüksége meg kétdiplomás útkaparókra, minden szenvedő közveszélyes, nem kell megtagadni semmit, és nem kell hazudni sem, megalázott

emberekkel nem lehet országot építeni, alá kell ezt írni és kész, ő is azonnal aláírta, nincsen azon mit nem elismerni, egy ártatlan játék volt csupán, de megtörtént, és ami megtörtént, az megtörtént, talán még én is emlékszem rá, az ember arra emlékszik, amire akar, amire csak akar!, hogy bizony annak idején ők megünnepelték Sztálin elhalálozásának a napját, ő meg az apám meg még talán az anyám is…

682

– Ő nem!

– Ne ordítozz. Beszélek.

…„Ki nevet a végén”-t játszottak, amelyet a gyászos napra való tekintettel kissé átformáltak, mert nem a végén nevettek, hanem Sztálinon, és kizárólagosan vörös bábukat ütöttek ki, azaz mintegy összeesküvést szőttek a vörös bábuk, azaz mintegy a vörösök ellen, ennyi, ezt kell aláírni, nem így volt?, de így volt!, ennyi, egy mozdulat, amit ezek nagyon várnak, csak annyit, hogy nincs ellenük és ő hiába mondogatja, Mensch, ärgere dich nicht, apám nem hajlandó, nem és nem.

Hát ha nem, nem.

Megint járkálni kezdünk a parton, hallgatunk. Alulról lopva nézem az arcát, nem látom rajta a felnőtt-türelmetlenséget, pedig érzem, akar még valamit tőlem. Olyan, mint az öcsémé, ha sírni akar. Az öcsém sokat nevet, de sírni akkor sír, amikor akar. Sokat tud az én öcsém.

– Az nem úgy van!

– Micsoda?

– Hát, hogy ha nem, nem. Ha már politikai kérdés, akkor nem úgy van. Ezek azt akarják… ebből nem engednek…

– Kik?

– A politika… akarják az aláírást. – Elneveti magát, Roberto mindig magán nevetett, most meg nekem.

– És te mit akarsz?

– Segíteni apádon.

– Köszönöm. – Eszembe jut a tiltás. De hát ismerem, itt állok és ismerem. Ezt az embert.

– De látod, egyedül én kevés vagyok. Valamiért bennem nem bízik meg százszázalékosan. Benned megbízik. Te a fia vagy. Vér a véréből. Majoreszkó.

Állunk a parton. Erős a Duna; folyik. Úgy nézek erre a férfira, mintha apámra. Még soha nem segítettem apámnak. Szóba jöhetne a gyújtós, de a balta miatt az veszélyes, és egyébként is akkor még alszom. Amikor megáradt a patak, és homokzsákokkal kellett elzárni a víz útját, hogy ne vigye el az üvegházat, a Varga bácsi „egész életének a munkáját”, akkor is lehetett volna, de elzavartak onnét. A dinnyeföldön is láb alatt voltunk. Nehéz segíteni egy apának, mert nehéz a közelébe férkőzni. Egyszer együtt mentünk a hajnali rorátéra, csizmában, kucsmában, csikorgó hóban, mint a mesében. Füstölt a leheletünk. A pásztorok, akik a betlehemi kisdedhez igyekeznek. És akkor egy fenyőgally leverte a Papi kucsmáját. Szegény, ahogy nevetségesen utána kapott, mintha a homlokára csapott volna, mert valamit elfelejtett. Most jut eszembe, a kucsmám!, így. Én meg fölvettem, ő meg megköszönte. Ez segítés. Vagy nem? Maminak könnyű segíteni, még sok is. A bevásárlás széles skálája (húst nem vehetünk, azt mindig ő veszi), gazolás, venyigegyűjtés, zoknimosás, mosogatás, gyerekvigyázás, madársaláta-keresés a Galina-dombon. A mamisegítés könnyű, elkerülhetetlen, de semmi érdekes nincsen benne.

– Mit kell tennem?

– Neked kell aláírnod.

– Mit?

– Mit, mit… egy papírt.

– Milyen papírt?

Roberto türelmetlenül végigsimít a haján, érzem, rosszakat kérdezek, valahogy fölöslegest vagy mást. Csapkod a kezével, mint egy madár a szárnyaival. Ne repülj el, édes Roberto. Hogy erről a társasjátékról kéne valamit, de csak, ami történt, szinte mintegy, a gesztus a fontos, hogy… hogy ki nevet a végén, és kicsit elneveti magát, én pedig ugyanazt kérdem, amit évekkel elébb apám, hogy akkor most van-e a vége.

– Nem – a mosoly úgy marad az arcán, akár egy árnyék –, most kezdődik.

– Csak ennyi? Egy aláírás.
– Ennyi.
– Alá tudok írni. Az semmi.
– Nem akarlak becsapni. – Én ránézek, ő előre, a vízre. – Az aláírás az nem semmi, az nagyon is sok. Az akkor ott a te neved. Akkor örökre most már ott a neved. A te neved. A ti nevetek. Az évszázadok során ez a név már sok iraton, papiroson szerepelt, alapítólevelek, békekötések, kinevezések, ítéletek, olykor az egész ország sorsát meghatározva… Az aláírás nem évül el.
684
Ezt büszkén hallgatom, főleg, hogy nem évül el, meg hogy ettől megnyugszanak. Hogy kik, azt most már nem kérdezem, nyilván a politika, a komcsik meg a ruszkik, de bárkik is, ha megnyugszanak, békén fogják hagyni az apámat.
De hogy akkor ő most hol van.
Hogy mindegy, hol van, jó helyen van. Illetve nem, rossz helyen van.
– A rendőrségen?
– Ott.
És neki, Robertónak mi köze van a rendőrséghez?
Neki nem a rendőrséghez van köze, hanem hozzánk, az apámhoz, meg azokhoz, akik még bajban vannak, akik hasonló cipőben járnak.
– És mindenhol nekem kell aláírni?
– Ez az, kegyelmes úr. Humor nélkül nem mégy semmire itt, a Kárpátok ölén.
183
Jobb hősként meghalni, mint erkölcsi hullaként életben maradni, ez világos. Kétszerkettőnégy. De balekként elpusztulni? Tévedésből? Félreértésből? Fölöslegesen? Szerencsétlen az az ország, amelynek hősökre van szüksége. És hogy mi ezt a szerencsétlenséget akarjuk elkerülni. Átfogja a vállam, jó. Izgulok.
184
Azt, hogy édesapámat szörnyen megverték, pofozták, mint a gyereket, ütötték, mint a lovat, első dühükben leverték a veséjét, majd módszeresen végig az egész testét, de főleg a talpát, csak későbben tudtam meg.

Egy irodafélében állunk, vagy üvegkalickában, az egyik fal üveg, bent, túl, a priccsen egy ember fekszik. Tudom, hogy ő az. 685Nézem innét. A titkárnő gépel, nem nézett föl, amikor beléptünk, én köszöntem, Roberto nem. Az üveg tükröződik, a kintet is látom, magunkat, a bentet is, őt. A leheletem látszik az üvegen, olyan közel vagyok.

– Eridj már! – bődül rám durván mögülem Roberto. Megfordulok, alig ismerek rá. Nem értem, mit akar. Menjek át az üvegen? A nő fölpillant, szőrös az arca, pihés, az erős napfényben ezek a pihék, akár finom, szőke bunda borítja az arcát. Ronda. A sarok felé bök a fejével, ott a kisajtó. Mintha egy állatketrecbe kéne bemennem. Bemegyek. Mostani félelmem is a vadállatra vonatkozik, hogy esetleg nekem ugrik. Óvatosan közelítek. De ahogy egy pontot elérve a mágnes magához rántja a vasat, én is hirtelen a priccshez ugrom, letérdelek a test mellé. Mintha aludna. Az eszembe sem jut, hogy meghalhatott.

Dehogynem. Mindig ez jutott eszünkbe, ha láttuk aludni, a szája félig nyitva, az álla leesve, orcája behorpadva, halottszerű mozdulatlanságban, újra meg újra a rémület maga. Aludni vasárnaponként láthattuk. (Néha, váratlan, délután is, de akkor mégsem láthattuk, mert akkor nem volt szabad a belső, a „felnőttszobába” bemennünk.) Vasárnap ő kelt utoljára. Az Úr napját megszenteld!, ezt mi azonnal értettük, ez azt jelenti, hogy Papi végre egyszer sokáig alhat. Sokáig, ám nem nagyon sokáig, mert aztán mi fölébresztettük. A legnagyobb kegynek az számított, ha bebújhattunk melléje. Ez még a Mamihoz való bebújást is fölülmúlta, de az is jó volt.

– Papi, Papi, Papikám – ébresztgetem, mintha vasárnap volna. Nem merem megérinteni. Nem mozdul. A fejét se emeli. Csak most veszem észre, hogy nyitva van a szeme. A tekintete sem moccan. Az ajka cserepes és egy véres hasítékban föl van szakadva. – Édesapám! Tessék föléledni!

Roberto rám kopog, hogy csöndesebben, tapintatosabban és hogy igyekezzek. Nem tudom, mit tegyek, mit mondjak. Úgyis mindent tud (apám). Ezért nehéz, többek közt, imádkozni is; rám néz, és mindent

tud. De nem néz rám. Nem mozdul, semmije nem mozdul, teste, arca, szeme.

– Aláírtam azt a papírt, hogy kijöhess.

686

Nem tudok tovább beszélni, nézem az összekuporodott testét, kezét összetéve a két térde közé szorítja. Megsimítom az arcát. Összerándul, remegés fut át rajta, felém fordul, de nem néz rám, mindenhová néz, fölém, mellém, át, csak nem rám.

Minden erejével köpni próbál.

Próbál leköpni engem.

Mit köpdös! Mit tetszik köpdösni! Ne tessék köpdösni! Köpdösni könnyű! Ami nem igaz, nem könnyű neki köpni, ez a nehéz véres nyál nem akarja elhagyni a száját, csúszik lefelé az állán.

Letörlöm, letörlöm a nyálas vért az arcáról. Letörlöm az arcáról a nekem szánt köpést. Ne tessék köpdösni. Innét ki kell jönni, és maga egyedül innét nem tud kijönni. Roberto tudott volna segíteni, de nyilván, ahogy Mami, maga se ismeri őt már. Jól van. De itt vagyok én, engem ismernie kell, én vagyok a maga fia.

Ettől a gondolattól, én vagyok a maga fia, elvörösödöm, belevörösödöm a gyűlöletbe. Aztán megint megijedek. Sose bánd, papácskám, nem volt nehéz, ne félj, most már megvan, a rohadtak, akkor is rendben lesz minden, ezek a szemetek azt hitték, le bírnak minket győzni, azt hitték, hogy téged meg lehet törni, zsarolni, azt hitték a mocskok, hogy minden az övék, még te is! Hát hozzád se tudnak érni ezek, édesapám!

Köpni próbál, várok, letörlöm.

Nem értettem, mért nem jöhet azonnal. A forma kedvéért még egy napot maradnia kell. Roberto rendőrautón elvitt a csobánkai bekötőútig.

– Innét menj gyalog. Anyádnak talán ne mondj el mindent. De ahogy gondolod.

185

Amikor le akart köpni (undorodott a saját nyálától!), mondott egy érdekes, ritka szót: szarpép. Egy szem nem látta, fül nem hallotta szó. Egy szarpép, hogy az volnék.

– És most már az is maradsz mindig.

186

– Hol voltál?

– Iskolában.

Akkora pofont kaptam, amilyen nincs is. Az összes pofont, melyet anyám nem mert lekeverni, azt mind tartalmazta ez, meg ami még jött; csépelt tovább, elébb puszta kézzel, ököllel, azután a partvis nyelével, nemigen védekeztem, csupán a fejemet védtem. Nem sírtam, nem szóltam, nem könyörögtem. Rettenetes szavakat üvöltött, kifordult magából, egy ismeretlen lény őrjöngött rajtam, és addig ütött, ameddig bírt. Erős volt, ekkor volt talán életében a legerősebb. Innentől kezdve gyöngült.

Én is lihegtem, és el is fáradtam. A verés fájt, nem voltam szokva hozzá, így annak sem tudtam örülni, hogy ez a verés titokban összekötött apámmal. Amikor lefeküdtem, jó fáradtság ólmozta tagjaimat, mintha egész nap játszottam volna. Vagy apámnak segítettem volna. Az öcsém és a húgom odaültek az ágyamhoz, és simogattak. Könnyen aludtam el.

187

Reggel, ébredéskor torkon ragadott a félelem. Ez más volt, mint amit eddig ismertem. Nem is torkon, inkább gyomron, meg tüdőn és szíven. Mintha az egész bensőmet rángatná, forgatná, rázná, miközben zihálva egyre kevésbé kapok levegőt, s elönt a bűnösség áttetsző, kristálytiszta rémülete. Egy sötét, fordított ujjongás. Most nem valakitől vagy valamitől félek, hanem mindentől.

Amit eddig sose: utálom magamat és félek a Jóistentől.

Eddig olyan jól megvoltunk. Eddig a Jóistent a Jóisten ellenem folytatott harcában a magam oldalán tudhattam. Most attól tartok, hogy megkérdezi, mit csináltál, és attól, hogy nem kérdez semmit. Senki semmit. Mindentől félek egyszer csak, mert félelmetesnek látom ezt a mindent; félelmetes az Isten, 688mit akar tőlem?, és talán még félelmetesebb a nem-Isten, hát nem akar senki semmit? Hát nincs hová föllebbezni?

Egyedül maradtam az Istennel, ha van, ha nincs. Deus semper maior, ismételgettem. Eddig voltaképp könnyű, kedélyes üzletelésben álltunk, hoci-nesze alapon. Úgy hittem, ha jó vagyok,

vagyis segítek Maminak (gazolás stb.), nem, vagy csak nagyon indokolt esetben verem a testvéreimet, és rendben járok ministrálni, akkor a kezemben tartom őt. Úgy hittem, *ez így van.* Hogy úgy táncol, ahogy én fütyülök, mert én úgy fütyülök, ahogy ő azt előírja.

Imádkozni kezdtem, magamban, hogy senki ne lássa. De nem is nézett senki. Senki, nincs senki. Így – összeszorítom, préselem a szemem, a szám, az arcom, az egész testem –, így kérlek, Uram, könyörülj rajtam.

Könyörülj rajtam, erre jöttem rá, erre vezetett rá a minden porcikámat átjáró bűnösség érzete, ez a tompa, a fájdalomhoz közel álló riadalom és döbbenet, arra, hogy nem kérnem kell, nem kunyerálnom, mint eddig s a kunyeráláshoz előnyös pozíciókat keresni, hanem minden megfontolást föladva: könyörögni. Könyörgök, ne állj bosszút és ne kísérletezz velem, ne akard kipróbálni, mi lesz velem a bajban, hogyan viselem a csapásokat. Ígérem, mindent megteszek, hogy megértselek.

Lám, megint üzletelek.

Remegés és hányinger és forróság önt el hullámokban, kipirulok. Arra eszméltem rá, ez váratlan és megrázó, hogy nekem senki nem fog segíteni, kizárólag a Jóisten, se apám, se anyám, se Roberto, se a testvéreim, csak ő. Én meg eddig azt hittem, én segítek neki, hogy rendesen templomba járok. És ha ő nem segít, akkor ebben a sötét hányingerben kell élnem. De hogyan lehet bíznom benne, ha nem olyan, mint ahogy én őt magamnak elképzelem? Pedig ez a helyzet, bíznom kell benne, mert egyébként nem lehet élni. Nem lehet félelemben élni. Ám vajon azért bízom benne, mert bízom benne, vagy azért, mert nem tehetek mást, és mert minden más rosszabb volna? (Ez volt az én nagy istenélményem 1956. november 5-én.)

689

Akkor elhatároztam, minden reggel evvel a mondattal fogok ébredni, könyörülj rajtam! Minden reggel ezek lesznek az első szavaim. Szívem első gondolata Hozzád száll föl, Istenem, könyörülj rajtam. Elég sokáig tartottam ezt, de azután november végén a tornaórákat áttették nyolc előttre, és akkor az lett az első mondat, hogy hol a tornacipőm.

Hol a tornacipőm, könyörülj rajtam.

188

Kezdetben mindennap iskola előtt bekanyarodtam a templomba is, s ott mondtam el térdelve a mondataimat.

– Valami baj van? – kérdezte néhány nap múltán a plébános, akit jól ismertek a szüleim is. Zsigmond atyának hívták, de mindenki csak Zsigibiginek nevezte. Anyám is, aki mindig belepirult ebbe a frivolságba.

– Csak imádkozom – és én is elpirultam.

Kedvesen rám pillantott, bólintott.

– A bűn teremti az Urat – és megsimogatta a fejem.

189

Ugyanevvel a mozdulattal simított végig rajtam az édesapám, amikor harmadnap hazaérkezett, a kockás ingben, a törött szemüveggel, arcán és gyönyörűséges homlokán különös változások.

Nem mertem ránézni, majd ránéztem, a szemébe. Az apám dublőrje, gondoltam, mert Pattyi bácsi révén tudtuk, mi az a dublőr.

– Leesett – válaszolta apánk öcsém kedves firtatására –, leesett – mondta, levette a szemüveget, nézte, forgatta. Kimerült vonásait keresztben három párhuzamos barázda szelte át. Ne haragudj rám, édesapám.

690

Kilencedik fejezet

190

Én még végigjártam Csobánkán az első osztályt, Irmi néninél laktam, kávéztam és gót betűs könyveket lapoztam, aztán visszakeveredtünk Budapestre, s lett végre külön szobám. Melyet a családi szóhasználat gázkamrának nevezett; valamiért oda helyezték a gázórát, s állítólag nincsen gázóra szivárgás nélkül, ezért állandóan enyhe mandulaillat lengte be a szobának alig nevezhető térmaradékot. Amely azonban nem valami távoli odú, inkább folyosó, mert ezen keresztül lehetett a fürdőszobába eljutni, vagyis egyesítette az elhagyatott és a fölkapott helyek minden hátrányát.

A felnőttszoba felől egy használaton kívüli, téglával körberakott, fehér fugás kandalló támaszkodott a szobám falához. Az ágyam fölött helyezkedett el a ráccsal fedett kürtő, vagy csak lyuk, onnét

jöhetett a meleg, a hő. Most fordítva, olyannak tetszett, mintha a gáz miatt gondoskodtak volna a szellőzésről.

A rombuszos vasfedő hasonlított a gyóntatófülke rácsozatához. Gyóntam, gyóntattam.

Sok minden áthallatszott éjszaka. Félig.

Tiszta Pénelopé, anyánk egész életében várakozott, várta apánkat. Ehhez mi kénytelen-kelletlen csatlakoztunk, a várakozás mint bizalmatlanság, hisztéria, görcs, sértődöttség, gyűlölet, gyűlöletbe forduló aggódás, és aggódásba forduló félelem. Anyánk gyanúpörrel élt, és a gyanúpör fölemésztette őt. A várakozásban aztán elhagytuk őt, és lefeküdtünk aludni, mert fejlődésben voltunk, és a fejlődésben lévő gyereknek sok alvás kell.

Éjjel fölriadni: nem kellett. Vagy alig. Ezek a zajok, a vasrácson átszűrődő fojtott suttogások, fölcsattanó hangfoszlányok, 691megfejthetetlen szavak, ritkán sírás, a látványos anyai hüppögéstől a pityergésig és a száraz, hangtalan férfizokogásig, ajtócsapkodás és a pergő vakolat robaja – ezek a zajok egy ideig tekinthetők az álom részének, félrehallásnak, szegény gyerek vízzel főz, ott hazudik magának, ahol tud.

191

Egy este azonban olyan hangok szűrődtek be a gyóntatófülkémbe, melyeket álmodni sem lehetett volna; az egész olyan valószerűtlen volt, hogy azonnal valóságosnak kellett elfogadni.

Édesapámat meglátogatta a császár.

Egy (egy darab) Habsburg toppant be hozzánk késő éjszaka, Müller álnéven.

– Müller – mosolygott az utolsó magyar király fia (szóval nix császár).

– Felség – hallottam apám hangját.

Hogy a királyfi mit akart, nem lehetett tudni. Meglátogatta hű országát. Hű családját. Hű emberét (gondolván, hű ember fia is hű). Tájékozódott. Azt szoktak, először tájékozódnak. Az álruhás királyfinak nálunk szép hagyománya van; hogy ebből ott, akkor, abban a görcsös, hűvös estében (években) mi maradt, az a magas méltóságok távoztán leolvasható volt apám arcáról.

Kíséret is érkezett, őzagancsgombos, szürke-zöld osztrákos öltönyökben, erős, legalábbis a mi (kelet-európai) orrunknak erős parfümökben. A gázkamra alapájerja is megváltozott, beszivárgott a királyi szag. Ezek az egyforma férfiak egész idő alatt suttogtak, hangosan suttogtak, és folyamatosan ellenőriztek: ellenőrizték a rolókat, hogy mindegyik le van-e rendesen eresztve, és még a függönyöket is behúzták, járkáltak, kukucskáltak, huzigáltak, rendezkedtek, széles, fontoskodó gesztusokkal, mint a titkosrendőrök a némafilmekben; úgy forgolódtak, szimatoltak a lakásban, mintha az övék volna, vagy nagyon magas helyről parancsuk volna minderre.

692

Anyám is suttogott (csak apám és a királyfi beszélt rendes hangon), és főként tüsténkedett, kávét tett föl, átrobogott rajtam a fürdőszobába, hogy friss törülközőt tegyen föl és magának friss rúzst. (Apánk szerint túltüsténkedte a helyzetet, jobban támaszkodhatott volna a magyar középnemesség kossuthi, republikánus hagyományaira.) És váratlanul nem ő, hanem apánk, akinek eszébe jutottunk, és rá-rászólt az idegenekre, hogy csöndesebben legyenek, alszunk, ügyelt ránk (nem is ébredtünk föl: az én apám úgy ügyel, ahogy nem ügyel senki!). Apánk nem volt udvariatlan, inkább rezerváltnak tetszett, tűnődőnek, próbálgatta az izmait egy elfelejtett szerepben.

Amikor egyedül maradtak, egy félóra alatt lefutott az egész, apám kikísérte a Habsburgékat, anyám, mint egy kamasz, hangosan fölvihogott:

– Hát ez meg mi volt?

– Nicht der Rede wert – szóra sem érdemes, nyújtózott apánk álmosan, még mindig benne az előző nyelvben.

192

– Szervusz, öregem, Matyikám – örvendezett Tóth Juszuf, parkettacsiszoló kisiparos, engedélyezett ellenség (lassan már erre is telt a rendszernek), egy maszek, egy magánszektoros, a hajdani falusi focicsapat balbekkje; hangsúlyosan és büszkén tegezte apámat, amely kiváltságát húsz-egynéhány évvel ezelőtt nyerte el,

az ő családjában elsőként, noha sok száz éve éltek ugyanabban a faluban (ők és mi).

– Hogy vagy, öregem?

Apám őszintén válaszolt. Mire Juszuf hátba vágta, ezt azért régebben nem merte volna, mintha együtt őriztek volna disznót (egyébként tényleg együtt őriztek disznót, a nagymama szigorú nevelési elvei következtében a grófgyerekeknek ezen is át kellett esniük; „van, aki disznót őriz, van, aki disznót tart és van, aki egy disznó”), és fölajánlotta a segítségét. Nem a paraszt mozdult meg benne, bár egy kis családi griffmadáros árny hullt 693 a viszonyukra, hogy jól jön ez még, ha visszaáll a világ tisztes rendje (ő is tudta, amit mindenki, nem fog visszaállni itt semmi, itt soha semmi nem folytatódik, mindig mindent újra kell kezdeni), és nem is rejtélyes bátorságból segített, nem váratlan vakmerőségből, hogy ő, Tóth Juszuf, maszek és kiöregedett balhátvéd, fittyet hányna a jelennek, ennek a bóvli mindennek, mert nem is hányhatott fittyet a jelennek, mert nem lehet, ha csupán a jelen az, ami van; nincs honnét fittyet hányni.

Tóth inkább kispolgár volt, mint bármi más, ez a speciális magyar zagy, magyar törek („tologatta a politika ide-oda az embereket, addig-addig, míg eltörött a tizenkétszemélyes kávéskészlet”), apám alkalmazásával vállalt némi rizikót, nem sokat, de mégis, viszont, mintegy cserében, kevesebb bért fog neki fizetni, mint egy melós melósnak, ebből a szempontból a grófok rentábilisak.

– Csapj bele, komám – és édesapám belecsapott.

Hogy mibe, nem egészen tudta, de nem volt választása. A parkettás segédmunkás hajnali fél ötkor kel, cipeli a csiszológépet, mint a púpját, előkészíti a terepet. Kezdetben megengedett némi ügyetlenség, és apám bátran élt evvel a lehetőséggel, leégette a kefét, rendszeresen törte a keresztléceket, és nemegyszer lépett bele a lakkosdobozba. Ám amikor az előre fölsihtolt parkettapiramist is ledöntötte, és nem ismervén annak rendjét, csupán formáját, összevissza újraépítette, pakolta, akkor Juszuf barátja kitört, hogy ez nem jótékonysági intézmény, hanem meló.

Apám néma szomorúsággal nézte jótevőjét.

Akit megdöbbentett ez a tehetetlen álldogálás. Nem tudta, hogy ekkora a baj. És mivel alkatilag jó ember volt (alkatilag jó ember és köpcös), amin azt kell érteni, hogy ha nem kellett, nem használta a saját rosszát, nyugtatni kezdte apámat, hogy nem lesz semmi *problema.* Magát nyugtatta; váratlanul, fölkészületlenül érte az apám kiszolgáltatottságából adódó szemérmetlen, pucér személyesség. Nem szokás.

Apám lassan beletanult a parkettázásba. Később, mert Juszuf átállt arra, eljött a műanyag ideje, a műanyagfröccsöntésbe. De akkor már elkezdett fordítani is, először csak németből, aztán angolból is, aztán franciából is, aztán németre is, angolra is, franciára is, aztán keresztül-kasul, oda-vissza, elején négerként, név nélkül – miközben a biztonságot jelentő munkakönyve ott volt, ott lehetett a parkettás-műanyagos balhátvédnál. Haver, ilyen a jó haver.

193

Apám élete visszatért egy rendesebb kerékvágásba. Egy rendesebbe, de nem rendesbe, nem a rendesbe, miáltal éppen ez a különbség lett a kérdés, az, hogy akkor most mi is van evvel a kerékvágással. Talán mégis nehezebb azt kibírni, amit kibírunk, mint azt, amit nem, mert előbbinél föl kell tenni a kérdést, hogy mi az, amit kibírunk, ezzel szemben, ha olyat bírunk ki, amit nem lehet kibírni, akkor nincs ez a kérdés, ez a luxus, akkor csak a kibírás van.

Apám ekkor lett igazán magányos. Úgy látom őt most már örökké, hogy ül az íróasztala mögött és gépel. Zúg át a világmindenségen az írógép kattogása, betölti minden zugát, elér minden távoli öblöt, rejtett hajlatot, ez a hitvány, irgalmatlan kopogás, amely inkább zihálás és hörgés, mint egy gép tárgyias zaja, a kudarc beismerése, elcsukló sírás és könyörgés, evvel telítődik az egész teremtett világ, ez apám életének utolsó, zengő szava, ez az iszonyatos, iszonyatosan elrontott, közönséges, ijesztő, rossz, engesztelő hang, ez a tehetetlenség, egyszeriség és teljesség.

Nem az az igazi magány pillanata, amikor állt a dinnyeföldön, paraszt a parasztok között, rémülten pillantva a kamerába, hanem ez a mostani. Ahogy az országnak, neki sem maradt más, csak a jelen, és ehhez a magányhoz semmilyen módon nem volt szokva, ehhez a történelmi magányhoz, amely azonban fondorlatosan az ő

személyére vonatkozott, az ő testére szabta az Úristen, és ha belepillantott e magányba, a mindent fölzabáló jelen tükrébe, akkor ez a tükör csupán egy negyvenforma férfit mutatott, egy született valakit, aki nincs sehol, nem ért el sehová, nincs, vagy van, de minek.

Mi nem tudtunk ezen a magányon változtatni. Senki közülünk. Egy jottányit sem. (Hogy én például mennyire untattam…!) És nem volt jó neki ebbe a tükörbe néznie, jobb volt álldigálnia homályos borkimérésekben, az jobb volt neki.

Egy íróasztal, az írógép szüntelen kopogása és ez a savanyú homály: ez minden.

194

Miután Mária-Polixéna-Erzsébet-Romána, mindközönségesen a Mia tant' kivándorlási útlevelet kért és kapott, időről időre Bécsből csapott le ránk rokoni látogatás formájában. A vendégnek kétszer örül az ember: mikoron jön s mikoron megy. Örültünk hát, amikor jött, noha ez ránk komoly munkát rótt, a jótestvér egy változatát kellett előadni, a jólneveltségre, a vallásosságra és a tanulmányokra helyezve a hangsúlyokat. Inkább rutinosak voltunk, mint lelkesek, de nagyon nem vágtunk pofákat, amiért édesanyánk váratlanul igen hálásnak tetszett. Mert a látogatás valahogy őket is ellenőrizte, hogy talán jól *tartjuk-e* magunkat ezen az ellenséges terepen, hogy áll-e még a vár. Ami azért okozott feszültséget, mert olyasmire emlékeztette a szüleimet, amire akartak is emlékezni meg nem is. Illetve apám, akit igazából ez érintett, azonnal átállt hozzánk, „obligón kívül helyezte magát”, utána a vízözön. A formák *őrzésére* apai családom, lévén ő maga a forma, amúgy is alkalmatlannak bizonyult, mert nem tudott a problémára kívülről rápillantani. Az őrzés mint föladat anyámra maradt, és ő ezt rendben el is végezte, rendben, rémülten, kitartóan, bátran. Amit mindenki szemrebbenés nélkül tudomásul vett.

Mia néni vakságával nem lehetett úgy játszani, mint a nagymama érelmeszesedésével. Azon hosszan élvezkedtünk, amit anyánk sosem szakított félbe, amit mi helytelenül a jóváhagyás jelének vettünk.

– Szégyelljétek magatokat! – mondta azután könnytől csillogó szemekkel, de mi nem szégyelltük magunkat.

– Szégyellje magát az Isten – súgta nekünk a húgunk, de mi ezt soknak találván, ijedten letorkoltuk.

Nem is hittük el, hogy Mia néni vak. Nemhogy előtte, de a háta mögött se mertünk neki szamárfület mutatni. Egyáltalán, a jelenléte erősen följavította a manírjainkat. Amikor visszautazott Bécsbe, ami akkoriban olyan messzi volt innét, mint mondjuk a Hold, ez maradt utána, a följavult manírjaink meg a vendég után járó öröm.

195

Meg a külföldi után járó kupon. A kapitalista rokonlátogatónak éttermi kuponokat kellett váltania, melyeket néhány kijelölt előkelő és főként budapesti étteremben lehetett fölhasználni. Akkor is kellett ez, ha, mint Mária-Polixéna-Satöbbi, családnál nyert elhelyezést, kosztot s kvártélyt.

– Hajbókol és kifoszt – tűnődött apám, s vigyorogva számolgatta a kuponokat, mintha súlyos milliókat –, viszolyogtató hagyománya ez az országnak, gazsulál a külföldinek és kifosztja. – Úgy mondta, mintha ő fosztott volna.

A fosztáson már túl voltunk, maradt a gazsulálás, melyet nekünk kellett leszüretelni. Szabiraty urozsáj, ahogy azt az iskolában tanultuk. Leettük a kuponokat. Olyan tüneményesnek, erősnek és vidáman derűsnek soha nem láttam apámat, mint ezeken a vasárnap déli illegális családi ebédeken, vagy ahogy ő nevezte, csalási ebédeken. Ránézvén tudtuk, láttuk: az élet, mely előttünk áll, olyan, mint ő: tüneményes, erős, vidáman derűs.– Also! – adta ki már reggel a jelszót apánk. – Auf, auf zum fröhlichen Jagen, kleine gazemberek, előre, édes fiaim!

A vidám vadászaton kizárólag németül szabadott beszélni, nem, társalogni, ez a szüretelés nagy és egyszerű elmeszikrája: külföldinek adtuk ki magunkat. Kuponban gazdag vidéknek toltuk föl magunkat. Hogy mennyire volt ez veszélyes, nem tudom; nem nagyon. Elvileg az volt, viszont nem léteztek elvek, viszont így bárminek bármi lehetett a következménye, elvileg, viszont ez épp egy nagyon is gyakorlatias világ kezdett lenni, viszont a gyakorlatot, ha nem igazgatták is, de fenyegették az elvek, gyakorlatilag. Az

államot vertük át, ami halálos bűnnek számít a szocializmusban, ez azonban éppen olyan szocializmusnak mutatkozott, ahol nincsen halálos bűn, gyakorlatilag. Néhány miatyánkkal mindezt meg lehetett úszni. (Miközben a csontokban még ott az inkvizíció állati őrjöngése…)

Egyébként az egyház is alkalmazkodott ehhez a titye-totyogáshoz. A plébános úr egyáltalán nem örült, hogy anyám, egyetlenként, beíratott minket az iskolai hittanra.

– Méltóságos asszonyom…

– Ne szólítson méltóságos asszonynak!

– …méltóságos asszonyom, nem kell fejjel a falnak menni, ha ért engemet.

Mami értette is meg nem is.

– Igaza van a plébinek – így apám –, a szarnak nem lehet pofont adni.

A kuponvasárnapokon mi voltunk a megtestesült szabadság. A szabadság titkos köre. Meglehet, ehhez épp az kellett, hogy föladjuk magunkat, hogy mi ne mi legyünk. Mindegy, kicsire nem adtunk, hanem délcegen bevonultunk – mondjuk – a Kárpátiába.

És máris közelített felénk…, hát egy mogorva, csúf lelkű szerencsétlen közelített felénk, nem pincér, de vendéglátóipari dolgozó, egy pária, a szakma szégyene. Mogorván és bosszúra éhesen – e pillanatban ez az éhség az egyetlen, ami a gasztronómiához köti –, ám mielőtt még leverhette volna rajtunk minden fáradt vereségét, apánk átvette a dolgok irányítását, és szinte beröppent a placcra, a tavaszi szél meglibbentette a kabátját, palástja röpült mögötte.

– Grüß Gott! – süvöltötte, s mi vihāncolva ekhóztuk: – Grüsszi gott, grüsszi gott!

Már ez a Gott önmagában! Anyánk is somolyogva ismételgette, mint a tihanyi visszhang, ogottogott. Nem suttogva hangzott el Isten neve, mintegy véletlen, ami kicsúszott a szánkon, jaj, csak senki meg ne hallja!, de azért a Jóisten hallja meg, hanem hangosan, nyilvánosan, normálisan. Még egy falat se csúszott le a torkunkon, és apánk máris hivatalossá és természetessé tette a Jóistent. És ez fesztelenül történt, amúgy mellesleg, nem a

nemlétező katolikus ellenállás görcsös bátorságával, nem bátran, nem gyáván, hanem a hit vígságával, kikerülhetetlenül.

Ez idő tájt lett vége Budapestnek, megszűnt a város önmagára emlékezni, hirtelen eltűnt, nem látszott, hol van, honnét jött s hová megy. Néhány étterem azonban lassabban követte a várost és az embereket; a Kárpátia is egyszerre emlékeztetett egy eltűnt világra s volt önmaga lapos paródiája, amely már nem idéz föl semmit, kizárólag a jelenbe veri bele az ember vagy az ember édesapjának az orrát.

Szabadság szabadságot kölykez. A közeledő nyomoroncban régi és új reflexek ébredtek föl. Részint egy pincéréi, aki, ha nem is válogatás nélkül mindenkit, de a jelentősebb, esszenciális vendégeket azonnal észleli, csengők szólalnak meg benne, a sznobság és szolgálás ezüstcsöngettyűi, a szolgálás méltóságának elfeledett, magába gyűrt hangzatai, részint ennek az új kornak a fajzatáéi, föléledt benne a rabló, a csibész, a pitiáner csaló, aki megpillantotta áldozatait.

A német szóra még nem ugrott volna okvetlen, hisz az még könnyen lehet másodosztályú germán, fapados endékás, hát akkor már inkább egy cseh, egy prágai fakó úr! Gurtni tág, auf vödörszén, eridjetek az önkibeszolgálóba! Hohó, aranyapám, itt azonban most nem egy gutentág közeleg, hanem egy törzsökös grűszgó, egy virtigli osztrák, egy sógor, kámon evribádi, bár a kabátja megtévesztő, elsőre mintha Vörös Október Ruhagyár volna, hát igen, ez a Nyugat, ez a rafinált egyszerűség, ez az „olyan mintha”, a kabáttól akár még magyar is lehetne a pofa, mai magyar, de már ahogy belépett, az a lendület, a kabát tavaszi libbenése, így csakis egy külföldi tud megérkezni, a mai magyar vagy csüggeteg, lóg a kabát rajta, fonnyadt, őszi levél, vagy ezek a nagykutya új senkik, nincs is rajtuk kabát, csak gőg, a forgóajtóig hozza őket a sofőr, na de ez a homlok, ilyen homlok 699csak a Lajtán túl terem – és ott hajlongott köröttünk, zsongott, zsibongott, jávól, bittesőn, gyertek csak libuskáim, gute plácc, kommen zi hirtelen, Ferikém, bazmeg, hozd már az étlapot.

– Vati! Vati! Was bedeutet ferikem basmek?

– Sok – sziszegte vissza a „pad alatt” apánk.

Az öcsémet az Isten is vendéglátósnak teremtette. Szereti, ha nem is érdek nélkül, az embereket, szenvedélyesen szeret fecserészni, povedálni – már gyerekkorában is járta az utcát, s akár egy felnőtt, barátságosan elbeszélgetett a szomszédokkal –, tud nyelveket, mindig akar valamit, vannak úgynevezett elképzelései. Így került azután egy hotelbe. Járta, ahogy kell, a szamárlétrát, liftesből londíner, abból meg portás. Nem fő, de mégis. Az már valami. De bizalmi is. Mert megjelent két úr az igazgatói irodában, behívatták, az igazgatóhelyettes zavartan topogott.

– Hát elvtárs, gratula, csak így tovább, komám, az elvtársak akarnak még veled beszélgetni.

Hallgatta, hallgatta az öcsém az elvtársi szókat, melyek a maguk módján korrektek voltak, alig mézes-mázosak, vagyis alig fenyegetők, inkább nyugodtak, aminek meg kell lenni, annak meg kell lenni, nem is cinkosak, noha nem egyenesben beszéltek, okkal föltételezték, hogy az öcsém tud például a zuhanyozós szobáról, ahová a nyugatnémet vadászokat tartoztak elszállásolni, amely a nevét a zuhanyrózsához hasonlatos lehallgató mikrofonoktól kapta, hallgatta az öcsém ezt az önmagát is unó zsolozsmázást az új poszt új felelősségéről („rólad is tettek a barmok egy sunyi megjegyzést, azt hitték, beveszem") – s noha nagyon is gyakorlatias beállítottságú, lassan esett le neki a tantusz, és rögtön azt is megértette, hogy noha nem úgy látszik, de ezek most mindent akarnak tőle, az egész életét akarják, és csóválni kezdte a busa fejét, nem szívesen adta volna nekik az egész életét, avval annyi mindent tervezett akkor még kezdeni, viszont nagyon szeretett itt dolgozni, érezte, megbecsülik, érezte a növekedő hatalmát, melyet szívesen gyakorolt, úgy gondolta, hatalomra termett ember, majd nem szédül meg a hatalomtól, hanem okosan használni fogja.

És akkor elmosolyodott.

Elmosolyodott az igazgatóhelyettes is, és a két elvtárs arca is ilyenféle fintorokba redőzött. Elhallgattak. Négy mosolygó férfi. S ebben a csöndben megszólalt a legfiatalabb, halkan, kedvesen, inkább nagy kamasz, mint férfi.

– Ó, drága vitézurak, basszák meg a sarkantyújukat! – azzal, nem gróf, hibátlan londíner, kecsesen meghajolt, s távozott.

– Komám – motyogta a döbbenettől az igazgatóhelyettes.

De nem nyúltak utána; hagyták. (A szállodából mennie kellett. Sajnálta, jó volt neki ott.)

197

A kuponhadjárat által a szülők bizonyítottnak látták a nyelvtanulás hasznosságát. Íme, kézzelfogható. Nem is berzenkedtünk, nyomattuk. Főleg mert atyánknak nem állt módjában minket nyelvileg korrigálni. Amúgy mindig mindenkit: udvariasan, folyamatosan, kegyetlenül. Nem bírta el a szervezete a hibás ragozást. Sárgaságot kapott vagy mit. (Vagy azt a piától? Tréfa.) Anyánkat sem kímélte, minthogy nem anyánkról volt szó, hanem a ragozásról. Most ő is kaján kivagyisággal grasszált a der-die-das sötét erdeiben, minden utózmány nélkül.

Az átverésben mi, gyerekek biztos ütőkártya voltunk. Az az igazság azonban, hogy inkább a bőrnadrág, mint a nyelvtudás révén. Biztosra mentek anyámék, amikor a március végi hűvös, kellemetlenül szeles idő dacára lederhoséba bújtattak.

A lederhose sajátos képződmény, eredendően idegen az egészséges magyar néplélektől, így tőlünk is, mi is gyanakodva fogadtuk. Viszont nyugati, akár az orkánkabát és a farmer. És egy úriember amúgy sem lepődik meg semmin. De hát vagyok én egy tehénszagú bajor parasztgyerek?

701

De hordtuk. És a lederhose hordásban mutatja meg igazi énjét és kvalitásait. Két fő fajtája honos, a fényes meg a horzsos, az öcsém fényest bírt, én horzsost, a húgoméra nem emlékszem, csak a vékony, piszka lábacskáira, ahogy akár a póklábak, pilinkáltak ki belőle. A lederhosénak megvan az a gyönyörűséges tulajdonsága, hogy nem piszkolódik. Nem tud, nem képes, bölcseletileg lehetetlen; ami szövetnadrág esetében már botrány, farmernál bizonyos idő után öncsalás, az itt: patina. Micsoda édes élvezet a mocskos, sőt akár zsíros kezet is közvetlenül és nyilvánosan a nadrágba törülhetni!

– Így szokás! – fojtottuk kétkedő anyánkba a szót, és hivatkoztunk (genealógiailag pontatlanul) az osztrák ágra. És így a bőrnadrág lassan beérett. Az idő, amint szépséggé válik: ez a lederhose.

A kuponokat leenni erkölcsi kötelességnek számított („csak nem hagyjuk ezekben!”), ezért kifejezetten drága ételeket kellett választani. Ezt kezdetben szégyelltük, úriember nem figyeli az étlap jobb oldalát…

– Hacsak – intett apánk – nincsenek likviditási gondjai! Melyek átmenetiek!

…de azután elfogott minket egy új, ismeretlen, édes érzés: a gazdagság szédülete. Erről eddig semmit nem tudtunk, de hamar belejöttünk. A gazdagság, akár a szegénység, tanultuk meg gyorsan, korlátokat jelent, s az, hogy nem ehettünk zöldbabfőzeléket feltét nélkül, csupán szarvascombot vadász módra, csorbítja önállóságunkat – de hadd csorbítsa! Értésére adtuk szülőinknek, hogy ha ők elvi alapon esetleg hezitálnának, mi tudjuk a megoldást: jobb gazdagnak lenni, mint szegénynek.

Még békacombot is ettünk!

Én izgatottan igen, öcsém elszántan nem, húgunk észre sem vette. Dudorásztunk, de a rosszul megválasztott nyelv miatt azonnal letiltattunk.

– Virágéknál ég a világ, sütik már a rántott békát, zimmezumm, zimmezumm, recefice bumbumbum!

Ez idáig azt hittük, ezek a Virágék szegények. Mégiscsak egy népdal!

702

– Büdös. Ez büdös – jegyezte meg szemérmesen húgunk, mint aki öt év után először szólal meg. A tetem fölé hajoltunk, valóban. Ezt még apánknak is be kellett látnia, pedig ő soha semmit nem talált romlottnak, vidáman kebelezte be a kissé állott maradékokat, a beindult főzelékeket, a távoli tejeket, a gyanúba hozott tojásokat. A tojásról anyánk azt tartotta, hogy annak nem is kell büdösnek lennie, elég a gyanú, hogy tán az, s akkor már ehetetlen.

– Akárcsak a bíborosok, nemcsak feddhetetlennek, de feddhetetlen hírűnek is kell lenniök – vigyorgott Papi, és befalta a hírbe került

tüktojt. Minden reggel tojást evett, lehetett, akkor még nem volt koleszterin.

Szegény békacombok bűzlöttek. Talán elromlott a fridzsider, ama híres Szaratov típusú. Mi is ilyet birtokoltunk, dübörgött, akár egy traktor. A dübörgés nem számít, a hideg számít, és hidegben az oroszok első osztályúak, vélekedett apánk, anyánk vonogatta vállát, lélekben leragadt a Boschnál. Még az is lehetett, hogy a békák forradalmi, illetőleg ellenforradalmi megfontolásokból szántszándékkal romlottak meg, hogy így ártsanak a szocializmus jó hírének.

Mely célt elérték.

Anyánk, mint mindent, szerette volna botrány nélkül megúszni a békákat, apánk meg nem szerette volna. Otthon az öcsémmel azután reménytelenül gyakorolgattuk azt a könnyű és súlyos, fenyegető és elegáns, mellékesnek tetsző és megsemmisítő mozdulatot, ahogy Papi magához intette a pincért, odavetett neki valami szókat, az bosszús és ijedt fintort vágva elvágtatott, és azonnal visszatért egy nagy, kövér emberrel.

Atyánk rezzenéstelenül trónolt, várt, éreztük, most nem szólhatunk, nehogy kiessen a szerepéből. De azért egyet odakacsintott nekünk. Mami aggódott, ez ránk is átragadt, leszámítva a húgunkat, az ő kíváncsisága minden mást elsöpört.

– Kizárt dolog, mein Herr – rázta a fejét a kövér már messziről. Parancsoláshoz szokott embernek látszott, akivel, látszott, nem jó kikezdeni. Azt, hogy tán édesapánkkal se jó kikezdeni, most láttuk először. – Kizárt dolog, mein Herr! – Nem beszélt rosszul németül, valami választ vár apánktól. Mintha egy westernt néznénk. Hősünk valódi ellenfélre lel, egy igazi nagy, gaz emberre, farkasszemet néznek, lehellet megszegik.

Apánk kecsesen a dögökre mutatott. Az ellen megspektálta a békákat – hülye öcsém kezdte épp lefejtegetni a rántást, anyám a kezére csapott –, majd kérdőn fölpillantott.

– Nun ja?!

– Nun?! Ja?! Ezt mondja ön? – hördült föl atyánk, és csikorogva hátraszánkázott a székével, az összes asztal minket nézett –, ön ennyit fűz ehhez, nun ja, ennyi az, amit egy előkelő, mert ugye ez

az, nemdebár, előkelő?, budapesti, mert ugye ez az, nemdebár, Budapest?, étterem vezetője, mert ugye ön az, nemdebár, vezető, felelősséggel, hozzáértéssel, gasztronómiai szenvedéllyel, nemdebár, a fenébe, mi is volt a mondat eleje!

Apánk a lehető legközönségesebb bécsi dialektusban lármázott, magyarán senki egy szót nem értett az áriából. A csöndben apánk megismételte légies mozdulatát:

– Voálá, der Gstank! Ímhol a bűz!

A gaz félénken, akárha egy kibiztosított bombát emelte magához a tányérkát.

– Nun ja? – mosolygott apám.

– Sok – sóhajtottam apám fia (anyai oldalbadöfés).

Apám nem torlaszolta el a teremfőnök visszavonulási útjait, elégedetten bólogatott, hogy az úgymond nem észlel semmi rendellenességet, de természetesen elnézését kérik a vendégnek, apám még elégedettebben bólogatott.

– A ház ajándéka – csikorogta a főnök, és kapros zalai rákragut hozatott, amivel váratlanul majdnem megnyerte a duellumot, nyakunkon maradtak volna a bónok, de apánk azonnal pezsgőt rendelt.

– Oroszt, fiam, mert az a legjobb, nemdebár!? – és most a pincérre kacsintott, aki olyan moccanatlanul meredt rá vissza, ahogy csak bírt.

A győzelem érzése átragadt az egész famíliára.

– Csak óvatosan, Matikám – súgta néha kötelességszerűen anyánk, de ő is ivott kicsit.

704

Az ebéd végén, már a kávé után apánk gondterhelten magához intette a pincérünket, ki csöndes gyűlölettől alázatoskodott, okkal, a romlott brekkancsok rájuk lesznek verve, lebarmolás lesz, fegyelmi nem lesz.

– Jawohl, Herr Doktor! – Ez még Bécsből csúszhatott át, ott mindenki Herr Doktor, de a szemüvegesek bizonyosan.

– Nézze, fiam, itt, most, ezen a ponton, inni kéne valamit…

– Jajj! (Mami.)

– Nicht jajj – és olyan tüneményesen bólintott a mamám felé, hogy az mindent elfelejtett, vagyis minden eszébe jutott, az a régi karcsú fiú, akitől remegni kezdtek a lábai. – Szóval, fiam, egy finomívű konyakot, de izibe – és rápaskolt a pincér farára, akár egy lóéra, gyia, gyerünk! – Konyakra főre – sóhajtott még a mamám felé. Aki elvesztette minden szigorát, még a nyelvit is, sőt ő is csatlakozna a konyakhoz, legalább belelógatná a nyelvét.

– Lógassa, egyetlenem.

– Én is, én is! – kajabáltuk, mi is lógni vagy lógatni akartunk.

A finomívű konyakot pedig finomívű szivarnak kell követni.

– Itt, fiam, csakis a nemzetközi munkásmozgalom fellegvára, Kuba jöhet számításba! – Lehunyta a szemét. – Azok a riadt, zsíros, hatalmas combok! Amelyeken ezek a debella, édes kubai asszonyok a dohányleveleket sodorják! Mert, fiam, ne legyen kétsége, az aromát, ama félreismerhetetlent, azt ez adja, ez a grandiózus combi sodrás! – A váratlanul széles választékból hosszas piperkőcködés után egy Inter Muros Grandiosót választott, Fidel Castro kedvenc szivarját. – Törekvő fiatalember amúgy ez a Fidel. Ein Mörder. Inter Mörder Grandioso…

– Mi a faszt szórakozol velem? Ki vagy te, mit képzelsz? Azt hiszed, te vagy a james? Hogy te szoptad hegyesre a piramist? Hát csak szopjad… Azt hiszed, nem értem, mit karattyolsz, nagyképűsködsz, provokálsz itten egész kaja alatt, mire?, bazmeg, mert pénzed van? Nekem meg nincs pénzem, és akkor mi van? A seggem kivan. Basztatsz, hogy így az oroszok, meg Moszkva, úgy a munkásmozgalom, azt hiszed, én hülye vagyok?, leszarom én az oroszokat meg Moszkvát, csak azok nem szarnak le minket, egyébként nem is szarom le őket, mert majd ők nyomják ide a pénzt, nem tehetnek mást, ez még mindig olcsóbb, mint lőni, ők fognak pénzelni, kisfaszom, nem ti, bazmeg. Hol voltatok ti 56-ban?, sehol se voltatok, ott voltatok, sehol. Osztrákok?, milyen osztrákok?, osztrákok nincsenek is, osztrákok még annyira sincsenek, mint a magyarok. Mi az, hogy osztrák?, a Rapid meg az Ausztria Wien! Volni voltak, tanultuk, 150 év török elnyomás, 400 év Habsburg-elnyomás, ennyi, bazmeg, de én nem haragszok rád, kisfaszom, majd perkálsz szépen a végén, nagyon akarod játszani az urat, az

meg pénzbe kerül, ha még a Józsi kicsit kint felejtett békáit is sikerült volna belétek passzírozni, akkor te lennél a csókos vendég!, a rák se volt sokkal frissebb, csak ráküldtük azt a kis kapros mártást, de rendben van így is, kis vasárnapi labancom, göthös németje! – gondolta a pincér, és szívélyesen meghajolt.

Teljes asszisztencia mellett távoztunk, a felek kölcsönös megelégedettségüknek adtak kifejezést, amikor az öcsém fölbukott a díszes szőnyeg egy vastag gyűrődésében, térdre esett, és bömbölni kezdett – magyarul. Ám akkor már semmi nem számított.

– Ah, mily sebbel-lobbal *ragad* ezekre a lurkókra ez a maguk szép, furcsa nyelve, no de sebaj, lesz még itten békacomb, neszpá, ohne zimmezumm – és terelt apánk gyorsan minket kifelé, a jó pásztor, ki, ki, kifelé, ahol azután kézen fogva, láncban, mind az öten futni kezdtünk, repülni, ki a Kossuth Lajosról elnevezett utca felé, mintha „adj király katoná”-t játszottunk volna.

Mi csak lebegtünk apánk után, mint a kabát széle.

198

Kiérve a Kossuth Lajos utcára apám megtorpan.

– Édes angyalkáim – fuvolázza bűbájosan, úgy, hogy a szívünk megdermed –, most szépen eridjetek haza, ott az a kiváló kvalitású hatos busz, nekem még van egy kis dolgom.

706

Anyánk úgy pillant rá, akár egy gyilkosra, betörőre, utolsó senki rongyra. Ösztönösen hátrálunk. A pillantást apánk nem kívánja desifrírozni, lelkes és zavaros fejtegetésbe bocsátkozik, hogy mért is kéne neki azonnal fölugrania Tóth Juszufhoz, és, jut eszébe, mi is jöhetnénk, mért is ne.

– Kutyákok, akartok jönni?

– Igen, igen – csiviteltük, kis hülyék. Mami csak áll. Nem jó őt így látni.

– Jaj, édes nyulacskám, ne nézz már így, abszolute igazad van, mért is jönnétek, unalmas pénzügyi megbeszélések, sőt, még annál is kevesebb, a kisoszhoz kell beadni valami papírt, a kisosz nagy úr, azt se tudjátok, mi az, kisosz, nagy osz, nem osz, nem szoroz, porosz, kosz, rossz, gonosz.

– Abrosz – kotkodácsol a húgunk.

– Valóban – bólint Papi hirtelen csüggedten.

Ez az a pillanat, amikor anyánk teljes erővel kérlelni kezdi, hogy ne csinálja ezt, ezt a szép vasárnapot satöbbi, de elharapja a szót, őszinteség, fenyegetés és meghunyászkodás közt inog, nem tudva, nem érezve, melyik a célravezetőbb. Egyik se. És nincs is olyan arány, amelyik az lenne. De nincs annyi tapasztalat, annyi kudarc, amely ezt megtaníthatná nekünk, mindig marad valami rettentő remény, hogy mégiscsak volna olyan okosság meg furfang, amely képes volna túljárni az *ivott észen.*Ám azon nem lehet. Ez a (nehéz) részegség jellemzője, ez a bizonytalanság, megfoghatatlanság, árnyék és tündelevény, lidérc és káprázat.

Édesapánk mint káprázat.

E káprázat (fikció és föltételezés) egyszer csak sarkon fordul és kilép a jelenetből, nem kérlel, nem indokol, nem magyaráz, ellebben. Anyánk rohan utána, öcsém menne, fogom a nyakát hátulról, mondom, itt maradsz, és úgy mondom, hogy ott marad. Nézzük a hadonászó két felnőttet, hang nincs, árnyjáték, fölösleges kitérő, anyánk mosolyogva tér vissza.

– Apátoknak dolga van, mi pedig most megyünk haza, alé, alé…

Az őszinteségből később sem származott semmi jó.

707

199

Mérget a megtorpanásra sem lehet venni. Anyánk persze vesz, ezért folyamatosan torpantgat, ezért apánk jó másfél méterrel előttünk jár. Olykor vidáman visszapillant, akár egy okos ló.

Húzza a szekeret, mindent húz, mindent, mindenkit. Nem torpan, hanem lassít; megáll. Akkurátusan kibújik a hámból, nem rúg ki onnét, lába nem kerül az istrángon kívülre, leveszi a kantárt – anyánk a várakozás egy gyanakvó változatát képviseli, háta hajlott, mint egy macskáé, belecsúnyult a bizonytalanságba –, kiveszi a pofájából a zablát, amely habosan fénylik a márciusi napon, egy mozdulattal átemeli a fején a homlokszíjat, szemellenzőt, álladzót, ez felborzolja a haját, Einsteinről vannak ilyen képek, kaotikus hajzat kontra agyrend, nevetünk a bohócos összevisszaságon, letolja végül a szügyhámot is, megfordul; szájában szivar.

Süt a nap, zsong a Belváros, pillanat, maradj még.

– Kutyák! – pöfékel apám előkelően –, kivételesen taxi erejű járművel megyünk haza. Elfáradtam.

– Táxi! – kiált anyám jellegzetes á-jával azonnal, mert fölismeri, hogy így nem fog történni semmi, mert az a jó, ami nem történik meg. (Ez volt az ő nagy veresége, ez a „mert”, ez a jó.)

– Elfáradtam, ugye te is elfáradtál? – kérdi még rosszcsont apám. Mami szemérmesen lehajtja a fejét. A szüleink szemérmesek, alig buktak le (az idők során), legföljebb csók erejéig. Ezt az évődést nem szívesen hallgatjuk, inkább kellemetlen, mint megható, pedig megható. Anyánkat csúfolva kajabálni kezdünk.

– Táxi!, táxi!

200

Nekidől a templom falának, ferencesek, már harmonikázna is alá, anyánk odaugrik, óvatosan a kőpárkányra ülteti, apám feje le-lecsaklik, mintha nem volna erő a nyakában – biccentő izom? –, anyám újra meg újra fölemeli, végül sikerül a falnak támasztania. A fej tartja a templomot vagy a templom a fejet?

A homlokon zsíros izzadság fénylik, a haj, mint a verébtoll csomókban, anyánk mélységes mély retiküljéből zsebkendőt bányász elő, apám arcára teríti. Nézzük, unjuk.

A téma az utcán hever.

Egyik pillanatról a másikra erős, savanykás szag kezd áramolni belőle, a szalmiákra emlékeztet, hol közellépünk, hol vissza, csak a szag van.

– Apánk, e színtelen, szagtalan, szúrós szagú gáz.

Magához tér, belőlünk semmit nem lát, emelkedik föl, söpör minket le magáról; ahogy föláll, kibújik a kabátjából, az inge kilóg lebegve a nadrágból.

Váratlan táncolni kezd.

Egyik kezét hajlítva megemelve, másikat feszesen a háta mögött tartva büszkén kihúzza magát, fölveti a fejét dacosan, magyar módra, vérében ősi pásztortüzek lobogásával, forogni kezd, egyre gyorsabban, derekát hátrafeszíti, haja leng, toppantgat, anyánk a templomfallal válik egyenlővé.

Apám nem okoz nagy föltűnést, futó pillantást vetnek rá, egy részeg, züllött alak tántorog.

– Gyertek! – válik el anyánk a templomfaltól, arrébb löki apám kabátját –, itt nincs mit keresnünk! – és szinte a hóna alá kapva minket indul az Astoria felé.

Nem én, én kussolva meghúzódtam, nem egyetértve, de beletörődve, hanem az öcsém bújik ki az ölelésből, ő, a megveszekedett anyapárti, és indul apám felé. Aki szédülten pörög, topog, csattog a lábával, egy szellemmel járhat csárdást. Az öcsém nézi, figyeli, aztán félénken meg-megmozdul, együtt mozdul apámmal, egyre inkább vele együtt, fölveszi a ritmust, a mozgást, a táncot. Együtt őrjöngenek, szegény öcsém alig bírja, de azután egyre inkább ő diktál, csitít, mintha nekivadult lovat fékezne, hó, hó, lassacskán, úgy, arany Zöldfikár, nyugodtan, kincsem, jó ló, megnyugszik, jó ló.

Megállnak; zihálnak, izzadtak. Most hogyan tovább? Apám megtántorul, öcsém alááll, tolja-cipeli, mint egy zsákot megint a templomfalhoz. Ül. Lassan magához tér. Fáradtan, hálatelten nézi a fiát, az öcsémet.

– Jöjjön, édesapám.

Nem, nem, inkább ő jöjjön közelebb. Az öcsém félénken csosszan egyet, apám becsukja a szemét, mintha napozna, úgy mutatja, közelebb, közelebb. Az öcsém már bánja az egészet, megint anyám pártján áll, pislog hátra, jönne vissza hozzánk. Apám pilláit alig megemelve kikukucskál, látja az öcsém foltját (ennél többet belőlünk nem szokott), s ekkor hirtelen, akár egy csörgőkígyó, villámgyors mozdulattal mintegy odacsap, magához rántja az öcsémet, aki ijedtében sírni és kiáltani sem tud, pedig sírni szeretne és kiáltani szeretne, magához rántja, és szorítja és öleli. Az öcsém zihál a félelemtől és a dühtől, ott van apám nyakában, közelről nézi a sárgásan rücskös templomfalat. Apám a haját simogatja.

– Kicsikém.

– Ne simogasson! Simogassa a… – Ezt a mondatot soha senki nem meri befejezni.

– Mi a helyzet, öregem, ezt kérded?

– Nem! Nem!

Most az apám nyugtatja, babusgatja az öcsémet. Hogy látja-e itt fölöttük ezt a táblát. Ez mutatja, hogy eddig ért a víz 1838-ban.

Egymásra torlódott a jég a Csepel-szigetnél, s az visszanyomta a vizet a város felé. Vagyis ők már itt víz alatt volnának, úgyhogy legokosabb volna azonnal tátogni, mintha kopoltyújuk volna, itt úszkálnának a halacskák a fülük mellett, hájas pontyok, gyors keszegek, vagy csupán a jeges törmelék, látnák alulról a bárkákat, még talán az eget is, átszűrődne valami zavaros kék, látnák a hős Wesselényi Mikát, persze őt is alulról!

– Tátogj, fiam, tátogj, mert a levegő az életelemed… Széttéplek, mint a halat… Az a helyzet, öregem, hogy itt állunk megfürödve, nincsen semmi, én sem vagyok, te sem vagy, anyádról nem is szólva, ez a templom sincs, a Felszabadulás tér az aztán végképp nincs, még leginkább a kopoltyúink vannak… nem… leginkább az a poshadt békacomb van, a nagyapáddal ettem 710egyszer békát, Bécsben a Bristolban… Borjú, bárány, béget… Nagyapád szeretett finoman enni, én többnyire éhes vagyok. Vagy-vagy.

Liheg. A kisgyerek ijedten forgatja a fejét.

– A szentkúti búcsú! – kiált föl most apám. – Nézz csak körbe! Hát ez a szentkúti búcsú! El is éneklem neked.

Mielőtt az öcsém mukkanhatna, egyszerűen avval a hatalmas, gyönyörű apai tenyérrel betapasztja a száját.

– Jól begyakott nekünk a szentkúti búcsú… – Az ú hosszan rezzen, nyekereg. – Begyakott. Ezt érted? Érted, mi helyett mondom? Ellopták a csacsink összes szerszámostul… Ellopták… ezt mondom… hogy nincsen semmi… még az emléke sincs… Összes szerszámostul… Jó volna örökölni, mi?! Elkezdtünk örökölni, örököltünk, örököltünk… icipici mind megette. – Maga elé emelte az öcsémet. Hidegen megnézi magának. – Hány éves is vagy te? Mindegy. Te szeretnél gróf lenni, azt látom. Szeretsz parancsolni… mindig parancsolni fogsz… vagy fogsz akarni… Hogy utálom! Az apám tudott parancsolni. Szó nélkül, szemvillanással. Ahogy odaállt. Nem is oda, csak állt. Volt. Volt, ami volt… bagatell tétel… Ez az, amit sosem fogtok megérteni… Nem mintha lett volna valami jó abban, hogy elzabrálták. Mert mért jó, ha istálló lesz a szalonból? Nekem se jó, a teheneknek se jó… Az utolsó szögig mindent elzabráltak, mindent, az országot… és milyen ravaszul! Úgy, mintha

az ország maga lopta volna el magától… Így aztán nem is lázad, hanem újra meg újra próbálkozik.

Visszaengedi az öcsémet a nyakába.

– Elzabrálták, elzabrálták… Kik? Hát nincs itt senki, csak mi vagyunk, minden mi vagyunk. Nem maradt más nekünk, csak az apánk… – megtorpan – …ezt most nem mondom ki, ne vigyorogj, vigyorogni azt tudsz, te vigyorogsz a legszebben minden gyerekem közül… szóval, tudod, miről van szó… rímel a hazával… az örökség… Nem maradt más nekünk, csak az apánk tam-tam, azt szerszámoztuk föl, azon mentünk haza. Tam-tam.

711

201

A haza szóra fölpattan, mintha tényleg megoldást találtunk volna. Mintha azon mennénk haza. Jön velünk, csöndben, illemtudóan, anyánk elöl, akár egy szigorú, kedvetlen tanárnő. Mégis, amikor belépünk a lakásba, apám már ott ül a Hermes Baby előtt, amely folyamatosan zakatol, akár egy géppisztoly, veri, csépeli, és jönnek és jönnek belőle a szavak, pötyögnek a fehér papírra, egyik a másik után, szavak, melyekhez neki semmi, de semmi köze sincs, nem is volt, nem is lesz.

712

[Jegyzetek]

*1

A tizennegyedik és tizenötödiknek leírása hiányzik.

*2

A tizennyolczadik nincs említve.

*3

Ezen tételhez a lap szélére, a lajstrom hitelesítő főaláírójának kezevonásaival e megjegyzés vagyon írva: »Pálffy Pál Palatinus Uramnak adta szegény László Uram.«

*4

Vagy: de klétek, – *tisztán nem olvasható.*

*5

Kézjegyzés e tételhez: „Az ládákon kívűl vagyon, az asztalon."

[Vendégszövegek jegyzéke]

(készült a könyv német nyelvű kiadásához mellékelt lista alapján, a digitális kiadás kiegészítéseként)

A *Harmonia Caelestis* c. regényben szószerinti vagy torzított idézetek szerepelnek többek között az alábbi szerzőktől:

MONA ABAZA: The Changing Image of Women in Rural Egypt

ADY ENDRE

IBN HAZM AL-ANDALUSI: Das Halsband der Taube

SHERWOOD ANDERSON: Winesburg, Ohio

ARANY JÁNOS

Auswahl der Gedichte des frühen Mittelalter

AZIZ AL-AZMEH *szóbeli közlése*

Verssorok BARÁNSZKY LÁSZLÓtól

BAROLSKY: Giottos Vater

DONALD BARTHELME: Der tote Vater *(Fordította: Marianne Frisch és Martin Kluger)*

SAMUEL BECKETT: Katasztrófa

S. BELLOW: Herzog

BERÉNYI LÁSZLÓ: A gyufa történetéről

KLAUS BEYRER: Die Postkutschenreise

BODOR ÁDÁM: Az érsek látogatása

BORGES elbeszélései

GESINE BOTTOMLEY

BORNEMISSZA PÉTER: Tragoedia magyar nyelven, az Sophocles Elektrájából

H. C. BUCH: Die Entmündigung

ITALO CALVINO: Palomar

CAMUS: A bukás

DANIIL CHARMS: Zwischenfälle

CHESTERTON: Der stumme Ochse (Aquinói Szent Tamás)

Ch. baráti közlése (»női kipárolgás«)?

CIORAN: Füzetek

LARS CLAUSEN

CRAIG: Über die Deutschen

A. L. CROUTIER: Harem - Die Welt hinter dem Schleier

CSELÉNYI BÉLA költeménye

MARY DALY: Beyond God the Father (Jenseits von Gottvater, Sohn und Co.)

DARVASI LÁSZLÓ *szóbeli közlése*

DEUTSCH-STIX/JANIK: Hauptberuflich Vater

WALTER DIRKS: Unser Vater und das Vaterunser

GÜNTHER EICH: Die Maulwürfe

HARALD EGGEBRECHT *szóbeli közlése*

ERDÉLYI JÁNOS: Jókai Mór

AGNES ESTERHÁZY grófnő (Hg.): Das lasterhafte Weib

ESTERHÁZY MIKLÓS: Meine Erlebnisse und Eindrücke

ESTERHÁZY PÉTER: Hahn-Hahn grófnő pillantása, Egy nő, Fancsikó és Pinta, A szív segédigéi, Hrabal könyve, Pápai vizeken ne kalózkodj! Termelési-regény, Függő, Ki szavatol a lady biztonságáért?, Fuharosok, Kis Magyar Pornográfia, Bevezetés a szépirodalomba, CSOKONAI LILI *álnéven:* Tizenhét hattyúk, Búcsúszimfónia (A gabonakereskedő)

ESTERHÁZY JÁNOS: Die Familie E. stb.

EFIM ETKIND

MORDECHAI FEINGOLD *szóbeli közlése*

FEJTŐ FERENC

Egy mondat FERRERI *filmjéből, Christopher Lambert játszik benne*

JENS MALTE FISCHER

ANDREA FRIEDRICH: Was man über die Känguruh wissen muß

GÜNTHER BRUNO FUCHS: Fibelgeschichten (Ein Kaiser lebt weiter, Ein Riese muß immer aufpassen)

DMITRIJ GALKOVSZKIJ: Unendliche Sackgasse

GARACZI LÁSZLÓ

SIGFRIED GAUCH: Vaterspuren

LEOPOLD GINZBURG: Sprüche der Väter (Dem Andenken seines in Gott ruhenden hochherzigen Gönners des wirkl. Geheimraths Herrn Samuel Poliakow in dankbarer Verehrung vom Verfasser)

NATALIA GINZBURG: Familienlexikon

CARLO GINZBURG

GOETHE: Életemből: költészet és valóság

WITOLD GOMBROWICZ: Testamentum

NILÜFER GÖLE

GÖRGEY GÁBOR: Galopp a Vérmezőn

GOTHÁR PÉTER

ANTHONY GRAFTON: Die tragischen Ursprünge der deutschen Fußnote

GRANASZTÓI GYÖRGY

GRANASZTÓI PÁL: Liane

GRASS

ROBERT GRAVES, VÁRADY SZABOLCS *mesélte*

GREENBLATT: Schmutzige Riten

GRILLPARZER: Tagebuch auf der Reise nach Konstantinopel und Griechenland

VALENTIN GRÖBNER *szóbeli közlése*

GYÖRE BALÁZS *írása*

THOMAS HARDY: A weydoni asszonyvásár

HC CD-borító

PETER HÄRTLING: Vater

HAYDN

JOHANN PETER HEBEL: Schatzkästlein

HERBERT HECKMANN: Wie es dazu kam…

HEIDEGGER, *nem tudom, honnan*

HELMUTH HEISSENBÜTTEL: Ich will nicht über meinen Vater schreiben

ROLAND HENGSTENBERG: Wieso und wie bewahren Insekten einen ruhigen Blick auf die Welt?

ECKHARD HENSCHEID: Beim Fressen beim Fernsehen fällt der Vater dem Kartoffel aus dem Maul

HORVÁTHNÉ *(langalló stb.)*

HÖLDERLIN, *egy édesanyjának szóló levélből*

BOHUMIL HRABAL: Levelek Áprilkának

PEER HULTBERG: Requiem

A. HUXLEY: Szép új világ

JAECKEL: Du bist doch mein Vater

VENDEDIKT V. JEROFEJEV: Moszkva–Petuski

JAMES JOYCE: Ulysses *(egy szó)*

JOCHEN JUNG *baráti közlése (állítólag egy Heine-idézet, kerestem, nem találtam meg)*

ERNST JÜNGER: Das abenteuerliche Herz

FRANZ KAFKA: Levelek apámhoz

KATONA JÓZSEF: Bánk bán

KAVABATA YASZUNARI: Hóország

WIM KAYZER

KEMÉNY ISTVÁN költeménye

PAUL KERSTEN: Apám hétköznapi halála

HERMANN KESTEN: Meine unehelichen Söhne

KERTÉSZ IMRE

Kindlers Neues Literaturlexikon über Joseph Conrad und Cheever?

DANILO KIŠ: A holtak enciklopédiája, Interjú Gaby Gleichmann-nal

TOM KLAUS: Wenn Fater zuviel trinkt

OTTO KLEMPERER: Sagen Sie doch einfach Otto. Anekdotisches

LESZEK KOLAKOWSKI: Ha nincsen Isten… avagy A vallásról, az Istenről, az ördögről, a bűnről és egyéb nyugtalanító vallásbölcseleti kérdésekről

FRITZ KORTNER: Aller Tage Abend
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: Édes Anna
KARL KRAUS
KRÚDY GYULA: A XIX. század vizitkártyái
KULCSÁR EMIL: Majk
LA BRUYČRE: Die Charaktere *(Gerhard Hess fordítása)*
RENATE LACHMANN: Fiktion und Gegenfiktion: Die Provokation des Mimetischen im Diskurs der Phantastik
CHRISTINE LANDFRIED: Parteienfinanzierung und innerparteiliche Demokratie
LÁNG GYÖRGY: Haydn
JOHN LEE: Auf der Suche nach dem Vater
LENGYEL DÉNES: Régi magyar mondák
WOLF LEPENIE *szóbeli közlése(i)*
MALACKA *(művésznév)*
GOLO MANN: Erinnerungen und Gedanken
KLAUS MANN: Fordulópont. Tudósítás egy életről
THOMAS MANN, *valami*
MANUELA: Schuld war nur der Bossa Nova
MÁRAI SÁNDOR: Egy polgár vallomásai, Naplók
MARCZALI HENRIK: Mária Terézia
GABRIEL MARCEL
MATTHÄUS
FRANK McCOURT: Angyal a lépcsőn
MERÉNYI-BUBICS: Herczeg Esterházy Pál nádor
MÉRŐ LÁSZLÓ: Mindenki másképp egyforma. A játékelmélet és a racionalitás pszichológiája
HENRY MILLER: Plexus
PETRA MORSBACH: Plötzlich ist es Abend
MOZART
MÓZES
A budapesti Múzeum Étterem főszakácsának szóbeli közlése
NABOKOV: Ada oder Das Verlangen, Szólj, emlékezet!
NÁDAS PÉTER
STEN NADOLNY: Die Entdeckung der Langsamkeit
NIZAMI: Leila und Madschnun

Cees Nooteboom: Berliner Notizen
HANS ERICH NOSSACK: Privatbesitz. Durchgang verboten
OE KENZABURO: Eine persönliche Erfahrung
ORAVECZ IMRE: Halászóember
ORTEGA *idéz valakit (elfelejtettem kit, talán egy görögöt)*
GEORGE ORWELL Henry Millerről, New English Weekly
SAMUEL OSHERSON: Männer entdecken ihre Väter
JÜRGEN OSTERHAMMEL
PAPP ENDRE (BANDI)
RENATO PASTA: In Search of Books and their Readers
OSKAR PASTIOR
PÁZMÁNY PÉTER
PÉTERFFY IDA: Kis történetek nagy zeneszerzőkről
JOSEF PIEPER: Über Thomas von Aquin
JOHN M. PRAUSNITZ: Thermodynamik, Merkur Heft 12
GERO VON RANDOW Ursula Pia Jauch-ról: Jenseits der Maschine - Philosophie, Ironie und Ästhetik bei Julian Offray de la Mettrie (1709-1751), Die Zeit 3/12/98
RAPAI ÁGNES: Zadarnál a tenger
HANS WERNER RICHTER: Blinder Alarm
EBERHARD RIETH: Az alkoholizmus – betegség? Bevezetés a függőség problémáiba alkoholfüggők, családjaik és segítők számára
RILKE
JENNIFER E. ROBERTSON: Takarazuka. Sexual Politics and Popular Culture in Modern Japan
JOSEPH ROTH: Zipper und sein Vater
OTTO SANDER *szóbeli közlése*
BARBARA SANDER *szóbeli közlése*
SCHATZMANN: Die Angst vor dem Vater (Der Fall Schreber)
PETER SCHNEIDER: Vati
INGO SCHULZE: A boldogság 33 pillanata
JULIAN SCHUTTING: Der Vater, Interview mit Herbert Glossner, in: Deutsche Väter, Loccumer Protokolle 6/1981
BARBARA SHERBERG: Das Vater-Sohn Verhältnis in der griechischen und römischen Komödie

Spectaculum 46 (Gespräch mit G. Tabori aus Anlaß der Premiere von »Mein Kampf«) *eredileg Renoirról van szó*

Sprüche der Väter

MANDYAM V. SRINIVASAN: Active Vision

EZRA N. SULEIMAN: How are you?

SZABÓ MAGDA: Ókút

SZÁSZ BÉLA: Minden kényszer nélkül: egy műper kórtörténete

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ: Esterházy Pálról.

GEORG TABORI: Mein Kampf

TÓTH IMRE: Die nicht-euklidische Geometrie in der »Phänomenologie des Geistes«

TOYNBEE, *nem tudom, honnan*

JOHN UPDIKE: A Kentaur

JOHANNES URZIDIL: Väterliches aus Prag und Handwerkliches aus New York

Interjú MARIO VARGAS LLOSA-val

VARGA DOMOKOS: Kutyafülűek

VÖRÖS ISTVÁN: A csodaöreg

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

PETER WAPNEWSKI

PAUL WATZLAWICK példája

BENJAMIN LEE WHORF: Sprache, Denken, Wirklichkeit

WILFRIED WIECK: Söhne wollen Väter

GABRIELE WOHMANN, *két szó*

HANS WOLLSCHLÄGER: Die bewaffneten Wallfahrten gen Jerusalem

CONRAD ZIEGLER: Goethes Vater als Erzieher